

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

SİYASAL DÜŞÜNCELER BAKIMINDAN ADALET
AĞAOĞLU ROMANLARI

HAZIRLAYAN: Araş. Gör. Ferda ATLI

DANIŞMAN: Doç. Dr. İsmet EMRE

Malatya, Temmuz 2011

**SİYASAL DÜŞÜNCER BAKIMINDAN ADALET
AĞAOĞLU ROMANLARI**

Ferda ATLI

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Danışman
Doç. Dr. İsmet EMRE

Yüksek Lisans Tezi

Malatya,2011

KABUL VE ONAY

Ferda ATLI tarafından hazırlanan “Syasal Düşünceler Bakımından Adalet Ağaoğlu Romanları” başlıklı bu çalışma.../.../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Çetin DOĞAN

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. İsmet EMRE'nin danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Siyasal Düşünceler Bakımından Adalet Ağaoğlu Romanları** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Ferda ATLI

ÖZET

Edebiyat ile siyaset, birbirlerine oldukça yakın iki çalışma alanıdır. Buna rağmen, her ikisi arasındaki bağı güçlendirecek nitelikteki çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Akademik düzeyde ise edebiyatın siyaset yahut siyasetin edebiyatına dair hemen hiç çalışma bulunmamaktadır.

“Siyasal Düşünceler Bakımından Adalet Ağaoğlu Romanları” adlı bu çalışma edebiyat ve siyaset arasındaki ilişkiyi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Tez, Giriş hariç, genel hatlarıyla yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm: Adalet Ağaoğlu Romanlarının Olay Örgüsü; İkinci Bölüm: Adalet Ağaoğlu Romanlarının Ortak Özellikleri; Üçüncü Bölüm: Sosyal Hayatın Dönüştürücüsü Olarak İdeolojiler ve Siyasi Partiler; Dördüncü Bölüm: Siyasetin Gölgesi Olarak Sosyal Hayat; Beşinci Bölüm: Isıtan Değil Yakan Güneş Olarak Siyasal Ortam; Altıncı Bölüm: Adalet Ağaoğlu Romanlarında Siyasal Sınıflar; Yedinci Bölüm: Adalet Ağaoğlu Romanlarında Geleneğe Bakış adını taşımaktadır.

Çalışma, edebiyat ve siyaset arasındaki ilişkilerin teorik çerçevesinin kurulması ve bu ilişkiye pratik zemin oluşturma anlamında bir ilk adım olarak düşünülürse amacına ulaşmış demektir.

ABSTRACT

Literature and politics are two terms that are closely related to each other. However, there're very few studies about these subjects that'll render the relationship between them stronger. On the academic level, there're almost no studies about the politics of literature or the literature of politics.

This study entitled "The novels of Adalet Ağaoğlu in terms of political thinking", aims at strengthening the relationship between literature and politics. The dissertation, except for the introduction part, consists of seven chapters. The first chapter is called "The plot of the novels of Adalet Ağaoğlu", the second chapter "The common characteristics of the novels of Adalet Ağaoğlu", the third one "Ideologies and political parties as the transformers of social life", the fourth one "Social life as the shadow of politics", the fifth one "Political milieu as not warming but the burning sun", the sixth one "Political classes in the novels of Adalet Ağaoğlu" and finally the seventh chapter is "An outlook to tradition in the novels of Adalet Ağaoğlu".

This study can be regarded as a precursor of establishing a theoretical framework between literature and politics, and forming a practical basis for the relationship between the two.

KISALTMALAR

Ö.Y. : Ölmeye Yatmak

B.D.G.: Bir Düğün Gecesi

H.: Hayır...

F.İ.G.: Fikrimin İnce Gülü

Y.: Yazsonu

Ü.B.K.: Üç Beş Kişi

R.B.V.Y.: Romantik Bir Viyana Yazı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

GİRİŞ: İnsanların Günlük Hayatını Etkileyen Hayalet: Siyaset

I. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARININ OLAY ÖRGÜSÜ

1. 1. Ölmeye Yatmak.....	27
1.2. Bir Düğün Gecesi.....	32
1.3.Hayır.....	35
1.4.Fikrimin İnce Gülü.....	39
1.5.Yazsonu.....	43
1.6.Üç Beş Kişi.....	47
1.7. Romantik Bir Viyana Yazı.....	53

II. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARINDA MUHTEVA AÇISINDAN ORTAKLIKLAR

2.1.Eğitim ve Aydın Olma Uğraşı.....	58
2.2.Doğu-Batı Sorunu.....	69
2.3.Özgürlük ve Başkaldırı Aracı Olarak Ölüm ve İntihar.....	92

III. BÖLÜM: SOSYAL HAYATIN DÖNÜŞTÜRÜCÜSÜ OLARAK İDEOLOJİLER VE SİYASAL PARTİLER

3.1.Genel Olarak İdeoloji ve Siyasal Partiler.....	105
3.1.1.Modernizm/Kapitalizm.....	106
3.1.2.Özelleşme.....	118

3.1.3.Fabrikalaşma.....	121
3.2.Kültürel Değişme Simgeleri.....	124
3.3.Postmodernizm.....	130
3.4.SİYASAL PARTİ VE EĞİLİMLER	
3.4.1.Solculuk.....	134
3.4.2.Sol Gençlik.....	143
3.4.3.Sol Devrim.....	145
3.4.4.Cumhuriyet Halk Partisi.....	151
3.4.5.İşçi Partisi.....	156
3.4.6.Sağcılık.....	157
3.4.7.Demokrat Parti.....	161
3.4.8.Milli Selamet Partisi.....	166
3.4.9.Milliyetçilik.....	167
3.4.10.Sosyalist İdeoloji.....	175
3.4.11.Atatürkçülük.....	178
3.4.12.Sağ/Sol Çatışmaları.....	183

IV. BÖLÜM: SİYASETİN GÖLGESİ OLARAK SOSYAL HAYAT

4.1.Dönemin Sosyal Hayatına Genel Bir Bakış.....	193
4.2.Birey-Toplum Karşıtlığı.....	206
4.3.Aydın-Halk Karşıtlığı.....	211
4.4.Aydının Yalnızlığı.....	214

4.5.Aydın Olarak Yazarın Yalnızlığı.....	220
4.6.Ötekileşme/Aidiyet Yokluğu.....	221
4.7.Aile Kurumu.....	232
4.8.Kadın ve Siyaset.....	236
4.9.Erkek ve Siyaset.....	237
4.10.Çocuk ve Siyaset.....	240
4.11.Çocuk ve Ekonomi.....	244
V. BÖLÜM: ISITAN DEĞİL YAKAN GÜNEŞ OLARAK SİYASAL ORTAM	
5.1.Genel Olarak Siyasal Olaylar.....	246
5.2.Günlük Hayatın Bulanık Suları: Siyasetin Günlük Hayata Bulaşması	259
5.2.1.Siyaset ve Aşk.....	259
5.2.2.Siyaset ve Hukuk.....	262
5.2.3.Özgürlük Talebi.....	264
5.2.4.İzlenme Hissi.....	268
5.2.5.İşkence.....	269
5.2.6.Tecavüz.....	275
5.2.7.Cezaevi.....	276
5.2.8.Gece Yasakları.....	277
5.2.9.Savaş.....	278
5.2.10.Siyasal Suçlar.....	282

5.2.11.Düşünce Suçları.....	283
5.2.12.Muhbirlik.....	284
5.2.13.Rüşvet.....	287
5.2.14.Cinayetler.....	289
5.2.15.Grev.....	291
5.2.16.Askeriye.....	292
5.2.17.Sıkıyönetim ve Birey.....	298

VI. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARINDA SİYASAL VE SOSYAL SINIFLAR

6.1.Devlet ve Toplum Düzeni.....	300
6.2.Aydının Halka Bakışı.....	301
6.3.Halkın Aydına Bakışı.....	303
6.4.Sınıf Farkları.....	305
6.5.Sosyal Farklar.....	310
6.6.Sınıf Atlama Olgusu.....	313
6.7.Burjuvazi.....	314

VII. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARINDA DİNE VE GELENEĞE BAKIŞ

7.1.Dine Bakış.....	317
7.2.Din ve Siyaset.....	321
7.3.Gelenek/Yenilik Karşıtlığı.....	323

7.4.Gelenek ve Kadın.....	326
7.5.Osmanlı/Türkiye Karşıtlığı.....	331
7.7.Mitolojiler.....	333
7.7.1.İslam Mitolojisi.....	333
7.7.2.Yunan Mitolojisi.....	334

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖN SÖZ

Adalet Ağaoğlu romanları, gerek toplumsal duyarlılığı sebebiyle gerek hayatın içinden canlı kesitler sunması sebebiyle inceleme konusu olarak sağlam bir içeriğe sahiptir. Edebiyatın en çok beslendiği alanlardan olan siyaset konusunun en iyi işleyicilerinden olan yazar, farklı bakış açıları yaratarak romanlarında sosyal olayları ve ferdi yaşamı çok yakından ilgilendiren siyasi hayatı sadece dekor olarak kullanmamış, sebep-sonuç ilişkisine dayandırarak kahramanların hayatını kurmada yapı taşı haline getirmiştir. Bu çalışmamızda biz de bu derinlikli eserlerden yedi tanesini incelemeye çalıştık. *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düşün Gecesi*, *Hayır...*, *Fikrimin İnce Gülü*, *Yazsonu*, *Üç Beş Kişi* ve *Romantik Bir Viyana Yazı* romanlarını esas aldık. Yazarın bir diğer romanı olan *Ruh Üşümesi*'ni ise yeterli malzeme bulunmaması ve konumuz dışında kalması sebebiyle değerlendirmeye almadık.

Tez, *Giriş* hariç yedi bölümden oluşmaktadır: Birinci Bölümde, “Adalet Ağaoğlu Romanlarının Olay Örgüsü” ele alınmış, bu vesileyle, romanları okuma fırsatı bulamamış, yahut okuduğunun üstünden uzunca bir süre geçmiş okuyucuların teze kolayca adapte olmalarını sağlamak amacı güdülmüştür. Bu bölüm, aynı zamanda, sonraki bölümlerde ileri sürülen tezlerin bir nevi temeli de sayılabilir.

İkinci Bölüm’de, “Adalet Ağaoğlu Romanlarının Ortak Özellikleri” anlatılmıştır. Bu bağlamda, genel itibarıyla Adalet Ağaoğlu romanlarının karakteristik özellikleri belirlenerek, bu özelliklerin siyasal algıyla kesişen noktaları tespit edilmiştir.

Üçüncü Bölüm’de, “Sosyal Hayatın Dönüştürücüsü Olarak Siyasal Partiler” e yer verilmiştir. Gerçekten de Batı dünyasında 19.yüzyıldan, Türkiye’de ise 20. Yüzyılın hemen başından itibaren gerek ideolojiler gerekse siyasal partiler sosyal hayatın dönüşümü noktasında birinci derecede etkin rol oynamışlar ve hala da bu rollerini sürdürmektedirler. İşte ideolojiler ile siyasal partilerin Adalet Ağaoğlu romanlarında nasıl bir görünüme büründükleri, orada yaşayan insanlar üzerinde ne gibi tesirleri bulunduğu meselesi bu bölümde tartışılmıştır.

Dördüncü Bölüm, “Siyasetin Gölgesi Olarak Sosyal Hayat” başlığını taşımakta ve Adalet Ağaoğlu romanlarının hem yazıldığı hem de olay örgülerinin yaşandığı dönemlerde siyasetin sosyal hayata etkisinden bahsedilmektedir. Bilindiği üzere, romanlar bir taraftan hayatı dönüştürür, ona yön verirken, öte taraftan ayna işlevi görerek hayatta olup bitenleri kurmaca dünyaya taşırlar. Siyasetin günlük hayatı doğrudan etkilediği ülkelerden biri olan Türkiye’de Tek Parti döneminden Çok Partili Hayata geçiş ve sonrasına dair oldukça yoğun göndermelerin yer aldığı Adalet Ağaoğlu romanları aynı zamanda sosyal ve siyasal tarihimize malzeme taşıma anlamında da önemli bir işlev yüklenmiş gibi görünmektedir. Söz konusu işlevin somut ve yoğun şekilde ifadesini bulduğu bölüm, “Siyasetin Gölgesi Olarak Sosyal Hayat”tır.

Beşinci Bölüm, “Isıtan Değil Yakan Güneş Olarak Siyasal Ortam” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, Türkiye gibi Doğulu ama Batılılaşma sürecini yaşayan ülkelerde, pek çok alanda olduğu gibi siyaset sahasında da hazımsızlıktan kaynaklanan bir dengesizlik durumu teşhis edilmiştir. Normalde siyaset insanların günlük hayatını olumlu anlamda dönüştürücü bir mekanizma olması gerekirken, Türkiye’de uzun süre insanların canını acıtan bir mekanizma biçiminde kullanılmıştır. İktidardakiler, kendileri gibi düşünmeyenleri devletin çeşitli organlarıyla sindirmiş, ötekileştirmiş, bazen de şiddet ve işkenceye varacak kertede onu hem beden hem de ruhen çöktürmüştür. Gerçek tarihimizde de şahit olduğumuz bu gibi durumlar, Adalet Ağaoğlu romanlarında kendini ifade etme fırsatı bulmuştur.

Altıncı Bölüm, “Adalet Ağaoğlu Romanlarında Siyasal Sınıflar” adını taşımaktadır. Bu bölümde, Türkiye’nin devlet yapısı ve toplumsal şuurla Batılı bilince sahip aydınının kendi toplumuna tepeden bakışının sayısız izine rastlanmıştır.

Yedinci Bölüm, siyasetle doğrudan değil ama belki dolaylı alakalı bir konuya, “gelenek” meselesine ayrılmıştır. “Adalet Ağaoğlu Romanlarında Geleneğe Bakış” adını taşıyan bu bölümde genel olarak dine bakış, din-siyaset ilişkisi, geleneksel olan ile yenilikçilik arasındaki gelgitler ele alınmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında, başta benden zamanını ve sabrını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. İsmet EMRE olmak üzere, gösterdikleri nezaket, anlayış ve açtıkları ufuklar sebebiyle bölüm hocalarıma, sevgili aileme, ve bana her zaman değerli

olduğumu hissettiren, umut aşılayan sabırlı dostum Dr. Belma KARAEEL'e sonsuz teşekkürler.

Ferda ATLI

GİRİŞ

Geçmişten bugüne, hatta ilk edebi metinlerden başlayarak edebiyat ile siyaset arasında sıkı bir ilişkinin olduğu su götürmez bir gerçektir. Edebiyat ile siyasetin en önemli ortak özelliği cümlelerden oluşmaları ve bu cümlelerin insanın düşünce dünyasının yanı sıra duygu dünyasına da tesir etmesidir.

Esas itibariyle ‘edebiyat yapmak’ işi biraz da muhalif olmayı gerektirdiğinden gerek içerik gerek söylem düzeyinde karşımıza çıkan edebi eserler siyasetten yalıtılma imkânına sahip değildir. Bir edebiyatçı hem yaratılışı itibariyle hem de toplumu aydınlatma vasfını şu ya da bu şekilde yüklenmesi hasebiyle siyasetten az ya da çok nasibini almak zorundadır. Edebi metni oluşturan asıl öge de içinde bulunan ve düzeltilemeyen bireysel ve toplumsal çarpıklıkların herkesten önce ve daha değişik bir çerçeveden farkına varan sanatçının kendisini dışa vurma isteğidir.

Ahmet Oktay, edebiyat roman ilişkisini şöyle açıklamaktadır:

“...İçinde yaşadığı toplumla, resmi ideoloji ile ihtilafa düşen her romancı, ister istemez, siyasal olanla karşılaşır, siyasal düzeye ve görüşlere anıştırmada bulunur. Çünkü başka bir dünya önermek, son kertede, başka bir siyaset önermektir. Bunun, bir öneri olması gerekmez her zaman...” (Oktay, 2003: 62-63).

Masallar, efsaneler, destanlar, halk hikâyeleri, menkıbeler, manzumeler, romanlar, hikâyeler hep siyasal bir söylemi estetik formata sığdırıp öteki insanların bilincine aktarmanın alanı ola gelmişlerdir.

“Hakikaten de siyaseti öyle ya da böyle bir yaşam felsefesi oluşturma çabası olarak tahayyül edersek, geçmişten bugüne gerek sözlü geleneğin gerekse yazılı geleneğin edebi mahsulleri olsun hemen hepsinin doğrudan yahut dolaylı, bir şekilde siyasetin edebiyatını yaptıkları söylenebilir. Daha doğrusu, edebiyat yoluyla insanlara bir şekilde doğrunun, iyinin, haklının meşru alanlarını işaret ederek yanlışın, kötünün ve haksızın da cezasının karşılığını aldığına dair yaklaşımlar sergilemek suretiyle, bir şekilde insanın yaşam mücadelesinde takınması gereken tutum ile kurgulaması gereken bakış açısı konusunda estetik bir mesaj ilettiklerini, bunun en azından yakın zamanlara kadar böyle olduğunu ifade edebiliriz.” (Emre,s.48 :32)

İlk dönem metinlerine baktığımızda, gerek sözlü gerek yazılı edebiyat ürünlerinin var olmasını sağlayan kahramanın metin süresince karşıt güçlerle mücadelesine ve kendince bozuk olan toplumsal yapıyı değiştirme serüvenine şahit oluruz. Özellikle masallarda, destanlarda ve halk hikâyelerinde despot ve mücadele edilen taraf kimi zaman toplumun huzurunu bozan bir canavar, kimi zaman kötü ve acımasız bir padişah ya da varlıklı bir kimse olarak karşımıza çıkar. Bu klasik metinlerin doğası gereği, zulmeden güçlü taraf cezalandırılarak iyiliğin bekası sağlanır. Türk edebiyatının en önemli kaynakları arasında gösterilen *Dede Korkut Hikâyeleri*'ne (Ergin, 2006) bir göz attığımızda devlet yapısından, toplumsal düzenden ve ahlâk kurallarından, düşmanlarla yapılan mücadelelerden bahsedildiğini görürüz. Bu eseri yüzyıllardan günümüze taşıyan en önemli sebep de onun siyasi ve toplumsal içeriğidir diyebiliriz. Yüzyıllarca varlığını bütün ihtişamıyla sürdürmüş olan Divan Edebiyatı şairlerinin toplumsallıktan uzak bir edebiyat yapmış gibi gösterilmelerine rağmen, siyaset bu dönemde de insanın varlığını sürdürdüğü her alanda olduğu gibi edebiyatın da uzağına düşmemiştir. Padişahlara yazılan abartılı kasidelerden, devlet büyüklerine yapılan ağır hicivlere kadar içerisine toplumsal hayatın girmediği bir beyit hemen yok gibidir. Hatta gayet ferdi duyguların işlendiği aşk şiirlerinde bile sevgilinin, her türlü hakka sahip bir sultan oluşu zihinlere kazınmış olan bu siyaset bilincinin sanata tezahürüdür. Gerçek bir hükümdar nasıl ki ülkesinin topraklarını, savaşlarla elde ettiği ve üzerinde her türlü hakka sahip olduğu bu mekânı istediği gibi yönetebilme hakkına sahipse, sevgili de aşğın dünyada varoluş mekânı olan bedenini lütfettiği gibi yönetme hakkına sahiptir.

Klasik dönemden modern döneme geçtiğimizde ise insanların hayatı algılayış ve bunu aktarış şekillerinin bir hayli farklılaştığını görürüz. Klasik dönemin duygu yüklü, daha dolaylı, şiirsel ifadesinin yerini modern dönemde mantık ve birey egemen nesirsel ifade almıştır. Bireylerin iç dünyalarının değişmesi sonucu oluşan bu ifade tarzı değişikliği toplumsal hareketlerin, siyasi düşüncelerin ortaya konmasında daha etkili olmuştur. Şiire yedirildiğinde onu sıradanlaştıran bu günlük, sosyal ve siyasal hadiselerin daha gerçeğe yakın biçimde dışa vurulma zorunluluğu karşımıza roman türünü çıkarır. Öncelikle Batı edebiyatında görülen bu tür, Tanzimat'tan sonra hem bir gereklilik hissedilmesi hem de Batı'ya uymanın getirdiği bir zorunluluk olarak görülmesi sonucu öncelikle tercüme aracılığı ile daha sonra ise adapte edilen

metinlerle ve nihayetinde telif eserlerle edebiyatımıza kazandırılmıştır. Nitekim, Türk Edebiyatı'nda Yusuf Kâmil Paşa'nın yaptığı roman türündeki ilk çeviri olan *Telemak* da bir siyasetname niteliğindedir. Tanzimat devri ile beraber ortaya çıkan yeni-eski çatışması aslında dünyada şekillenmeye başlayan sağ-sol çatışmasının da Osmanlı toplumuna atılmış olan ilk tohumudur. Klasik eserlerde karşımıza çıkan toplumsal bütünlük anlayışı Tanzimat'la birlikte ben ve öteki kavgasına dönüşmüş, kimi zaman düşünce şekli, kimi zaman giyim kuşamdaki değişiklikler, kimi zaman dili kullanım biçimi kimi zaman ise yaşanan mekân bu ayrımı keskinleştirmeye başlamıştır. Ziya Paşa'yı sürekli bir ikilem içinde bırakan, Recaizâde Mahmut Ekrem'le Muallim Naci'yi karşı karşıya getiren de hep bu farklı siyasi algılar olmuştur. Benzer bir edebiyat siyaset ilişkisi de bu dönemde yayımlanmış olan Mizancı Murat'a ait *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* adlı romanıdır. Milliyetçilik ve İslamcılık ideolojisinin işlendiği bu romanda başkahraman Mansur'un aslında Mizancı Murat'ı yansıttığı ve onun görüşlerini topluma duyurmak için bu romanı yazdığı düşünülmektedir. Arap milliyetçiliğine karşı Türk milliyetçiliğinin savunulduğu roman, hem dış hem iç siyasi ilişkilerin anlatılması bakımından önemlidir. (Mizancı Mehmet Murat, 2004).

Ahmet Mithat Efendi alafrangalığı, yanlış Batılılaşmayı sert bir dille eleştirirken, üzerinden uzun bir zaman geçmeden Servet-i Fünun sanatçılarının artık Batılı yaşam tarzını tamamen benimsediğini ve toplumun da artık bu kabulleri yadırgamadığını görme imkânına sahip oluruz. Çünkü zamanın geçmesi ve dünyadaki siyasi koşulların değişmesiyle birlikte insanların da dünya algısı ve yaşam şekilleri değişmeye başlamış, dolayısıyla kendi yaşam şekillerinin paralelinde gelişen bu metinler toplum tarafından fazlaca yadırganmaz duruma gelmiştir. Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmed Rauf, Safveti Ziya gibi Servet-i Fünun yazarları, yazmış oldukları derginin isminin bilimsel içerikli olmasına rağmen buna tezat teşkil eden bir şekilde duygu ağırlıklı edebi ürünlerden oluşması gibi Batı'nın hayat tarzının şekle sığdırılarak özde alınması gereken haliyle tam oturtamamanın gel gitinde yaşamaktadırlar. Bu dönemde boy gösteren bu ayrılıklar Kurtuluş Savaşı döneminde iyice şiddetlenerek edebiyat tarihleri arasında yerini alır. Nâmık Açıkgoz, bu değişimi şöyle açıklar:

“Tanzimat dönemi edebiyatçılarını, politik açıdan nispeten kategorize edebilirsiniz. İkinci Meşrutiyet döneminde politik doz daha da artar. 1940'ların sonu ise bu zirveye çıkar. Klâsik dönem

için, edebi anlayışlar dışında herhangi bir kategorizasyon mümkün değildir. Fuzuli'yi hangi ideolojik kategoriye sokacaksınız?... Bâki'yi, Nedim'i, Şeyh Galip'i, Keçecizâde İzzet Molla'yı, hangi siyasi mülâhaza içinde boğacaksınız?... Bunlar unutulmuş müştereklerimizdir. Cumhuriyet dönemi böyle müştereklerden mahrumdur. Çünkü bu dönemde edebiyat insanı anlatmak için değil, kavga etmek için kullanılmıştır..." (Açıkgöz, s.48: 19).

Osmanlı Devleti'nin yıkılış aşamasına girişi, edebiyat siyaset ilişkisini güçlendirici bir rol oynamıştır. Dönemin en ses getiren yazarlarından Halide Edip, *Yeni Turan* adlı eserinde yine edebiyat ile siyaset arasındaki kesişme noktalarını belirgin şekilde ortaya koymuştur. Bu manada, roman kahramanı Kaya'nın şahsında belirginleştirilen merkezîyetçilik ile onun karşısında yer alan ve Prens Sabahattin'in görüşlerinin dillendirildiği adem-i merkezîyetçilik olgusu tam da 1902'den sonra İttihat ve Terakki Partisinin ikiye ayrılıp farklı kutuplarda siyaset yapmalarının romandaki yansımalarıdır.

Cumhuriyet'in kuruluşu ise edebiyata farklı bir boyut getirmiş, atlatılmış olan savaşın yükünü üzerinden atamayan ve yönetim farklılığına adapte olamayan Türk insanının düşünce biçimi, hayatı algılayışı ve gelecekte beklenenleri de hızlı bir şekilde değişmiş, bu ani değişim ister istemez toplumsal bünyede ağır tahriplere yol açmıştır. Aka Gündüz, Cumhuriyet sonrasındaki siyasal ve sosyal gelişmeleri *Dikmen Yıldızı* adlı romanında ortaya sermiştir. Reşat Nuri Güntekin'in bu dönemde yazmış olduğu *Yeşil Gece* romanı da kayda değer metinler arasındadır. Romanın Atatürk tarafından Reşat Nuri Güntekin'e yapılan telkinlerin eseri olduğu gerçeğini Birol Emil dillendirmiştir. Kemalizm'in işlendiği romanda Türk solu açısından önemli malzeme bulmak mümkündür. İlerici bir öğretmen olan Şahin, adeta Mustafa Kemal'in yolundan giderek halkı aydınlatma savaşına girmiş, dönemin dinin toplumların ilerleyişini durdurduğu düşüncesinden yola çıkmıştır. Yine Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* adlı romanı, hem Kurtuluş Savaşı'nı anlatması hem de aydın kesim ile halk arasındaki uçurumun altını çizmesi sebebiyle çok yankı bulmuş eserlerdendir. Aydın ile halk arasındaki bu ayrımın sebebi Berna Moran tarafından yine dönemin siyasi bakış açısı farklılığına bağlanmıştır:

“ Aydın ile köylü arasındaki uzaklığın romanın tezi olduğunu ileri süren eleştirmenler; kültür ikileşmesinden doğan

bir kopukluk gibi görüyorlar. Karaosmanoğlu bunu da dile getiriyor kuşkusuz, ama Yaban’da vurgulana karşıtlık, vatani kurtarmak için savaşılan ilerici aydınlarla Kurtuluş Savaşı’na inanmayan gerici köylüler arasında. Ahmet Celal ile köylüleri ayrı dünyaların insanı yapan, okumuş kentli ile cahil köylü arasındaki farktan çok, bu ikisinin Kurtuluş Savaşı karşısındaki farklı tutumlarıdır...” (Moran, 2010: 205).

Doğu-Batı meselesini irdelemeye devam eden geleneksel duruşa sahip Peyami Safa romanları da dönemin siyasi tablosunu farklı biçimde çizer. Batı medeniyetlerinin Türk toplumunun iyi değerlerini ortadan kaldırdığı görüşü romanların ana temasını oluşturur.

Türk edebiyatına Doğu- Batı meselesinden ziyade Türkiye’nin kendi içinde bulunan insanlar arası sınıf farkına dikkatleri çeken ilk yazar şüphesiz ki Sabahattin Ali’dir. *Kuyucaklı Yusuf*, hem karşısına dikilen varlıklı sınıfla hem de devlete ait bir güç olan kolluk kuvvetlerine karşı giriştiği mücadeleyle yeni bir çığırın öncüsü olmuştur. Bu romandan sonra Türk aydınlarının gözü Türkiye içindeki ayrılıklara kaymaya başlar. 1937 yılında yazılan bu eser, 1950 yılında belirginleşen ‘Köy Romanı’nın adeta öncüsü olmuştur. (Moran, 2009: 21)

Atatürk’ün ölümü ve İsmet İnönü’nün başa geçmesi dönemin en belirgin siyasi olaylarıdır. Yazarlık ve bununla birlikte gelen halkı aydınlatma sıfatı önceleri burjuvanın, İstanbul’da yaşayan ve Batı tarzı okullarda yetişen aydınların tekelindeyken bu dönemde Köy Enstitülerinde yetişen köy kökenli insanların varlığını yadsıyamaz hale gelmiştir. Bu enstitülerde yetişen kişiler, kendi hayat felsefelerini, içinde büyüdükleri toplumu ve sorunlarını da romana taşımadan edememişlerdir. Köy romanı başlığı altında sayabileceğimiz en önemli şahsiyetlerden biri şüphesiz ki Yaşar Kemal’dir. En önemli eserleri olarak işaret edilen *İnce Memed*, köy ağası tarafından zulme uğrayan bir gencin eşkıyalık serüvenini anlatması bakımından ilgi çekicidir. Kahramanın adeta efsaneleştiği romanda sosyal sınıf farkının altı çizilmiş, dönem insanının içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulmasını sağlayan bir olağanüstü kahraman yaratılarak siyasi otoritenin baskısı eleştirilmiştir. Yine aynı bağlamda yazan Orhan Kemal, Kemal Tahir, Fakir Baykurt bu tarzın ses getiren yazarlarından olmuşlardır.

Türk edebiyat tarihini en derinden etkileyen ve edebi eserlerde günümüzde bile önemini yitirmeyen iki olay 12 Mart ve 12 Eylül İhtilalleri’dir. 1961 Anayasası’nın

Türk solunu güçlendirmesi sonucunda askeriye ve sağ iktidarların uygulamaya çalıştığı denge politikası bu ihtilâllerin ana sebepleridir. Özellikle 12 Mart 1971 yılında yapılan ihtilâlin ardından daha çok sol kesime uygulanan baskı politikası edebiyatta da ister istemez yankı bulmuştur. (Emre, 2006). İşkencelerin ve cezaevi günlerinin anlatıldığı Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına*, Sevgi Soysal'ın *Şafak*, Firuzan'ın *47'liler*, Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düşün Gecesi* önemli romanlardandır.

Tezimizde incelemeye çalıştığımız Adalet Ağaoğlu romanları da Türkiye'nin cumhuriyetle birlikte girdiği çalkantılı siyasi tarihine ışık tutması sebebiyle hem edebiyat tarihi hem siyasi tarih açısından önem arz eder. Adalet Ağaoğlu, ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak*'ta Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından, İsmet İnönü döneminden ve bir döneme damgasını vurmuş olan 68 Kuşağı'nın ortaya çıkışından bahseder. *Bir Düşün Gecesi* romanı ise 68 Kuşağı'nı ortadan kaldırmaya çalışan 1971 yılı 12 Mart'ında, sağ kanat ve asker işbirliği altında gerçekleşen ihtilal dönemi üzerine kurulmuştur. *Üç Beş Kişi*, *Fikrimin İnce Gülü*, *Yazsonu* romanları da yazarın bu ihtilâlden etkilenecek ortaya koyduğu metinlerdir. *Ölmeye Yatmak* ve *Bir Düşün Gecesi* romanlarında gençliğini ve orta yaşlılığını izleme imkânı bulduğumuz Aysel'in *Hayır...* romanıyla birlikte 1980 sonrası ihtiyarlık haliyle karşılaşırız. *Hayır...* romanında 12 Eylül 1980 ihtilâlinden sonraki gençliğin durumu da ayrıntılarıyla işlenir. Bu darbenin bireyleri inançsızlaştırarak içlerini boşaltması, aydına ve eğitime verilen değerin hiçe indirgenmesi yazarın son romanı olan *Romantik Bir Viyana Yazı*'nda olduğu gibi *Hayır...*' da da işlenir.

Siyaset ve edebiyatın iç içe girdiği bu metinlerde yazar, kendine has üslubuyla dikkatleri çeker. Postmodern roman özelliklerinin de yer aldığı metinde sık sık ironiye başvurulmuş, kolaj ve montaj teknikleri, ayrıca kitch kullanılmıştır. Adalet Ağaoğlu'nun dikkat çeken en önemli üslup özelliklerinden biri de 'dar' bir zamanı bize Virginia Woolf metinlerini hatırlatacak şekilde bilinç akışı ile genişletmesidir.

“Woolf, kendisinden önceki romancılardan farklı olarak, anlatmanın temelini fiziksel hareketten zihinsel harekete indirgediği, yahut dönüştürdüğü için, zamanın çizgisel akışı içerisine yerleştirebileceğimiz ve kronolojik bir anlatımla özetleyebileceğimiz bir olaylar dizisi yoktur karşımızda. Bunun yerine, aynı ortamda bulunan, bazen birbirinden haberli, bazen

habersiz kişilerin bilinçlerinin sürekli, kesintisiz bir biçimde akması vardır.”(Emre, 2010: 121).

Adalet Ağaoğlu metinleri de bu yönüyle Woolf metinlerini hatırlatır. Özellikle *Dar Zamanlar* serisinin Aysel’i ile Mrs. Dalloway arasında dikkat çekici benzerlikler vardır.

Politikayı “gelecek düşüncesinin günlük hayata yansıması” (Ağaoğlu, H. 2010: 14) olarak tanımlayan Adalet Ağaoğlu metinleri üzerinde yapmış olduğumuz bu çalışmadaki amacımız da bu çok katmanlı metinleri siyaset bağlamında ele almaktır. Romanların olay örgüleri siyaset ekseninde anlatıldıktan sonra metin tahlili bölümüne geçilerek örnekler verilmiştir.

I. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARININ OLAY ÖRGÜSÜ

Ruh Üşümesi dışında, teze konu edinilen yedi romandan üçünün –*Ölmeye Yatmak*, *Bir Düğün Gecesi* ve *Hayır*- nehir roman, diğerlerinin ise belki nehir roman tarzında değil ama ötekilerle ciddi benzerlikler taşıdığı Adalet Ağaoğlu romanlarının zaman-mekân ve teknik kurguda olduğu gibi şahıs kadrosu ve tematik yapılanma konusunda da dikkat çekici ortaklıkların bulunduğu söylenebilir. Sibel Erol bu ortaklıkları bir makalesinde şöyle belirtir:

“Ağaoğlu’nun sekiz romanından her biri hem teknik-mimetik yazma yöntemleri hem de içerik bakımından birbirinden farklı araştırmalar gibi. Her roman birbirinden başka olmakla beraber, Ağaoğlu’nun romanlarında bir devamlılık var: Her bir roman bir öncekinin sunduğu toplumsal ve yazınsal problemleri, çözümleri açmaya ve geliştirmeye çalışıyor. Bu devamlılığı yaratan, ‘tipik Adalet Ağaoğlu metinleri’ dedirten en önemli öğeler ise şunlardır: 1) Mimetik tarafı çok belirgin, kuvvetli bir toplumsal gerçekçilik. Romanlardaki olay örgüsünü yaratan, olayların gelişme ve akışını motive edip onu geliştiren, karakterleri ve problemlerini anlamlandıran hep dıştaki tarihi ve sosyal gerçek ve gerçekçilik. 2) Her romanda bu gerçek ve gerçekçiliği tamamlayan fakat aynı zamanda ona başkaldırıp, onu aşan, karakterlerin duygularını, ideallerini, hayallerini ortaya çıkaran simge yüklü, müzik ve renk dolu şiirsel bir iç dünya ve şiirsel bir iç dil var.”(Erol, 2003:6).

Bu benzerliklerin başında ve akla ilk gelenlerden biri, kuşkusuz *Romantik Bir Viyana Yazı*’nın başkışisi Kâmil Kaya ve *Fikrimin İnce Gülü*’nün Bayram’ı dışındaki bütün asıl karakterlerin kadın oluşlarıdır. Başkahraman seçimindeki bu özellik şüphesiz ki yazarın kendi cinsiyetinin inceliklerinden daha kolay faydalanabilmesindendir. Fakat erkek kahramanların başrole yerleştirildiği romanlarda da yazarın gayet başarılı oluşu gözden kaçmamaktadır.

Kahramanların, yalnız ve hayatlarından memnun olamayan bireyler olmaları, dönemin ağır siyasi olaylarından fazlasıyla nasiplenmiş hassas yapılara sahip oluşları, en önemlisi de hepsinin arayış içindeki bireyler oluşu onların aynı başlık altında birleşmelerine vesile olur. Bu şahısların isimlerine bir göz attığımızda yazar tarafından sembolik değeri olan isimlerin kullanıldığını görürüz. Işık saçan kahraman Aysel,

milliyetçi bir ideolojiye sahip İlhan, adil olmaya çalışan Ömer, hızlı bir hayat yaşayan Tezel, Aysel'in yeğeni olmasına, ona fiziksel olarak çok benzemesine rağmen ve tam tersi bir karakter yapısı sergileyen Ayşen,¹ askeri okulda okumuş olan Ertürk, asker oğlu olan Ercan *Dar Zamanlar* serisinin ön plana çıkmış olan şahıslarıyken, kendisini bir arabaya kurban eden Bayram, hayatı yenilemek için uğraşan Nevin², gözü kara iş adamı Ferit³, her zaman hayatlarını başkalarının eline bırakmış olan Murat ve Kısmet, en umutsuz zamanda hayat tutunmaya çalışan Kardelen, hayatı bilgece algılayan geniş görüşlü Ufuk, olgunluğu sebebiyle hayata tutunamayan Kâmil Kaya bir çırpıda sayabileceğimiz adlarıyla özdeş Adalet Ağaoğlu karakterleridir.

Erol Köroğlu *Üç Beş Kişi* romanındaki isim sembolizasyonundan şu şekilde bahsetmiştir:

“Türk edebiyatında isim sembolizmi yeni olmamakla birlikte, bazı postmodernist romancıların isimlere yönelik takıntılı ilgisini bu romanda da görebiliriz... Murat ‘istek, dilek’ demektir ve Murat isteklerini gerçekleştiremez; her ne isterse, bu onun için ulaşılmaz hale gelir. Kısmet’in eş anlamlısı ‘kader’dir ve Kısmet kaderinin esiri olarak yansıtılmıştır; bununla birlikte, romanın sonunda kötü kaderini yener ve yeni bir yaşama yönelir. Ferit, ‘eşsiz, benzersiz’ demektir ve bu romandaki en benzersiz karakterdir...

Fakat isim oyunlarının en vurgulu ve açık örnekleri Kardelen ve Ufuk karakterlerinde görülür. Kardelen, karın altında bile yetişen bir çiçektir ve olumlu bir inatçılığın, iyimserliğin simgesidir... Öbür taraftan, anlatının şimdiki zamanında görmediğimiz, fakat Murat, kısmet ve Kardelen’in yaşamlarında önemli bir rol oynayan Ufuk vardır. Bu sözcüğün ilerici, sol ideolojiler için taşıdığı önemi anımsatmak yeterli sanırım...”(Köroğlu, 2003: 82)

¹ Fiziksel olarak Aysel’e çok benzeyen Ayşen, ruhsal yapıdan Aysel’in zıttı bir karakterdir. Aysel, idealleri için ne kadar gözü kara ise Ayşen de o kadar çekingen ve pasiftir. Fakat *Hayır...* romanında Aysel’in yaşlanması bunun aksine Ayşen’in bütün ahlaki değerlerini yitirerek Ömer’den hamile kalışı bize Jung’un “gölge” arketipini hatırlatmakta, Ayşen’e Aysel’in gölgesi yakıştırmasının yerinde olacağını düşündürmektedir. Jung psikolojisine bir göz attığımızda, “gölge” arketipi kişinin içindeki hayvani ve kötü yan olarak tanımlanır.(Fordham, 2008). Toplumsal baskılar, ahlak kuralları, dini sorumluluklar sebebiyle kötülükten tamamen uzaklaşarak kendisini yücelten bireyin bir zaman sonra yanlış işler yapmaya başlaması “gölge”siyle uzlaşmaması sebebiyledir. Fazlasıyla ahlakçı bir karakter olan Aysel’in, öğrencisiyle ilişkiye girmesi onun gölgesinin ortaya çıkmasındandır. *Hayır...* romanında ise Aysel’in gölgesi şahıslara Ayşen şeklinde okuyucuya sunulmuştur.

² Nevin: “Yeni” anlamını taşıyan bu ismin romanda sevdiklerini yeni ve sevgi dolu bir hayata çağırdığını, dünyalarını yenilediğini görürüz.(Özön, 1973).

³ Ferit: “Avcı kuş” anlamına gelen Ferit ismi romanın kahramanının gözüpekliliğini simgelemektedir. Ünlü bir iş adamı olan bu karakter, yeğeni Murat’a yaptığı zalimlikle isminin hakkını vermiştir.

Ayrıca bu karakterlerin geçmişlerinden geriye dönüşlerle bahsedilmesi de romanların gerçekçiliğini pekiştirmiştir. Siyasi olaylar böylelikle kişiler üzerinden anlatılmış, dönemin insan tipleri daha ayrıntılı sunulmuştur.

Zaman kavramına bir göz attığımızda dikkatleri celbeden ilk özelliğin kısa bir zaman parçasının bilinç akışı tekniğiyle genişletilerek aktarılmasıdır. *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel'in otel odasında geçirdiği yaklaşık iki saatlik zaman dilimi bizi onun çocukluğundan ellili yaşlarına kadar yaşadığı olaylardan haberdar eder. *Bir Düğün Gecesi*'nde Ayşen'in düğün gecesinden ibaret bulunan fiziksel zaman içerisinde Tezel ve Ömer başta olmak üzere kahramanların iç konuşmalarından yaklaşık on yıllık bir geçmiş anlatılır. *Hayır...* romanı ise Aysel'in bir gününden ibarettir fakat *Dar Zamanlar* serisinin ilk iki kitabında merak edilen kahramanların hayatlarının artık rayına oturduğu, rutine bağlandığı son birkaç yıl anlatılır. *Fikrimin İnce Gülü* romanı da *Hayır...* romanı gibi bir günden ibarettir; fakat, bu gün boyunca Bayram'ın hayatının en önemli ayrıntılarıyla karşılaşmamız ustalıkla sağlanmıştır. *Yazsonu*'nda çerçeve hikâye de iç olay da birkaç günden ibarettir. Roman zamanın yazın sonuna denk getirilmiş olması romanın içeriğindeki ölüm ve hüznü çağrıştırması bakımından önemlidir. *Üç Beş Kişi* ise Kısmet'in yolculuğa çıktığı bir geceden ibaretken üç kuşağın romanı olarak çok katmanlı bir formda karşımıza çıkar. *Romantik Bir Viyana Yazı*'nın bir yazdan ibaret olduğu başlıktan da anlaşılmaktadır. Kâmil Kaya'nın bir yaz tatilinde yaşadığı olaylar anlatılmıştır. Yazarın anlatmış olduğu olayların büyük bir çoğunluğunun yaz mevsiminde geçiyor olması bilinçli bir tercihe benzemektedir. Kahramanlar adeta bu sıcak ve boğucu havada kendi bilinçlerini koyvererek olayları hatırlayıp hayatlarının muhakemesini yaparlar. Zaman Adalet Ağaoğlu romanlarında ustalıkla kullanılarak yoğun bir sıkışmışlık hissi yaratır. *Dar Zaman*'a sıkıştırılan bu olaylar adeta hayat trenini kaçırmış kişilerin hayatı yakalama telaşını yansıtır. Jale Parla, bu zaman kurgusunu şöyle özetler:

“...Kriz anlarında yoğunlaştırdığı anlatılarıyla özellikle Ağaoğlu, saatin tiktakları arasındaki o tanımlanamaz ânın insanın varoluşundaki önemini anlatır...” (Parla, 2008:305).

Zamanın yarattığı bu hisler kullanılan mekânlar için de geçerlidir. Yalnızlıktan ve hayatın kendilerine yüklediği yükten sıkılan insanların kendileriyle hesaplaştığı oteller, (*Ölmeye Yatmak*'ın Aysel'i, *Üç Beş Kişi*'nin Ferit'i, *Yazsonu*'nun Yazar'ı),

insanların tam olarak benimseyemediği fakat tatil anıları biriktirebildikleri yazlıklar(*Yazsonu*'nun Nevin'i ve ailesi) hangi yöne ve nasıl gidilmesi için karar verilmesi gereken otobanlar (*Fikrimin İnce Gülü*'nün Bayram'ı) ayrıca hiçbir zaman tam olarak sahiplenilemeyen ama sığınılmak zorunda kalınan akraba, tanıdık evleri(Okumak için teyzesinin Ankara'daki evine yerleşen Aysel, yetim ve öksüz olduğu için küçük bir çocukken amcasına sığınan Bayram, yaz tatilinde öğrencisinin evinde kalan Kâmil Kaya) büyük yer kaplar. Yine dönemin ünlü mekânları da görmezden gelinmeyecek inceliklerle anlatılmıştır. Ankara'nın çeşitli sokakları, Çankaya, Anadolu Kulüp, İstanbul, Galatasaray Lisesi, Eskişehir, Side, Konya, Viyana bunlardan sadece bir kaçıdır.

Romanları bakış açısı olarak değerlendirdiğimizde ise, *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel'in bakış açısı başta olmak üzere araya serpiştirilmiş olan günlükler, mektuplar ve gazete kupürleri sayesinde çoklu bakış açısı yakalanmış, bazı bölümlerde de yazar anlatıcı, hakim konuma geçmiştir. *Bir Düğün Gecesi*'nde Aysel sözünü Ömer ve Tezel'e devretmiş, ilk romanın devamı olan bu roman, çoğunlukla bu karakterlerin gözünden aktarılmıştır. Araya Ayşen, Tuncer, İlhan, Müjgan ve Gönül'ün de iç sesleri dahil edilerek bakış açıları zenginleştirilmiştir. Ayrıca Ömer'in hayalinde canlandığı senaryolar ve karşılaştığı kişiler hakkında kurguladığı hikâyeler de hem bakış açısı yaratmak hem de romanın gerçeklikle ilişkisini kısmen keserek tekinsizliğe doğru sürüklemek amacıyla başvurulmuş öğeler olmuştur. *Hayır...* romanında ise diğer üç romandan farklı olarak araya hayal ürünü olarak nitelendirebileceğimiz şahıslar katılır. Aysel'in bu kişilerle konuşmaları tiyatro diyalogları benzeri bir tarzda aktarılır. Ayrıca Aysel'in yazar arkadaşının kurguladığı olayları kendi açısından anlatması da romana çeşitlilik katar. Yani romanın içinde hayal ürünü olaylara rastlamamız, metinde gerçek ile hayalin iç içe geçmesine ve olayların sonu hakkında tam karar verilmeme durumu yaratılmasına yol açar.

Genel olarak baktığımızda ise yazar anlatıcı hâkimdir denilebilir çünkü ilk iki romanda kendi duygularını anlatan Aysel çoğunlukla yazarın ağzından anlatılmıştır. *Fikrimin İnce Gülü*'nde ise, Bayram yer yer bilincindekiler aktarırken yer yer olaylar yazar tarafından nakledilir. Önceki üç romandan farklı olarak, bu romanda yazar bazı bölümlerde araya girerek varlığını ortaya koyar. *Yazsonu* ve *Romantik Bir Viyana Yazı*

romanlarında da buna benzer bir yapı ile karşılaşırız. *Yazsonu*’nda tatile çıkmış bir yazarın kurguladığı romanın içine girerken, *Romantik Bir Viyana Yazı* romanında olayları anlatan yazar, romanın kahramanı olan yazar ve başkahraman Kâmil Kaya’nın kimliklerinin birbirine karıştığını fark ederiz. *Üç Beş Kişi* romanında ise, her kahraman kendi gözünden dünyasını ve yaşadıklarını ortaya koyar. Çoklu bakış açısını en net gördüğümüz romandır diyebiliriz.

Yukarıda kısaca değindiğimiz tematik unsurların, olay örgülerinin anlatıldığı kısımlarda derinlemesine işlenmesi gereği duymamızın sebebi tezimizin şekilsel değil siyasal bir inceleme amacı gütmesindendir. Olay örgülerinin tezimize dahil edilme sebebi romanlardaki akış hatırlatılarak bu hareketler toplamının Türkiye’nin siyasi hayatıyla örtüşen yanlarının irdelenmesine yardımcı olmaktır.

1.1.Ölmeye Yatmak

Adalet Ağaoğlu’nun ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak*, Türk Edebiyatı’nın en çok ses getiren kadın kahramanlarından biri olan Aysel’in geçmişle hesaplaşmasının geriye dönüşlerle anlatılmasından ibaret bir metindir. Aysel, küçük bir kasabanın ilkokulunda kendi benliğinin farkına varmaya başlar ve bu farkındalık onu yıllar sonra bir otel odasında ölümü beklemeye kadar götürür.

Aynı zamanda roman; kasabalı Aysel’in büyük şehirli Doçent Aysel olurken karşılaştığı toplumsal, siyasal ve bireysel meseleleri irdelerken onun kişisel dünyasından yararlanarak gerek Türkiye’nin gerek dünya ülkelerinin 1930 - 1970 yılları arasındaki buhranlı dönemini gözler önüne sermesi bakımından ilgi çekicidir. Yazar, adeta Aysel’in şehirlileşme serüveniyle Türkiye’nin Batılılaşma serüvenini kesiştirerek romanın özünü oluşturmuştur.

Aysel’in kocası olan Ömer’i aldatmasının ardından kendisiyle girdiği iç hesaplaşma, onu bir otel odasının 16. katında “ölmeye yatmaya” sürükler. Bu ölmeye yatış aslında başka bir Aysel’in dünyaya gelmesi anlamındadır. Aysel üzerindeki bütün yüklerden kurtularak, çırl çıplak bir şekilde otel odasının beyaz çarşafı üzerine yatar ve kendisini hatırlamaya başladığı ilk zamana, yani; ilkokul yıllarına kadar uzanan bir hatıralar kuyusuna dalar. Yaklaşık iki saatlik bu dar zaman süresince romanın içine

serpiştirilmiş olan mektuplar, günlükler ve gazete kupürleri aracılığıyla okuyucuya hem dönemin oldukça hareketli olan sosyal ve siyasal yapısı anlatılır, hem de Aysel'in çeşitli yaş dönemlerindeki hayatı algılayış biçimlerinin yanı sıra farklı toplumsal kesimlerden gelen kahramanların dünyayı algılayışları ve bu algılama biçimlerindeki zamana bağlı değişimler romana yedirilir.

Yazar romanını XIII ana bölüme ayırmışsa da biz, kahramanın yaşadığı önemli olayları göz önünde tutarak üç ana bölümden bahsedebiliriz: I. Aysel'in ilkokul, ortaokul ve lise yılları ve bu yıllarda dünyanın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu kaotik durum; II. Aysel'in üniversite yılları, Alain ve Ömer'le tanışması, aynı zamanda Türkiye'nin Batı'yı özümseme çabaları; III. Aysel'in Engin'le birlikte oluşundan sonra yaşadıkları, Aysel'in ve Türkiye'nin yabancılaşma sorunu.

Romanın başkahramanı olan Aysel ilkokula, hayata gözlerini açtığı küçük kasabada başlar. Otel odasında hatırlanan ilk sahne Aysel'in ve roman boyunca anlatılacak olan sınıf arkadaşlarının ilkokul müsameresindeki durumlarıdır. Batılı olmak ve Atatürk'ün istediği gibi öğrenciler yetiştirmek idealine kapılmış olan ilkokul öğretmenleri Dünder Bey, henüz kaç-göç olgusundan kurtulamamış bir Anadolu kasabasının ilkokul çocuklarına müsamerede dans ettirebilmek için kasabanın ahalisiyle yoğun bir savaşa girer. Aysel'in de ilk mücadelesi bu karmaşa içinde başlar. Kasabanın esnaflarından olan Salim Efendi, kızının bu müsamereye katılmasına tüm kasabalılar gibi karşı çıkar fakat yazar bu olayda Aysel'in 'okumak ve aydın olmak' için vereceği savaştan vazgeçmeyen kişiliğinin sinyallerini verir. Salim Efendi'nin kasabanın esnafından oluşu, hem Adalet Ağaoğlu'nun hayatından izler taşıması bakımından hem de başkahraman Aysel'in karşısında duran engelleyici gücün yani babasının geleneklere bağlı kişiliğine dikkat çekmesi bakımından önemli bir ayrıntıdır. Bir kasabanın yerlisi olmak durumu toplumun kalıplaşmış kabullerine göre yaşamayı da beraberinde getirir. Aslında Salim Efendi'nin Aysel'in okumasının karşısında durmasının en önemli sebebi de budur.

Müsamere sahnesi Aysel'in ailesinin yanı sıra toplumla da uzlaşmadığı ilk yerdir. Kasabalı, köylü ve bürokrat ailelerin çocuklarından oluşmuş bu ilkokul sınıfı, Aysel'in toplumsal sınıflar arasındaki keskin ayrımı idrak ettiği noktadır. Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış ve inkılapları tam olarak özümseyememiş Anadolu'nun hali bu

sahne de özetlenmiştir. Aysel, Ali, Semiha, Hasip, Namık, Ertürk kasaba insanını, yani ‘yerli halk’ı temsil ederken; Kaymakamın oğlu Aydın ve Saylavın kızı Sevil ayrıcalıklı, bürokrat kesimi temsil eder. Roman süresince bu iki grup arasındaki hayat tarzının farklılığı irdelenir.

İlkokuldan sonra Aysel, babasına karşı direnerek ortaokul için Ankara’ya, teyzesinin yanına gitmeyi başarır. Abisi İlhan da okuluna Ankara’da devam etmektedir. Aysel, İlhan’la ortaokul yıllarında iyi anlaşırken lise yıllarında hem siyasi hem kültürel ayrılıklar yaşar. Adalet Ağaoğlu’nun hayatını anlattığı bir röportajda Aysel ile kendisi arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Feridun Andaç ile gerçekleştirilen sohbette Ağaoğlu, okuma serüvenini şöyle anlatır:

“...Çocukluğum ilkokulu bitirinceye kadar, doğum yerim Nallıhan’da geçti. Üç erkek kardeşimden büyüğü, abim Dr. Cazip Sümer (Kumburgaz’da yürürken bir trafik saldırısına uğrayarak öldü.1975), benden iki yıl önce ilkokulu bitirmiş, Nallıhan’da ortaokul olmadığından Bursa’ya (Balıkesir de olabilir, şimdi bilemiyorum) yatılı gönderilmişti. Ben de ortaokula gidebilmek için fazlasıyla diretince(ölüm orucuna yatmışım, söylendiğine göre), benim küçüğüm, kardeşlerimin içinde en sadık arkadaşım Ayhan, daha ilkokulu bitirmeden 1938’de gidip Ankara’ya yerleştik.”(Andaç, 2000:17).

Romanda ise Salim Efendi’nin kasabadan ayrılışı ekonomik problemlere ve kasabadan dışlanmaya bağlanmıştır. Salim Efendi’nin kasabada, muhtekirlikle suçlanması üzerine evlerini Ankara’ya taşımalarının ardından aile içi fikir ayrılıkları baş gösterir. Okul hayatında uğradığı haksızlıklar ve adaletsizlikler karşısında İlhan, dönemin en katı lideri olan Hitler’i örnek alan milliyetçi camiada kendisine yer bulma çabası içine girer ve hayal kırıklıklarıyla karşılaşır.

Roman kahramanlarının lise yılları, siyasi çekişmeler ve kutuplaşmalar içinde geçer. Türkiye’nin dünyadaki siyasi olaylardan etkilenmesi, Hitler ve Stalin etrafında kurulan kamplaşmaların Türk gençliğine de yansması romanda irdelenen başlıca konulardandır. İlhan, Almanya’dan ülkemize doğru esen milliyetçilik rüzgârına kapılırken Ali ve Aysel Rusya’daki komünizm rejiminin de etkisiyle sol ideolojiyi benimsemişlerdir. Fakat bu fikir akımlarını benimsemiş olan gençlerin ideolojik şiirler okumaktan ileri gitmediklerini görürüz. Çeşitli gruplar tarafından sağ ve sol kutuplara

ayrılan kahramanlar, İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerinde yarattığı bunalım havasını okuyucuya başarıyla yansıtılmasını sağlamışlardır.

Sevil ve Metin ise, lise yıllarını ideolojilerden uzak; bireysel problemlerle uğraşarak geçiren burjuva kesiminin temsilcileridir. Türkiye ve dünya ekonomisinin en sıkıntılı olduğu İkinci Dünya Savaşı yıllarında bile yokluk çekmeyen bu gençler herhangi bir ideolojiye sığınma ve inanma ihtiyacı hissetmeden yaşayabilmişlerdir.

Namık ve Ertürk, ekonomik sıkıntı çektikleri için düzene uymak zorunda kalarak savrulan kahramanlardır. Namık önce Erdal İnönü'yle arkadaşlık yapmış, daha sonra İlhan'la milliyetçi gruba katılmış ve sonunda da CHP'li bir arkadaşından yardım istemek zorunda olduğu için tekrar sol ideolojiyi benimser görünmüştür. Ertürk ise, girmiş olduğu askeri okulda ağır ve baskı dolu bir eğitim görerek 'sadece emirlerin yerine getirilmesi gerektiği' düşüncesiyle yetiştirilmiştir. Romanın düşünce özgürlüğü açısından en kısıtlanmış kahramanı Ertürk'tür. Dönemin ağır askeri disiplininin yergisi Ertürk aracılığıyla yansıtılmıştır.

Roman boyunca adından çok sık bahsedilen kahramanlardan biri de şüphesiz ki Aydın'dır. Kasabanın ilkokulunu bitirdikten sonra Galatasaray Lisesi'ne giderek Batılı tarzda bir eğitim alan Aydın, dönemin aydınının yetişme tarzını okuyucuya yansıtması bakımından önemli bir karakterdir. Aydın'ı, yazmış olduğu günlüklerden tanırız ve olgunlaşma sürecine tanık oluruz. Kaymakamın oğlu olan Aydın, dönemin modern insanında olmazsa olmaz kabul edilen her şeyi büyük bir hevesle yapar. Günlüklerinde, Fransızca ve dans derslerinden sıkça bahsetmesi, büyük bir gazete sahibinin oğlu olan arkadaşı Metin'le ilişkileri, Türkiye'nin siyasetinden ve sosyal durumundan çok yabancı ülkelerin siyasi ve sosyal yapısıyla ilgilenmesi ve alaturka bulduğu Aysel'i içten içe çok beğenmesine karşın sürekli Batılı olamamakla suçlaması önemlidir. Aysel roman boyunca Aydın'la bazen uzlaşmış bazen savaşımıştır ama bir türlü onun hareketlerini içine sindiremeyerek ondan uzak durmuştur. Fakat Aysel'in aslında en büyük çabası aydınlaşmaktır ve Aydın'ın beğenisini kazanmaktır. Attığı her adımda Aydın'ın beğenisini kazanma çabası ve onun görüşlerini gereğinden fazla önemsemesi bundandır. Aydın'ın lise yıllarında Ankara'ya gelişi, Türkiye'nin meseleleri ve sosyal sorunlarıyla ilgilenmeye başlamasına sebep olur. İstanbul'un Batı'ya olan yakınlığı Aydın'ı ülke

gerçeklerinden koparmış, Ankara'ya yani ülkenin içine doğru gelişi onu ülkesine ve Aysel'e yaklaştırmıştır.

Kahramanların hepsi ülkenin içinde bulunduğu kaostan etkilenirken Aysel'in küçük kardeşi bu buhranlı dönemin içine doğmuştur. İlk olmanın sorumluluk duygusu ve bilinciyle yetişen, fikirlerine inançla sarılan önceki kuşağın gençlerinin aksine adından çok sık bahsedilmeyen ve 'Dereli ailesinin tekne kazıntısı' olarak romanda ismine yer bulan Tezel'de ise 'boşluk ve hiçlik' kavramlarıyla karşılaşırız.

Aysel'in kendisini bulmaya başladığı ve özgürleştiği yıllar üniversite yıllarıdır. Babası Salim Efendi'nin ölümü üzerine Aysel'in üzerindeki baskı kalkmış, üniversite bursuyla gittiği Fransa ve orada tanıştığı arkadaşı Alain ona Batılı olmanın ne demek olduğunu öğretmiştir. Batılılığı; Fransızca konuşmak, dans etmek, eğlence mekânlarında vakit geçirmek, şiir okumak olarak algılayan ve Aysel'i aşağılayan, cinsel obje olarak gören Aydın'ın karşısına bu dönemde kafaca ve ruhen tam bir Batılı olan, felsefeye meraklı en önemlisi de Aysel'in elini dostça tutabilen Alain'i oturtularak adeta bizdeki 'aydın' algısı sorgulanmıştır.

Aysel, Alain'le birlikte kadın erkek ilişkisini kavramış ve her zaman çekinerek yaklaştığı erkeklerin insani yönünü fark etmiştir. Bu arkadaşlık Aysel'i ruhsal ve zihinsel olarak geliştirmiş, üstünkörü edindiği ideolojinin temelini kavramasını, felsefesini öğrenmesini sağlamıştır.

Aysel'in, kocası Ömer'le tanışması Paris'ten döndüğü yıllara rastlar. Onun eğitim gördüğü üniversitede asistan olan Ömer de Batı'da yaşamış, aristokrat bir ailenin oğludur. Aysel, böylelikle modernleşme yolculuğunu tamamlamış bulunmaktadır. Bu dönem içinde Ömer'le çok seviyeli bir evlilikleri olan Aysel'in çocuk yapmayarak kendisini işine adanmış olduğunu görürüz.

Artık sosyoloji Doçenti olan Aysel, dönemin solcu aydınları arasında yer almakta ve üniversite öğrencileriyle birlikte çeşitli mitinglere katılmaktadır. Öğrencilerinden biri olan Engin'le girdiği yasak ilişki sonucunda hayatını sorgulama evresine girmiş, aslında yoksul bir ailenin çocuğu olan Engin'le yatarak her zaman içine girmek için çabaladığı fakat bir türlü benimseyemediği elit kesimden sıyrılmış ve

kadınlığını hatırlamıştır. Fakat hayatı boyunca doğruyu yapmaya çabalayan Aysel için bu olay büyük bir değişimin de başlangıcı olmuştur.

Roman, Aysel'in Engin'le tartışarak Engin'in çalıştığı matbaadan çıkıp otel odasına gelmesiyle başlar ve çocukluk arkadaşı Aydın'ı bu odaya davet ettikten sonra otelden ayrılmasıyla sona erer. Ölmeye yatışı ve hayatını gözden geçirdikten sonra Aydın'ı çağırarak en başa dönme isteği bir roman kahramanı olarak Aysel'in serüveninin döngüsünü oluşturduğu gibi Türkiye'nin de olgunlaşma sürecini yansıtmaları bakımından önemlidir.

1.2. Bir Düğün Gecesi

Dar Zamanlar serisinin ikinci kitabı olan *Bir Düğün Gecesi*'nde, ölmeye yatan Aysel'in serüveninin devamı kocası Ömer'in bakış açısıyla verilir. *Ölmeye Yatmak* romanında, farklı bakış açıları yaratmak için mektupları ve günlükleri kullanan yazarın bu romanda farklı karakterlerin zihinlerinden geçenleri kesit kesit aktardığına tanık oluruz. İlhan'ın kızı olan Ayşen'in düğününe, Aysel, İlhan'la bağlarını koparması sebebiyle gelmemiştir. Ömer devreye sokularak hem Aysel'in kendisini aldattıktan sonra sekteye uğrayan evlilikleri ve bu olayın ardından geçen dört yıl hem de Ömer'e aşık olan yirmi iki yaşındaki Ayşen'in ailesinin zoruyla içine itildiği evliliğin düğün gecesi yoğun ayrıntılarla anlatılmıştır.

Roman, Tezel'in; "İntihar etmeyeceksek içelim bari!" cümlesiyle başlar ve ailesi tarafından vurdumduymaz olarak nitelendirilen, İstanbul'da tek başında kalarak hayata tutunmaya çalışan, ikinci kocasından da ayrılmış, ressam bir kadın olan Tezel'in hayatından kesitler de barındırır. *Ölmeye Yatmak* romanında, sadece isminden bahsedilen bu karakter, Aysel ve İlhan'ın nüfuzlu kişiler olması sebebiyle, sol görüşlü bir oyuncu olan ilk kocası tarafından kullanılır. İkinci kocası ise, baba parasıyla geçinen bir öğrencidir ve evliliklerinin ardından bir de oğulları olur. İhtilal Dönemi'nin karmaşasının, insanların kendilerine ve hayata karşı olan inançsızlıklarının adeta cisimleşmiş şeklidir, nihilizmin sembolüdür. Roman boyunca Tezel'in kendi hayatının çevresine yansıyandan çok farklı olduğunu, yaşadığı ihanetlerin sonucunda alkole sığındığını iç sesinden dinleme imkânı buluruz.

Dar Zamanlar serisinin ana kahramanı Aysel ise fiili olarak *Bir Düğün Gecesi* romanında bulunmamasına rağmen, bütün kahramanların sıklıkla kendisinden bahsettiği, daha çok Ömer'in bilincinden yansıyan kişidir. Ömer, Engin'le aldatılmasından sonra Aysel'i affetmiş, hatta siyasi suçlu olarak cezaevine giren Engin'le mektuplaşmaya başlamıştır. Bu tavırları 'aşkınlık' olarak niteleyen Ömer, aslında insan doğasına ters davranarak kendisine ve Aysel'e yabancılaşmıştır. Aralarındaki uçurumun açılmasının sebeplerinden biri de düşünce suçu yüzünden cezaevine giren; fakat, arkadaşlarının tutukluluk hallerinin devam etmesine rağmen cezaevinden çıkan Ömer'in Aysel ve çevresi tarafından muhbirlik ve iftiracılık zannı altında bırakılmasıdır. Onun Ayşen'le ortak noktası tutukluluğudur, Ayşen Hayrettin Özkan tarafından cezaevinden çıkarılınca Ömer'in de böyle bir yardımla çıktığı düşünülmüş, bu olay onu Ayşen'e yaklaştırmıştır. Aysel'le ise bağları kopma noktasına gelmiştir. Fakat romanın sonuna doğru bütün gece düğünde içen Tezel ve Ömer'in, Aysel'i, yani bir taraftan da içlerine yaşam enerjisi veren umudu aradıklarını, onu bulmak için uğraştıklarını görürüz. Onlar Anadolu Kulübü'ndeki yapmacık ortamdan kaçmaya çalışırken Aysel de, gençliğinde kendisinden başka bir kaygısı olmayan Sevil'in siyasi bir suçtan tutuklanmasını engelleme çabası içine girmiştir.

Romanın arka planında ise, 1972 yılında Türkiye'de yaşanan siyasi olayları görmemiz mümkündür. Milliyetçi İlhan'ın, kızını Tümgeneral Hayrettin Özkan'ın oğlu Ercan'la evlendirmesi, dönemin asker – milliyetçi kesim ilişkisinin de eleştirisidir. Ayşen, varlıklı bir ailenin kızı olmasına rağmen üniversitede sol gruplara katılmış, onu sürekli dışlayan arkadaşlarının gözüne girebilmek için bir arabayı yakarken tutuklanmış, fakat Hayrettin Özkan tarafından kurtarılmıştır. Ayşen, Aysel'den ve Ömer'den yakınlık beklemesine rağmen İlhan ve Müjgan tarafından engellenmiş, sol kesimden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Fakat bu yoğun baskı, Ayşen'in Ömer'e aşık olmasına yol açmıştır. Hem ailesinin yaşam şeklini onaylamayan hem de arkadaşları arasında kabul görmeyen Ayşen, yalnızlık ve yorgunluk içinde, kendisine hiç yakın bulamadığı Ercan'la evlenmek zorunda kalmıştır.

Aysel, Tezel ve İlhan'ın anneleri Fitnat Hanım ise, düğün boyunca bir taraftan eşi Salim Bey'in ölümünden sonra gelişen olayları, çocuklarının birbirlerinden kopuşunu, İlhan'ın karısının ona yaptığı haksızlıkları ve yaşadığı lüks hayata rağmen

köşeye atılmışlık hissi içinde olduğunu zihninden geçirir ve böylelikle yazar; dönemin kasabadan kopmuş, şehre adapte olamamış ihtiyar insanının zihniyetini okuyucunun gözleri önüne serme imkânı bulur.

Gecenin en renkli kahramanları, düğün sahipleridir. Avukatlığın yanında türlü kirli işler yaparak para kazanan İlhan, düzenin çarpıklıklarından yararlanarak çıkar sağlama peşine düşmüş, bu sebeple kızını hiç sevmediği Hayrettin Özkan'ın oğluyla evlenmeye ikna etmiştir. İlhan'ın ilişki içinde bulunduğu kişileri hiç sevmediği, aslında düştüğü durumdan, kardeşleriyle arasının bozuk olmasından çok üzgün olduğu zaman zaman İlhan'ın bakış açısından yansıtılır. Gösteriş düşkünü karısı Müjgan'la ilişkilerinin laçkalığından ve sevgisizliğinden bahsedilir.

Düzene uyum sağlayan bir diğer kişi ise Ömer'in bir marangozun oğlu olan, sol ideolojiyi benimseyen öğrencisi Tuncay'dır. Üniversitede Yıldız'a aşık olunca, tüm hayatı değişmiş ve milletvekili kızı olan Yıldız'ın ona sağladığı imkanlarla yurtdışında doktora başlamıştır. Düğünde Ömer'le karşılaşması ve içinde bulunduğu açmazların farkına varmasıyla o gece Yıldız'ı terk etme kararı almıştır.

Tuncay'ın aracılığıyla Ali'nin hayatından da haberdar oluruz. Tuncay'ın akıl danıştığı Ali, artık orta yaşlarına gelmiş, ölen kız kardeşinin oğulları Ahmet ve Murat'a hayatını adanmış bir elektrikçi olarak karşımıza çıkar. Ali okuyamamıştır, fakat içinde bulunan cevherle hayatı çözmüş, güçlü bir kişiliktir. Ekonomik sıkıntılar sebebiyle büyük yeğenini polis okuluna vermiştir. Romanda toplum üzerindeki polis baskısı Ahmet aracılığıyla verilmiştir. Murat ise umut vaat eden, aydınlık, tertemiz gençliğin sembolüdür.

Albay Ertük de ilk romanda tanıdığımız ve ikinci romanda da serüveninin devamını izleme şansını yakaladığımız bir karakterdir. Askeri lisenin baskısı altında yetişen Kore gazisi Ertürk, bireysel kararlar alabilme becerisinden yoksun bir 'emir eri' olarak karşımıza çıkar. Düğün gecesinde fırsat bulduğu her an Tezel'e asılmıştır. Üzerinden otorite kalktığında ne denli laçkalaşabildiğini onun bu hareketlerinden görmemiz mümkündür. Ertürk'ün bu kişiliksizliği, karısı Gönül'de sürekli bir mahcubiyet ve eziklik duygusu yaratmış, toplum içinde saygı duyulmayan, silik bir şahsiyete bürünmesine sebep olmuştur.

Ercan'ın Amerika'dan gelen teyzesi Ayten Hanım ve kocası Cemil Türk de Türkiye'nin bir diğer sorunu olan gurbetçilik konusunun işlenmesine zemin hazırlayan karakterlerdir. Ayten'in 'Eytın' oluşu ve Cemil'e 'Cim' Amerika için de 'Cincinnati' tabirinin kullanılması, kişilerin arada kalmışlıklarını vurgulaması açısından önemlidir.

Tümgeneral Hayrettin Özkan, gecenin en rahat insanıdır. Halkın asker karşısında hissettiği çekingenlik duygusu romanda Hayrettin Özkan'la ve düğüne gelen Paşa'yla izah edilmeye çalışılmıştır. Hayrettin Özkan'ın karısı Nuriye ise zor şartlar altında büyümüş, rahata kavuştuktan sonra da oğulları Ercan ve Hakan'ın arasında kalmıştır. Ercan, Amerika'da yetişmiş, burjuvalaşmıştır fakat Türkiye'de kalan ve baskı ortamında yetişen kardeşi Hakan, babasının da içinde bulunduğu askeri kesime derin bir nefret besleyerek sol gruplara karışmıştır. Romandaki bu gerginlik iki kardeşin de Ayşen'e aşık olması ve Hakan'ın abisini düğünde öldüreceğini söylemesiyle zirveye çıkmıştır. Ailelerin yoğun güvenlik önlemleri almalarına rağmen Hakan'ın silahlı saldırıda bulunduğunu görürüz.

Romanın bitiminde olayların kesin bir sonuca bağlanmadığını, Ayşen'in hapiste olan ve artık onunla görüşmek istemeyen arkadaşı Gül'ün babası da düğünden ayrılınca geçmişle olan tüm bağlarını kopararak kendisini zamanın seyrine bıraktığını, ortama uymak zorunda kaldığını ifade edebiliriz. Göze çarpan noktalardan biri de, *Ölmeye Yatmak* romanında başlayan kardeşler arası anlaşmazlığın *Bir Düğün Gecesi* romanında düşmanlığa dönüşmesidir. Aysel-İlhan ve Tezel, Ahmet ve Murat, Ercan ve Hakan bunun örnekleridir, bu kurgu Türkiye'nin olgunlaşma sürecindeki karmaşasını hissettirir. Ömer ve Tezel düğünden ayrılınca da arkalarında bir silah sesi bırakır ve oradan Aysel'i bulma umuduyla yola çıkarlar. Bu bitmemişlik ve belirsizlik hissi, okuyucuda romanın bitmediğine dair bir duygu yaratması bakımından önemlidir. Adeta üçüncü romana hazırlık yapılmıştır.

1.3.Hayır...

Dar Zamanlar serisinin son romanı olan *Hayır*'da, Aysel; emekliye ayrılmış yaşlı bir profesör olarak karşımıza çıkar. Bu romanda, yazar-anlatıcının hakim olduğunu görürüz. Kimi zaman mektuplardan yararlanılmış, şahısların zihinlerinden geçen

tasarılar da tiyatro metni formatında verilmiştir. Romanın asıl zaman dilimi ise Aysel'in ödöl törenine gitmek için hazırlandığı "bir gün"den ibarettir. Tıpkı Virginia Woolf romanlarında olduğu gibi Adalet Ağaoğlu'nun metinlerinde de genel itibarıyla "bilinç akışı" tekniği vardır. Aslında Woolf'un Mrs. Dalloway adlı romanının bir günlük bir zaman diliminde geçmiş olması ve Bayan Dalloway'in sürekli düşünmesinden kaynaklı bir olay örgüsü yokluğu Hayır'da da dikkati çeker (Wollf, 2010). Bir taraftan olaylar hayatın akışı içindeki seyrini sürdürürken Aysel'in hayalinde canlandığı olaylar, kişiler ve diyaloglar romanın zeminine yayılarak romanda çok katmanlılık yaratılır.

Aysel, İstanbul'da tek başına yaşamaktadır ve ödöl törenine gideceği günün sabahı erkenden kalkar. Kardeşi Tezel'e, Engin'e ve Polonya'daki bir akademisyen arkadaşına olmak üzere üç mektup yazıp göndermeyi zihninden geçirir. Daha sonra ise oradan berbere, bankaya ve alışverişe gidecektir. Kahramanın yapmayı planladığı bu işleri yapıp yapmadığını kestiremeyiz. Romanın sonunda ise yazar arkadaşı ve eski öğrencileri olan Alev ve Üner'in Aysel'in ödöl törenine gelmemesi üzerine onun evine gittiklerini fakat onu evde bulamadıklarını görürüz. Serinin önceki iki romanı gibi *Hayır...* romanında da kısıtlı olan bir süre geriye dönüşlerle genişletilerek geçmişe yapılan yolculuklarla zenginleştirilmiştir.

Ayşen'in, kocası Ercan'dan ayrıldıktan sonra Ömer'den hamile kalmasının ardından, Ömer, Aysel'den ayrılarak Ayşen'le evlenmiştir. *Bir Düğün Gecesi* romanının masum ve umutsuz gelini olan Ayşen bu romanda bütün değerlerini ve inançlarını yitirmiş bir şarkıcı olarak karşımıza çıkar. Boşandıktan sonra yurt dışından Türkiye'ye dönmüş ve Ömer'le görüşmeye başlamıştır. Ömer ise Aysel'i sevmesine rağmen aralarındaki büyük güven kaybı ve doğacak olan çocuk sebebiyle Ayşen'le evlenmek mecburiyetinde kalmış ve bu evlilik mutsuz etmiştir. Roman süresince Ömer'in Aysel'le bağını koparmamaya çabaladığını, ona telefonlarla ulaşmaya çalıştığını fakat Aysel'in Ömer'den vazgeçtiğini görürüz.

Aysel'in hayatındaki önemli erkeklerden biri olan eski öğrencisi Engin de artık orta yaşlarına ulaşmış bir siyasi mültecidir. Danimarka'da yaşamaya başlayan Engin, garsonluk, bulaşıkçılık gibi işler yapmasının ardından, önce bir yaşlılar yurdunda çalışmaya başlar; daha sonra ise onunla aynı üniversitede okuyan ve sol ideolojiye mensup olanları –özellikle de Aysel'i- çeşitli iftiralar atarak üniversite yönetimine

şikâyet eden ve devlet tarafından korunmak amaçlı Danimarka'ya gönderilen, burada aklını yitiren Cemal'in doktoru tarafından görevlendirilir. Cemal, öğrencilik yıllarında Aysel hakkında şikâyetlerde bulunmuş ve Aysel'in ders vermesinin durdurulmasına sebep olmuştur. İki yıl ders veremeyen ve yazdıklarından dolayı yıllarca mahkemelere çıkmak zorunda kalan Aysel, ancak emekli olduktan sonra aklanmış ve ödüle layık görülerek onurlandırılmaya çalışılmıştır. Cemal ve Aysel'in ilişkisi Türkiye'de yaşayan ve fikirlerini açıkça ifade etmek isteyen aydınla devlet arasındaki uyumsuzluğun yansımasıdır. Cemal, yıllarca kullanılmış ve sonra da yurt dışına gönderilmiştir, fakat senelerce yapmış olduğu haksızlıklar sebebiyle akli dengesini kaybederek bir hastaneye yatırılmıştır.

Cemal'in yatırıldığı hastanede karşımıza çıkan ve Engin'le ilgilenen Dr. Bernt romandaki Batılı insan tipini yansıtmaları bakımından ilgi çekicidir. Cemal'in ve Engin'in Türkiye'de yaşadıkları siyasi olaylar doktorun ilgisini çok çekmekte ve Engin'in ona fazlasıyla zarar vermiş olan Cemal'i affetmesini anlayamamaktadır. Kendi ailesiyle bile sınırlı bir ilişki kuran, her olaya mantıkla yaklaşan bu Batı insanının romanın sonunda ağladığını görürüz. Romandaki bir diğer Batılı ise Engin'in sevgilisi Petra'dır. Engin'den hamile kalan Petra evliliği istememesi ve Engin'i hiçbir sorumluluk altına sokmadan her şeyi kendi başına yapabilme iradesine sahip olmasıyla dikkat çeker. Onun bu özellikleri Engin'i sorumluluktan kurtarır fakat Petra'yı benimsemesini engeller çünkü kendi özünü Aysel'de bulmuş olan Engin, Petra'yla ortak bir kültüre ve tarihe sahip değildir; aynı duyguları paylaşmaları bu sebeple mümkün olmamıştır. Aysel Danimarka'ya konferansa gittiği zaman Engin'i de görmüş fakat aralarında yıllardır görüşmemenin verdiği bir yabancılik hissi oluşmuştur. Aysel bu olaydan sonra Engin'den koparken, Engin Aysel'in kıymetini daha çok anlamış ve romanın sonunda ısrarla ona ulaşmaya çalışmıştır.

Batılı insan *Ölmeye Yatmak* romanında Alain'in şahsında göğe yükseltilmiş, *Bir Düşün Gecesi*'nde Eytın Hanım ve Cim Törk gibi Türkiye'den Batı'ya gidip uyum sağlayamayan şahsiyetlerle ulaşılmazlaştırılmış, *Hayır* romanında ise Dr. Bernt ve Petra'yla aradaki uzlaşmazlığın ve farklılığın altı çizilmiş hatta Doğu insanının duygusallığı takdir edilmiştir. Kademeli gelişen bu fikir değişimi hem Aysel'in hem de

Türkiye'nin olgunlaşması ve kendini olduğu gibi kabul etmesinin aşamalarını yansıtmaları bakımından ilginçtir.

Diğer iki romanda olduğu gibi bu romanda da Tezel'den bahsedildiğini görürüz. Genç ve hayatı karmaşayla dolu Tezel'in yerine karşımızda kendisiyle uzlaşmış, resim yapmaya devam eden ve oğluna sahip çıkan bir anne vardır. Anneleri Fitnat Hanım'ın ölümünden sonra birbirlerinden daha uzak kalan kardeşler artık sadece mektuplar aracılığıyla haberleşmektedir. İlhan ise yurt dışına çıkmış ve romanda aktif bir kahraman olmaktan uzaklaşmıştır.

Aysel, geçmişle hesaplaşırken bir taraftan da hayatını paylaştığı ve ona destek olan öğrencileri Üner ve Alev'den bahsedilir. Üner artık bir doçenttir ve yurtdışında önemli çalışmalar yaptıktan sonra ülkeye dönmüş fakat bu çalışmaları ilgi görmemiştir. Alev ise akademik kariyerine devam etmektedir. Aysel'in yaşlılık döneminde Üner ve Alev'in onu hiç yalnız bırakmadıklarını fakat bunu hocalarına duydukları vefadan değil, Aysel'in içinde bulunduğu tüm olumsuzluklara rağmen etrafına saçtığı umuda duydukları ihtiyaçtan olduğunu görürüz. Aysel'in evde bulunmayışı üzerine yaşamdan artık sıkılmış olan Üner Aysel'in evinin açık camından kendisini aşağıya bırakır. Bu olay çok az eylem taşıyan romanın son aksiyonudur.

Romanda ilgi çeken kahramanlardan biri de yazardır. Yazar, Aysel'le yeni tanışmıştır ve ona karşı derin bir hayranlık duymaktadır. Yazar, aslında Türkiye'nin Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında aydına duyulan hayranlığın nasıl değiştiğinin sembolüdür. *Ölmeye Yatmak* ve *Bir Düğün Gecesi* romanlarında el üstünde tutulan ve onun gibi olmaya çalışılan Aydın karakterinin öldüğünü, Aysel'inse Aydın'ın ölümüne büyük üzüntü duyduğunu görürüz. Aydın'ı kıskanan yazarın ise artık halk tarafından sevilmeyen, yazdıkları ve söyledikleri aşağılanan, içe kapanık bir şahsiyet olarak karşımıza çıkması tesadüf değildir. Türkiye'nin kuruluşunda göğe çıkarılan, ışık saçtığı düşünülen ve cehaletten kurtulmak için takip edilip ziyadesiyle önemsenen aydın, savaşlar, darbeler ve kıymet bilmezlikler sonucunda içe kapanık, melankolik yaşlı bir yazara dönüşür.

Romanda karşılaştığımız en ilginç iki karakter Layana ve Yenins'tir. Layana, Aysel'den yalnız kalabilme gücünün sırrını öğrenmeye çalışan genç komşusudur. Fakat

hiç kimseyi umutsuz bırakmayan Aysel, Layana'yı her gelişinde reddederek yalnız kalmak istediğini söylemiştir. Kocasından ve çocuklarından ayrılmış olan Layana'nın Aysel'e mikadan yapılmış kuşlar armağan ederek intihar ettiğini görürüz. Yenins ise roman boyunca Aysel'le hayat ve umuttan konuşan bir gençtir. Romanın sonunda, Üner, yazar ve Alev Aysel'in masasındaki yazılarından Yenins'le birlikte gittiği kanısına varırlar. Aysel'in yazara bahsettiği Yenins'in de Yeni İnsan olduğu anlaşılır.

Aslında Layana'yı ve Yenins'i, yaşlılığında fazlasıyla yalnız kalan Aysel'in kişilik bölünmesi sonucu ortaya çıkardığı şahıslar olarak yorumlamamız mümkündür. Layana, Ömer'siz ve hiç çocuk sahibi olamayan yalnız, dayanaksız Aysel'ken, Yenins onun her zaman içinde taşıdığı umut dolu, güçlü yanıdır. Sonuç olarak Aysel, Layana'nın intihar etmesiyle Yenins'le birlikte olmayı seçmiştir.

1.4. Fikrimin İnce Gülü

Adalet Ağaoğlu'nun ülkemizdeki iç ve dış göç sorununu duyarlılıkla işlediği *Fikrimin İnce Gülü* romanında, bir otomobil alabilmek için bütün insani değerlerden sıyrılarak yaşamayı kendisine düstur edinmiş gurbetçi Bayram aracılığıyla “ötekileşme” kavramı irdelenir. Genellikle Bayram'ın bakış açısından olaylara şahit oluruz. Onun olayları zihninden geçirmekte aciz kaldığı noktalar ise yazar tarafından ironik bir üslupla tamamlanmıştır. Hatta yazar bazı yerlerde kendisini “olayları gözlemleyen ve kaydeden bir yazar böceği” olarak tanıtmakta herhangi bir mahsur görmez. Bilinç akışı tekniğinin hâkim olduğu romanda Bayram'ın diğer insanlarla çok az iletişime geçtiğini ve bu diyalogların hep negatif duygulardan beslenen, kısa, mecburi konuşmalar olduğunu görürüz.

Roman, Bayram'ın ve onun gibi yurt dışından gelen gurbetçilerin Kapıkule Sınır Kapısı'nda çalışan gümrük memurları tarafından uğradıkları haksızlıkların gerçekçi bir şekilde tasviriyle başlar, aynı günün sonunda Bayram'ın yıllardır gitmediği ve sürekli dışlandığı köyüne varışıyla sona erer. Sınır kapısında yaşanan rüşvet trafiği, burada yaşayan insanların gurbetçilere bakış açısı ve “Almancı” etiketinin insanların üzerinde bıraktığı arada kalmışlık, bir yere ait ve sahip olamama hissi tüm ayrıntılarıyla verilmiştir. Almanya'nın sembolü haline gelen Mercedes marka araba ile Türkiye'de

doğmuş ve köy kültürüyle yetişmiş Bayram'ın yan yana gelmesi ile romanın zıtlıklar üzerine kurulu olduğu mesajı verilmiştir. Zaten Bayram'ın iç dünyası da tezatlarla doludur. Yani Adalet Ağaoğlu'nun bu romanı da *Dar Zamanlar* üçlemesi tarzında yazılmış, kahramanın büyük değişim yaşadığı, bütün değerlerini sorguladığı ve onu olgunlaştıran “bir gün” geriye dönüşlerle anlatılmıştır. Kahramanın çocukluğu, gençliği ve romana konu edildiği hali, geçirdiği değişimler ve sebepleri incelikle metne nakşedilmiştir.

Bayram, annesini ve babasını küçük yaşta kaybedince Ballıhisar'da bulunan Raşit Amca'sı ve onun ailesinin yanında büyür. Kahramanın öksüz ve yetim oluşu sevgi ve yuva zafiyetinin altını çizen ayrıntılardan en önemlisidir. Bu yabancılık duygusu ona köy halkı tarafından da küçük yaşına rağmen ağır bir şekilde hissettirilir. Yaşlıları tarafından dışlanan Bayram, büyüdükçe köyün “her hareketiyle dalga geçilen yarım akıllı ferdi” halini alır. Amcasının oğlu Remzi ve komşularının kızı Kezban dışında onu gerçekten seven kimse olmamıştır. Köylerine gelen otomobil sahibi bir siyasetçiye karşı köylülerin gösterdiği saygı onda saygı kavramının otomobille özdeşleşmesine sebep olmuştur ve artık Bayram'ın hayatının gayesi saygı duyulacak, imrenilecek biri haline gelmek yani ne pahasına olursa olsun bir otomobil sahibi olmaktır.

Çocukluktan çıkınca otomobil alma sevdası daha da artar ve önce köylerinin yakınındaki bir ilçenin benzin istasyonunda ilk işine adım atar. Daha sonra Ankara'ya taşınan Bayram, gündüzleri araba tamirhanesinde çalışır, geceleri ise dolmuş şoförlüğü yapar. Bu sırada Kezban da abisi ve yengesiyle Ankara'ya taşınmıştır. Romana adını veren “Fikrimin İnce Gülü” şarkısı önceleri Bayram ve Kezban'ın ortak şarkısıyken Kezban'a olan aşkın yerini otomobile olan aşk alır. Bayram Kezban'a evlenmek için söz verir fakat sonra Kezban'la evlenmek yerine otomobil almayı önceliği haline getirir. Bir gün yolda köylüsü İbrahim'le karşılaşması onun Almanya'ya gitmesini ve Balkız adını koyduğu Mercedes'ini almasını sağlamıştır. Almanya'ya gitmek için sağlık raporu alacak olan İbrahim, Bayram tarafından çürüğe çıkarılır. İbrahim'in sırasını kaparak Almanya'ya giden Bayram burada üç sene BMW fabrikasında çalışarak Mercedes sahibi olur. Almanya'da kaldığı sürece insani hiçbir ihtiyacına para harcamayan Bayram'ın tek hayali köyüne Mercedes'iyile gidip hala onu beklediğini sandığı Kezban'la evlenmek ve yıllarca vefasızlık edip hiç para göndermediği, onu büyüten,

ölüm döşeğindeki amcasını ölmeden görebilmektir. Bu görme arzusunun sebebi de aslında Bayram'ın kendini kanıtlama isteğinden öteye geçen insani bir duygu değildir.

Kapıkule Sınır Kapısı'ndan geçiş sahnesiyle birlikte romanın olay zamanı başlar. Bayram, buradan çıktıktan sonra Edirne'ye gitmek için yola çıkar. Oradaki bir lokantanın önüne park ettiği Mercedes'inin yıldızının çalınışı, Bayram'ın umutlarının kaybolmaya başladığı ilk andır. Kazalar ve talihsizlikler adeta bu olaydan sonra Bayram'ın peşini bırakmaz. Başka bir ülkeden gelmiş olan ve ülkesinde sahiplenilmek isteyen Mercedes'li Bayram, ilk yabancılık hissini Güldenhouse markalı bir kamyonun Alman sürücüsü karşısında yaşar. Bu kamyon sahibi Alman, yol boyunca Bayram'ı sinirlendirir ya da Almanya'da ötekilik duygusunu fazlasıyla yaşamış olan Bayram'da kendi ülkesindeki bütün yabancılardan öç alma duygusunu uyandırdığı için bu yabancıнын hareketleri ona dokunur. Üstelik arabanın üzerinde “Güldenhouse” yazmaktadır ve bu yazı evsiz, ailesiz Bayram'ın bilinçaltına yapılan bir saldırıdır. Yoldaki trafik polislerine yabancıyı şikâyet eder fakat polisler sempatik Alman'ın tarafını tutarlar, üstelik Bayram'a ceza yazarlar. Bu olay üzerine kahramanın kendi ülkesinde yaşadığı yabancılık duygusu artar. Bindiği Yalova Vapuru'nda tanıştığı Ayfer'in Bayram'ın kabalığını yüzüne vurması onun özgüvenini yok eden en son darbe olmuştur. Bayram bu olaydan sonra geçmiş hesaplarıyla yüzleşmeye başlar ve kırdığı insanları tek tek hatırlar. Kahramanın ruhu bu şekilde zedelenirken tek değer verdiği varlık olan Mercedes'i Balkız'ın da bir hayli hırpalanmış olduğunu görürüz. Bursa yolunda yaşananlar ve Bayram'ın karşılaştığı bütün insanlarla kavga etmesi düşüşe geçme aşamasıdır. Köye yaklaşmaya başlayan kahramanın şarampole yuvarlanması ise olayın doruk noktasını oluşturur çünkü Bayram insan olduğunu ve acizliğini bu kaza esnasında anlar. Balkız da bu kazadan epeyce hasar görmüştür. Köyün girişindeki çeşmede yıkanır, Almanya'dan aldığı, Hitler'in en sevdiği bestekârlardan biri olan Franz Lehar'ın resminin üzerinde bulunduğu ve yol boyunca çıkarmadığı gömleğini değiştirerek Mercedes resimleriyle süslü gömleğini giyer. Bu gömlek değiştirme süreci adeta Bayram'ın Almanya halkının saygı duyduğu kavramlardan sıyrılarak Ballıhisar halkının saygı duyduğu kavramlara bürünmesinin simgesidir. Bayram'ın kendi değerlerinin ve kabullerinin olmayışı ona her gittiği yere göre kabullerini değiştirme özelliğini katmıştır.

Köy yoluna vardığında ise kahraman merak ettiği tüm soruların cevabını Kezban'ın çobanlık yapan yeğeninden alır. İbrahim, Bayram'ın onu kandırdığını öğrenip köyden şehre taşınmıştır. Aynı zamanda Bayram'ı hala beklemekte olan Kezban'a da onun yaptıklarını anlatmıştır. Kezban bu olayların üstüne bir balıkçıyla evlenir. Bayram'ın adı köyde sahtekâra çıkmıştır ve önceleri dışlanan Bayram artık nefret edilen bir insan olmuştur. Ayrıca köyleri olan Ballıhisar'da da büyük değişiklikler yaşanmıştır. Buralarda yapılan kazılarla birçok tarihi eser çıkarılarak köyün girişine bir müze yapılmıştır. Bayram'ın amcasının oğlu olan Remzi artık bu müzenin bekçiliğini yapmaktadır. Bayram'ın amcası da kısa bir süre önce ölmüştür. Köye büyük bir gösterişle girme hayalleri içinde olan Bayram'ın bu olayları öğrenmesi onda çok büyük bir yıkım yaratmıştır. Amcasının oğlu Remzi'yi uzaktan gören Bayram hiç kimseye görünmeden geldiği yere geri dönmek için yola çıkar.

Bayram'ın gerek Türkiye'deki arkadaşlarıyla gerek Almanya'daki çevresiyle ilişkilerinin hep çıkar odaklı olduğunu, hiç bir iyi niyet barındırmadığını görürüz. Çocukken çok saf bulunup sürekli aşağılanan korunmasız Bayram, insani değerlerini yitirmiş bir yetişkin olarak karşımıza çıkar. Bayram'ın duyguları o kadar körelmiştir ki yolda kaza yaptığını gördüğü, Almanya'dan arkadaşı olan Veli'ye bile yardım etmemiştir. Hatta Almanlar'ın kimseyle ilgilenmeme kültürünü onayladığını defalarca belirtir. Bayram'ın insanlardan ve insanlıktan kaçışı, bir arabayı Kezban'ın sevgisine tercih edişi, maddeye ulaşmak için manadan cayışı onun hayatının yönünü değiştirir. Kadınlarla hep problemlili ilişkiler kurduğunu gördüğümüz Bayram'ın aslında her şeyini uğruna feda edebileceği bir kadına ihtiyaç duyuyor olması otomobiline “Balkız” adını vermesinden de bellidir.

Yazarın, Bayram'ı çalıştırdığı işler de tesadüfi değildir, bir amaca yöneliktir.. Önce benzin istasyonunda, sonra tamirhanede ve şoförlükte gördüğümüz kahraman en nihayetinde BMW'de çalışmış ve Mercedes sahibi olmuştur. İnsanlarla iletişim kuramayan Bayram, bir araçla, ruhsuz ve insan eliyle yapılmış bir taşıt aracılığıyla dert ortağı olmuş; onu, kendi dünyasının başköşesine oturtmuştur. Hiç kimseye göstermediği özeni arabaya göstermiş, hiç kimseyi korumadığı kadar onu korumuştur. Makinelerle iç içe geçen hayatı onun duygu dünyasını değiştirdiği gibi, onu fayda merkezli biri yapmıştır. Fakat yolda kaza geçirip cansız Mercedes'iyile baş başa kalınca ağladığını,

yani insanlaştığını görürüz. Yolun sonu ise Bayram'ın hatasını kabul ettiği yerdir. Böylece insani duyguların yerine makineyi tercih etmiş olmasının sonucuyla yüzleşmiştir.

Türkiye'nin en önemli sorunlarından olan dış ve iç göç, bunun sonuncunda yaşanan yurtsuzluk, sahipsizlik duygusu Adalet Ağaoğlu'nun bu nitelikli romanıyla sadece anlatılmakla kalınmamış aynı zamanda hissettirilmiştir. Ayrıca romanın siyasi zamanı da belirtilir. Çocukluğu Adnan Menderes'in başbakanlığı yıllarına yani 1950'lere tekabül eden Bayram'ın yurt dışından ülkeye dönüşü Bülent Ecevit'in CHP Genel Başkanlığı'na seçildiği 1970'li yıllardır. Ecevit döneminde yaşanmış olan aklar, hem Türkiye'deki hem Almanya'daki işçi sendikalarının durumu ve Türkiye'deki değişimlerin yanı sıra Almanya'da bulunan gurbetçilerin içinde bulundukları ağır şartlar, Alman kültürü ile Türk kültürü arasındaki farklılıklar kısacası "Doğululuk ve Batıluluk" kavramları romanın beslendiği önemli konulardır.

1.5.Yazsonu

Yazsonu romanının olay örgüsü, hayatından memnun olamayan bir yazarın, birkaç günlük tatili süresince kaldığı motelin karşısında yer alan küçük bir ev hakkında duyduklarını romanlaştırması üzerine kurulmuştur. *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düğün Gecesi*, *Hayır* ve *Fikrimin İnce Güllü* romanlarında Adalet Ağaoğlu'nun bir gün içinde geçen olayları geriye dönüşlerle genişlettiğini görürüz; fakat, *Yazsonu* romanı birkaç güne yayılan olayları anlatması bakımından farklı bir yapıdadır. İç içe geçmiş iki olaydan müteşekkil bu romanda 1970'li yılların Türk insanı üzerindeki psikolojik etkilerini bulmamız mümkündür.

Çerçeve hikâye yorgun ve ümitsiz bir yazarın yazın son günlerinde Side yakınlarında bir motel ve küçük bir evden oluşan tatil yerine gelmesiyle başlar. Etrafı tanımaya çalışan yazar, motel bekçisinin on iki yaşlarındaki oğlu Yusuf'un elinde eski bir yazı makinesi görür. Yusuf, bu yazı makinesini motelin karşısındaki evde oturan kadından almıştır. Gün geçtikçe, ev ve kadın yazarın daha çok ilgisini çekmeye başlar. Çevredekilerden, birkaç yıl önce yine yazın son demlerinde bu eve, evin sahibi olan kadının geldiğini, ardından beş arkadaşının ona katıldığını öğrenir. Fakat bütün

arkadaşları gittikten sonra evde tek başına kalan kadın kaybolmuştur, ayrıca o civarlarda yaşayan sakat bir genç de kadının kaybolduğu gece ormanda onun kıyafetlerine sarılı bir vaziyette bulunmuştur. Bu ilgi çekici hikâye yazarın zihninde barda tanıştığı biri sarışın diğeri esmer olan iki delikanlıyla sohbetleri sırasında onlardan duyduğu bir şiirin sözleriyle kurgusal bir boyut kazanır.

Romanın çekirdeğini oluşturan, yazarın kurguladığı bu hikâyenin başkahramanı evin sahibi olan Nevin'dir. Nevin, önce yazar tarafından anlatılmış, daha sonra ise okuyucu ile baş başa bırakılmıştır. Nevin'in hayatı geriye dönüşler yapılarak okuyucuya nakledilir. Gazetecilik ve kitap çevirisi yapan kahraman, birkaç yıl sonra ilk defa Side yakınlarındaki bu eve tatil yapmak, hayatında önceleri geniş yer tutan fakat toplumsal ve bireysel sebeplerden dolayı bağlarının zayıfladığı insanları eski günlerdeki gibi bir araya getirmek ve kaybettiği insani sıcaklığı bulabilmek için gelmiştir. Herkesten bir iki gün önce eve gelerek hem hazırlık yapmak hem de oğlunun ölümünden sonra ilk kez uğradığı bu mekânda yalnız kalmak istemiştir. Fakat evlerinin yanına yapılmakta olan motel inşaatının bekçisi ve ailesi, onun bu hevesini kırmışlardır. Bekçi Kadir, ilk karısını bırakarak Hatice'yi kaçırmış ve iki çocukları olmuştur. Yusuf ise Hatice'nin bıraktığı kocasından olan oğludur. Kadir'in karısının, peşlerini bırakmaması üzerine bu aile önce hapse girmiş daha sonra da burada saklanmaya başlamıştır. Hatice ve oğlu Yusuf, aylardır kimseyle arkadaşlık yapmadıkları için Nevin'e gayet sıcak davranırlar hatta Nevin, Yusuf'un onu arada bir pencereden izlediğini bile düşünür. Nevin, roman süresince izlendiği hissini içindedir fakat bunu önemsemez.

Nevin'in eski kocası Hasan'ın, kardeşi Fuat'ın, arkadaşları olan Doğan'ın ve nişanlısı Meriç'in ve Memet'in gelişi bu sessiz yere renk katar. Hasan, oğullarının ölümünden birkaç yıl önce işinden çıkarılmış ve bunalıma girerek Nevin'den boşanmıştır. Kültürümüze yerleşmiş olan erkek iktidarı Hasan'la romana dâhil edilir. İşten atılan Hasan eski gücünü bulamaz ve aile reisliği rolünden de elini çeker. Başka bir şehre taşınarak orada bir hayat kurar; fakat, oğulları Güney'in ölümünden sonra Nevin gibi Hasan da eski yaşama sevincini yitirmiş durumdadır.

Fuat, Nevin'in erkek kardeşidir ve Ankara'da yaşamaktadır. Yapısı gereği çok içe kapanık olan Fuat, dışçı koltuğu yapımıyla uğraşmakta ve anne babalarının

ölümünden sonra ablasıyla eski sıcak bağını yakalayamamaktadır. Fakat ablasının bu tatil davetini çok sevinerek kabul etmiştir.

Doğan, Nevin'in eski bir arkadaşıdır. Yazar, şairlik yönünü Doğan'a devretmiştir. Onun hayat, sevgi ve ölüm üzerine şiirler yazdığını, bu şiirleri de arkadaşlarıyla paylaştığını görürüz. Yatalak babasına bakan Doğan vefalı ve sevecen tarafıyla da dikkat çeken bir karakterdir. Nişanlısı Meriç'le iyi giden bir ilişkileri vardır; fakat, cinsel yönden bir bütünlük yakalayamamışlardır.

Memet ise, üniversitede çıkan bir siyasi çatışmada ölen Güney'in yurt dışında yaşayan arkadaşıdır. Güney'in ölümünden önce ailece geldikleri bu tatil yerine Memet de konuk olmuştur. Oldukça titiz ve toy olduğunu gördüğümüz Memet, gelişile bu grubun tatiline masumiyet katmıştır. Nevin adeta oğluna olan özlemini onda giderir.

Uzunca bir süreden sonra bir araya gelen eski dostlar yaşamın onları yıpratmadıkları günlere geri dönerler. Yaşadıkları acılar onları olgunlaştırmış ve hayatı olduğu gibi kabullenmeyi öğrenmelerini sağlamıştır. Deniz ve güneş onların bütün huzursuzluklarını atmalarına yardımcı olmuş, Hasan güç kavgasına girmekten vazgeçmiş, Fuat herkesi sevmeye başlamış, Doğan huzur bulmuş, Meriç kendisiyle barışmış, Memet olgunlaşmış, Nevin ise hayata yeniden tutunmuştur. Kahramanların doğayla bütünleştiğini görürüz. Sadece doğayla değil bulundukları Side'nin tarihiyle de bağ kurarlar. Romanda sıkça Side'den geçmiş olan kültürlere, Yunan tanrılarına, mitolojik kahramanlara atıflar yapılmıştır. Böylelikle romana büyümlü bir atmosfer katılarak zaman çok katmanlı hale getirilmiştir.

Nevin misafirlerini gönderdikten sonra evde yalnız birkaç gün geçirir. Amacı yaşadıklarını yazmak ve bu tatilin hayatına kattıklarını değerlendirmektir. Fakat sürekli izlendiği hissi içinde olmanın yarattığı baskı onun huzurunu kaçırmıştır. Bekçi Kadir her ne kadar etrafı kolaçan etse de evlerini izleyen bu yabancıyı bulamaz ve ona düşman olan eski karısının onları izlediği kanısına vardığı için çocukları ve Hatice'yi Hatice'nin ailesinin yanına götürür. Nevin artık bu ıssız yerde tek başına kalmıştır. Bunu fırsat bilen ve günlerdir onu izleyen sakat genç içeri girer ve Nevin'e dokunmak ister fakat Nevin ormana doğru kaçar. Sabah olduğunda sakat genç ormanın içinde Nevin'in kıyafetlerine sarılmış şekilde bulunurken Nevin'in izine rastlanamaz. Duyduklarından

yola çıkarak bu hikâyeyi kurgulayan yazar, tatilinin son günlerine gelmiştir. Barda tanıştığı sarışın delikanlıyla tekrar karşılaşır ve hikâyeyi ona da anlatır. Daha sonra ise bu tatil yerinden ayrılır.

Tatilde iken bile hayatlarının ağır yüklerinden kurtulamayan ve dağılmış insanları anlatıldığı *Yazsonu* romanı adeta umutların tükenişini yansıtır. Kullanılan mekân ve zaman da ruh haliyle doğru orantılıdır. Side kelimesinin anlamı ve bu ilçenin sembolü olan ‘nar’ romanda kullanılarak Nevin’in bütünleştiricilik vasfına dikkat çekilmiştir. Çünkü nar yapısı itibariyle “derleme, toplama, çokken bir olma, birken çok olma” anlamlarını taşıyan bir meyvedir. Olayın doğu ya da batıda değil de bir güney kasabası olan Side’de geçmesinin, Nevin’in siyasi olaylar yüzünden öldürülen oğlunun adının Güney olmasının, bir birlerinden kopuk arkadaşların burada sevgi ve huzur bulmalarının derin anlamları vardır. Romanın ortaya çıktığı dönem Türkiye’nin darbelerden yara aldığı, çeşitli kutuplara ayrıldığı, insanların güvensizlik duygusu içinde yıpratıldığı bir dönemdir. Adalet Ağaoğlu da toplumsal duyarlılık sahibi bir yazar olması sebebiyle yaşamış olduklarını romanına aktarmadan edememiştir.

Hızlı kentleşmenin ve sanayileşmenin insani değerler üzerindeki etkisi de irdelenen bir diğer konudur. Nevin’in evinin yanına yapılan motel, insanların hızla aile hayatına yabancılaştıklarını gösterir. Evi satmak istemeyen Nevin ve ailesi ortadan kalkınca motel sahibi evin yerini de satın almış ve burayı da motele dâhil etmek için işe koyulmuştur. Nevin bu evde dağılan ailesini ve arkadaşlarını bir araya getirirken, birkaç yıl sonra aynı mekâna gelen yazarın yalnız kalmak için buradaki motelden faydalandığını, insanlarla yüzeysel ilişkiler kurduğunu görürüz. Yazarın motelin barında tanıştığı biri sarışın diğeri esmer olan iki arkadaşın da romanın sonunda birbirlerine sırt çevirdiklerine şahit oluruz. Adalet Ağaoğlu bu romanında adeta toplumsal bağların zayıflayışını katmanlar halinde vermiştir. Evli bir çift olan Hasan ve Nevin ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalım ve iktidarsızlık sebebiyle ayrılmışlardır. Henüz bir üniversite öğrencisi olan oğullarının ölümü onları iyice yalnızlaştırmış ve ayrıca bu yalnızlık sadece kişiler boyutunda değil Türkiye’nin genelinde görülmüştür. Fakat bu evrede hala ümit vardır ve Nevin eski günlere dönmek için sevdiklerini toparlar, onlara umut aşılar. Ama Nevin’in yalnız kaldığında saldırıya uğraması ve ortadan kayboluşu sembolik olarak adeta ülkenin artık dönülmez bir yola girdiğinin de habercisidir. Nevin,

sakat bir genç tarafından saldırıya uğrar ve umut ortadan kalkmış olur. Türk toplumunun güven kaybının geldiği son nokta ise tatilini yalnız ve motelde geçiren bir birine yabancı insan yığınları şeklindedir

Yazın son döneminde geçen bu trajik tatil hikâyesi Türkiye'nin 1970'li yıllarının psikolojisini yansıtır. Birçok insanın öldüğü bu dönem adeta sonbahar ayının, yani ölüm hazırlığına başlamanın işaretidir. Romanda da hâkim rengin sonbahar rengi, yani sarı olduğunu görürüz. Herkesin izlenip dinlendiği, ailelerin dağıldığı bir Türkiye'de tamamlanmamışlık, eksiklik hissi insanlığın yok olmasına sebep olmuştur. Romanın sonunda Nevin'in sakat bir genç tarafından saldırıya uğraması bunun sembolüdür. Romanda aile kavramının yokluğu da dikkat çeken diğer önemli unsurdur. Nevin ve Fuat'ın anne ve babaları yoktur, Doğan'ın babası yatalaktır, Nevin ve Hasan'ın kurduğu aile dağılmıştır ve Bekçi Kadir ile Hatice arasında da tam bir evlilik bağı yoktur. Roman kahramanları bu yönleriyle kendilerini asla güvende hissedemediklerinin sinyallerini verirler. Nevin'i ve hayatını kurgulayan yazar ise kişilere güven hissi vermekle yükümlü olan devleti tatil süresince kaldığı 'motele' benzeterek kişilerin içinde bulundukları güvensizlik halini pekiştirir.

1.6.Üç Beş Kişi

Taşralılık- kentlilik çatışmasının ana temasını oluşturduğu *Üç Beş Kişi*, Adalet Ağaoğlu'nun farklı karakterler yaratmadaki ustalığını sergilediği bir diğer romanıdır. *Ölmeye Yatmak*, *Bir Düğün Gecesi*, *Hayır* ve *Fikrimin İnce Gülü*'ünde olduğu gibi *Üç Beş Kişi* adlı romanda da sınırlı bir zaman dilimi – bir gece- kahramanların zihinlerinde yaptıkları geriye dönüşlerle ve geleceğe yönelik hayallerle anlatılmıştır. Kahramanların yaşayışlarındaki, hayatı algılayışlarındaki zıtlıklar yaşadıkları dönemin siyasi yapısını da yansıtır.

Roman, Eskişehir'in varlıklı ailelerinden olan Kaymazlı ve Sakarya'ların, ailesine sırt çevirerek İstanbul'da yaşamaya başlayan tek erkek torunu Murat'ın, ablası Kısmet'ten İstanbul'a geleceğine dair bir telgraf almasıyla başlar. Baskı altında yetişmiş ve birey olduğunun farkına varamamış Kısmet'in İstanbul'a tek başına gelecek olması ortada bir terslik olduğunun habercisidir. Telgrafın, Murat'ın eline geçtiği günün gecesi

Kısmet Eskişehir’den trenle hareket edecektir. Biz, bu yolculuk gecesine romanın farklı karakterlerinin bakış açısından, eşzamanlı olarak şahit oluruz. Her bölümde farklı bir karakterin dünyasını tanıma fırsatı bulduğumuz romanda olayların gelişimlerinin art alanına yerleştirilmiş Türkiye tablosunu da okumamız mümkündür. Sanayileşme yolunda büyük adımların atıldığı 1960’lı yıllar, Adnan Menderes dönemi sonrası gelişen olaylar, İstanbul dışında yaşayan toprak zengini ailelerin yurt dışında okuttukları çocukları aracılığıyla ve sanayileşmenin yardımıyla sınıf atlama çabaları, ayrıca İstanbul’un yanlış Batılılaşma sebebiyle yozlaşmaya başlayan insan kesimi anlatılmıştır.

Eskişehir’in ileri gelen ailelerinden birinin oğlu olan Ahmet Kaymazlı, Emin Sakarya’nın tüm karşı çıkışlarına rağmen kızı Türkan’la evlenmiştir. Köyde topraklarının başında yaşamak ve kızını da orada tutmak isteyen Emin Bey, Demokrat Partili ve çiftçilikten ziyade sanayiciliğe meraklı damadı Ahmet Kaymazlı ile hiçbir zaman anlaşamaz. Emin Bey’in tek oğlu olan Ferit Sakarya’nın da önce kolejde okuduğunu daha sonra ise Fransa’da doktora yaptığını öğreniriz. Eskişehir’e döndüğünde ise babasının toprakların başına geçmesini istemesine rağmen o genç yaşta ölen eniştesinin bıraktığı işi daha fazla geliştirme yoluna gitmiştir. Oldukça başarılı ve güçlü bir iş adamı olan Ferit, çok yönlü kişiliğiyle dikkat çeker. Yaptığı işlere duygularını fazla karıştırmaması, her kademededen insanla diyaloga geçişindeki rahatlığı, ikna kabiliyeti ve umudunu hiç kırmayan bir girişimci oluşu onun kişisel özellikleridir. Ferit aynı zamanda sanatçı doğaya sahiptir. Kolej kültürüyle yetişmesi sebebiyle taşralılıktan sıyrılmış, yüzünü Batı’ya dönmüş fakat özünü kaybetmemiştir. Bütün bu meziyetlerine rağmen Ferit’in duygusallıktan uzak, mantık-egemen yaşantısı ve Murat’a yaptığı haksızlık onun vicdan azabı içine düşmesine sebep olmuş ve yalnızlaştırmıştır. İstanbul’da tanışarak evlendiği Deniz ise Eskişehir’e gelmesine rağmen buradaki insanları taşralı olmakla itham eder, eşinin çok zengin olması sebebiyle çalışmasına gerek olmasa bile bir işe yaramış olmak için çinçilikle uğraşır; modern, kendinden emin bir kadın tipidir.

Türkân Kaymazlı, eşinin ölümünden sonra iyice yalnızlaşmış bir kadındır. Kızı Kısmet’i ve oğlu Murat’ı tek başına büyütmüş, evin bütün sorumluluğunu kendisi yüklenmiştir. Hem kişiliği hem de yaşadıkları sebebiyle fevkalade otoriter bir kadın olduğunu gördüğümüz Türkan Hanım, sevgisini oğlu Murat haricindeki kimseye

göstermez ve buyurganlığı çocuklarının ve etrafındakilerin ona karşı çıkma güçlerini yok eder. Geleneksel değerlere ve toplumun kabullerine oldukça önem vermesi, çocuklarının, özellikle de kızı Kısmet'in silik bir karaktere dönüşmesine sebep olur. Toprağa bağlı yaşayan ailelerin kadınlarının yetiştirilme şeklini Türkân Kaymazlı' da görmemiz mümkündür.

Kısmet, içine kapanık, duygusal ve sevgi dolu bir karakterdir. Annesinin aksine gayet uysal ve itaatkârdır. Bu sebeple bütün isteklerini erteler ve başkalarını üzmemek için adeta yok gibi yaşar. Ufuk adındaki solcu bir gençle yaşadığı ilişki, onun hayatının dönüm noktasıdır. Hayatı boyunca onun isteklerini önemseyen tek kişi Ufuk olmuştur. Kitap okumayı çok seven, okuldan arta kalan zamanlarında işçilik yapan Ufuk, Kısmet'e İstanbul'a gitmeyi teklif etmiş fakat Kısmet başkalarını üzmemekten korktuğu için bu teklifi reddetmiştir. Kardeşi Murat'a aşırı düşkün olan Kısmet, Murat'ın da İstanbul'a gidişiyle birlikte iyice içine kapanır. Başarısız bir intihar girişiminden sonra annesi tarafından servet düşkünü ve gayet kaba bir adam olan Orhan'la evlendirilir. Bu evlilikten hiçbir zaman mutlu olmayan Kısmet tek arkadaşı olan Kardelen'in de yardımıyla hiç kimseye haber vermeden Orhan'a boşanma davası açar ve yıllardır kendilerinden kopuk yaşayan kardeşi Murat'ın yanına gitmek üzere yola çıkar.

Toprak ağalığı yapan ve güç kavramı üzerine kurulu ataerkil bir ailenin sanatçı ruhlu, hassas oğlu Murat, daha on dokuz yaşındayken Eskişehir'e gelen şarkıcı Selmin Rifatzâde'ye âşık olur. Kadın haklarını savunan toplumsal içerikli şarkılar söyleyen Selmin, Murat'la çok ilgilenir. Murat da, annesi Türkân Hanım'a rağmen üniversite okuma bahanesiyle Selmin'in peşinden İstanbul'a gider. Çocukluğundan itibaren çok kibar yetiştirilmiş olan Murat, olağanüstü bir tutkuyla bağlandığı Selmin ve çevresi tarafından ezilmiş ve kullanılmıştır. Önceleri parası için Murat'a yaklaşan Selmin, daha sonra Murat'tan sıkılarak Murat'ın güç odaklı yaşayan dayısı Ferit Sakarya ile ilgilenmeye başlar. Ferit de Murat'ı bu aileden kurtarmak gerekçesiyle Selmin'le birlikte olur fakat Murat ailesinden tamamen kopar. Artık İstanbul'da kalmaya karar verir, okulunu bırakır ve derbeder bir hayat sürmeye başlar. Arkasında bıraktığı ve ona gerçekten değer veren ablası Kısmet, Eskişehir'den arkadaşı Ufuk ve ona âşık olan Kardelen'den başka kendisini gerçekten seven kimse olmadığı kanısına varır. Yani çocukluğundan yadigâr kalan “üç beş kişi”nin dışında hiç kimse onun isteklerine saygı

göstermemiştir. Ablasından aldığı telgraf ona son on sene içinde yaşadığı olayları anımsatır, onu üzer; fakat, ablasının gelişiyile birlikte Murat için yeni bir umut doğar, onu her zaman yüreklendiren, yaşama tutunmasını sağlayan Ufuk'u aramaya koyulur. Ufuk'a ablasının geleceğini haber verecektir; fakat, onu adresinde bulamaz, gece sokağa çıkma yasağı olduğu halde sokaklarda dolaşması sebebiyle dayak yer ve olduğu yere yığılır. Romanın sonunda İstanbul'a ve tek başına kalmaya yabancı olan ablası Kısmet'i istasyondan alıp alamadığını öğrenemeyiz.

Rifatzâde ailesi ise, saray kökenli olup bütün paralarını tükettikten sonra taşralı erkekleri kullanarak yaşamını sürdüren bir anne ve iki kızından ibarettir. Neval Hanım, kendisinden yaşça büyük olan Behiç Fazıl Bey'le evlenmiş, çok zengin fakat kişiliksiz olan bu adamdan Belgin'i, evlerine gelen bir musluk tamircisinden de Selmin'i dünyaya getirmiştir. Kocasının ölümünden sonra ahlaksızlıkları artan Neval Hanım, kocasından kalan serveti tükettikten sonra taşralı zengin iş adamlarını kandırarak hayatına devam etmektedir. Neval Hanım, soyadını ve görünüşte kibarlığını kullanarak İstanbul'un elit kesiminde yer edinmiş ve alıştığı lüks yaşamı devam ettirebilmek için de kızlarını kullanmaya başlamıştır. Bu ahlaksız annenin elinde yetişen Belgin ressam, Selmin ise şarkıcı olmuş; fakat, sanat yapmaktan ziyade para kazanmayı amaç edinmişlerdir. Selmin, Murat'la tanıştıktan sonra bir süre onun parasından ve bestelerinden faydalanmış, sonra ona fazlalıklı gibi davranmaya başlamıştır. Ona büyük bir tutkuyla bağlanan Murat ise onun bütün aşağılamalarına katlanmış; fakat, dayısıyla birlikte olması üzerine Selmin'i terk etmiştir. Hayatında âşık olduğu tek adam olan Ferit'in de onu aşağılayarak bırakması Selmin'in adeta sonu olur. Önce, bütün maddi ihtiyaçlarını karşıladığı annesi ve ablasını terk eder, daha sonra kirli işler yapan Halit adındaki bir adam tarafından uyuşturucuya alıştırılır. Olayların sonunda Selmin'in Halit'le birlikte Gaziantep'te olduğunu ve orada çok kötü bir muameleye maruz kaldığını görürüz. Şaşalı yaşantısından kopmuş ve her zaman aşağıladığı taşranın izbe sokaklarına düşmüştür. Belgin ve Neval Hanım da İstanbul'da küçük bir apartman dairesine yerleşmiş, sefil bir hayat sürmeye başlamışlardır.

Romanda önemli işlevleri olan Kardelen ve Ufuk ise yoksul ve kendilerinden başka dayanakları olmayan kesimi temsil ederler. Kardelen, annesinin yanarak ölmesi, babasınınsa sakat kalmasından sonra küçük yaşına rağmen evin bütün yükünü üzerine

almak zorunda kalmıştır. Ayrıca küçük kardeşi Özgür'e de sahip çıkmaya çalışır. Kısmet'le okuldan arkadaşlırlar ve onu koruyan tek kişi Kısmet'tir. Türkan Hanım'ın bütün engellemelerine rağmen Kısmet, Kardelen'le arkadaşlığını bitirmemiş, ona elinden geldiğince destek olmuştur. Kitap okumayı çok seven ve sol ideolojiyi benimseyen Kardelen'in romanın sonunda polisler tarafından tecavüze uğradığını görürüz. Ferit Sakarya, ona fabrikasında sekreterlik verir ve yıllarca Murat'a şefkatle karışık bir sevgi besleyen Kardelen, bu fabrikada işçilik yapan Tahir'e âşık olur, onunla evlenme kararı alır.

Ufuk ise, üniversite okuyan ve geçimini kendisi sağlayan kimsesiz bir gençtir. İnşaatlarda çalışır ve koşmaya meraklıdır. Kazandığı bütün parayı kitaplara verir. Kısmet'i çok sevmesi, her konuda anlayışlı oluşu, herkes tarafından dalgaya alınan Murat'ı yüreklendirmesi ve ona insani değerler vermeye çalışması vurgulanan özellikleridir. Selmin'e âşık olan Murat, sol görüşlü arkadaşları tarafından bireycilikle suçlanınca ve ailesi tarafından dışlanınca yanında bulduğu tek insan Ufuk'tur. İnsanlara karşı çok büyük bir sevgi besleyen Ufuk'un önce İstanbul'a gittiğini orada birkaç kere Murat'la karşılaştığını daha sonra ise iş için gittiği Bursa'da saldırıya uğraması sonucunda kendisini korumak amacıyla saldırganlardan birini yanlışlıkla öldürdüğünü görürüz.

Kahramanların karakterleri arasında çok büyük farklar olmasına rağmen romanın sonunda Kısmet dışındaki bütün şahıslar yalnızlaşmış ve yaşadıkları vicdan azapları sebebiyle hiçleşmişlerdir. Fakat her zaman başkalarını düşünen Kısmet'in seçtiği yalnızlık onu artık özgürleştiren, hayatın içindeki yerini belirginleştiren bir yalnızlıktır. Çok farklı kesimlerden kadın karakterlerin titizlikle işlendiği *Üç Beş Kişi* romanında olayların merkezindeki kişilerin hep kadınlar olduğuna tanık oluruz. Türkan Hanım, kendi yetiştirme tarzına göre çocuklarına hem anne hem baba olmaya çalışmış, onları kendi kabullerine ve ahlak anlayışına göre yetiştirmiştir. Fakat onun bu aşırı baskın hali çocuklarının hayattan ve gerçeklerden uzak büyümesine, yalnız kaldıklarında ise savunmasız ve çaresiz duruma düşmelerine sebebiyet vermiştir. Sonunda her iki çocuğunun da Türkan Hanım'dan uzaklaşarak kendi hayatlarını seçtiklerini görürüz; çünkü, bu çok katı geleneksel tavır artık çağımız insanının ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Romanda anne rolünde gördüğümüz bir diğer

isimse Neval Hanım'dır. Saray soylu bir ailenin ahlaksız ve çıkarıcı üyesi olan Neval Hanım, anlık zevkler peşinde koşan, kızlarını da bu doğrultuda yetiştiren bir karakterdir. İnsanları doğdukları yere göre sınıflara ayırıp onları kullanmaya çalışır; fakat, sonunda kendisini de kızlarını da felakete sürüklemiştir. Murat'ı ve ailesini taşralı diye aşağılayan Neval Hanım'ın sonunda yine taşralılardan kendisini korumalarını beklediğini görürüz. Zaten soylu kocasını da taşralı bir musluk tamircisiyle aldatmış olması onun içinde bulunduğu ikilemi gösterir. Neval Hanım, yüzünü Batı'ya dönüp, yanlış değerlere tutunarak Batılılaşma'ya çalışan ama Doğululuk'tan da kopamayan ve bu sebepten buhranlara sürüklenen insanı temsil eder. İki zıt anne karakteri de sonunda yalnız kalmaya mahkum olmuşlardır; çünkü, çocuklarının istekleri değil kendi istekleri önemlidir, çocuklarını da kendi kabulleri doğrultusunda yaşamaya zorlayarak onları kendileri olmaktan uzaklaştırmışlardır.

Murat'ın "ailenin en özgür kadını" olarak sıfatlandığı Deniz dışındaki kadınların son derece mutsuz olduğunu görürüz. Kendi çocuğunun bile sorumluluğunu almayan Deniz, kocasının parasını kullanarak kendisine bir özgürlük alanı inşa etmiş, bu özgürlük alanının sahibi olan Sakarya ailesinin fertlerini de 'taşralılık'la aşağılamıştır. Deniz, Ferit'le evli olmasına rağmen kendi dünyasında yaşamaktadır. Kısmet ise Deniz'in tersine ailesinin, özellikle de annesinin istediği gibi biri olabilmek için benliğini hiçe saymış; hatta, kendisini yoklaştırmıştır. Sevdığı adam olan Ufuk'tan kopmuş, annesinin isteği üzerine Orhan'la evlenmiştir. Kısmet'in Türkan Hanım'a gösterdiği tek tepkisi başarısız olan intihar girişimidir. Hatta bu hadise bile Kısmet'in isteklerini yapabilmesini sağlayamamıştır; çünkü, her şeyin doğrusunu annesi Türkan Kaymazlı bilmektedir, Kısmet'in kendi iradesiyle yapacağı şeyler muhakkak yanlış olacaktır. Fakat belli bir olgunluğa eriştikten sonra Kısmet, kendi hayatını seçmek için adım atar ve İstanbul'a gider.

Romandaki en baskın iki erkek tipi, Murat'ın sürekli kıyasladığı Ufuk ve Ferit'tir. Ferit, hırslı ve amacına ulaşabilmek için her türlü yolu deneyebilecek zalim ve güçlü bir karakterdir. Ufuk ise, Ferit'in çıkar amaçlı samimiyetinin tersine çok candandır. Hayal kurar, umut eder, fakat yoksul ve merhametli olduğu için hayata tutunamaz. Murat, çocukluğunda Ferit Dayısı'nın beğenilerini çok önemser ve onun gibi olmak ister. Dayısı tarafından sürekli eleştirildiği için kendisine güveni kalmaz.

Dayısının Selmin’le birlikte oluşu da ilişkilerinin kopma sebebi olur. Murat, romanda Ufuk’u yani merhameti arayan konumdadır.

Üç Beş Kişi romanının bütün karakterleri yoğun bir bunalım ve çıkmaz içindedir. Menderes dönemi ve sonrasında gelişen siyasi ve sosyal olayların da etkisiyle kişiler yalnızlaşmış, aralarındaki diyaloglar kesik ve içtenliksiz bir hal almıştır. Roman süresince kişilerin iç konuşmalarına şahit oluruz. Güven ortamının bulunmayışı, geceleri sokağa çıkma yaşağının oluşu, insanların ellerini kollarını sallayarak birbirlerine sokak ortasında saldırmaları, genç kızların tecavüze uğruyor oluşu dönem hakkında önemli ipuçları verir. Sosyal sınıf farkı, kentlilik-taşralılık kavramlarının yerleşmesi, sanatın para kazanmak için ya da boş vakit doldurmak için yapılması ülkenin diğer önemli sorunlarıdır. Romanda sanatla uğraşan kişilerin sonunda hiç hak etmedikleri yerlerde olduklarını ya da sanatın çıkar amaçlı kullanıldığını görürüz. Sanata ve sanatçıya karşı olan bu tutum dönemin Türkiye’sinin kültürel anlamda gerilediğinin de işareti olması bakımından ilgi çekicidir.

1.7. Romantik Bir Viyana Yazı

Adalet Ağaoğlu’nun son romanı olan *Romantik Bir Viyana Yazı*’nda, Kâmil Kaya adındaki İstanbullu, gayet kültürlü, bekâr ve hayalperest bir tarih öğretmenin hayatı anlatılmaktadır. Yalnızlığın insan hayatı üzerinde yarattığı yıkım, insanın hayatı boyunca yapmak isteyip de ertelemek zorunda kaldığı hayalleri ve katı gerçeklik arasında sıkışmasının yarattığı bunalım, dönemin ağır siyasi şartları ve bir erkeğin hayatında kadının konumu irdelenen ana temalardır. Geriye dönüşlerle Kâmil Kaya’nın hayatı anlatılmıştır; fakat, temel zaman Viyana’da geçen bir yazdan ibarettir.

Romanda Kâmil Kaya’dan başka bir de yazar olduğunu bildiğimiz ve Kâmil Kaya ile aynı insan olup olmadığını net olarak ayırt edemediğimiz ikinci bir başkahraman vardır. Bu yazarın, romanın başında Londra’da yeğenlerini hamburgerciye götürürken zihninden Osmanlı ve Avrupa tarihini geçirdiğini görürüz. Sonra yazar, Bratislava’da yayınlanan ve yazarlar birliği tarafından oraya çağırılmasına imkân veren

kitabını yazışını ve bu kitabı yazarken Alma Mahler'i⁴ arayan Kâmil Kaya ile karşılaştığını anlatır. Böylelikle yazarın kendisi mi, yoksa yazdığı romanın kahramanı mı olduğunu tam olarak anlayamadığımız Kâmil Kaya'nın hayatı anlatılır.

Kâmil Kaya, Cumhuriyetin otuzuncu yılı olarak belirttiği 1953 yılında Kastamonu'da tarih öğretmenliğine başlar. Anlattığı tarihi olaylara kendisini fazla kaptırması, onun hayattan kopuk yaşamasına ve öğrenciler arasında “hayalci hoca” olarak anılmasına sebebiyet vermiştir. Burada birkaç sene görev yaptıktan sonra, derslerde anlattığı tarihi şahsiyetlere eleştirel bir gözle bakması ve kendi düşüncelerini rahatça söylemesi nedeniyle Kütahya'ya sürüldüğünü, ardından Konya'ya ve oradan da Kırşehir'e tayin olduğunu görürüz. Kırşehir'de belli bir süre görevden uzaklaştırılan hayalci hoca, buradan tekrar Kastamonu'ya ve en sonunda da Kütahya'ya atanmış, Kütahya'da emekli olmuştur. Bu süre zarfında öğrencileriyle olan güzel diyaloglarına, çok iyi bir eğitimci olduğuna, şairliğine, entelektüel birikimine ve ironi yeteneğine şahit oluruz.

Kâmil Kaya'nın Konya'daki öğretmenlik yıllarında edebiyat öğretmeni Nesrin Hanım'la iyi anlaştığını; fakat, Nesrin Hanım'ın bir başkasıyla evlendiğini, kısa bir süre sonra Nesrin Hanım'ın eşinin öldüğünü ve Kütahya'da tekrar karşılaşp arkadaşlıklarına devam ettiklerini öğreniriz. Bu arkadaşlığın dışında önem verdiği birkaç öğrencisinin de romanda adı geçer. Bunlardan biri gayet saygılı olan Asaf ve son mezun ettiği öğrencilerinden Yunus'tur.

Kâmil Kaya, emekli olduktan sonra artık yıllardır hayalini kurduğu, öğrencilerine her gün anlatmasına, haritalarını yapmasına rağmen kısıtlı maddi olanakları sebebiyle hiç görme fırsatı bulamadığı Viyana'ya gitmeye karar verir. Yurt dışı gezilerinin düzenlendiği bir tura katılarak Venedik'e gelir; fakat, burada okuduğu,

⁴ Alma Mahler: Romantik Bir Viyana Yazı'nın son bölümünde Kâmil Kaya'nın peşine düştüğü hayali kahraman olan Alma Mahler, 31 Ağustos 1879'ta Viyana'da doğan 11 Aralık 1964'te New York'ta ölen yaşadığı aşklarla nam salmış tarihi bir kişiliktir. Alma Mahler, ünlü ressam Emil Schindler'in kızı ve ünlü bestekâr Gustav Mahler'in karısıdır. Dönemin ünlü ressamlarından olan Gustav Klimt onun portrelerini yaparken eşi Gustav Mahler ise özellikle 6. Senfonisini Alma Mahler'e adamıştır. Dönemin bu ünlü sanatçılarından ilham perisi olan Alma Mahler, eşinin ölümünün ardından ressam Oscar Kokoschka ile birlikte olmuş ve “Fırtına” adı ile anılan portresi bu ilişki sonucu vücut bulmuştur. Daha sonra mimar Walter Gropius ve ardından yazar Franz Werfel ile evlenmiştir.(Ana Britanica, Cilt 15, :183). Fırtınalı yaşamı ve tutkulu aşklarıyla yaşadığı döneme damgasını vuran Mahler, Kâmil Kaya'nın âşık olmak istediği kişidir. Fakat peşine düştüğü Alma'ya da hayatında istediği hiçbir şeye ulaşamadığı gibi ulaşamayacaktır.

Alma Mahler'in hayatını anlatan bir kitap sebebiyle tur grubundan ayrılarak Alma Mahler'i aramak için hayallerinin şehri olan Viyana'ya geçer. Viyana'da yıllardır görüşme fırsatı bulamadığı, son zamanlarda Münih'te ruh hekimliği yapan eski öğrencisi Asaf'la karşılaşır. Asaf işleri sebebiyle Münih'e geri dönmek zorundadır ama gitmeden önce Kâmil Kaya'yı kaldığı kötü ve ucuz otelden çıkararak Viyana'daki evine yerleştirir. Ayrıca arkadaşları olan Faruk ve Nur'a da Viyana'da kaldıkları sürece hocasına iyi bakmalarını tembih ederek Münih'e döner. Kâmil Kaya, Viyana'da Cléa adındaki bir kimyagerle tanışır ve birlikte birkaç güzel hafta geçirirler. Fakat eski öğrencilerinden Yunus'un, hocasına oraya gelmek istediğini; ancak, kalacak yerinin ve parasının olmadığını söylemesiyle Kâmil Kaya öğrencisinin gözünden düşmemek için bu güzel ilişkiyi bitirerek Cléa'dan ayrılmak zorunda kalır. Oysaki Yunus hiç de beklediği gibi davranmayacaktır. Yunus, gayet saygısızdır, hocasından her fırsatta para koparır, geceleri eve esrarkes kız arkadaşını getirir. Onun, bu kendini bilmez tavırları, titiz, saygılı ve hayatını eğitime adanmış, içe kapanık hocasının yüreğinde derin yaralar açar. Yunus'u gönderdikten sonra bir süre evde kendi başına kalır, Cléa'yı bulmaya çalışır; fakat, Kanadalı Cléa çoktan ülkesine dönmüştür. Nesrin Hanım'a göndermediği kartlar, ayrıca bir deftere isimleri şifrelenendirerek yaşadığı olayları yazar ve ortadan kaybolur. Asaf, Viyana'ya döndükten sonra gidebileceği her yere bakmasına rağmen onu bulamaz. Yine bir gün hocasını ararken bir lokantada yazarla karşılaşır ve ona hocasını kaybettiğini anlatır. Kâmil Kaya'nın evde bırakmış olduğu not defterinden hareketle izini bulmaya çalışırlar. Yazar, bu not defterini ayrıntılı bir şekilde incelemek için Asaf'tan ödünç alır ve sonraki gün karşılaştıkları lokantada buluşmayı teklif eder. Asaf, sonraki gün lokantaya geldiğinde yazar tarafından kendisine bir pusula bırakıldığını; fakat, yazarı tarif eden garsonun giyiniş ve fiziksel görünüş açısından Kâmil Kaya'yı anlattığını fark ederiz. Kâmil Kaya olduğundan şüphelendiğimiz yazar, pusulada bizi, *Romantik Bir Viyana Yazı* kitabının Kâmil Kaya'nın daha önceden anlatılmış olduğu iki bölümüne yönlendirir. Bu pusulada işaret edilen bölümlere göz attığımızda Kâmil Kaya'nın bir parkta oturup Yunus'un ona yaptığı saygısızlıkları hatırladığını, tarihi ve gerçeği artık iyice karıştırıp kadınlarla olan sağlıklı ve süreksiz ilişkilerini gözden geçirdiğini görürüz. Hem tarih gibi soyut bir kavramla uğraşıyor oluşu hem de titiz ve içe kapanık, fazla saygılı kişiliği sebebiyle Kâmil Kaya her zaman hayalinde yaşattığı Viyana'da katı gerçekler, değişen kültürel değerlerle karşılaşınca

kendisini hayattan iyice yalıtarak yine hayallerinde yaşatabileceği tarihi bir kişiliğin, Alma Mahler'in, peşine düşmüştür.

Romanın sonunda Adalet Ağaoğlu'nun romandaki yazardan sıyrılarak gerçek bir yazar kimliğiyle bu anlattıklarının hepsinin bir masaldan ibaret olduğunu belirttiğini görürüz.

Vicdanı ve katı gerçekler arasına sıkışıp kalan sanatçı ruhlu, romantik tarih öğretmeni Kâmil Kaya'nın hayatının anlatıldığı *Romantik Bir Viyana Yazı* romanında hayal ettiği şeylere ulaşamayan, ulaştığı zaman da hayalindeki gibi olmadığı için kendi dünyasına kaçmayı seçen bir kahramanla karşı karşıya kalırız. Türkiye'deki eğitim sorunlarına, düşünce özgürlüğü kavramının tam anlamıyla yerleşmediğine değinilen romanda, Kâmil Kaya, Milli Eğitim'den istemesine rağmen sınıfa bir harita getirememiş, derslerinin somut bir hal almasını sağlayacak haritaları bile kendi hayal gücüne göre yapmış ve böylelikle soyut bir ders olan tarih dersi öğrencilerin gözünde iyice soyutlaşarak masal olarak algılanmaya başlanmıştır. Kitaplarda yazılan bilgiler Kâmil Kaya tarafından aksi yönde yorumlanınca da önce sürgüne gönderilmiş, ardından da belli bir süre mesleğinden uzaklaştırılmıştır.

Üzerinde durulan temalardan bir diğeri ise Doğu Batı kültürü arasındaki farklılıklardır. Bu iki fark Kâmil Kaya'nın Türkiye'deki aşkı Nesrin Hanım ile Viyana'da tanıştığı sevgilisi Cléa ile sembolleştirilir. Nesrin Hanım sadakati ve dostluğu, ortak bir geçmişi paylaşmanın verdiği güveni temsil eder; fakat, onunla olan ilişki daha mesafeli ve romantiktir. Ne kadar yakın olurlarsa olsunlar Kâmil Kaya için Nesrin Hanım asla Nesrin olmamış aralarındaki ilişki hep saygı çerçevesinde sürmüştür. Cléa ise, Kâmil Kaya'nın cinsel açıdan kendisini çok rahat hissettiği, kendine güven duygusunu tattığı kısa süreli ilişkisidir. Batı'nın her konuda insanlara özgürlük sağladığı düşüncesi Cléa ile vücut bulmuştur. Ayrıca Doğu'yu yani duyguyu ve ahlakı temsil eden Nesrin Hanım'ın edebiyat öğretmeni, Batı'yı yani realiteyi savunan Cléa'nın kimyager oluşu da tesadüf değildir, yazarın bilinçli tercihidir. Yazarın Doğu ve Batı kültürünün farklılığını “Barok⁵ ve Itri” üzerinden pekiştirdiğini de görürüz. Kâmil

⁵“ Barok: sıf. ve is. (Portekizce, barroco, acayip şekilli inci)G. Santl. XVI. , XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda, İtalya ile diğer Katolik ülkelerde gelişmiş bir sanat akımıdır. Barok sıfatı, başlangıçta, muntazam olmayan acayip şekilli incileri nitelemek için kullanılıyordu. Daha sonraları, klasik Rönesans üslûbunun ardından , Avrupa'da, XVI. yüzyılın ortasından XVIII. yüzyılın ortasına kadar yaygın hale gelen üslûbu belirtmek

Kaya'da yazar da Barok'tan ve Itri'den bahseder. 17. yy'da Barok sanat ve kültür alanında da yazar da Barok'tan ve Itri'den bahseder. 17. yy'da Barok sanat ve kültür alanında Avrupa'nın özünü yansıtırken Itri de Osmanlı'nın klasik müzik kültürüne imzasını atmıştır. Bu iki sanat klasiği çok farklı uçlardır fakat ikisi de kendi kültürlerinin zirvesinin sembolü olmaları bakımından önemlidir. Ayrıca hem Barok sanatının oluşumunda hem de Itri'nin sanatının oluşumunda birden fazla milletin kültürel öğeleri etkili olmuştur. Barok sanatında Avrupa'nın çeşitli halkları ve Hristiyan kültürü, Itri'nin eserlerinde ise Doğu'lu medeniyetler ve İslam kültürü belirleyicidir. Roman süresince gerek yazarın gerek Kâmil Kaya'nın hem Avrupa kültürünün hem de Osmanlı kültürünün gelişiminden ve farklılığından bahsettiklerini; ayrıca, romanın sonunda Kâmil Kaya'nın bu iki kültür içerisinde kaybolduğunu sezinlememiz mümkündür.

için, küçültücü anlamda kullanıldı. Michelangelo'nun yolundan yürüyenlerin meydana getirdiği sanatçılar grubu içinde ve Roma'da doğan bu akım, İtalya, Bohemya, Avusturya, Almanya, İspanya ve bu ülkenin Amerika'daki sömürgelerinde kısa zamanda yaygın hale geldi. Reform karşıtı hareketin sanat alanında dile gelişi demek olan barok üslûp, Katolik ülkelerde kendini kabul ettirdi ve dini konuları yeni bir şekilde ele aldığı gibi dini sanata da yeni bir ilerleme ve gelişim kazandı. Barok, aynı zamanda bir saray sanatıydı ve kralların mutlakiyetçi tutumunu tumturaklı bir şekilde dile getiriyordu. Rönesans'ın huzur ve denge idealine karşıt olarak, barokun amacı şaşırtmak ve göz kamaştırmaktı. Bu etkiyi yaratmak için kütle, ışık ve hareket unsurlardan büyük çapta yararlanıldı. Mimaride düz hatların yerine eğriler kullanıldı, girinti ve çıkıntılar önem kazandı. Heykelde, gerçeğe daha yakın etkileyici ve hareketli figürler ağır bastı. Resimde göz aldatıcı teknikler ve perspektif etkileri ön plana geçti." (Meydan Larousse, Cilt II : 567)

2. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARINDA MUHTEVA AÇISINDAN ORTAKLIKLAR

Olay örgülerini ele aldığımız Adalet Ağaoğlu romanlarında, yazar birden fazla toplumsal tema üzerinde yoğunlaşmış, bahsettiği her probleme mercek tutarak iç dünyasının derinliğini eserlerine yansıtmaya başarısı göstermiştir. Siyasi olayların toplumsal kabullere yön verdiği 1930-1990 Türkiye'sinin ruhsal portresi tüm ayrıntılarıyla çizilirken; yarattığı her bir karakter vasıtasıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu sorunlar dile getirilmiştir. *Dar Zamanlar* serisinin *Aysel*'i, *Fikrimin İnce Gülü*'nün Bayram'ı, *Yazsonu*'nun Nevin'i, *Üç Beş Kişi*'nin hemen bütün karakterleri ve *Romantik Bir Viyana Yazı*'nın Kamil Kaya'sı özelde farklı hayatlar yaşayıp, farklı sosyal statülere sahip olsalar bile; genelde aynı devletin çatısı altında ve aynı toplumda boy vermiş olmaları sebebiyle ortak temalardan nemalanmışlardır.

2.1. Eğitim ve Aydın Olma Uğraşı

İşlenen temaların ilki ve en fazla yankı bulanı şüphesiz ki “eğitim ve aydın olma durumu”dur. Adalet Ağaoğlu, yarattığı karakterleri roman boyunca içsel bir aydınlanma yolculuğuna çıkararak, bu süreç içerisinde hayatın ve dönemin törpülediği ya da zamanla kendiliğinden yontularak yaşamın son şeklini verdiği insanların macerasını anlatır. Bu aydınlanma kimi zaman karşımıza, Aydın adını taşıyan bir şahıs olarak dikilirken kimi zaman bir araba ya da tren yolculuğu sırasında elde edilmiş bir kavram olarak çıkar. *Dar Zamanlar* serisinde *Aysel*'in hem rakibi hem de arkadaşı olan Aydın, Galatasaray Lisesi'ni ve daha sonra üniversiteyi bitirerek gazeteci olmuştur. *Aysel*'in okumasında ve kendisini geliştirmesinde olumsuz eleştirileri sebebiyle büyük rol oynayan Aydın, dönemin “aydın” kavramını algılamamızı sağlar. Jean-Paul Sartre'ın “Aydınlar Üzerine” adlı yapıtında belirttiği aydın tanımından yola çıkacak olursak *Aysel* ve Aydın, hem orta sınıfa ait olmaları hem de hayatları boyunca çeşitli insanlar hatta devlet tarafından dışlanmaları sebebiyle aydın tanımının romandaki karşılığını bulan karakterlerdir. Sartre, aydının işlevlerini şöyle belirtir:

“... hiç kimse tarafından görevlendirilmemesinin ve statüsünü hiçbir otoriteye borçlu olmamasının onun özelliği olduğunu söyleyebiliriz... Hiç kimse onu istememekte, hiç kimse tanımamakta(ne devlet, ne seçkinler iktidarı, ne baskı grupları, ne sömürülen sınıfların aygıtları, ne kitleler); onun söylediklerine duyarlı olunabilir, ama varoluşuna aldırılmaz...” (Sartre, 2010: 37).

Aysel ve Aydın da *Dar Zamanlar* serisince kâh birbirleriyle, bulundukları okullardaki insanlar ve kendi aileleriyle, kâh devletle çatışmalar içine girmiş, hayatlarının sonunda ise yalnız, mutsuz ve unutulmuş bir şekilde yaşamışlardır.

Onların uğraşları her zaman topluma ayak uydurmaktan çok onların ilerisine geçmektir. Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren büyük önem kazanan Fransızca, modernitenin olmazsa olmazı kabul edilen ve halkı eğiten gazete, yine Batılılaşma arifesindeki Türkiye’nin modern oluşun bir göstergesi saydığı Batılı tarzdaki tango, polka gibi danslar hem Aysel’in arkadaşı Aydın’da hem de dönemin aydınında mevcuttur. Aydın, önceleri kasabalı ve şehir kültürüne yabancı Aysel’i hor görürken *Ölmeye Yatmak* romanının sonunda onunla uzlaşır hatta 1950’lerle birlikte Aysel ve onun şahsında kırsaldan kente göç edip aydınlanma uğraşı veren kesimle aynı seviyeye gelir. Aysel, *Ölmeye Yatmak* adlı romanda bu kültür değişimini ve modernleşmek uğruna kişilerin kendilerine yabancılaşmasını şu cümlelerle özetler:

“Ben...im, sen...sin, o...dur, biz...Biz’iz. Biz olduk. Ne olduk? Nous sommes cultivés. Yetiştik, büyüdük, kültürlü olduk. Daha sonraları, geceler boyu oturup Fransız şarkıları dinledik. Ülkemizi iyi yönetemeyenleri Fransız şarkılarıyla kesip biçtik.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 39).

Aydın, *Bir Düşün Gecesi* romanında yer almazken, serinin son romanı olan *Hayır*’da ölür ve yerine artık değeri bilinmeyen bir entelektüel -yazar- geçer. *Bir Düşün Gecesi* romanının aydın tabakasını ise Aysel’in profesör olan eşi Ömer ve kız kardeşi Tezel temsil eder. Eşinin kendisini aldatmasının ardından hayatını sorgulamaya başlayan Ömer, insani duyguları ile aydın kimliğinin ona yüklediği “aşkın olma” arasında bocalar. Tezel ise; kıymetinin bilinmemesi ve ressam olduğu için toplumun gözünde namus yoksunu bir kadın olarak görülmesinin sonucunda inançsızlığa itilmiştir. Sanatçılar ve aydınlar artık değersiz hatta ziyadesiyle zararlıdır. İdeolojilerin

içinin boşaltılarak kapitalizmin tüm süksesıyla kol gezmeye başladığı para merkezli dönem Tezel'in gözünden şöyle anlatılır:

“Yok aman yok. Duygulu falan değilim. Bencilim bencil! Defolsunlar başımdan! İnsan yüceymiş, insan direnirmiş, insan yönetirmiş... Gördük. Para yönetir, silah yönetir, yönetir tomsonların ucu. Sen orda saf saf insanlığı yönetiyorum güzellikle, barışla, sevgiyle derken, başkaları üstüne bir fiske şeltoks sıkıyor, işin tamam! Karnıgöğe geliyorsun. Mutfağın her yanında yine cirit atan karafatmaları dün gece nasıl şeltokslayıp canına okudum? Sonra da dedim, bak kızım, bu karnıgöğe debelenen pis yaratıklar sensin, sizsiniz, elinde şeltoksyla bu işi beceren de Papa, pardon para... !” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 30).

Ayrıca Ömer'in Tuncay ve Yıldız adındaki öğrencileri de dönemin öğrenci camiasını yansıtmaları bakımından dikkat çekici karakterlerdir.

Aydın olmak Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulaşılmaya çalışılan bir ülkü iken, dönemin kabullerinin değişmesiyle birlikte yazarlığa has, aşağılanan, ayakları yere basmayan, toplumla uzlaşamayan bir hüviyete bürünmüştür. *Hayır* romanında Aydın ölür ve Aysel de inceleme konusu olarak “aydın intiharları” üzerinde çalışır. Kültürel yozlaşmanın ayyuka çıkması, toplumun aydını ve sanatçıyı rehber olarak değil hoş zaman geçirme aracı olarak görmeye başlaması toplum ile aydın arasındaki ipleri koparmış ve aydının yok olmasına sebep olmuştur. Toplum ve aydın arasındaki bu kopukluk hem Aysel'in hem de *Hayır...* romanında Aysel'in arkadaşı olarak karşımıza çıkan yazarın günlük hayatta karşılaştıkları dışlanmalarla verilmiştir.

“Kan ter içinde bankadan çıkıyor. Yaya geçidini bile doldurmuş arabalar arasından sıyrılmaya çabılıyor. Şu çok pahalı özel otolardan biri üstüne üstüne geliyor. Arabanın şımarık halli, kabadayı kılıklı genç sürücüsüne hemen hemen yumruk sallıyor: Haydi, ez bari, ez bari!..

Bunu da yüksek sesle mi söyledi, alçak sesle mi, ayrımında değil. Dudakları kıpır kıpır. Şımarık genç, camdan başını uzatıyor.

‘Yürrüüüü öğretmen teyze!’

Onunkisi yüksek sesli.

Ayaklarının ucuna kocaman bir balgam düşüyor; o da yüksek sesli. Adam sıırım gibi. Ama insanda istek değil, salt daha

kötü bir isteksizlik uyandırıyor. Yaşlı Müslümanların cinsel hayatını biri çıkıp incelese iyi olacak. Ama bilimsel yöntemlerle... ve ne acı, ne acı! ‘Öğretmen’ de küfür yerine kullanılıyor artık.” (Ağaoğlu, H., 2010: 127).

Aysel’e yani dönemin kültürlü kesimine yapılan terbiyesizlikler toplumda yüksek sesle dile getirilebilirken, kültürlü insanın kendisini savunması artık alçak sesle hatta suskunlukla kendisini gösterir. Yaşlı yazar da Aysel’in uğradığı seviyesizliklere maruz kalmaktadır :

“Sekseninci yaş günü kutlanan ozan, bütün sabah, yeni şiirlerini yayımlatabileceği bir yayınevi arayıp durdu. Bütün öğleden sonrayı tozlu bir kütüphanede geçirdi: Bakalım Şair Eşref, şiirlerinde kaç adet küfür kullanmış?

Akşam, yollarda aradığından fazla küfür buldu. Otobüslerde itilip kakılmış olarak, yorgun bitkin evine giden sokağı tırmanmaya koyuldu. Tam, oturduğu yere yaklaşırken, mahallenin çocukları tarafından görüldü. Çocuklar, ‘Yazar, yazaaar, bok yazaaar/ Çükümü görse ne yazaaaaar!’ diye haykırıştılar.

Pencerede, kulaklarında kocaman, at nalı kadar küpeleriyle, ‘Yarın Gülten’e geliyor musun? Bak ama, bu sefer hediye götürülmeyecek, oyun masasına birer Cumhuriyet altını konulacak, ona gore’ diye konuşan anneler, gülüştüler. O zaman çocuklar da, oyunu gerçek sandıracak kerte başarıyla oynayıp, daha yüksek sesle haykırıştılar:

‘Öcü geliyooooor!.. Anneeee , öcü geliyooooor!..’

Çığlık çığlığa duvar arkalarına, çöp bidonlarının gerilerine kaçıştılar. Annelerden biri, utançla yere bakan, bitkin, yaşlı ozana bağırdı:

‘Aaaa, ayıp değil mi, okumuş yazmış, yaşını başını almış bir bey olacaksınız. Çocukları ne diye korkutuyorsunuz canım?’

Kadın için okumuş yazmışlık, ağzına vur lokmasını al, demek. Yaşlı ozan için: Ne pahasına olursa olsun, seviye düşürmemek...

Seviye düşürmedi. Ağzına vurulup yere düşürülmüş lokmayı eğilip almaya gönül indirmede. İçi ezik, kuyruğu kısık, kendini evine dar attı.” (Ağaoğlu, H., 2010: 127-128).

Aydın kesime verilen ödüllerin bile iinin boşaltılmış olması bu romanda sık sık vurgulanır. Yaptığı alışmalar sebebiyle yurt dışında ödüle layık görüldükten sonra ülkesinde plaket alacak olan ihtiyar Aysel şöyle düşünür:

“...Oysa bu akşam onuruma bir plaket veriliyor. Verilecekmiş yani. Ne tuhaf, değil mi? Bu günler ülkemizde bir plaket dağıtma bolluğu var. Ama ben, sıranın bana da gelebileceğini hiç düşünmüyordum. Bu madeni levhalar, ölenlere ve ölmek üzere olanlara çabuk çabuk dağıtılıyor; ölenlerin çocuklarına sunulmak gibi bir formül altında elbette. Böylece, bir kuşak tükenmek üzere. Benimkine bakma. Benimki biraz ithal malı. Ülkemizden birine oralarda Yeni Yankılar ödülünün verilmesini yine önemsemezlik edemediler, çünkü buna son yüz elli yıllık tarihimiz engel. İlkel kavimden ulus olma savaşımı içindeki toplulukların incelemecilerine verilen bu ödülü benim neden koşa koşa almaya gittiğimi sorarsan, çok basit. Artık, bıçak kemiğe dayanmıştı, bu paraya ihtiyacım vardı, bir. Kendimin asla alamayacağı o uçak biletiyle seni kucaklamaya koşabilirdim iki.” (Ağaoğlu, H., 2010: 26).

Dar Zamanlar serisine genel olarak baktığımızda ilk romanda Türkiye’nin ve Türk insanının aydınlanması, ikinci romanda olgunlaşmaya başlayan aydının değeri bilmezlikler ve anlaşılamamak sebebiyle buhranlı bir hayat mücadelesine girerek kabuğuna çekilmesi, son romanda ise umudunu tamamen kaybetmemekle birlikte aydının eski saygınlığından eser kalmaması sebebiyle yalnızlaşarak toplumsallıktan öte artık bireyselleşmiş olması anlatılır. Bütün bu olaylar yaşanırken dikkatleri çeken en önemli husus; aydınlanmanın eğitimle geliş ve eğitimin de Batı’nın güdümünde gelişmesidir. Aysel’in kasabadan çıkış sebebi eğitimidir. Daha sonra, üniversitede hoca olduğunu gördüğümüz Aysel, yazar tarafından eğitim camiasından uzak tutulmayarak dönemin eğitim sistemi ve toplumun kabullerinden de haberdar olmamızı sağlamıştır. İstanbul başta olmak üzere, Türkiye’nin önemli merkezlerinde açılan Galatasaray Lisesi ve benzeri liseler, kolejler aracılığıyla Batı’dan Doğu’ya ulaştırılmaya çalışılan “medeniyet” kavramı da dikkat çeken önemli hususlardandır. Burada yetişen bireylerin toplumun kalburüstü tabakasını temsil etmesi ile devlet okullarında eğitimine devam eden gençler ülke içindeki karışıklıklardan paylarına düşeni alırken yabancı okullarda yetişenlerin dünyanın seyrini yakından takip edip ülkenin durumundan etkilenmemeleri de dönemin sosyal tabakalarının eğitim açısından sınıflandırılma şekli hakkında bilgi veren önemli ipuçlarıdır.

Fikrimin İnce Gülü'nde ise eğitim seviyesi düşük, taşralı, Almanya'da işçi olarak çalışan Bayram'ın insanlığını fark ederek aydınlanması konusuna değinilmiştir. Romanın Kapıkule Sınır kapısında başlıyor olması bile Bayram'ın kendisini olgunlaştıracak bir kapıdan, eşikten geçtiğinin sinyallerini verir. Sevgiden uzak büyüyen Bayram'ın sevgi kazanmak için bir araba edinme uğraşı ve aydınlığın, ışığın rengi olan sarı renkli bir Mercedes sahibi olduktan sonra da maddeyi manaya tercih edişindeki yanlışlığını kavraması anlatılır. Adalet Ağaoğlu bu romanı yazarken yaşadığı ve Bayram'a yaşattığı aydınlanışı şöyle açıklar:

“İnsan, içinde yuvarlanıp gittiği nice şeyin gerçek anlamını onları yaşarken kavrayamaz. Pek çok olay, ilişki, gözlem; bütün bunların getirdiği içsel bir yaşantı zenginliği, çoğu kez bilince neden sonra çıkar; orada yeni bir anlam kazanır. Yaşamın kavranması bazen hiç beklenmedik anlarda olur. Biz buna, gündelik dilde ‘kafaya dank etme’, inceltilmiş biçimiyle ise ‘aydınlanma ânı’ deriz. Herhangi bir durum, bir ilişki, bir olay, bilincimize yeni bir kavrayışla çıktığında, aynı şeyler karşısında eski tutumumuzu sürdüremeyiz. En azından sürdürmek istemeyiz. Sürdürürsek, aynı yoldan bir kez daha geçmemiz gerekir. O zaman insan, dün kendisine önü açık görünmüş bir yolun bile bugün bir duvar olduğunu ya da dünün aynı çıkmazına yeniden saptığını algılar. Sık sık ‘Akılsız kafam!’ diye inlemesi bundandır.” (Ağaoğlu, 2001:125).

Bir önceki paragrafta “aydınlanma anı”na dikkat çeken Ağaoğlu, hemen ardından, gerçek hayatta yaşanan aydınlanma anı ile metinlerdeki kişileri yaratan özne olarak yazar bakımından gerçekleşen aydınlanma anı arasında bağlantı ve paralellikler kurar:

“Etkin bir roman dili ve dünyası kurmak isteyen roman yazarı, bizi, aydınlanma anlarının sürekli değiştiği roman kişileriyle tanıştırır; buna çalışır. Ne var ki, bu değişim, yaşantı zenginliğinin izin verdiği ölçüde bir değişimdir. Roman kişisi romandaki yaşamından bağımsız bir aydınlanmaya uğrarsa, roman yazarı, kendi bilinçlilik durumunu o kişisine ya da kişilerine yamamış demektir. Roman kişilerinin romandaki yaşamlarından bağımsız olarak uğradıkları aydınlanma anlarıyla edinilmiş değişimleri de artık kendi değişimleri değildir. Roman yazarı, kendi kavrayışını, daha farklı bir kavrama noktasındaki roman kişilerine şırınga etmiştir.

Bunu der demez, şuna da değinmek gerekiyor: Roman yazarının, hem yazdığı roman, hem roman kişileri konusunda

ayma, aydınlanma anını bir türlü yaşayamaması da var tabii. Ayılarak uğradığı bir değişimi, roman yaşamına bir türlü geçirememesi de var... Bunu bir yana koyalım. Ama, hazır romancının kendi kavrama kavramama durumuna yakın gelmişken, onun bir başka aydınlanma ânından söz açabiliriz. Bu da, yazarın, tasarladığı romanla kendisi arasındaki uzun yaşam birikimi sonucu vardığı ayma, aydınlanma anı. Eskilerin ‘ilhâm’ dedikleri, ama bence ‘ilhâm’la en küçük ilişkisi bulunmayan tek şey: Tasarlanan romanla uzun süre iç içe, kavga döğüş yaşamının getirdiği bir birikimin, en uygun ortamı, uygun koşulları bulur bulmaz filizlenmesi ya da yağmura, sağanağa, kara dönüşmesi...

‘Fikrimin İnce Gülü’ yayımlandığından bu yana okurun bana en sık sorduğu sorulardan biri şu: Siz Almanya’da, işçilerimiz arasında yaşadınız mı? Sıkı bir dönemde askerliğinizi er olarak yaptınız mı? Kadın olduğunuz halde, Bayram gibi bir erkek kahramanı nasıl böyle yakından tanıdınız vbg?...

Onlara, ‘Fikrimin İnce Gülü’nün, herhalde, hemen bütün başka romanlar gibi, bir aydınlanma anının romanı olduğunu söylemek isterim. Roman tasarı aşamasındayken ortada bir Bayram da yoktu üstelik. Onun yerine Gülten Hanım vardı...

Tasarımda bu değişime neden olan ânlık aydınlanma, romanın yazılması için hayırlı mı oldu, hayırsız mı; söyleyemem ama, bu romanı öyle yazdıran o ân işte. Bayramlarla ilintili olarak dıştan herkesin gözlemleyebileceği şeyler değil; sadece böyle bir ân.”(Ağaoğlu ,2001: 125-126-127).

Bayram’ın aydınlanmasına sebebiyet veren arabasına bu tutkusu bize Recaizâde Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası* romanını ve onun başkahramanı Bihruz Bey’i hatırlatır. (Recaizâde Mahmut Ekrem, 2005). Batılılaşmak ve âşık olduğu Perives Hanım’ın beğenisini kazanmak için arabasını bir zenginlik alameti olarak gören Bihruz Bey’in yerini bu romanda köy halkının ve sözlüsü Kezban’ın sevgisini kazanmaya çalışan Bayram’ın Mercedes’ine duyduğu sevdalar alır. Bihruz Bey, Fransızca Türkçe karışık konuşmalarıyla daha yüksek bir statü elde edeceğini düşünürken Bayram da yaşadığı Almanya’nın kültürünün ve dilinin etkisiyle başka bir kimlik kazanacağı hayali kurar; fakat, bu iki karakter de arada kalmış olmaları sebebiyle küçük düşer, alay konusu olurlar. Benliklerini kaybederek “ötekileşen”, sahip oldukları eşyalar kadar değer görececeklerini zanneden, kapitalist zihniyetin ürünleri olan Bihruz Bey ve Bayram anlatılırken yazarları tarafından araya girilerek olaylara daha trajikomik bir hal verilmiştir. İlk romanlarımızdan olan *Araba Sevdası*’nda Recaizade Mahmut Ekrem hem Bihruz Bey’i eleştirmek için hem de roman tekniğinin bizde tam oturmaması

sebebiyle sık sık yazar kimliğiyle okuyucunun karşısına çıkarken, romanın artık mükemmelleştiği modern anlatıdan sıyrılmaya çalışan, hatta postmodern anlatı tekniğine yaklaşan Adalet Ağaoğlu da *Fikrimin İnce Gülü*’nde yer yer kendi varlığını hissettirmiştir. Bayram’ın yaşadığı olayların başından sonuna kadar takipçisi olduğunu, romanın ilk ve son sayfalarında parantez içinde belirttiği şu cümlelerden anlarız:

“(Kapıkule’den beri dikiz aynası ucuna tünemiş bir yazar böceği, göz merceğiyle bütün bunları kaydederken Bayram da oralarda öyle yutkunup dolanıyor.)” (Ağaoğlu , F.İ.G., 2010: 53).

Benzeri bir ifade romanın sonlarına doğru, neredeyse aynı cümle kurgusuyla karşımıza çıkar:

“(Meraklı böcek, gözünü, sözünü, pılsını pırtısını toplayıp yurt değiştirmeye hazırlanıyor.” (Ağaoğlu , F. İ. G., 2010: 265).

Fikrimin İnce Gülü romanında eğitilmiş olarak görebileceğimiz tek kişi ise Kapıkule Sınır Kapısı’nda rüşvet aldığı için Nuran Hanım’a karşı koyan tek insan Vedat’tır. Üniversiteyi yarıda bırakmış olan bu genç, çalıştığı sınır kapısında amirlerinin işçilerden rüşvet almasını önlemek için oldukça yoğun bir çabaya girdiğini görürüz. Vedat’ın geriye dönüşlerle anlatılan öğrencilik dönemi zamanın farklı ideolojileri benimseyen öğrenci gruplarının çatışmalarından haberdar olmamızı sağlar. İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından Kapıkule Sınır Kapısına atanan Vedat, Nuran Hanım’ın rüşvet almasını önlemek için elinden geleni yapmaya çalışmakta; fakat, kurulu bir düzen haline gelmiş olan bu yanlışı ortadan kaldıramamaktadır.

“Vedat, her birine kaç kez rica etti: ‘İşiniz burada nasıl olsa görülecektir. Bu büro bunun için kuruldu kardeşler. Kimseye kanmayın. Kimseye rüşvet borcunuz yok. Alacağınız var. Sizse veriyorsunuz habire...’”

...Mühür Vedat’ın elinde değil ki. Mühür de, imza da Nuran Hanım’ın elinde. Vedat’ın elinde olan salt birkaç kitap, birkaç öğüt. Dün, öğrenciyken, elinin altında daha çok şeyi vardı. Arkadaşları, forumları, miting alanları. Bugün kala kala bir sınır karakolu, bir de buranın Nuran Hanım’ı işte. Gerisi İstanbul’da yarım duruyor. Öğrenciliği nasıl yarım duruyorsa öyle.

Duvar dibine çektiği işçiye kırılganlıkla baktı:

‘Bizden uyarması...’

Gümrük deposuna doğru yürüdü. Asıl kırgınlık nedenini henüz kendine bile açmaktan çekiniyor.

Deponun Demirbaş Memuru, Vedat'ın buradaki en yakın arkadaşı. Ama ancak burada olabileceği denli yakın. Bu delikanlı, depoya girip çıkan malları fişliyor. Defterini tutuyor. Alıkonulan bir top perdelik, iki top döşemelik, on beş top duvar kağıdı, fişek kovanları-yüz elli kutu-, bin metre dantel, iki bin pembe panter. Yün örme makinesi. Yün örme makinesi-hiç kullanılmamış. Hiç kullanılmamış Bulgar çanakları. Çek kristalleri, -otuz altı parça. Deniz motoru, küçük tip. Yedek parçalar. Çay, -üç çuval... bir taş bebek, pilli. Bir roket, pilli. TV Grundig. TV Grundig. TV Philips. Çamaşır makinesi, otomatik. Mayo, -bikini. Gümrük vergisi ödenmiş, fişi iade. Gümrük vergisi ödenmemiş fişi ekle. Çıkışta iade. Fişi çöz. Çıkışta alıkonulan, fişi bağla. Depoda kalmış. Fiş yaz. Not düş. Bu kalemin işini kapa. Dikiş makinesi, geri. Yat motoru... Bunun fişi nerede?

‘Anlamıyorum be Vedat. Ben daha bir malın işlemini tamam etmeden, bir de bakıyorum ortada ne mal var, ne fiş. Depo Müdürü’ne koşuyorum. O da demez mi, sen karışma, ben hallederim... sonra da vay aman, Pasaport Kontrol Müdürü’yle akşam fazla kaçırmışız Hakkı’cı, diyor gümrükçü Hakkı’ya... Bunlar hiç utanmıyorlar be!..’

Vedat da, bütün bunları, bütün bunların girdisini çıktısını kafasına not ediyor. Edirne’deki odasında gece uykularını bölüp tümünün hesabını soruyor, karanlığa...” (Ağaoğlu, F.İ.G., 2010: 9-10-11).

Yazsonu romanının Nevin’i de eşinden boşanmış ve oğlunu kaybetmiş gazeteci bir annenin aydınlanışının, hayatı algılayışının romanıdır. Yaz sonu, sonbahar mevsimidir ve yine romanda bu mevsimi çağrıştıracak sarı rengini, yani; ışık rengini görmemiz mümkündür. Nevin, hayatın kötü taraflarıyla fazla haşır neşir olmanın yarattığı bir isyan içinde bulunan sevdiği birkaç kişiyi, bir yazlıkta bir araya getirerek onlara huzuru hatırlatmayı başarmıştır.

Yazsonu’nun kahramanlarının genel olarak eğitim seviyesi yüksek kişiler olduğunu görürüz. Kırsal kesim kültürüne sahip ve yeterli eğitimi alamamış Bekçi Kadir ve ailesi dışındaki herkes sanattan ve edebiyattan anlayan kültürlü kişilerdir. Kadir ve ailesinin romana dâhil edilmesiyle birlikte eğitim seviyesi farklı kişilerin hayata bakışlarının altı daha belirgin çizilmiştir. Yazlık evde yaşayan Nevin ve ailesinin yaşam tarzını ve giyinişini yadırgayan Kadir’in Hatice ile evlilik dışı birlikteliği ve bu

kültüre tamamen yabancı hatta karşı olmasına rağmen otel inşaatının bekçiliği görevini üstlenmesi önemli tezat unsurlarındandır.

Ayrıca Nevin ve Hasan'ın oğulları olan Güney'in üniversitede okurken siyasi olaylara karıştığı için öldürülmüş olması bize dönemin eğitim ortamı hakkında da bilgi veren önemli bir ayrıntıdır. Zaten Nevin'in aydınlanma ve aydınlatma serüveni de bu ölümle birlikte gerçekleşir. Hayatın bir sonunun olduğu gerçeğiyle yüzleşen kahraman, sevdiklerini hayata tekrar bağladıktan sonra görevini tamamlayarak romanın dışına çıkmıştır. Romanın peygamberi konumundaki Nevin, çevresindekileri aydınlatıp roman üzerinde her türlü yaratısal hakka sahip olan yazar tarafından adeta Hz. İsa gibi göğe çekilmiştir. Burada romana ev sahipliği yapan yazardan da bahsedildiği görülür. Nevin'in hikâyesini yazan yazar, toplumsal baskılardan kaçarak Side yakınlarındaki otele sığınmış, toplumla uzlaşamayan aydın rolündedir.

Üç Beş Kişi romanında ise, babasının parasıyla kolejde ve daha sonra yurt dışında okuma fırsatı bulan Ferit Sakarya ile geçimini sağlamak zorunda olup eğitimine de devam eden Ufuk'u görürüz. Taşralı, toprak zengini ailelerin eğitim yoluyla sınıf atladıklarına, vizyonlarını değiştirme fırsatı yakaladıklarına şahit oluruz. Yoksul sol kesimi temsil eden Ufuk ve Kardelen ise, okulda aldıkları düzenli eğitimin dışında hem hayat tarafından hem de zar zor edindikleri kitaplar tarafından eğitilmişlerdir. Kısmet'in aldığı dikiş nakış ve süsleme eğitimi de onun karakteriyle örtüşür. Zengin ve feodal kültüre sahip bir ailenin baskı altında tutulmaktan bireyleşemeyen kızı Kısmet, evde kendisine lazım olacak ve dış dünyayı ona tamamen unutturacak ev işlerini öğrenir. Kaymazlılar'ın küçük oğlu Murat'ın dünyaya açılmasının ve aydınlanarak hayatı tanınmasının bahanesi de yine İstanbul'da üniversite okumak; yani, eğitim almaktır. Dönemin İstanbul'da yaşayan, üst tabakasını temsil eden saray soylu Neval Hanım aracılığıyla da kültürün ve eğitilmiş olmanın tekelleşmesine şahit oluruz. Ferit'in kültürlü bayan bir arkadaşıyla karşılaşan Neval Hanım, adeta kormuş bu durumdan ziyadesiyle tedirginlik duyar olmuştur. Önceleri taşralıları aşağıladığı halde romanın sonunda onlarla yan yana olmak isteyen Neval Hanım kendi çevresinin normal bir hayat yaşayan entelektüel insana bakışını şu düşünceleriyle gösterir:

“Ferit Bey'in yazar arkadaşı. Öğretmen kılıklı o kadın. Gitti sanıyordum hala gitmemiş demek? Gülmüştü. Böyle söylemiş ve gülmüştü...

Silik bir görünüşten beklenmedik bir ışık çakarsa, bu, Neval Hanım'ı tedirgin eder. Hatta sinirlendirir. Geçmişe ait birtakım bilgi, görgü kırıntılarıyla, ortadan silinip giden bir kültür üstüne yalnız kendisinin söz hakkı olduğuna inanmak ister. Ayakta böylece durabildiğine, hiç değilse bu yere göz dikilmeyeceğine güveni o kadar tamken, adsız sansız bir yazarın bu minik bilgiçliği onu sinirlendirmişti. Siyam kedisini usul usul okşamış, gözlerini kısıp öğretmen kılıkli genç kadına bakmıştı....Hiç de genç menç değildi. Hatta orta yaşlıydı. Öğretmen kılıkli da ne söz. Tam elinde pertavsızı eksik bir böcek alimi. Demek şimdi ortalıkta böyle yazarlar var? Ne yazıyorlar ki? Hislerimize nüfuz edemioorlar... Onlara dokunoorlar... Politik. Hepsi politik. Her şey politik... Sevmioorum...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 182-183).

Romanın sonunda yaşanan olaylardan dolayı kahramanların içinde bulundukları duruma ve her zaman doğru olduğunu sandıkları hayatlarının gerçeklerinin farkına aydıklarını görürüz. Romanın anlatıldığı gecenin sonunda Kismet silikliğinden kurtulmuş, Ferit bencilliğinin vicdan azabını çekmeye başlayarak çok güçlü sandığı kişiliğinin ne kadar savunmasız olduğunu görmüş, Murat hayatta duygulardan daha önemli gerçekler olduğunu kavramış, Selmin sevgi ve şefkatin değerinden haberdar olmuş, çok farklı hayatlar yaşayan Türkân Hanım ve Neval Hanım ise yalnız kalmanın zorluğunu yüzeysel ilişkilerin yanlışlığını kabullenmişlerdir.

Romantik Bir Viyana Yazı'nda ise liselerde eğitim veren bir tarih öğretmeniyle karşılaşırız. Kâmil Kaya adındaki bu öğretmen, Cumhuriyet'in ilk nesillerinden olan idealist bir eğitimci tipidir. Zamanın ve sosyal kabullerin değişmesi sonucunda Kâmil Kaya artık “hayalci hoca” lakabına uygun görülmüştür. Vermiş olduğu derslerde her zaman bahsettiği Viyana'ya ancak emekli ikramiyesiyle gitmiş ve burada öğrencilerine anlattığı tarihi ve soyut Viyana'dan başka bir Viyana'yla, gerçek Viyana'yla karşılaşması sonucunda iyimserliğini, umudunu kaybederek hayalciliğinden ve dolayısıyla benliğinden sıyrılmıştır. Öğrencileriyle olan ilişkilerinin hayatına yön verdiğini gördüğümüz Kâmil Kaya, derslerini anlatırken harita bulamamaktan ve tarih kitaplarındaki bilgilerin objektiflikten uzak oluşundan şikâyet eder.

“Güldüğüme bakmayın. Daha başlarken, inanın ben de sizlerden çok sıkıntılıyım. Sıraların gıcirtısı, sizlerin şimdiden bıkkın haliniz, Yusuf'un peşin bilgileri, fısıltılar... Hepsi birer dert tabii. Fakat dostlarım, lisemize bugüne kadar merkezden birer geniş dünya ve ülke haritasının gönderilmemiş bulunması,

tarihini anlatacağım yerleri şöyle her daim gözümüzün önünde bulunduramamamız... Benim kederimin asıl sebebi budur genç dostlarım. Maalesef şimdilik tarihi coğrafyasız öğreneceğiz, çünkü, coğrafya dersinde kullandığınız el kadar atlaslar da bizim fazlaca işimize yaramayacaktır. Yine de umudumuz kesilmesin. Belki ilerde beklediğimiz duvar haritalarına kavuşuruz. Gelecek, gelecektir. Durun, bunu not alayım. Tam da yeni şiirim için aradığım söz.” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 34-35).

Yazarın Milli Eğitim kurumunu eleştirdiği bu romanda Kâmil Kaya’nın şikâyetlerinin sürgünle sonuçlanması dönemin siyasi olaylarını yansıtan bir ayrıntıdır.

Adalet Ağaoğlu romanlarını eğitim ve aydınlanma teması etrafında ele aldığımızda Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1980’lere kadar Türk insanının yaşadığı ilerleme ya da yozlaşma rahatlıkla takip edilebilir. Seçilen kahramanlar doğrudan yahut dolaylı olarak eğitimle ve bu eğitimin sonucu olarak da bir aydınlanmayla karşılaşır. Bahsettiğimiz bu eğitim sadece okuldan alınmış olan eğitim değil; hayatın kendi getirileriyle kişinin değişim yolunda şekil alması tarzındadır.

2.2. Doğu - Batı Sorunu

Yazarlarımızın Tanzimat’tan günümüze kadar değinmeden edemedikleri önemli temalardan olan Doğu-Batı sorunu Adalet Ağaoğlu’nun da en önemli meseleleri arasındadır. Bazı metinlerde üstünlüğü kabul edilen ve hayranlık uyandıran Batılı roman kahramanları kullanılırken bazı romanlarda ise Batı’nın duygusallıktan uzaklığı, statikliği eleştirilmiştir.

Aysel’in modernleşme ve kendisi olma serüveninin anlatıldığı ilk roman olan *Ölmeye Yatmak*’ta Batı dünyası, ulaşılmaz ve değerlerinden muhakkak faydalanılması; hatta, onun kıstaslarının dışına çıkılmaması gereken hatasız bir toplumdur. Aysel’in, Batı ile ilk tanışıklığı okuduğu küçük kasaba ilkokulunun yılsonu müsamesinde gerçekleşir. Bu müsamerede meslekler tanıtılırken Aysel’in “kentli bir memur hanım”ı canlandıracak olması onun artık kasabalılık kimliğine sığmadığının; fakat, giydiği elbiselerin ve topuklu ayakkabıların yarım yamalak oluşu da modernliğe uzaklığının sembolüdür. Aslında en önemli sorun, Batılı değerlerin ülke değerlerine yedirilmemiş olması, adeta yamanmasıdır. Batı’nın sadece dış kabuğu alınmaya çalışılırken bilim

ve teknikte, hayat standartlarında göstermiş olduğu ilerleme göz önünde bulundurulmamıştır. Aysel ve arkadaşlarına yılsonu müsameresi yaptıran öğretmenler kasaba halkı tarafından dışlanırlar. Batılı tarz eğitimi ve yaşantıyı henüz kendileri bile benimseyemeyen öğretmenlerin tepeden inme emirlerle öğrencilerini ve kasabalıları Batılılaştırma uğraşları esnasında birtakım güçlüklerle karşılaştıklarını görürüz. Okulun Başöğretmeni ve Dünder Öğretmen, kasabanın Batılılaştığını gösterebilmek için çocuklara hazırlattıkları müsamerede önce Türk kültüründen çeşitli gösteriler düzenlerken daha sonra Batılı dansları öğrencilerine zorla sergiletmişlerdir. Ankara'dan aldıkları emirler doğrultusunda hareket eden bu 'devlet memurları' kendi hayat tarzlarına bile ters gelen gösterileri büyük bir özgüvensizlik içinde ortaya koymuşlardır. Kasabanın aydın kesimini temsil eden bu iki öğretmen, İslami ve Batılı değerlerin birbiriyle uyumsuzluğunun da farkındadırlar. Fakat amaçları ülkenin Batı'ya geniş bir pencere açması ve şeklen de olsa ülkeyi medenileştirmektir.

“Başöğretmen düşündü. Dünder Öğretmen şükretmekte haklıydı. Doğrusu, iyi kötü, yine bir şeyler hazırlanmıştı işte. Birinci ve ikinci sınıflar öğretmeni henüz çok yeni, çok da genç olduğu için yük kendisine, en çok da Dünder Öğretmen'e düşmüştü. ‘Ama o da fazla büyüttü işi canım. Koro, peki. Meslekler, iyi. Türküler, pek güzel. Ergenekon Destanı; pekâla mükemmel... Eee, polkada ne diye diretti bunca? Merkezden gelen emirde Batı'ya pencere açılması isteniyordu. İyi ya işte; Savcı'nın kızı keman çalacak. Kız öğrenciler erkek öğrencilerle birlikte Çiçekler ve Böcekler'i oynayacaklar. Polka ille gerekli miydi? Polkada oğlanlar kızlara sarılacaklar. Elele tutuşacaklar. Evet, belki Batı'ya daha geniş bir pencere açılmış olacak, ama bütün kasaba halkı da ayağa kaktı. Çocuklarını okuldan geri almak isteyenler bile çıktı. Baksana, Kör Enver, kızının müsamereye girmemesi için sonuna dek direndi. Şimdi yolda gördü mü, başını çeviriyor bana. Sağda solda da, kerhaneci, diyesiymiş. Gâvur Hoca adı bitti, şimdi de bu. Kaymakam'dan çekinmeselerdi, bunca yıllık hemşerilerimle nerdeyse toptan aram açılacaktı canım. Şu iş bir bitse hayırlısıyla.’ ” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 6).

Aysel'in ortaokulu okumak için Ankara'ya gelişi onun Doçent Aysel Dereli olması yolunda attığı en önemli adımlardan biridir. Kasabalının aksine başkentin insanı, moderniteye daha çabuk uyum sağlar; fakat, bu değişimin hala yüzeysel olduğunu, elit kesimin birebir tanışma fırsatı bulduğu Batılı yaşayışı hayatına aktarırken kentli memur kesimin tam olarak bu standartlara ulaşamadığını görürüz. Galatasaray Lisesi'ne giden

kaymakamın oğlu Aydın ile orada tanıştığı, büyük bir medya patronunun oğlu olan Metin arasında böyle bir ilişki vardır. Aydın, Fransızca ve Batılı tarzdaki dansları öğrenmek için fazlasıyla çaba harcarken arkadaşı Metin, zaten Batılı tarz bir hayat standardına sahip olması sebebiyle modernleşmeye çalışmak gibi bir gaye edinmemiştir.

Romanda karşımıza çıkan ilk Batılı karakter Sevil'in Alman yengesidir. Almanya'nın alt sınıfına mensup olan Alman yenge, Türkiye'de Batılı olduğu için gayet iyi bir statüye erişmiştir. Dönemin abartılı Batı hayranlığını Aydın'ın Sevil'in Alman yengesi hakkındaki düşüncelerinde de görmemiz mümkündür. Aydın, Sevil'in mimar amcasına özenmekte ve özel bir kadın olmamasına rağmen Batılı olduğu için Alman yengeye daha yakın olabilmeyi, onunla iletişime geçebilmeyi bir ayrıcalık olarak görmektedir.

“Sevil, yanında amcası ve Alman yengesiyle Fenerbahçe'deki eski köşkten içeri girdiğinde Aydın bir çinko tasın başında dişlerini fırçalamaktadır. Sakalları biraz geç bittiği için bugün ilk traşını olmuştur. Babasının verdiği eski traş makinesiyle... Aydın'ın gözünde Sevil'in amcası tam bir şövalyedir. Kadının 'kızıl alevler' ortasından çıkarıp atının terkisine attığı gibi, bir gül bahçesine götüren o masallardaki şövalye. Kaptan eniştenin gemisiyle belki de savaşın içinden ilk sıyrılıp çıkan iki kişi işte bu, Sevil'in mimar amcasıyla onun sarı saçlı, iri göğüslü, elleri, ayak bilekleri boğum boğum ama Aydın'a göre yine de üstünden bir Batılılık taşan yengesidir. Aydın, o yaz kaptan eniştenin kitaplığından gizlice L'Assommoire'ı okumuştur. Türkçesinden tabii. Ders yılı başlayınca okulun kitaplığından romanın Fransızcasını bulacak ve yakın arkadaşlarına sanki bütün kitabı baştan sona Fransızcasından okumuş da anlamış gibi yapacaktır. Sevil'in yengesini işte o romandaki çamaşırcı kadına benzetiyordu Aydın. Yine de Batılı çamaşırcı kadınların kendi ülkesindeki en soylu hanımefendilerden daha ince olduklarına inanıyordu.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 115- 116).

Romanda adı geçen bir diğer Batılı da Metin'in babası olan Ahmet Bey'in Amerikalı arkadaşı Mister Herman'dır. Mister Herman, Türkiye'ye casusluk için gelmiştir. Ticaret müşaviri olarak kendisini tanıtan Mister Herman, çok kültürlü bir adam olmamasına rağmen dünyada olup biten gizli olaylardan haberdar olmasıyla dikkat çeker. Gazeteci olan Ahmet Bey'le olan iletişime geçmesi de şüphesiz ki tesadüf değil, Mister Herman'ın tür siyasetini öğrenme isteği sebebiyledir. Batı'nın Doğu'ya fayda merkezli yaklaşımının romandaki karşılığıdır. Ahmet Bey Mussolini'nin

Machiavelli'nin Prens⁶ adlı kitabından fazlasıyla etkilendiğini ve onun önerileri doğrultusunda hareket ettiğini söylemektedir. Mussolini ve dünya siyaseti hakkında Ahmet Bey'e gizli bilgiler veren bu Amerikalı için Ahmet Bey'in aklından şunlar geçer:

“Mister Herman, her şeyi bu kadar inceden inceye öğrenmişti işte. Bir adam bir başka ülkede, bir başka ülke üstüne her şeyi böyle inceden inceye biliyorsa, ondan çekinmek de gerekir.

... Bir başka devletin ilerlemesine izin veren Prens, kendi gücünü sıfıra indirir, derdi. Biz İtalya'dan başka hiçbir devletin ilerlemesine izin vermeyeceğiz, diye haykırdı durdu. Savaş sanatını tek inceleme konusu yapmalıyız. Hükümlerinin en özel ilmi, savaş ilmidir, derdi. Tıpatıp Prens'in sözleri...’.

...Mister Herman, taptaze başka haberler de getirmişti: Laval ve arkadaşları Bayyera Hürriyet Hareketi'ne bağlı oldukları sanılan ihtilalciler tarafından İsviçre sınırı yakınlarında ele geçirilmişlerdi. Onlar da vatana ihanetten suçluydular. Münih alınmıştı. Berlin'de Reischtag binası ele geçirilmişti. Buraya ilk giren Amerikan askerleri Buchenwald'dakinin tıpkısı işkence odaları ve fırınlarla karşılaşmışlardı. Ortalıkta Hitler'in öldüğü haberi dolaşıyordu.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 257-258).

Ahmet Bey, Mister Herman'la yaptığı bilgi alış veriş ve Amerika'nın reklamını yapması sonucunda Amerika'ya davet edilmiş, bu iletişim Türkiye'ye Amerika'dan yardım gelmesiyle sonuçlanmıştır. Türkiye artık Amerika'nın güvenilir bir dost olduğu kanısına vararak ona sığınmış, Almanya yerine artık Amerika'ya yönlerini çevirmişlerdir. Batı'nın kıyımlarla ve kargaşayla dolu bu hali bile Doğulu insanın gözündeki önemini ve saygınlığını yitirmesine zemin hazırlamamış hatta yapılan savaşlar onların gücünü adeta pekiştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarından da bahsedildiği romanda Batı, yoksul Doğu'nun ihtiyaçlarını karşılamıştır; fakat, onu adeta kendi emir eri yapmıştır. Doğu'ya gönderilen malzemelerin çoğunun savaş malzemesi olması dikkat çekicidir. Batı hayranlığının yayılmasında Tanzimat döneminde olduğu gibi bu dönemde de medya, özellikle de gazete önemli yer tutmuştur. Hitler'in ortadan kaybolmasından sonra Amerika ile sıkı ilişkiler geliştiren Türkiye'nin Amerika'yı bu dönemden sonra büyük ve güçlü bir ağabey olarak görüşü şöyle anlatılır:

⁶ Prens: Machiavelli'nin eserinin adı olan Prens'te iktidarda kalabilmek için her türlü yolu deneyen bir prensten bahsedilerek 1500'lü yılların siyasetçilerine gayet acımasız öğütler verilir.(Machiavelli, 2009).

“Ahmet Bey de Mister Herman’la el sıkışarak ayrılmıştı. Amerika’ya çağırılması gecikmedi. Gazetesinde, gelişen Amerikan harp sanayinin övülmesi ve Amerika’nın bize eski elbise, postal ve hurda demir vermeye hazır bulunduğunun yer alması da. Onlar bize, kilosu 12 kuruştan şeker vermeye de hazırdılar.

“Memleketimize şeker geldi. Şekerden önce de -çörçillerin ardından fazla gecikmeden- ruzvelt postalları ve bol bol montgomeri ceketi.

“Çayelinden Rıza’nın İstanbul Şişe Cam Fabrikası’nda çalışan en büyük oğlunun sağlam bir ayakkabıyı ilk böyle gördü. Engin’in silik anılarında, o küçüklük yıllarında bu ruzveltlerin ayrı bir yeri vardır. Abisi bayramlarda, tatillerde eve geldikçe, Engin’in yüreğini büyük bir güven duygusu kaplar. Ruzveltlerin üstünde onun her şeyi ezip geçecekmiş gibi bir yürüyüşü vardır. Postalların çamurlu bahçede bıraktığı nokta nokta izler günlerce avutur Engin’i”. (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 258).

Aysel’in üniversitenin verdiği bursla gittiği Paris’te tanıştığı Alain’le birlikte Batı’nın ve Batılı insanın bilimselliğinin övüldüğünü görürüz. Alain’le Aydın’ı ve Metin’i kıyaslayan Aysel, Alain’in yanında kendisini kadın olmaktan önce insan olarak görür. Aydın ve Metin Doğulu insanlarda daha baskın olan duygularla hareket ederken, Alain aklıyla ve sentez metoduyla hayatına yön verir. Alain’den çok şey öğrenen Aysel, en çok onun objektif ve önyargısız düşünme yeteneğini beğenmektedir.

“...Aysel, bunları da Alain’den öğrendi. Alain, her şeyle ilgileniyor. Sonra öğrendiği her şeyi eleyip tarayıp aklıyla bir bileşime varmaya çalışıyor. Fransız tarihini, kendi tarihini çok iyi biliyor. Camus’ye tapıyor. Hele geçen yıl La Peste’in (Veba) Eleştirmenler Ödülü’nü kazanmasından beri ona, ‘çağımızın adamı’ diyordu. Sonra, daha sonra, mektuplarında Camus’yü suçlayacaktır. Ona, kimsenin kimseyi umutsuzluğa sürüklemeye hakkı olmadığını anlatacaktır. Ama o günler kendini durmadan, Camus ile çoğaltıyordu. (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 340).

Aysel’e göre Alain’i kendi ülkesindeki erkeklerden ayıran en önemli diğer bir özelliği de cinsiyet ayrımı yapmadan herkesin aklına saygı duyarak dostluk kurabilmesidir. Aysel, abisi ve babası tarafından baskı altında tutulmuştur. Aydın ve Metin ise ona kadın olduğu için yaklaşmaya çalışmıştır. Aydın ve Metin sahip olma dürtüleriyle hareket ederek Aysel’i kâh küçük görür kâh hırpalarlar. Aysel, Alain’le her şeyi rahatça konuşup tartışırken küçümsendiğini hissettiği Aydın ve Metin’le Türkiye’deki önemli gelişmeleri konuşamamaktan duyduğu rahatsızlığı sürekli sorgular.

Kendi ülkesindeki erkekler duyguları ile hareket ederek onun cinsiyetine yoğunlaşırken, aklı ile hareket eden Batı erkeği daha medeni davranarak onun beyniyle uğraşmaktadır. Bu şekilcilik sebebiyle Aysel, ülkesinin erkekleriyle hiçbir zaman doğru bir iletişime geçemez. Daha sonra eşi olarak göreceğimiz asistan Ömer'in ülkesindeki diğer erkeklerden farklı oluşunu ise yine Batı'da eğitim görüp kendisini oranın standartlarına göre yetiştirmesine bağlar. Çünkü Batı toplumunda insanlar kitaplardan öğrendiklerini hayata rahatlıkla uygulayabilmekteyken Türk insanı edindiği eğitimi hayatına yansıtamamaktadır. Türkiye'deki arkadaşlarıyla ülkesinin önemli meselelerini bile tartışamayan Aysel, Alain ve Ömer gibi Batı eğitimi almış erkeklerin yanında kendisini özgür ve değerli hissetmektedir. Kadına bakışlarındaki fark sebebiyle romanda Doğulu ve Batılı erkeğin davranış şekli şöyle verilir:

“Alain'in öyle büyük bir doğallıkla kendini kucaklayıvermesi Aysel'i hiç irkiltmedi. Tek düşünce: Alain'le arkadaş olmak ne güzel! Gözleri kollarını, bacaklarını yemiyordu. Gözleri, 'Sen bir şeyden anlamazsın' da demiyordu. Alain oysa, henüz yirmi yaşında. Neden sanki ötekiler, kendi ülkesinin gençleri de böyle değillerdi? Acaba neden Aydın, Alain gibi olamıyordu? Örneğin bir 'Tan Olayı'nı'⁷ karşılıklı oturup sakın sakın, bütün doğruları ve yanlışları tarta biçte değerlendirmeleri, birbirlerini böylece çoğaltmaları için ne eksikti? Eksik olanları ortaya çıkarmak ve değerlendirmek için neden ille yabancı bir ülkede bulunmak gerekiyordu? Mantık kitaplarından onlar da

⁷ “Tan Olayı: “İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden oluşan kalabalık bir gösterici grubu 4 Aralık 1945 sabahı saat 10:00' da Beyazıt Meydanı'nda toplanıp sloganlar atarak, Babıâli'ye doğru yürüyüşe geçti. Burada, *Tan* gazetesi ile sol yayınlar satan kitabevlerini yağmaladıktan sonra Beyoğlu'na çıkarak *Görüşler* dergisiyle *Yeni Dünya* ve *La Turquie* gazetelerini tahrip etti.

1945 başlarında SSCB, Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'nı feshedeceğini açıklamış ve Boğazlarda ortak denetim hakkı istemişti. Bu gelişmeler karşısında Türkiye'nin Sovyetler'le iyi ilişkiler içinde olmasını savunan *Tan* gazetesi, özellikle de yazarlarından Tefvik Rüştü Aras ile Sabiha ve Zekeriya Sertel çifti gerici yayın organları, milliyetçi çevreler ve iktidar tarafından ağır biçimde eleştirildi.

Kasım ayı sonlarında çıkmaya hazırlanan sol eğilimli *Görüşler* dergisi, yazı kurulunda Celal Bayar'ın da bulunduğunu ilan eden afişler astı. Bunun üzerine Celal Bayar, Kemalizm'den başka bir ideolojiyle ve hele hele bu dergi ile hiçbir ilişkisinin olmadığını açıkladı.

Sonunda, iktidardaki CHP yönetimini eleştiren yayın organları, sağ eğilimli gençler tarafından “Kahrolsun komünistler, kahrolsun Sertel'ler” sloganlarıyla basıldı ve matbaaları tahrip edildi. Benzer tepkiler Bursa, İzmir ve Ankara'da da görüldü. *Tan*, *Görüşler* ve *Yeni Dünya*'nın afişleri üzerine, “Bunlar komünisttir, okumayınız” yazıları yazıldı. Yapılanları kınayan Akşam gazetesi ise haberi yalanlayacağını bildirerek saldırıdan kurtuldu.

Sovyet Tass Ajansı'nın, İstanbul'daki gösterinin polis koruması altında ve hükümet desteğiyle yapıldığı yorumu üzerine, Sovyet Büyükelçiliği Türk hükümetine bir nota verdi. Türkiye de karşı notayla, gösterilerin bir iç mesele olduğunu bildirdi. İstanbul'da sıkıyönetim olmasına rağmen göstericilerden hiçbiri yakalanamadı. Serteller tutuklandı ve 1950'den sonra yurtdışına gittiler. Saldırıya uğrayan sol eğilimli gazete ve dergiler kapandı. *Tan* gazetesi ise, Halil Lütfü Döndürücü yönetiminde etkisiz bir yayın olarak çıkmayı sürdürdü.” (Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960, Cilt:2:75)

düşünme yöntemlerini, doğruyu saptama yöntemlerini öğrenmişlerdi. Kitaplarda öğrendiklerinin hayatla hiçbir ilintisi yokmuş gibi yaşamasız kalması nedendi? Birden kendinden utandı Aysel. Ülkesinin bütün gençlerine haksızlık etmiyor muydu acaba? Aydın ya da benzerleri bir genelleme olabilir miydi? İşte Ömer. Geçen yıl asistanları olan. Ömer de gözleriyle hiçbir kız öğrenciyi yemiyordu. Düşünmesini ve düşündürmesini biliyordu. Davranışlarıyla düşünceleri arasında büyük uçurumlar görünmüyordu. Ama sakın Asistan Ömer, özel bir durum olmasın? Hem nereden geldi Ömer? Dosdoğru Oxford'dan değil mi? Bir İngiliz soğukkanlılığını altı yıl içinde giyinmiş olarak!" (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 342).

Ölmeye Yatmak romanında İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı ile ilk kez diyaloga geçme fırsatı bulan Türk insanının kamaşan gözleri ve Batı'ya karşı duyduğu abartılı hayranlık anlatılır. Batılı ülkeler bu romanda öğrencilerin eğitimi, felsefe ve siyasetle oldukça ilgili ve Türk insanıyla karşılaştırılamayacak kadar uygar bir düzeydedir. *Bir Düşün Gece*'si romanına göz attığımızda ise 1970'leri yaşamakta olan bu insanların Avrupa ve Amerika'ya gidişlerinin sıklaştığını, hatta orayı ikinci yurt edindiklerini görürüz. Türkiye'den Avrupa'ya gidebilen 'şanslı kesim' Batılılaşmakla övünürken, aslında iki kültür arasında kalmanın tamamlanmamışlık hissini yaşarlar. Ercan'ın teyzesi Ayten Hanım, eşi Cem Türk'le birlikte Türkiye'de geçinemedikleri için Amerika'ya giderek oranın vatandaşı olmuşlardır. Türkiye'ye döndüklerinde ise gıpta ile seyredilen bir konuma eriştiklerini görürüz. Romanın gelini Ayşen'in annesi Müjgân Hanım, Ayten Hanım'ın Amerika'da yaşaması sebebiyle onun karşısında eziklik duymakta ve kendisine ters gelen davranışları sebebiyle Tezel'i onlarla tanıştırmaktan çekinmektedir:

" Müjgân, elini öpen kadifeli bayı damadın teyzesine, Ayten Hanım'a devrediyor. Üzülme sen Müjgân. Yorma kendini. Dünürleriniz ne bilecekler, yıllardır Amerika'ya yerleşmiş Eytın Hanım'la şimdi burada olmayan, Cincinnati'de, 'sitizen' olan kocası Cim Törk ne bilecek ve ne bilecek konuklarınızın büyük bir bölümü, Tezel'in İstanbul'da nasıl yaşadığını?" (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 10).

Romanda Batı ile kurulan önemli bir diyalog da Tezel'in Türkiye'de işkence gören sol görüşteki gençlerin mektuplarını Londra'daki bir örgüte ulaştırmaya çalıştığında gerçekleşir. Sol görüşlü ve Tezel'i her zaman kadın olduğu için kullanmaya çalışan Sami, Tezel'in parasının olduğunu öğrenince onu çok önemser gibi görünerek kurye yapar. Erkekler tarafından sürekli olarak aşağılanan, ailesinden uzakta yaşayan Tezel ise önemsenmenin verdiği güven duygusuyla yola çıkar. Tezel, orada bir Türk'e ileteceği mektuplar sayesinde Türkiye'de yapılan işkenceleri kanıtlayacak ve dava açılmasını sağlayacaktır. Batı burada hala Türk insanını koruyucu kimliği ile görülmektedir; fakat, Tezel'in Londra'da yaşadıkları Batı'nın insan hakları konusundaki

kayıtsızlığını sergiler. Batı'ya gitmiş ve oraya yerleşmiş olan bir kısım Türkler kendi ülkelerinin sorunlarına artık bir yabancının gözüyle bakmaya başlamışlar, kayıtsızlaşmışlardır. Tezel, mektupları ileteceği kişiyi ararken başından geçenleri gayet ironik bir dille anlatır. Türkiye'nin Batılı ülkelerin nazarında geri kalmış bir ülke olduğunu, Batı'da onları muhatap olarak karşılayan kişinin de adeta bir "Batı uşağı" görünümünde, Batılıların soğukluğunda olduğunu vurgular. Tezel'in gittiği yerde hissettikleri de Türkiye'nin Batılı ülkeler karşısındaki ezik konumuyla paralellik göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Nice zahmetlerle ülkesinin sorunlarını aktarmaya gittiği yerden aşağılanarak ve özgüvenini yitirmiş bir şekilde geri dönecektir.

"Gittiğim yer bir konak yavrusu. Geri kalmış ülke elçiliklerini çağrıştıran bir yer. Kapısında armasıyla üstünde bayrağı eksik.

"Olmayan, tutmayan bir şey var. Seziyorum. Her şeyi bir bir sordum kendime, Sami ve bilmediğim arkadaşlarının buldukları 'destek kapısı' nerdeyse ödağacı kokan bir girişe açıldı. Müzeye neden gideceğim? Müze burası işte. Müzenin kapı ardında bekleyen de lordlar gibi bir uşak... değilmiş neyse. Çomak gibi bir İngiliz karısı. Oysa İngiliz karısı da değilmiş beni bekleyen kişiymiş.

"Ölçülü biçili bir gülümseme. Ölçülü biçili, uzaklığı iyi hesaplanmış ses tonu. Telefondaki. Kapıyı kendisi açıyor, çünkü yüzüm, bakışım duruşum ona güven vermezse geri çevirecek beni. Canım, haklı dedik ya... Aynı plağı yeniden çalmaya başlamasına... Düşün, dünyada neler oluyor. Tedbirli davranması kötü mü?

"Bense güvenilecek biri olduğumu gereğinden çok göstermeye çalıştım. Buna gereğinden fazla çabaladım. Önce mektubu vermiştim. Sessizce okuyordu- güzel antikalarla süslenmiş bir salonda. Çıt çıkmıyordu. Gümüş çaydanlıklar önümüzde soğuk soğuk duruyordu. Bu türden sessizlikler beni her zaman üşütür. Kötü üşütür. Gümüş pırıltıları beni sinirlendirir. Derken... Kadın, mektubu okuduğu süre içinde hiç susmadım artık, biliyorum. Suç işlemediğini ille kanıtlamaya çalışan suçlanmış bir çocuğun telaşı içindeyim. Çünkü kendime karşı güvensizim.

"...Mektup okundu. Şimdi gülümseyecek. O gece Sami ile nasıl yüce sevinçlerle sarılmışsak, şimdi bununla da öyle olacağız. Ama kadının alnındaki can sıkıntılı iki çizgi hiç eksilmiyor. Hep orada duruyor o iki çizgi. Aynı can sıkıntılı el hareketleriyle

mektubu katladı. Masanın üstünde duran zarfı alıp kâğıtçıkları avucuna döktü:

“ ‘Bıktık artık bu bölük pörçük kâğıtlardan!.. Bunların bir anlamı yok!’ demesin mi?” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 75-76).

Batı ile temasa geçen bir diğer roman kahramanı da Ömer’in solcu öğrencisi Tuncer’dir. Tuncer, önceleri Batı’nın-özelikle de Amerika’nın- politikalarına şiddetle karşı çıkarken evlendiği milletvekili kızı Yıldız sayesinde doktora yaptığı İsviçre’den Ömer’le karşılaşınca kadar gayet memnun görünmektedir. Fakat Tuncer’in birkaç sene önce takındığı Batı karşıtı tavrı ile şimdiki tavrı arasında çok büyük bir fark vardır. Buna rağmen yeni tavrını içine sindiremeyen Tuncer’in eski hocası Ömer’le karşılaşması onun eski benliğini hatırlamasını ve inandığı doğruların peşinden gitmesini sağlamıştır.

Hayır... romanında ise Batı hem siyasi mültecilerin sığındığı hem de bilimsel gelişmelerin son hızla yaşandığı bir toplumdur. Fakat Aysel’le birlikte Doğulu’nun Batılı’ya bakışının da değiştiğine şahit oluruz. Aysel hem yaşının hem de yaşadıklarının bir getirisi olarak artık kendisini, kendisiyle birlikte toplumunu olduğu gibi benimsemeye çalışmaktadır. Fakat Batı insanının yanı sıra duygusal olma özelliği vurgulanan Doğu insanının da yozlaşmaya başladığını gördüğü için ütöpik bir insan olan ‘Yenins’i yaratmıştır. Aysel’e yaşama umudu veren Yenins’in herhangi bir memleketinin olmayışı ve Aysel’i belli bir mekâna değil de sislerin içindeki bir sandala doğru götürmesi bu sebeptendir.

Siyasi sebepler dolayısıyla önce Türkiye’de mahkûm olan daha sonra ise Danimarka’ya iltica etmek zorunda kalan Engin, devlet tarafından casus olarak kullanıldıktan sonra can güvenliği için Danimarka’ya gönderilen ve yaptığı kötü işler dolayısıyla çektiği vicdan azabı sonucunda akıl hastalığına yakalanan Cemal ve Cemal’in doktoru, Dr. Bernt romandaki Doğu-Batı ilişkilerinin anlatıcı tarafından simgelendiği kişilerdir. Dr. Bernt, Cemal’in hastalığını anlayabilmek amacıyla onun üniversitede karşıt ideolojilere sahip oldukları için kavga ettiği Engin’e ulaşmıştır. Engin ve Dr. Bernt arasında geçen konuşmalar Doğulu ve Batılı insanın duygulara bakışını yansıtır. Kendisine ihanet ederek ülkesinden ayrılmasına sebep olan cemal’e bile merhamet eden Engin, Dr. Bernt ve onun yetiştiği toplum için çok ilgi çekicidir. Dayanışmadan uzak, kopuk ilişkiler yaşayan Batılı insan için Doğu’nun birlikte olmaya

çalışan insanları çok boş bir çaba içindedir. Dr. Bern'in bu tutumu Engin'de hem büyük bir korku hem de büyük bir güvensizlik duygusu yaratır. Her şeyin somut değerlere indirgendiği bu yabancı dünyada Engin'in ilk sığındığı kişi yine umut dağıtan ve Engin'e yuvasında olma duygusu yaşatan Aysel'dir. Nihilistleşmiş Batılı insan, Dr. Bernt aracılığıyla anlatılır:

“...Bu adamdan ürküyorum Aysel. Umutlarımı elimden alıyor. Yarın düşüncesini yok ediyor. Beni etkilemeye başladı. Bundan korkuyorum. Hiçbir şeyin değişmediğini, insanoğlunun kendine hep yeni efendiler arayıp bulduğunu, özgürlüğe sahip kişilerin yalnızca sanatçılar ve deliler olduğunu söylerken, ister istemez kendi kendime sordum: İnsanlık çocuklarına çok renkli, fazla hareketli olduğu kadar da çok kırılıp dökülmüş, yaşlı bir dünya bırakmıyor mu acaba? ...Haftanın iki günü dayanışma derneğimize gidip geliyorum. Orada, henüz eskitilmemiş yarınları için savaşanlarla birlikteyim. O zaman kırkında, hala bin dokuz yüz altmış sekizlerin beni olarak buluyorum kendimi. Hâlâ daha ne kadar sınırlı istekler... Ekmek özgürlüğü, istediğin yerde çalışabilme özgürlüğü, kendi ırkını, rengini, kültürünü yaşayabilme özgürlüğü... Buradakiler bunları istemeyi öğrenmekten bile ne kadar mutlular! Papanın arabasını kara mürekkeple boyamayı, kendi kültürlerini yok sayanların kapılarına kara çelenkler bırakmayı öğütüyoruz. Ayrılıkçılığa karşı her birimiz elimizde birer pankartla caddeler boyu yürüyoruz. 1 Mayıs'lar kutluyoruz. Burada, bütün bunların özgürlük olduğunu düşünüyorum. O dayanışma ortamında kendimi hâlâ çok genç duyuyorum yarına umutla bakabiliyorum. Ama bir an, bir durakta beklerken, bir yolculuğa çıkmışken, sesiz kar altında yürürken, çoğu kez uykumun arasında ya da işte Dr. Bernt gibi inançsız bir adamın karşısında, böyle an'lık çakımlarda, bütün bunları zamanın ne kadar dışında kalarak yaptığımızın bilincinde oluyorum. Üstelik çok parçalanmış, fazla karışık bir zaman bu.” (Ağaoğlu, H., 2010: 202-203).

Engin'in Doğu'nun toplumsalcılığıyla Batı'nın bireyselciliği arasında sıkışıp kalması ve umutsuzluğa düşüşü böyle anlatılmıştır. Ona göre yalnız kaldığı zamanlar parçalanmış ve karışıktır; çünkü, Engin toplumsallıktan, dayanışmadan beslenen, bütün olmayı bilen bir kuşağın ürünüyken aniden Batı'nın 'ben' merkezli hayat anlayışının içine düşmüştür. Danimarka'daki sevgilisi Petra ile Aysel'i kıyasladığı cümlelerde bu duygularının daha yoğun olduğunu görürüz. Petra, Engin'in sadece cinsel olarak haz aldığı bir kadinken Aysel'le kolektif bir tarih anlayışı, yaşam şekli paylaşmanın verdiği

aidiyet hissini yaşar. Aysel’e karşı duyduğu istek kalbi iken Petra’ya karşı alışkanlıktan ve özgürlükten doğan mekanik bir yaklaşımı vardır.

“Petra’yı özleyor: Ama ne kadar mekanik bir istek bu. Susamak gibi, canım bir kadeh içki istiyormuş gibi. Yasaklanmamış herhangi bir şey. Ne tuhaf, insan hakları, göçmen hakları, nükleer silahlanmaya karşı yürüyüşlerimizde de ülkemde karşı koymaların heyecanı yok. Duygunun değil, mantığın buyruğu...

Ve yine Aysel. Bu akşam sık sık o: Öğrenci yatağında hocamla sevişmem... Ne kadar çok sesli, çok boyutlu bir sevişmeydi.

Eziklikten, utançtan ve korkudan gurura, yiğitliğe, büyüklüğe ve övünce sürekli değişen, birinden ötekine geçişlerle, görkemli senfonik bir müziği dinlercesine değil; yaşarcasına; o müziğin ta kendisi olarak...” (Ağaoğlu, H. , 2010: 196- 197).

Romanın sonlarına doğru Dr. Bernt’in kopuk aile hayatı ve yoğun iş temposu sebebiyle yalnızlaştığına üzüldüğünü görürüz. İnsanı bir hal olan üzölmek ve ağlamak eylemleri Dr. Bernt söz konusu edilince Engin’de büyük bir şaşkınlığa sebep olur. Batılı Dr Bernt ağlarken ne yapacağını kestiremeyen Engin yine Batılı ve soğuk kanlı Petra’ya ne yapacağını sormayı aklından geçirir. Ona göre Petra’nın cevabı bu durumun geçici oluşu üzerinedir çünkü Batı insanı duygularına kapılmaya alışık değildir, muhtemelen kısa bir süre içinde aklı hakimiyeti yakalayacaktır. Fakat bu durum hayatı Batı insanı için ezbere yapılan bir zorunluluğa dönüştürür. İnişsiz çıkışsız bu yaşama şekli insanlar, aile bireyleri arasındaki bağı kopardığı gibi bireyleri de makineleştirir. Engin’in sürekli telefon ettiğine şaşırın Dr. Bernt, Batı dünyasının makineleştğini cümleleriyle açığa vurur:

“Durmadan birilerini arıyorsunuz. Ne güzel. Benimse karımı çocuklarımı bile aramak gelmiyor içimden. Ne yararı var? Her şey ezberlendi...” (Ağaoğlu, H., 2010: 204).

Batı’nın içinde bulunduğu çelişkiye de dikkat çekilmiştir. Dr. Bernt’in arkadaşları Viking torunu olduğu ısrarla vurgulanan Kızıl Sakallı Adam ve çok nadir de olsa sohbele karışın farmakolog olduğunu bildiğimiz kişi Batı’nın bilimselliği ve insan haklarını savunurken özde hiç de insani olmayan işlerle uğraştıklarını sergilemesi açısından ilginçtir. Farmakolojinin deney hayvanları ve insanlar üzerinden yola çıkarak bilimsel araştırmalar yapan bir bilim dalı oluşu, yine Vikingler’in savaşı ve barbar

kimlikleri göz önünde bulundurulduğunda medeniyeti temsil eden Batı'nın medeniyeti hangi temeller üstüne kurduğu daha rahat anlaşılmaktadır. Kızı Sakallı adam'ın Nükleer Silahsızlanma Örgütü'nün Ruh Hekimleri Derneği üyesi oluşu ve aynı zamanda Viking torunu oluşuyla övünmesi dikkat çekicidir. Farmakolog olduğunu öğrendiğimiz kişi ise hayvanları ve insanları denek olarak kullanırken bazı mantar türlerinin yok olmasından dem vurur. Aslında avcılık yapan bu iki kişi üye oldukları dernek ve göstermelik insanlıklarıyla Batı'nın bencilliğini sergiler. Seçmiş oldukları yemeğin “ardıçlı geyik etiyle yapılmış börek” oluşu da bu tür bir avcılığa atıf mahiyetindedir.

“Dr. Bernt'le masadaki iki genç adamdan biri, Avrupa Nükleer Silahsızlanma Örgütü'nün Ruh hekimleri Derneği üyesi imişler. Ardıçlı geyik etiyle yapılmış börekler yenilip kahveler içilirken, ağaç köklerine besin taşıyıcı bir tür mantarın yavaş yavaş ortalıktan silindiğini, ormanlardaki nesli neslinin tükendiğini, yapraklar üstündeki koruyucu cila tabakasının eridiğini söylüyorlar.”(Ağaoğlu, H., 2010: 175).

Aile kavramını yitirmiş bir diğer Adalet Ağaoğlu kahramanı da *Fikrimin İnce Gülü*'nün Bayram'ıdır. Araba alabilmek için Almanya'ya giden Bayram oradaki ağır iş şartlarını görmemiz açısından iyi bir örnektir. ‘Heim’ adı verilen yurtlarda barınan Türk işçilerin Almanlar tarafından dışlanmanın yanı sıra ülkelerinde de ezildiklerini ve horlandıklarını görürüz. Dışardan bakıldığında iki ülkenin haklarından yararlanabilen Batı'ya gitme fırsatı yakalamış olan bu ‘şanslı’ insanlar gerçekte yoğun bir, aidiyetten yoksunluk hissi yaşamaktadırlar. Yurda dönen Bayram'a lokantada karşılaştığı insanların bakış açısı şöyle verilmiştir:

“ Dipte rakı içen üç adam, can sıkıntısıyla dönüp baktılar: Ne kafa şişirir bu ibikli horoz? Kemancı mıdır nedir? Şimdi gıy gıy çalmaya başlayacak. Yok canım, bizimkilerden işte Alamanyacı. Kelleyi kulağı düzmüş, belli. Artık kendinden bir altta olanı ezmeye heveslenir bu. Kıskanma, kıskanma. Bırak onlar bari kurtarsınlar kendilerini.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 191).

Annesiz babasız büyümüş Bayram, köyünde kendisine yer edinebilmek için araba almaya karar verip bu sebeple Almanya'ya gider. Almanya'nın Bayram ve Bayram benzeri işçileri duygusuz bir makine gibi görmeleri ve Batı insanının sıcaklıktan yoksun tavrının yavaş yavaş Türk insanına da sirayet etmesi anlatılır. Küçük çıkarlar peşinde koşan Bayram, Alman kültürünü arkadaşlarına karşı savunurken ‘ötekileştirmenin’ farkında değildir. Kendisinin de haksızlığa uğramasına rağmen Türk

arkadaşları Almanlar'ı eleştirirken o, savunma yoluna gider. Çünkü, Bayram sevgiden uzak büyüyen Bayram için de en önemli kabul makinenin insandan daha güçlü ve değerli oluşudur. Elindeki küçük geliri kaybetmemek için insanlığını ve insani yaşam şartlarını feda etmeye hazır Bayram, ne ülkesinde ne de işçi olarak gittiği Almanya'da hiçbir otoriteye karşı çıkmaz, hatta destekler.

“Almanya’daki sorunlarından, işverenin mızıkçılıklarından, işin insan tanımazlığından dem vuracak olsalar, hele bu konularda iyice çileden çıkarır. Numan’ı, Hıdır’ı, Rıfkı’yı. Nerdeyse ustabaşının adamı. Toz kondurmaz fabrikanın yönetimine... Eee peki, bu Alman dürzülerinin bizi hem çalıştırıp, hem küçük görmelerine ne diyelim? ‘Parasını ödüyor ya. Sen ona bak. Ne yapsın başka?’ Karşılığı budur Bayram’ın. Biri bir gün Almanlar’ın cimriliğinden söz açacak olmuştı. O zaman da Bayram’ın dediği şu: ‘Valla kardeş, ben böyle olmasından memnunum. Bunlar, böyle, bir feniğin bile hesabını tutunca, bizim de içimiz rahat. ‘Aman, şunu edemedim bu adama, kibarlığına, cömertliğine bir karşılık veremedim’ demekten, içimizi yemekten kurtuluyoruz işte kötü mü?’

Yaşar, senin de başına gelebilir, gibilerden, ‘Yolda biri hastalanıp düşse, başlarını çevirip bakmıyor bunlar. Basıp geçiyorlar.’ demişti. Bunu yaşamıştı da. Sırtında aynı ürperti, aynı terkedilmiş, kaybolmuş köpek hüznünü duymuştu konuşurken. Bayram’sa:

‘Onlar seni kor geçerse, sen de onları kor geçersin, daha iyi ya...’ ”. (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 185).

Fakat ülkesine döndükten sonra kaza geçiren Bayram, yardım göremeyince ve sahiplenilmeyince hatasını anlamış, kendi kültürel değerlerinin farkına geç de olsa varabilmiştir. Uğruna her şeyi feda ettiği arabasının cansız ve dertten anlamaz soğukluğu Bayram’ın insana duyduğu ihtiyacın farkına varmasını sağlamıştır.

Yazsonu romanına baktığımızda ise, modernizmin, dolayısıyla kökenini Batı kültüründen alan bir bireyleşmenin yaratmış olduğu toplumsal bunalımdan bahsedildiğini görürüz. Side yakınlarındaki motele yerleşen yazar, daha sonra birbirlerine darıldıklarını gördüğümüz esmer ve sarışın iki delikanlı toplumla ve kendileriyle uzlaşamayan karakterlerdir. Ayrıca yazarın düşlemiş olduğu romanın karakterleri de Türkiye’de yaşanan ekonomik ve siyasal değişimlerden fazlasıyla nasiplerini aldıkları için kendilerini kopuk ilişki yumakları içinde bulurlar. Türkiye’nin İslam kültürü ve Hristiyan kültürü arasındaki gel gitleri de bu karakterler aracılığıyla

ince ince işlenmiştir. Romanın mekânı olan Side, hem Batılı toplumlara hem Doğulu toplumlara ev sahipliği yapmış olan bir yerleşim yeri olması bakımından ilgi çekicidir. Romanı incelediğimizde hem İslam kültüründen hem de Yunan mitolojisinden beslenildiğine şahit oluruz. Doğulu ve gelişmemiş kesimin temsilcisi olan Bekçi Kadir, Hatice ve Yusuf, geri kalmış, fakat insani ilişkileri güçlü, koruma duygusuna fazlasıyla sahip karakterlerken; Hasan, Doğan, Meriç, Fuat ve yurt dışında okuyan Memet Batılı, bireysellikte yoğurulmuş, insani ilişkileri zayıf karakterlerdir. İnsanların yetiştikleri kültürlerin bir getirisi olarak edindikleri bu bakış açısı farkı romanda bir çiçek üzerinden anlatılmıştır. Bilimle uğraşan ziraat mühendisi bu çiçek için Fransız bir generalin ismini kullanırken, halktan biri olan Bekçi Kadir İslam kültürünün bir getirisi olarak Hz. Yusuf kıssasını hatırlatan ‘hüsnüyusuf’ demektedir. Bu küçük ayrıntı bize bilimle birlikte Batı’nın kültürel kabullerini de sahiplenmeye başladığımızı gösterir. Ayrıca bekçinin oğlu Yusuf da bu çiçekten yola çıkılarak anlatılır. Yusuf, Doğulu olmanın getirdiği özelliklere sahiptir. Küçük yaşına rağmen içinde bulunduğu ortam sebebiyle motelin bahçesindeki çiçekleri sulamakla, tatile gelenlerin arabalarını yıkamakla uğraşmaktadır. Motel kültürüne yabancı olan bu köylü çocuk, moderniteyle birlikte tatil anlayışını Batı kültürüne uyduran insanlara hizmet etmektedir. Yazar, köylülükle turizmi karşı karşıya getirerek bu iki zıt kültür arasındaki farkın altını çizmekte, bu arada da eski bir yazı makinesiyle yazı yazmaya çalışan Yusuf’un şahsında eski ilmiyle övünüp kendi ülkelerinde bile Batılılara hizmet etmek zorunda kalan Müslüman-Türk insanının durumunu vurgulamaktadır. Yusuf’un yazı makinesinin eski oluşu ve yazı yazmaktaki çok istekli fakat beceriksiz hali, Doğu toplumunun bilimden ne kadar uzak kaldığını ve yabancılaştığını sembolize etmektedir.

“... Ve yaşamını hâlâ sürdüren, evin batı yakasını yerden tavana sarmış, erguvanlığı inadına parlak, keskin, azman Rodosçiçeği. (Burada bir parantez daha açıp, şunu da belirtmem gerekiyor: Ziraat mühendisi olan bir arkadaşım, bu bitkiye ‘begonvilla’ diyor. Aynı çiçekleri Ege’de sanırım ‘boruçiçekleri’, bir başka deniz kıyısında da ‘dügünçiçekleri’ diye adlandırıyorlar... motelin bekçisine göre ise adının ‘hüsnüyusuf’ olduğunu belirtmeliyim. Yusuf güzeli ya da güzel Yusuf... Güzeli yüzü Yusuf, Yusuf’un güzel yüzü ya da güzel yüzü Yusuf’un... Görülüyor işte, her zaman, her şey için pek çok olasılık var. Her şeyin kendi doğrusu için de. Ayrıca insan, bildiklerinde başkalarına karşı cömert davranmalıymış ama, bu cömertlikle gevezeliğin nerde ayrıldığını saptamak da güç.)

“Bekçinin on-on iki yaşlarındaki oğlu Yusuf, -çiçekleri sulamakla, bir de gelip gidenlerin arabalarını yıkamakla yükümlü, ama pek gelip giden olmadığı için, o sıra çok eski bir yazı makinesiyle haşır neşir- bu işleri biraz robotçasına yapıyor. Sıra, çekildiği köşede, andığım o yazı makinesinin tuşlarına vurup durmaya geldi mi, iş değişiyor. Sanki kendi kendine daktilo dersi vermekte. Belki de yanıliyordum. Köylülükle motel işçiliği-turizm- arasında duran bir çocuk, yazsa yazsa ne yazacak, diyerek, boş zamanlarında o eski makinede tek bir tümce kurmaya çalıştığına karar vermiş bulunuyordum.”(Ağaoğlu, Y., 2007: 13-14).

Köylü oluşı ve İslam kültürüne bir başka gönderme de bir duvar vesilesiyle yapılmıştır. Bu yazlık alanda köylüler tarafından tarlaya gitmek için kullanılan yolun buldozerle düzeltilip yürüyüşe rahatlık sağlamaktadır. Makineleşme ile birlikte doğa hakimiyet altına alınmış, insanların yararına ve konforuna uygun hale getirilmeye başlanmıştır. Batı kültürünün insana sağladığı konfor yolu kullanışlı hale getiren buldozerle anlatılırken doğu’nun kıssalara dayanan ve böylece modern zamana ayak uyduramayan yapısı da yolun kenarındaki duvarın şeklinden yola çıkılarak yapılır. Batı, insanı kutsayarak çeşitli icatlar geliştirirken Doğu akılcılıktan uzak bir tutum takınarak doğayı kendi haline bırakmış, ilerlemeden yoksun kalmıştır. Yazar, parantez içinde yapmış olduğu göndermeyle Doğu’nun bu akılcılıktan uzaklığını kurgusal bir görüntü olan reklâmlara benzetmiştir.

“Tarla yolundan bir buldozer geçirilmişti. Buldozer, yolu dikenlerini, engebelerini arıtmış, yağışlarda su birikintilerinin toprakta barınmasını engellemişti. Bu, kadının yürüyüşüne belli bir rahatlık sağlıyor. Ucuna doğru ilerlediği küçük yarımadaı ikiye bölen yolun batı yakasında hâlâ darı, salatalık ekilen, ötesi denizin kayalıklarında biten topraklar- demek köylü bir zaman önce yarımadadan elini ayağını bütünüyle çekmemiştir-, alçak bir duvarla yoldan ayrılmıştı. Yol boyu duvar, yürüyen taşlar durdurulup toplanarak örülmüştü sanki.

“Yürüyen taşlar... Kâbe örülüymüş. Kâbe’ye çok taş gerekiyormuş. Dağda, bayırda yerleşmiş irili ufaklı bütün taşlar, Kâbe’yi örmek için yola düzülmüşler. Oraya doğru hızla yuvarlanmaya başlamışlar. Bütün taşlar Kâbe’ye doğru koşarken peygamberden haber gelmiş: Yeter Kâbe örüldü, bitti. Kâbe’nin duvarları tamam! Geciken, Kâbe’yi örmeye yetişemeyen taşlar, yorgun argın, oldukları yerde durmuşlar, serilip kalmışlar. Savaşta bir orduda kalan cesetler gibi. Şimdi onlarla başkaları yeni Kâbeler örüyorlarmış. Yorgun saçıldıkları yerler nerelere rastlıyorsa oralara yeni Kâbe duvarları çıkılıyormuş...(Parçaları

saniyede bütüne dönüştüren reklâm filmleri.) (Ağaoğlu , Y., 2007: 35-36).

Nevin ve ailesinin hayata ve insana bakışı ise modern insanın dünya görüşü üstüne inşa edilmiştir. Okumuş ve büyükşehirde yaşayan insanlardan oluşan bu grubun insanı evrenin tanrısı olarak gördüklerine şahit oluruz. Sahilde yürüyüşe çıkan Nevin, Doğan, Hasan, Memet, Fuat ve Meriç'in kumlara yazdıkları yazılar bize dünya görüşleri hakkında bilgi verir:

“Henüz yaşıyoruz.

“Doğan yazdı: Biz tanrınız.

“Hasan açmaya, anlatmaya çabalamıştı: Tanrılar tanrı olmayı bilememişlerse, insan da olamamışlarsa ve yüzyıllardır yalnız insanla insan varsa, insanın insanı hiçlememesi, bizim biz olmamıza bağlı.

“Derken söylemişti: Biz, hiç kimse değiliz.

“Sonra yazdı: Biz, kendimiziz.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 94).

Yer yer Yunan mitolojisinin Tanrılar'ından da bahsedilir. Nevin ve Hasan'ın öldürülen oğulları Güney Hyadlar'a emanet edilen çocuğa benzetilmiştir. Side'ye tatil için gelen Nevin, Hasan, Doğan, Memet, Fuat ve Meriç de altı kişiden ibaret olmaları sebebiyle Atlas'ın altı kızı Hyadlar'la ⁸ aralarında bir bağ kurulmuştur.

“Gökte birçok yıldız çıtır çıtır yanmaya başlamıştı. Atlas'ın altı kızı Hyad'lar yoktu henüz. Dionysos yeni doğmuştu. Pembe, beyaz çok güzel bir bebektir. Daha bir günlük bile değildi. Zeus onu, baksınlar diye Hyad'lara yeni vermişti. Atlas'ın kızları, bebeğe gözleri gibi bakmaya yeni koyulmuşlardı.

“Memet'e anlatmalıydı. Zeus'un, bebeği koruyup kollayan Hyad'ları, armağan olarak ne zaman gökyüzüne, yıldızlar arasına göndereceğini. Yaşamın onları nasıl armağanlara boğacağını... Belki Memet de öğrenmişti. –Her şeyin ederini-. Ölümünün, Atlas'ın kızlarının yağmur getiren yıldızlar olduğuna inandıklarını söylemişlerdi belki de ona. Onların gökyüzünde yalnız mayıs

⁸“ Hyadlar (Hyades): “Hyad'lar gökte Pleiad yıldızlarına yakın bulunan bir takımyıldızdır, baharda yağmur mevsiminin başlamasıyla görünürler, adları da yağmur yağmak anlamına gelen “hyein” fiilinden türemedir. Gökte yıldız olmadan önce Hyad'lar Atlas'la Okeanos kızı Pleione'nin kızı nymphalarıdır. Sayıları iki ile yedi arasında değişir. “Nysa nymphaları” diye anılan bu kızlar Dionysos'a dadılık etmişler, ama Hera'dan korktukları için tanrısal çocuğu İno'ya bırakıp kaçmışlar. Zeus onları gökte birer yıldız haline getirmiş. Başka bir anlatıma göre, kardeşleri Hyas'ın ölümüne dayanamayarak canlarına kıymışlar da sonra yıldız olmuşlar.” (Erhat, 1984, :158).

başlarıyla ekim sonlarında göründüklerini... O zaman sabahları, sabah değilse akşamları yağmurlar yağdığını, ilkyaz ve güz yağmurlarının bu nedenle Hyad yağmurları olduğunu öğretmişlerdi. Şimdi çocuklar çabuk büyüyor- ilkyazlar kısa sürüyor-, gençler çabuk öğreniyorlardı. Tek bilmedikleri öğrendiklerinin yaşamdaki yeri değil miydi? O kadar çok bilginin yaşam karşısında gerilemesi, yok olması, gereksizliğini haykırması çok acıydı...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 86).

Doğu-Batı sorununun işlendiği bir diğer roman da *Üç Beş Kişi*'dir. Taşralı ve kentli ailelerin kültürel çatışmaları üzerine kurulmuş olan bu roman, hemen bütün karakterleriyle kültürel çatışmaları irdelemektedir. Türkân Hanım ve Neval Hanım, Ufuk ve Ferit, Kısmet ve Selmin karakterleri arasında yaratılan zıtlıklar Adalet Ağaoğlu'nun sorunu farklı boyutlarda ele almasını sağlamıştır.

Türkân Hanım, feodal kültürle yetişmiş, kişisel isteklerinin yerine toplumsal kabullerle yaşamını sürdüren, ailesini de bu rotaya doğru sürükleyen bir karakterdir. Saray soylu bir aileden geldiğini öğrendiğimiz Neval Hanım ise sadece kişisel isteklerinin sesine kulak vermesi sebebiyle karşımıza yanlış Batılaşma mahsulü bir şahsiyet olarak çıkar. Neval Hanım ve kızlarının durumu bize modern Türk romanının en önemli eserlerinden olan Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* (Uşaklıgil, 2010) romanını hatırlatır. Para, şehvet düşkünü Firdevs Hanım ile Peyker ve Bihter adındaki iki kızının içinde bulundukları kültürel yozlaşmadan bahseden bu romanda, nasıl ki Firdevs Hanım'ın kocası Melih Bey silik bir karakterse *Üç Beş Kişi* romanındaki Neval Hanım'ın kocası olan Behiç Fazıl Bey de öyledir. Bir paşanın yaşı geçkin oğlu olan Behiç Fâzıl Bey, ailesinden kalma miras ve saygınlıkla İstanbul'un cemiyet hayatında bir yer edinmiş, vasıfsız bir kişidir. Ailesinin varlıklı ve soylu olması onun Batılı hayat tarzıyla erken yaşta tanışmasına ve kendi kültüründen uzak yaşamasına sebep olmuştur. Behiç Fâzıl Bey gibilerden oluşan bu topluluk Osmanlı devleti yıkıldıktan sonra Cumhuriyetçilerden daha Cumhuriyetçi olmuş, yeni kurulan Türkiye'nin Batı'ya sunduğu vitrinde boy göstermişlerdir. Köklü Osmanlı Devleti'nin kültürel değerlerinin de silinmeye çalışılması, bu kesimin manevi bir boşluğa düşmesine ve Batılılaşma adı altında ahlaksızlığa sürüklenmesine sebebiyet vermiştir. Behiç Fâzıl Bey, Neval Hanım'la evlenmiştir; fakat, sözde uygarlığı savunan bu topluluğun içinde Neval Hanım'ın ahlaksızlıklarına göz yummak zorunda kalmıştır. Gençliğinde zevk ve

eğlence meclislerinde gününü gün eden Neval Hanım'ın yaşlanınca yalnız ve parasız kaldığına, kendi kızları başta olmak üzere hiç kimseden saygı görmediğine şahit oluruz.

“Belgin, Neval Hanım'ın, bir Osmanlı paşasının kendinden epeyce yaşlı oğluyla evlenmesinden üç yıl sonra doğabilmişti. Cumhuriyet'in onuncu yılı. Osmanlı kalıntısı bir topluluk. Beyoğlu-Şişli çevresiyle Boğaz kıyılarında, adalarda varlığını 'hoş bir alçakgönüllülükle' sürdürüyordu. Atatürk'ün İstanbul'u ziyaretinde hep onun çevresindeydiler. Çarçabuk, belki de Kurtuluşçulardan daha coşkulu görünerek, şöenlerde, danslı toplantılarda, yat gezilerinde boy gösteriyorlardı. Batılılaşılmayacak mıydı? İşte, yeni Türkiye Cumhuriyeti için, hazırına, sözde Batılılaşmış saray çevresi artıkları... Yabancı devlet adamlarının ziyaretlerinde, onlar onuruna verilen şöenlerde, balolarda bu topluluk gerekliydi. Uygarlık yarışının yüz akı topluluğu. Hepsi ince konuşmayı, ince giyinmeyi, ince oturup kalkmayı bilir, birkaç dil konuşur, çalınan piyanoların, edilen dansların hakkını verebilirdi.

“Neval Hanım, bunları o zaman düşünebilmiş değil. Şimdi de düşünmüyor. Kendini eski başkentin ileri gelenleri içinde bulmuştu. Hep oradaydı. Cumhuriyet'le yine orada olmuştu. Osmanlı paşazadesi Behiç Fazıl Bey'in haremli. Güzelliği şuhluğu, dil bilgisi, erkeklerin gönlüne kolayca girişiyle, onların övgülerinden tatlar alarak... Mutfakta karafatmaların cirit attığını neden sonra ayırt ediyor; üstlerine yerde sürünen bir gazete kâğıdını örtmek istiyor, ama daha o kâğıdı koyar koymaz, böceklerin her biri gazetenin altından sıyrılıp istedikleri yöne doğru kaçıyorlar: Öldüremioorum... İğrenioorum. Ben, bütün ileri gelen beyefendilerin iltifatlarına güler geçerdim. Onlar yalvarırlardı, hoşuma giderdi. Öteki hanımların hepsini yanımda sönük bırakırdım. Çünkü cesurdum. Sırtımı belime kadar açardım. En dayanamadığım, başka bir hanımın yanında benimkinden çok sayıda erkek olması... Behiç Fazıl'ın mızımlığına bile aldırılmazdım. Çok eğlenirdik.

“Yıllar ne hoş geçti.

“Sevişme gücünün son damlalarını evliliğinin ilk dört yılında tüketmiş, sonra da zamanını, geri kalan gücünü bahçedeki çeşit çeşit gülleri budamaya veren Behiç Fazıl... Park Otel pastanesinin akşamüstü çaylarına koşmak, orada eski dostlarıyla buluşmak, kadınlı erkekli bir topluluk arasına katılıp bir önceki balonun, şöenin 'yorumunu' yapmak, 'memleketin gidişatı üstünde müdavelei efkârda bulunmak' da başlıca meşguliyetlerinden: Aman gözümün önünde böcekler gibi dolaşıp durmasın da...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 163-164)

Batılı olmak uğruna ahlaki değerlerden vazgeçen ve Batıyı sadece şeklen kabul edip özde anlayamayan bu topluluğun bir sonraki kuşağını Belgin ve Selmin teşkil eder. Belgin, üç kez evlenmiş ve bir oğlan çocuğu sahibi olmuştur. Anne sevgisinden uzak yetişen taşralı zengin babasının parası ile geçinen bu çocuğun bir zaman sonra mafyaya karıştığını öğreniriz. Bütün bu yaşadıklarından sonra Belgin'in gençliğindeki, güzelliğinden ve zerafetinden eser kalmamış, alkolik bir kadın halini almıştır. Neval Hanım ise kızlarının düştüğü halden hala kendisini sorumlu tutmamakta, kendi yaptığı hareketlerin ölçülü olduğunu, şimdiki insanların ise her şeyi abartarak yaptıklarını düşünür. Eski günleri sık sık yâdederek içinde yaşadığı zamanın ona göre kültürsüz ve taşralı olan insanlarını eleştirir.

“ ...Belgin'in biri yasal, öteki ikisi nikâhsız üç evliliğinden hiçbir şey artmadı oysa.

“Gözlerini kırptırıyor: Ooohh... Artmaz olur mu, arttı. Hurdası çıkmış bir alkolik. Şişmanladıkça şişmanlamış. Her yanını yağlar tutmuş. Saçları yanmış, tarazlanmış. Göz altları üç kat torba! Ben de içioorum. Hep de içtim ama bunlar işin tadını kaçırıyorlar. Hiçbir erkek beni hiçbir zaman serhoş, kendinden geçmiş bir vaziyette görmemiştir. Aklım hep başımdaydı. Bir partiye giderken minicik bir parça tereyağı yutmayı asla ihmal etmedim. Zaten, bizim sosyemizde içki adabıyla içilirdi. Şimdi, meyhanelerde herkesler içkiyi ayran bardağını diker gibi içiyorlar... Bıyıklarından aşağı akıta akıta. İğreniorum... Böylelerinin yanında, içeceksem de iştahım kaçıyor... Kızlarımsa... Fakat ortalık baştanbaşa böyle oldu. Adabıyla içilen sofralar nerede kaldı? Piyanolar, valsler, tangolar, kibar kibar sohbetler çerçevesinde üç gün, üç gece içilebilirdi o zamanlar... Noo, no efendim, bunlar sohbet için içmioorlar, içmek için sohbet eder görünüoorlar!.. Paris'te herkes sabahla başlar, lakin hiçbir zaman yerlere yıkılmazlar.” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 159).

Ferit Sakarya ise, hem Batı'yı hem Doğu'yu iyi tanıyarak sentezlemeye çalışmış; fakat, kendisine ve kültürüne yabancılaşmıştır. Çok güçlü, herkesle rahat iletişime geçebilen bu iş adamı, inşaat işçisi Ufuk'la zıtlıklar teşkil etmesi bakımından dikkat çeker. Ferit Sakarya bir taraftan Doğu'nun gözde şair ve düşünürlerinden olan Yunus Emre'yi överken diğer taraftan Doğu'ya özgü motiflerle bezenmiş Keloğlan'ı, yani Doğu'nun hayalperestliğini yerer. Fakat aynı zamanda yeğeni Murat'a kendi kültüründen kopmaması gerektiğini hatırlatır. Dayısının beğenilerine çok önem veren Murat, Ferit Sakarya bestelerini eleştirince eksiğinin ne olduğunu sormaktan kendisini

alamaz. Ferit’e göre ise Murat, kendisinin aksine özgüven konusunda eksik ve siliktir. İstedliğini bilmemenin ve beğenilmeme korkusunun yarattığı çekiniklik sebebiyle özgün parçalar ortaya koyamaz. Ayrıca Murat, Batılı sanatkârları taklit ederken kendi kültüründen olan usta sanatkârları da tanımamakta, alt yapısı eksik ürünler vermektedir. Bu sebeple yaptığı besteler özden yoksun, niteliksiz eserlerdir.

“- Ferit dayı, sizce bende eksik olan ne? Bestelerimde eksik olan ne?

‘-Kendine güven. Hayata karşı çekiniksin. Yaptığın besteler de çekinik, tutuk. Hiçbir şeyin üstüne üstüne gitmiyorsun. İnsanların önüne bir şeyi koymak yetmez. Sanki bu, tam da onların istedikleri, bekledikleri bir şeymiş gibi koyacaksın. Kendi seçimleriymiş gibi. Fukaranın düşü ancak bu akşamdan yarın sabaha kadar uzanır, gelecek yıla, on yıl sonrasına uzanmaz. Hem ne oluyor? Geçen yıl Vivaldi’msi şeyler besteliyordun. Şimdi de Tom Jones bozması bir şey. Kendi sesini bulmalısın. Yaşamalısın, görmelisin, incelemeli, dinlemelisin. Henüz hiçbir birikimin yok. Olanlar da bilincinin derinliklerinde kaybolup gitmiş. Enderunlu’yu dinledin mi hiç? Dede Efendi’yi, Şakir Ağa’yı?.. Adları bile sana bir şey söylemiyor. Bunun kadar, atonal müzikten de habersizsin daha. Bana, ‘You mean everything to me ne demek?’ diye soruyorsun, ‘Oural Ouralan ne demek?’ diye soruyorsun. Ama, Aşkın aldı benden beni’nin ne anlama geldiğini hiç sormadın. En yakınında durduğun Yunus Emre’den bile habersizsin. Bak ne demiş: Anlamadan dinledik/ Dinlemeden anladık/ Gerçek erin bu yolda/ Yokluktur sermayesi. (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 19).

Ferit Sakarya’nın her konuda bilgili oluşu Murat’ta hem bir hayranlık hem de güçsüzlük hissi yaratmaktadır. Ferit, koleji bitirmesine ve yurt dışında doktora yapmasına rağmen kendi ülkesinin kültüründen de haberdardır. Fakat Ferit’e göre Doğu insanının hayalciliği, akıldan uzaklığı –onun tabiriyle Keloğlanlığı- Batı ile girmiş olduğu bu kültürel alış-veriş sayesinde ortadan kalkmış, daha farklı şekillere bürünmüştür. Batı’nın meta merkezli hayat anlayışı Ferit’i Doğu’nun “çıkar gözetmeksizin kahramanlık yapmak” ülküsünden uzak tutmuş, kendi ülkesindeki yaşlıları siyasetle uğraşırken o, paranın peşine düşmüştür. Ferit, Murat’a her zaman realist olmasını ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi ortamlara karışmamasını öğütler; çünkü, ona göre ülkeyi kurtarmaya çalışanlar Doğulu insan zihninde Keloğlanlaşarak yüceltilirken Batılı insanın zihninde Don Kişot olarak karşılığını bulur, dalga geçilir. Dünyaya açılmak için de Batı’nın vizyonuna ve gerçekçiliğine sahip olunmalı,

duygusallığa kapılıp güçsüz duruma düşülmemelidir. Çok hassas bir yaratılışa sahip olan Murat ise insanların güçlü ve güçsüz olarak ayrılmasını istememektedir.

“ ‘-Ah dayıcığım, yabancı okullarda okuyan sanki siz değilsiniz, benim. Ben, arkadaşlarım... Yine gülüyorsunuz, hep gülüyorsunuz...

-Hepimize. Evet, yabancı okullar. Belki de benim Keloğlanlığım, bu yabancı okullar nedeniyle geride kaldı. Uyduruk kılıcımı elimden aldılar, bu sefer de yerine bir gümüş dolar verip Marilyn Monroe’nun peşine saldılar. O tek dolarla Marlyn’e nasıl kavuşacağımı hiç bilemiyordum, o zaman boyuma bosuma uygun bir at edinmek zorunda kaldım. Farkındayım, okulda arkadaşların seni itip kakıyorlar, ‘Müzikle bilmem neyle uğraşacağın yerde kavgaya katıl, erkekliğini göster, halkını kurtar’ diyorlar. Kendi yaptıklarının senin yaptığından hiçbir farkı olmadığını görmüyorlar. Sen, elinde çocuk oyuncağı bir mandolin, radyoda dinlediğin bir caz, Göl Gazinosu’nda dinlediğin cazbant bilgisiyle şarkılar bestelemeye kalkıyorsun. Hem de ne amaçla? Toplumu etkilemek amacıyla. Ötekiler de, kendileri henüz bir kadınla yatmamışken, henüz tek kişilik yataklarında acılarıyla kıvrılırken, hızla şu yana doğru dönen koca bir çarkı ters yöne doğru çevirmeye kalkıyorlar. Ne araçları, ne gereçleri, ne belli bir hazırlıkları var, çark onları yutup gidecek, ama ‘heeyt’ deyip fırlıyorlar. Keloğlanlık, Keloğlanlık... Hep o masalların etkisi. Kel kafa, yarım çarık, yarım çakşır; peri padişahının kızını kurtarmaya koşuşturuyorsunuz. Öyle ya, Keloğlan, Keloğlanlığıyla onca işler başardı, yiğitlik gösterdiyse, sihirli bir değnek dokunuşu her şeye kadirse, tüysüz oğlanlar neden sanki?..

-Ben onlara da saygı duyuyorum. Bir şey yapmayı istemek...

‘-Senin soyut saygın, onları çarkın ağzına itmeye yarar sadece. Batı, Keloğlanlığa pek yüz vermez. Orada tam karşıtı. Don Kişot, o sıska ve yaşlı şövalye özentisi, her atılımında hüsrana, yenilgiye uğratılır. Batı’nın düşçülüğe yergisi ta buradan başlatılır. Akıl dışılık cezalandırılır, akıl takdis edilir, yüceltilir. Onlara göre, Keloğlan’lar hiç kazanamazlar ya, Don Kişotlar da sadece gülünçtürler. Ancak güçlüler amaçlarına ulaşır.

‘-Güçlü olmak, karşımızdakinin zayıf olmasını gerektiriyor. İstemiyorum.

‘-İste, isteme. Güçsüzleri yalnız masallar korur. Onlar ejderhaları yalnız masallarımızda yenerler.’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 19-20)

Ferit Sakarya'ya, Kısmet'e ve Murat'a göre Ufuk tam bir 'Keloğlan'dır. Doğu'nun hassasiyetinden ve duygusallığından sıyrılamayan Ufuk, romanın sonunda Ferit'in öngördüğü gibi cezalandırılmış, kendisini korumaya çalışırken hapse düşmüştür.

Yanlış Batılılaşma nedeniyle ahlaki değerlerini yitiren Selmin ve annesinin baskıları sonucu içine kapanık bir hayat yaşayan Kısmet de Doğu-Batı karşıtlığını romana nakşeder. Kısmet susarak Doğulu toplumlardaki kadının tavrını sergilerken Selmin kadın haklarını savunan şarkılar dillendirir. Batıdaki sorunları dillendirme anlayışıyla Doğu'nun tevekkülü bu iki kadın karakter yoluyla anlatılır. Selmin Batılı tarzda bir sanat anlayışıyla ilgilenirken Kısmet Doğu kadınına özgü ev işleriyle uğraşır. Romanın sonunda, fazla özgür olan Selmin'in köleleşmesi, silik Kısmet'in özgürleşme yolculuğuna çıkışı kültürler arası etkileşimin sonucudur.

Romantik Bir Viyana Yazı romanında da işlenen ana temalardan biri Doğu Batı sorunudur. Yıllarca Türkiye'nin çeşitli illerinde tarih hocalığı yapmış olan Kâmil Kaya, derslerinde anlattığı ve gitmeyi çok istediği Viyana'ya emekli olduktan sonra gitme fırsatı bulmuştur. Fakat Doğu'ya özgü hayalciliğiyle Batı'nın gerçeklerini uzlaştıramaması sebebiyle akli dengesini yitirmiştir. Romandaki bu sorun Osmanlı Devleti'nin Viyana kapılarına dayandığı tarihe kadar götürülerek işlenir. Daha sonraki dönemlerde devletin Batı karşısında içine düştüğü aşağılık kompleksi şu sözlerde gizlidir:

“Gel zaman git zaman, Büyük Ata(M)nın öldüğü günün gecesi, bizler sel gibi gözyaşı dökerken, kapının ‘öte yakası’ndan müzik sesleri, gülüşmeler işittik. Ben buna çok içlerim, ileri atılmış, ancak, kendim bir yana, kapının ‘öte yakası’na yine bakışımı bile geçiremeyip, anahtar deliğinden geçire geçire bir süpürge çöpü geçirebilmişim. Ama bende, bunu yapmakla da övünebileceğim bir değişiklik olmadı; boyum atmadı, büyümedim. Tam karşıtı, galiba biraz çektim, büzüldüm, küçüldüm. Anahtar deliğini örten kâğıttan öte yakaya süpürge çöpü geçirdiğimi öğrenen büyükler, korkutucu ünlemlerle kapının o yanında ‘öteki tür’den insanların yaşadığını söylediler de...” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 17).

Kâmil Kaya'nın Doğu ile Batı arasında sıkışıp kalmasını Nesrin Hanım ve Cléa ile olan ilişkisinde de görürüz. Nesrin Hanım, daha mesafeli ve saygılıyken Cléa şöyle tasvir edilir:

“İncecik bir etek, çıplak tenine dört düğmesi birden açık gömlek. Hepsi bu. Güneş yanığı hafif buruşuk, çok çilli kol derileri, beş derin çizgisiyle boynu, balonlaşmış göz altları... İlkağzda bunların böyle olduğunu seçmek güçtü. Olduğu gibi oluşu, özgürlük tutkusu, bedenini sevişi, ne istediğini bilişi karşısında yaşını düşünmek olanaksız. Ayrıca gözleri, onlar çok canlı. Cléa kimyagermiş.” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 148).

Edebiyat öğretmeni olan Nesrin Hanım'ın aksine Cléa'nın pozitif bir bilim olan kimyayla uğraşması Batı ve Doğu arasındaki bakış açısı farkını yansıtmaması bakımından da dikkat çekicidir. Doğulu erkek tarifi ise Kâmil Kaya üzerinden şöyle yapılır:

“Çocuk değildi ya, iç dünyasına çekilmiş, şehvette deneyimsiz biri de olsa, bu kadarını anlayabiliyordu: Cléa'nınki değişiklik özlemi. Doğulu, ince efendi ve ‘sorun çıkarmayacak’ bir adamda bir çeşit güven arıyor da olabilirdi. Tatilini ya da yaz ‘tettebbu’larını kruvaze ceket, ütülü pantolon, boyalı iskarpinlerle geçiren kim kalmıştı ki ortalıkta? Kaldırımında biri yanından geçerken hafifçe kıyıya çekilen, kapıları açıp yanındaki önden geçsin diye bekleyen, ardındaki için de kanadı elinde tutan?” (Ağaoğlu, R. B. V.Y., 2007: 152).

Kâmil Kaya'nın öğrencisi Asaf'ın *Hayır* romanında karşılaştığımız Dr. Bernt'le ortak noktalarının olduğunu görürüz. Dr. Bernt psikiyatristtir, Doğulu olan Cemal ve Engin'in durumlarını çözmeye çalışır. Asaf ise Türkiyeli'dir; fakat, ülke şartlarının gelişmesi ve Batı ile aradaki sınırların azalmasıyla birlikte yoksul bir aileden gelmesine rağmen yurt dışında ihtisas yapıp ruhbilim alanında uzmanlaşmıştır. Romandaki düğümü – Kâmil Kaya'nın ortadan kayboluşunu- çözme işi yine bir ruh bilimciye yani Batılı değerlerle yoğurulmuş bir kahramana düşmüş; fakat, nasıl ki *Hayır* romanının Cemal'inin sorununu çözen kişi Doğulu Engin'se bu romanda da Kâmil Kaya'ya ulaşmayı başaran Türkiye'den gelmiş olan yazardır. Adalet Ağaoğlu, böylelikle Türkiye'nin sorunlarının Batılılarca çözülmesini beklemek yerine kendi değerlerimize sığınıp insanımıza güvenmemiz gerektiğinin altını çizmiştir.

2.3. Özgürlük ve Başkaldırı Aracı Olarak Ölüm ve İntihar

Aydın olmak başkalarından farklı ve derin düşünme özelliğini insanın kendi içinde bulabilmesidir. Bu farklılık ve derinlik hayatı kimi zaman güzelleştirdiği gibi kimi zaman da daha karmaşık görmeye sebep olur. Karmaşadan kurtulmak için ya da varlığını kanıtlamak için aydınlar kimi zaman düşüncelerini dile getirmekle yetinmemişlerdir. Ünlü sosyolog Emile Durkhiem, intiharı şöyle tanımlar:

“Ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar denir. İntihar girişimi ise, bu biçimde tanımlanan, ama ölüm sonucu doğmadan durdurulan edime denir.” (Durkheim, 2002: 25).

Durkheim’ın bu eserinde intihar çeşitlerini üç başlık altında topladığını görürüz. İlkini “Bencil İntiharlar” olarak adlandırır. Bu kategorideki intiharların sebepleri bireyin zihinsel gelişiminin artması sebebiyle toplumla uzlaşamaması olarak gösterilir. Aydın intiharları bu gruba girmektedir. İkinci başlık olarak “Elcil İntiharlar” yer alır. Bu tip intiharlarda da bireyin toplum kurallarına fazlasıyla uyması ve kendi isteklerini ertelemesi sebep olarak gösterilir. Son intihar kategorisi olan “Kuralsızlık İntiharlarında” ise bireyin aniden zengin olmak ya da boşanmak gibi bir halden başka bir hale hızlıca geçişi sebeptir.

İncelemiş olduğumuz Adalet Ağaoğlu romanlarında da aydınlanmış ve toplumun içinden sıyrılmış insanın çıkmazları karşısında takındığı bir tavır olarak intiharla karşılaşmamız mümkündür. Yani Durkheim’a göre bu intiharlar zihinsel gelişimin fazla artmasından kaynaklı, toplumla uzlaşamama halidir, karşılaştığımız intihar çeşidi genellikle “bencil intihar”dır. Aslında romanların geneli incelendiğinde - kahramanlar ister aydın olsun ister olmasın- ölüm olayının fazlasıyla merkeze yerleştiğinin ayırdına varırız. Çünkü yazar için ölüm bir başkaldırı, varlığını kanıtlama; hatta, yeniden doğuş şeklinde algılanmaktadır. İntiharı bir protesto olarak gören ve insanın elindeki tek silahının canı olduğu zamanlarda onu başkaldırısı uğruna ortaya koymayı güçlü olmak diye nitelendiren Adalet Ağaoğlu bu konu hakkında şunları söylemiştir:

“Bir protesto anlamı vardır bunun. Sizin başka silahlarınız yoksa, canınızı silah haline getirebilirsiniz. Beri yandan, ‘İnsan

güçlüdür, ben güçlüyüm, biz direniriz,' gibi varsayımlar bana son derece idealist laflar, gerçekten ayağı her zaman yere basmayan şeyler gibi geliyor. Biz elbette birbirimize umut, güç aşlamak zorundayız. Biz direnerek, umutlarla, dayanışmalarla yeni çiçekleri açtırmaya savaşıırken, önümüz somut anlamda iktidarın topu, tüfeği, copu, işkencesiyle tutulduğu zaman, ilerleyişimiz ancak can silahımızın ateşlenmesiyle olanak kazanır.

Peki nedir bu gücün anlamı? Elimizde kalan tek silahımız hayatımız olduğu zaman... İstedığımız gibi kullanacağımız tek şeyimiz canımızdır. İşte bu olanağı kullanmak özgürlüğü olarak düşünülmeli. Bu olanak, en son özgürlük, biliyorsunuz, bunun felsefi boyutları çok incelendi; intihar üstüne tonla kitap yazıldı, varoluş üstüne, kimlik üstüne... Bense, şöyle bir şey eklemek isterim: Biliyor musunuz, intihar her zaman somut anlamda ölüm değildir. İşte bu var. Bu boyutu var. Verili değerlerin dışına çıkıp da öyle yaşamaya başladığınız zaman... 'insan güçlüdür' sözü o zaman idealist anlamından sıyrılır, kanlılık canlılık kazanır: Verili değerler dışında yaşamayı başarabildiğiniz zaman ölümü seçmekten daha cesurca bir iş yapmış olursunuz. Çünkü ölüm, önünde sonunda bir kurtuluş. Ama sizi çevirmiş bulunan bütün değerlere ayak uydurmadan onlara karşı durarak yaşamayı seçtiğiniz, bu gerektiği ve siz bu gereği yerine getirdiğiniz zaman; toplum bilinci dışına çıktığınız, dolayısıyla yalnızlaştığınız ve yalnız yaşamayı öğrendiğiniz zaman, bana kalırsa somut anlamdaki intihardan çok daha cesaret, çok daha direnç isteyen bir iş yapmış oluyorsunuz..." (Ağaoğlu, 2002: 264- 265).

Yazarın ölüme ve intihara karşı takındığı bu tavır şüphesiz ki eserlerinde de yankı bulmuştur. Fakat onun için daha zor olan yalnız yaşayabilmektir. İnsanın düşündüklerinden vazgeçmemek uğruna yalnız kalması Adalet Ağaoğlu'na göre daha cesurca ve zor bir eylemdir. Yazarın kahramanlarını bu görüşleri doğrultusunda çizdiğini söyleyebiliriz. Roman kişileri intihar fikrini üzerlerinden atamayan yalnız kişilerdir. Ölüm, özellikle de intihar, bireyi özgürleştiren, direncinin gücünü gösteren bir öge olarak işlenir.

Ölmeye Yatmak romanında başlığı okuduğumuz andan itibaren ölüm duygusuyla yüzleşmeye başlayan bir karakter bekleriz. Aysel, yıllarca kendisini bulmak ve özgürleşmek için çabalayan bir kadındır. Aydın olmak için girişmiş olduğu mücadeleden doçent olarak- başkalarının kabullerince- galip bir şekilde hayatına devam etmektedir. Fakat Aysel'in toplumun onayını her kazanışında kendisi olmaktan uzaklaşarak özgürlüğünü ve kimliğini kaybettiği duygusuna kapıldığını görürüz. Öğrencisi olan Engin'le ilişkiye girmesi Aysel'in o güne kadar taşıdığı tüm değerleri

sorgulamasına, başta bedeni ve kadınlığı olmak üzere kendisini iyi ve kötü yanlarıyla tanıyıp kabullenmesine zemin hazırlamıştır. Aysel, ölmeye yatmak için bir otel odasının on altıncı katını seçmiştir. Otel, burada günü birlik hayatların yaşandığı, ev ortamının sıcaklığını barındırmayan, duygudan ve yaşanmışlıklardan uzak daha realist kararların alınabileceği bir mekân olarak karşımıza çıkar. Otel odasının on altıncı katta oluşu ise kahramanın semavi bir hesaplaşmaya geçtiğinin göstergesidir. Aysel, çırl çıplak soyunarak beyaz çarşafın içine girer ve perdeleri dış dünyaya sıkı sıkıya kapalı olan bu odada kendisiyle hesaplaşmaya başlar, kendisinden yeni bir ben doğurabilmek için o zamana kadarki varlığını ölmeye yatırır. Engin'den hamile kalmış olabileceğini düşünmesi Engin'le yaşadığı ilişkinin onu yenilemesindendir. Ömer'den çocuk yapmayan Aysel, Ömer'le olan ilişkisinde hayatına yeni bir yön vermemiş, olduğu gibi kalarak yoluna devam etmiştir; fakat, Engin'le kurduğu ilişki onun bütün varlığını sorgulamasını, senelerce uğruna çaba sarf ettiği değerlerden uzaklaşmasını sağlamış, ona yeni bir can kazandırmıştır. Çünkü Aysel, hep ileri gitmeyi ve aydın olmayı kendisine ülkü edinmişken başladığı yerden kopmanın burukluğunu yaşadığının farkına varamamıştır. Ömer'le kurduğu ilişki de onun aydınlığına ve aristokrat kesime katılışına yani ilerlemesine zemin hazırlamıştır. Engin ise Aysel'in hayata başladığı yerdendir, Aysel'in özüne aittir. Engin ve Aysel'in hayatlarındaki bu karşılaşma Aysel'in kendisini olduğu gibi sevmesini ve kabullenmesini sağlaması açısından bir dönüm noktasıdır. Hayatındaki her şey için çabalamaya alışkın Aysel, ölümü beklerken şöyle düşünür:

“ Ölüm bazen o denli çabuk gelmiyor. Ölümle savaşmak gerekiyor. Gülünecek en uygun anda gülmeyi kasıklarımın hapsedişim bundandır belki. Ölmeye yatarken ölümle savaşmak gerekeceğini düşünmemiştim.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 2).

İntihar fikrinin Aysel tarafından diğer roman kahramanlarıyla da desteklendiğini görürüz. Gustave Flaubert'in *Madam Bovary*'si (Flaubert, 2004) ve Tolstoy'un *Anna Karenina* (Tolstoy, 2002) karakteri Aysel'in ölmeye yatarken düşündüğü kişilerdir. Aysel, ölmeye yatışını bu iki kahramanın ölümlerine benzeterek kendisini onların yerine koyup bir özdeşlik kurma yoluna gider. İntihar Aysel'e göre bu kahramanların özgürlüklerini seçiş şekilleridir. Kendisinin intihar isteği de onlarınkine benzemektedir. *Anna Karenina* da *Madame Bovary* de eşlerini aldattıktan sonra büyük bir buhrana sürüklenerek ölümü seçerler. Fakat bu iki kahramandan farklı olarak Aysel, ölüm

döşegine yattığında bile başkalarının kendisi hakkında ne düşüneceğine kafa yoracak kadar bencillikten uzak bir kişiliğe sahiptir.

“Yatağın içinde kımıldamadan yatıyorum. Ölmeye girdiğim oda sıcacık. Çıplak gövdem temiz. Kolalı çarşafların üstünde yine de üşüyor. Battaniyenin altında titriyorum. Bu titreme beni hem ölüme yaklaştırıyor, hem ölümden uzaklaştırıyor. Bir ölüm titremesi belki. Ama titredikçe ölmemiş olduğumu anlıyorum. Hücrelerim henüz yaşadığımı bağırıp duruyor. Acaba ne zaman öleceğim? Ne zaman tamamlanacak can çekişmesi. Kız öğrencilerimden biri, Anna Karenina ya da Madame Bovary gibi ölüme yattığımı görse, kimbilir nasıl güler! Kafa kafaya verip ne dalga geçerler bu tür seçimlerimizle...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 22-23).

İnsanların duygusal taraflarıyla hareketlerine başkalarının akıl gözü ile bakıp aptalca bulacak olması burada “kafa kafaya vermek” deyiimi ile anlatılmıştır. Yıllarca duygularını hiçe sayan Aysel de ancak kendi hayatında böyle bir olayla karşılaştığında bazen akıl yerine duyguların üstün olabileceğini, bilim insanlığının getirdiği mantıklılıktan sıyrılarak bir kadın gibi de hissedebileceğini kabullenir.

Aysel’in ölümü asıl seçiş sebebi ise içinde yaşadığı toplumla uzlaşamamasıdır. Adalet Ağaoğlu’nun ölümü seçmek isteyen diğer karakterlerinde olduğu gibi Aysel de toplumla uzlaştıramadığı doğruları yüzünden hayata tutunamaz ve kendisine dayatılan hayat şekline intihar düşüncesiyle başkaldırır. Dönemin ağır sosyal ve siyasi şartları Cumhuriyet’in ilk yıllarında yetişmiş olan idealist insanları yoğun bir karamsarlık duygusuna sürükler. Kasabadan koparak şehirleşmeye çalışan daha sonra da kendisini topluma kabul ettirme uğraşı verirken hem kadın olduğu için hem de siyasi görüşleri sebebiyle haksızlığa uğrayan Aysel’i hayat yeterince yormuştur. Otel odasında yatarken dizlerinin ağrması da aslında hayat yorgunu olan Aysel’in kendisini dinlemeye fırsat bulmasıyla birlikte farkına varabildiği durumudur. Aysel öncelikle otel odasındaki yatağına uzanarak bu otele gelirken neler yaşadığını düşünür. İçinde bulunduğu bunalım sebebiyle bütün Ankara’yı yürümüş, birçok insan görmüş ve sabahın ilk saatlerinde bir dolmuş binerek çeşitli semtleri dolaşmıştır.

“Cezaevinin oralarda ince, ırak ısıklık sesleri duymuştum. Pek güzel. Adı Zor Yıllar olan filmde, buna benzer bir sahne mutlak vardır. Ama orada kadın kahraman herhalde daha yürekli davranmış, elindeki leylak dalını tutuklulara fırlatmıştır. Ardından

da kendi özgürlüğünün değerini bilip, hayata dönmüştür. Eh, napalım? Benim durumum öyle olmamış işte. Leylak dalını kendi tutukluluğuma ayırmış, buraya kadar taşımışım!

“Oysa karşıma başka fırsatlar da çıkmıştı. Mezarlara mermerden taş yapan, üstüne ölünün künyesini yazan mezar taşçılarının orda da durdum.

“...Bitirilmiş mezar taşlarının birinin üstünü okudum: Celal oğlu Timur Yurdaer -1943-1968. Küçük bir mezar taşıydı zaten. Yirmi dört yaşında ölenin başucuna dikilecek. Celal Bey bugün gelip alır onu. Bir taksiye yükler. Asri Mezarlık’a götürür. Geçenlerde teyzemi gömerlerken Almanya’dan dönen bir işçiyle, bir de kimliği belirsiz kişilerin vurduğu bir öğrenciyi gömüyorlardı. Timur Yurdaer de yirmi dörtle yirmi beşi arasında bir günün bir saatinde ölmüş. Teyzem fazla yaşamış demek.

“...Zaten sabah sekize doğru ölmeye yatacağımı da bilmiyordum. Sezinliyordum ama, geciktiriyordum. Acaba öyle mi? Gerçekten bilmiyor muydum? Bir beceriksizliğin sonucu mu karar verdim buna? Yoksa, kararımı kolaylaştırmak için mi evden çıktım? Hangisi önce?..” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 41-42-43).

Aysel, toplumdan o denli uzaklaşmıştır ki yolda karşılaştığı insanlar onun için vergi mükellefi olmaktan öte bir sorumluluk ve hak sahibi olmayan kişilerdir. Bir sir’ün ya da lord’un onları keşfetmeye geleceğini zannetmeleri ibaresi toplumun hala Batı’ya karşı bir eziklik ve kendisini beğendirme duygusu içinde bocalamasındandır. Bu aşağılık kompleksi insanların kendileri gibi olmalarını önleyerek çatışmalara yol açar. 1968 yılının ağır siyasi şartları altında ezilen bu insanlar ölümlerle, kıyımlarla karşı karşıyadır. Genç insanların sokaklarda politik sebeplerle öldürülmesi, askerin yurttan kurmuş olduğu baskı düzeni, herkesin özellikle de aydın duyarlılığına sahip hassas kesimin omuzlarına taşıyamayacağı yükler bindirmiştir. Artık ecelli ölümler geç ölümler olarak algılanmaya başlanır; çünkü, yaşanan iç olaylar sebebiyle ölüm yaşı bir hayli aşağılara inmiştir. Romanda ölen gencin ad ve soyadının da savaş ve askerlikle ilgili oluşu tesadüfi değildir. “Timur” ismi bize eski savaşçı Türk hakanını hatırlatır. “Yurdaer” soyadı da yine ölen gencin yurt için kendisi gibi bu yurdun insanlarıyla kavga edip ölmesine bir atıf mahiyetindedir. Dönemin insanları özellikle de üniversite gençliği, yaşlarının da vermiş olduğu atılganlıkla kendi içlerinden olan; fakat, farklı düşünen insanları bir düşman gibi karşısına almaktan çekinmemiştir. Kendi özgürlükleri ve başkaldırı istekleri uğruna ölmeyi ve öldürmeyi göze almışlardır. Aysel gibi duyarlı olan aydın kesimin ölmeye yatmasında, intihar düşüncesini sık sık akıllarından

geçirmelerindeki asıl ve en önemli sebep bu toplumsal buhran halidir; çünkü, dönemin olayları artık ölmeyi basit bir algıya dönüştürmüş insan hayatının önemi ortadan kalkmıştır.

Bir Düşün Gecesi romanında ise Aysel'den ziyade intihar etmek isteyen Tezel'in hayatına vâkıf olma şansını yakalarız. İstanbul'da yalnız kaldığı için çeşitli zorluklarla karşılaşan ressam Tezel, iki kere evlenip boşanması, siyasi gruplarca kullanılıp aşağılanması ve ailesinin ahlaksızlık suçlamaları karşısında yaşadığı ezilmişlik duygusuyla ölümü istemektedir. Sanatçı duyarlılığına sahip Tezel'in sık sık tekrar ettiği ve Adalet Ağaoğlu'nun bu romanda leitmotif olarak kullandığı “ İntihar etmeyeceksek içelim bari!” (Ağaoğlu, B.D.G., 2010: 1) cümlesi, Tezel'deki ve dönemin aydınındaki boş vermişliği sergiler. Amaç dünyadan ve içinde bulunulan gerçeklerden kaçmaktır ve ölüm kesin bir kurtuluş olarak görülmektedir. Ölümün gerçekleşmediği yerde de alkole sığınmıştır; çünkü, gerçekleri unutmanın geçici de olsa bir diğer yolu sarhoş olmaktır.

İlk romanda intiharı bir kurtuluş yolu gibi gören Aysel'in *Hayır...* romanında intihara bir başkaldırı aracı olarak baktığını görürüz. Artık sosyoloji profesörü olan Aysel'in inceleme konularından biri de “Aydın İntiharları ve Geleceğin Başkaldırısı”dır. Araştırmasını sunup sunmadığını tam kestiremediğimiz Aysel'in görüşü yıllar geçtikçe ve aydınlanma oranı arttıkça intiharların da artacağı doğrultusundadır. Aysel'in zihninde tasarladığını düşündüğümüz bu toplantıda bir gazetecinin konuyu sorması üstüne Aysel, günümüze kadar bilinen aydın intiharlarını sıralar. Aynı zamanda yazdıkları romanlardaki kahramanların hikâyelerini intiharla sonuçlandıran yazarlardan ve eserlerinden bahseder. Aysel'e göre bir yazar, romanında intiharı işliyorsa zihninden bu fikri geçiriyor demektir.

“ Şimdi efendim, ekonomik güçsüzlüğün baskısı altında ezilerek canına kıyanlar ayrı bir konu. Bu konuyu ekonomistlere, psikiyatlara ve politikacılara bırakacak olursak, ben, tarihteki bütün aydın intiharlarını, hatta aydın olsun olmasın, düşünsel bir eylemi bulunsun bulunmasın, intihar etmiş bütün roman kahramanlarını ele alıyorum, çünkü nihayet onlar da roman yazarının düşünsel eyleminin birer sonucudurlar. Kısacası, Kleist, Zweig, Woolf, Yesenin, Mayakovski, Van Gogh, Beşir Fuad, Cem Sar ve daha birçoklarıyla birlikte, Krillov'u, sonra tabii Stavrogin'i, Anna Karenina'yı, işte ne bileyim, Emma Bovary'yi,

bizim Bihterimizi, daha ayrı bir konumda olmak üzere Turgut Özbenimizi...

“...bütün bu kişilerin değişik zamanlarda, farklı koşullar altında, çeşitli düşüncelerle çeşitli intiharlarını araştırıyorum. Bunlardan hemen hiçbirinin kendilerini öldürmeleri, an’lık edimler değildir. Bazılarını öyle görünse bile... Araştırmamın amacı, hangi koşullar, hangi düşünce gelişimleri, hangi iticiler altında, gerçek anlamda sonsuz özgürlük neden seçilmiş, gelecekte böyle bir seçimin koşulları ve anlamı ne olacak, bunu bulgulamaktır. Öyle ya, acaba gelecekte, yani insanın kendi varlığı üstünde bilinci daha yükseldikçe, bugün güncel özgürlükler adına bildiri imzalayanlar kadar da intihar edenler olacak mı?” (Ağaoğlu, H., 2010: 6).

Aysel’in Durkheim’la paralel görüşlere sahip olduğunu fark etmemiz mümkündür. Artık sosyoloji profesörü olarak karşımıza çıkan Aysel Dereli, gelecekteki insanların daha yalnız ve düşünmeye daha fazla zaman ayıran bireyler olacakları için, intihar oranlarının da artacağı kanısındadır. Ayrıca *Dar Zamanlar* üçlemesinde karşılaştığımız intihar etme ve intiharı düşünme vakalarının hemen hepsi kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Kültürel olarak gelişmişlik durumunun intiharı tetiklediği görüşünden yola çıkacak olursak bu romanlarda kadınların düşünsel gelişimlerinin daha üst seviyede olduğu sonucuna varabiliriz. Başta Aysel olmak üzere, Tezel, zorla evlendirilen Ayşen, Layana ve Engin’in çalıştığı yaşlılar yurdunda intihar eden yaşlı kadın romanın intihar düşüncesi taşıyan kahramanlarıdır ve hepsinin de kadın oluşu önemli bir husustur. Romanın sonunda Aysel’in de intihar edip etmediğini kestiremeyiz. Yenins’in çağrısına uyarak sisler içindeki sandala giden Aysel, düşlerindeki mükemmel insana varabilmek için ortadan kaybolmuş ve roman süresince savunduğu gibi hayattaki “yinelemeler”e böylelikle karşı koymuştur. Aysel’in intihar etmiş olabileceğini düşündüren bir başka hadise de onun İstanbul’da ortadan kaybolduğu sırada Danimarka’daki yaşlılar yurdunda Aysel’in hayat anlayışına sahip yaşlı bir kadının intihar etmiş olmasıdır. Yaşlılar yurdunda Dr. Bernt, Engin ve Kızıl Sakallı Adam bu olayı şöyle anlatırlar:

“ ‘Herkesin eğlenti salonunda toplandığı bir sırada, hastalardan biri kendini üst kat penceresinden atmış’ diyor Dr. Bernt.

Kalabalık aralanıyor. Hastabakıcılar ölüyü sedyeye almışlar, üstüne mavi battaniye çekmişler; içeri götürüyorlar.

‘Kim?’

“Yanıtı işitmekten korkuyor. Cemal olmasın! Hayır, ölümü öylesi yakıştırdığı güzel delikanlı da olmasın. Hiçbiri olmasın.

“Kızıl Sakallı:

‘Yaşlı bir kadın’ diyor. ‘ne garip, hayata yeniden katılabilmeyi en çok o isterdi. ‘Buradan çıkar çıkmaz dansa gideceğim. Yeni bir sevgilim olacak.’ Böyle derdi.’

“Viking torunu usulca gülüyor. Öteki çilli yüzlü farmakolog hep susuyor, yere bakıyor. Kalın ve git gide daha soğuk yağan kar, ölümün izlerini hemen örtüyor.” (Ağaoğlu, 2010: 194).

Layana, Hayır romanının intihar ettiğini kesin olarak bildiğimiz kahramanıdır. Eşi Karl, çocuklarını alıp gittikten sonra yalnız kalmış olan Layana, Aysel’den yalnız kalabilmesinin sırrını öğrenmek isteyen alt komşusudur. Aysel, herkese yardım etmesine rağmen, Layana’nın yardım taleplerini işinin olduğunu öne sürerek reddeder. Bir gün Layana kendisini evinin tavanına asmış şekilde bulunur. Aysel’in derin üzüntü duyduğu bu olayın sonunda Layana’nın Aysel’e mikadan yapılmış kuş şeklindeki tavan süsleri bırakması dikkat çeken bir ayrıntıdır. Layana hakkında detaylı bilgi sahibi olmayışımız, onu Aysel’in bilincindeki anlık hatırlamalarıyla tanıyışımız bu kahramanın roman gerçekliği içinde var olup olmadığını sorgulamamıza sebebiyet verir. Bir Arap kızı olan Layana’nın, eşinden ayrılmış ve yalnız kalmış olan Doğu kültürü ile büyümüş Aysel’in özgürlüğü intiharda bulan yanı olabileceğini düşündürmektedir. Tavana asılan mika kuşlar da intiharın özgürlük aracı olarak görüldüğünün altını çizer. Kuş özgürleşmenin sembolüdür ve bu kuşlar gibi olabilmek için Layana kendisini tavana asmıştır.

“... yirmi beş yaşında bir genç kadın ölmüştü. Layana. Onun kapı önünde bıraktığı göl çiçekleri. Hayır, onun ‘İmdat!’ diyen sesi:

‘Yalnız yaşamayı nasıl başarıyorsunuz, ne olur bana da öğretin!’” (Ağaoğlu, 2010: 91).

İntihar ettiğini gördüğümüz bir başka karakter de Aysel’in doçent olan öğrencisi Üner’dir. Aysel, ödül törenine gelmeyince Yazar, Alev ve Üner, onu aramak için evine

giderler. Burada Aysel'in aydın intiharlarıyla ilgili yazdığı makaleyi okuduktan sonra Üner'in kendisi camdan aşağı bıraktığını öğreniriz:

“Üner:

‘Hayatın yakasını hiçbir anlamda koyvermeyelim dostlarım!’

“Yazar sığıyor, başını ansızın ona doğru çeviriyor. Üner, kendini açık pencereden boşluğa bırakıyor: Budalaca bekleyip durmak yerine, arada sonsuz özgürlüğün de tadına bakılmalı.

“Bir an. Odada en büyük sessizlik.”(Ağaoğlu, 2010: 268).

Üner, yıllarca yurt dışında eğitim görüp araştırma yapmış; fakat, ülkesine döndüğünde yurt dışında ona gösterilen saygıyı ve orada verilen imkânları bulamamıştır. Evlenmek için ikna etmeye çalıştığı sevgilisi Alev'in de kanser hastası oluşu onu yaşamdan koparmıştır. Hayata her zaman umutla bakabilen hocası Aysel'in de artık umutlarını varolan dünyadan çekmesi ve kendisine yeni bir yer bulma arayışına girişi Üner'in hayata tutunduğu en önemli bağı da ortadan kaldırmıştır. Bütün bu zorluklar hayat karşısındaki inisiyatifini elinden aldığı için Üner kendi istediği yaşama şeklini ve özgürlüğü intiharda bulur.

Fikrimin İnce Gülü romanında ise intiharla karşılaşmasak bile bir adanmışlık, kurban olmuşluk durumuyla karşılaşırız. Durkheim'a göre:

“...adanma, kendini kurban etmeye vardığında, bu bilimsel olarak bir intihardır...” (Durkheim, 2002: 25).

Bayram, çok küçükken köylerine gelen otomobili görünce kendisini otomobil almaya adanmıştır. Çünkü ancak bu otomobil sayesinde düşlediği özgürlüğe ve saygınlığa kavuşacaktır. Ayrıca romanın mekânı olan Ballıhisar'ın tarihine baktığımızda Pessinus olarak bilinen bu yerde Ana Tanrıça Kibele⁹ için erkeklerin burada sık sık kurban edildiğini de öğreniriz. Yetim ve öksüz olması sebebiyle onu yanına alan amcasının maddi durumunun iyi olmayışı Bayram'da küçüklükten itibaren mal sahibi

⁹ Ana Tanrıça Kibele, yüzyıllar boyunca kendisine tapılan bir tanrıdır. Ortaya çıkış mekânı hakkında muhtelif söylentiler bulunan bu tanrıçanın Ballıhisar 'da yaşamış olduğu da söylentiler arasındadır. Kibele için yapılan törenler Mehmet Yaşar Ünal tarafından şöyle aktarılır: “Rahipler coşturucu bir müzik eşliğinde dinsel dansa başlarlar onlara katılan rahip adayları da müzik ve söylenen ilahilerle raks ederken kendinden geçme, bir çeşit trans halinde iken orada hazır bulundurulmuş kesici aletlerle kendi cinsel organlarını keser ve toprağa atarlardı. Bu töreni seyredenler arasında kendini kaptıranların da aynı eylemi yaptıkları olurdu.”(Ünal, 2003:33)

olma hırsını yaratmıştır. Ona göre güçlü olmanın ilk şartı araba sahibi olabilmektir. Bize Kibele’yi hatırlatan sarı Mercedes’i Balkız’a hayatını adeta adayarak kendisini kurban eden Bayram’ın arabaya olan merakının başlaması şöyle anlatılır:

“ Bayram, amcası Raşit’in dizleri dibinden sıyrılıp uzaklaşıyor. Niye inansın amcasına sanki? Hiçbir gün, bakkaldaki boyalı şekerlerden alamadı çocuklarına ve Bayram’a. Hiçbir gün, bir kağnıya binip Sivrihisar’a gidemedi. Gidip, dönüşte torbasına urbalık, leblebi şekeri ne getirmedi. Osman efendinin çocukları evlerinin önünde yoyo oynuyorlar. Bayram hiç yoyo oynamadı.

“Osman Efendi gözlerini Raşit’in üstüne devire devire, ‘Ülen çulsuz, üç yıla kalmaz ben de seni bi tomofil taksi üstünde görüym de, bak o zaman, götürüp doğru Menderes’in elini öptürmezsem sana. Öptürmek ne? Şu Bayram’ı kurban kestiririm alimallah Menderes’in önünde...’ diyordu.

“Bir tomofil taksi, Bayram’ın kafasında şimdi kağnının kanat takınmış, öküzlerin ayaklarına da yaldızlı tekerlekler bağlanmışdır artık. Artık, neye nasıl kurban edileceğini düşünmeye yer yok. Kanatlara binip uçacak, kendini kurtaracak.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 70).

Roman süresince Bayram’ın fazlasıyla maddiyatçı oluşu, arabasını herkesten hatta kendisinden bile değerli görüşü çok küçükken bir arabaya kurban edileceği ve buna degeceği görüşüyle karşılaşmış olmasındandır. O andan itibaren Bayram için araba candan önemli hale gelmiş, ulaşılmazsa hayata devam edilemeyecek mertebeye yükselmiştir.

Bayram’ın yolculuğa çıkış sebebine baktığımızda ise yine bir ölümün var olduğunu görürüz. Bayram, ölüm döşeğindeki amcasına yetişebilmek amacıyla Almanya’dan yola çıkar. Adalet Ağaoğlu’na göre ölüm özgürlük, başkaldırı ve yeni bir hayata ulaşma yöntemidir. Bayram da amcasının ölümü dolayısıyla çıktığı yolculuktan yıllarca taşıdığı Bayram’ı öldürerek, yenilenerek başladığı noktaya dönmüştür.

Yazsonu romanında karşımıza çıkan ilk ölüm olayı Nevin ve Hasan’ın oğulları Güney’in üniversitenin birinci sınıfında siyasi sebepler yüzünden can vermesidir. Bu ölüm bize dönemin siyasi durumunun içler acısı halini anlatması bakımından önemli bir ayrıntıdır. Oğullarının ölümünden sonra yıkılan Nevin, Hasan ve onlara Güneyli günleri hatırlatan yakınları Side civarındaki yazlıkta bir araya gelerek eski güzel günlere dönmeye çalışırlar. Denize girer, bol bol sohbet ederek zamanın aralarına koyduğu

mesafeyi birkaç günde silerler. Sohbet konularının başında ise tabii ki Güney ve Güney’e dair anılar vardır. Güney, hiçbir suçu yokken öldürülmüş, sadece inandığı siyasi görüş sebebiyle canından olmuştur. Annesi Nevin’e göre Güney, bir kurbandır. Yaptıkları gezi esnasında karşılaştıkları öldürülmüş oğlak Nevin’e kendi oğlunu hatırlatır. Peygamberler tarihine baktığımızda da İbrahim Peygamber’in oğlu İsmail’i kurban edeceği sırada Allah tarafından bir koçun gönderildiği olayını anımsarız. Nevin’in kesilmiş oğlak ile kendi oğlu arasında kurduğu ilişki şöyledir:

“İlk tepenin düzlüğüne vardığımızda, orman köylerinden inen insanlara rastladık. Bir suyun başında kümelenmişlerdi. Ağaca astıkları bir oğlağın derisini yüzüyorlardı. İçlerinden biri, gırtlığı kesilmiş hayvanın sol bacağından, postundan içeri üfürüyor, oğlağı davul gibi şişiriyordu.

“Meriç elleriyle –uzun, düzgün parmakları- yüzünü kapatarak mırıldanmıştı:

“İğrenç! Korkunç!

“Boynundan aşağı sarkan kesik başa bakıyordu. –Orada oğlumun, geceler boyu gelip gelip gözlerimin önüne dikilen ince, genç boynunu görüyorum-. Bir oğlak. İster istemez... İster istemez... Hastalıktan ölmemesine, kanını akıtmaya karar veren ben değilim, babası değil!.. Kendinin doğurduğu, kendinin büyüttüğü hiçbir şey üstüne söz hakkın yok işte. Yok! Hasan, anlamıştı. En güzel davranışı, en inandırıcı, en gerekli sözleri bulmaya çalıştı. Yazık ki bir yineleme:

“Belki de bir kurban gerekliydi onlara.

“Sesi pürtüklüydü. Dili usulca dolandı. –Kendi söylediğine kendisi inanmadı-.” (Ağaoğlu,Y., 2007: 182)

Yazsonu romanının diğer iki ölümü ise Nevin’in ve sakat gencin -ki sonradan yazarın bu gencin adını Sayha koyduğunu öğreniriz- ölümleridir. Nevin’in ölüp ölmediği hakkında kesin bir bilğimiz olmamakla birlikte gece yarısı evine gelen sakat genç ona dokunmaya çalışınca ormana doğru kaçtığından, kendisini denizin dalgalarına bıraktığından ve bir daha bulunamadığından haberdar oluruz. Sayha ise Nevin’in sarı entarisine sarılı şekilde ormanda bulunmuştur. Nevin’in ölümü korktuğu bir olaydan kaçmak için tek çözüm yolu iken Sayha’nın intiharı hayal kırıklığı sebebiyle olmuş gibi görünmektedir.

Üç Beş Kişi romanına baktığımızda hayata geçirildiğini gördüğümüz tek intihar hadisesi Kısmet'in başarısız intihar girişimiye de hayattan el etek çekme şeklindeki vazgeçmişlik hali ve ölüm psikolojisi hemen bütün karakterlerde mevcuttur. Kısmet, sevgilisi olan Ufuk'la evlenemeyince zaten suskunluklarla geçen hayatını tentürdiyot içerek noktalamaya karar vermiştir. Fakat ailesi tarafından kurtarılan Kısmet'in bu olaydan sonra sessizliği daha fazla artmış, annesinin zoruyla evlenmesi ise onu bir ölüden farksız kılmaya yetmiştir. Aslında Kısmet'in karakterine bir göz attığımızda yaşıyor oluşuna dair attığı iki adımın olduğunu görürüz. Bunlardan ilki intihar girişimi ikincisi ise kocasını terk edip İstanbul trenine binışıdır. Romanın sonunda da Kısmet'in bu trenden atlayıp atlamadığını yani hayatına son verip vermediğini bilemeyiz.

Kısmet'in kardeşi Murat'a baktığımızda onun da hayatından Selmin'e duyduğu tutku sebebiyle vazgeçtiğini görürüz. Herhangi bir intihar girişiminde bulunmayan Murat hayattan kopmuş ve amaçsızlaşmıştır. Dayısının Selmin'le birlikte oluşu, dönemin ağır siyasi şartları, Murat'ın her zaman koruyuculuğunu hissettiği ailesinden ve arkadaşı Ufuk'tan uzaklaşması onun hassas ve sanatkâr ruhlu yanını bir hayli yıpratmıştır. Dillendirilmemiş olsa bile Murat'ın ölüm düşüncesiyle iç içe olduğu sezilir.

Selmin'in ise *Üç Beş Kişi*'nin en kötü duruma düşmüş karakteri olduğunun farkına varırız. Murat'la ilişkisi devam ederken Ferit'e âşık olup onunla birlikte olan Selmin'e, Ferit'in parayla satın alınabilecek bir kadın muamelesi yapması, hayata çok bağlı gibi görünen güçlü Selmin'i yerle bir eder. Önce İstanbul'dan ve ailesinden ayrılır. İçki ve uyuşturucu müptelası olur ve sonunda Halit adındaki bir adamın sevgilisi olup Gaziantep'te fuhuş batağına sürüklenir. Aslında bütün bu kötü olaylar başına gelirken Selmin'in de çok fazla bir direniş göstermediğini, kendisinden vazgeçtiği için bile bile kendi canını acıttığını görürüz.

“ Oysa, Ferit Sakarya, yatağın üstüne yüklüce bir para bırakarak çekip gitmişti. Selmin pek az önce bu adamın koinunda, o dorukta ölmüş olmayı istemişti. Orada ölememiş olmanın acısını ise Murat'tan çıkarmak...- Sonraları Murat da el etek çektiğine göre, kendinden çıkarmak, kendi canını yakmak...- demek kolay ölmüyordu? Hangi yolla olursa olsun, en azından yaşar gibi yapılıyordu.” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 255).

Belgin'in durumu da kardeşi Selmin'den farksızdır. Yaptığı başarısız evliliklerin sonucunda Belgin de annesinden koparak alkolik olmuş ve erkekler tarafından cinsel açıdan kullanılmaya başlanmıştır. Belgin'in hayatı boş vermiş tavırları bir çeşit hayattan soyutlanma, yaşamaya karşı direnme olarak yorumlanabilir.

Romantik Bir Viyana Yazı'nda karşılaştığımız intihar ya da hayattan kopuş olayı Kâmil Kaya'nın hayalleriyle gerçek hayatı uzlaştıramaması sonucu ortaya çıkar. "Hayalci Hoca" lakaplı Kâmil Kaya, bize Durkheim'ın bencil intihar olarak adlandırdığı bir yok oluşla romanın noktalanmasına zemin hazırlar. Tam olarak intihar edip etmediğini, öğrencisi Yunus'u öldürüp öldürmediğini bilmediğimiz hayalci hoca romanın sonunda gerçek âlem ve hayal âleminin arasındaki sınırdan yoksun bir ruh hali içinde Viyana'daki bir parkta hayalindeki kahramanların peşinden koşmaktadır. Toplumla uzlaşamayan bu hassas yaratılışlı insan kendi kabuğuna çekilmesi sonucunda hayattan soyutlanarak yaşamaya karşı direnir.

Edebiyatta sıklıkla işlendiğini gördüğümüz ölüm ve intihar konusuna Adalet Ağaoğlu farklı bir bakış açısı katmış, derinliğine işlediği kahramanlarının hayattan kopuşlarını inceden inceye anlatmıştır. Dönemin kişiler üzerindeki olumsuz etkisi, yoğun kargaşa ortamı ve güvensizlik hali hayatı noktalama isteğine sebebiyet vermesi bakımından incelediğimiz romanlarda dikkat çeken bir unsur olarak karşımıza çıkar. *Dar Zamanlar* serisinde Aysel'in ölüm düşüncesiyle karşılaşırken *Fikrimin İnce Gülü*'nde Bayram'ın bir arabaya adanmışlığını, *Yazsonu*'nda siyasi ve toplumsal sebeplerden gerçekleşen ölüm olaylarını, *Üç Beş Kişi*'de daha çok yaşam şekillerinin farklılığından kaynaklı iletişim kopuklukları sebebiyle hayattan el etek çekme olayını ve *Romantik Bir Viyana Yazı*'nda ise hayallere sığınmış bir kişinin gerçek hayatla karşılaştığında ölümü bir kurtuluş olarak seçtiğini görüyoruz. İntihar ve ölüm hem hayattan kopuş hem de farklı bir direnç şekli olarak karakterlere romanlarda yansıtılmıştır.

3. BÖLÜM: SOSYAL HAYATIN DÖNÜŞTÜRÜCÜSÜ OLARAK İDEOLOJİLER VE SİYASAL PARTİLER

Sanatın bir şubesi olduğu için edebi metinlerin doğasında da bilimsel metinlerden farklı olarak heterojenlikten bahsedilebilir. Bu manada, edebi metinlerde kendisine temsil bulan ideolojiler ile siyasal partilerin görüşleri teorik çerçevelerinin dışına çıkarak farklı bir içeriğe dönüşürler.

Adalet Ağaoğlu romanlarında ideolojilerin temsili ile Türkiye'nin belli başlı siyasal partilerinin görüşleri bazen ayrı, bazense iç içe geçmek suretiyle kendisine zemin oluşturur.

3.1. Genel Olarak İdeoloji ve Siyasal Partiler

Siyasal partilerin tarihi ile ideolojilerin tarihi arasında ciddi bir bağ vardır. Siyasal partiler, ideolojilerin halk nezdinde temsil edilmesi ve bir şekilde uygulama alanına konmasının birer aracı olarak ortaya çıkmış gibi görünüyor. Meseleye bu pencereden bakılınca, siyasal düşünceler ile siyasal partiler arasında oldukça doğrudan bir bağ bulunduğu su götürmez bir gerçektir.

İdeolojiler ile siyasal partilerin Türkiye serüvenine gelince; öncelikle, Batılı pek çok zihinsel ve kurumsal yapılanmada olduğu gibi bu meselede de başlangıç noktası olarak Tanzimat alınabilir. Batılılaşmanın, özellikle de Tanzimat Fermanının getirdiği doğal bir sonuç olarak Türkiye'ye Batılı ideolojinin yanı sıra İtalyan Karbonari cemiyetinin ve Masonluk'un yansıması kabilinden Jöntürklük düşüncesi bütün bir Tanzimat sürecinde önemli bir oluşum olarak kendini gösterir. Çünkü her hangi bir akımın peşinde koşmasını bilmeyen Osmanlı aydını bu siyasal görüşleri de Batı'dan ithal etmiştir.

“Jön Türkler siyasi fikir boşluklarını iki şekilde kapatmaya çalışmışlardır. Bir yandan kendi devirlerinde Avrupa'da tartışılmakta olan fikirlerin ‘popülerize’ edilmiş şekillerinin etkisi altında kalmışlar ve büyük teorisyenlerle halk arasında aracı rolünü oynayan ikinci derecede düşünürlerin kendi fikirlerini intikal ettirmişlerdir... Öte yandan, Jön Türkler uzun zaman fikirsizlikten kendileri de şikâyet ettikten sonra Abdülhamit

devrinde ihtilalci çevrelerin dışında geliştirilmiş bazı siyasi ve sosyal dünya görüşlerini kabul etmek zorunda kalmışlardır.” (Mardin, 2005:24-25).

Dünyada gelişen bu akımlardan kendilerine göre bir yön elde etmek isteyen Jön Türkler aracılığıyla Osmanlı Devleti’nde hürriyetçilik, Türkçülük gibi çeşitli kıpırdanmaların başladığı görülmektedir. Bütün bu olaylar Osmanlı Devleti’nin gerileme ve çöküş dönemlerinin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş ve olgunlaşma aşamalarında da yoğun şekillerde kendisini göstererek ülkenin kaderini tayin eder olmuştur. Bu farklı ideolojiler Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminde boy vermiştir çünkü ideolojilerin ortaya çıkış sebebi köklü bir kültürel değişimdir.

“İdeolojinin ortaya çıkmasında sosyal sistemin işleyişindeki aksamalar nedeniyle tatminsizliklerin şiddet derecesi etkili olmaktadır. Gerilim, etkilenenlerin sayısı ve tatminsizliğin derecesine bağlı olarak değişir; gerilim sosyal sistem dengede olsa bile çevredeki bir değişiklik sonucu doğabilir... En önemli dışsal gerilim yaratma kaynağı kültürel değişimdir.”(ÇAM, 2002: 239).

Batı’ya yüzünü çeviren Osmanlı Devleti ve bu devletin yıkılmasıyla birlikte kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Doğulu değerlerden tamamen sıyrılıp Batılı değerlere bürünerek kültürel bir değişim içine girmiş ve ideolojilerin zemini bu sayede hazırlanmıştır. Jön Türklerle başlayan bu siyasi akımlar, dünyanın seyrindeğişiminin de etkisiyle Türkiye’de çeşitli şekillerde yankı bulmuş ve Adalet Ağaoğlu romanlarına da konu olmuştur.

3.1.1.Modernizm/Kapitalizm Ölmeye Yatmak

Modernizm Tanzimat’la birlikte Türk yaşam şeklini ve dolayısıyla da edebiyatını etkiler duruma gelmiştir. Batılılaşma ile kendini gösteren bu yaşam şekli toplumsal sınıf farklarının ortaya çıkışı konusunda da etkili olmuştur. Büyük şehir hayatına alışkın kentli insanlarda görülen bocalama bu dönemde katlanarak köy ve kasaba kültürüyle yetişmiş insana yüklenmiştir. Modernizmin getirisi olarak ortaya çıkan tüketim ihtiyacı ve kapitalleşme Adalet Ağaoğlu romanlarında da kendisini gösterir.

Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* adlı romanında karşımıza çıkan ilk modernleşme problemi kasabanın ilkokul öğretmeni Dünder Bey ile Ali arasındaki çatışmada ortaya çıkar. Köyde büyüyen Ali ile Batı giyim kuşamının bir parçası olan papyon arasındaki tezat dikkat çekicidir. Müsamerenin başlamasına dakikalar kala Dünder Öğretmen, çocukların son hazırlıklarını yapmasını ister. Ali, papyon olarak kullandığı bez parçasının lastiği koptuğu için, ne yapacağını bilmez haldedir. Bu durumu gören Dünder Öğretmenin telaşı şu diyalogla anlatılır:

“Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflar öğretmeni Dünder Bey, sahnede çocuklara son öğütlerini veriyordu.

“...Kan ter içindeydi. Çocuklara uzun uzun baktı, haykırdı:

“Ali!.. Ali, beni mahvettin!”

Toparlacık, fırça saçlı bir çocuk, titredi. Ellerin hazır ol'a koydu. Başına bir sumsuk bekledi.

“Hani senin kara papyonun, kahrolmayası? Hani, nerde?”

“Lastiği koptu öğretmenim... Kopuverdi...”

Kara kıl dokumadan soluk siyah, uzun kısa pantolonunun cebinden beyaz lastiğe dikilmiş kelebek biçimi bir kumaş parçası çıkardı. Papyona benzetilmeye çalışılmış bu kara nesneyi, evin ambarında kuyruğundan yakaladığı bir fare gibi tutuyordu. Çocuklar birbirlerini dürtüp gülüşüyorlardı.”(Ağaoğlu, Ö.Y., 2010:4).

Papyon Türk kültüründe olmayan, cumhuriyetten sonra yapılan kıyafet inkılabıyla gelen Batı'ya özgü bir giyim eşyasıdır. Kasabanın öğretmeni tarafından köylü bir çocuğa papyonun zorla giydirilmesi, bu papyonun normal bir papyondan çok farklı, geleneksel bir kumaş olan kıl dokumadan olması gelenekçilik ve modernizm arasında oluşan büyük farkın altını çizerek. Sadece dış görünümde yapılan bu modernleşmenin eksikliği lastiği kopuk kıl dokumadan yapılmış papyonla sembolize edilir. Bu papyonun ambardaki fare muamelesi görmesinin sebebi de kullanılış amacının bilinmemesi ve yadırganmasıdır.

İlk olarak *Ölmeye Yatmak* romanının müsamere sahnesinde, daha sonra *Hayır...* romanında karşılaştığımız bir diğer şekilci modernleşme sembolü Aysel'in saçlarıdır.

Roman süresince Aysel'i köylü olmakla aşağılayan Kaymakam'ın oğlu Aydın, Aysel'e yaptığı eleştirilerini saçları aracılığıyla daha da derinleştirir:

“Çocukların arasından bir parmak kalktı. Kaymakam'ın oğlu Aydın, en şıkları, yüreklilikle bağırdı:

‘Aysel saçlarını örmemiş ama öğretmenim!..’

Bütün başlar Aysel'e döndü. Kızın sarıya yakın kumral saçları ta beline kadar dökülüyordu. Sıtmadan sarı yüzü hemen kiraz alına döndü. Belinden aşağı bir ter indi. Başöğretmen kaşlarını iyice çattı. Öğretmen Dünder'a can sıkıntısıyla baktı:

‘ Gördünüz mü işte?.. Daha saç meselesi bile ...’”
(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 5).

Aydın'ın Kaymakam'ın oğlu olması sebebiyle farklı bir sosyal sınıftan gelmesi ve modernizme daha çabuk ayak uydurması, diğer öğrenciler ile arasında ezici bir üstünlüğün doğmasına sebep olmuş, gördüğü her aksaklığı söyleyebilme şansını elde etmesini sağlamıştır. *Dar Zamanlar* serisi süresince, Aydın Aysel'in başarılarını ve güzelliğini her fark edişinde onun saçlarını eleştirir. Aysel'in saçlarını eleştiren sadece Aydın değildir. Okumak için gittiği Ankara'daki öğretmenleri, sınıf arkadaşları da Aysel'in saçlarıyla dalga geçerek onlardan olmadığını Aysel'e her zaman hatırlatmışlardır.

Modernizmle birlikte kapitalizmin de yerleşmeye başlaması eski-yeni, moda-demode tabirlerini de gündeme daha sık getirmeye başlamıştır. Aydın'ın İstanbul'da okurken haftasonu tatillerini evinde geçirdiği halasının eşi bir kaptandır ve dünyadan haberdar oluşu sebebiyle Aydın'ın beğenisini kazanmaktadır. Kaptan eniştenin seferden dönüşte getirdiği RCA marka radyo, bize dönemin kapitalist anlayışının ipuçlarını verir:

“Kaptan eniştem seferden döndü. Gelirken en son model RCA marka bir radyo getirmiş. Bu, möbleli cinsiymiş. En iyisiymiş. Parlak çubukları var. Bu çubuklar krommuş. Bir çeşit paslanmaz maden yani. Bu hafta sonunu köşkte, yeni radyonun başında çok neşeli geçirdim ve babama mektup yazdım. Okulun yemekhanesinde gerçi bir radyo var, fakat çok eski, külüstür bir Blaupunkt o...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 36).

Eski-yeni kavramları modern kültürle birlikte ortaya çıkmış sınıflandırmalardır. Klasik kültürde eski eşya yaşanmışlığın, anıların ve geleneğin sembolüken modern kültürde eski, elden çıkarılması gereken, başa her an bela açabilecek çünkü yaşından

dolayı işlerliğini yitirmesi sebebiyle zaman kaybı yaratan nesne ve insanların sıfatıdır. Feodal kültürden zanaat kültürüne geçişle birlikte üretimin artması ve çeşitlenmesi kapitalizmi yaratmış, emekleri kiralanan işçilerin ortaya çıkışıyla birlikte ise sosyal sınıf farkları oluşmaya başlanmıştır (Özcan, 1979: 15). Kapitalizm, eskinin yerine yeniyi koymak, en son ve en pahalı markayı kullanmak üzerine kurulu bir anlayış sistemine sahip olduğundan eski-yeni radyo karşılaştırmaları önemlidir. Fakat dönem insanının gelenekçilikten tam da kopmadığı, Aydın'ın geleneğin mekânı olan köşkte yaşaması ve geleneğin en önemli temsilcisi olan babasına mektup yazarak onunla aralarındaki duygusal münasebeti koparmaması ile sergilenir.

Kasabada ilkokulu bitiren Aysel, eğitimine devam etmek için Ankara'da yaşayan teyzesinin yanına yerleşmiştir. Modernleşmenin en hızlı yaşandığı başkent ile Aysel'in geri kalmış kasabası arasındaki iletişim mektuplar aracılığıyla sağlanır. Burada gördüğü olayları kasabada bıraktığı en yakın arkadaşı olan Semiha'ya mektuplarla anlatır:

“Kardeşim Semiha, sana nasıl anlatsam bilmem. Burası Ulu Atamızın bize açtığı yolda medeni bir âlem. Bütün herkes kız demeden, erkek demeden orta yere çıkıp ikişer ikişer birbirlerine sarıldılar, döndüler. Bizim orada müsamerede oynadığımız oyunlardan çok daha samimi. Sen ne düşünüyorsun bilmem, ama bence, ben çok uygar buldum. Dünder Öğretmen'in o kadar çabalayıp da bize zorla yaptırdığı işin böyle artık tabii bir şey oluşu çok hoşuma gitti...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 71).

Aysel'in arkadaşı Semiha'ya yolladığı mektupta anlattığı kadın-erkek ilişkilerinin daha serbest oluşu dikkat çekici bir gelişmedir. Türk toplumunun Batılılaşması yolunda atılan en önemli adımlardan biri de şüphesiz Osmanlı toplumundaki haremlik-selamlık kültüründen sıyrılma çabasıdır. Bu sebeple Batılılığı özde değil de öncelikle şekilde benimsemeye çalışan Tanzimat kuşağı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yetişen nesil, Batı tarzı danslardan oldukça fazla etkilenmişlerdir. Kızlı erkekli dans etmek dönemin modernleşme yolunda olmazsa olmazlarındandır. Kasabada yapılan müsamerede farklı cinsten olan ilkokul çocuklarının bile yakınlaşamamasına karşın Ankara'da yetişkin insanların rahatça herkese açık yerlerde dans edebilmesi kasaba-kent arasındaki kültürel farkın önemli bir göstergesi olmuştur.

Bir Düğün Gecesi romanına göz attığımızda ise, Ayşen'in düğününde bulunan Ömer'in iç hesaplaşmalarıyla karşılaşırız. Solcu bir profesör olan Ömer, ülkenin ekonomik sorunları hakkında araştırma yapmakta ve ülke çıkarlarını bireysel çıkarların önünde tuttuğu için zorluklar yaşamaktadır. Modernleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan kapitalizmi durdurmak için çareler arayan Ömer, Doğu'ya yapılacak yatırımlar sayesinde ülkenin kalkınmasının hızlanacağı görüşündedir. Fakat hiç kimseden destek görmeyeceğine de kesin gözüyle bakmaktadır.

“O sıkışıklıkta ‘Üçüncü Beş Yıllık Plan’ için aldığı notlar, o notların, plan taslaklarının peşinde geçirdiğim nice didinmeli, yorgun gün var: Sermayecilere karşın kaliteli çelik üretimi Makine Kimya tarafından gerçekleştirilebilir. Özel şirketlerin kola üretiminin durdurulması. Üç milyarlık yatırımın Urfa bölgesine aktarılması. Kreisler'in gelişile ilgili olarak, yabancı sermaye baskısıyla verilmesi istenen rapora, sayısal veriler, ülke çıkarı adına olumsuz rapor...”

“Planlamadan bir kez daha kapı dışarı edilmem için gerekli fermanı ellerimle hazırlamaktayım. Bu notla gelişecek. Üsttekilerin desteğini göremeyeceğim nasıl olsa, ama arkadaşlarımla desteğini göreceğim. Yarın Maliye'ye yazılacak raporun paraf edilmesi konusunda da yalnız kalacağım. Olabilir. Benim görüşüm bu raporun böyle hazırlanmasını söylüyor. Devletin kapitalistleşmesini bir günde ters yüz edip önleyecek ve dönüştürecek değiliz elbet. Daha işin başındayız. Taş daha yerinden, ancak şöyle belli belirsiz kımıldıyor. Bu belli belirsiz kımıldamanın gürültüsü bile ayyuka çıkıyor. Bitlis'e yapılacak yatırım...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 253).

Devletin kapitalistleşmesini önleme çalışması bireysel menfaatlere ters düştüğü için yüksek mercilerce kabul görmemekte, yapılan yatırımların aynı bölgelerde yoğunlaşması sebebiyle, bir bölgede ürün ve iş gücü fazlalığı yaşanırken diğer yerler bu bolluktan mahrum kalmaktadır. Kapitalizmle birlikte çok zengin ve çok fakir iki kutbun oluşması, tüketimin bol ve sürekli hale gelmesi, ihtilaller dönemi Türkiye için sakıncalıdır; fakat, dönemin aydınları tarafından durdurulmaya çalışılmasına rağmen önü alınamamış, *Bir Düğün Gecesi* romanındaki çok zengin İlhan Dereli ile zar zor geçinen Ali Usta'yı zıt kutuplara itmiştir.

Bir Düğün Gecesi romanında karşımıza çıkan bir marka göndermesi de zengin İlhan Dereli'nin kızının düğününde konuklara ikram ettiği viski üzerinden yapılmıştır.

Tezel ve Ömer katılmaktan pek de memnun olmadıkları düğün boyunca içki içerek içerisinde bulundukları mekândan soyutlanmaya çalışırlar.

“Tezel kendisine tuttuğum sigarayı tütürüyor. Ben birini bitirdim birini daha yaktım. ...Buzu erimiş, kalitesi düşük bir viskiyi art arda yudumlayıp duruyor.

‘Chivas Regal bile değil!’

‘Suç sende. Abine öğretmeliydin. Her yere birden tırmanırken bazı aksamalar olacak elbet, kolay mı?’

Konfeksiyon çağı. Ben de bu çağa uygun hazır sözler bulup söylüyorum işte. Tezel, hazır giyim bu denli ayağa düşmüşünü sevmez.” (Ağaoğlu, B.D. G., 2010: 14).

Tezel’in abisi İlhan’ın her yere birden tırmanması, kısa zamanda kanunsuz işler yaparak zenginleşmesi, Ömer ve Tezel arasında dönemin zenginleşme şeklinin irdelenmesi olarak romana katılır. Düğünde ikram edilen içkinin kalitesizliği aslında her işi birden ve kanunsuzca yapmaya çalışan İlhan’ın tüm işlerinin kalitesizliği manasındadır. Her şeyi birden ve çokça yapmak kapitalist zihniyetin yarattığı tüketim ihtiyacındandır. Paragrafın başında Ömer’in sigaraların birini bitirip birini yakması, Tezel’in viskiyi art arda yudumlaması tüketimin fazlalığının, kapitalizmin her yere sirayet etmişliğinin vurgulanmasındandır. Ayrıca ‘konfeksiyon çağı’ tabiri de seri, özgünlüğünü yitirmiş, çabuk fakat özensiz yapılmış işlerin hakim olduğu dönemin bir eleştirisi niteliğindedir.

Artık yaşlı bir profesör olarak *Hayır...* romanında karşımıza çıkan Aysel, ilkokulda olduğu gibi saçları sebebiyle modernizmden uzak ve tutucu bulunmaktadır. Tarihi bir konferansta şekilciliği aşamamış, geri kafalı bir erkek tarihçinin saçları hakkında yaptığı yoruma Aysel espri ile yanıt verir.

“ Saçlar...(Yine ne çok dökülüyor.)

Cumhuriyet’in bir başka dişi profesörünün Asur kadın mektuplarını tabletlerinden okuduğu çok ilginç konferansında, genç bir tarihçi de cebinden kendi tabletlerini çıkarıp okumuştı:

‘Aysel Hanım, sizi hiç tutucu bilmeyiz, ama galiba tutucu bir yanınız var.’

‘Neymiş efendim?’

‘Bildim bileli saç biçiminiz hep aynı. Hep bu boy, hep bu renk, hep bu biçim.’

‘Yanıyorsunuz. Bazen ortadan, bazen de yandan ayırıyorum.’

Konferanstan sonra, çözölen mektuplar üstüne böyle derin, önemli tartışmalar olmuştu. Aptal adam! Ben de seni hep aynı kıvırcık kaşlarla görüyorum. Arasına da fönleyebilirsin pekâlâ. Eline bir cımbız alıp inceleyebilirsin de...” (Ağaoğlu, H., 2010: 12).

Aysel, yıllarca şekliyle ve kadınlığıyla yargılanmış olmasının sıkıntısını yaşamanın verdiği hassasiyetle kendi iç konuşmalarında da olsa dar görüşlü insanlarla alay eder. Saç, uzun yıllar boyunca kadının modernleşme sembolü olmuş, kısa kesim saç modeli erkeksi bir hava kattığı için saçını kısa kestirebilen kadına özgür ve cesur kadın olarak modernizmden paye verilmiştir. Değişim ise kapitalizmle birlikte ortaya çıkar. Saç modellerindeki, kıyafetlerdeki, bireysel eşyalardaki sık ve ani değişimler modernizmin getirisiidir. Bu çağda öne çıkan insan bedeni, hep daha zinde hep daha farklı ve cesur olmak zorundadır. Aksi takdirde “çağ dışı” olunur, “geri” kalınır.

Modern hayatın hızlı ve tüketici yanına değinilen bir başka bölüm de Aysel’in ‘Nükleer Çağın Değerleri’ adlı makalesini sunmak için İzmir’e giderken yaşadığı kargaşa anıdır. Sabah erken kalkan Aysel, kendisine hiç yakıştıramadığı bir umutsuzluk içinde kıvrınarak hazırlanır ve yola çıkar. Fakat o gün şehre gelecek olan bir devlet büyüğünün karşılanması için yapılan tören sebebiyle polisler tarafından yollar boşaltılır, taksiye yetişemeyip minibüse binen Aysel de uçağı kaçıır.

“...Küçük şeyleri beklemekten, büyüklerini düşünmeye sıra gelmiyor. Saatse, daha şimdiden yedi otuz. Sekizde havaalanında olabilmek için artık bir tansık gerek.

“Araçlar ucuca eklenmiş, yaya hızıyla ya gidiyor, ya gidemiyorlardı. Dört yol ağzına varır varmaz minibüsü bırakmak, orada bir taksi yakalamaya çalışmak... ABD ve Sovyetler’in nükleer üsleri, SS-20 roketlerini Avrupa’dan kaldırmaları büyük bir anlam taşımaz. Nükleer bir hayatın henüz başlarındayız... Şu kamyonun arkasından püsküren kara duman da... Mazot ucuzmuş... Hayatlar da gitgide ucuzluyor.” (Ağaoğlu, H., 2010: 82-83).

Zamanın artık kısıtlı oluşu, araba, uçak gibi makinelerin hayatın tümüne yayılması, ölkelerin yeni ürettikleri silahlarla yaptıkları, uluslar arası savaşları

körükleyen güç gösterileri modern yaşamı çkilmez hale getiren, doğallığından ve masumiyetinden uzaklaştıran etkenlerdir. İnsanlar artık verdikleri sözleri zamanında yerine getirmemekte, manevi değerler önemini yitirirken kapitalist algının bir getirisi olarak kişiler de artık yerine yenisi konulabilecek önemsiz birer özneye dönüşmektedirler.

Dar Zamanlar serisinde karşımıza sıklıkla çıkan modern öğelerden biri de Cumhuriyet’le birlikte yaygınlaştırmaya çalışılan Batı tarzı dans stilleridir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında bu dans çeşitlerini bilmek, aydın ve modern olma göstergesi sayılmaktadır. *Hayır...* romanında da Aysel’in gençliğinde öğrendiği vals yeni kuşaktan bir delikanlıyla yapabilmesi onun döneminin gençlerinin ne kadar azimli ve kararlı olduğu anlamını taşımaktadır.

“ Nasıl bu kadar güzel vals yapabiliyorsunuz? Nereden öğrendiniz?

Aysel:

Cumhuriyet’in okumuş ilk genç kuşakları, tango ve vals demektir.” (Ağaoğlu, H., 2010: 217).

Fikrimin İnce Gülü romanında karşımıza çıkan en önemli kapitalist unsur Bayram’ın uğruna her şeyini feda ettiği arabasıdır. Almanya’da birlikte çalıştığı iş arkadaşı Veli, Türkiye’ye tatile gelecekleri zaman kendi arabasının fazlasıyla dolu olması sebebiyle bazı eşyalarını ve çocuklarından birini Bayram’a emanet etmek ister. Fakat hiç kimse için bir şey yapmak istemeyen Bayram, arabasına zarar gelebileceği endişesiyle Almanya’da onu tek sahiplenen kişi olan Veli’nin bu isteğini reddeder.

“Bizim Veligil bunlar!.. Şuna bak. Salkımsaçak. Bir de kalkmış eşyalarının yarısını sana yükleyeceklerdi Balkız. ...Kıyabilsem Balkız’ıma, ben kendim için, hısım akrabam, eşim dostum için, değil mi ya, yüklenirdim bir iyice. Bak, amcamız hastaymış da, ona bile eli boş gidiyoruz... Çocukların birini yanıma alacakmışım... Tükürüğünü, sümüğünü yeni kılıfımıza silecek de... Kapılarımızı ayaklarıyla, camlarımızı elleriyle çizip kirletecek de... Adam kendisi bile oturmaya kıyamıyor, değil ki...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 5).

Bayram’ın bir makineye olan bu özeni, insanlara hiçbir değer vermezken arabasının kılıfını, kapılarını, koltuklarını düşünmesi, hatta hiç kimseye tek güzel söz sarfetmeyen Bayram’ın bu cansız varlığa ‘Balkız’ adını verışı canlıya verilen

hassasiyetin artık ortadan kalktığının altını çizer. Bayram ölüm döşeginde yatan amcasını düşünmektense, arabasına gelebilecek olan zararı hesap eder.

Arabasıyla bu kadar özdeşleşmiş Bayram'ın insanların yardımına koşmadan, bir araç soğukluğuyla emredilmiş bütün kuralları yerine getirmesi, Veli'nin kızıyla Kapıkule Gümrük Binası'nda karşılaştığı anda da yaşanır. İnsanlar tarafından koyulmuş fakat yaşamı mekanikleştiren bu yasalara uyumu, devlet idaresinin hep aynı şekilde işlemlerini sağlayan ve artık aynı çarkın bir parçası haline gelmiş olan “memurlara” zorluk çıkarmayı, arkadaşına ihanet ederken bir otomobile ihanet etmeyişi Bayram'ın içinde bulunduğu düzene ne kadar ayak uydurmuş olduğunu görmemiz bakımından dikkat çekici ibarelerdir.

“Veli'nin büyük kızı, Kapı Kule Gümrük binasından bir giriyor, bir çıkıyor... Gözleri Bayram'a değişiyor. Bayram gözlerini kaçırıyor. Hiçbir şeyin ucundan tutmuyor Bayram. Balkız'ı ihmal ve ona ihanet suçu işlemiyor. Memurlara güçlük çıkarma suçu işlemiyor. Yasalarda yeri olacak hiçbir suçu işlemiyor.”(Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 96).

Almanya'ya çalışmaya giden Bayram, onun için çok değerli olan bu Mercedes'i alırken insanüstü bir çaba göstererek, bir makineye ulaşabilmek için adeta makineleşmiştir. Doğduğu ve sürekli dışlandığı Ballıhisar'da yer edinebilmesinin tek şartı ona göre ne pahasına olursa olsun bu arabanın sahibi olmaktır. Yani, kapitalizmin mal varlığını ve parayı insani değerlerden üstün tutması ilkesi, saygı duyulabilmeyi mal sahibi olmaya bağlamıştır.

“Bayram'ın en son atılımı: Boş her dakikasını, bu Mercedes'i alabilmek için harcadığı günler. Durmadan iş saatlerini çoğaltıyor: Etti iki bin dokuz yüz mark. Haftada yirmi fazla saat daha yap. Etti üç bin dört yüz mark... Aklı hep son çıkan Mercedes'lerde... Göz dolduran, Ballıhisarlı'yı artık ‘İncegül Bayram’ diyerek kendisiyle alay ettirmeyecek bir araba için daha ne kadar fazla saat, fazla gün yapmak gerek? Kendisi için ayrılmış tek saati olmayan son üç yıl...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 14).

Türkiye'ye giriş yapan Bayram, Edirne'de ilk molasını verir. Buradaki küçük bir lokanta çalışanının onu ısrarla çağırması ve başka bir yerden alış veriş yapmamasını tembihleyişi Bayram'ın dikkatini çeker. Rekabet duygusunu çalıştığı büyük araba firmalarında görmeye alışkın Bayram, küçük esnafın da bu moda uydüğünü görerek

şaşırmaktadır. Üstelik Bayram'ın canlı varlıklara karşı küçümseyici yaklaşımını pilicin mekanik özelliklerinden yoksun oluşunu vurgulamasıyla bir kez daha görürüz.

“ ‘Piliç için öğleyin gelin. Başka yerde aranmayın, doğru buraya gelin!’ diye sesleniyor.

‘Yok. Esasta piliç yemicem...’

Ne kötü oldu şu dünya! Her yerde rekabet. Bu bile rekabet peşinde. Ne o ulan, Ford'a karşı Mercedes, Mercedes'e karşı BMW mi bu? Kuyruklu, kuyuksuz, otomatikli, otomatiksizi, olmuş olacağı bir piliç işte...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 53).

Yazsonu romanın da ise, modernleşme genellikle mekân-insan bağlamında aktarılmıştır. Dağ köylerinde ve deniz kıyısında yaşayan insanlar kültürel farklılıklar göstermeleri sebebiyle kıyaslanmışlardır. Modern kültürün bir getirisi olan turizm özellikle de kıyı turizmi geleneksel yaşayışa sahip olan insanların hayatlarını çok büyük ölçüde etkilemiştir. Side yakınlarındaki bir tatil yerinin anlatıldığı romanda, köy halkının bu kültürden çok uzak olmasına rağmen bölgeye gelen turistler sayesinde mayolu insanlar görmeye, farklı yaşam şekilleriyle tanışmaya fırsat buldukları söylenmektedir. Köyde yaşamayan insanların dışarıdan müdahaleleriyle gelişen bu kültürel değişim önceleri yadırganırken daha sonra yadsınmaz duruma gelmeye başlamış, iki farklı kültür iç içe yaşar duruma gelmiştir. Motellerde yaşayan “geçici” sakinler, köyde yaşayan “kalıcı” sakinlerin hayatına karışmamakta, köy sakinleri de kendi geleneksel yapılarından çok da taviz vermemektedirler. Fakat önceleri çokça yadırgadıkları bu yaşam şeklini artık çağın bir gereği sayarak kabullenmiş görünmektedirler.

“Anlatıldığına, benim de bilebildiğime göre, o kıyılardaki köylerin dağlardan buralara inmiş ilk kuşağı, henüz yaşıyor. Yaşlı, ama ayakta. Kıyılara çok güzel moteller, dinlence yerleri kuruluyor. Kuranlar, köylerin buralardaki tek kuşaklık halkı değil. Yusuf ise, üç beş yıl önce ilk kez bir yazı makinesi görüyor. Peki, mayolu bir kadını içlerinden ilkin ve en yakından hangisi gördü acaba?” (Ağaoğlu, Y., 2007: 24).

Modernizmle birlikte özgürlük kavramının algılanışı da değişmiş, özgürleşmek artık istediği gibi giyinerek, istediği gibi iletişime geçerek yaşamak anlamına bürünmüştür. Yine özgürlük diyince akla ilk gelen Batılı tarz bir özgürlüktür. Nevin'in

çevirmen oluşu ve özgürlüğünü yabancı bir dil kullanarak pekiştirmesi, Batıya olan hayranlığın sonucudur. İnsanların karşısına geleneksel kültürden uzaklaşarak çıkmak, herkesten farklı olmak adına toplumun yadırgamalarına kulak asmamak kahramanın özgürlük tanımı içindedir.

“Bizim, sekiz on yıl önceleri ilk kez bu kıyılarda özgürlüklere koşuşumuz: yani benim küçücük mayolarla dolaşmam, yani Güney’in denize lastik deniz simitleriyle inişi... başkalarına yabancı dil öğretişlerimi, çevirmenliğimi o yataklar üstünde de unutmaksızın oğluma ve kocama o dillerde seslenişlerim; yani bir gece yarısı, çırılçıplak, üçümüz, üçümüzün de çırılçıplak denize girişimiz- dolunaydı yine-; akşamüstleri tavrını bozmamak, bozduurmamak için Hasan’ın, köy hocası ve öteki köylülerin ziyaretleri sırasında rakısını yudumlamayı sürdürmesi; köy kadınlarının ‘hoşgeldiniz’lerine yarıçıplak çıkmamız yani, -örtünmeye gerek duymamamız- özgürlüklerimizi savunmak mı, daha dün dağlardan inmiş, denizle henüz hiç ilgisi olmamış, kumlarla ilişki kurmamış buralar insanına yeni bir yaşam biçimi sunmak mı yoksa?” (Ağaoğlu, Y., 2007: 100-101).

Kapitalizmin *Yazsonu* romanında karşımıza çıkan en önemli sonuçlarından biri de hızlı tüketimle birlikte gelişen maddi ihtiyaç odaklı yaşam tarzıdır. Uyumak, gezmek, eğlenmek, para kazanmak gibi bedensel ihtiyaçlar duygusal ihtiyaçların önüne geçmiştir. Romandaki motel sahibi Oğuz Bey, kapitalist bakış açısıyla olaylara yaklaşan bir insandır. Eski Türk Hakanlarından birinin adı olan Oğuz şimdilerin motel sahibi zengin bir iş adamının adı olarak karşımıza çıkar. Önceleri savaşlar Türk Devletler’ine daha fazla toprak katmak için yapıldı ve devlet de hakanın malı sayılırdı. Modern dönemle birlikte güç ve ün sahibi olabilmenin, yani çağımızın savaşçısı olabilmenin tek şartı para sahibi olmaktır. Eski dönemlerde insan kanı akıtılarak elde edilip hakanın malı olan toprak parçaları şimdilerde yüklü miktarlarda para veren herkesin malı olabilme hüviyetindedir. Onun için müşteri memnuniyetiyle gelecek olan kazanç her şeyin önünde gelir. Yıkılacak olan evin yerine motele eklenen odalar motel sahibine daha fazla kazanç sağlayacaktır. Fakat “bu ev bu bahçe için ne istersek” ibaresi bu isteklerin maddi olarak karşılıklarının verilebileceğini, manevi değerlerin de artık önemini yitirdiğini işaret eder.

“Diyor ki, bu ev, bu bahçe için ne istersek, satın alabilir burasını. Böylece bitişğini de moteline ekleyip geçebilir. Metrekarelerini çoğaltabilir ve artık oda sayısını istediği sayıya çıkarabilir. Yine bir düşünün. Siz gitmeden anlaşılabirsek iyi

olurdu. Projeyi onaylatmam kolaylaştırdı. Yoksa, motelin oda sayısını az tutmak zorunda kalacağım. Rantabl 10 olmayacak, zarar edeceğim. Diskotek mi? Hayır, ondan cayamam. Gençler diskotek istiyor. Yabancılar, gecelerini ıssızda uyuşuk geçirmek istemiyorlar...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 167).

Ev halkı ile Oğuz Bey arasında geçen konuşmalar da bu iki farklı dünya algısının altını çizmesi bakımından dikkat çekicidir. Hasan’ın ve Nevin’in oğulları Güney hayattayken aldıkları bu ev onların anılarını tazeledikleri, oğullarıyla geçen güzel günleri hatırlayabildikleri tek mekândır. Zaten bu mekânın roman kurgusu içerisinde ev olarak belirlenmiş olması da “yuva” kavramının sıcaklığını anlatması bakımından önemlidir. Birbirine sevgi bağıyla bağlanmış olan bireylerin kurdukları ailelerin evde yaşamasına karşılık, tek başına kalmış, yalnız ve aidiyetten uzak insanlar oteli tercih ederler. Dönemin insan ilişkileri üzerinde yarattığı bu ağır tahrip evin yerine motel yapılması şeklinde sembollere dökülmüştür.

“ Hepimiz soluklarımızı tutmuştuk. Gerçekte biliyorduk. Hasan da, o da biliyordu. Burası bir ev, bir toprak parçası değildi. Bize büyük acılar vermiş, sonra da, kısacık bir zaman içinde bizi çok mutlu etmiş bir şeydi. Bir çiçek, bir yaprak, bir şarkı, bir kişi, bir zaman, bir çağ...”

Hasan, bize bakıyordu. Yanıtı, içimizden birinin vermesini bekler gibiydi.

‘Düşünmüyoruz bunu. Burayla duygu bağlarımız var...’

Oğuz Bey’i böyle yanıtladık. Adam, gözlerini eve, kendi haline bırakılmış, ancak kısa bir yazsonu tatilinde sardunyalarına, yaseminlerine, ıtırına, japongüllerine özen gösterilmiş bahçeye perçinlemişti:

‘Duygu bağı dediğiniz nedir ki efendim? Yarın nerdeyse, duygularımız da oradadır, öyle değil midir?’” (Ağaoğlu, Y., 2007: 208-209).

Hayatını para odaklı kurmuş olan bir diğer roman kahramanı da *Üç Beş Kişi*’nin başarılı iş adamı Ferit Sakarya’dır. Ferit, her fırsatta yaptığı yatırımlardan bahseder. Para kazanma ve el attığı işlerin üstünden en iyi şekilde gelebilme yeteneği

¹⁰“ Rantabl: is. Fr. Gelir getiren, kâr sağlayan, verimli, getirimli.”(Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 9. Baskı).

onun çevresi tarafından saygı duyulan bir birey olmasına sebep olmuştur. Herkes Ferit'in bu mantık odaklı hayatına gıpta etmektedir. Fakat Ferit'in iç dünyasının anlatıldığı sahnelerde maddiyat üzerine kurulu bir hayat yaşayan bu başarılı iş adamının sevgiden yoksunluğunu ve bu sebeple hayatındaki boşluk hissini görmemiz mümkündür. Ferit, parayla her şeyi yapabileceğini ama sıcak bir eve sahip olamayacağını anlatırken onu iğnelemek isteyen arkadaşı, ev ve oteli aynı kefeye koyarak Ferit'in hayatının yavanlığına göndermede bulunur:

“ ‘ Para iyidir. Eskiler vakit nakittir, demişler ya, bizim de artık nakit vakittir, dememiz gerekiyor. Para, iyidir. Para, zamandır. Parayla senin üstünden kolayca geçebileceğin köprüler kurabiliriz, yollar yapabiliriz... İşte bunların, tren yollarını, başka fabrikaları yapabilmek için benim de birkaç beton fabrikası, birkaç çelik, çimento fabrikası kurduğum doğru... ama görüyor musun, o parayla kendime bir ev kuramadım daha!..’

‘Deniz’le senin her kentte bir eviniz var ya. Hem de ne gökdelen evler. Bütün oteller sizin!’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 219-220).

Ferit'in her yerde bir otel odası kiralama imkânı vardır, fakat karısı Deniz'le olan yüzeysel ilişkisi ona bu odalara ev ruhu katmaya yetmez. Ferit'in iç dünyasına hitap eden kişi aslında aşağıladığı Selmin'dir. Deniz'le aynı evi paylaşırken mutsuz olan Ferit, bir otel odasını bir geceliğine paylaştığı Selmin'i aklından çıkaramaz. Mantık evliliğinin karşısına duygularıyla, tutkularıyla bağlandığı tek gecelik ilişkisi oturtularak mekânların aslında insanlar sayesinde önem kazandığı bir kez daha vurgulanır.

3.1.2. Özelleşme

Osmanlı Devlet yapısına baktığımızda, devletin toprakları dahil her unsuruyla padişahın malı olduğunu, devlet yönetiminin tek elde toplandığını görmemiz mümkündür. Fakat Cumhuriyet'in bir getirisi olarak gelişen yöneten değil de yönetilen eksenli devlet yapısı ferdi teşebbüsleri de ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün 'Devletçilik' ilkesinin peşinden gidilip, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda devletin tek söz sahibi olması sağlanmışsa da, dünya ekonomisine artık ayak uydurmaya çalışan genç Türkiye, ferdi teşebbüslere de olanak sağlamaya başlamıştır. Özellikle Adnan Menderes'in başbakanlık yıllarında toprak

sahibi olan kişilerin daha fazla kalkındığını, köylerinden çıkarak kentlerde farklı bir yatırımcı tabakası oluşturduklarını bilmekteyiz. Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak 1980'lere kadar gelişen Türkiye'nin tarihi seyrini yakından inceleme fırsatı bulduğumuz Adalet Ağaoğlu'nun romanlarında da özelleşmenin gelişimini görebilmemiz mümkündür.

Yazarın ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak*'ta ilk olarak karşımıza çıkan Sümerbank¹¹ ibaresi dönemin ekonomik hayatının gelişimini aydınlatmak açısından önemli bir ipucudur. Aysel'in, kasaba ilkokulunda müsamere sergilemek için çıkmış olduğu sahnenin tasvirinde Sümerbank'tan alınmış olan perde dikkat çeker. Devlet eliyle kurulmuş olan Sümerbank, halka daha ucuz ve kaliteli eşyalar satan bir kuruluştur. Daha sonraki yıllarda özelleşip sonra da ortadan kalkan bu şirket, bir dönemin ekonomik durumu vasat olan insanına hitap etmiştir. Özellikle devlet memurlarına yapılan çeşitli indirimler devletin halkın daha iyi yaşam sağlamasına attığı ilk adımlardandır. Bu romanda da bir devlet dairesi olan okulda dönemin devlet tekelinde bulunan kuruluşu Sümerbank'ın ürünlerinin kullanıldığını görürüz.

“Sümerbank keteni bordo renk perde, okul sahnesini tam örtmüyordu.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 3).

Çocukluk döneminde Sümerbank'la tanışan Aysel'in olgunluk döneminde hala Sümerbank'la karşılaştığını görürüz. Aysel, çocukluğunda çıktığı ilkokul müsameresinde arkadaşlarıyla birlikte çiçekler, böcekler piyesinde rol almış her çocuk bir çiçeği ya da böceği canlandırırken Aysel kelebek olmuştur. Olgunluk dönemindeki Aysel'de kendisiyle yüzleşmek için ölmeye yattığı otel odasına giderken önce bir

¹¹ Sümerbank Türkiye'de özelleşmenin kademeli ilerleyişini en iyi anlatabilecek kurum olması sebebiyle Adalet Ağaoğlu romanlarında kendisine yer bulmuş ve sosyal bir sembol olarak kullanılmıştır. Sümerbank'ın tarihi gelişimi ve amacı ansiklopedilerde şöyle ifade bulur: “Sümer Holding, tam adı SÜMER HOLDİNG AŞ, 1933-93 arasında SÜMERBANK, Türkiye'de iktisadi devlet teşekkülü... Bir kamu iktisadi kuruluşuyken işletmeler bölümü 1993'te Sümer Holding adı altında yeniden örgütlenmiş, Sümerbank AŞ adını alan bankacılık bölümü ise 1995'te özelleştirilmiştir.

Kuruluşunu düzenleyen 2262 sayılı yasaya göre, Sümerbank'ın başlıca görevleri DSO'dan devralacağı fabrikaları işletmek, özel sanayi kuruluşlarındaki devlet hisselerini yönetmek, özel yasalarla verilmiş yetkilere dayanarak kurulacak fabrikalar dışında devlet sermayesiyle kurulacak tüm sanayi kuruluşlarının etüt ve projelerini hazırlamak, bunları kurmak ve yönetmek, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak, genel bankacılık etkinliklerinde bulunmak ve sanayi için gerekli teknik personeli yetiştirmektir. Ayrıca, krediye çevrilebilir sermayesinin yarısından az olmamak üzere özel sektöre sanayi kredisi açmakla görevlendirilmiştir.

...Başta tekstil ve giyim sanayi olmak üzere imalat sanayi alanlarında yatırım, kuruculuk ve işletmecilikle her türlü mal ve hizmetin üretimi, pazarlanması, ithalat ve ihracatıyla görevli olan Sümer Holding'e bağlı işletmelerin büyük bölümü 2001'e gelindiğinde özelleştirilmiştir. (Ana Britanica, 214).

gazeteci çocuğun peşine istemsiz olarak takılır, daha sonra ise dikkatini Sümerbank çeker. Sümerbank'ın vitrinindeki kumaşların da o piyeste olanları daha doğrusu Aysel'e çocukluğunu hatırlatışı önemlidir. Gazeteci çocuk ona kendi çocukluğunu hatırlatmış, Sümerbank ise o dönemde yaşadıklarını zihninde daha net canlandırmasına sebep olmuştur.

“ İndirildiğim yerde dikilmiş, önümden geçen gazeteci çocuklara bakıyorum. Dört bir yana koşarak gidiyorlardı. Böylece ürküntümden sıyrıldım. Kendime yapılacak yeni bir şey buldum. Çocuklardan birinin peşine takıldım. Öyle hızlı gidiyordu ki, koşmak zorunda kalıyordum. Koşarken Sümerbank yazısını okudum. Yapının arka yüzündeki vitrinlerde sonsuz karışıklıkta renkler. Çiçekler, noktalar, çizgiler, kareler... Yine de gazeteci çocuk nereye giderse oraya gideceğim. Ama işte Maliye Bakanlığı'nın köşesinde çocuğu gözden kaybettim.

Artık bir vitrine bakıyorum. Sümerbank'ın ucuz pamuklu vitrinine. Daha doğrusu, dışımda olup biten her şeye arkamı dönmüş, orada öyle duruyorum.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 67).

Türkiye'nin ekonomik gelişimine ve dolayısıyla özelleşmeye en fazla tanık olduğumuz roman kuşkusuz *Üç Beş Kişi*'dir. Bu romanda karşımıza çıkan iş adamı Ferit Sakarya, özelleşmenin ilk yıllarında yaptığı yatırımlarla gözde bir yatırımcı konumuna yükselmiş, kendisi gibi yatırımcıları fazlasıyla ikna eden konuşmalar yapmıştır. Yine bir konuşmasında atmak istediği adımları anlatır. Karşısındaki kitle devlete ait “memurlar” değil, şahsi yatırımları olan “üyeler”dir. Yani fabrikalaşma devlet tekelinden çıkararak özel müteşebbislerin eline geçmeye başlamıştır:

“ ‘ Değerli üyeler, diyelim ki elimizde herhangi bir yatırım için para var. Yani sermayemiz var. Hatta, küçük sermayeleri birleştirip büyük yaptık, diyelim. Bu parayı da sanayiye yatıracağız...’ (Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 235).

Ferit Sakarya'nın bu konuşmasını dinleyen sosyalist arkadaşı Asaf, Ferit'in sözlerinden etkilenerek onu alkışlamıştır. Fakat sosyalizmin devlet esaslı idealleri peşinde sürüklenen Ferit'in arkadaşı, aslında özelleşme taraftarı değildir.

“ ‘Kaç yıl oldu ben bu söylevleri çekeli, Asaf. Unutmamışsın!’

‘Nasıl unuturum? Unutabilir miyim? Düşünün çocuklar, beni konuk dinleyici olarak çağırmıştı. ‘Sen sosyalistsin, benim gibi bir Anadolu işadamının görüşlerini tutmazsın, sıkılabilirsin

hatta, ama istersen gel biraz izle bu toplantıyı. Sonra tartışalım.’
On yıl kadar oldu, değil mi Ferit? Belki daha fazla...’

Ferit, gözlerinde yumuşacık ışıklarla yanıtlıyor onu:

‘Yoo, yetmiş iki kış falan olmalı...’

“...Beni alkışladın, ama söylediklerimi onayladığın için değil, sözlerimin coşkusuna kapıldığın için... Özel girişim yoluyla kalkınmanın olanaksızlığına inandığına, bünyeye bir kez girmiş bulunan ‘bir virüsü’ yok saydığına, hem hantal, hem despot devletçiliği bile savunduğuna göre?..” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 236-237).

Ferit, bir özelleşme taraftarı olduğu için devletçilik ona ‘hem hantal, hem despot’ görünmekte, şahsi girişimler sayesinde bireyin ve ülkenin kalkınacağına inanmaktadır. Bu kahramanın, roman süresince devletin ve insanların yararına yatırımlar yaparken servetine de servet kattığını görürüz. Toprak ağası bir babanın oğlu olan Ferit, yurtdışında okuyarak sanayinin önemini kavramış, sosyalist tutumunu okuduğu Fransa’da bırakarak ülke ekonomisine katkıyı sağlayacak tek yolun özelleşmeden geçtiğine inanmaya başlamıştır.

3.1.3.Fabrikalaşma

Kurtuluş Savaşı’ndan çıkan Türkiye Cumhuriyeti benimsemiş olduğu devletçilik ilkesiyle birlikte medeni devletler seviyesine yükselebilmek için fabrikalaşmaya önem vermeye başlamıştır. Bir tarım toplumu olan Türk toplumu, Batı’ya yetişebilmenin ilk ve en önemli koşullarından birinin sanayi gelişme olduğunun ayırdına varmıştır. *Dar Zamanlar* serisinin ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak*’ta fabrikalaşmadan bahsedilen bölüm, Ankara’ya giden Aysel’in teyzesinin evindeki soba üzerine arkadaşına gönderdiği mektupta yazdığı satırlardır. Kasabada el yapımı sac soba ile ısınan Aysel’in, fabrika mahsulü taş kömürü soba ile karşılaşmasını mektuba yazacak kadar önemsemiş olması dönemin insanının sanayi ürünlerine çektiği açlıktan ileri gelmektedir. Geri kalmış sanayi, insanların daha fazla enerji harcayarak daha az fayda elde etmelerine sebep olmuş ve yaşamı güçleştirmiştir.

“ Teyzemler yeni bir soba aldılar. Şakir Zümre marka. Şimdi onun başında yazıyorum. Bu sobalar Türk Sanayi Harbiye

ve Medeniye Fabrikası'nın, yani memleketimizin ilk soba fabrikasının mallarıymış. Eniştem bu sobaların on beş yıllık bir tecrübenin mahsulü olduğunu, yani en iyi sobaların bunlar olduğundan kimsenin şüphesinin bulunmadığını söylüyor. Bilirsin, biz, bizim oralarda çok çok sacdan odun sobaları yakardık. Ben böyle bir taşkömürü sobasını ilk görüyorum ve teyzemlerin yakacakları günü iple çekiyorum.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 70).

Sanayileşmenin en fazla yankı bulduğu roman, kurgusu sebebiyle *Üç Beş Kişi*'dir. Toprak zengini Sakarya ve Kaymazlı ailelerinin yıllar geçtikçe yeni kuşaklar sayesinde topraktan uzaklaşarak daha ziyade şehir kültürünün bir ürünü olan sanayiye, fabrikalaşmaya yönelmeleri romanın başlıca temalarındandır. Bu iki ailenin şahsında dönemin Anadolu zenginlerinin ekonomik ve kültürel değişimi konusu da irdelenmiştir. Ahmet Kaymazlı ile evlenmesine karşı çıkan babasına rağmen bu evliliği gerçekleştiren Türkân Hanım, ölen eşini yâd ederken aslında üç kuşak Anadolu zengin tabakasının da gelişimini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Türkân Hanım'ın babası olan Emin Bey, köyde tarımla uğraşma taraftarı olan romanın ilk kuşak karakteridir. Damadı Ahmet Kaymazlı'nın yaptığı yatırımlar ve siyasi girişimler Emin Bey'e göre yarar getirmeyecek, boş uğraşlardan öte bir şey değildir. Adnan Menderes döneminin bir ürünü olarak karşımıza çıkan ve o dönemin yatırımcı tipinden haberdar olmamızı sağlayan Ahmet Kaymazlı ise, yapmış olduğu yatırımlarda köy ile şehir arasındaki bağlantıyı kuracak atılımlar yapmış, fakat tam olarak bir sanayileşme gerçekleştirememiştir. Üçüncü kuşağı temsil eden Ferit Sakarya ise tam bir iş adamı profiline sahip, yüzünü tamamen kente dönmüş olan 1980'lerin yatırımcısı rolündedir.

“...Ahmet'in koskoca un fabrikası Eskişehir'de dumanını havaya savurtup dururken, biz ırgatların başında saman savurtacağız... Ne olmuş, kötü mü olmuş? Hem gördün işte, oğlun bile Ahmet'ten yana, Avrupa görmüş oğlun bile...”

“Böyle düşünmüştü ama kardeşinin tamı tamına Ahmet'ten yana olduğuna da emin değildi. Ferit'in aklından, Ahmet Kaymazlı'nın girişimciliğine burun ucuyla gülen, bambaşka, akıl almaz şeyler geçiyordu. Ona, ‘Siz köylüyü yerinde tutmak istersiniz, şehirde de kendiniz otursunuz. Ben, köylüyü şehirli edeceğim’ demişti bir kez. Kocası tuğla harmanı ile ne kadar övünürdü. Hacer'e bile o kadar yumuşak başlı davranan Ferit, eniştesi Ahmet'e karşı çok acımasızdı. Türkân Hanım'a öyle gelmişti. Kocası, bir kez, o gün süklüm püklüm görünmüştü gözüne: ‘Tuğla fırınında çalıştırdıklarımı kim çalıştırabilirdi

şehirde? Hepsi ırgatlıktan...’ İşte, Ferit’in koca çenesini kaşıya kaşıya attığı o acımasız kahkaha: ‘ Yine tepesi açık bir harman! Yine yağışlar başladı mı, hadi bakalım vasıfsız işçi açığa... Kışları ne yapıyorlar, köy kahvelerinde pineklemiyorlar mı? Kar, yağmur denecek de, sizin harman işe yarayacak... Harmanın üstü kapalıasına fabrika derler, fabrika!..’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 139-140).

Romanda Ferit’in düşüncelerine sıklıkla yer verilmiştir. Ferit Sakarya, arkadaş ortamlarında, aile çevresi içinde ve yapmış olduğu toplantılarda sanayileşme yolunda atmak istediği adımlardan bahseder. Her fırsatta dillendirdiği bu görüşler Türkiye’nin üretimi arttırmak zorunda olduğu yolundadır. Ona göre öncelikle Türk toplumu kendisini doyuracak oranın üstünde bir üretim sağlamalı, böylelikle insanların senelerden beri süregelen “yokluk” duyguları törpülenmelidir. Ancak bu şekilde üretim fazlası mal elde edilip dış satım başlatılabilir. Ferit Sakarya’ya göre ise bu amacın tek muhatabı özel sektör olmak zorundadır. Türkiye, kapitalist bir ülke olmaması sebebiyle Batı toplumlarının ekonomik yöntemlerini izlememeli, kendi toplumsal yapısına uygun yolu seçmelidir.

“‘Bizim durumumuz bütünüyle farklı. Hem sanayileşemediğimiz , ‘malum’ kapitalist bir sistem toplumu olmadığımızı biliyor, hem öyle toplumların ekonomi kurallarını kendimize yol olarak seçiyoruz. ...Ülkemiz, üretimini tüketimiyle denkleştirmiş değil, bunu biliyorsun. Biz, ekonomik sorunlarımızı fiyat ve kâra göre çözemeyiz henüz. Bizim toplumumuz tüketim konusunda doymuş bir toplum değil ki. Önce tüketim açısından doymuş olacağız, elimizde mal artacak. Üretim artığı olacak ki, o zaman ekonominin önüne çıkan darboğazları fiyat-kâr mekanizmasıyla aşabilelim. Biz, kalkınma atılımımızda her kaynağımızı, her olanağımızı, elimizdeki her gücü; fındık kabuğumuza, saman çöpümüze, dışkılarımıza dek her birikimimizi hiç ziyan etmeden sonuna dek değerlendirmeliyiz. Yıllardır bunu söylüyoruz. Bizde özel sektörün görevi de, işlevi de kendi kendini bu yollardan ne olursa olsun güçlendirmek...’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 211).

Ferit’in bu görüşleri Türkiye’nin kalkınmasına dönük ciddi planlardır. Romanda herkesin hayranlık duyduğu, kapitalizme karşı gibi görünmesine rağmen aslında kapitalist bir hayat tarzı süren Ferit’in, birçok işte başarılı olduğunu ve yaptığı şahsi yatırımlar sayesinde ilerlediğini görürüz. Özelleşmeyi savunan bu iş adamının bir sonraki kuşağını ise yeğeni Murat temsil eder. Özelleşmeyle birlikte gelen toplumsallıktan yoksunluk bu atak özelleşme savunucularından sonra gelen neslin

tamamen içe kapanık ve yalnız yaşamasına sebebiyet verir. Emin Sakarya, Ahmet Kaymazlı, Ferit Sakarya ve Murat Kaymazlı'nın yaşam şekilleri bir bakıma Türkiye'nin geçirdiği evreleri göstermesi bakımından tam bir bütünlük teşkil eder. Feodal yapıya dayalı bir yaşam şekli önce kendisini yavaş yavaş kentlileşmeye ardından da tamamen bireysel girişimlere bırakmıştır. Devletin ve toplumun kurallarından sıyrılan birey ise Murat Kaymazlı örneğinde olduğu gibi, içe kapanık, melankolik bir hal almıştır. Kısacası özelleşmenin bir ileri düzeyi olan özneleşmeyi romanda açık bir şekilde takip etmemiz mümkündür.

3.2.Kültürel Değişme Simgeleri

Tanzimat Fermanı'nın kabulü ile birlikte resmen kabul edilen Batı'nın Doğu'dan üstün olduğu düşüncesi Türk toplumunda hala yaygın şekilde yankı bulmaktadır. Toplumsal kabullerin bir ürünü olan edebi eserlerin bünyesine sirayet eden bu düşünceler gerek son dönem Osmanlı aydınları gerek cumhuriyet aydınlarınca kafi derecede işlenmiş hala da işlenmeye devam etmektedir. Öncelikle sadece şeklen kabul edilen bu değişim hadisesi bir zaman sonra öze de indirgenmeye başlanmış; fakat, bu iki toplum arasındaki kan uyuşmazlığı sebebiyle ortaya ne Batılı olabilmiş ne de Doğulu kalabilmiş bir insan profilinin çıkması kaçınılmazlaşmıştır.

Adalet Ağaoğlu'nun da romanlarında sıkça kullandığı motiflerden biri kültürel değişim simgeleridir. Bazen Batılı tarz bir dans ve ya saç şekli, bazen bir araba, ya da mayo giyebilme özgürlüğünü elde etme olarak karşımıza çıkar. Yazarın sembol kullanma ustalığı sayesinde bu tema örtük şekilde romanların geneline yayılmıştır diyebiliriz.

Ölmeye Yatmak romanında karşımıza ilk çıkan değişim simgesi kasabadaki çocuklara yaptırılan Batılı tarz danslardır. Metinde Türk toplumunu temsil eden kasaba halkının tüm karşı çıkışlarına rağmen, kızlar ve erkekler yan yana getirilerek dans ettirilmişlerdir. Eski usul eğitim sisteminde yapılmaya çalışılan yeniliklerin ne büyük sıkıntılar yarattığı da yine romanın bu kısımlarında işlenmiştir. Kasabadaki değişim devleti temsil eden memur kesim sayesinde hız kazanırken kentteki değişim her koldan desteklenmekte, kadınlı erkekli her bireyin değişime uyması istenmektedir. Bu

değişimin sağlanmasında medyanın özellikle de dönemin en önemli haber aracı olan gazetenin yadsınamayacak derecede önemli yer tutması dikkatlerden kaçmamaktadır. Yazar, ara ara Ulus gazetesinden metin örnekleri sunarak medyanın değişime ön ayak olduğunu vurgulamıştır. Ankara’da kadınların Kızılay’a yardım etmesi sebebiyle yapılan gazete duyurusu hakkında şöyle bir malumatla karşılaşırız:

“Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi, Türk kadınına vazifeye çağırmaktadır: ‘ Cemiyetimiz tarafından harp, kıtlık, muhaceret ve emsali ahvalde zuhuru muhtemel olan hastalıklarla yapılacak mücadelede ve bilhassa seferberlik esnasında, hastanelerde Kızılay hemşirelerine yardımcı sıfatıyla çalıştırılmak üzere, Ankara Numune Hastanesi’nde kurs açılacaktır. Hamiyetsever kadınlarımızın...’ vb.

“Memurlar akşam eve döndüklerinde karılarının sevecenlikle, vatan sevgisiyle dolu olarak bu çağrıya uyma isteği taşıdıklarını görüyorlar. Bir kısmı bu isteği görmemezliğe, duymamazlığa geliyor. Daha medenileşmiş kocalar, karılarını destekliyorlar. Sabahları dairelerine gittiklerinde de Ulus gazetesini daha bir dikkatle okuyorlar...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 82-83).

Toplumun bir kesimi bu değişim öğelerine kayıtsız kalırken diğer bir kesimi medenileşmiş olmak sıfatından payına düşeni alabilmek için ne gerekiyorsa yapmak yoluna gitmiştir. Kadınların çalışmasının pek de uygun görülmediği Cumhuriyet’in ilk yıllarında medya aracılığıyla yaratılan bu değişim önemlidir. Bir kursa katılabilmek ve ardından iş sahibi olmak dönemin kadını için önemli bir yeniliktir. Bunun yanı sıra bazı “daha medenileşmiş kocaların” da buna izin veriyor olması toplumun gelişimi için önemlidir.

Bir Düşün Gecesi romanına göz attığımızda, kültürel değişimin dönemin gereklerine uymadığı için yıkılan ve yerlerine yapılan modern binalar üzerinden anlatıldığını görmemiz mümkündür. İlhan’ın kızı Ayşen’in düğününün yapıldığı Anadolu Kulüp de zamanın gözde mekânlarından olmasına rağmen yıkılacak gözle bakılan yapılardandır. Önce dış ana caddeler, sokaklar ve binaların değişiminden daha sonra ise insanların iç yaşamlarındaki değişimden bu vesileyle bahsedilme fırsatı yakalanmış olur.

“Eski yapıları gece saatlerinde yıkıyorlar. Anacaddede de zaten daha kurulurken yıkılmaya yazgılı eski yazgılı yapılar

gümbürtüyle yıkılıyor. Bir süre sonra sıra arka caddelerdeki, yan sokaklardaki yapılara da gelecek. Kentin ortasında, adı hem Anadolu, hem Kulüp olan yapı da yıkılacak. Bir süre sonra ise oradaki düğünleri bile kimse anımsamayacak. Bu düğünlerden geriye birtakım fotoğraflar kalacak. İçlerinden birinde damat annesinin tümgeneral kocasının gülüşüne şaşkınlıkla baktığı. Bir başkasında gelinin, o resimlerde görünmeyen birine imdatla sevda karışımı bir çılgınlıkla baktığı... O yapılar, o yapılardaki düğünler unutulabilir, ama o fotoğraflar kaldıkça, o fotoğraflardaki bakışlar da kalacak.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 337).

Eski yapıların gece saatlerinde yıkılıyor olması, insanlara fark ettirilmeden yapılan kültürel değişimlerin de habercisi olması bakımından önemlidir. Gece saatlerinde bilincinin duygusal tarafı daha açık olan insan, gündüz hayattaki koşturmacaya kapıldığı için bilincinin mekanik tarafını kullanır. İnsanlar uykudayken, yani bilinçleri kapalıyken hayatlarında yapılan bu değişikliklerden haberdar olma şansına sahip değildirler. Bu habersizlik durumu tepkisizliği ve koşulsuz olarak kabullenmeyi de beraberinde getirir. Değişimi isteyen yönetici sınıfın da dönemin karışık ortamında yapmak istediği şey tam da budur.

Kültürel değişimin en yoğun işlendiği mekân olan Anadolu Kulüp ise, dönemin siyasal olaylarına ev sahipliği yapması bakımından önemlidir. Atatürk’ün isteğiyle 31.01.1926 tarihinde bir tüzük oluşturularak hem yerli hem yabancı üyelerin katılımıyla kurulan Anadolu Kulübü, dönemin siyasetle ve ekonomiyle uğraşan elit kesimi arasındaki sosyal ilişkileri güçlendirmek amacı taşımaktadır. Varlığını hala sürdürmekte olan bu kulüp, iktidarların değişmesi ile de el değiştirmiş, zaman zaman siyasi olayların yaşanmasına zemin hazırlamıştır.(Goloğlu,1981). Bu sebeple 1970’li yılların anlatıldığı romanda da asker ve sağın iş birliği Anadolu Kulübe de yansıtılmıştır. Milletvekilleri, generaller ve İlhan bu mekânda buluşturularak dönemin sosyal yapısı hakkında da bilgi verilmiştir.

Fikrimin İnce Gülü romanında karşımıza çıkan en önemli kültürel değişim simgesi Bayram’ın sınıf atlamak ve modern dünyanın kabullerine karşılık verebilmek için aldığı Mercedes’tir. Ülke değiştirmesinin sebebi olan araba alma tutkusunu, Bayram’ın bütün hayatını yönlendirmiş adeta kaderini bir arabaya bağlamıştır. Bu araba ile birlikte Bayram, toplumun gözünde kendisine ayrılmış olan yerden çok daha farklı ve üstün bir makama oturacak, herkesi kendisine hayran bırakacaktır. Ballıhisar’a

giderken, arabasını çok dikkat çekecek şekilde kullanan Bayram, eskinin en önemli binek aracı olan atla arabayı kıyaslamayı da ihmal etmez. Araba yaygın değilken varlıklı kişiler at kullanarak ulaşım sağlamaktaydı. Canlı bir varlık olan at, sahibinin can yoldaşı olur, ona kimi zaman dert ortağı, kimi zaman en büyük belalardan hızı sayesinde kurtaran bir yardımcı olurdu. Bu sebeple insanlar atlarına fazlasıyla değer verir, bir ad koyma yolunu seçerlerdi. Bayram da arabasına olan bağlılığı sebebiyle eskinin atının yerine modern çağın ulaşım aracı olan arabasına aynı muameleyi yapmakta; fakat, atın canlı bir varlık olmasına rağmen arabanın bir makineden ibaret olduğunu unutmaktadır.

“Baktı, turuncu pikaplar önünden yok olmuş. Havsa’dan ok gibi fırlayıp çıkabilmek, hiçbir yere, hiçbir ada takılıp kalmamak için kornasını üst üste öttürdü. Arabayı, çarşı içinde, herkesi kendine baktıra baktıra, herkesi yerinden sıçrata sıçrata sürdü. Şimdi, bu Mercedes’le Havsa’nın içinden geçen hangisi acaba? Diyarbakır-Siirt İleri Sıkıyönetim Komutanlığı emrindeki er Bayram Ünal mı? BMW fabrikalarının tekerlek takıcısı Bayram Ünal mı? Yoksa bu, Ballıhisarlı’dan çok küfür yemiş, onları ardından kendine çok güldürmüş Bayram’ı mı? Atlarını bile çabucak gözden çıkardı onlar, hey Bayram. Atları gözden çıkarması kolay! Gelin de beğenmediğiniz, alaya aldığınız bu Bayram gibi, atların yerine bir taksi koyun bakalım...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 64-65).

Bayram’ın yolda karşılaştığı karavan ve Güldenhouse yazan kamyon da arabanın artık ne kadar önemli bir ulaşım aracı olduğunun altını çizer. Karavan, evin yerine geçen bir araç olması bakımından artık yaşam tarzının tamamen değiştiğini, insanların artık yerleşik hayattan uzaklaşırken bile makineler kullandıklarını gösterir. Güldenhouse yazısı, çadırlar ve bu kavramların karşısında duran karavan sembolü insan hayatının yaşayış şeklindeki değişimi özetler niteliktedir. Klasik dönemde çadır kültürüne sahip olan göçebe toplumlar, modern dönemde yerleşik hayata geçerek çevreyle bütünleşmiş, büyük ve görkemli evler inşa etmeye başlarken postmodern dönemde yerleşik hayattan sıkılan özneler karavanlarda anlık hayatlar yaşama yolunu seçerler. Dünya artık bu insanlar için uçsuz bucaksız mekânlar olmaktan çıkmış her şehri, her ülkeyi birbirine bağlayan yollar her yere çabuk ulaşımı sağlamıştır. Otobanların bu denli çoğalması bize postmodern kültürün gelişimini haber verir. Özgür olduğu zannedilen her yerin aslında birbirine daha rahat bağlanarak kontrol altında tutulması yaşam şeklini ve dünyaya bakış tarzını da değiştirmiştir (Emre, 2006).

“Taşıyıcısı renkli çadırlar, çadır direkleri, buzluklar, kazmalar, kürekler, gece fenerleri ve daha akla gelmedik öteberiyle dolu Diesel kamyon, ağır ağır geçiyor Bayram’ın önünden. Karavansa, üstü Güldenhouse yazılmış olarak değil, Bayram’ın nece olduğunu hiçbir zaman çözemeyeceği çapkın, uçar harfler zinciriyle ‘Te Kotitş Ké’ yazılmış olarak, kamyonu usul usul izliyor. ‘Dünyayı Keşfediyoruz.’” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 245).

Üç Beş Kişi romanında ise dönemin ağır siyasi olayları toplumun değer yargıları üzerinde ağır tahriplere neden olmuştur. Daha alt bir sosyal tabakadan gelmiş olan Kısmet’in arkadaşı Kardelen, Eskişehir’deki kenar mahallelerden birinde bulunan evinin penceresinden dışarı bakarken geçmiş hatırlar. Eskiden insanların arasında bulunan sıcak ilişkiler şimdi, yerini yalnız yaşamlara bırakmış, insanlar şehirlerin hızına ayak uydurmaya çalışırken eski yaşam şekillerinden olmuşlardır. Yalnızlıktan sıkılan Kardelen, önceleri birlikte zaman geçirdiği komşularını ve bu sıcak yaşam şeklini özlemektedir. İnsanların aynı hayat tarzlarını ve bakış açısını paylaştığı hayatlar artık çok geride kalmış, özlemle yâd edilecek hatıralara dönüşmüştür.

“Kalkıyor. Pencerenin önüne gidip dışarıya bakıyor. Karanlık. O derin, ürkütücü sessizlik: Yıllar öncesinin bir tutukevi bile ıssız, yalnızlaştırıcı gelmezdi. Orada çok olduğumuzu bilirdik. Burada, bütün camlar burun buruna, yine de kimsenin kimseden haberi yok sanki. Eski yaz gecelerinde, konukomşu, çentikli eşiklere oturup dertleşirlerdi. Ne kadar çabuk eskitilip atıldı o eşikleri paylaşmalar. On yıl. Bu gece, yine herkes çoktan ev içlerinde. Köylerden ilk geldiklerinde sarılıyor, dayanıyorlar. Sonra hepsi, yavaş yavaş, kendi bildiği yöne...” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 76-77).

Romanda kuşaklar arası değişimi şiddetle hisseden bir diğer karakter de toprağa bağlı bir adam olan Emin Bey’in sanayici oğlu Ferit Sakarya’dır. Yazar, mekân olarak kullandığı Eskişehir’i niyetli olarak seçmiştir. Emin Bey’in yaşadığı toprak eski ve köklü bir şehre aittir. Yani Ferit Sakarya’nın kökeni eskiye, toprağa, feodaliteye dayanmaktadır. Eski-yeni arasında mekik dokuyan bu kahraman Eskişehir’deki köklerinden kopamadığı gibi, Fransa’da okumuş olması ve İstanbul, Ankara gibi büyük ve çabuk yenilenen kentlerde yaşamının önemli bir bölümünü geçirmesi sebebiyle bu şehre tam olarak bağlanamaz. Babasının eski kültürel değerleri, dostlarının ise yaşanan

günün değerlerini temsil etmesi önemli bir ayrıntıdır. Ferit'in ikilemi şu satırlarda anlatılır:

“... Sanki bu ant, bir alinyazısıydı; bir yandan da kendisini doğayla karşı karşıya getirecekti. Toprakla, babasıyla karşı karşıya getirecekti. Hatta içten içe dostlarıyla...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 195).

Kültürel değişimin, modernleşmenin en önemli göstergelerinden biri de doğa-makine karşıtlığıdır. Geleneğin doğa ile kurduğu yakın teması modernizm kuramamış, makinelerin doğayı insan isteğine göre değiştirme çabaları ağır tahribe sebep olmuştur. Ferit, bu değişimin daha az tahrip yaratılarak gerçekleştirilmesi taraftarıdır. Fabrika binalarını şehir dışında inşa ettirmesi, bu binaların bahçelerine parklar yaptırarak doğadan kopmamasını sağlaması onun için önemli gelişmelerdir.

“... Ne yaparsanız, gelişim, uygarlık, doğaya salt duygusal bağlarla yaklaşmamıza izin vermiyor. Doğanın bağrına o gerekli dalışı, saldırı olmaktan nasıl çıkarabiliriz? Makineyle doğayı düşman etmeden nasıl birleştirebiliriz? Yine de gelip kentin dışında kurulan fabrikaların bir kısmını görmelisiniz. Güzel parklar, çiçekler içinde hepsi. Bozüyük'te, o koyakta, beton, kereste fabrikalarına karşın, bazen kendimi el değmemiş karlı bir doğa ortasındaymışım gibi mutlu duyuyorum...” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 196).

Romantik Bir Viyana Yazı'nda ise, Kâmil Kaya'nın çok sevdiği öğrencilerine özgün olmalarını nasihat ettiğini görürüz. Toplumun bir parçası olma hissini tadabilmek için aynı şekilde yaşamaya, giyinmeye, konuşmaya çalışan genç nesil ona göre kendi benliklerini silip yok etmektedir. Kültürel değişimin bir sonucu olarak görülen “moda” kavramı kişileri tek tipleştirerek doğallıklarından uzaklaştırmaktadır. Dış hayatta yaşanan aynı şekildedelik belli bir süre sonra insanların iç dünyalarına da sirayet ederek düşünce özgürlüğünün ortadan kalkmasına sebebiyet verir.

“... Ama ne yazık, dıştaki farklılığı biz düşüncelerde ve duygularda pek göremiyoruz. Yaşama biçimlerinde göremiyoruz. Hatta insanlar, yapılarındaki farklılığı bile yaygınlaşan saç biçimleri, giyim kuşamlar içinde silikleştiriyor, yok ediyorlar. İlle, herkes ne yiyorsa o yenecek, ne giyiyorsa o giyilecek, ne yapıyorsa, o yapılacak. Bence sizler, kendini böylece silen, yok edenler çoğunluğu değil, kendini var ederek o varlığı, kişiliği savunanlar çoğunluğu olmalısınız, bilemem ki anlatabildim mi

sevgililerim? ‘Kaderinizi’ değiştirmelisiniz.” (Ağaoğlu, R. B.V. Y., 2007: 82).

Adalet Ağaoğlu’nun romanlarının genelinde, kültürel değişim olgusunun işlenmiş olması yazarın romanlarında toplumsal öğeleri fon olarak kullanması yerine romanın tümüne yaymasındandır. Anlatmış olduğu hikâyeleri geniş bir zaman dilimine yayarak o dönem Türkiye’sinin değişen niteliklerinden de sıkça bahsetmiştir. Kısacası yazar, şahısların değişimini onları toplumdan kopararak değil bilakis şahısların farklılaşmasının toplumsal etkilerini irdeleyerek vermiştir.

3.3.Postmodernizm

Tanrı ögesini merkeze alarak yaşayan klasik insanlar gelişen teknoloji ve hayat şartları sebebiyle insanı daha merkezi bir konuma oturtarak yine insanın koyduğu kurallar çerçevesinde modernizmin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. İnsana verilen bu değerın kutsanması ile birlikte insan tekleştirilmiş; fakat, aşırı değeri lenen birey aynı zamanda yalnızlığa da mahkum olarak insani ilişkilerden soyutlanmıştır. Bu toplumsallıktan uzaklaşma hali hastalıklı bir bilincin ortaya çıkmasına, önceden inanılan ve uğruna yaşanan bütün değerlerin içinin boşaltılmasına sebebiyet vermiştir. Postmodern dönem olarak tanımladığımız süreç işte bu minval üzere şekillenmiş, insan yaşantısında olduğu gibi toplumsal hayatta da derin yaraların açıldığı, insanın özünden uzaklaştığı günümüz yaşantısını isimlendirmede kullanılır. (Emre, 2006). Adalet Ağaoğlu metinleri her ne kadar modern metinler sınıfına dahil edilse de yer yer postmodernizme ait öğelere, mekânlara ve şahıslara rastlarız. *Dar Zamanlar* üçlemesi başta olmak üzere Adalet Ağaoğlu romanlarında mevcut olan hemen bütün kahramanlar postmodern metin kahramanlarının özelliklerini taşımakta kendileriyle ve içerisinde bulundukları toplumla uzlaşamayarak hastalıklı bir yapı sergilemektedirler. Hatta Aysel ve Kâmil Kaya gibi kimi önemli kahramanlar romanların bitimine doğru şizofrenik tavırlar takınarak hayattan iyiden iyiye el etek çekmişlerdir.

Romanların mekânlarına bir göz attığımızda da genellikle insanın özünden kopuşunu temsil eden, yalnızlıkla boğuştuğu yerler karşımıza çıkmaktadır. *Ölmeye Yatmak*’ta Aysel’in hatıralarını tazelediği otel, *Bir Düşün Gecesi*’nde Ömer’in anılarında canlandırdığı cezaevi, yine Tezel, Ömer ve Ayşen’in kendilerini hapsedilmiş hissettikleri düşün salonu, *Hayır...*’da Aysel’in yalnız yaşadığı evi, Engin’in siyasi

mülteci olarak sığınmak zorunda kaldığı Avrupa, *Fikrimin İnce Gülü*'nde Bayram'ın yolculuğunun geçtiği otobanlar, *Yazsonu*'nda anlatılan otel, *Üç Beş Kişi*'deki hemen bütün evler ve tasvir edilen şehirler ve *Romantik Bir Viyana Yazı*'nda Kâmil Kaya'nın Viyana'da kaldığı ev kahramanları buhrana sürükleyen mekânlardan bazılarıdır.

Zaman kavramına bir göz attığımızda da kahramanları silikleştiren, kararsızlaştıran, belisiz zamanlar karşımıza çıkar. Romanlarda olaylar genellikle anlık hatırlamalar şeklinde gelişir. Ayrıca romanın anlatı zamanının genellikle yaz ayına denk gelmesi de bilinçli bir tercih olarak görülmekte, yaz ayında yaşana olayların daha anlık oluşu, tatil mevsimi olan yazın hızlı; fakat, yüzeysel bir yaşamı temsil edişi dikkat çekmektedir.

İroni, kitch, kolaj ve montajlardan da sık sık yararlanan metinler böylelikle postmodern metinlerde sık karşılaşılan çoklu bakış açısının da yakalınmasına olanak sağlamıştır. *Bir Düğün Gecesi* romanında karşımıza çıkan ironik söylemler modern kültürü eleştirel niteliktedir. Ali Usta'nın yeğeni Ahmet, dayısının tüm karşı çıkmalarına rağmen polis olmuş, dönemde daha çok sol gençlerin yaptıkları mitinglerde kimi zaman sükûnetle kimi zaman zor kullanarak asayiş sağlamaya çalışmıştır. Aynı mahallede oturan Tuncer de Ahmet'in bu hallerini kınamakta, katıldığı mitinglerde Ahmet'i görünce tanımazlıktan gelmektedir. Fakat Tuncer, milletvekili Remzi Bey'in kızıyla evlendikten sonra artık mitinglere katılmaz olmuş, önceleri meydanlarda bağırma çağırma eleştirdiği burjuva sınıfının bir üyesi haline gelmiştir. Mitinglerdeyken Ahmet'i tanıyor olmaktan utanan Tuncer, Çankaya'da oturmaya başlayınca savundukları ile yaşam şeklinin çelişmesi sebebiyle kendisinden utanmaya başlamış, nerede bir polis görse Ahmet olduğunu düşünerek suçluluk duygusuna kapılmaya başlamıştır.

“Ta Çankaya'nın tepesindeki güzel bir yapının kapısını bekleyen toplum polisleri içinde Ahmet de var mıdır, diye soruyorum kendi kendime. En çok Ahmet'e görünmekten ürküyorum.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 181-182).

Çankaya'daki yapının önünde toplum polislerinin beklemesi ibaresi eleştirel bir söylem içermektedir. Polis, toplumu kötü olaylardan korumakla görevli iken Çankaya'daki polisler ayrıcalıklı yönetici kesimi toplumdan korumaya çalışmaktadırlar. Toplumu korumaya yönelik olan bu kurumun artık işlerliğini yitirmesi ve postmodern dönemde yapısının tamamen değişmesi dikkat çekicidir.

Yazarın son eseri olan dolayısıyla da postmodern ögeler bakımından daha fazla izler sürebildiğimiz metin bir metin *Romantik Bir Viyana Yazı*'nda romanın kahramanlarından biri olan yazar içerisinde bulunduğu yalnızlık duygusunu, bireyleşmeden sıyrılarak artık özneleşmesini uzun uzun anlatır. Yurtsuzluk, aidiyetten yoksunluk, bir yere ait olamama hissi bu dönem insanının en önemli açmazlarından sayılmaktadır. Yazar, burada ait olma hissini sadece dilde bulmuş, soyut bir varlığa sığınmıştır. İnsanın iç ve dış dünyasının artık hiçbir uzlaşma alanı bulamadığı bu dönemin özellikleri yazar da görülmektedir:

“...İşte o zaman, kendimden başka hiçbir yere ait olmadığımı, bir anayurdum varsa onunda sadece yazdığım dil olduğunu müthiş bir eziklik, büyük bir gururla algıladım. ...saçmalık neredeyse ruhumu ezmiş, aklım ununu eleyip eleğini duvara asmak için canatıyor, ama tuhaf işte, her zamandan daha canlıyım, iştahım yerinde, geride kalan tek yurda, yazdığım dile aşığım, onda her gün yeni yetenekler, tarif edilmemiş güzellikler buluyorum. Bütün bunlar da ruhumla bedenimi amansız bir kavganın içine sürüyor.” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 23).

Postmodern dönemin anlatıldığı bir diğer kesit de şair Gotfried Benn'in¹² kendi dönemi ile yirminci yüzyıl insanını karşılaştırdığı bölümdür. Kendi döneminin sanatçıları yarı insan yarı hayvan mitolojik yaratıklara benzeten bu şair, bu sanatçıların kendileri ile barışıklıklarını vurgulamış, insani ve hayvani taraflarını uzlaştırdıklarını anlatmak istemiştir. Yirminci yüzyılda yetişen insanlar ise savaşlar sebebiyle kendi iç bütünlüğünü sağlayamamış, benliklerinden uzak insanlardır.

“...Benn, kendi kuşağının sanatçıları yarı insan, yarı hayvan mitoloji kahramanlarına benzetirmiş. ‘Biz, olduğumuzdan başka türlü yaşadık, düşündüğümüzden başka türlü yazdık, umduğumuzdan da başka türlü düşündük’ demiş. Bu doktor-şair, daha ilk uluslar savaşına katıldığı sıralarda yirminci yüzyıl insanının parçalanmış bir insan olduğunu söylemiş...” (Ağaoğlu, R. B.V.Y., 2007: 121-122).

Yirminci yüzyılda gelişen olaylardan biri de kutupların törpülenerek toplumsal hareketlerin ortadan kalkmasıyla birlikte ideolojilerin de geçerliliğini yitirmesidir. Naziler ve Komünistler yüzyılın başında çok çetin savaşlara yaşamışken şimdilerde bu iki ideoloji yerini uzlaşmaya bırakmış, zıt kutuplar ortaklık kurmaya başlamıştır. Ana

¹² Gotfried Benn: (1886-1956) Dışavurumculuk akımının önemli temsilcilerinden olan Alman şair.

renklerin kaybolarak ara renklerin hâkimiyet kazanması dönemin önemli özelliklerindendir.

“...Dünün Nazi’siyle dünün komünistinin şimdi el sıkışıp, yan yana durarak Büyük Müzik Festivali’ni açacakları aklına gelir miydi?...” (Ağaoğlu, R. B.V. Y.,2007: 128).

İncelemiş olduğumuz romanların yazılış tarihlerine bir göz atacak olursak modern dönemden postmodern döneme geçişin Türk edebiyatında ilk olarak görüldüğü dönemler olduğunu fark ederiz. Adalet Ağaoğlu da kullanmış olduğu gerek yapısal gerek temasal özellikler bakımından bu geçiş döneminden nasibini almış yazarlardandır. Romanların seyri içerisinde klasik, modern ve postmodern algıların Türkiye’de nasıl geliştiği, hangi siyasal ve toplumsal olayların bunu tetiklediğini kolaylıkla takip edebiliriz.

3.4.SİYASAL PARTİLER

3.4.1.Sol İdeoloji

Ölmeye Yatmak'ta karşımıza çıkan en belirgin sol görüşü benimseyen insanların tasviri, Ali'nin kendisini çok yalnız hissettiği bir gün çekine çekine girdiği bir lokantada karşılaştığı insanlar aracılığıyla yapılmıştır. Okumak isteyen Ali, hem bir otelde Molla Kâtip adındaki despot bir adamın yanında, hem de bir elektrikçi dükkânına çırak olarak çalışmaktadır. Bu sebeple okuyamayacağını anlayan Ali, lokantada karşılaştığı solcu gençlerin hayata bakış tarzını yakından görme fırsatı bulup ne kadar zor şartlarda olursa olsun okumaya karar verir.

Lokantadaki gençler gayet kültürlü ve samimi insanlardır. Ali'yi hiç tanımamalarına rağmen hemen sahiplenerek bu sıcak gruba dâhil eder, onu adam yerine koyarlar. Yıllarca itilip kakılmış olan sahipsiz Ali, bu ortamda kendisini ilk defa önemli hisseder. Çünkü buradaki insanlar onu olduğu gibi kabullenerek, ona değer vererek bu ülkede rahat yaşamanın onun da doğal hakkı olduğunu Ali'ye hissettirmişlerdir.

“Posta Caddesi üzerindeki lokantaya öyle, bir rastlantı sonucu girivermişti. Gözünü korkutacak derecede zenginlik ya da kendisine bir bayram armağanı olamayacak kadar da aşevi görünümü taşımayan bir yer. Üstelik camın dışından içerisini de görebiliyordu. Yarıya çekilmiş kirli tül perdelerin ardından seçtiği yüzler, sık rastlanan yüzlere benzemiyordu. Bu yüzlerde bir başkalık vardı. Bu insanların giysileri özenli dese değil, özensiz dese değil. Kravatı çözülmüş yakalar, koyu renkli, dirsek yamalı kazaklar, basbayağı eski, ama bir zamanlar iyi dikilmiş olduğu belli ceketler, özenle özensizliği birleştirivermişti sanki. İçeri her girene merhaba deniliyordu. Hatta sarılıp öpüşülüyordu. Belki de Ali'yi bu yüreklendirmiştir. Çerçevesi griye boyanmış, ama bir zamanlar belki de mavi yağlıboya olan kapıyı çekinerek itti. İçeri girdi. Burnunu alışık olmadığı bir koku, gözlerini dumanlı bir hava doldurdu. Ama bunları düşünmesinin olanağı yoktu henüz. Birkaç göz kendisine ummadığı biçimde yabancı baktı. Ummadığı biçimde kuşkulu. Kuşku... Neden peki?

...Ali, ertesi sabah otelin merdivenlerini süpürürken süpürgeyi yere fırlattı:

‘Vay be! Güçlü olan güçsüzü ezecekmiş! Ezilmeyeceğim işte!’

“ Geceden kalan her şey; bütün şiirler, bütün konuşmalar, bütün davranışlar, lokantanın o dumanlı havası, birasına katılmış, kendisine ısmarlanan o ilk votka, o akıllı şakalar, o ağabeyler, başkentte gördüğü bu ilk yakınlık, o öfkeler, o gözyaşları birinden ötekine aktarılan; birinden ötekine geçen hemen geçen kahkahalar, sövmeler hatta, hatta adam yerine konuluşu kendisinin, yanağından öpülüşü toplandı toplandı, Ali’nin kafasında böyle bir tümce oldu.”(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 136-137).

Bu romanda Ali’nin hayatından kesitlerin anlatıldığı bir başka bölüm de sol camianın içine iyiden iyiye katıldığı dönemdir. Siyasetin en önemli yayılma aracı olan edebiyat sayesinde Ali, solculukla ve sol ideolojiye sahip bir grupla kaynaşma imkânı bulmuş, Avni Abisinin sayesinde kitaplarla, özellikle de dönemin önemli solcu şairi Nazım Hikmet’in şiirleriyle tanışmıştır. Nazım Hikmet’in ailesinin köylü sınıftan olmayışı, fakat ait olamadığı bir sınıfı sahiplenerek onların duygularını yaşamışçasına şiir yazması Ali’nin ona daha da hayran olmasına sebebiyet vermişlerdir. Dikkat çeken bir diğer olay da şiirlerin bu dönemde komünizm propagandası yapması sebebiyle yasaklı oluşu ve Ali gibi gençlerin el yazması defterleri sayesinde hızlı bir şekilde elden ele geçmesidir.

“Ali, Ertürk’ün mektubunu almadan bir hafta önce, içinde altı yıla yakındır barındığı o karanlık köşesine oturmuş, Nazım Hikmet’in şiirlerini bir defterden bir deftere geçiriyordu. Dil-Tarih’te ve Halkevi’nde sık sık düzenlenen şiir matinelerine gide gele (tabii oralarda her şey, her şiir okunmuyordu. ‘ Vatan borcu biter bitmez ordayım’ ya da ‘Atam ben her zaman izindeyim/ Bayrağımı istersen mezarına dikeyim’ ve ‘Bu mis kokulu hava bu toprak...’ ‘Aşk çiçekleriyle bezenmiş masum bakışlı kızlar...’ a benzer şiirler okunuyordu) yeni arkadaşlar edinmişti. Bu geçlerden biri kendi gibi boysuz bossuz bir şiir dergisi çıkarıyordu. Evinde. Yeni çağdaş şiire çok hizmet ediyordu. Ali, vakit buldukça dizgi düzeltmeleri için oraya gider. Bu işi seve seve yapar. Derginin yayımladığı şiirlerden ayrı, yeni bir tat alır.

“Avni Abisinin yanında Ali başka dostlar da edinmişti... Ali onlar için ‘tam bir halk çocuğu’ydu. Onu seviyorlardı.

Kendisini her zaman dışlanmış hisseden köy çocuğu Ali, bu insanların sevgisini kazanmış, kendisine bir yer edinmiştir. Geldiği yerden farklı bir dünya görüşüyle karşılaşmış ve onu içten içe benimsemeye başlamıştır. Daha geleneksel olan köy kültürünün yerini farklı ideolojik görüşlere bırakmış, hayatını bu doğrultuda

şekillendirme yoluna gitmiştir. Ertürk, bir mektupla Ali'yi uyarmış, asla sol ideolojiye bağlanmamasını, milliyetçi duygulardan uzaklaşmamasını önermiştir. Fakat Ali'nin sol çevreden uzaklaşmak gibi bir isteği yoktur:

“Ertürk'ün mektubunu aldığı günler Ali'nin başkentteki o uzun yalnızlığından henüz kurtulduğu günlerdi. Çevresindeki ‘yazar-çizerler’e bakıyor, bir kişi olmak için ille de bir yüksek diplomanın gerekli olmadığını düşünüyordu. Yeni arkadaşları, ona o büyük şairin hayatını da anlatıyorlardı. Daha doğrusu Ali, konuşmalarından öğreniyordu. ‘Onun mektebi hayattı işte’ diyorlardı. Ali biraz diretiyordu: ‘ Ama ağabeyler, o yüksek bir ailedenmiş. Bu biir. Bizim gibi köylü değilmiş. Memleketini, memleketinin insanını sevmiş, o başka. Sonra, ikincisi onunki gibi bir kafa, onunki gibi bir yürek hangimizde var be ağabeyler?.. Hele bende hiç!..’ diyordu.

...Şimdi bir başka sarı samanlı deftere aktardığı şiir defterini bu ağabeylerden birine vermişti. ‘Şunun gibi dört dörtlük eserler nasıl okunmaz ulan? Ama yasak işte. Okunması da yasak, elden ele dolaşması da. Basılması tümünden yasak yaa... Sen de ona göre işte’ demişti. Ali için gizli bir hazineydi bu defter. İçindeki son şiiri de kendi defterine çekerken Molla Kâtip'in sesi geldi: ‘ Nerdesin yezit!.. Koş, müşteri var!..’ Yaz günü akşam karanlığı düşmek üzere. Radyoda ajans haberleri okunuyor: ‘ Şeker ve gaz dağıtımı 1 ve 2 Temmuz günleridir... Hindistan bağımsızlık istiyor... Gandhi, Lord Wawell’le görüştü... Balıkesir’e Milli Şefimizin heykeli dikildi...’” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 285-286).

Sol görüşü benimseyen *Ölmeye Yatmak* karakterlerinden biri de Aysel'in ilişkiye girdiği öğrencisi Engin'dir. Aysel, Engin'in evindeyken etrafı seyrederek ve Engin'in hayat tarzı hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamızı sağlayan tasvirler yapar. Engin'in evinin duvarına asılmış olan Castro fotoğrafı Engin'in siyasi ideolojisini anlatmakta önemli ipuçlarındandır. Engin, sadece sol ideolojiye bağlı değil bu ideolojinin liderlerinden olan Castro ile kendisini özdeşleştirecek kertede savunucusu konumundadır. Castro'nun bıyık şeklini kullanıyor olması zamanın gençlerinin bağlı oldukları ideolojilerin liderlerinin stillerini kendilerine sembol olarak seçmelerindendir. Dönemin insanların kendilerini ortaya koyuş şekilleri bu tür dış unsurlarla sağlanmış, farklı kutuplardan insanlar birbirlerini hiç tanımadan böylelikle kategorize eder olmuştur.

“Öteki duvarda bir eski lider fotoğrafı. Engin’in bıyıklarını takınmış. Castro, yumuşak olup da sert olmaya çalışan bakışlarıyla, duvara çizilmiş küçük bir kız resminin üstünü süslüyor. Küçük, güleç; evleri bizim evlerimize benzemeyen, kır yolları ve bahçeleri bizim kır yollarımıza ve bahçelerimize benzemeyen; inekleri, babaları ve gıcır gıcır kolalı önlükler kuşanmış anaları, bizim ineklerimize, babalarımıza ve köylü analarımıza benzemeyen, ilkokul okuma kitaplarında sayısız rastladığımız bu küçük kız resminin, Castro’nun görev yüklenmiş ince omuzları altında işi ne? ...”.(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 229).

Bir Düğün Gecesi romanında sol ideolojiyle karşılaştığımız ilk yer Tezel’in ikinci kocası Oktay’la olan anılarını hatırladığı bölümlerde gizlidir. Ayşen’in düğününe gelmek üzere otobüse binmiş olan Tezel, o sırada ağlayan bir bebek sesiyle bilincinin onu sürüklediği mecralarda dolaşır. Tezel, ikinci kocası Oktay’dan kerem adında bir göğlen çocuğu sahibi olmuştur. Çok zengin bir ailenin tek çocuğu olan Oktay gayet varlıklı bir hayat sürmesine rağmen sol ideolojiyi benimsemiş fakat bu yaşam şekli ve düşünceleri arasındaki bu tezat Tezel’in Oktay’dan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Komünizm taraftarı olan Tezel ve Oktay çocuklarının bakımıyla değil de kapitalist bir ülke olan Amerika’yı sokaklarda boykot etmekle zaman geçirmişler, sorumluluklarının farkına varamamışlardır. Tezel, yaptığı yanlışın yıllar sonra farkına varır ve komünist yapıyı kurmak için kendi çocuğunu ihmal etmiş olmasını affedemez. Komünist rejimlerde çocukların devlet himayesine verilmesini, sanatın tek yönlü ve ideolojiye araç edilerek ortaya konmasını Tezel şu şekilde eleştirmiştir:

“Şu çocuk ağlaması da çekilir gibi değil! Bak bebecik bak, anan sana meme veriyor. Alsana sersem! Em de kıs sesini. Karnı ağrıyordur. ‘Karnı ağrıyor da ondan’ derdi Oktay da... Çocuk bakımından pek anlardı. Bu nedenle hemen bir telefon anneciğine. İki çocuk doktoru birden. Bizim başka görevlerimiz var. Taksim’e gidip ‘Amerika defol!’ diye bağıracağız. Kayın validem iki doktoruyla oğlanı nasıl susturacaksa sustursun. ‘Hadi Tezel, çabuk ol, gecikiyoruz!..’ Yaa, çocuğu kaynanama teslim etmekte hiç gecikmiyoruz ama. Kendi çocuğunu koruyup kurtaramayan neyi kurtarabilir, deseydin ya? Olur mu? Biz Amerika’yı kurtaracağız, yani kovacağız önce. Ondan sonra çocukları da devlete teslim ederiz, yapacak işimiz kalmaz. Resim mi yaparım? Ne diye yapacaksın? Resim sömürülen halkları uyandırmak içindir, eh halk da uyanmış işte, senin resmine ne gerek artık?” (Ağaoğlu, B. D. G.,2010: 40).

Tezel'in ikinci kocası Oktay aracılığıyla yaşam tarzı ve savunduğu ilkelerin birbirini tutmayan solcular eleştirilmiştir. Oktay'ın rahat yaşamından, lüks arabasından ve onu kullanırken kendisine solculuk adına ne gibi bir paye biçmiş olduğundan dem vurulur. Oktay'ın babası, Oktay'ı siyasi olaylardan uzak tutmak için ona bir araba almıştır. İnsanların ekonomik alan başta olmak üzere her alanda eşit olması gerektiğini savunan Oktay ise bu hediyeği geri çevirmemiş; fakat, çevresine de yapmış olduğu bu hareketi fedakârlık olarak gösterme yanlısına düşmüştür. Oktay, dönemin solcu gençlerinin sıklıkla kurmuş olduğu “önemli siyasi kişileri ya da zenginleri kaçırma” hayalleri kurmuş ve bu arabayı da o sebeple kabul etmiş olduğunu söylemiştir.

“O arabayla bir işbirlikçiyi, bir bankacıyı ya da Silahlı kuvvetler komutanını- daha sonraları başbakanı da- kaçırmayı düşler dururdu ya, görünüşe göre bir türlü beceremedi bu işi. Bekledi ki onlar İstanbul'a teşrif etsinler. Evinin önüne... Her yerde ‘ Bu arabayı keyif için tutmuyorum altımda. Bir gün... Bir gün...’ der dururdu. İlle devrimci bir kılıf bulacak arabasına. Babasının armağanı-oğlunu böylece zararlı akımlardan koruyacaktı bizim kayınpeder de- bir arabayla ordan oraya fink atmasına ille devrimci bir anlam yükleyecek.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 53).

Tezel'in solculuğunu eleştirdiği bir diğer şahıs da ilk kocası Mehmet'tir. Sol görüşlü arkadaşları sebebiyle başı belaya giren, ayrıca kendisinin yaptığı eylemler sonucu çareyi ülke değiştirmekte bulan Mehmet, Tezel'le adeta ailesinin güçlü olması sebebiyle evlenmiştir. Fazla zorluk çekmek istemeyen; fakat, etrafında da devrimci bir kahraman olarak anılmak için uğraşan Mehmet, Tezel'i bırakarak Bonn'a kaçmak ister ve Tezel'in sağ görüşlü iş adamı abisi İlhan'dan da kendisine yardım talep etmesini bekler. Adalet Ağaoğlu'nun ironik söylemlerini sıkça emanet ettiği Tezel de aslında solculukla hiçbir ilgisi olmadığı halde öyle görünerek bir gruba dahil olma çabası gösteren Mehmet'i Jön Türkler'e benzeterek alaya alır. Yurt dışına kaçacak olan Mehmet, bu ülke değişimi sayesinde hem insanların gözünde siyasi sürgün olması sebebiyle daha fazla büyüyecek hem de istediği yaşam standartlarına erişecektir. Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın yurt dışına kaçışlarıyla özdeşlik kurulan bu olayda parayı ve imkânı sağlayan da Mehmet'in romanın Mustafa Fazıl Paşa'sı konumundaki İlhan'dır. Jön Türkler nasıl ki devletin adamı olan Mustafa Fazıl Paşa yardımıyla ülkeyi terk etmişlerse, Mehmet de devletçi bir yol izleyen İlhan sayesinde yurt dışına çıkma hayali kurmaktadır.

“ Kahraman olmayı da pek severdi. On sekiz yaşında, 27 Mayıs’ı yapıp gelmiş sümüklü bir kızcağızı kendine karı seçmesinden belli değil mi? Şimdi de, hem tüy git, hem dillerde dolan. Bunlar örgüt kurmuşlar, kendisi de o ‘komünistim’ diyen delikanlının örgütünden ve efendim bir gece hücreleri tam basılacakken... İyi bir devrimci ne yapar, ele geçmemeye çalışmaz mı? Bu da öyle yapmış zaten. Ondan çıkmış sınır dışına. Bunun adı Bonn değil de, ‘sınır dışı’ olunca daha bir anlam kazanıyor. Siyasi sürgün gibi bir şey oluyorsun. Ondan sonra da gelsin Mustafa Fazıl Paşa 13 yardıma. İlhan Dereli... Acaba Mehmet’in Jean Pietri’si¹⁴ kimdi? ... Canım Mehmetçğim, iyi güzel de, onlar, Namık Kemal’ler, Ziya Paşa’lar birinin yardımıyla... Neyse, neyse... Hep bu tür siyasilere rastladım, bu da benim yanılsım elbet. Benim yerim.” (Ağaoğlu, B.D.G., 2010: 83).

Dönemin sol ideolojik yapısının temeli olan ve 68 Kuşağı¹⁵ olarak bilinen neslin özellikleri de Aysel ve Ömer aracılığıyla verilmiştir. Bu kuşaktan sonra yetişen Oktay ve Mehmet gibilerden oluşan sol nesil yozlukları, tutarsızlıkları sebebiyle eleştirilirken 68 Kuşağı olarak bilinen Cumhuriyet’in ilk kuşak solcuları içlerinde taşımaktan vazgeçmedikleri umut ve fedakârlık duyguları sebebiyle yazarın tüm romanlarında takdir edilmiştir. Tezel, ablası Aysel’le evlenmek isteyen; fakat, evlenemeyen ve daha sonra milletvekili olan Remzi ile Aysel’in tanışıklığından bahsederken 68 Kuşağının özelliklerini de vurgular. Aysel, Remzi’nin evlenme isteğinden vazgeçmesinin sebebini giydiği yakası açık elbiseye bağlarken Tezel bunu geleneksel yapıda yetişen bu adamın Aysel’in Ali ile dolaşmasını hazmedememesine bağlar. Sonradan milletvekili olan Remzi ile evlenmeyen Aysel’e Tezel ona faydası olabilecek insanı ablasının reddetmesi sebebiyle şaka yollu takılmayı ihmal etmez. Aslında vurgulamak istediği 68 Kuşağında yetişen insanların onurlarını ve hayatlarını para, mevki gibi maddi varlıklara değiştirmemeleridir. Aysel de sevmediği zengin Remzi ile evlenmemek için elinden geleni yaparak kuşağına yakışan hareketi yapmıştır.

“ Hadi hadi... Ahlakını gözü tutmamasının nedeni, senin basman değil, yosmalığın. Köksüz köylü bir oğlanla başkent caddelerinde fink attın da, ondan kaçırdın elinden bu Remzi’yi. Kendi itirafın, yalan mı? Bize de çok kötülük ettin, çok... Olmadı.

¹³Şinasi, gazetesini ve matbaasını kurmak için Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa’dan yardım almıştır. Mustafa Fazıl Paşa, Jön Türkler’e hamilik yapmış, yurt dışına çıkmalarına, gazetecilik ve dergicilik faaliyetlerini sürdürmelerine olanak sağlamıştır (Ziyad Ebüziyya, 1997).

Beceremedin. Küçük kardeşlerini, senden sonra gelecek çocukları düşünmedin. Düşünseydin, ardından gelenler ikide bir bunların sillesini yiyip durmazlardı... Sizin kuşağınızda en saygı duyduğum şeyi gösteremedin. Özveri yani..." (Ağaoğlu,B.D.G., 2010: 98).

68 Kuşağı'ndan sonra gelen yozlaşmış belki de yaşam şartlarının değişmesinden kaynaklı evrime uğramak zorunda kalmış olan solculardan biri de Ömer'in üniversiteden öğrencisi Tuncer'dir. Bir marangozun oğlu olan Tuncer, üniversitedeyken ateşli bir solcu olmasına rağmen milletvekili Remzi Bey'in kızı Yıldız'la evlendikten sonra her zaman eleştirdiği burjuva sınıfının bir üyesi olmuştur. Ömer'le Tuncer'in yıllar sonra Ayşen'in düğününde karşılaşmaları ikisini de şaşırtmış hatta hayatlarını sorgulamalarına sebep olmuştur. Ömer, Tuncer'in ateşli bir solcu olduğu zamanları hatırlayarak karşısındaki halini yadırgamaktan kendisini alamaz. Tuncer ise düşünceleri ve yaşam şekli arasındaki uçurum sebebiyle öğrenciliğinde sıkça eleştirdiği hocasına sürekli bir açıklama yapma ihtiyacı içinde kıvranıp durmaktadır.

“ ‘Burda yapılacak ne kaldı ki, değil mi hocam?’

Evet. Burada yapılacak bir şey kalmadı. Sen yapılabilecek her şeyi yaptın. Derslerde karşıma geçip, ‘Ooo, maşallah hocam, bakıyoruz Küba'nın ekonomisini de eleştiriyorsunuz artık. Sonra da sosyalist geçiniyorsunuz’ dedin. – Kendine gel Ömer! Onlar başlangıçtaydı daha. Çocuktular. Sırasında anladığın, hazmettiğini sandığın ne varsa, hiç birini hazmetmediğin bu akşam tek tek ortaya çıkıyor nerdeyse. O zamanki gibi şimdi de gülümsesene. Marx'ın eleştirilebilir olduğunu anlatmaya çalışırdın. Hep aynı serin kanlılıkla. Yine öyle olsana. –Olamıyorum. İçim sürekli bir öfkeyle, öyle Tuncer, diyor sen yapılabilecek her şeyi yaptın. Bir bölüm arkadaşınla elele kol kola yapılacak her şeyi hepimize gösterdin durdun: ders yok arkadaşlar! Çıkın dışarı! Bu düzenin üniversitesini bitirip bu düzenin bir yerinde bir şey olmak istemiyoruz! Boşaltın burasını!.. Halkımız emperyalizmin kısıkcı arasında zulmün yumruğu altında inim inim iniliyor. Bunlarsa bize hâlâ, yok ‘Özel kalkınma Mantiği’, yok bilmem ne diye nutuk çekiyorlar... Hocam, yine de size saygımız var, biliyorsunuz. Siz öteki satılmışlardan değilsiniz. Ama artık lütfen bize katılın, dışarı çıkın!” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 151-152).

Hayır... romanına geldiğimizde ise artık yaşlanmış, sol ayağı aksayan bir Aysel'le karşılaşırız. Aysel'in sol ayağı aksamaya başlamıştır çünkü sol kesime verdiği emek onu yormuş hatta boşuna çabaladığını düşünür olmuştur. Sol ayak aksaktır çünkü

dönemin solunun ilerleyişinde büyük sorunlar, engeller oluşmuştur. 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin sola karşı takındığı yıkıcı tutum onun aksamasına, işlerliğini gereği gibi yerine getirememesine sebebiyet vermiştir.

“Hep banka memurları, PTT memurları, tank, tüfek, tanker, vergi, makbuz ve boyun eğişler mi olacak? Plaketimi, bir korsan gemisi gibi kuşanmaya gitmeyecek miydim? Gitmeyecek miyim?

Gündemde tıkr tıkr işleyen bir gün, tam bu noktaya gelince, nasıl takılıyor. Sol ayak bileğini usul usul ovarken, duralıyor. Bu akşamüstünün, kafasında karışık ve karanlık kalışına şaşıyor...” (Ağaoğlu, B. D.G., 2010: 32).

Fikrimin İnce Gülü romanında karşımıza çıkan sol görüşlü kahramanlardan ilki Vedat’tır. Kapıkule Sınır Kapı’sında görev yapan Vedat, sol eylemlere karışması sebebiyle okuldan atılarak hapse girmiş, burada çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. Yeni çalışmaya başladığı bu sınır kapısında da rüşvet isteyen memurlardan işçileri korumaya çalışan; fakat, bir türlü laf anlatamayan Vedat’ın nafile çırpınışlarını görmemiz mümkündür:

“...Şimdi bu kadın bizim pasaportlara damgayı basmazsa, artık temelli tutakorlar beni. Tutakorlarsa, ben yandım beğ kardeşim. Sen basıyor musun mührü? Basıyorsan, bas geçeyim. Al bak şu çakmağı. Dönüşe saklamıştım. Bir anmalık olarak buyur, al. Mührü basarsan bana artık onun gereği ne?...

...Mühür Vedat’ın elinde değil ki. Mühür de, imza da Nuran Hanım’ın elinde. Vedat’ın elinde olan salt birkaç kitap, birkaç öğüt. Dün, öğrenciyken, elinin altında daha çok şeyi vardı. Arkadaşları, forumları, miting alanları. Bu gün kala kala bir sınır karakolu, bir de buranın Nuran Hanım’ı işte. Gerisi İstanbul’da yarım duruyor. Öğrenciliği nasıl yarım duruyorsa öyle.” (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 10).

Vedat, rüşvet yiyen amiri Nuran Hanım’la sürekli bir çatışma halindedir. Kendi düşüncesi doğrultusunda ‘ezilen işçi kesimi’ savunmak zorunda olan Vedat, işçileri sıkça uyarmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Nuran Hanım’ın gözünden kaçmayan bu uyarma girişimleri onu Vedat’ın karşısına dikmeye sebep olur; fakat, Nuran Hanım, onu pek önemsememektedir. Solculuk artık bu dönemde eski gücünü yitirmiş, solcuların kendilerine göre yanlış olanı düzeltme iddiaları yavaş yavaş silinmeye başlamıştır.

“... Nuran Hanım, ona kuşkuyla bakıyor. Yolunu yokuşa sürmeye hazırlanıyor: demin Vedat’ın duvar dibine çektiği salak değil mi bu? Pek de çabuk uyanmış ayol. Hadi canım, bu Vedat solcunun biri olsa ne çıkar sanki?...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 33).

Türkiye’nin 1980’li yıllarını anlatan *Üç Beş Kişi* romanında ise solculuk artık tamamen silikleşmiş, solcular da umutlarını yitirmiş insan topluluklarına dönüşmüşlerdir. Önceleri inanarak benimsenen sol ideoloji, bu yıllarda artık bir geleneğe dönüşerek içi boşaltılmıştır. Arkadaşlarıyla yıllar sonra Azra’nın evinde buluşan Ferit ve Sedat arasında dönemin solculuğu üzerine yapılan konuşmada ümitsizlikten ve insanların artık sola daha inançsız yaklaştıklarından dem vurulur. Bahsedilen kişilerin inançlarındaki değişim, aslında dönemin aydın kesiminde gözlenen durumdan fazlaca farklı değildir. Romanda Azra ve Jale’nin şahsında büyük şehirde yaşayan aydın tabakanın sola bakışı verilmek istenir:

“Düşlemek ... Yeter ki o bitmesin, diyecekti; sustu.

Sedat, laf olsun diye gülüyor:

‘Ooo, karım! O kadar da değil canım. Ortanın solu partisini hala sever mesela... Başbakanın her sözü onu heyecanlandırabilir. Odasında, kendisine imzalanmış büyük boy bir fotoğrafı durur. Azra, o başbakandan caydı, ama Jale hâlâ ona bağlı. Bir gün, bütün bu çaresizliklerden bizi onun kurtaracağına inanıyor. Düşün, bunca bir vefa!’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 208).

1940’lı yılların başından 1980’lere uzanan Türkiye macerasını seyretme imkânı bulduğumuz romanlarda sol ideolojinin seyrini de takip etme olanağına sahip oluruz. Gerek dünyadaki komünist hareketlerin etkisiyle gerek Türkiye’nin içinde bulunduğu şartlar nedeniyle Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1970’lere kadar gücünü sürdürme imkânı bulan sol akım, 1970 ve 1980’lerdeki darbelerle derin yaralar alarak içi boşaltılarak işlerliğini yitirmiştir. Bu sebeple solculuk artık bireyselleşerek, sol ideolojiye göre hayatını ve dünyayı şekillendiren insanların yaşam şekline çok, çeşitli görüşler öne sürebilecek yeterlilikteki insanları kategorize etme sıfatı halini almıştır.

3.4.2. Sol Gençlik

Ölmeye Yatmak romanında, Aysel, Ali, Ali'nin lokantada tanıştığı arkadaşları ve Engin sol ideolojiye sahip olan genç kesimi temsil ederler. Engin haricindeki bu şahısların solculukla ilgileri bir yerlerde toplanarak şiir ve ya dergi okumayı aşamayan eylemlerdir. Fakat Aysel'in öğrencisi olan Engin'in aradaki zaman zarfında sol eylemlerin ne denli farklı bir boyut aldığını göstermesi bakımından romanda mühim bir yeri vardır.

Bir Düşün Gecesi'nde ise sol görüşü benimseyen üniversite öğrencilerinin içinde bulundukları çıkmazlar, burjuva-işçi çatışması ve insanların artık ideolojilerini maddi değerlerle çabucak değiştirebilmesi karşımıza çıkar. Ömer'in ve Aysel'in öğrencileri olan Tuncer ve Zehra, Aysel'in üniversitede okuyan yeğeni Ayşen, Gül, Uğur, Ercan'ın kardeşi Hakan romanda sol gençliği temsil eden gruptur. Tezel'in sol eylemlerle geçirdiği gençlik günleri de yine kendisinin bilincinden geriye dönüşlerle aktarılır. Aysel ve Ömer'in ülke çapında tanınan sol görüşlü aydınlardan oluşları, Tezel'in ilk kocası Mehmet'i çok gururlandırmış ve hatta Tezel'le kurduğu ilişkide çok önemli bir belirleyici olmuştur. Tezel'in yapmış olduğu eylemleri sol güçler iktidardayken fazlasıyla destekleyen Mehmet, solun gücü azalınca ona saygısını yitirmeye başlamıştır.

“Aysel’le Ömer’in adları gazetelerde birinci sınıf şarkıcılar gibi kocaman kocaman yazılıp dururken iyiydik. Başkentimizden sırtımızda Kızılay’da yediğimiz coplara acısıyla geldiğimiz zaman iyiydik. ‘Sen bakma Mehmet, biz copları yediğimizle kaldık. Bu işet iş yok oğlum, orta şekerli bir Anayasa’ derken kulaklarını tırmalayıp durdun: Çocuklar, bi seferinde Tezel ne yapmış biliyor musunuz? Koraltan geçerken ‘Yuuh inek!’ diye bağırması, diye benimle övünüp-yani avunup-, bir yandan da ellerimi kollarımı mıncıklayıp durdun: aslan sevgilisi, yiğit karısı... Devran değiştikçe sahne de değiştirir bunlar. Devran değiştikçe sahne değiştirmekle kalsalar yine iyi. Karı, sevgili değiştirirler. ...Yeni Anayasa kahramanları gözden düşmeye başladılar, başlamadılar, bizim Mehmet de- çevresinin Memoş’u, o kadife bakışlı çocuk işte- beni alaya almaya, beni bir küçük görmeye başlamaz mı?” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 47).

Önceleri ateşli bir solcuyken zengin bir milletvekili kızıyla evlenen Tuncer, hocası Ömer’le karşılaştıktan sonra hayatını gözden geçirmeye başlar. Yıldız’la evlendikten sonra yurt dışında doktora başlayan Tuncer, öğrencilik yıllarında Ömer’le

sivri solculuğu sebebiyle ziyadesiyle tartışmış; fakat, bir zaman sonra bir uç noktadan diğer uç noktaya kaymak zorunda kalmış, eşinin babasının parası sayesinde zengin bir hayat sürmeye başlamıştır. Hayatındaki değişimi Ömer’e anlatmak ister ama romanın diğer kahramanları gibi bu iletişimi kurma fırsatı bulamayınca anlatmak isteyip de anlatamadıkları okuyucuya bilincinden geçenler şeklinde yansır. İnsani düşüncelerini ve duygularını bir kenara iterek her şeyi toplum adına yapma savaşı veren bu delikanlı, içinde biriktirdiklerini yapma fırsatı bulunca hayatın gerçekleriyle karşılaşır. Her olaya idealist yaklaşmak üzere yola çıkar halbuki hayat onun düşündüğü kadar kolay değildir. Ekonomik zorluklar sebebiyle huzursuzluk yaşayan ailesi, üniversitede karşılaştığı ve hiç tanımadan düşman kesildiği zengin ailelerin çocukları onun düşüncelerinin değişmesine sebep olmuştur.

“Yirmi üç yaşında kendini devrime adanmış biriydim. Şöyle bir adamak: Bütün kızlar kardeşim. Bütün sevdam halkım. Bütün düşmanlığım egemenlere. Öfkem, kinim onların yeni doğan bebeklerine bile. O çocuklar arasında adamakıllı sevdiklerim de var üstelik. Uğur gibi, Ayşen gibi. ... Sonra benim devrimciliğim içinde evlenmek de yok. Bir emekçi olan babamla bir avuç kıymaya iki tencere yemek kotarmak için çabalayan anamın haline bakın! Evlilik denince, bu yük omuzlanınca, ortaya çoluk çocuklar da dökülünce hocam, o elele, kolkola vermeler karşılıklı bir lanetleme türküsünden, sık sık sille tokat birbirinin üstüne yürümekten başka ne ki?” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 159).

Tuncer, üniversitede kurduğu ve körü körüne bağlandığı sol görüşlü arkadaşlarına aslında içerisinde bulunduğu ilgisizlik, sevgi eksikliği sebebiyle yönelmiştir. “Öğrenci Birliği” adındaki bu grup, bir ideolojiyi yaymak için eylem yapmak maksadından çok herkesin gücü yettiğinde birbirine tutunduğu yalnız gençlerden oluşan bir dayanışma yeridir. Gençlik döneminde duygusal olarak ailelerinden uzaklaşan her sosyal kesimden öğrenci böylelikle kendilerini bir gruba ait hissetmenin zevkini tadarak kişiliklerini bulmak için uğraşırlar. Evdeki hayatından mutlu olamayan Tuncer’in de seçtiği yol bu olmuştur.

“Ben Öğrenci Birliği’nin en çalışkan üyesiydim. Arkadaşlarımın bir bölümü ise benim ve benim gibilerin, bir yerde bir bardak bira içmek gibi, sinemaya gitmek gibi, üşüyünce biz, sırtımıza kendi ceketini koyvermek gibi gereksinimlerini karşılamakta çalışkandılar. Böylece aramızda gittikçe genişleyen bir ortaklaşalık kurulmuş gibiydi. Bazen benim de güzel parkalar giydiğim oldu. ... Benim üniversitedeki yaşamım küçüklü

büyükölü bir grup arkadaşla oluşturulmuş yeni bir aileydi sanki. Kendi ailemden çok uzakta, onlara iyice yabancı.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 165).

Üç Beş Kişi’de dikkatimizi çeken sol görüşölü gençler ise Kardelen ve Ufuk’tur. Yoksul ailelerden gelen bu iki arkadaş, birlikte sol eylemlere katılarak hapse düşmüşlerdir. Hapiste gördükleri işkenceler onların arasında kopmaz bir bağ kurmuş önceleri gayet güzel olan arkadaşlıklarını birlikte çektikleri acılar adeta pekiştirmiştir. Çocukluklarından itibaren birlikte kitap okuyan, mitinglere katılan bu iki arkadaş bağlarını hiçbir zaman koparmamışlar, hayat onları başka mecralara sürüklese bile aynı hayatı paylaşmanın ve aynı pencereden hayata bakmanın verdiği, yalnızlığı ortadan kaldıran o duyguyu birbirlerinde bulmuşlardır. Evlenmek üzere olan Kardelen’in Ufuk’u görünce ne yapacağını hayal ettiğı kesitte, bu dostluğu daha yakından tanıma fırsatı buluruz.

“Kardelen, -artık nişanlı olduğundan herhalde- Ufuk’u tanır tanımaz boynuna sarılmak istediye de kendini tuttu. Yoo, bunu düşünür düşünmez tutmadı kendini, arkadaşının boynuna atladı, sarıldı ona... Kaç yıllık arkadaşım. Birlikte astığımız afişler, taşıdığımız pankartlar, okuduğumuz kitaplar, tartışmalarımız, en önemlisi de hiçbirinizle olmayacak en büyük yakınlığımız; gözler bağlı, ayaklar suda... Boynuna sarılmayacağım, öyle mi? Öyle ise, evlilik dursun. Gelinlik de yerin dibine batsın!” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 87).

Dönemde siyasetle en fazla ilgilenen kesimin gençler olduğü hatta bu sebeple birçoğunun okullarından atıldığı, hapse girerek işkencelere maruz kaldıkları, çatışmalar esnasında öldürüldükleri su götürmez bir gerçektir. Bunun sebebi gençlerin içerisinde bulundukları güvenden uzak ortam, gelecek endişesi ve yaşları sebebiyle daha atak oluşlarıdır. Adalet Ağaoğlu da dönemin siyasete bulaşan yahut siyasetten uzak dursalar bile toplumsal koşullar sebebiyle siyasi olaylardan etkilenen gençlerini derinliğine işlemiştir. Çünkü romanlarda eylemlere ve değışikliğe açık kesim bu genç gruptur.

3.4.3. Sol Devrim

Komünizmde devrimin amacı, herkesi proleterleştirip proleter bir devrim yaparak sınıf kavramını ortadan kaldırmaktır (Marx, Engels, 2010). *Bir Düşün Gecesi*

romanında 1970 darbesinden sonra sindirilmiş sol kesimin devrim hayallerinin yok oluşu öğrenci grupları üzerinden anlatılmıştır. Öğrenciliğinde sol grup arkadaşlarına dâhil olmak için elinden geleni yapan Ayşen, hapse düşmesi ve arkadaşlarının onu dışlaması sebebiyle çareyi Ercan’la evlenmekte bulmuş, her işi parayla çözebileceklerini düşünmelerinden ve basitliklerinden ötürü sürekli kavga halinde olduğu anne ve babasının isteklerine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Üniversitede lider olarak gördüğü Tuncer ile düğünde karşılaşan Ayşen, geçmiş günlerdeki devrim hayallerini düşünerek hayıflanır. Artık çok farklı hayat tarzları seçmiş olan bu iki eski solcu hayat şartları sebebiyle ideallerinden vazgeçmek zorunda kalmış, her zaman karşısında oldukları, miting alanlarında nefretlerini haykırdıkları burjuvaların içerisinde yerlerini almak zorunda kalmışlardır.

“ Devrimciliğe hevesim bu kadar ucuza gitmemeliydi. Bir inanç da böyle, bu denli yok pahasına ‘adaaam sen de’ olmamalı değil mi Tuncer Abi? Süt dökmüş kedi gibisin bu gece. Neyin var? Bir suçun var, asıl büyük suçun. Devrimin benim gibilere kalmadığını baştan söylemeliydin bana. Bak, sana bile kalmadı o. “(Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 241).

Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto* adlı eserlerinde karşımıza devrim iki türlü çıkar. Ya burjuvazinin sahip olduğu makineler kırılarak işçiler bir direnişe geçerler ya da makinelerin yerine bozulmuş olan sistemin ortadan kaldırılması sağlanır. Devrim eğer sistemi değiştirebilirse başarıya ulaşarak sınıfları ortadan kaldırır. Böylelikle ekonomik ve sosyal eşitlik hedefine ulaşılmış olur. Marx, Engels, 2010). Ayşen’in arkadaşları ile Ömer arasında geçen konuşmada devrimin amacı bu ilkeler üzerinden irdelenmekte, gençler bütün öfkelerini makinelerden çıkararak yıkıcı bir tutum sergilemeyi hedeflerken hocaları olan Ömer, sınıf çatışmasını değiştirmenin tek yolunun sistemi değiştirmek olduğunu vurgulamaktadır. Zehra ile Ömer arasında geçen bu devrim planlarına Ayşen hem yaşam tarzı hem de duygu dünyası olarak çok yabancısıdır. Komünist ideolojinin her şeyin başında tuttuğu işçi sınıfının refahını sağlamak ilkesinden habersiz olan Ayşen’in sınıf çatışmasını kaldırmak için eylemlere katılma sebebi toplumsal değil sadece bireyseldir. Devrim yaparken bile bireysel bir tavır takınarak sadece ailesinin düşünce yapısıyla uğraşan Ayşen, bu tarz düşünceleri sebebiyle arkadaşları tarafından bir türlü benimsenememiştir.

“Ömer Abi, ‘ Makineleri, fabrikaları mı kırmak istiyorsunuz, sistemi mi?’ diye sormuştu onlara. Sesi dingin. Bakışları sevecen.

Ne demek istedi acaba? Hiçbir şey anlamıyorum. Üniversitede makinenin işi ne, fabrikanın işi ne?

‘İkisini de efendim, ikisini de...’

Ne kolay konuşuyor bu Zehra.

‘İkisini de olur mu? Elbette sistemi.’ Diyor Uğur da.

“Bense yalnız babam gibi babalar, annem gibi anneler olmasın, yiyip içtiğimden, giyip çıkardığımdan utanmayayım istiyorum. İçimdeki o bir tek güzel andan utanmayayım istiyorum. O duygudan korkmayayım. Bunun için makine ve fabrikaları kırmak ya da sistemi kırmak; hangisini seçmem gerekiyor? Üniversite içi, üniversite yönetimine karşı savaşım belki fabrikaları kırmaktır. Babamdan, annemden utanmamak, arkadaşlarımdan korkmamak, içimdeki bu yeni çağıltıyı bastırmamak da o zaman belki sistemi kırmak olur.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 277).

Öğrenciler bu dönemde sol görüşün ateşli savunucuları olmalarına rağmen kendilerini geliştirmek ve bir meslek sahibi olarak görüşlerini daha realist bir şekilde ortaya koymak yerine üniversitede dersleri boykot etmekten öteye gidememişlerdir. Onları bu konuda uyarın Ömer ise düşüncelerini sadece kâğıt üstünde izah etmeye çalışması, aktif bir eyleme geçmemesi sebebiyle yadırganmaktadırlar. Ayşen, hala tam olarak ne olduğunu bilmediği bir görüşü sadece arkadaş edinebilmek ve ailesinin yanlış bulduğu hareketlerine karşı durabilmek için destekler görünmektedir. Ayşen ile arkadaşları gençlik heyecanı ile içlerinde bulundukları duruma fazlasıyla tahripkâr yaklaşma taraftarıdır. Aslında bu gençlerin hayatlarına bakıldığında sistemi değiştirme isteklerinin altında bireysel sebeplerin ortaya çıkardığı sebepler yatmaktadır. Ayşen’i bireysellekle suçlayan Zehra’nın solcu olma sebebi sevgilisinin onu terk etmesidir. Varlıklı bir ailenin kızı olan Zehra, Ayşen’i varlıklı olduğu için dışlar. Tuncer’e baktığımızda ailesinin maddi olanak yokluğuna karşı duyduğu öfkeyi sisteme yansıtmış olduğunu görürüz. Bu iki kesim arasındaki tek fark Ayşen’in bu grupta oluşu sebebini yeterince kamufle edememesidir.

“ ‘Sistemi parçalamak üniversitede sürekli boykotla mı sağlanıyor?’ diye gülümsemişti Ömer Abi.

Arkadaşlarımla birer çocukla konuşur gibi konuşmasından hem hoşnutum, hem değilim. Şimdi Ömer abi de düşecek onların gözünden. Şimdi Zehra da, Uğur da başlayacaklar: Bırak o bildiri devrimcisini!

Boykot devrimciliği bildiri devrimciliğinden öte bir şey olmalı.

... ‘Sen ne düşünüyorsun Ayşen?’

Öyle ya, ben ne düşünüyorum?

‘ ... Benim için önemli olan güç birliği Ömer Abi. Arkadaşlarımla bir olmak.’

Daha ne yapabilirim? Bireyciliğimi başka nasıl yana atabilirdim? Nasıl olsa Lenin, ‘Gençliği örgütleyin’ dedi...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 278).

Gençlerin eylemlere girişme şekillerine ve verdikleri tepkilere yakından bakacak olursak daha hazmedilmemiş, sadece okunanlardan ya da duyulanlardan yola çıkılarak ezbere bir devrim isteğine kapıldıklarını görmemiz mümkündür. Ayşen, Sovyetler Birliği’nde komünizmin kurucusu sayılan Lenin’den cümleler seçerken arkadaşı Uğur da komünist sistemin kurucusu sayılan Marx’tan ezberlediklerini tekrar eder. Küçük burjuva daha tam zenginleşmemiş, proleter yayı az da olsa yönetebilen; fakat, kendisinden zengin olanların yanında proleter olarak varlığını sürdüren kesimdir. Marx, gençlerin eylemlerini bu grubun eylemlerine benzetir çünkü gençler ekonomik olarak başkalarına bağlı oldukları için üretime tam olarak iştirak etmeyen; fakat, ileride sahip olmak istedikleri haklar için savaşan topluluktur. Bu sebeple bu iki grup da çok fazla zarar görmedikleri ve himaye altında oldukları için ara bir grubu oluşturarak her an yer değiştirebilirler. Bir genç ya da bir küçük burjuvanın zengin olma ve saf değiştirme ihtimali vardır. Bu sebeple değişmeye hazır potansiyele sahiptirler.

“ ‘Durun çocuklar. Daha önce şunu hatırlayın’ diyor. Uğur da. ‘Ne demiş Marx? ‘gençliğin eylem biçimi küçük burjuvanın eylem biçimidir. Küçük burjuva davranışlarının serüvenciliği, kaypaklığı, sorumsuzluğu ve şiddete, teröre yatkınlığı gençlik eylemlerin de de görülür...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 279).

Ömer, Ayşen ve arkadaşlarıyla olan sohbetini bitirdikten sonra ayşen’i evine davet etmiştir. Ayşen’in halası Aysel de yeğeninin gelişinden çok mutlu olacaktır. Ömer’e derin bir hayranlık duyan Ayşen ise halasının evine gitmez çünkü

arkadaşlarından kopmak istememektedir. Üstelik Zehra, Ömer'in korkaklaştığını, eylemleri beğenmediğini söyleyerek arkadaşlar arasında ona karşı bir güvensizliğin doğmasına sebep olmuştur. Ayşen'in gittikçe karışan kafası yeni öğrendikleriyle, arkadaş grubuna dahil olmak için yapması gerekenlerle doludur. Adını yeni duymuş olduğu Çin'in devrimci lideri Mao'dan birkaç cümle ezberleyerek daha koyu bir devrimci olduğunu düşünmeye ve herkese bunu ispat etmeye çalışmaktadır.

“ Size gelmedim. Arkadaşlarımı da çağırıydınız gelirdik. Yalnız gelemedim. Yalnız olunca, içimdeki bütün korkulardan korkmasam gelirdim. Ama böyle, siz yürüyüp gidince yanımızdan, Zehra da, ‘Yahu, bu da mı korkaklaşmış nedir? Beğenmiyor mu eylemlerimizi?’ dedikten sonra tek başıma gelemesdim. Sonra... Aramıza yeni girmiş bir Mao da var. Adını henüz duyduğum...”

Mao'nun sözlerini duvara şöyle yazdıklarını görmüşsünüz: ‘Genç aydınlar, öğrenciler! Geniş yığınları harekete geçiriniz. Onları örgütleyiniz!’” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 279)

Yazsonu romanında da Nevin'in gazeteci olarak gittiği Portekiz'deki devrimin yankılarından bahsedilir. Bütün dünyada devrim rüzgârlarının estiği 1968'li yıllarda Portekiz'i yöneten ünlü diktatör Salazar devrilmiş bu özgürlükçü hava ve devrim zaferinin sevici birkaç yıl sürmüştür. Nevin, kendi memleketi olmayan bu ülkedeki insanların içten coşkusuna kapılarak orada bulunan arkadaşlarıyla birlikte devrimi kutlar. Diktatörlerin “kan emici” olarak sıfatlandırıldığı bu dönemde yaşamış olmak Nevin'in hayata bakışını farklı bir mecraya sürüklemiştir.

“...Yemekler gelene dek de, ötekilerle Françoise uzun bir konuşmaya dalmışlardı. José hatta, bir ara, kolu Françoise'nın belinde, sallanarak, ‘ Eles comen tudo/ Eles comen tudo’ diye bir şarkı söylüyordu. İkisi bir ağızdan söylüyorlardı. Vampirlerden söz eden bir şarkıydı. Devrilenleri anlatmak için yazılmış, yıllar yılı halkın ağzında dolanarak bugüne dek gelmişti. ‘ Kan emiciler... Kan emiciler...’” (Ağaoğlu, Y., 2007: 192).

Üç Beş Kişi'de ise 1980 darbesinin en karanlık günleri anlatılmakta, insanlar yaşanan dramlardan sonra büyük bir umutsuzluk içinde çalkalanmaktadır. Gece yasakları, cezaevlerinde uygulanan işkenceler, siyasi olayların toplumun her kesimi üzerindeki baskısı insan psikolojisini etkileyerek ufkunu daraltmıştır. İçlerine düştükleri puslu havadan kurtulamayan insanlar artık birkaç adım ötelere göremez duruma gelirler. Bu ortamda müzik yapmak isteyen Murat'ın arkasındaki tek kişi romanın geniş

ufuklu kahramanı Ufuk olmuştur. Sol ideolojiye sahip arkadaşlarının Murat'ı bireysel işler yaptığı için suçlamaları üzerine Ufuk, devrim olsa bile devrimden sonra her meslekten iyi yetişmiş insana ihtiyaç olduğunu belirterek arkadaşlarının sığ düşüncelerini derinleştirmeye çalışır.

“Pus açılmıyor. Giderek yoğunlaşıyor. Koşuşan ayak, öttürülen düdük sesleri uzaklaşmıştı.-Van Cezaevi’nden kaçmak isteyenlerin üçü, çatışmada öldü.- Ufuk, Murat’ın müzikle uğraşmasını, Selmin’e tutkusunu başına kakmayan tek kişiydi. ‘Ne oğlum, herkes canını verirken sen bir şarkıcı karının peşinde?..’ demeyen , bu tutkudan ötürü onu suçlamayan tek kişiydi. Kısmet bile hırçınlaşmıştı. Ufuk, o müzik şöleninde sunuculuk yaparak, arkadaşlarının eleştirisini bile göze almıştı: ‘ Keşke siz de iki notayı bir araya getirebilseniz. Kendinizden bir cümle kurabilirsiniz!.. Sanki devrimin yarın müzikçilere, ressamalara, ozanlara, yazarlara gereksinimi olmayacak. Sanki bütün doktorlar, mühendisler pattadak kucağınıza hazır düşecek!..” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 26).

1950’lerden başlayarak sol ideolojinin varmak istediği son nokta cumhuriyetin yerine komünist bir yönetim şekline geçmektir. Dünyada 1800’lü yılların sonunda yankı bulmaya başlayan devrim hareketleri Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bizim toplumumuza da sıçramış, Türkiye Cumhuriyeti bu devrimci ruhla kurulmuştur. Fakat Atatürk’ün ölümünden sonra demokrasinin bir gereği olarak gelişen çok partili hayata geçiş dönemi insanların birbirlerine kıyım uyguladıkları bir dönemin başlangıcı olmuştur. Demokrasi bilincinin oturtulmaya fırsat bulunmadan hızlı bir şekilde kutuplara ayrılan çeşitli gruplar ülkenin her yerinde çatışmalar çıkarma yoluna gitmiş, özellikle de dönemin üniversite gençliği çeşitli örgütlenmeler oluşturarak gençliklerinin verdiği tüm enerjiyi “öteki”ni ortadan kaldırmaya, bastırmaya, ezmeye, sindirmeye harcamışlardır. Adalet Ağaoğlu romanlarına göz attığımızda dönemin zıt kutuplarını çok daha açık şekilde inceleme imkânı bulmamızın yanı sıra, bu kutuplaşmanın ne kadar boş, niteliksiz ve ezbere olduğunun da ayırına varırız.

3.4.4. Cumhuriyet Halk Partisi

9 Eylül 1923 tarihinde ilk olarak Halk Fırkası adıyla Mustafa Kemal tarafından kurulan Cumhuriyet Halk Partisi, 1935 yılında şimdiki ismine kavuşmuştur. Atatürk'ün altı ilkesi olarak tarihe geçen Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik esasları doğrultusunda altı oku kendisine sembol olarak seçen bu parti daha sonra İsmet İnönü yönetimine geçmiştir. 1938-1950 yılları arasında ülke yönetiminde büyük söz sahibi olan İnönü, 1950 yılında yapılan seçimlerde Adnan Menderes'in başkanlığındaki Demokrat Parti'ye oylarının büyük çoğunluğunu kaptırarak yönetimden bir süreliğine çekilmek zorunda kalmıştır.(Kili, 2007).

Belli bir dönem sonra solculara bakış değişmiş, önceleri sıkça övülen, Atatürk'ten yadigâr kaldığı söylenen CHP bir dönem sonra marksist ideolojiye fazlasıyla rabet göstermesi gerekçesiyle halkın bir bölümü tarafından tepkilerle karşılanmaya başlanmıştır. Özellikle üniversite gençliğinin fazlasıyla savunduğu komünist ideoloji yerini Birleşmiş milletler hayranlığına bırakmış Rusya- Avrupa arasındaki iktidar çekişmesi Türkiye'nin siyasi hayatında da gözle görülür değişimlere sebep olmuştur. Bu değişim ister istemez sol ideolojiyi benimseyen, birkaç yıl öncesine kadar alkışlanarak yüreklendirilen kişilerin bulundukları mertebelerden uzaklaştırılmasına, daha önce söylendiğinde cesaret olarak nitelendirilen düşüncelerinden dolayı ise yargılanmalarına sebebiyet vermiştir. Ülke bu durumdayken askerin tepkisi toplumun düşünen kesimini suçlamak ve ayırtırmak yönünde gelişmiştir. Yedek Subay Okulu'nda öğrencilik yapan Ertürk'ün arkadaşı sol görüşlü öğretim üyeleri hakkında yapılan duruşmada onların ülke açısından zararlı olduklarını, özellikle felsefe bölümünü tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Çünkü felsefe düşünmekyi öğreten bir bilim dalıdır. Demokrasinin layıkıyla işlemediği ülkelerde düşünmek dolayısıyla da felsefeyle uğraşmak çok büyük bir suç konumundadır. Ruhi Su gibi sol görüşlü bir sanatçının okulda ders veriyor olması, insanşarın sol görüşe sahip olmaları bu darbe döneminde ülke için çok büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır. Tanık olarak dinlenen bu askeri öğrenci söylediği sözlerden ötürü asker grup içerisinde oldukça takdir toplamıştır çünkü bu görüşler dönemin askerinin genel olarak sol görüşe yaklaşım şeklini verir. CHP ve ordu arasındaki uzlaşmazlık bu şekilde romana yansıtılmış olur.

“...Bundan dört gün sonra da yükseköğrenim gençliği Cebeci Çayırı’nda bir miting düzenlemiştir. Öğrencilerin yakalarında Birleşmiş Milletler rozetleri varmış galiba. Altıok yerine yerini nedense bu rozetlere bırakmış. Pankartlarda ‘Yeşil Ada Kızıl Olamaz!’, ‘Kızıl Salyalara Paydos!’ gibi yazılar okunmuştur.

“Üç öğretim üyesinin duruşmasında önce bir öğrenci tanıklık etmiştir. Yedek Subay Okulu’nda kalan bir öğrenciymiş bu. Şöyle konuşmuştur: ‘Fakülteye ilk girdiğim sıra Felsefe Şubesi öğrencilerinin fena fikirli olduklarını duydum. Bu şubenin bazı öğrencileri ve hocaları birbirlerine hoca-öğrenci muamelesi etmiyorlardı. Birlikte sigara içiyorlardı. Bazen fakülteye Ruhi Su gelirdi. Mandolin dersi vereceğim diye gelir, fakat öğrencilerle konuşulurdu. Namık Kemal’i tenkit ettiklerini bile duydum.’

“Savcı soruyor: ‘Fena fikirden kastınız?’

“Cevap: ‘Kastım, solculuktur. Fakat solculuğun ne olduğunu bilmiyorum. Öğrenmek de istemiyorum çok şükür.’

“Bu öğrenciyi Ertürk, tanıklığından sonra alnından öpmüştür. En yakın arkadaşı.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 345-346).

Fikrimin İnce Gülü’nde CHP ile birlikte karşımıza Bülent Ecevit’in sık sık çıktığını görürüz. Dönemde fazlasıyla rağbet bulan Ecevit, yapmış olduğu yeniliklerle Türkiye’de ilk defa sol bir partinin oyunu çok yüksek bir orana taşımıştır. Almanya’dan ülkeye dönen Bayram, her yerde Ecevit’in resimlerini görünce şaşırır. Ecevit’in resmini taşıyan minibüsün mavi renkli oluşu bize Türkiye’deki siyasi sembollerini hatırlatır. Bülent Ecevit, gökyüzünün, özgürlüğün rengi olan maviyle özdeşleşmiş bir şahsiyettir. Ecevit’in giymiş olduğu kıyafetlerde kullandığı renk o kadar popüler olmuştur ki açık mavinin bir tonu olan rengin adı ‘Ecevit mavisi’ olarak kullanılmaya başlanmıştır. Halk arasında Karaoğlan olarak adlandırılan Ecevit’in işçilere imkânlar sunarak onların yurt dışına gitmelerine yardımcı olması, Kıbrıs’a düzenlemiş olduğu harekât da romanda değinilen önemli siyasi olaylardandır.

“...Evrensekiz köyüne ayrılan kavşaktan bu kez önüne mavi renkli bir minibüs katılıyor. Minibüsün burnuna yine büyük bir Ecevit resmi asılmışlar. Ecevit bu resimde başı miğferli.

Bu Karaoğlan almış yürümüş buralarda yahu! Diyorlardı ya, pek inanasım yoktu Balkız. Hoş inansam ne, inanmasam ne? Gerçi evet, bizim Almanya’lara gidebilmemizin, birer işle birer taksilerimizin olmasının müsebbibi bu. Sağolsun, Varolsun. Hem

Kıbrıs işi için de öyle mıy mıy mıy edip durmadı. Bastı girdi.”(Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 90).

Bir süre sonra artık kendisinden çok memnun olan Bayram'ın Türk halkı tarafından saygı gören Ecevit'le yan yana oturarak sohbet ettiğini hayal etmesine şahit oluruz. Türkiye'ye çok büyük katkılara sağlaması sebebiyle saygı gören Ecevit Mercedes sahibi Bayram'a göre kendisiyle aynı mertebededir. Ecevit nasıl ki Kıbrıs'ı kurtarmışsa Bayram da Mercedes alarak tüm Türkiye'ye önemli bir katkıda bulunmuştur. Artık Bayram ve Ecevit aynı konumda olduğuna göre Ecevit'le sohbe dalmak, hatta onu kimi zaman uyarıyla karışık eleştirmek Bayram'ın en doğal hakkıdır.

“Çorlu girişinin bunca az trafikle böylesi rahat olması yadırgatıyor Bayram'ı. Bu rahatlama sırasında Ecevit'le uzun bir konuşmaya dalmış olduğunu anımsıyor. Mercedes'ini Ergene Nehri üstünden aşırta güngörmüş bir Osmanlı köprüsünü geçerken, sanki Ecevit, Bayram'ın yanbaşında, o boş koltukta, şapkasının durduğu yerde oturmaktadır.”

Ecevit'in sola bakışı bu kesitte Bayram aracılığıyla verilir. Ecevit'in solculuğu Marksizmin katı kurallarından sıyrılmış fakat özgürlüğü savunan bir yapıdadır. Başbakanlığı döneminde çıkarmış olduğu siyasi afla birlikte düşünce suçlularının bırakılmasını sağlayan Ecevit, bu hareketi sebebiyle çokça yerilmiştir. Bayram da Almanya'ya gitmeden önce İstanbul'a varmak için bindiği trende bir öğrenciyle karşılaşır. Bu öğrencinin Marksist görüşleri ve Almanya'ya giden işçileri eleştirmesi, ülke siyaseti hakkındaki değerlendirmeleri Bayram'ı bir hayli etkilemiştir. Öğrencinin görüşlerinden ve hareketlerinden yola çıkarak onun da aftan yararlanarak çıkmış bir düşünce suçlusu olabileceğini düşünmekte ve bunu Ecevit'e anlatmaktadır.

‘Yaaa...’ diyor Bayram yüksek sesle. İşte böyle Ecevit kardeşim. İşte burası Ulaş köyü imiş. ...Eh, işte bunlar da Çorlu'nun günebakanları. Demek bunları böyle hep yağ için eki ekiveriyorlar? Onlar ektikçe de berikiler diyor fabrikaları, diyor fabrikaları, öyle mi? ... Baksana, üç yıl oldu tama yakın. O zaman bu Çorlu'yu şurdan, trenle sıyırtıp geçmişiz. Bir gariplik trenin içinde. Bir sıkıntı. O öğrenci de habire surat eder durur. Sorarsın söylemez. Anlamak istersin, anlatmaz. Yüzü kararmış. Bir kararmış ki, senden kara. Kanatları da kırık sanırsın. Taa Edirne'de ‘Selimiye’ diyene dek dili çözülmediydi bunun. Sonra çözüldü ya, bakma. Dediklerini sen bile anlarsan, aşk olsun derim. Bir yandan da, ha babam veriyor bize. Kendimiz ayarsak ayarmışız artık. Senden yana da değildi haa, haberin ola. Bunun

gibiler, hazır içeri toplatılmışken, sen yufka yüreklilik edip çıkarttırmayacaktın bak.”(Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 92-93).

Bayram, yol boyunca dertleştiği hayatındaki bütün insanları gibi Ecevit’i de sevip sevmemekte kararsızdır. Önce Ecevit’in kendi çıkarına uygun gördüğü yatırımlarını çok beğenir fakat İstanbul’da bindiği vapurda arabasına tükürüldüğünü görünce de Ecevit’in politikasını suçlamakta gecikmez. Sol görüşün savunduğu mülkiyetin eşit dağıtımını söylemini karşıt ideolojilerin diline pelesenk ettiği ‘Servet ve mal düşmanlığı’ ile açıklama yoluna gider. Bayram’ın arabasına tükürülmüştür çünkü insanlar artık parası olana düşman gözüyle bakmakta, özgür kaldıkça başkalarına zarar vermekte özellikle de aftan yararlanan düşünce suçluları ülkenin düzenini bozmaktadır. Dönemde gelişen Amerika ve kapitalizm karşıtı tutum sebebiyle Amerikalılar’ın mallarına zarar verildiği bilinmekte, kendisini de artık Avrupalı gibi görmeye başlayan Bayram, kendi arabasının da yakılmasından korkmaktadır.

“...Güverteye çıkıp uyumadan önce arabayı silmişti evet. İnsanlarımız saygısız. Çok saygısızlar. Tepeden biri tükürmüş belli. Niye tükürüyorlar peki? Babasının malı mı? Sıkıysa onun da olsun. Mal düşmanları, servet düşmanları... Bir de Ecevit’i tutacakmışım. Oyumu ona verecekmişim. ...Özgürlük, özgürlük diye bağırıyor. Herkesin ahlakını bozuyor. Böyle böyle ipin ucu kaçmasaydı, haddine mi düşmüş biri hark deyip elin arabasına tükürsün? ... Affa uğramaları hiç iyi olmamış işte, belli. ...Ya Amerikalı’nın gibi şimci benim Balkızı da yakıp yıkmaya kalkarlarsa?” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 122-123).

Bayram’ın bu yerine göre değişen tutumlarını siyasi düşüncesinde de görmemiz mümkündür. Çünkü Bayram, arabası Balkız dışında hiçbir şeye değer ve emek vermeyi bilmemekte, daha doğrusu bunu gerekli görmemektedir. Fakat romanda Türk halkının Ecevit’e karşı takındığı tutumu yer yer küçük ayrıntılar şeklinde görmemiz mümkündür. Halk Ecevit’i kendisine yakın bulmuş ve söylemlerindeki tutarlılık onun fazlasıyla benimsenmesini sağlamıştır. Hatta bu benimseme dünyadan habersiz bir köy çocuğunun içine işlemeye kadar varmıştır. Fanilaya basılan Ecevit resmi insanların onu hayatlarına ne kadar dahil ettiklerinin bir emaresidir.

“Beş-altı yaşlarında bir oğlan, göğsüne Ecevit resmi basılmış fanilasıyla dikelip doğruldu arabanın üstünde. Yeni bir dönemde Mercedes’i bir kez daha görebileceğini umdu...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 240).

CHP, *Üç Beş Kişi*’de Ferit’in ve Türkân’ın babaları olan Emin Sakarya’nın gönülden bağlı olduğu parti olarak karşımıza çıkar. Türkân Hanım’ın kocası Ahmet Kaymazlı DP’ye ve Menderes’e ne kadar bağlıysa, Emin Bey’in de CHP’ye ve İsmet Paşa’ya o kadar bağlı olduğunu görürüz. Türkiye’de yaşanan önemli siyasi gelişmeler bu ailenin yaşam seyrini de değiştirmiştir. Adnan Menderes’in başkanlığındaki DP iktidarı askerin darbe yapacağını bildirmesine rağmen daha sert bir tavır takınarak ülkeyi yönetmeye çalışmış, karşılıklı gelişen bu çatışmanın sonucunda 1960 yılında ordu yönetime el koymuştur. Devlet Başkanlığı’na Orgeneral Cemal Gürsel getirilirken, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir (Akşin,2004). Adnan Menderes’in idamına dayanamayan Ahmet Kaymazlı’nın cenazesinde bu siyasi çevrenin bir araya gelmesi dikkat çekicidir.

“Babalarının cenazesi de çabuk kalkmıştı. Çok bekletilmedi. Bütün hısım, akraba, eş dost: yakın kentlerden köylerden koşup gelmişlerdi. Murat’ın babası tarafından DP’liler, Emin Dedesi ve annesi tarafından ise CHP’liler. Eskişehir ve yöresinin bütün ileri gelenleri.” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 54).

Emin Bey’in hayatının son yıllarında ise çok bağlı olduğu İsmet İnönü’nün siyasetten çekilmesi önemli bir gelişmedir. Bu olay Emin Bey’i ve onun döneminde yaşamış olan çoğu kişiyi derinden etkilemiş, siyasette uzun süre kalan Türkiye’nin doğuşuna çok büyük katkısı olan bir siyasi liderin siyasetten küskün bir şekilde çekilişi Emin Bey’i ülkenin geleceği hakkında karamsarlığa sürüklemiştir.

“İşte zaten İsmet Paşa bile onca yıllık partisinden, milletvekilliğinden, her şeyden elini eteğini çekmişti. Dünya bir tuhaf olmuştu. Batkı. Her şey batmıştı. Batıyordu. İstanbul zaten çoktan batmıştı. Kimsede saygı, terbiye kalmamıştı.” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 152).

Türkiye’nin siyasi tarihinde karşımıza ilk çıkan parti CHP’dir. Atatürk’ün kurduğu CHP, gerek insanlarda demokrasi bilincini oluşturması gerek cumhuriyet yönetiminin ilk topluluğu olması bakımından son derece önemlidir. Adalet Ağaoğlu romanlarında da CHP’nin kuruluşunu ve tarih seyri içinde geçirdiği değişimleri takip etmemiz mümkündür. İsmet İnönü’nün Atatürk’ten emanet aldığı CHP, bir dönem sonra Ecevit yönetimine geçmiş ve halk tarafından oldukça benimsenmiştir. Halkın bu benimseyişi CHP’nin romanlara taşınmasına büyük ölçüde zemin hazırlamıştır.

3.4.5.İşçi Partisi

Sol ideolojiyi savunan bir başka parti de hala varlığını sürdüren İşçi Partisi'dir. CHP'den farklı olarak Marksist duruşa daha yakın olan bu parti adından da anlaşılacağı gibi komünist söylemi benimsemektedir. *Ölmeye Yatmak* romanının anlatıldığı 1968 yıllarında da özellikle üniversite öğrencileri arasında rağbet gören İşçi Partisi mitingine katılan öğrenciler suçlanmış, o dönem üniversite hocalığına devam etmekte olan Aysel de öğrencilere bu mitingine gitmek konusunda ters bir tepki göstermediği için üniversite yönetiminin uyarıda bulunulmuştur.

“Az önce fakülteden çıkmıştım. Öğrencilerde belli bir tedirginlik. İsteksizlik. Bir süredir böyle. Kurul toplandı. Tartıştık. Öğrencilerin İşçi Partisi mitingine katılmalarına göz yummakla suçlandım. Vicdan ve fikir özgürlüğünden söz ettim. Birkaç başka öğretim üyesi de böyle şeylerden söz ettiler. Bilgiç bilgiç başlarımızı salladık. Dağıldık.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 260).

68 Kuşağının sosyalizme yakın tutumu ve sol ideolojinin bu dönemde fazlasıyla benimsenmiş olması sebebiyle işçi sınıfından olma, emekçiyle eşitlenme havası hakimdir. Türkiye’de işçi sınıfına verilen önemin arttığı, herkeste her konuda eşitlenme anlayışının zirveye çıktığı dönem bu zaman dilimidir. Bu idealist insanlar inançları uğruna kendi çıkarlarından vazgeçebilecek kadar toplum bilincine sahiptirler. Bu fedakârlık o kadar ileri gitmiştir ki dönemde yapılan bireysel konulu sanat eserleri, insanların karşı cinse duydukları hisler ve doğrudan toplum yararına yapılmayan her türlü eylem kişilerin hem çevre hem de kendi süperegolarınca sürekli baskı altına alınmasına sebep olmuştur. Marksist ideolojiye göre devrim herkesin proleterleşmesiyle olur. Her sınıftan insanın işçi sınıfından olması sınıf kavramını ortadan kaldıracak, böylelikle mutlak bir eşitlik sağlanmış olacaktır. Aysel de bu görüşü paylaşmakta hatta gitmiş olduğu İşçi Partisi mitinglerinde dikkatini çeken her tabakadan insan da bunu destekleyici bir tablo çizmektedir. Fakat Aysel’e göre devrimin olması, herkesin eşit konuma gelmesi kapalı bir kapının önünde durmak kadar zor bir istektir. Hatta Aysel bu yenilik isteğini, ülkenin devrimle kurtulabileceğini umutla bekleyişini de “yeni peygamberleri sevmeyi yeterli bulmaya benzeter.” Aysel, yeni bir yol açan devrimi

sevmekte fakat ona tam olarak iman etmediği için onun öğretilerini hayata geçirmemektedir.

“Ama biliyordum, ‘İşçi sınıfı artık bizden o kadar uzak değil’ diyecekler. Ben bile inanmıyor muyum buna? En azından inanmak istemiyor muyum? İşçi Partisi mitinglerinde işçiden çok memur, öğrenci, yazar, öğretmen, taşra politikacısı, her yeni akıma sevecenlikle sarılan yufka yürekli, açık gözler, saflar, renkli atak genç kızlar tıpkı Tezel gibi, Selma’lar, günün parlak kürsü adamlarına tutulu tutuluveren... İşçiden çok bunları gördüğüm halde; açılacak bir kapı arayacağım yerde, kapalı bir kapının önünde umutla durmayı, yeni peygamberleri sevmeyi yeterli bulmam neden?” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 224-225).

Dünya’da ve Türkiye’de komünizm rüzgârlarının en şiddetli estiği yıllarda kurulan İşçi Partisi, komünist bir devrim yapmak amacını gütmüş, Marx’ın öğretilerini benimsemiştir. Dönemin gençleri arasında fazlaca benimsenen bu görüş ordu ve sağ görüşlü siyasiler tarafından 12 Mart darbesiyle bertaraf edilmiştir. Yazar, özellikle 1968’li yılları ve bu dönemin oluşumunda etkili olan tarihi olayları anlattığı *Ölmeye Yatmak* romanında İşçi Partisi’nden bahseder.

3.4.6. Sağ İdeoloji

Türkiye’de sağ ideoloji milliyetçilik ögesinin ağır bastığı grup ve dini hassasiyetin ağır bastığı grup olarak şekillenmiştir. Bu iki grubun da ortak amacı var olan değerleri savunmak, Batı’dan alınan değerlerin geleneksel değerler yerine geçmesini önlemektir.

Ölmeye Yatmak’ta işlenen konunun tarihi çerçevesine baktığımızda dünyada sol akımların rağbet gördüğü, özgürlük düşüncesinin yaygınlaştığı, komünizmle yönetilen Rusya’nın en parlak dönemlerini yaşadığını görürüz. Türkiye’ye yansıyan bu özgürlükçü akımların karşı kutbunda yer alan milliyetçi akımlar romanda yine dönemin gençliğinin başından geçen olaylar aracılığıyla verilir. Aysel’in abisi İlhan, milliyetçi bir çizgide ilerlemekte, okumuş olduğu dergiler, tanışmış olduğu kişiler aracılığıyla gençliğinin de vermiş olduğu kuvvet dolayısıyla kendi düşüncelerini yaymak için her türlü yola başvuran bir birey haline gelmiştir. Köylüsü olan Ali, İlhan’ın çalıştığı dükkâna gelince İlhan’ın çok saygı duyduğu ve siyasi olarak da ne yapması gerektiğini

ondan öğrendiği Fethi Abi ile tanışır. Fethi abisi İlhan'ı maşa olarak kullanmakta ve yaptırdığı her şeyi vatanı kurtarmak için yaptığına inandırmaktadır. Ali ile karşılaşan Fethi Abi, onun da bu işlere girmesini istemesinin yanı sıra gizli grup oluşturma'nın verdiği tedirginliği yaşamakta, Ali'nin hangi kesimden olduğunu anlamak için ağzını aramaktadır. Siyasi grupların her yerden önce liselerde çalışmalar yapmaya başladığını Fethi Abi'nin konuşmalarından anlamaktayız. Daha hayata atılmamış, siyasi olaylardan habersiz bu gençler kolayca yönetilebilecek bir yaş grubunda oldukları için bu grupların liselere yönelmesi kaçınılmazlaşmıştır. Kasabadan gelerek şehre adapte olamamış, babasının muhtekirlikle suçlanması sebebiyle çevresi tarafından dışlanmış, yaşadığı adaletsizlik duygusuyla hırçınlaşmış İlhan, Fethi Abi için biçilmiş kaftandır. İlhan, yurdu kurtarmak için Ermeniler'i, Yahudiler'i dışlamak ister çünkü özbeöz Türk olan kendisi kötü şartlarda yaşamını sürdürürken azınlık olarak görülen bu gruplar maddi olarak sıkıntıdan uzak, keyiflerince yaşamaktadırlar. Irk kavramı dönemin milliyetçilik anlayışının temelini oluşturur çünkü Fransız İhtilali ile birlikte iyice gelişen ırkçı düşünceler Hitler'in politikaları sayesinde dünya çapında geniş yankı bulmuş, Türkiye'de de benimsenmiştir. Bu zamandan sonra önemli olan aynı soydan geliyor olmak, aynı ırkı paylaşmaktır. Türk milliyetçiliği de katıksız bir Türk milleti oluşturmak, hatta dünyadaki tüm Türk milletlerini birleştirmek ülküsüne sahiptir. Orta Asya'daki Türk yaşantısına dönüşü amaçlayan milliyetçi grup karşısına Rus komünizminden etkilenen gençleri alarak çatışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Ben ve öteki kavramları üzerinden yürütülen dönemin siyaseti farklılıklardan yararlanarak kutuplaşmayı körükler hale gelmiştir. Fethi Abi'nin Ali'ye sorduğu ilk soru okuduğu okuldaki siyasi kutuplaşmanın boyutudur. İlhan da Ali'ye memlekete sahip çıkması yolunda bol bol nutuk çekmekte, Ali'nin tedirginliğini arttırmaktadır:

“Bu memlekete sahip çıkmalıyız aslanım. Ahlak bozuldu. Yahudilerle Ermeniler yükü tuttu. Aşkale'ymiş! Aşkale'ye kimler gidiyor aslında? Ha? Türk oğlu Türkler. Yahudilerse Adalarda, Modalarda keyfinde. Baştakiler bütün onlarla ortak. Al gülüm, ver gülüm. Kendi açıklarını örtmek için sözümona Varlık Vergisi koydular. Varlığının vergisini ödemedin diye, yürü bakalım. Elllerinden gelse babamı Aşkale'ye sürer bunlar. Sen babamı tanırsın. Söyle bakalım; babam, Türk oğlu Türk değil mi benim? Bi katışığı var mı? Ama bunların niyeti Türklüğün kökünü kazımak zaten... Arkan yok mu gâvur evladısın. Sorarım sana Ali; kahraman Alman milletin bile eşek eti yediği bir sırada

nedir beylerimizin debdebesi? Vekil oğlu dövmüşüm. Niye dövmeyeceğim? Giyip çıkardığı hep İngiliz. Ayakkabısına kadar. Sonra da voleybol topunu benim önüme fırlatıyor ben geçerken... Top oynaması kolay. Savaşsana bakalım sıkıysa!.. Evet, Almanlar eşek eti yiyorlar ama, kahramanca, yiğitçe savaşıyorlar. Irkları önünde bütün dünyaya baş eğdirecek onlar, görürsün! Bir millet, millet olduğunu böyle gösterir zaten...'

Fethi Bey yeniden Ali'ye bakıyor. Ama bu kez biraz huzursuz bakıyor: 'Sizlere güveniyoruz hepimiz...' diyor.

'İyi dedin İlhan. Ama unutma ki onlar katıksız bir millet. Bizse henüz katıksız bir millet değiliz...'

'Fakat böyle bir millet olacağımız günler yakındır, değil mi abi? Yakındır!.. Bozkurtların peşinde gürül gürül akacağımız?..' (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 147-148).

Gençliğinde fazlasıyla idealist bir milliyetçi olarak karşımıza çıkan İlhan'ın uğradığı hayal kırıklıkları sonucunda siyaseti araç olarak kullanmaya başladığını görürüz. Avukatlık yapan İlhan, solcu olan kız kardeşi Aysel ve eşi Ömer'le hiç anlaşamaz. Aysel İlhan'la iki ayrı ülkede yaşar gibi olduğunu söyler çünkü aynı evden çıkmış iki farklı dünya algısına sahip kardeşlerdirler. Aysel, eşitlik taraftarı bir bilimkadını olması sebebiyle mütevazı bir hayatı seçerken İlhan, milliyetçilik ve din gibi ideolojileri kullanarak büyük maddi olanaklara sahip olmuştur. Aysel'in doğasındaki birleştirici ve toplumsallıktan yana olan iç ses, İlhan'da ben merkezli bir algı şeklindedir. Aysel, İlhan'ın kapitalist tutumunu, sağladığı haksız kazançları, önceleri vatan toprağı uğruna ölebileceğini söylerken şimdilerde bu toprağı kendi çıkarlarına göre sıradan bir kazan kapısı olan 'arsa' olarak nitelendirmesini yadırgamaktadır. Hiç emek harcamadan kazandığı bu apartmana Emek adını koymasının uygun olduğunu düşünmesi de İlhan'ı ironik bir dille iğnelemek istemesindendir. Aysel, ortadan kaybolunca annesinin onu arayacağını tezel'e ve İlhan'a haber vereceğini düşünür. Daha sonra İlhan'a haber vermeyeceğini çünkü onunla aralarında olan anlaşmazlıktan dolayı Aysel'in bunu istemeyeceğini düşüneceğini hayal eder.

"Hayır. Annem Tezel'e haber vermemiştir. Ona sormamıştır. İlhan'a haber vermeyi istemiştir. Ama benim kızacağımdan çekinmiştir. Onunla uzak iki ülkede yaşar gibiyiz. İşverenin ünlü avukatı. Şimdi Çankaya'nın tepesine mermer girişli apartmanını diktiriyormuş. Karısına banyo fayanslarını

seçtirecek. Adını da Emek koyar belki. Bu yapıya tek kuruş yatırmamıştır. Birinden arsayı iki daire karşılığı almış, sonra, daha temel atmadan bütün daireleri tek tek satmıştır. Bir zamanlar Meclis'te kendine bir de milletvekilliği bulmuştu. Namazlar kıla, mahkemeler basa, alanlarda, 'Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır!' diye diye vatanı Türk oğlu Türk yapacak, kurtaracaktı. Kendini kurtardı. Ömer'le benim tutumumuzu çok kötü karşılıyor. Gerekli yerlerde görmemezliğe geliyor, aile içinde de dışlarının arasından bize küfrü bastığı belli oluyor..." (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 188-189).

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki olumsuz gelişmeler, Türkiye'deki sağ kesimi galeyana getirerek özellikle üniversite öğrencilerinin sokağa dökülmesine sebep olmuştur. Sol görüşlü dergilerin yakıldığı bu olay Sovyetler Birliği ile iplerin gerilmesinde önemli rol oynamış, kutuplaşmalar artmıştır.

"Yirmi yıl önce imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması'nın süresi dolmaktadır. Bu nedenle Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov,ö zellikle savaşta ortaya çıkan değişikliklerden ötürü bu antlaşmayı yenilemeyeceklerini hükümetimize bildirmiştir. Açık adıyla bu bir fesih kararıdır.

"Molotov bu kararı bildirdiğinde mart ayının son haftasıdır. Ama ondan önce, mart ayının ilk haftasında, başkentte ve İzmir'de öğrenciler solculara karşı bir yürüyüşe çağırılmışlardır. Ulus Meydanı'nda toplanan Ankara Üniversitesi öğrencileri, Birlik Başkanı'nın çağrısına uyup hep bir ağızdan, 'Kahrolsun Kızıklar!' diye bağırılmışlar, toplayabildikleri kadar *Markopaşa*, *Zincirli Hürriyet* ve *Yirmi Dört Saat*'i alanın ortasında yırtıp ateşe vermişlerdir." (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 232).

Ölmeye Yatmak romanında gençliğinin idealist yıllarının ağırlıklı olarak anlatıldığı İlhan, *Bir Düğün Gecesi* romanında, 1970'lerin kapitalist sağcı tipini yansıtır. Sol görüşe karşı olan ordunun sağcılarla birleşerek solu sindirmek amaçlı yapmış oldukları darbe bu romanda sağcı İlhan'ın kızı Ayşen'i Tümgeneral Hayrettin Özkan'ın oğlu Ercan'la evlenmesi olarak sembolleştirilmiştir. Sağ kesim ile ordunun bu zoraki birlikteliği, Ayşen'in Ercan'la zoraki evliliğine benzemiştir. Düğün esnasında İlhan'ın aklına lisedeyken çok değer verdiği milliyetçi abileri tarafından yüz üstü bırakılarak insana olan güvenini kaybettiği gün gelir. O günden sonra kullanıldığını anlayan İlhan, kullanmayı öğrenerek büyük paralar kazanır.

“Lisedeyken evden kaçtığım bir gün var, tıpkı o gün gibiyim. ‘Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik’ derken zırl zırl ağlamıştım, o nasıl şenlikse?

Gülme be Müjgân, bu kadar çok gülme işte!

Nerdeyse, Hakan abisini vurmada ben seni vuracağım haa!..

İlhan, kendine gel oğlum. Ne oluyorsun? Niye bu düğünün ucunda ille kan görüyorsun?

Kısıtılmıştın bir kez İlhan. Oradan çıkmak lazımdı, çıktın. Bırak gülsün karın da...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 130).

Fikrimin İnce Gülü’nde ise karşılaştığımız sağ kanat siyasetçi Demirel ve Erbakan’dır. Özellikle Demirel’in yapmaya söz verdiği fakat bir türlü gerçekleştirmediği yatırımlardan bahsedilir. 1971 darbesinde ordu tarafından yönetime el konulunca Demirel’in de alaşağı edildiği ve siyasetten bir süre uzak kaldığı romanda işlenen olaylardandır.

“...Bu yolu böyle yayla gibi açmışlar da, niye bir de asfalt çekivermemişler sanki? Tamam, tamam. Hani 69 seçimlerinden önce Demirel’in adamları iki tane makine gönderivermişler ya... Ardından ha geldik, ha geliyoruz; ha asfaltladık, ha asfaltlıyoruz derken bunlar hükümet olarak, bu yılı öteki yıla atıp dururlarken, şırak tokadı yemesin mi bu bizim Demirel? Artık istese de yapamazdı tabii. Kumandanlar ittiler bunu ellerinin tersiyle bir yana. Geçtiler başa. ...Çifte disiplin...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 239).

Türkiye tarihinde çoğunlukla iktidar olarak gördüğümüz sağ ideoloji, romanlarda sol ideoloji kadar sık olmasa da işlenmiştir. Yazarın dünya görüşü sebebiyle sağ ideolojiyi sol ideolojiden daha fazla yerdiğini görürüz. Milliyetçi kesim başta olmak üzere, muhafazakâr bir çizgi izleyen Menderes, Demirel, Erbakan isimleri geçen sağ görüşlü liderlerdir.

3.4.7. Demokrat Parti

Dönemde CHP’nin karşısına çıkan en önemli rakip olarak gösterilen Demokrat Parti, dini görüşü daha baskın kesim tarafından kabullenilerek 1950-1960 yılları arasında çok yüksek oy oranıyla iktidara taşınmıştır. CHP döneminde fazlasıyla

yadırganarak baskı altında tutulan, laiklik ilkesinin zedeleneyeceği düşünülerek sindirilmeye çalışılan din duygusu, DP iktidarıyla serbest yaşanır olmuş, muhafazakâr kesimin ticari atılımları özel sektörü canlandırarak bu grubun maddi olarak kalkınmasına zemin hazırlamıştır. *Ölmeye Yatmak*'ta da Menderes iktidarı ve öncesi avukat İlhan'ın miras için kasabaya dönüşüyle verilmiştir. Çünkü bu iktidar toprak sahiplerinin yani kasaba ve köy insanının daha fazla destek verdiği bir siyasi oluşumdur. İlhan, CHP iktidarı döneminde çocukluğunu geçirdiği kasabaya vardığında Kur'an okuyup namaz kıldığı için dışlanan Aysel'in sınıf arkadaşı Hasip'le karşılaşır. Hasip DP il başkanının desteğiyle Eskişehir'de ilahiyat okumaktadır. Dünder Öğretmen, Hasibi çocukluğunda din eğitimi almasından dolayı dışlamış, Hasip de eline geçen bu fırsatla öğretmeninin şahsında onun yaşam şekline karşı çıkan herkese kendisini kanıtlama çabası içine girmiştir. DP'nin din ve gelenek eksenli politikası da Hasip'in o zamana kadar dışlanan yaşam şeklini destekler niteliktedir. İlhan, ise bu yönetim değişikliğinin pek taraftarı olmamasına rağmen çıkarları sebebiyle sesini çıkarmaz. Bu da bize CHP'nin karşısına DP dikilince sesini çıkarmayan milliyetçi kanadı hatırlatır çünkü bu iki kesim de gelenek ve din konusunda benzer fikirlere sahiptirler.

“O yaz bir miras işi için ilçeye gitti. Orada Hasip'i gördü. Tanımakta çok güçlük çekti. Eskişehir'de ilahiyat okuyormuş. Yüzünün sarılığı çoktan gitmiş. Sarılığın yerini yağlı kırmızı bir kurnazlık almış. DP ilçe başkanına tapıyor. O da Emin Efendi'nin büyük oğlu Remzi zaten. Hasip'i Eskişehir'e de o göndermiş. 'Din elden gidiyor İlhan Abi! Bu işin de diplomasını almaktan gayri çıkar yol yokmuş. Madem ötekiler hep diplomalı biz de ona göre tedbirimizi almalıyız tabii... Dünder Öğretmen'in beni hiç adam yerine koymaması nasıl olurmuş bakalım!...' dedi. 'DP hele bir başa geçsin ... Merkezi Hükümet'te diyanet işlerini kuracak. Beni de oraya gönderecekler...'”

“İlhan'ın kendisini yürekten destekleyeceğini sandı. Fakat İlhan, ne destekledi, ne karşı durdu. Hasip'in şöyle bir omzunu okşadı: 'İyi etmişsin. Kurtar kendini!' dedi. Kız kardeşinin Paris'e gitmek üzere olduğunu söylemedi. Gelecekte ilçeden pek çok dava alabilir. Dincilerle de arayı bozmaması gerek. Ürkütmemek hiçbir şeycikleri..." (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 337-338).

Fikrimin İnce Gülü romanında ise karşımıza çıkan Menderes döneminde Amerika ile kurulan sıkı ilişkilerin, kapitalleşmenin toplum üzerindeki etkisidir. Köy büyüklerinin Menderes'i başa geçirtme isteklerinin arkasındaki sebep Menderes'in taşradaki toprak sahiplerine gösterdiği imtiyazlardır. Sürekli değişmek zorunda olmaları

gerektiği hissi ile senelerce kendilerini ülkeye yabancı hisseden bu kesim Menderes iktidarı ile sahiplendiklerini, değişmeye fazla gerek kalmadan da ülkelerinde kendileri gibi yaşayacaklarını düşünmeye başlamışlardır. Menderes hükümetinin çiftçiye verdiği destek Amerika'dan getirilen traktörler, biçerdöverler sayesinde sağlanmış, tarım ülkesi olan Türkiye'ye yatırım yapılmaya başlanmıştır.

“...Amerika bize cipler, tanklar, toplar verecekmiş. Sonra tarım araçları. Traktörler, biçerdöverler. Ah be, şu Menderes'i başa bir geçirtsek, bak gör o zaman. Köy büyükleri, başta Düldüller, kahvede böyle böyle konuşuyorlar. Seslerde ince umutlanmalar, gözlerde hemen titreşimler yansıtmaya hazır bekleyişler.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 68).

Bayram, Ballıhisar halkının sağ ideolojiye sahip olduğunun farkındadır. Menderes, Demirel gibi sağ görüşlü liderler halk tarafından benimsenmiştir çünkü bu liderler halka inebilme başarısı göstermişlerdir. Devletle irtibatı kopuk olan halk, karşısında muhatap alabileceği bir merci bulunca kopmaz bağlarla bu merciiye bağlanıp, senelerce onun arkasında durur. Bayram'ın değindiği konulardan biri de Menderes'in toprak ağalarına tanıdığı imtiyazlardır. Fakat eşitlik ilkesini gözardı eden bu hükümet yoksulun daha da yosullaştığının farkına varamamış insanlar arasındaki sınıf farklarını keskinleştirmişlerdir. Geliri çok az bir ailenin ferdi olan bayram da bu dönemdeki sınıf farklılıklarından kaynaklı ezilmişliğini bir araba alarak gidermeye, alacağı bu araba sayesinde sınıf atlamaya meyleder.

“...Bak, bizim Ballıhisar, ölsen Allah, Menderes'inden kopamaz. Elbet şimdi de Demirel'den. Niye, diye sor, sana söyleyeyim. Benim gözüm ilk taksiyi Menderes başa geçerkene gördü. İlk partici onun ayağıyla bastı ayağını bizim oraya. Daha önceleri biz büyük makam diye, bir kolcuyu bilirdik, bir tahsildarı. ... Efendim, bu Menderes, Allah rahmet eylesin, kökü olanı, toprağı geniş bulunanı daha büyük etti. Bunlar Eskişehir'de evler mi almadılar, Ankara'da apartmanlar mı kurmadılar... Derken, hani o ilk taksi var ya, onunla kalmadı bizim köy. Bakmışın tozu dumana savurarak bir cip, bakmışın gır gır ederekten bir traktör. Ben böyle şey gördüm yalan. Biz, amcamgil gibiler yani, traktörü ne yapsın? Nerde kullansın? Hangi arazide? Menderes buna ne etsin, değil mi? Gene de yabana atma. Cipleri, traktörleri göre göre, ben taa o zamanlardan koydum aklıma ki, beni de kurtarsa kurtarsa bir taksi kurtarır. Bu bir hevesim oldu, başka hiç, Allah seni inandırсын. Kurbanlık koyun muyum? Silkelendim, doğruldum.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 91-92).

Demokrat Parti'nin ileri gelenlerinin Ballıhisar'da yapmış oldukları konuşmanın tasviri de dikkat çekicidir. Demokrat Parti'ye oy verirlerse köylünün her isteğinin yerine geleceğini iddia eden bu şahıslardan biri, CHP iktidarını da eleştirmekten geri durmaz. Altın dişleri, köstekli saati, saygı uyandıran ifadesiyle bu siyasinin el öptürmekten çekinmediği, uğruna kurban kesilmesine ses çıkarmaması dikkatlerden kaçmayan ayrıntılardandır. Geleneksel yaşamı geri dönmek için uğraşan bu partinin, romandaki izlerinin de geleneksel doğrultuda olduğunu görürüz. Gerek yapılması kararlaştırılan işlerin geleneksel yaşamın bir parçası olan toprak eksenli oluşu, gerek bu yatırımları anlatan siyasinin geleneksel özelliklere sahip oluşu Demokrat Parti'nin bakış açısının romana aktarılmasını sağlamıştır.

“ ‘Kıymetli hemşerilerim, aziz Ballıhisarlılar! Köylünün salah yolu bu! Salah yolu, Demokrat Partimizin, sizin partinizin başa geçmesi! İşte o zaman isteyin bizden su, isteyin bizden yol! Size kredi, size cami, size toprak! İş mi, iş. Para mı, para. Bize oy vermek, kendinize oy vermektir! Bize oy verene traktör, bize oy verene kamyon, bize oy verene işte bundan güzel bir araba! Sefalete paydos! Buğdayınız yüksek fiyatla satın alınacaktır. Baylar, paşalardan ne gördünüz? Ölüm, zulüm! Artık hepsine paydos! Hepsi yeter olsun! ...’

Eli havadaydı. Başparmağını avucuna sıkıştırmıştı, dört parmağı yukarda. ‘Yeter’ diye bağırıştılar köy erkekleri. ‘Yeter olsun!’ Adamın altın dişleri parladı. Kösteğinden tutup saatine baktı. Yine koşup koşup eline sarıldılar adamın. Sırayla öptüler. ...Ötekiler, orada, ortadaki açıklıkta bir koyunun kanını akıttılar, acele. Koyunun kanı fışkırdı; arabaya sıçradı. Bayram da sıçradı. Kan, kendinden, kendi yüzüne fışkırmış gibi irkildi. Yüzü araba olmuştu Bayram'ın. Bayram, o araba olmuştu.”(Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 129-130).

Üç Beş Kişi'de karşımıza çıkan en önemli Demokrat Parti taraftarı Ahmet Kaymazlı'dır. Yaşayış şekliyle bize Adnan Menderes'i hatırlatan Ahmet Kaymazlı, büyük bir toprak ağasının oğlu oluşu, yapmış olduğu yatırımları tarım üzerinden yürütmesi, geleneklere bağlı bir hayattan kopmaması ile dönemin yatırımcı profili hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Adnan Menderes'in ölüm haberini duyduktan sonra kalp krizi geçiren Ahmet Kaymazlı, tüm ahali tarafından seilmeyi de başarmış bir şahsiyettir.

“...Eve başsağlığına gelenler de benzer şeyler söylüyorlardı: ‘ İhtiyacı mı vardı, yoktu, ama işte, öyle alışmış.

Çalışmaya alışmış. Şehirde tuğla fırınına kuran ilk kimse. Atılımcıydı Allah rahmet eylesin. Oteldi, sinemaydı... hep onun eserleri. Allah geride kalanlara ömür versin... Oğluna...' Bunlara karışan bir söylenti de vardı: dayanamazdı, taptığı adamın, başbakanın, Kütahya'da çalılar arasında, tavşanlar gibi yakalanışına dayanamazdı... Dayanamadı da zaten..." (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 55).

Ahmet Kaymazlı'nın geleneklere ve partisi olan DP'ye bağlılığı her fırsatta vurgulanmıştır. Oğlunun olmasına sevinışı, kurbanlar kestirişi, şatafatlı gösterileri sevişi DP'nin dünya görüşünü yansıtmaları bakımından önemlidir.

"...Murat'ın birinci yaş gününde, babaları oğlana doğum günü armağanı olsun diye, yoo meğer, anneleri bir oğlan doğurdu diyeymiş,- kentte ağızdan ağza söylenen böyle değil miydi?- bando mızıkalarla attırmıştı buranın temelini. Yine kurbanlar kesilmişti. Ahmet Kaymazlı, bağlı bulunduğu siyasal partinin iktidar olmasından sonra, her fırsatta böyle törenler düzenledi. Bir cümbüş, bir kıyamet. Onun için bitmeyen bir bayramdı seçimler sonrası..." (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 110).

Ahmet Kaymazlı'nın partisine olan bağlılığının ve şatafata düşkünlüğünün anlatıldığı bir diğer kesit de Kısmet'in babasını hatırladığı sahnedir. Ahmet Kaymazlı'nın çektiği fotoğrafta yakasındaki parti rozetinin ondan daha ön planda oluşu kimliğini bağlı olduğu siyasi partiyle fazlaca özdeşleştirmesindendir. Yine Ahmet Kaymazlı'nın gösteriş merakının sebebi de Doğu kültürünün süs olan meylidir. Geleneksel kültürde görkemli yapılar, büyük şöenler, göz kamaştır

"... Ceketinin yakasında parti rozeti. Çizgileri yuvarlak, iç içe geçmiş iki harf. Sanki, fotoğrafçının odak noktası bu rozet. Kısmet'in aklında babasının yaptığı her işin büyük bir cümbüş, bir gürültü olduğu kalmış..." (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007, 115).

Demokrat Parti'nin uygulamış olduğu siyaset, bir dönem sonra ülke içinde kaosa neden olmuş, gelişen kapitalizm, Amerika'dan alınan dış borçlar, ülke içindeki toplumsal sınıflar arasında açılan derin uçurum ve dinin siyasetle iç içeleşmeye başlamasının yarattığı laikliğin yok olması korkusu 1960 yılında yapılan askeri darbeye sebep olmuştur. Darbe sonucunda Adnan Menderes asılmış, dönemin siyasilerine siyaset yasakları uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye tarihi için demokrasiye uygulanan bu ağır askeri baskı, darbeler silsilesinin ilki olması bakımından önemli bir olaydır. Adalet Ağaoğlu da Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasındaki on yıllık tarihinin

anlaşılması bakımından dönemin portresini realist bir yaklaşımla sunmuştur. Bu on yıllık dönem, aslında günümüzdeki siyaset ortamını bile etkileyen derin izler bırakmış, Demokrat Parti dönemi edebi ürünlere de sıkça konu edilmiştir.

3.4.8. Milli Selamet Partisi

İncelemiş olduğumuz romanlarda, Milli Selamet Partisi ile ilgili olarak dikkatimizi çeken en önemli bölüm *Fikrimin İnce Gülü*'nün hangi siyasi görüşe sahip olduğunu kestiremediğimiz, çıkarları uğruna düşüncelerini hızla değiştiren Bayram'ının Erbakan'ı kendi gözünden anlattığı bölümdür. Bayram, Ecevit'le yan yanaymış gibi konuştuğu kesitte Erbakan'dan da bahseder. Kıbrıs harekâtı sırasında Başbakan Vekili olan Erbakan, sayesinde Ecevit bu harekâtı yapmaya karar vermiştir. Namazında niyazında olması da Bayram için Erbakan'ı olumlu bir kişi yapar. Ecevit'le kurduğu koalisyon ortaklığının bozulmasından da bahseden bayram, Erbakan'ın din ile ilgili yatırımlarını beğenmekte, onu takdir etmektedir.

“... E madem hükümetin yarı kuvveti elinde, niye tamam kılmazsın değil mi? Erbakan mı hayır diyecek sana? Demezdi. İster o. İster, baştan kıça fethedelim Kıbrıs'ı. Senden çok istemiş hem. Ben diyorum, belki sen gene onun zoruyla... O da bir yiğit adama benziyor ya, Hıdır'a kalsa, ııh... Vatana zararı dokanır biri o. Nesi varmış? Namazında niyazında. Millet ahlaklı olsun istiyor. Senle de, yan yana kol kola gelmeye tamam demiş, pekâla. O razı geldikten sonra, sen hiç bozmayacaktın bu ortaklığı Bay Ecevit. Hiç. Bak o ortaya çıktığından bu yana bizim Münih camimizin tadı tuzu geldi.” (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 90).

MSP daha sonra kapatılarak Demokrasiye vurulan bu ağır darbelerin en önemlilerinden biri olan parti kapatma olayları halkın iradesinin yok sayıldığını, özgürlüklerin fazlasıyla kısıtlandığını gösterir. Siyasi hayatı süresince açtığı tüm partilerin laiklik karşıtı olması gerekçesiyle kapatılması Erbakan'ı Türkiye tarihinin unutulmaz liderlerinden yapmıştır. Adalet Ağaoğlu da romanlarında Demokrat Parti kadar olmasa da bu sağ görüşlü muhafazakâr partiden ve Türk siyasetine etkilerinden yer yer bahsetmiş, dinin ve geleneksel hayatın siyaset içindeki yerini böylelikle tespit etme yoluna gitmiştir.

3.4.9. Milliyetçilik

Döneme damgasını vuran ideolojilerden biri de Türk milliyetçiliğidir. Osmanlı Devleti'nin parçalanmasındaki en önemli siyasi akım olan milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş evresi dahil her döneminde karşımıza çıkan bu akım Atatürk ilkelerinin en önem verilenlerindendir. Fakat Atatürk milliyetçilik ilkesinin ırka dayalı değil bir topluma dayalı milliyetçilik olduğunun üzerinde sıkça dururken Türkiye'de boy veren diğer bir grup milliyetçilik düşüncesi tamamen ırka dayalı bir yol izlemektedir. Kurtuluş Savaşı bitiminde özgüvenini kaybetmiş olan bir millete güven aşılama için yapılan marşlar, milliyetçi söylemler başta okullar olmak üzere tüm resmi kurumlarda zorunlu hale getirilmiş, özellikle ilkokul çocuklarına Kurtuluş Savaşı'nın anlatıldığı ve Türklük bilincinin aşılmasına yardımcı olacak şiirler ezberletilmiştir. Ölmeye Yatmak romanında da Aysel'in ilkokul müsameresinin anlatıldığı bölümde bu marşlardan sıklıkla hatta ironik bir dille bahsedilir.

“ ‘İstiklal Marşı’, bir cenaze marşı ağırlığıyla bitti. Herkes yerine oturdu. Perdenin gerisinden tik tik tik tik bir değnek sesi işitildi. Sonra Dündar Öğretmen'in alçak sesi:

‘Dikkat! Bir...ki...üç!..’

“ Ardında çocuklar, kimi biraz önden, kimi biraz geriden, ama yine de bir ağızdan, ‘Yurdun tanyerinde doğdu gün ışıkları ülkünün’e başladılar...

“ Koro:

“ ‘Hayda karanlıklar savaşı var, atıl ileri

Türk'ten ulu yok bir millet

Türk'e açık şan yolu

Işık yolu Cumhuriyet!’” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 8-9).

Ölmeye Yatmak romanında milliyetçi söylemin en fazla vücut bulduğu şahsiyet İlhan'dır. Genellikle okuduğu dergilerden, katıldığı arkadaş grupları arasında yaptığı milliyetçi söylemlerden, Aysel'e ve ailesine karşı takındığı aşırı gelenekçi söylemlerden, sol düşünceye sahip gençlerle girdiği kavgalardan kişiliği hakkında bilgi edinme fırsatı bulduğumuz İlhan, milliyetçi söylemin iletişim aracı olan Bozkurt ve Kızılelma gibi dergiler okuyarak, kaval çalarak kendini ifade etmeye çalışır. Babasından

habersiz katıldığı siyasi gruplarla yaptığı toplantılar, aslında çok yalnız olan İlhan'ın bir gruba, bir ülkeye ait olma duygusundan kaynaklanan eylemlerdir. Kasabadan kente göç eden ailenin sahipsiz oğlu İlhan böylelikle kendi otoritesi kuracak, içindeki öfkeyi dışa taşıma imkânı bulacaktır. Aysel'e artık alafranga müzik dinlemesini yasaklar çünkü sözünü geçirebileceği ilk ve tek kişi Aysel'dir.

“Aysel eve döndüğünde, İlhan sedirin üstünde kaval çalıyordu. Duvara da bir saz asmış. Odayı yeniden *Kızılelma*, *Bozkurt* dergileriyle doldurmuş. Dergilerin üstündeki resimler, insanın üstüne her köşeden bir kurt fırlayacakmış gibi görünüyordu.

“Şimdi bir de radyoları var R.C.A. marka. Enine doğru uzun. Ayna gibi parlak cilalı. Bir yanında üç nikelaj çubuk. Evin en üstüne titrenen eşyası. Gelgelelim abisi bir aydır bu kutunun içinden alafranga dinlemeyi yasakladı. Arkadaşları gidip geliyorlar. Durmadan Fethi Abi, Nihal Abi diye birilerinden söz ediyorlar. Babası eve dönmeden çocuklar dağılıyor. Annesi oraya buraya saçılmış bozkurtlu dergileri topluyor. Abisi kaval çalıyor...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 97-98).

İlhan, Batı'dan gelen her türlü gelişime karşıdır. Özellikle de dans etmek, İlhan'a göre Türklüğü kaybetmektir. Çünkü İlhan'a göre bir Türk geleneklerine sahip çıkmalı, kadınlar ve erkekler bu kadar yakınlaşmamalıdır.

“...Dans edenleri seyre koyulurlar. İlhan, dans edenlerin birer ahlaksız olduğunu, üstelik de Türklüklerini unuttuklarını yineler.”(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 141).

İlhan'ın liseden sonra üniversitede hukuk okuma isteğinin altında yatan sebep yine milliyetçi görüşleri olmuştur. İnsanların ona yaptığı haksızlıkları bu yolla yenebileceğini düşünen İlhan, babasının tüm direnmelerine rağmen hukuk fakültesine kaydolmuş dilediğini yapmıştır. Fakat babası İlhan'ın dikkânın altında sakladığı dergilerini atarak tepkisini açığa vurma baba-oğul arasındaki ipleri kopma noktasına getirir. İlhan'ın kutsal olarak kabul ettiği bu dergiler içinde milliyetçi söylemlerin geçtiği, ideoloji yayma araçlarıdır. Salim Efendi, bu dergileri ideolojilerinden haberdar olduğu için değil, İlhan'a ceza vermek için dışarıya atmıştır. Bu olay bize yeni yetişen kuşağın farklı ideolojilerden haberdar olarak onların peşinden sürüklendiğini, buna rağmen babalarını kuşağında böyle bir ayırım bilincinin olmadığını da gösterir.

Dikkat çeken hususlardan biri de İlhan'ın dergilerini kutsal sayışıdır. Eski Türk geleneklerine baktığımızda hakan tanrıdan kut alarak başa geçer ve yaptığı işler de kutsal sayılır. Bu dergilerde anlatılan tarih de eski Türk geleneklerinin korunması üzerine inşa edilen tarihtir. Bu sebeple İslamiyet'ten önceki Türk kavimlerinin kutsal saydığı hayvan olan kurdun üzerinde basılı olduğu eski Türk hakanlarını ve tarihi anlatan bu dergiler de kutsaldır.

“Salim Efendi oğlunun, liseyi bitirdikten sonra artık dükkânda oturmasını, baba işini sürdürmeye hazırlanmasını isterdi. Ama İlhan, ‘Yoo baba. Eskiden olsaydı belki. Ama artık geçti. Şimdi ben hukuk okuyacağım. Türklüğümüzü yerlerde süründüren bütün o soysuz takımından teker teker hesap soracağım!’ dedi. Salim Efendi düşünüyordu: Acaba hukuk okumakla bu hesap nasıl sorulur? ‘Gördük mahkemedekileri. Onlar benden hesap soruyorlar. Sen de benden, benim gibilerden ve daha da sahapsızlardan mı hesap soracaksın yoksa?’ İlhan dik dik, ‘Kimden, nasıl hesap sorulacağını biliriz biz!’ dedi.

“Salim Efendi, oğlundan öç almak için, onun Hukuk Fakültesi'ne yazılmasına inat, tuttu, dükkânın altındaki bütün o kırmızılı beyazlı dergileri bir akşamüstü kapının önüne yığıverdi. Hem de İlhan'ın gözlerinin önünde. İlhan'ı önce bir telaş bir korku aldı. Sonra ağlamaklı oldu. Sonra da, ‘Yedik sanki dükkânını. Hoş bu kutsal şeyler senin dükkânına çok!’ dedi.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 192-193).

İlhan, hukuk fakültesine devam ederken de aynı siyasi oluşumun içindedir. Fethi Abi'si ile olan bağlarını koparmamış, hatta daha sistemli şekilde çalışmaya başlamışlardır. Üniversitede ve hatta liselerde çeteler kurma yolunu seçmişler, böylelikle daha küçük yaştan kendi ideolojileri için çalışacak elemanlar yetiştirme uğraşına girmişlerdir. İlhan'ın aslında tek amacı bir topluluk tarafından adam yerine konulmak, dinlenmek, değer görmektir.

“Ana-kız arasındaki yeni çekişme sessiz sürüp giderken İlhan, evin içinde bağırıp çağırıyordu. Annesinin giydiğine, kız kardeşinin yürüyüşüne karışıyordu. Fethi Abisi ile milliyetçi bir şair kendisinden çok memnundular. İlhan'ı pek seviyorlardı. İlhan da onların gözüne daha iyi girebilmek için çırpınıyordu. Babasının kendisini derste bildiği saatlerde Fethi Abisinin düzenlediği toplantılara katılıyordu. Türk'ü kurtarmak için yeni yollar öğreniyor, bunları Hukuk'taki sınıf arkadaşlarına da, kendince çaktırmadan, öğretmeye çalışıyordu. Fethi Abisi liselileri de boş bırakmamak gerektiğini söylüyordu. İlhan da eski

okuluna, Gazi Lisesi'ne yöneliyor, orada tanıdığı daha küçük çocuklarla neredeyse bir çete kurmanın planlarını yapıyordu. Bu tasarılarını Fethi Abisi'ne ve milliyetçi şaire anlatıyordu. Ötekiler, onu ilgiyle dinliyorlardı. İlhan, adam yerine konulmaktan gurur duyuyordu.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 196).

İlhan üniversite yıllarında daha ateşli bir milliyetçi olmuş, zamanın liderlerinden Hitler'in politikalarını Türkiye'ye uygulamaya çalışan topluluklarda yer almıştır. Bu politikaların yaygınlaşmasında en geçerli unsurun gazete ve dergiler olduğunu İlhan ve grubu nu yaptığı dergicilik faaliyetlerinden de görmemiz mümkündür. Kendi politikasını güden gazete ve dergilerin de verdiği heyecanla İlhan'ın bir gün Naziler'den esinlenerek saçlarını kazıttığını, dönemin milliyetçi gençleri arasında önemli bir sembol olan uzun paltosuna büründüğünü görmemiz mümkündür. Bütün bu olanlar bize İlhan'ın fakülte yıllarında milliyetçi ideolojiye daha fazla kapıldığını ve dönemin üniversite gençliğinin siyasete olan yoğun meylini işaret etmesi bakımından çarpıcıdır.

“Yeni yılın ilk ayıydı. Fitnat Hanım'ın doğumu iyice yaklaşmıştı. İlhan bu kez de eve Doğu başlığını taşıyan, altında da ince harflerle 'Büyük Ülkü Gazetesi' diye yazan bir yığınla geldi. Dipteki karanlık bölmeye girdi. Saatlerce çıkmadı... Az sonra kafasını usturayla kazıtmış olarak geri geldi. Annesi, 'Ah oğlum, ne yaptın o güzelim kıvrıcık saçlarına?' diyecek oldu. İlhan homurdandı. Ne dediği anlaşılmadı. Kazınmış kafayla pek çirkinleştiğinin farkındaydı. Ama, inandığı dava uğruna saçlarını feda etmiş olmanın da gururunu taşıyordu. Yeniden karanlık bölmeye kapandı. Yeniden çıktı. Elini yüzünü yıkadı. Üstüne nerdeyse yerleri süpüren paltosunu giyip, 'Fakülteye gidiyorum' diyerek, gitti.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 198).

İlhan'ın bu dönemde çeşitli çeteler kurmak için girişimlerde bulunduğunu fakat bu girişimlerinin tamamen sonuçsuz kalarak onu hayal kırıklığına uğrattığını görürüz. Gazi Lisesi'nden bir grup çocukla Halk Evi'ni basmayı düşündüğü sırada Fethi Abi ve Nihal Abi namlarıyla tanışma fırsatı bulduğumuz kişilerin ocak dedikleri toplantı yerlerinin basıldığını ve polisin burada arama yaptığını öğreniriz. Yapacağı eylemde yalnız kalan İlhan, apar topar ocağa gittiğinde polislerin burayı bastıklarını ve Fethi abi ve Nihal Abi'nin de ortadan kaybolduğunu görür. Milliyetçi grubun başından geçen bu baskın olayında İlhan yalnız kalmış, abilerine ulaşmaya çabalamışsa da bir türlü izlerini bulamamıştır. Eve döndüğünde Aysel, kullanılan abisini uyarmaya çalışır fakat bu uyarı zaten büyük bir hayal kırıklığı yaşayan İlhan'ı daha fazla öfkelenlendirmekten başka bir işe yaramaz.

“Aysel fırsatı kaçırmadı: ‘Hep o Atsız olacak adamın başından!’

“İlhan öylesine korkmuştu ki, kız kardeşine ikinci bir tokat indirmeyi bile akıl edemedi. Sadece, ‘Neden anlarsın sanki sen?’ diye homurdanarak karanlık aralıkta beklesen, Türklüğün şanlı tarihini kurtaracak dergilerinin yanına gitti. Kuluçkaya yatmış tavuk gibi, tam bir saate yakın, eli çenesinde bu dergi yığınının üstünde oturdu.”(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 204).

İlhan, siyasette kullanıldığını anladıktan sonra derslerine ve babasının dükkândaki işlerine yoğunlaşmıştır. İkisini bir arada başarıyla götüren bu genç avukat, aynı zamanda çok iyi bir ticaret adamıdır. Yazarın İlhan’a avukatlık mesleğini uygun görmesinin altındaki sebep de İlhan’ın ideallerinin değişmesinden sonra adaleti alıp satılacak bir iş olarak yapmasıyla Türkiye’deki idealist siyaset bittikten sonra kapitalizmin adalet başta olmak üzere her alana sıçramasıdır. İlhan da insanlar olan güvenini yitirdikten sonra adaleti sağlamak için seçtiği mesleğini daha fazla para ve nüfuz sahibi olmak yolunda kullanmıştır. Dönemin ünlü iş adamlarıyla tanışmış, politikacılarıyla samimiyet kurmuştur. Bu sayede önce kullanıldığı siyasi ideolojisini şimdi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamıştır.

“İlhan hem dükkânı, hem avukatlık stajını bir arada yürütmekte büyük beceriklilik gösterdi. Üniversite çaylarının, balolarının şimdi parlak bir delikanlısı. Anafartalar piyasasının da işbilir tüccarı oldu. Ama Anafartalar Cephesi’nde iyi dövüşen Salim Efendi’nin şimdi bu yeni Anafartalar’da çarpışan oğlu, bu cephede uzun süre kalmayacak. Çünkü İlhan’ı daha da parlak bir gelecek bekliyor. Paranın tek otorite olacağı bir toplum düzenine doğru hızla yol alındığını sezinlemiştir. Babasının küf kokan dükkânında bir ‘otorite’ olmaktan da daha gösterişli, daha saygıdeğer bir alan için donanmıştır. O karlı geceden bu yana; İvan’ın kapısını açmadığı, Fethi Abisinin, ‘ Ne oldu bu çocuğa?’ diye kendisini bir arayıp sormadığı, o korkulu, yalnız günlerden bu yana kendinden başka kimseye güvenmiyor İlhan. Aysel’le uğraşmaya da fazla zamanı yok artık. Sık sık Ankara Palas’a gidiyor. Yeni politikacılar tanıyor. Başarılı bir hukukçu, ünlü bir avukatın hep önemli kişilerin yanında görünmesi gerektiğine inanıyor. Kendinden öncekilerin birçoğu öyle yapıyorlar. İşlerinden bazıları, politikacı kızları ve karlılarıyla yakın ilişkiler kuruyorlar. ‘ Dün kanlı bıçaklı olduğumuz yunanlılarla bile sıkı dostluk antlaşmaları imzaladık. Bana mı kaldı vatana canımı adamak ve Altaylar’a gitmek?’” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 336-337).

Bir Düğün Gecesi romanında, kendi çıkarlarını artık her şeyin üzerinde tutma yolunu seçen İlhan, bir süre sonra her yerde sözü geçen bir iş adamı konumundadır. İlhan'ın bu kadar yükselmesinin sebebi artık türk siyasetinde idealizmin yerini tamameb şahsi menfaatlerin almasıdır. Tezel'in ilk kocası olan Memet de abisiyle arası bozuk olan Tezel'den yurt dışına kaçabilmek için yardım istemesini bekler. Kendisini her yerde solcu olarak tanıtan Mehmet'in bu tutumu dönemin sol ideolojisinin de içinde bulunduğu laçkalığı gözler önüne serer. Tezel ise hiçbir zaman yardımını istemediği ve hayatını tasvip etmediği abisinden yardım istemeyecektir.

“Gerçeği elbet Memoş’un mektubu söylemedi. Mehmet’çiğin mektubunda salt şu var: Abinin başkentte sözü geçer. Yönetici çevrelerde özellikle şimdi yığınla tanıdığı vardır. Bana Bonn’da bir süre daha kalabilmem için bir burs bulabilir mi acaba?”

Abim batsın! Bıktım be. Nerden abim oluyor ha? Ben ondan bir şey istedim mi de, sen şimdi kendin için bana ondan bir şey istetiyorsun?-Elçiliklerde, golf klüplerinde boy göstermek dedin mi avukat; gaziolarda göbek atanların alına para yapıştırmak dedin mi, taşra esnafından azma taşeron-inşaatçı- emlakçı-parçacı kesilen abim...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010, 80).

Milliyetçilik fikrini İkinci Dünya Savaşı yıllarında körükleyen ve binlerce kişinin ölmesine sebep olan Hitler'in görüşüne dokundurmaların yapıldığı *Hayır...* romanında Canetti'den aktarılan bilgiler önemlidir. Tüm dünyada ırkçılık rüzgârları estiren bu liderden Birinci Dünya Savaşı sırasında ölen askerleri için yaptırdığı anıt üzerinden bahsedilir. Ülkemizde de sık sık rastladığımız bu anıt mezarlar yazar tarafından böylelikle eleştirilmiş olur. Yazara göre siyaset ölümlerin üzerinden yapılmamalıdır.

“Canetti'den¹⁶ öğrendiğime göre, Hitler, mimarı Speer'e, bir zafer anıtı yapacaksınız, en azından Birinci Dünya Savaşı'ndaki ölülerimize layık bir anıt olacak bu; bir milyon sekiz yüz bin şehidimizin adı tek tek granite kazılacak, diyormuş... Hitler için önemli olan, ölümler kitlesinin uyandırdığı duygu yani...” (Ağaoğlu, Adalet, Hayır..., 2010: 265).

¹⁶ Elias Canetti: Yahudi asıllı Nobel Ödüllü yazar.

Yazsonu romanında karşımıza çıkan bir diğer milliyetçi söylem eleştirisi Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Şehitleri'ne¹⁷ şiirinin iki mısrasının yazar tarafından değiştirilmesiyle sağlanmıştır. Yazar, insan hayatından daha önemli hiçbir şey olamayacağı görüşünün böylelikle altını çizer.

“Eyy bu topraklar için toprağa düşmüş asker!.. Yaşamının dışında ne var ki, cevap ver!..” (Ağaoğlu, Adalet, *Yazsonu*, 2007: 184).

Mehmet Akif Ersoy'un bu dizelerine bir gönderme de *Romantik Bir Viyana Yazı* romanının Hayalci Hoca'sı Kâmil Kaya'dan gelir. Yaşadıkları şehri tanımadan ezbere milliyetçi söylemlerle kendilerini kanıtlama telaşına giren öğrencilerine içerleyen Kâmil Kaya, bilinmeyen bir toprak için ölmenin boş bir hayalden ibaret olduğunu, bir şeyi uğruna ölebilecek kadar sevmenin onu her yönüyle tanıyarak ve hakkıyla sahiplenerek olabileceğini; fakat, hiçbir şeyin de insan hayatından daha kıymetli olmadığı için vatanın da üstünde yaşanacak yer olduğunu, ölmeye gerek kalmayacak şekilde yaşamak gerektiğini vurgular.

“İşte, ilk ev ödeviniz: Gelecek dersimde sizlere, şimdi anlatacağım yerleri soracağım. Gidin, bakın, öğrenin, sonra gelin, bana anlatın. Kalesini, Kitaplık'ını, Atabey Camisi'ni... Yaaa, demek 'Hayalci Hoca!' Aman canım, adımı ne koyarsanız koyun, lakin ayağınızı bastığınız yeri tanıyın. 'Eyyy bu topraklar için toprağa düşmüş asker/ gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer!' diyerek gümbürdemek kolaydı... Bilmediğin bir vatan toprağı için nasıl öleceksin, ille ölünecekse?” (Ağaoğlu, Adalet, *Romantik Bir Viyana Yazı*, 2007: 38).

Tarih öğretmeni Kâmil Kaya, milliyetçi söylemlerle süslenerek doğruluktan saptırılmış tarihi bilgileri de eleştirmekten geri durmaz. Konya'da öğretmenlik yaptığı sırada öğrencisinin Konya'da Türklerden başka kimsenin yaşamadığını öne sürmesiyle birlikte bu yanlış bilgiyi öğrenmesi için araştırma ödevi verir. Bu bilgiyi verenin Atatürk olduğunu söyleyen öğrencisine onu incitmeden yanlısını gösterir. Aynı zamanda Atatürk'ün milliyetçi söylemlerini de eleştirmekten kendisini alamaz. Bir ulus

¹⁷ “Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!

Gökten ecdâdın inerek öpse o pâk alnı değer.”

Mehmet Akif Ersoy ile yazarın dünya görüşleri arasındaki derin ideolojik fark yazar tarafından bu dizelerin kendince değiştirilmesi ile belirtilmiştir. Bu kitch örneklerine Adalet Ağaoğlu romanlarında yer yer rastlamamız mümkündür. Postmodern metinlerde sık kullanılan bu tür yapılar, eserlerin arkaplan kültürünün derinliğini göstermektedir.

sayılabilmenin herkesin Türk olmasından geçtiğini belirtmesi Kâmil kaya'nın gözünde Atatürk'ün de gerçekçiliğinin sarsılmasına sebep olmuştur.

“Kim o parmak kaldıran? Söyle. Konya, özbeöz Türk bir vatan köşesidir, öyle mi? Sadece Türk olur mu canım? Baksanıza, buralardan Romalılar geçmiş, Bizanslılar geçmiş. Kim söylemiş senin söylediğin o lafı? Atatürk? Yok yahu, vallahi bilmiyordum. Hiç duymadım, bir yerde de okumadım doğrusu. Nerde demiş bunu? Kim biliyorsa söylesin, aklım takıldı canım.

Araştırın, gelin. Ben de araştıracağım. Ama durun, belki demiştir. Ulus olmayı ille Türk olmaya bağlamak gibi bir... bir şeyi de vardı ya onun?.. Neyse. Ben yine de böyle büyük bir tarihi bilgi yanlışına düşeceğini sanmıyorum.” (Ağaoğlu, R. B. V.Y., 2007: 53).

Kâmil Kaya, dönemin insanının vatani sevmek şeklini de eleştirmektedir. İlkokuldan itibaren insanlara vatanın savaşlarla alınan ve uğruna ölünmesi gereken yer olarak tanıtılması, insanların vatana sahip çıkmayı savaşla, kavgayla ve sürekli karşıt bir güçle mücadeleyle sağlanabileceği kanısını yerleştirmiştir. Halbuki, insan olmadan vatanın önemi yoktur çünkü bir toprak parçası zaten üzerindeki insanlar ve onların birlikte oluşturduğu hatıralarla ancak vatan sıfatını alır. Vatan da içerisinde rahat yaşanabilecek, herkesin benimseyip huzurla yaşayabileceği yer olmalıdır. Vatani sevmek için sevmeyenler grubu yaratılarak onunla mücadeleye girilmesi ve vatani “daha fazla sevenler” grubunun kahramanlar olarak lanse edilmesi boş bir çabadır.

“... Beni dinle Zülfü kardeş, Vatan, uğruna ölmek için sevilmez, üstünde adam gibi yaşayabilmek için sevilir...” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 59).

Milliyetçilik akımı, Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başladığı dönemlerde karşımıza sıklıkla çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında ise bir toplumu ayakta tutabilmek ve arada kopmaz bir bağ sağlamak amacıyla Atatürk tarafından çeşitli bilim adamlarınca geliştirilip Türk milletine uyarlanması sağlanan bir ideoloji haline gelmiştir. Çok partili hayata geçiş ise Türk Milliyetçiliğinin Türk solunun karşısına dikilmesine zemin hazırlamış, Alman Nazizminden beslenmeye başlayan bu akım karşısına Sovyetler'in komünist uygulamasından beslenen sol ideolojiyi oturtarak seneler süren ve hala sürmekte olan bir kutuplaşmayı yaratmıştır.

İki zıt grubun karşı karşıya gelmesinden doğan gerginlik özellikle de dönemin gençleri arasında kendisini her zaman hissettirmiş, özellikle 1971 darbesi bu iki grubun ortadan kaldırılması için zemin hazırlarken 1980 darbesi iki kesimi de tamamen silikleştirmiştir. Bu tarihi olaylar silsilesini takip edebileceğimiz en önemli metinlerden olan Adalet Ağaoğlu romanları da gerek sağ ideoloji gerek sol ideolojiyi anlatılması bakımından önemlidir.

3.4.9. Sosyalist İdeoloji

Ölmeye Yatmak romanında artık bir sosyoloji doçenti olarak karşımıza çıkan Aysel, öğrencilerine Rus sosyalizminin aksak taraflarını anlatmaktadır. İşçi ve köylü egemenliğine körü körüne bağlı olan Rus aydını bu egemenlik sağlanınca bu iki kesimin de cehaletinin farkına varmışlar fakat geç bir farkına varış olduğu için ülke çıkmaza sürüklenmiştir.

“Sınıfta anlatıyorum: ‘1860’ların Rusyası’nda büyük çoğunluk köleliğin kalkmasını, sosyal reformların gerçekleşmesini özlüyordu. Okumuşlar, aydınlar daha güzel bir geleceğin umudu içindeler... Rus toplumunda kötü olan ne varsa hepsi de mujiklerin köle oluşundan ötürü. Aydınlar bunu görüyorlar. Mujikleri de oldukları gibi görecekları yerde, düşlerinde onlardan kusursuz bir model yaratıyorlar. Onu yüzyılların getirdiği koşullar altında çürümüş, bozulmuş bir topluluk olarak görecekları yerde, çıplak ayaklı, kirli sakallı bir peygamber olarak görüyorlar. Kölelik bir kalsın, toplum hemen ertesi gün cehaletinden sıyrılacak, ortalık güllük gülistanlık olacak. Mujiklerin köleliği kalktı. Ama bir de bakıldı ki köylü eskisi gibi hırsız, yalancı, pis, cahil... Soylular, ağalar, beyler de yarım, yırtık şimdi. Hele memurlar... Dosyalarının başında uyumaktalar... Hoş, Gogol’un anlattığı gibi, memurlar zaten birer entrikacıdır. Hep uyuyan tozlar arasında... Derken, 1881 suikastından sonra düşünceye yasak, konuşmaya bile yasak. Rus Intelligenza’sının yaptığı helva, önce kendi boğazını tıkamıştır. O denli yüksek düşünce, o denli halkını sevmek, o kadar yazı, o kadar söylev... ‘Neye yaradı bunlar?’ diyorlar. Artık ne düşüneceklerini bilmiyorlar. Suskunluğa gömülmüşlerdir. Politikadan da sosyal reformlardan da usanmışlardır. Tam bir umutsuzluk, bezginlik. Yalnız işçi sınıfı hâlâ biraz hareket içindedir. Ama onlar da aydınlardan öyle uzaktalar ki...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 224).

Bu dönemde aydınlar, köylülerin ezilen sınıf olmaları sebebiyle onları korumak ve yüceltmekte abartıya gitmekten kendilerini alamamışlardır. Fakat devrimden sonra rahata kavuşan köylüler eski yanlış alışkanlıklarını bırakmamış ve yaşam şekillerini değiştirememişlerdir. Aydınlar da büyük bir hayal kırıklığı yaratan bu olay, devrime olan güveni sarsmaya yetmiştir.

Türkiye’deki sosyalist ideolojiden ise *Bir Düşün Gecesi* romanında Ömer ve Ayşen’in arkadaş grubu arasında geçen konuşmalardan yola çıkarak fikir sahibi oluruz. Yurt dışında gelişen sosyalist eylemlerden ve liderlerden fazlasıyla etkilenen bu gençler yaptıkları boykotlarla hedeflerine ulaşmak için çaba harcarlar. Amaçları varolan sistemi parçalayarak yerine sosyalist bir rejim kurmak, işçi sınıfının iktidarını sağlamaktır.

“Sistemi parçalamak üniversitede sürekli boykotla mı sağlanıyor?’ diye gülümsemişti Ömer Abi.

Arkadaşlarımla birer çocukla konuşur gibi konuşmasından hem hoşnutum, hem değilim. Şimdi Ömer abi de düşecek onların gözünden. Şimdi Zehra da, Uğur da başlayacaklar: Bırak o bildiri devrimcisini!

Boykot devrimciliği bildiri devrimciliğinden öte bir şey olmalı.

‘Sen ne düşünüyorsun Ayşen?’

Öyle ya, ben ne düşünüyorum?

‘... Benim için önemli olan güç birliği Ömer Abi. Arkadaşlarımla bir olmak.’

Daha ne yapabilirim? Bireyciliğimi başka nasıl yana atabilirdim? Nasıl olsa Lenin, ‘Gençliği örgütleyin’ dedi...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 278).

Yazsonu romanında ise isim sembolizasyonu kaynaklı sosyalizm göndermelerine rastlarız. Nazım Hikmet’in oğlu Memet Fuat’ın adı romandaki iki kahramana bölüştürülmüştür. Ayrıca Memet, Fuat’a bize Nazım Hikmet’in dizelerini hatırlatan sözler sarfeder. Nazım Hikmet’in *Güneşi İçenlerin Türküsü*¹⁸ şiirini hatırlatan bu sözler, sosyalist ideolojiye sahip şairin şiirinin adeta bir kesitidir.

¹⁸ Güneşi İçenlerin Türküsü adlı Nazım Hikmet Şiirinde de bizi şu dizeler karşılamaktadır:

“Memet, Fuat’ı güçlükle uyandırmıştı:

Uyanın Fuat Abi! Yeryuvarlağını yeniden keşfe çıkıyoruz!

Dudağının kıyısında hep o, hem üstten bakan, hem herkesin dizi altına pösteki olan gülümseme: Uyanın, yeryuvarlağını yeniden keşfe çıkıyoruz!” (Ağaoğlu, Y., 2007: 181).

Nevin’in gazetecilik yaptığı yıllarda Portekizli devrimcilerin darbe yapması ve diktatör olan Salazar’ı devirmeleri bütün dünyada yankı bulan olaylardandır.

“...Portekiz’de darbe. Salazar’ın gidişi. Çok eski bir gazeteci dosttan çağrı almıştım. O sıcak, fırından yeni çıkmış ekmek gibi dumanı üstünde, buğulu Akdeniz-atlantik karışımı nisan sonu gecesi unutamam.

... Haliç, hava fişekleriyle çağıl çağıl. Fadistler, halk ozanları, her köşede şarkı söylüyorlardı. ...Az önce binlerce kişilik bir salonda yapılan şenlikten çıkmıştık. Her yan coşkuyla kaynıyor, tramvaylar adam almıyordu. Bayram zorlanarak başlamıştı, sabahlara dek de sürmüştü. ...Diktatörün devrilişi sanki o gün olmuştu. Onlar buna devrim diyorlar. Belki de haklıydılar.” (Ağaoğlu, Adalet, Yazsonu, 2007: 189).

Üç Beş Kişi’ye baktığımızda doktorasını Fransa’da yapmış olan iş adamı ferit’in de gençliğinde sosyalist ideolojiye sahip olduğunu öğrenme imkânı buluruz. Bir toprak ağasının oğlu olan Ferit, ağılık sisteminin tam tersi bir ideolojiye kapılmış fakat yurda döndükten ve işlerin başına geçtikten sonra kapitalist bir yol izlemiştir. Hatta, sosyalist ideolojiyi benimseyen Ufuk’u hakir görmekten de kendini alamamıştır. Buna rağmen işçileriyle olan diyalogu gayet sevecen ve alçakgönüllülük üzerine kurulmuştur. Kısmet için Fransa’ya gitmekten vazgeçen Ferit, oradaki bütün kimliklerinden arınarak Türkiye’deki kimliğine bürünmek zorunda kalmıştır.

“Bu arada gözümlü sürekli Kısmet’te. Ya evet, şaşacaksınız ama, öyle Azra. Ondan bana geçen tuhaf bir şey var. Tuhaf bir etki. Bu etki nedeniyle önden alınmış bütün kararlarım bile askıda kalıyor. Bocalıyordum, dönmek istiyordum, dönemiyordum. Fransa’daki sosyalistliğim, aydın kimliğim?...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 225-226).

Sosyalist ideoloji bir döneme damgasını vurmuş, milyonları peşinden sürüklemiş bir ideolojidir. Adalet Ağaoğlu da siyasi duruş bakımından sol ideolojiye sahip olması sebebiyle devrin olaylarını rahatlıkla romanlarına nakşetmiş, zaman zaman sol ideolojinin, sosyalist rejimlerin yanlışlarını, ayağı yere basmayan isteklerini anlatmaktan da geri durmamıştır. Romanlarda sadece Türkiye’deki sosyalist esintilerden değil dünyanın sosyalizme karşı tavrını da irdelemiştir.

3.4.10. Atatürkçülük

Kurtuluş Savaşı’nın başkomutanı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında önderlik eden Atatürk, özellikle Kurtuluş Savaşı’nı yaşamış olan kuşak için insan üstü özelliklere sahip bir kahramandı. *Ölmeye Yatmak* romanının ölkücü öğretmeni Dündar Öğretmen, her zaman okuduğu ve doğruluğuna inandığı *Ulus Gazetesi*’nin yazmış olduğu Atatürk’ün hastalığı hakkındaki bilgilere bir türlü inanmak istememektedir. Bunun sebebi de bu kuşağın Atatürk’e olan aşırı hayranlıkları ve onu insan sıfatından daha yüksek bir mertebede tutmalarıydı.

“Dündar Öğretmen, ilk kez bu gazetenin yazdıklarına inanmadı. İlk kez olmayan, olamayacak bir şeyi var gösterdiklerini sandı. Gazete, şimdi gözünde, Atatürk’e ‘hasta’ demenin kusurunu taşıyordu.”(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 54).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Atatürk’e karşı duyulan aşırı hayranlığı, Ankara’daki Aysel’in Atatürk’ün cenaze merasimini kasabadaki arkadaşı Semiha’ya anlattığı mektupta ve Semiha’nın cevabında bulabiliriz. Semiha, Atatürk’ün cenaze merasimine katılan Aysel’e adeta gıpta eder. Türk toplumunun yaşadığı bu ortak acının paylaşıldığı anda Ankara’daki kalabalığın içinde olmak, insanın yabancılık duygusunu üzerinde atacağı, toplum olma bilincini doyasıya yaşayacağı bir duygudur. Kasabadan çıkamayan Semiha da bu topluluğa ait olma duygusunu bir türlü yaşayamaz. Semiha, Atatürk sevgisinin ne kadar geniş bir halk kitlesine yayıldığının romandaki göstergesidir. Atatürk’ün ölümüne ağlarken kendi kaderine de ağlıyor oluşu Atatürk’ün Türk kadını için çok büyük bir güven kaynağı oluşundandır. İlkokula gidebilmesini Atatürk’e borçlu olan Semiha, baba olarak gördüğü Atatürk’ün başlatmış olduğu

medenileşme çabalarına hastalığı sebebiyle ara vermesi sonucu birçok kırsal kesimde yaşayan kız çocuğu gibi eğitime ara vermek zorunda kalmıştır.

Semiha, mektubunda kasabada yapılan anma töreninden de bahseder. Kasabanın ileri gelenlerinin katıldığı bu törenin ayrıntılarıyla anlatılmasının sebebi de Atatürk'ün her kesim tarafından sevildiğinin altının çizilmesi amacını taşımaktadır.

“Ah Aysel, ne mutlu, bir Türk kızı olarak sana! Güzel kardeşim, Atatürk Babamızın öldüğü gün çok ağladığımı, bütün arkadaşlarının, öğretmenlerinin, müdüranımın bile hıçkıra hıçkıra ağladığınızı yazıyorsun. Bunları okurken inan, ben de hıçkıra hıçkıra ağladım. Hem Ulu Önderimizin ölümüne, hem kendi kaderime. Orada, okulda olsaydım, ben de herkesle birlikte ağlardım. Evde gizli gizli ağladım kardeşim. Kimseler derdimi anlamadı. Keşke bari ilkokul hiç bitmeseydi. Böyle bir günde öğretmenimiz Bay Dünder ne güzel konuşur, Başöğretmenimizle birlikte okulda merasimler yapardı.

“...Demek bütün okul, Atamızın tabutu önünden geçtiniz. Mürüvvet Hanım'ın kızından duyduğuma göre, burada da Kaymakam Bey mahfelin önünde Ulu Atamızın bir baş heykelini koydurmuşlar. Üstüne siyah kurdeleler bağlamışlar. Bütün okul çocukları da bahçelerinden falan çiçekler, dallar toplayıp Atamızın baş heykelinin önüne koymuşlar. Önünden hıçkıra hıçkıra geçmişler. Dünder Öğretmen öyle çok ağlamış ki, Ölmez Atamız için kendi yazdığı şiiri okurken baygınlık geçirmiş... O'nun öldüğüne ne kadar inanmasan o kadar haklısın.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 55-56).

Ölmeye Yatmak romanındaki Atatürk'ün ölümüyle ilgili tasvirler bununla sınırlı değildir. Ankara başta olmak üzere yurdun her köşesinde yapıla merasimler Atatürk'e olan vefa borcunun hakkıyla ödenebilmesi için titizlikle hazırlanmış, herkes büyük bir duygu seline gömülmüştür. Atatürk'ün vatanı emanet ettiği gençler onu için şiirler okumuş, yürüyüşler yapılmış, toplar atılmıştır. Aysel de eniştesinin ve abisinin yanında cenazeye katılma fırsatı bulmuştur.

“Aysel, Semiha'dan bu mektubu almadan iki hafta önce Dil Fakültesi'nde bir Atatürk Günü düzenlenmiştir. Aysel'in kruvaze ceket giyinmiş bütün ağabeyleri, geniş tayyörler giyinmiş bütün ablaları, fakültenin konferans salonunu hıçkırıklarla doldurmuşlardır. Bütün ellerde geniş beyaz mendiller görünmüştür. Sahnedeki kürsüye konuşmacılardan biri çıkıp biri inmiştir. Hepsi de, ta yüreklerinden koparcasına bir O'na, bir O'nun evlatlarına seslenmişlerdir. Kürsüye çıkan en son

konusmacı, sözlerini bitirirken, ‘ Ağla kardeşim, ağla bacım, ağla Mustafa Kemal’ler doğuran ana, ağla!’ diye haykırdığında, salonda bulunan en yaşlı profesörden en genç öğrenciye dek herkes, sanki bu çağrıyı bekliyormuş gibi büyük, çok büyük, çok geniş bir tek hıçkırık olmuştur.

“Aynı gün İstanbul’da halk ve öğrenciler, sabah saatin onundan gecenin yarısına kadar Dolmabahçe Sarayı’nın önünden geçmişlerdir.

“Ertesi sabah tabut, Dolmabahçe’den harekete geçirildiği andan başlayarak, Galata Kulesi’ndeki *vardabandıra* tarafından verilen işaret üzerine, Selimiye açıklarına demirlenmiş bulunan Yavuz, her beş dakikada bir, top atmıştır.

“Aysel, yüzünü hiç görmediği Atasının tabutunu, yağmurlu bir akşamüstü, abisinin ve eniştesinin elinden tutmuş olarak *Kamutay*’ın önünde görmüştür. Eniştesi, tabutun çevresinde yanan altı meş’alenin altı oku anlattığını söylemiştir. Altı meş’alenin yanlarında, sağ ve solda birer general, birer subay ve birer er de, merasim üniformaları içinde, altı kişilik saygı nöbet grubunu teşkil etmişlerdir. General ve subaylar kılıçlarını çekmiş, hepsi de selamlama durumuna geçmiştir.

“Bir bando da Chopin’in ‘Matem Marşı’nı çalmaktadır.”
(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 57).

Atatürk’ün ölümü sadece Türkiye’de değil bütün dünya ülkelerinde yankı bulmuş, her ülke lideri başsağlığı mesajlarının yanında Atatürk’e duydukları hayranlığı da bildirmişlerdir. Bu mesajlar daha sonra her dönemde çocukların ödevlerinde ve Atatürk’ün anıldığı her toplantıda muhakkak okunacaktır. Bu mesajların yanı sıra Atatürk’ün söylediği sözler de artık birer özlü söz niteliğinde her türlü konuşmanın olmazsa olmaz dayanağı haline gelir. İnsanlar kendi düşüncelerinin doğruluğunu savunmak için bu sözleri muhakkak kullanır vaziyete gelirler. Aysel de tarih ödevini hazırlarken hem dünya liderlerinin Atatürk hakkında söyledikleri sözleri hem de Atatürk’ün kadınları yücelten sözlerini kompozisyonuna taşımadan edemez.

“...Aysel, o akşamüstü Ali’ye rastladığını nedense evdekilere söylemedi. Şam işi bordo kadifeden bir masa örtüsü üstünde ertesi günkü tahrir ödevini yazdı:

‘O’nun büyük kaybı üstüne dünyanın birçok yerinden devlet adamı başsağlığı telgrafı gönderirlerken Ulu Önderimizin ebediliğini de bir kez daha bütün dünyaya haykırıyorlardı. Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebron, Bulgar kralı Boris, İsveç Kralı Gustav, Arnavutluk Kralı Zogo, Japon Kralı Hiro Hito, Amerikan

Kralı Franklin Ruzvelt ve Alman Başbuğu Adolf Hitler telgraf gönderenler arasındaydılar.

“Her 10 İkciteşrin günü O’nu anıyor, O’nun istediğı gibi bir Türk kıızı olabilirsem, Ölmez Atamızın, yattığı Etnografya Müzesi’nde rahat uyuyacağına inanıyorum.’

“Burada durdu. Ali’nin akşamüstü Ata’dan aktardığı sözlerden daha iyisini biliyordu. Bütün kitaplarını, defterlerini karıştırdı. Sonunda ödevini şöyle tamamladı:

‘Bir milletin yarısı topraklara zincirle bağı kaldıkça, diğeryarısı göklere yükselebilir mi? Bizim milletimizin başarısızlığı kadınlara karşı gösterdiğimiz kusurdan ileri gelmektedir.

Büyük Atamız, büyük nutuklarında böyle buyurmuşlardı. Bu sözleri kendimize rehber edinmeliyiz. Ve bugün şayet O’nun çocukları olan bizler, harbin kızıl alevleri ortasında bir gül bahçesinde yaşıyorsak bu, Ulu Önderimizin ve O’nun en yakın silah arkadaşı Milli Şefimiz İsmet İnönü’nün eseridir.” (Ağaoğlu, Adalet, Ö. Y., 2010: 98-99).

Kız çocuklarının okuması cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi sonraki yıllarda da büyük bir sorun olmuştur. Günümüzde bile ülkemizde ikinci sınıf vatandaş olarak kabul edilen kadınların okumasına izin vermek ailelerce büyük bir lütuf olarak görülmekte, kız çocuklarının eğitim hakkı ellerinden alınmaya çalışılmaktadır. Aysel de *Ölmeye Yatmak* romanında ailesine fazlasıyla direnç göstermesi sebebiyle okuma olanağına sahip olmuştur. İlhan’ın da babası gibi artık Aysel’in okumasını istememesi, Atatürk’ün emirlerine karşı gelmesi Aysel’i çileden çıkarır. Kutsallaştırılan Atatürk sözünden çıkılması günah olacak bir kimliğe büründürüldüğünden Atatürk’ü sevmeyen ya da isteklerine uymayan kişi de günaha girmiş olur. Bu fikrin arkasında Doğutoplumlarının devlet liderlerini tanrılaştırması geleneğı yatmaktadır.

“Evcek buraya taşınmadan önce babamın beni bir yıl okulumdan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış. Hiç değilse, dikiş nakış öğrenirsin. Kız kısmına asıl bu yakışır deyip duruyor. Ben bilirsin, nakış yapamam. Ellerim terler. Bakalım ne olacak? Abim bana arka alır sanıyordum. Fakat hiç arka aldığı yok. Üstelik hep babamdan yana çıkıyor. Bazen, tövbe ama, abimin Atatürk’ü hiç sevmediğini sanıyorum. Bana göz açtırmıyor.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010:100).

Devlet liderinin ‘tanrıdan kut aldığı’ inancının kendisini gösterdiği bir başka kesit de *Üç Beş Kişi*’nin Emin Sakarya’sının Mustafa Kemal hakkındaki görüşlerine oğlu Ferit’in getirdiği yorumlardır. Ölüm döşeğinde yatarken her türlü düşüncesinin tersi yönde hareket eden, o zamana kadar savunduğu bütün değerleri reddeden Emin Bey, son zamanlarında çok sevdiği Atatürk’e bile eleştiriler yöneltmeye başlamıştır. Ferit de bu kuşağın liderlere olan sevgilerinde bir denge bulunmadığını, bir topluluğun işi olan devlet yönetimini yalnız bir kişinin sorumluluğuna yüklediklerini düşünmekten kendisini alamaz. Bunun sebebi yine geleneksel düşünceden gelen liderin insanüstü konuma yerleştirilmesi kanısıdır.

“Ansızın diklenmiş, o deli sesini bulmuş, kükremişti:

‘Ferit’e de söyleyeceğim. Sen de bil. Hastalanırsam, beni sakın şehre götürmeyin! Ölünce, sakın oralarda gömmeyin. Ben burada öleyim. Götürüp şu suyun başına gömün, kayınların altına...”

Sonra, gözlerini karanlığa dikip kalmıştı. Uzun süre gece kuşlarının sesi işitilmişti. Bir süre sonra babası durup dururken, ‘Mustafa Kemal de...’ demişti nedense.

Ne demek istemişti acaba? Ona hiç toz kondurmamıştı. O gece ise, bir ölüye gösterilecek saygıyı bile esirgiyordu Ata’dan. Oğluna sorsan ‘ Bu kuşak öyledir, kendilerine kusur bulmamak için, tek bir suçlu arar dururlar. Dün padişahı, şimdi o. Onlara göre, her şeyi tek adam yapar, tek adam bozar...” (Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 141).

Romantik Bir Viyana Yazı’nda ise Atatürk sadece çıkar için kullanılan bir lider konumunda gösterilmiştir. İnsanlar kendi diledikleri işleri yapmak için Atatürkçü görünerek kimsenin ses çıkaramayacağı bir konuma yükselir, böylelikle rahatça çıkar sağlar. Atatürk’ün tabulaşmış olması insanların kendi isteklerini topluma kabullendirmek için bir maske olarak kullanmalarına sebep olmuştur. Ayrıca bu durumda yaşayan Türk milleti ilerleme sağlayamamış, hala Atatürk’ün bıraktığı noktada debelenmektedir. Herkes daha ileri gitmeye çalışırken Atatürk ilkelerinin çağın gereklerine uyarlanamaması Türk toplumu gerilemeye mahkûm etmektedir.

“...Türkler köşebaşlarında çekirdek-fıstık satmakta, birçoğu da çeşitli Atatürk maskeleri takınmış olarak artık kimsenin içmediği filtreli sigaralardan içmektedirler...” (Ağaoğlu, R. B.V. Y., 2007: 142).

Adalet Ağaoğlu romanlarının tarihi seyri Atatürk'ün ölümüyle başlayan karmaşa ve demokratik hayata alışma sancılarının yaşandığı zaman dilimi üzerine kurulmuştur. Bu dönemde Atatürk'ün ölümünün yankıları, yapmış olduğu inkılâpların devamı sağlanmaya çalışılmış, 'İkinci Adam' olarak sıfatlandırılan İsmet İnönü, hem ülkeyi yönetmeye hem de İkinci Dünya Savaşı'nı atlarmaya çalışmıştır. Fakat bu süreçte de Atatürk'ün ortaya koyduğu fikirler doğrultusunda gelişen bir siyasi hayat şekillendiğini görürüz. Bunun sonucu olarak da Adalet Ağaoğlu romanlarının genelinde Atatürk önemli bir yer tutar.

3.4.12. Sağ/Sol Çatışmaları

Türkiye'de oluşan kutuplaşma sağ ve sol grupların keskin bir şekilde ayrılmasıyla artmaya başlamıştır. Atatürk'ün ölüme ve çok partili hayata geçerek demokratikleşme çabalarının arttırılması, dünya ülkelerinde başlayarak Türkiye'yi etkisi altına alan bu siyasi çatışmaları körüklemiştir. Hitler'in politikasından beslenen milliyetçi kesim, gelenekten beslenen ve dini hayatın merkezine oturtmak için uğraşan muhafazakâr kesim karşısına, Sovyetler'in komünizm yönetimini benimseyen sol grupları olarak kıran kırana bir mücadele içine girmişlerdir. Ülkenin bu karışıklığa müsait durumu, dış güçleri harekete geçirmiş, bu yabancı ülkeler çıkarları doğrultusunda siyasi olayları kullanarak iki kutup arasındaki mesafeyi iyice keskinleştirmek konusunda başarılı olmuşlardır.

Aynı kasabanın çocukları olan Ali ve İlhan bu çatışmanın *Ölmeye Yatmak* romanındaki en güzel örnekleridir. Salim Efendi'nin dükkânına İlhan'ı görmek için gelen Ali, orada karşılaştığı Fethi Bey'le İlhan arasında geçen diyaloglardan pek bir şey anlayamamıştır. Siyasetle henüz bir bağı bulunmayan Ali, Fethi Bey'den ürkerken İlhan'ın kendisine çektiği nutuklar onda oradan kaçma isteği uyandırır. İlhan, Fethi Bey'i siyasetten konuşurken huzursuz görünce Ali'nin de milliyetçi gruba dahil olduğunu belirterek farklı siyasi düşüncelere sahip olan insanları 'ötekileştirme' yoluna gider. İlhan'a göre Rus milleti herkesin başını belaya sokan zararlı bir millettir. Ali'nin ise aklında lokantada tanıştığı solcu grubun konuşmaları vardır. Böylelikle yazar iki konuşma şeklinin farklılığından yola çıkarak sağ ve sol ideolojileri arasındaki yöntem

farkının da ipuçlarını vermiş olur. Ayrıca, İlhan'dan ürken Ali'nin de sol gruba karşı olan meyli gözlerden kaçmaz.

“Fethi Bey yeniden Ali'ye bakıyor. Ama bu kez biraz huzursuz bakıyor: ‘Sizlere güveniyoruz hepimiz...’ diyor.

‘Ali bizden abi. Konuşabiliriz yanında. Bilmiyorsa da lütfedip öğreysin artık. Türklüğümüzü hiçe sayanlara, şanlı ırkımızın değerini bilmeyenlere aman vermesin o da...’ Sonra birden Ali'ye dönüyor: ‘Gözünü aç, gözünü! Bu memlekete her felaket Moskoftan gelmiştir. Haberin olsun haal!..’ diyor.

“Ali ne diyeceğini, ne düşüneceğini şaşırmişti. Her şeyden ne kadar habersiz olduğunu anlıyordu. Akşam lokantada tanıdığı yüzleri anımsadı yeniden. Onlar da büyüklerimizden yakınıyorlardı. Ama onlarla İlhan'ın yöneticileri beğenmemesi arasında büyük bir ayrılık vardı. Neydi bu ayrılık acaba? Nerden geliyordu? Lokantadakilerin konuşmalarını, duruşlarını, şakalarını, tartışmalarını yüreğinde bir sıcaklıkla düşünüyor Ali. Onlar şiirler okuyorlardı, ondan mı acaba? İlhan'ın şimdi bir yumruk sallayıp, bir haykırıp, bir ağlayıp, bir nutuk çeker gibi konuşması ise Ali'ye hem biraz ürkeklik, hem de için için bir gülme duygusu veriyordu.

‘Yoksa Almanlar'ı sevmez misin sen?’

“İlhan'ın gözleri çakmak çakmak olmuş, üstüne eğilmişti:

‘Moskofları mı seversin yoksa?’” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 148-149).

İlhan'ın üniversite yılları, lise yıllarından pek de farklı bir çizgide değildir. Yine milliyetçi grupların içindedir ve bu ideolojiyi yaymak için çeşitli faaliyetlerde bulunur. Kendi okul arkadaşlarıyla iletişimi kopuk olan İlhan, siyasi işlerle alakadar kişilerle oturup kalkar hatta onlarla kendi evinde bile görüşür. Aysel'e göre sağ ideolojinin söyledikleriyle yaptıkları arasındaki çelişki İlhan'ın arkadaşı Oğuz'un hareketlerinden de görülmektedir. Aysel'e Nurullah Ataç'ı yererek Reşat Ekrem Koçu'nun kitaplarını önermesi de siyasi çekişmelerde edebi eserlerin ne kadar güçlü bir konumda olduğunun sinyallerini verir.

“Abim İlhan bu yıl Hukuk Fakültesi'ne gidiyor. Yeni yeni arkadaşlar edindi. Fakat bunlar kendi mektebinden değil galiba. Geçen gün eve bunlardan birini getirdi. Üstelik beni de tanıştırdı. Oğuz, yani abimin arkadaşı, ‘Kardeşin mazbut, merbut. Tam bir Türk anası olmaya namzet’ dedi durdu. Çok sinirime dokundu.

Hem ‘Kardeşimiz, kardeşimiz’ diye konuşuyor, hem de durmadan manalı manalı bakıyor bana. Yok efendim neler okuyormuşum? Nurullah Bey delinin biriymiş. Onu okumamalıymışım. Onu okuyacağıma Japonca okusam daha iyiymiş. Reşat Ekrem Koçu’nun *Esirci Baş*’sını okumalıymışım. *Bozkurtların Ölümü*’nü okumalıymışım falan.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 177-178).

İlhan’ın babasından ve polislerden korkarak evden kaçtığında gidecek hiçbir yeri olmadığını farkettiğini görürüz. Güvendiği arkadaşları İlhan dara düşünce ortadan kaybolmuşlar, onu yarı yolda bırakmışlardır. Dışarıda bir süre kutsal saydığı dergileri yakarak ısındıktan sonra aslen Rus olan ama Ruslardan nefret arkadaşı İvan’ın yanına gitmeyi düşünür. İvan’la bildiri yazıp dağıttıkları günleri, harflere bile kendi ideolojilerine göre anlamlar yükleyecek kadar keskin olan ideolojilerini hatırlayarak mutlu olmaya çalışır. Fakat çok güvendiği İvan’ın kapısı da bu zor gününde İlhan’a kapanacaktır.

“ Esat’ın yolları karanlıktır. Bu yüzden hepsi de ceplerinde birer kutu kibrit dolaştırma alışkanlığı edinmişlerdir. Sandığı boşalttı. Kibriti çaktı. Her dergiyi birbirinden tutuşturdukça başını yine uluyan bir bozkurt gibi karanlık gökyüzüne kaldırıyordu. Dergiler, bildiriler teker teker yanıp kül olunca ısındı, gevşedi ve gerçekten de ulumaya başladı. İyice bir ağladı. Ağlaması bitince aklına İvan geldi. İvan, Beyaz Rus’tu. Komünizmden nefret ediyordu. Türkçülüğün, Türklüğün en ateşli savunucusuydu. Fethi Abi ona çok güvenirdi: ‘ Memlekette İvan gibi on komünist düşmanı olsa sırtımız yere gelmez. Davamızın en elle tutulur delili bu İvan’dır işte,’ derdi. Evi, Kolej’in yakınlarındaydı. Onunla tavan arasından indirilmiş, tuşları eksik çok eski bir yazı makinesinde bildiriler çoğaltmışlardı. Makinenin ‘Z’ , ‘Ş’ ve ‘Ç’ harfleri yoktu. ‘B’, ‘Ü’, ‘H’ ile ‘Y’ de hep büyük harf çıkarıyordu. ‘E’ ise taş çatlasa kırmızı. Lise son sınıf beklemelerde bu makineyle bildiriler çoğaltırken çok da eğlenirlerdi. Ama kıyamık çıkarmış gibi kâğıt üstünde küçük kırmızı ‘e’ harflerini gördükleri zaman, ‘Ah şu kızıl mikrop ‘e!’ diye küfrü basarlardı. O güzel günleri düşündükçe içi ılıdı.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 212).

Ruslardan ve ‘Moskof uşağı’ olarak nitelendirdiği Nazım Hikmet’ten nefret eden diğer bir karakter de Aysel’in Ankara dışına taşınmış olan eski sıra arkadaşı Behire’dir. Okuldan ayrıldıktan sonra da Aysel’le mektuplaşmayı sürdüren Behire, Aysel’in mektubunda Nazım Hikmet’ten övgü dolu sözlerle bahsetmesi üzerine bütün düşüncelerini açıkça yazar hatta Aysel ile olan arkadaşlığını da bu sebeple bitirir. Çünkü böyle bir şairi okuyan insanlar da muhakkak onun gibi haindirler.

“Şu karışık zamanda ve Moskof’un bize temelli göz diktiği bir sırada güzel yurdumuzu Ruslara satmak isteyen o adamdan şair mair diye bana sakın bir daha söz etme. Ve sen de eğer, söz etmesen bile, bu pisi seviyorsan ve hâlâ bu hainin yazdıklarını okuyorsan, boz. Ne yapalım, ben de kader böyleymiş der, bağırma taş basar otururum. Çok şükür bizim buradaki hastanede Moskof’u da, Moskof’u sevip beğeneni de seven hiçbir kimse yok. O bakımlardan çok rahat ve memnunum. Bizim gibi az çok okumuş Türk kızlarına Moskof uşağı birini, şair de olsa, sevip beğenmek yakışmaz.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 266).

Komünizm karşıtı bir başka karakter de Ertürk’tür. Ali’ya yazdığı mektupta onu uyaran, Markopaşa’da çalıştığı için onu suçlayan askeri okul öğrencisi Ali, farkına varmadan çok kötü bir işin içine girmiş, tehlikeli insanlarla diyaloga geçmiştir. Bu sadece Ertürk’ün görüşü değil, muhafazakâr halkın da görüşüdür. Kızılcahamam’da düşen Sovyetler Birliği uçağına tüm yörenin heyecanlanması onların günahkâr olarak kabul edilmesindendir.

“... Ayrıca, burada senin hakkında kötü laflar da dolaşıyor. Ben söyleyeyim de bil. Sözde komonist olmuşsun. Komonist olan bazı edebiyatçılarla düşüp kalkıyormuşsun. O uyanık gençlerimizin yaktıkları Markopaşa mecmuası için bile bütün kış bedava çalışmışsın. Kardeşim, sen ne yapıyorsun? Farkında mısın? Ben bu satırları belki kıymetli bir kardeşimi düştüğü çukurdan kurtarabilirim, diye yazıyorum.” (Ağaoğlu, Adalet, Ölmeye Yatmak, 2010: 267).

“Not: Kızılcahamam’da bir Sovyet uçağı düşmüş, değil mi? Burada çok heyecanlandık. Herkes onların Rus casusu olduğunu söylüyor. Düştülerse iyi oldu. Allah ayaklarına dolandırdı demektir.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 268).

Bir Düğün Gecesi’nde Aysel ve İlhan’ın şahsında sol ve sağ görüşlerin aralarındaki bağları iyice kopararak iki düşman kardeş konumuna geldiğini görürüz. Aynı kökten gelen bu iki grup 1970’li yıllardaki olaylarla birlikte artık dönülmez bir yola girmiş ülkeyi adeta iç savaş ortamına sürüklemişlerdir. İlhan’ın kızının düğününe gelen Fitnat Hanım da düğüne gelmeyen Aysel’i hatırlayarak üzülmemektedir.

“Az sonra burada birçok kişi, ilk dans adımlarını nasıl şaşıracak. Fitnat Hanım da artık bu kadarcık şaşırmam mı yeni adımlarını? Üstünde en çok ne yanı seçeceğini bilememenin yorgunluğu var. Onu evlatları arasında bir seçme yapma durumunda kim bıraktı, bir bilebilse!” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 16).

İlhan ile Aysel'in hayatları hep tartışma üzerine geçmiş hiçbir zaman uzlaşmamışlardır. İlhan, her zaman sol görüşlü olan kardeşi Aysel'e engel olmaya çalışır, yaptığı bütün işleri, savunduğu değerleri aşağılar. İlhan'ın evinde ailece toplandıkları bir akşam yemeğinde Aysel ile İlhan yine karşı karşıya gelirler ve Aysel bir daha İlhan'ın yanına uğramaz.

“ ‘Ooo küçük hanım, böyle bol bulamaç sofralar sizin için değil efendim. Gidin siz işçi kardeşlerinize, kıcı boklu halkınızla soğan ekmek yiyin bakalım!..’

‘Yettin artık!’ diye bağırmasın mı abisine? ...beni üzdüğünü, öleceğimi bile düşünmedi Aysel artık! Kendini kaybetti: Aynı karından çıktık diye senin çıkarıcı suratını görmek zorunda mıyım? Fırsatçı sen de!.. En yakınlarına bile insanca tek yaklaşımın olmadı. Bir bunu öğrenmişsin. En yakınlarına bile boyun eğdirmeyi. Eğmediler mi edepsizleşiyorsun. Herkese her biçimde küfredebilirim sanıyorsun. Buraya seninle sarmaş dolaş olmaya gelmediğimi biliyorsun ya, ondan deliriyorsun. Yaptıklarını üstelik bir de onaylamalıyız ki için rahat olsun değil mi? Onaylamıyorum işte! Onaylamadığımı biliyorsun. Yarın çok sıkıştırsanız askerin silahını bile satın alırsınız siz. Her şeyi satın almaya bir kez alışınca, bu memleket sahipsiz, tapusuz bir toprak parçası çünkü bir kez el koymaya başlayınca askeri de alırsınız ve namluların ucunu öz kardeşlerinize bile çevirirsiniz!’ (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 142-143).

İlhan'ın tavrı her zaman şiddet ve nefret doludur. Önce babasını hapse atanlardan, sonra komünistlerden ve milletvekili çocuklarından daha sonra ise herkesten sevgisini esirgemiş, herkesi çıkarları doğrultusunda köleleştirme yoluna gitmiştir. Sanatçı ruhlu, sevgi dolu Tezel annesinin boynuna maddi değeri az olan; fakat, sevginin en saf göstergesi olan gül takarken İlhan, maddi değeri fazla olan ve sahip tarafından yönetilmek için kullanılan bir zincir takmıştır.

“ ‘Tezel hınzırı. Bunu burama taktı. Annelerin gülü, deyip takıverdi.’

...Bu güle sevinmiş, belli. En çok bu gülün getirdiği yakınlığa sevinmiş.

Bir kızının eli yakasına değdi. Bir kızı salt onu düşündü. Hem de yürekten. Herkeslerin birbirine düştüğü, birbirinin ayağına dolandığı, ortalığı bir telaşın aldığı sırada... Bari bu deli kızım seviyormuş beni. En ummadığım... Yok, İlhan da sever. Neden sevmesin? Sevmese daha bir hafta önce bu altın zinciri

getirir miydi? Al anne, torununun düğününde takarsın, dedi. Ah ne şakacıdır benim oğlum! Göz kırıyor bir de: Sonra sen de Ayşen'in çocuğuna takarsın, ne olacak?" (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 147-148).

Sağ sol çatışması içine düşmüş diğer iki kardeş de Ali Usta'nın yeğenleri Ahmet ve Murat'tır. Ahmet, parasızlık sebebiyle polis okuluna gitmiş ve devletin kirli işlerini yaptırdığı bir maşa olmaktan öteye gidememiştir. Kardeşi Murat ise çok sevgi dolu, iyi ve çalışkan bir gençtir. Sol görüşlü Tuncer'in roman boyunca polis olan Ahmet'ten kaçması ve Murat'a olan hayranlığı bu iki kardeş arasındaki tezatın altını çizer. Fakat bu kardeşler yine de ayrılamazlar çünkü aynı kökten gelmişlerdir.

"Bütün mitinglerimizde, boykotlarımızda Ahmet'i omuz başımda görürüm. Elimi sıkmak istemişti bir kez, geri çekmiştim. Bana elini uzattığını ya arkadaşlarım gördülerse, diye de çok korkmuştum. Elimi sıkacak kadar yakınım olduğunu bilmelerini istemezdim. Ali Usta'nın en derin yarasına, o acıya ilgisiz kalmak da hiç elimde değildi. Boykotlarımızda, gösteri yürüyüşlerimizde bütün polisler, jandarmalar toplanıp üstümüze gelsinler ama bu Ahmet'i gözüm görmesin isterdim. Dişlerinin arasında sürekli bir kibrit çöpü kırardı. Sürekli bir kanat germeye yeltenmesi bana, gülümseyerek; ağaların, beylerin kendinden altındakilere kanat germesine benzer bir hal. Bir kasılma bunda.

Ali Usta'nın küçük yeğeni Murat ise, kardeşlerimden öte kardeşim benim. Sanki Ahmet Abisinin dayısına yüklediği tüm dertleri o unutturacak. Sanki onun en derin yarasını Murat sarıp sarmalayacak. Öyleydi de, pırıl pırıl bir çocuk. Onurlu. Çalışkan. Ayrıca sevecen. Bizde güçlkle bulunabilen bir sevecenlik."(Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 169).

Düğünün damadı Ercan ile kardeşi Hakan arasında da siyasi görüşten kaynaklı bir düşmanlık görmemiz mümkündür. Ercan'ın anne ve babası Hakan'ın düğünde Ercan'ı vuracağını bilirler ve bu sebeple düğün yoğun güvenlik önlemleri içinde geçer. Tümgeneral babasının parasıyla yurtdışında okuyarak ülkesine yabancılaşan Ercan'ın karşısına Türkiye'de yaşanan işkence olayları ve haksızlıklar sebebiyle babasıyla her daim kavga içerisinde olan Hakan'ın dikildiğini görürüz. Düğünün bitiminde de Hakan'ın tabancasını ateşlediğini öğreniriz.

"Sana davulun sesi uzaktan hoş geliyor tabii. Bir bakıma ne iyi ettin, ne iyi ettiniz de oralara yerleşip oturdunuz. Baksana, buralarda kardeş kardeşe yâr değil artık. Baksana, öz oğlumun

biri, öz oğlumun ötekini vurmayı bile düşünüyor.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 205).

Sağ görüşü benimseyen kesimin daha gelenekçi ve toplumda yer edinebilmek için maddiyatı kullanan bireyler olduğu görüşü Ayşen’in İlhan ve Aysel’in kapı zilleri arasındaki farklılıklardan bahsettiği bölümde de kendisini gösterir. Aysel ve Ömer gösterişli olmayan bir yazı tercih ederken İlhan, altına benzeyen, parlak bir yazı stilini tercih etmiştir. Ayrıca Aysel ve Ömer birlikteliklerinin sembolü olarak soyadlarını çoğul kullanmayı tercih ederken İlhan bencilliğini çağrıştıran şekilde sadece kendi adını kullanmıştır.

“Üçüncü kattaki arka dairenin kapısında, göz alıcı olmayan biçimde yazılmış adlarını gördüm. Bizim evin kapısında babamın adı kocaman bir levha üstüne kazınmıştır. Sapsarı, çok parlak, altına çok benzer pirinç bir levha üstüne. Burada, zilin dibindeki minik dikdörtgenin içine salt soyadları yazılmış. Çoğullaştırarak.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 289).

Sağ-sol çatışmasına şahit olduğumuz romanlardan bir diğeri de *Hayır...*’dır. Ölmeye Yatmak’ta hocası ile ilişkiye girdiği için bütün üniversite tarafından dışlanan ve sonra karıştığı siyasi olaylar sebebiyle yurtdışına iltica eden Engin, burada üniversitedeyken her zaman kavga ettiği Cemal’le karşılaşır. Cemal, devlet tarafından gönderildiği bu ülkede akıl hastanesinde yatmakta ve çok çaresiz görünmektedir. Cemal’le karşılaşan Engin, geçmişte aralarında geçen diyalogları hatırlamaktan kendini alamaz. Cemal, Engin’in hem solculuğuyla hem de özel hayatıyla ilgili sataşmalarda bulunur. Fakat Engin buna rağmen Cemal’i hastanede gördüğünde ona acır ve devletin onu kullanıp bir köşeye attığını düşünür.

“ İrkilmişti. Cemal’i tanır tanımaz, aklından geçenler ne olursa olsun, neyi anımsamış bulunursa bulunsun, onu hastalardan herhangi biri gibi algılıyordu. Bunun böyle kalmasını istiyor. Uzak. Hiçbir zaman hayatında yeri olmamış biri. Doktorun, sık sık, ‘yurttaşınız’ deyip duruşlarına bile canı sıkılıyor, hatta bundan ötürü sinirleniyor. Oysa işte Cemal, yıllar önce, fakülte kantininde, bacaklarını ayırmış, bir SS subayı gibi karşısında durmakta:

‘Ulan Bolşevik bozuntusu, ananla da yat bari!’

Ona karşı öfke mi, acıma mı, iğrenme mi duymuştu, tam bilemiyor. Şimdi de içinde aynı karmaşık duygu.

Üner’le Rotterdam Garı’nda buluştukları akşamüstü ise Cemal’e yalnızca acımışlardı: Zavallıyı delirttiler!

Sonra da, daha önce yüzünü bile görmediği bir kentin elli kilometre uzağındaki bir ruh sağlığı hastanesine atmışlar: Artık zararlı oluyor!

Belirli aralıklarla tarihlerinin kaç belirli döneminde kimbilir kaç genç, böyle kullanılıp kullanılıp atıldı? İçlerinde ayılıp da, kendilerine dayanamayanlar bile var.” (Ağaoğlu, H., 2010:146).

Daha sonra Engin’in Cemal’in doktoru olan Dr. Bernt ile temasa geçtiğini görürüz. Dr. Bernt Cemal’in siyasi bir mülteci olduğunu ve belli bir zaman para gönderildiğini fakat son zamanlarda onun da kesildiğini belirtir. Devlet tarafından Engin’e karşı kullanılmış olan Cemal, yıllar sonra kaderin cilvesiyle Engin’in yardımına muhtaç olmuştur. Üstelik Engin’e verilen ‘siyasi mülteci’ sıfatı Cemal’e de layık görülmüş, Engin ve Cemal kendi ülkelerinde çok zıt iki grubun savunucularıken yurtdışında ikisi de aynı kimliğe bürünmüşlerdir. Engin’in bu olaylar olurken lojmanın girişindeki aynadan kendisini seyretmesi tasviri oldukça derin bir anlam içermektedir. Cemal’den çok kötü muamele görmesine rağmen devletin uyguladığı yanlış politika sayesinde ona yardım etmek zorunda kalışı Engin’i ‘gülmekle ağlamak arası’ bir ifadeye büründürür. Lojman devlet tarafından yaptırılan resmi bir sığınma yeridir, resmi bir evdir. Engin de başından geçen olaylar sebebiyle haksızlığa uğramış, bu haksızlıklar sonucu geldiği farklı bir ülkenin devletinin karşısında ona haksızlık yapanla aynı kimliğe bürünmüştür. Yani farklı bir ülkenin lojmanının aynasında şaşkınlıkla kendisini ve aynı kimliği taşıyan Cemal’i tanımaya hatta başına gelenleri tanımlamaya çalışmaktadır.

“ ‘Doktor... Hastayı buraya getirenler, kendisini arıyorlar mı?’

‘Kimse aramıyor. Hastane ücreti bir zaman posta çekiyle ödenmiş. Son iki aydır onun da ödenmediğini işitmişim. Bırakılan adreste ise kimse bulunamıyormuş.’

Uzun, karanlık bir geçmiş, kötü yazılmış bir tarih, şimdi sanki bütünüyle kendi omuzlarına yükleniyor, Engin’in içi ürperiyor: Buraya bunun için mi çağırıldım? Alacaklısı olduğum yerin borcunu ödemeye mi?

Dr. Bernt, ondaki bu tedirginliği, ruh üşümesini sezmiş olabilir mi? Takılıyor:

‘Sahipsiz hastaları kapı önüne bıraktıkları görülmemiştir. Zaten yurttaşınızın kimliğinde ‘siyasi mülteci’ yazılı. O nedenle ülkesine de iade etmezler...’

‘Devletin koruması altındadır. Yerleşikliği benimkinden sağlam yani...’

O sırada lojmanın girişindeler artık. Engin, girişteki aynada yüzünü seçiyor: Gülmekle ağlamak arası, şaşkın bir yüz. Hemen hemen yarı açık bir ağız: Cemal’le aynı konumda bulunmak! Siyasi mülteci... Birbirine öylesine aykırı iki hayat, şimdi aynı kimlik altında buluşuyor öyle mi? Aynı yazgıyı paylaşıyor? Yazgı mı? Ne yazgısı?..” (Ağaoğlu, H.,2010: 147).

Fikrimin İnce Gülü romanında ise yazar siyasi görüşünü yansıtmaktan kendini alamamış Bayram’ın yolda karşılaştığı ‘Başbuğ Türkeş’ yazısını kara bir leke olarak yorumlamıştır. Çünkü Alparslan Türkeş, demokrasiye vurulan ilk darbe olan 1960 darbesinin hazırlayıcılarından. Bu yazı ile Mercedes’in yıldızının kaybolması arasında kurulan bağ da yine yazarın siyasi görüşünün bir yansımasıdır. Yıldız, umutları temsil ederken romanın bu bölümünde Başbuğ Türkeş umutların kaybolmasına sebep kara bir lekeye benzetilmiştir.

“... Bayram’ın gözü bu ara, ‘Güle, güle: Trakya Gıda Sanayi Tesisleri’ yazılı bir reklam panosu üstünde ‘Başbuğ Türkeş’ yazısının kapkara bir leke çekip bıraktığını seçiyor. Güzel olabilecek bir ‘güle güle’ dileğinin üstünü çizen bu kara yazıda, onu Mercedes yıldızından etmiş bir uğursuzluk kaynağı yakalıyor.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 59).

Bayram, arkadaşı Rıfkı’nın saç uzatmasına bile artık bir anlam yüklendiğini ve insanların birbirlerini sadece düşünceleriyle değil dış görünüşleriyle bile yargılayıp kategorize ettiklerini söylemiştir. Önce dini bir cemaat olan Tıcani cemaatine mal edilen Rıfkı daha sonra dini duygulardan yalıtılmış olan komünist düşünceye sahip kişilere benzetilmiştir. Türkiye’deki insanların kendi ülkelerinde özgürlüklerinin bu denli kısıtlanmasının sebebi şüphesiz ki toplum arasında yaşana siyasi kutuplaşmalardır.

“Millet koyveriyor işte saçını da, sakalını da. Rıfkı koyverdi. Önce, tıcani, dedi bizimkiler. Sonra, komünist demeye başladılar.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 200).

Romanların geneline baktığımızda sağ sol çatışmalarının aile içindeki bireyler başta olmak üzere hep ortak özelliklere, ortak kaderlere sahip kişiler arasında olduğunu görürüz. Bunun sebebi yazarın Türk halkının yaşadığı bu siyasi çatışmaların kardeş kavgasından başka bir şey olmadığını vurgulamak istemesidir.

IV. BÖLÜM: SİYASETİN GÖLGESİ OLARAK SOSYAL HAYAT

Sosyal hayat nasıl ki siyaseti etkiliyorsa muhakkak ki siyasetin de sosyal hayatı etkilemesi kaçınılmazdır. Aslında ülke içi ve ülkeler arası insan ilişkilerinin düzenlenmesi amacıyla ortaya çıkan kuralların, siyasi yapıların temelinde sosyal hayatı düzenleyebilme isteği yatmaktadır. Kısacası insanlar arası iletişim sosyal hayatı bu hayatın yönetimine karar verme gücü de siyaseti ilgilendirir diyebiliriz.

Sosyal hayatın en iyi yansıtan eserlerin başında insanı anlama ve anlatma gayesi güden edebi eserler gelir. Çağlara ve bulunulan zamanın kabullerine göre değişen yaşam şekilleri, hayatı algılama, sentezleme ve yorumlama biçimleri en katıksız haliyle romanlara aktarılır. Adalet Ağaoğlu romanları da sosyal hayatı siyasi olaylarla neden sonuç ilişkisi bağlamında ortaya koyabilen başarılı eserlerdendir.

4.1. Dönemin Sosyal Hayatına Genel Bir Bakış

Türkiye'nin ve Aysel'in değişim sürecini anlatan *Ölmeye Yatmak* romanı, Aysel'in ilkokulu bitirme müsamesesinin anlatılmasıyla başlar. Kasaba halkının gerçekleri, dünyayı algılayış şekli, kadın-erkek ilişkileri, eğitime bakış açısı tüm ayrıntılarıyla verilmiştir.

“Okulun sıraları yan yana dizilmiş. Bazı öğrencilerin babaları, anaları, hısım akrabaları, fötrlü, kasketli, başörtülü, sıkıbaşlı; yerlerine oturmuşlardı. Bazıları, erkeklerden bazıları, başlarını açmaya akıl etmişlerdi. Yaşlı kadınlar damalı örtüleriyle yüzlerini kapatıyorlar. İçlerinden on kez ‘Allahım sen günah yazma’ diye yakarıp dua ederek, üç kere bağırklarına tükürüyorlar. Erkek kadın ‘umum’ bir yerde ilk bulunuşları. Yine de Başöğretmen akıl etmiş: ilk sıralar sandalyeler gerisinde yerli halktan erkeklere ayrı, kadınlara ayrı yerler ayırtmış.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2007:7-8)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında küçük bir kasabada geçen bu sahne kasaba insanının kadın-erkek ilişkisini yansıtır. Dinin geleneklerle karışması sonucu insan ilişkileri kopuk ve kalıplarla örülü halde yaşanmaktadır. Çocukların, özellikle de kız çocuklarının, okula gitmesi yadırganan bir durumdur. Öğretmenlerin ise Batılılaşma

çabaları uğruna, kasabalının doğruları ve kendi doğruları arasında sık sık çatışma yaşadıklarını görürüz. Aslında bu yıl sonu müsameresi sahnesi adeta Türk insanının Cumhuriyet’le birlikte çıktığı dünya sahnesindeki ‘yabancılık ve küçülmüşlük’ hissini okuyucuya verir.

Aysel’in ilkokuldan sonra ortaokula gönderilmesi küçük bir kasabadan çıkıp Ankara’ya adapte olması, arkadaşlarıyla ilişkileri dönemin sosyal hayatını yansıtmakta yazara büyük kolaylık sağlamıştır. İstanbul’da Galatasaray Lisesi’nde okuyan Kaymakam’ın oğlu Aydın, yine kasabadan İstanbul’a taşınan savcının kızı Sevil, Aydın’ın arkadaşı Metin ve Aysel’in kocası Ömer Batılılaşma çabaları içindeki Türkiye’nin üst sınıfını temsil ederken köylü çocuğu olan Ali, Aysel’in abisi İlhan, askeri okula gönderilen Ertürk, Hasip, Semiha ve Engin de Türkiye’nin taşrada yetişmiş, şehre adapte olamamış, kasabalılıklarından da memnun olmayan kesimini temsil ederler.

Romanın, kahramanı değişime zorlayan olayları; ortaokul için Ankara’ya gelişi, ailesinin baskılarına karşı liseye gitmeyi başarması, Paris’e gidişi, Ömer’le evliliği ve Engin’le ilişkisi olarak algılayabiliriz. Aysel kendi içinde bu değişimi yaşarken Türkiye öncelikle Cumhuriyet’e alışmaya başlamıştır. Atatürk’ün ölümü, İkinci Dünya Savaşı’nın patlak verışı, İsmet İnönü yönetiminde yaşanan siyasi ve sosyal olaylar, Hitler’in Avrupa ve Dünya üzerindeki siyasi ve sosyal tesirleri, Hitler’in Dünya sahnesinden çekilmesiyle birlikte yaşanan değişimler ve 1960’lı yılların özgürlük hareketleri olarak takip edebiliriz.

Aysel, doğduğu zamanın ve yetiştiği çağın üzerine yüklediği ve onu bunalıma sürükleyen sorumlulukları, dönemin çocuklarına aşılarmış olan zihniyeti şöyle özetler:

“ ‘Yeni bir kuşak doğuyor!’ Bizim çocukluğumuz için böyle denirdi. Böyle doğumun ayrı bir sorumluluğu vardır. ‘Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen...’ İlk görev. Nedir bu ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklediğiniz bir sorumluluk.”(Ağaoğlu, Ö. Y.,2007: 21)

Bu görev bilincinin ağırlığını Aydın’ın günlüğünde, Semiha’nın, Behice’nin, Ertürk’ün mektuplarında, İlhan’ın ve Ali’nin yaşantısında da görmemiz mümkün. Sürekli bir görev bilincinde yaşamının ağırlığı Aysel’i ve dönemin çocuklarını olabildiğince yorup yıpratmıştır.

“Özellikle genç kızların, okudukları zaman ahlakının bozulacağı düşüncesi hakim olduğu için Aysel’in de bilinçaltında, okuldaki erkek arkadaşlarını hep kardeş gözüyle görme eğilimi vardır. Kadınlığının ve cinsel özgürlüğünün gelişmemesinin sebeplerinden biri de belki bu bastırılmış duygulardır.” (Yalçın, 2005:463)

Aysel’in bu duyguları yaşamasında kasaba hayatının etkisi büyüktür. Yıl sonu müsamesi için gelen ailelerin bilinçaltı ise romana şu cümlelerle yansıtılır:

“Seyirciler arasında eşraf ve esnaf babalar polka ve rondo ile kirlenen namuslarını örtbas etmek için durmadan öksürüyor, kafalardaki bütün sıkıcı düşünceleri kovalamak için gerekli gereksiz gülüyorlardı. Medeni olmak buyurulmuştu. Eh, ne yapsın onlar da, medeni olmuşlardı işte. Suç kendilerinde değildi.” (Ağaoğlu, Ö. Y. 2007: 14)

Ankara’daki hayatı okul ve ev arasında geçen Aysel’in ilk gördüğü sosyal ortam, eniştesiyle gittiği ve çok beğendiği gardenpartidir. Bu geziden sonra arkadaşına yazdığı mektupta Ankara’nın ‘çok medeni’ olduğunu vurgular ve bu partiyle birlikte kadın erkek ilişkilerinin doğallığını kabul etmeye başlar. Ayrıca bu parti tasviri, Ankara’daki şehir hayatını tanımamızda yardımcı olur. Aysel’den edindiğimiz bilgilerin yanı sıra Ulus Gazetesi’nin küpürleri de Ankara ve İstanbul başta olmak üzere Türkiye’nin ve Dünya’nın gündemini takip etmemizi sağlar:

“Ankaralılar Cuma geceleri saat 20:10-21:10 arasında ‘Radyo Temsil Saati’ni dinlemektedirler... Halkevleri Ar Komitesi bir resim sergisi açıyor. Serginin açılışına çağrılı bulunanlar, limonata içiyor, kuru pasta yiyorlar. Ar Komitesi’nin uygarlık örneği bu çalışması büyüklerimiz tarafından takdirle karşılanıyor...(Ağaoğlu, Ö.Y.,2007:82).

Dönemin sosyal olaylarını anlatan diğer kahramanlarsa Aydın ve Sevil’dir. Aydın, özellikle Galatasaray Lisesi’nde okurken gittiği mekânları, Metin’le gezdiği yerleri özellikle de bir Fransız okulu olan Galatasaray Lisesi’nin geleneklerini günlüğüne tüm ayrıntılarıyla yazar:

“ Birkaç zamandır yeni yılı karşılamaya ve bilhassa Révillion’a hazırlanıyoruz. Yemekhaneye kocaman bir çam konuldu. Çamı yarın bu iş için seçilen bir grup, renkli kağıtlar, teller ve balonlarla falan süsleyeceğiz. İçine renkli ampuller koyacağız. Jimnastik ve müzik hocalarımız bir olup bize vals ve tangoyu öğrettiler...”

Aydın'ın günlüklerinden takip ettiğimiz ve o dönemde uygar insan olma şartlarından en önemlisi olarak görülen ise Fransızca bilmektir. Aydın'ın sürekli Fransızca öğrenme çabası içinde oluşu bize dönemin aydınlarının uygarlık kıstası olarak gördükleri 'Fransız eğitimi görme' çabalarını yansıtır. Tanzimat'la başlayan bu kabul uzun yıllar varlığını sürdürmüştür. Aysel, bu kabulü ve kendisini şu şekilde alaya alır:

“ Ben...im, sen...sin, o...dur, biz...Biz'iz. Biz olduk. Ne olduk? Nous sommes cultivés. Yetiştik, büyüdük, kültürlü olduk. Daha sonraları, geceler boyu oturup Fransız şarkıları dinledik. Ülkemizi iyi yönetemeyenleri Fransız şarkılarıyla kesip biçtik.

Aydın'a son rastlayışım altı ay önce. Birbirimize hiçbir şey katamadan yine, öylece ayrılıverdik.”(Ağaoğlu, 2010:39)

Aysel'le Aydın'ın birbirine hiç bir şey katamamalarının ardında tam olarak birbirlerini anlayamamaları ve farklı kültürlerle ait olmaları vardır. Aysel, her ne kadar doçent olmuşsa da kalıplaşmış “aydın” kimliğiyle bütünleşememiştir.

Üzerinde ısrarla durulan konulardan biri ise Türk toplumundaki kaç-göç anlayışının devlet kanalıyla ortadan kaldırılma çabasıdır. 'Dans' ve 'balo' kavramlarının romanda sıklıkla vurgulanması bu konuya dikkatleri çekmek içindir. Aysel ve arkadaşları ilkokul müsameresinde polka ve rondo yapmaya çekinirken ilerleyen yıllarda çoğunun artık bu gibi modernleşmenin şartlarından sayılan alışkanlıkları edindiklerini görürüz. Türkiye'nin Batılılaşma dönemi de Aysel'in Batılılaşmasına paralel olarak romanda fon olarak kullanılır:

“Cumhuriyet Bayramı Balosu, Çocuk Esirgeme Kurumu Balosu, Erzincan Zلزelerine Yardım Balosu, Révelion, Yılbaşı Balosu ve özellikle her hafta sonu okulların kendi aralarında düzenlemeye başladıkları danslı çaylar, genç ve orta yaşlılar için kaçınılmaz bir gereksinmeyi doğuruyor. Şurda burada müsait şartlarla dans dersleri veren yerler açılıyor: Yeni bir uğraş alanı ortaya çıkıyor.”(Ağaoğlu, Ö.Y., 2007:82).

Ölmeye Yatmak romanında yazar sosyal hayatı tek yönüyle incelememiş köylülerin, kasabalıların ve ekonomik durumu iyi olan şehir insanının bakış açısından yararlanmıştır. Bir köy çocuğu olan Ali'nin annesinin köy kadınıni temsil ettiğini görürüz ve köylünün kendisinden uzak olan okumuş kesime bakış açısı şöyledir:

“Öyle de olsa, böyle de olsa, hükümetin bir adamıdır öğretmen. Hükümet adamlarından korkmak, çekinmek gerekir.” (Ağaoğlu, Ö. Y. ,2007: 51).

Bu düşünceler sadece Ali’nin annesinin Dünder Öğretmen’e karşı düşündükleri değil Kurtuluş Savaşı’ndan yeni çıkmış ve yalnızlığa mahkum edilmiş köylü kesimin fikirleridir.

İkinci Dünya Savaşı’nın bütün ağırlığının anlatıldığı bölümlerde ise sosyal sınıf farklılıkları arasındaki zıtlıklar da dikkat çekicidir. Yokluk çeken büyük bir insan topluluğunun yanı sıra savaşın etkilemediği ve hayatına kaldığı yerden devam eden zengin bir topluluğu görmemiz mümkündür. Ulus Gazetesi’nin aynı basımındaki iki tasvir şöyledir:

“Gazetelerde karne yayii ilanları artmıştır. Ama yiyecek içecek dağıtımında bir gelişmenin olacağı, karne usulünün birkaç kentimizde uygulanacağı, yaz içinde yetkililerce bildirilmiştir. Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki yeni hükümet, gıda maddelerine el koyma kararının kalktığını, denetim görevinin de belediyeler ve ticaret odaları tarafından yapılacağı kararını almıştı. İşte o yaz ayının bir Pazar günü, İstanbul’da Veliefendi’ye, at yarışlarına gidenler, aylardır ortadan kalkan 2,5 kuruşluk susamlı simide saldırmışlardır.” (Ağaoğlu, 2007: 113).

Bu tasvir halkın bir bölümünü temsil ederken yönetici kesim adeta başka bir dünyada yaşar ve bu kıtlıktan haberdar değildir.

“Büyükada’daki Tilla Pastanesi, terasını tentelerle örtmüştür. Büyükalalı gençler artık rüzgarlı ve yağmurlu havalarda bile orada dans edebileceklerini bilmektedirler. Tilla’nın masalarındaki porselen fincanlarında güzel kokulu çaylar tütüyor. İnsan, ‘Çay bulunmuyor’ diyenlere şaşıyor. Fırıncıların una neden nohut ve bakla karıştırdıklarına da. Çünkü Tilla’da has undan yapılmış güzel, küçük rozettalar, paskalya çörekleri, meyveli kekler, çikolatalı pastalar satılıyor...Babalar, Pirinç-Bulgur, Şeker-Tuz, Çivi-Bakır komisyonlarında parmak kaldırıyorlar. Akşamları yazlıktaki evlerine terlemiş dönüyorlar. Ellerindeki paketlerde çekirdek, kahve, çikolata, İngiliz kumaşı bulunuyor...” (Ağaoğlu, 2007:114).

İki farklı kesim arasındaki uçurum romanın kahramanlarında da görülür. Aydın ve Aysel’in çatışması, Aydın’ın Aysel’i içten içe çok beğenirken bir türlü modern bulamayışı, Aysel’in ise Aydın’a bir türlü ısınamayışı sürekli gözler önüne serilir.

Halbuki ‘aydın’ olmak Aysel için en önemli ülküdür ve ölmeye yattığı zamanda bile çağırdığı tek kişi Aydın’dır. Aydın’ın Aysel hakkındaki dolayısıyla memur ailelerinin kasabalılar hakkındaki görüşleri şöyledir:

“Sinemada annesiyle birlikte ilkokuldan tanıdığım Aysel de vardı. Babası, onları nasıl sinemaya bırakmış şaşıtm. Onlar beni görmediler. Aysel güzelleşmiş. Fakat saçları hala uzun böyle giderse Avrupalı bir genç kız olamaz.” (Ağaoğlu, 2007:156).

Aysel ise Aydın hakkında şu sözleri sarfeder:

“Hele şu bizim Kaymakam’ın oğlu Aydın’ın tatile geldiği o bir ay içindeki burnu büyüklüğü neydi? Onun bu halini görmek bile bana güzel bir ders olmaya yeter.”(Ağaoğlu, 2007: 68).

Sonraları ise Aysel kendisinin devrin kabullerine göre modernleşme macerasını alaya aldığını görürüz.

“Uzaktan parkın o ilk küçük meyhanesini görüyorum. Orada ilk ‘Avrupalı kız’ oluşumu. Aydın’la oturup bir bardak bira içişimi yani. Daha da ‘Avrupaileşip’ az sonra karlı bir bank üstünde kırım üşüye üşüye elimi tutmasına izin verişimi. Ne üstünde oturduğum ıslaklığı ne yanımdaki genci; fakat uygar olmayı sevişimi...” (Ağaoğlu, 2007: 260).

Yazarın uygarlığın bir kılıf gibi insan hareketleriyle sınıflandırılmasını eleştirdiği bu tasvir Aysel’in aslında kendisini yine kendisine kanıtlama çabasını yansıtır. Tıpkı Türkiye’nin Batılılaşma macerasına giriş sürecinde olduğu gibi dönemin insanı da Batılılığı yani uygarlığı özden ziyade şekilde aramıştır. Aysel’in ve Türkiye’nin bunalımının ve yabancılaşma duygusunun temelinde bu vardır.

Aysel’in kendisiyle hesaplaşması sırasında meydana gelen ve sosyal farklılıkları dillendiren sembollerden en önemlisi şüphesiz ki babasının paralarını koyduğu Petit-Beurre bisküvi kutusudur.

“Sahi nereliydi o biscuits? Ne biçimdiler? Kare mi? Dikdörtgen mi, daire mi? Herhalde süte bandırılıp bebelerin eline verilmemişlerdi. Hiç değil, benim doğduğum yerde... Benim doğduğum yerde yenilmişlerse, memurin hanımlarının konuk günlerinde yenilmişlerdir... Kutu babamın olduğu zaman, kutunun içindeki asıl mal çoktan Constantinopol’lu bebekler tarafından yenilmişlerdi belki.”

Burada Aysel'in bilinçaltında her şeyin özünün boşaltılarak kılıfının ona ve onun gibi yaşayan insanlara kalması vardır. Constantinapol, Türkiye'nin uygarlaşmış kabul edilen ilk şehri olan İstanbul'dur ve Batı'dan gelen bütün güzel şeyler burada tüketilerek kasaba halkına ulaşır. Tüketilmemişse bile kasabadaki ilk tüketim hakkı kasabanın üst tabakası sayılan memur ailelerine aittir. Kasabalılar ise Batı'dan gelenleri ne işe yaradıklarını bile anlamadan farklı amaçlar için kullanırlar.

Bir Düşün Gecesi'ne baktığımızda düşünün geçtiği Anadolu Kulübün dönemin kalburüstü kesiminin hayatında ne gibi bir yere sahip olduğunu görmemiz mümkündür. Milletvekilleri, iş adamları ve yakın çevreleri burada buluşmakta, duvarlara sinen yalakalık kokusu içinde kumar oynayıp içki içmektedirler. Anadolu'dan gelerek türlü yollarla zengin olmuş bu kesim Batılı hayat tarzına bürünmeye çalışarak kendilerini komik duruma düşürürler.

“Üçüncü katta cinfiz içilip kumar oynanır. Fiyatlar tartışılır. Komisyonlar, yüzdeler... Dördüncü katta öğle yemeği, akşam yemeği: Bay Bakan'ı tanıyor musunuz? Tahsis Kurulu Başkanı da gelecek mi? Ne içersiniz, yemekten önce bir şey için. Bir martini?.. İlhan, söyle senin o banka müdürüne aylık etmesin ulan... Bilmez miyim senin sözünden çıkmaz o... Çok ötme. Bakan geldi, yer aç. Fırla ayağa! Kapıya fırla! Bak oğlum, mebus bey ne emrediyorlar? Ne emredersin kırvem? Şey yir misin şey, kariydez şiş yir misin he? Yi yi...

...Az sonra nikâh kıyılacak. Biraz gecikmiş, öncesi uzun sürmüş bir nikâh. Konuklar beşinci kata asansörle çıkıyorlar. Birden burada oluveriyorlar. Aşağıda, girişte mantolarını, paltolarını, rölövelerini-bazıları kürklerini değil ama- bırakıp üçer beşer ulaşıyorlar buraya. Dün tarhana kararken bugün ansızın pokere oturmuş eller gibi. Dün köylüye urgan, kına satarken bugün ansızın yedek parça, motor ve kaçak otomobil lastiği satar gibi...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 5).

Dönemin siyasi hayatının sosyal hayata yansımalarından en fazla yakınan karakter insanlar tarafından sürekli kullanılan Tezel'dir. 12 Mart darbesinin yaşandığı günleri anlatan romanda Tezel'in içine düştüğü inançsızlık, güvensizlik ve boşluk hissi siyasi hayatın sosyal hayat üzerindeki yoğun etkisinden başka bir şey değildir. Siyasi düşüncelerin suç sayıldığı, muhbirlerin kol gezdiği bu dönemde kimse kimseye içini açamamakta, insanlar birbirleriyle 'acaba'sız iletişime geçememektedirler. Korunma iç güdüsüyle yapılan her hareket insanı kendisinden ve toplumdan biraz daha soyutlayarak

Tezel’e göre insani vasıfların ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Tezel’in kaçmak için sığındığı tek yol ise sarhoş olmaktır.

“Ama şuramda bir bulantı. Gitmiyor, geçmiyor. İnsanlar arasında durmadan mikrop gibi yayılan bir hastalığın bulantısı bu. Kuşku ve güvensizlik. Bunları böyle böyle düşünmek zorunda kalışım... Yoklaya yoklaya yaklaşmak herkese. Şu anlamda ya da bu anlamda... Adımları hesaplı atmak. Yüreklere hesaplı açmak. Açık olamamak. Her gün biraz daha kapanmak. Her gün biraz daha köstebekleşmek, tilkileşmek, böcekleşmek...”

Bütün gece açık olan bir dükkâna rastladım. Bir şişe viski aldım. Otele döndüm.

Sabaha dek ne yaptım?

Kuşkunun, güvensizliğin resmini.

Yarın müzeye gitmeyeceğim. Bugünün insanının kapısından içeri, bir müzeye girebilecek rahatlıkla giremiyorsak, bilmem ne yapmışım ben Doğu-Batı uygarlıklarını da, o uygarlıkları sergileyen müzeleri de. Bizim içimiz müze be! Her gün biraz daha karanlıklaşan, kuytulaşan birer müze!..” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 74).

1980’lerin Aysel’inden ve Türkiye’sinden bahseden *Hayır...* romanında ise gayet umutsuz bir tablo çizilmektedir. Artık hayat iyice kötüye gitmekte savaşlar artmakta, insana verilen değer yerini makinelere verilen değer almaktadır. Postmodern çağın gelmesiyle birlikte, insanlar artık daha kolay kontrol edilebilmekte, anı geçirme telaşına kapılmaktadırlar. Geleceğin silindiği ve düşünülmendiği bu zaman dilimi içinde hayal kurmanın da tarihe karıştığı görülür.

“...zaten zaman öyle hızlı akıyor ki, bugünden yarın oluyor. Üstelik yıl dediğin, sadece bir özettir: Savaşlar daha yaygınlaşmıştır, telefonlar ekranlıdır, yiyecekler daha tehlikelidir, domateslerin büsbütün tadı tuzu kaçmıştır, hayatlar daha sıkı bir denetim altındadır, intelsaltlar yukarda dört dönmektedir, yine de gününbirlik yeni tatlar tuzlar yeni özgürlükler aranmaktadır. Kimbilir, insanlar kendileri için bile daha az düş kurmaktadır, yetiniş yaygınlaşmaktadır.”(Ağaoğlu, H., 2010: 2).

Romanın ilerleyen sayfalarında sosyal hayattaki değişim daha ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir. Dünyadaki felaketler artmış, insanların hayatları çok çabuk değişir olmuştur. Çabuk zenginleşebilen insanlar çabuk batma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Birey’in ya her şeyinin olması ya da hiçbir şeyinin olmaması durumu ruh halinde büyük

çalkantılara yol açmakta toplumla ve diğer bireylerle olan ilişkilerini kötü yönde etkilemektedir. Buna rağmen insanların artan bireyciliklerini durdurabilmek için kurulan çeşitli topluluklar da dikkat çeker. Fakat bu topluluklar da insanlar arası ilişkileri toparlamak yerine daha fazla dağıtmaya yönelik, güç-güçsüzlük dengesi üzerine kurulan oluşumlar olmaları bakımından romanda yerlerini almışlardır. Önceleri yurtdışına çıkma hayalleri kuran ve gittikleri ülkelerde sadece işçi konumunda bulunabilen Türk vatandaşları küreselleşmeyle birlikte farklı ülkelerde önemli görevlere gelme imkânı bulabilmişlerdir. Birçok aşırılığın yaşandığı dünyada insani denge de bozulmuş, erkekler doğum yapmaya, önceleri açlıktan ölen insanların yerini şimdilerde çok yemekten ölenler almaya başlamıştır.

“Savaş, hastalık, cinayet, yangın, sel baskınları, trafik kazaları, yeni keşifler, batan şirketler, çıkan şirketler, iç anlaşmalar, dış anlaşmalar, NATO, Toto, AET, AİT, NWD,IFO,OAP, WBD, DPT, SOS, IMT, ODTÜ, APA, YÖK, KLM, STF, ATSF, -Oooo, Almanya’nın yeni Çalışma Bakanı Türk!- SAS, NWE, siyasal skandallar, açılışlar, kapanışlar, gebe bir erkek fotoğrafı, biten yargılamalar, bitmeyen yargılamalar, açlık grevleri, lokavtlar, oburluktan çatlayanlar ve uzaydaki en yeni gelişmeler ...” (Ağaoğlu, H., 2010: 32-33).

En önemli sorunlardan biri de çağın artık hız çağı olması, insanların soluklanmaya bile vakit bulamamalarıdır. Ödül törenine katılmak için şehir dışına çıkmaya niyetlenen Aysel’in yolda yaşadığı bu kargaşa zamanın ve insanların beklemeye sabırları olmamasındandır. Aysel, bu hengame içerisinde uçağa yetişmeyi beceremez.

“Araçlar uçuca eklenmiş, yaya hızıyla ya gidiyor, ya gidemiyorlardı. Dört yol ağzına varır varmaz minibüsü bırakmak, orada bir taksiyi yakalamaya çalışmak...” (Ağaoğlu, H., 2010: 83).

Fikrimin İnce Gülü’nde ise Bayram’ın hayatı dönemin sosyal hayatı içerisinde seçilmiş bir kesit gibidir. Bayram, hayali olan arabaya kavuşabilmek için çeşitli işlerde çalışma planları yaparken tanıklarından duyduğu farklı ve kolay hayatlar onu cezbeder. Menderes döneminde hızla ve kanunsuzca zenginleşen, askeri darbe ile sarsılan Demirel döneminde ise eski gücüne kavuşan bir kesimin varlığından haberdar oluruz. Bu da bize siyasi liderler ve ülkeyi yönetim şekillerinin hangi sosyal kesimlerce kullanılabildiği

hakkında bilgi verir. Bir dönemde milyonerlerin artmış olması çok yoksul kesimin de artmış olduğunun, zengin fakir arasındaki uçurumun da açıldığının en önemli kanıtıdır.

“Askerliğinden önceydi bu. Hisselerini sattıracak, bir benzin pompası kiralayacak. Ondan sonra, parasını çabucak ikiye katlayacağını, birkaç yıla kalmadan bir arabaya borçlanacak duruma geleceğini gözü kesiyor Bayram’ın. Aklı yatıyor. Polatlı-Şihali-Haymana minibüsünün sürücüsüne iyice başağrısı olmuştu. Adamın Afyonlu bir tanıdığı varmış da... Sözü çok geçermiş her yerde. Çimentodan milyoner olmuş. 60’ta, Menderes devrildiğinde daha yeni yeni palazlanmaktaymış bu. 60’tan sonra az biraz sarsılmış. Lakin, talihi iyi gitmiş işte. Şimdiki durumunda 60’larda olsaymış, çoktan gidermiş okkanın altına. Temelli hem... Doğru kodese. Parasını saklayabilse de kendisini zor saklamış. Ama zaten bu askerler ne yapmışlar? Bir iki çırpındıktan, bir de Anayasa çıkarttırdıktan sonra, ipin ucunu koyvermişler. Bir seçim. Hadi bakalım bu sefer Demirel memleketin yarı başı. Sen Afyonlu’daki talihe bak yahu! Meğer yeni partinin başı bunun baş dostu değil miymiş? Neyse, şimdiki seçimler tümünden işine yaradı bizim Afyonlu’nun. Milyoner bugün, ne diyorum? Zamanında pısmasını , zamanında su yüzüne çıkmasını bilmeli insan...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 182).

Bayram, Almanya’ya giderken de başkalarının hakkını gasp ederek kısa yoldan zengin olanların hikâyelerini unutmamış ve onarın yaşadığı hayata uyum sağlama yolunu seçmiştir. Ona evraklarını teslim eden Almanya yolcusu köylüsünün evraklarında bir laboranta rüşvet vermesi sonucu rahatlıkla değişiklik yapabilmıştır. Rüşvet, kayırma işlerinin askeriye, hastane gibi adaleti sağlamak zorunda olan kurumlarda kol gezmesi sosyal hayatın kalitesizliğine işaret etmesi bakımından önemli ayrıntılardır.

“...Benim nerden aklım kessin o laborant denen herifin her herzeye yatkın olduğuna? .. Ben, böyle böyle işler bir askerlikte olur derdim. Çürüğü sağlama, sağlamı çürüğe çıkarmak bir oraya vergi sanırdım. Ne bilirim, doktoru moktoru, tam teçhizat bir yer, o yerin kaçınıcı sıradan bir adamı, eline üç yüz lirayı toslayınca...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 213).

Üç Beş Kişi’de ise İstanbul’a giderek şarkıcı sevgilisi sebebiyle farklı insanlarla tanışan Murat’ın durumu da toplumsal bozulmalara örnek teşkil etmektedir. Selmin’le gittikleri barda tanıştığı bir adamın Selmin’le fazla samimi olmasından rahatsızlık duyan Murat, sert çıkınca hem adamdan hem de sevgilisinden haksız yere tepki görür.

Onun haline acıyan yaşlı bir adam ona bu topluluğa ayak uyduramayacağı için kendisini korumasını öğütler.

“ Yaşlı adam yanına ilişmiş, gaipten haber getirmiş bir sesle konuşuyordu: ‘Oğlum, sen safsın. Bunlarla baş edemezsin. Ne isterlerse vereceksin. Dalgalarına taş atmayacaksın. Yoksa seni çekemezler. Ya bunlara benzeyeceksin, ya da hiç yanaşmayacaksın. Hadi bakayım, iç. Sen içmene, dinlemene bak. Bura babalarının işini bozma, yakalarına yapışma. Kötü ödetirler sonra!.. Afaroza uğrarsın. Bu lanet kentte tek başına kalırsın.’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 28).

Romanın büyük bir bölümünün geçtiği Eskişehir’in anlatıldığı kesitler bize bu kentin sosyal hayatı hakkında da bilgi verir. Kardelen, çarşı merkezine gelmiş ve onun gözünden Eskişehir okura seyrettirilmiştir. Öğrenciler, satıcılar, köylülerden oluşan insan topluluğu şehrin sosyal görüntüsünü açılar. Sokaklarda çınlayan seslerden yola çıkarak zamanın arabesk kültüründen de haberdar olama şansı yakalarız. Siyasi olaylardan fazlasıyla nasibini almış halk, duygularını ifade etmek için artık arabes müziğe sarılmıştır.

“...Kardelen o an, bütün kentin bir mezar gibi kendi üstüne kapandığı duygusuna yakalanmıştı. Oysa, çarşı içindeki kasetçiler sesyükselticilerini ardına dek açmışlardı. Adalar semtinde kahveler, gazinolar hep o inleyen, yakaran, hıçkıran şarkılarla çın çın ötüyordu. Çevre köyden alış verişe gelenler. Hava Astsubay Okulu’nun öğrencileri, Anadolu Üniversitesi’nin, evlerinden, yerlerinden uzak, kendilerine yeni bir yer, bir ortam edinememiş, amaçsız, ürkek, canı sıkılan öğrencileri, o haykırışlar ortasında bir o yana, bir bu yana gidip geliyorlardı...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 77).

Sosyal hayatın değişiminin anlatıldığı bir başka kent de Ankara’dır. Gökdelenlerin yan yana dikildiği, iş hanlarının, bankaların art arda açıldığı bu hızlı dönemde hayat da tüm hızıyla akmakta, özellikle gençler bütün yaşamlarını bu yoğun hız tutkusu üzerine kurmaktadır. Ferit’in kolejden arkadaşı Ülker de bu yaşam tarzından ürkenlerden biridir. Kırk yaşına gelmiş fakat evlenmemiş olan bu karakter, büyük şehirde tek başına yaşayan orta yaşlı kadını yansıtmaları bakımından incelikleri olan bir karakterdir.

“...Bu hangi gökdelen? Emek iş hanı mı, İş Bankası mı? Her geçen yıl, biri ötekinin önüne gerildi mi, şaşıyorum.

Bir araba, vınlıyarak, egzozunu patlatarak apartmanın önündeki yokuşu tırmanıyor. Delicesine, ok gibi çıkıyor. Ülker'in yüzü buruşuyor: Gençler... Az önce art arda yarışıyorlardı.

...Saatine bakıyor: Henüz gece yarısı olmamış. Sokağa çıkma yasağının başlamasına daha zaman var, fakat ne olsa, el ayak erkenden çekiliyor. Işıklı bütün camların ardında ise kumar masaları..." (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 190).

Ferit'in bir diğer eski arkadaşı da üniversitede öğretim görevliliği yapan Gündüz'dür. Siyasi olayların yuvası olarak görülen üniversite gençliği darbe yıllarında aşırı bir baskıya maruz kalmış ve bundan ders verenler de nasiplerini almışlardır. Bu dönemde aydın kesimin sosyal hayatının, üniversite eğitiminin hangi koşullarda sürdürüldüğünün Gündüz vasıtası ile farkına varırız.

" 'Polis, jandarma gözetiminde ders vermek kolay olmamalı Gündüz? Özellikle de senin için...'

Ferit, içten bir ilgiyle bakmakta arkadaşına.

'Sorma' diyor Gündüz, bezginlikle. 'Öğrencilerin derse aranarak, yoklanarak girmesi... Doğru dürüst ders de yapılamıyor ya...' (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 200).

Ferit, Gündüz'ün yaşadığı bu olumsuzlukları öğrenince tüm arkadaşlarını dinlenmeleri için bir haftasonu çiftliğine davet eder. Fakat istediği yanıtı ve heyecanı Gündüz başta olmak üzere hiç kimsede bulamamanın kırılganlığını yaşar. Baskılar ve kurallar sebebiyle kendi kabuğu içine sıkışmış olan aydını simgeleyen Gündüz de Ferit'in gözünden şöyle aktarılır:

"En yakın hafta sonu için bile karar alma gücünü, istencini yitirmiş bir Gündüz." (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 202).

Romantik Bir Viyana Yazı'nda ise öğretmen olan başkahraman Kâmil Kaya sayesinde Türk milli eğitimindeki değişimlerden ve gençlerin zaman içerisinde değişen ruh hallerinden haberdar oluruz. Eğitimin artık derinlemesine değil de yüzeysel oluşu, sınıflardaki öğrencilerin artmasıyla ders kalitesinin düşmesi ve gelenekselliğe olan meyil sebebiyle kız çocuklarının okuma oranlarının azalması dönemin önemli sorunlarından.

"...Gerçi her şeye çok özet bakabiliyoruz, program yüklü. Şimdi lise iki, son sınıflar, hatta hâlâ birlere de ders veriyorum. Büsbütün özet oluyor. Sınıflar da kalabalık. Fakat kız

arkadaşlarımız git gide azalmakta.”(Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 66).

Gençlerin zaman geçtikçe ruh hallerinde de değişmeler görülür. İnsan ilişkilerinin daha esnek ve sık olduğu yıllarda büyüyen çocuklarla insani ilişkilerin hesap kitap üzerine kurulduğu yeniçağda büyüyen çocuklar arasında derin uçurumlar vardır. Kamil Kaya da girdiği derslerde bunu vurgulama gereği hisseder. Önceleri sağlıklı iletişim yeteneğine sahip çocuklar şimdilerde içlerine kapanık, dış dünyadan uzak bir hayatı tercih etmektedirler. Bunun altında da dönemin güvensizlik hissi üzerine kurulu yapısının insanlarda kabuğa çekilerek korunma dürtüsünü tetiklemesindendir.

“Biz geçmişte öğrencilerimle çok neşeli dersler yapardık. Ben ciddi bir şey söylerken bile onlar kıkır kıkır gülerlerdi. Şimdiki gençlik hep içine kapanık. Ne düşünürsünüz, ne yaparsınız anlamıyorum...”(Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 66).

Kâmil Kaya da gençler arasındaki bu huzursuz ruh halini Türkiye’nin darbelerle kesilen ilerleyişine benzetir. Darbeler döneminde insanlar yasaklara, baskılara ve işkencelere maruz kalmış, düşünmek ve düşündüğünü açıkça söylemek artık suçlanma sebebi olmuştur. Kâmil Kaya ise Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında gençliğini geçirdiği için daha özgür bir ortama sahip olma şansını elde etmiştir.

“...Yazık ki bizim toplumsal hayatımız doğal akışıyla gelişmedi. Bunu biz hep kesintili yaşadık. Onun için, bugün karşımda beni böyle kapalı yüzlerle dinleyen sizleri anlamamın kolay olacağını sanmıyorum...” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 68).

Siyasi hayatın insan üzerindeki etkisinin anlatıldığı bir başka bölüm de hassas yaratılışlı Kâmil Kaya’nın toplumun halinden etkilenmesi sebebiyle hastalanmasıdır.

“Birkaç zaman önce Kastamonu Lisesi’nde tuhaf bir rahatsızlık geçirmiştım. Asabi tansiyon mu, şekerim mi düşmüş pek anlaşılamadı. İkide bir başım döner, gözüm kararır, sırtımdan aşağı buz gibi terler iner... ülkenin, toplumun içine düştüğü bunalım sonucuydu. Bir buhran, sadece ülkenin geneli için geçerli olmuyor yani. Tek tek insanların iç dünyalarını da değişik biçimlerde etkileyebiliyor...” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 67-68).

Sosyal hayatta yaşanan değişikliklerden biri de artık aydın insanlara ve okumaya gereken değerin verilmemesidir. Kâmil Kaya’nın ruh hekimi olan öğrencisi

Asaf önceleri okumaktan gözlerini bozan insanlara yardımcı olabilmek için göz doktoru olmak ister. Fakat yazara göre Asaf farkında olmadan iyi bir tercih yapmış geleceğin en iyi mesleği olan ruh hekimliğini seçmiştir. Çünkü insanlar artık okumayı bir kenara bırakmış, bozulan ruh sağlıklarıyla uğraşmaya başlamışlardır. Bunun farkında olan Doktor Asaf da yazarlığı, aydınlığı eskiden çok tutulan fakat şimdilerde ortadan kalkan bir meslek olan oymacılığa benzeterek okuma-yazmanın önemini yitirdiğini belirtir.

“Onun ruh doktoru oluşu bile bir rastlantı sonucuymuş. Aslında göz doktoru olmak istiyormuş. Okumayı çok sevdiği, eski oymacılar gibi yazarlara ayrı bir saygısı bulunduğu için, bu tür ilerle uğraşan kişilerin önünde sonunda gözlerinin bozulacağını, böylece de kendisine onları iyileştirip yardımcı olma onurunun düşeceğini hayal ediyormuş.

‘Ama kumarda kazandınız’ dedim ona, ‘artık okumaktan ve yazmaktan gözü bozulan kimse yok, büsbütün hastasız kalacaktınız... Oysa ruhu bozulan...” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 94).

Edebiyat ürünleri bir sosyal çerçeve kurmadan gerçekçilik duygusu yaratamaz. Bu zemin en bireysel romanlardan en hayal ürünü olayların anlatıldığı romanlara kadar her eserde oluşturulmak zorundadır. Adalet Ağaoğlu romanları da gerçekçilikleri ve sosyal hayatın bütün ayrıntılarıyla anlatılması açısından zengin eserlerdir. Yaşanılan dönemin hayat tarzından, genel kabullerinden, değişen özelliklerinden, insan ilişkilerinden ayrıntılarıyla bahseden bu romanlar bize dönemle ilgili oldukça ince detaylar verir.

4.2. Birey-Toplum Karşıtlığı

Toplum, bireyin içinde yaşamak ve ilişki kurmak zorunda olduğu dış ilişkiler bütünüdür. Toplumun bir arada kalması, insanlar arası ilişkilerin kopmaması adına geçmişten seneler sonraya aktarılmış olan gelenekler, kabuller, töreler kısacık insan yaşamının belirleyicisi konumundadır. Bu kuralları ortadan kaldırmak ya da karşı durmak çok büyük cesaret ve yalnız kalabilme gücü gerektirir. İnsanlar yüzyıllar boyunca kişisel seçimleriyle toplumsal kabuller arasında gel gitler yaşamış, kimileri toplumla uzlaşma yolunu seçip huzurlu olmak için çabalarken kimileri de bireysel

tercihlerini yaşama cesareti göstermişlerdir. Adalet Ağaoğlu romanlarında da bireysel tercihleriyle toplumsal kabuller arasına sıkışan kahramanların çıkmazlarına şahit oluruz.

Ölmeye Yatmak'ta Aysel'in ailesine ve kasaba halkının ayıplamalarına rağmen intihar etmeyi bile göze alarak okumak için çabaladığını görürüz. Kasabada ortaokul olmadığı için Ankara'ya teyzesinin yanına giden Aysel, daha sonra ailesinin de Ankara'ya gelmesine sebep olmuştur. Fakat liseyi bitirdikten sonra da yine abisinin ve babasının baskılarından kurtulamamıştır. Aysel de kendince çareler bulup göze batmamak için onların her isteğini yerine getirerek kendisini unutturmaya çalışır.

“Aysel ilk kez o akşamüstü umutsuzluğa düştü. İçinden, ‘Ne talihsiz kızmışım ben! Herkesin kızları okumak istemez, anaları babaları zorla okuturlar. Özel hocalar tuta tuta... Ben okumak isterim, karşıma ya babam dikilir ya annem. Şimdi de bu çıktı işte!..’ diye ağlamaya başladı. Neden sonra annesi mutfaktan gelip, ‘Sus, baban böyle yumruk gibi gözlerle görmesin seni. Bir şey var sanır. Birine tutuldun falan sanır!..’ deyince aklı başına geldi. Öyle ya, abisi o sözleri söylerken ya babası evde olsaydı! Ya hazır yanında bir destek de bulmuşken, yeniden, ‘Hadi bakalım artık eve!’ dese idi? Hayır. Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü, ne de hâlâ okumakta olduğunu. Bir bardak su istedi mi, hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan dememeli.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 197).

Ölmeye Yatmak'ta Aysel'in toplumla uzlaşamayan yanları irdelenirken Bir Düşün Gecesi'nde Aysel'in başına buyruk kardeşi Tezel'in sivrilikleri işlenmiştir. Abisine rağmen İstanbul'da akademiye giden bu kahraman, sık sık evlenip boşanması, İstanbul'da yalnız yaşayarak hayatını ressamlıkla geçirmesi ve alkole olan düşkünlüğü sebebiyle bulunduğu toplum tarafından fazlasıyla dışlanır ve ahlaksızlıkla suçlanır. Oysa, Tezel'in iç sesini dinlediğimizde başına gelen her şeyin iyi niyetinden kaynaklandığını, insan seçiminde yaptığı yanlışlar sebebiyle hayatının farklı mecralara sürüklendiğini anlama imkanına sahip oluruz. Gitmiş olduğu yeğeninin düşününde de toplumsal kabullere ve geleneklere göstermelik ve aşırı düşkünlük gösteren İlhan onu toplum içine sokmaya, ona kızkardeşi olduğu için annesinin yanında kendi belirlediği bir yer ayırmaya çalışır. Fakat Tezel, bu göstermelik ilişkilerin sağlığını ve yapmacıklığını çoktan aşmış bulunduğu için İlhan'ın ona toplum içinde ayırdığı yerde kalamaz. Çünkü toplumun isteklerini ve beğenilerini karşılamak tezel'in tatmin olmasını sağlamayacaktır. Bu sebeple gölgeli yerleri seven ve çok güçlü bir yapıya

sahip gösterişsiz devetabanının yanını seçer. Adalet Ağaoğlu, devetabanı bitkisini hem gösterişten uzak oluşu, dış görünüşüyle kimsenin dikkatini çekmemesi hem de gölgeli تنها yerleri sevmesi sebebiyle Tezel’le hep aynı kesitlerde kullanmış, bu bitki ile Tezel arasında bir uyum yaratmıştır.

“İlhan, onu bu koltuğa oturduğunda Tezel’e annesinin yanından ayrılmamasını söylemişti. Protokolü bu sırada, böylece yerine getirmesini istemişti ondan. Ama Tezel, usulca bir okşadı annesinin omzunu: Otur burada sen. Otur sessizce. Gelene gidene bak. Oğluna bak. Torununa bak. Mutlu ol, demeye getirerek. Sonra beni kolumdan tutup, bu devetabanının yanını seçti kendine: Şimdi annemle kalırsam herkesle tanışmak gerekir. İşin büsbütün rezili çıkar, dayanamam...” (Ağaoğlu, B. D.G., 2010: 16).

Hayır...’da ise Aysel, toplumdan kaçış ve insanların kendisine verdikleri zarardan kurtulmanın yolunu hayali bir kişi olan Yenins’i yaratmakta bulmuyor. Yenins, onun kuşkularını ve güvensizliklerini ortadan kaldıran yirmi yaşında umut dolu bir gençtir. Hayatı boyunca kimseyle uzlaşmayan ve hep vefasızlık gören Aysel, toplumdan tamamen soyutlanmış, yalnız kalmıştır. Bu yalnızlığı Yenins’le yaptığı konuşmada bütünüyle açığa çıkar. Yenins’in neden korktuğunu sorması üzerine, artık kuşkucu olduğunu, kimseye güvenemediğini, geçmişte yaptığı hataları tekrara etmek istemediğini söyler:

“Başımı suyun yüzüne, battığım aynı noktadan çıkarmak istemiyorum artık.

...Yeni bir yanlışa katlanabilirim, ama eskisine hayır.

Yenins:

Yanlışı mı? Eski bir yanlışı mı bu sizce? Hiç değilse battığınız nokta değişir, batsanız bile...” (Ağaoğlu, H., 2010: 19-20).

Yenins, Aysel’e onu terk etmeyeceğini yinelemekten vazgeçmez ama Aysel, geçmiş zamanda yaşadığı vefasızlıkları tekrara yaşamak istemediği için hayatına hiç kimseyi sokmamakta kararlıdır.

“ Yenins:

Ama hayatınıza girdim.

Aysel.

Çıkarsınız. İnsanlar birbirlerinin hayatını yıllarca işgal ettiklerinde, orada neredeyse kök saldıklarında bile, selamsız sabahsız, hiçbir açıklama yapmadan çıkıp gidebiliyorlar.” (Ağaoğlu, H., 2010: 27).

Toplumun yaşlı insanlara karşı takındığı sayısız tavır da Aysel’in bu olumsuz duygularını körükler. Bankaya gittiğinde genç bir adam ona çarptığı halde sanki suç Aysel’deymiş ve Aysel artık işe yaramaz bir eşyaymış gibi ona ayak bağı olmamasını söyler.

“Bankanın kapısından girerken adamın biri öyle kötü çarptı ki, yere kapaklanacağını sandı. Üstelik adam ayağına da bastı, bir de azarladı:

‘Hanım, ayak altında dolaşmasana!’” (Ağaoğlu, H., 2010: 30-31).

Aysel, romanda kimi zaman da geçmiş anılarını tazeler ve Ömer’in Ayşen’le evlenmeye karar verdiği günlerdeki ruh hallerini hatırlar. İki de çok mutsuz oldukları için intihar etmek isterler fakat başkalarının yanlış düşüneceği duygusuna kapılarak hayatlarına bile son vermekten vazgeçerler. Toplum kabullerinin bireyin hayatındaki önemini altının çizildiği bu kesitte insanların hiç tanımadıkları başka insanlara aslında ne kadar uzak olurlarsa olsunlar o kadar bağımlı şekilde yaşadıklarını görürüz.

“‘Pazar öğleye doğru, ilkin Ömer kendini öldürmeye kalktı. Gerideki yılları ve geleceğin çocuğunu düşünüp caydı. Derken Aysel kendini öldürmeye kalktı; şimdiyi düşünüp caydı! Şimdi? Biri sol, öteki liberal görünümlü iki gazetenin –bari ötekiler olsaydı, insan kolayca gülüp geçebilirdi-“Bir Sahtekârlık Olayı” diye başlık atmalarının üstünden daha kırk sekiz saat geçmemişti. Şimdi herkes ne der? Prof. Dr Aysel Dereli, sahtekârlığının ortaya çıkmasından ötürü intihar etti, derler. Hayatlarımız ne kadar başkalarına bağılıysa, ölümlerimiz de başkalarına bağılı. Aysel de, o an’ı yaşayan işte bu başkalarıymış gibi, bir hayat kadar ölüm de yanlışlara gark olmasın diye, başkalarının değerlerine boyun eğip, kendini öldürmekten cayıyor.’” (Ağaoğlu, H., 2010: 67).

Toplumsal kabullere göre yaşayan, kendi beğenilerinden ziyade toplum arasında bir statü elde etmek için başkalarının beğenilerini hayatının odağı haline getiren Adalet Ağaoğlu kahramanı *Fikrimin İnce Gülü*’nün Bayram’ıdır. Kapıkule’de gümrük memurlarınca aşağılandığı için özgüvenini tamamen kaybeden Bayram, Mercedes’iyle

yola çıktığında dikkatleri üzerine çektiği için bu özgüveni tazeler. Hele kendisinden daha alt bir sosyal sınıfta olduğunu düşündüğü bir lokanta garsonunun önünde buyruklar yağdırmaya başlayınca toplum içindeki saygınlığın başkasını ezerek kazanıldığını düşünen Bayram'ın gayet mutlu olduğunu görürüz.

“Kendini beğenisi yavaş yavaş geri geldi. Kendinden hoşnutluğu arttıkça arttı. Kapıkule'den içeri giren çalım, sanki hiç yara alıp örselenmemişçesine köfteci garsonunun karşısına dikildi. Piyaza, köfteye ve yoğurda karşı duyulan korkunç sabırsızlık bu çalımı iyice gaddarlaştırdı.” (Ağaoğlu, F.İ.G., 2010: 189).

Üç Beş Kişi'de de toplumla uzlaşamayan karakterlerle karşılaşırız. Bunlardan biri de Neval Hanım'dır. Eski İstanbul kültürüne ve gösterişli hayatına alışmış olan Neval Hanım, İstanbul'daki farklı insan gruplarını beğenmemekte, aşağılamaktadır. Özellikle Anadolu'dan göç eden kesim onun sınırlarını bozar ve kendisini güvende hissetmemesine sebep olur. Kocasının mirasını da umarsızca harcayıp bitirdiği için ebu muhitten kutulamaz ve iyice hayata küser.

“Neval Hanım uyurken gözlerine kar maskesi takardı, ama başucunda iyi kötü bir ışık sabaha dek mutlaka yanmalıydı, onu beklemeliydi. Bu ‘vicdansız’, bu ‘yordamsız’ kalabalığın sopalar, kürekler, kazmalar, tırpanlar, bıçaklar, kamalar, tüfeklerle üstüne yürüyeceğini sanıyor, her gün biraz daha ürküyor: Şu pencereleri yerden bir adam boyu bile değil. Etraf canilerle dolu...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 158).

Romantik Bir Viyana Yazı'nın Kâmil Kaya'sı da toplumla uzlaşamayan kahramanlardan biridir. Bu uzlaşmazlığın sonunda kendisini kaybetmeye kadar gittiğini gördüğümüz Hayalci Hoca, kendi idealist kuşağının gerilerde kaldığını ve şu anda yapmış olduğu erdemli hareketler sebebiyle eleştirildiğini görünce oldukça üzülür.

“... Evet efendim, öyle. Bizler idealistleriz. Bu kuşak öyle. Sizlere bu kadar ayrıntılı... Bin dereden su getirterek, evet...” (Ağaoğlu, R.B. V. Y., 2007: 73).

Çoğunluktan farklı bir yaşam tarzı sürdürmek, farklı düşüncelere sahip olmak ister istemez toplumla uzlaşamamayı da beraberinde getirir. Yalnızlığa sürüklenen insan bu uzlaşmazlıktan kaynaklı sorunlar yaşarken hem kendisiyle hem de muhataplarıyla çatışma halinde olur. Adalet Ağaoğlu romanlarında da hem dönemin toplumsal

yapısının farklılığa karşı olan aşırı reaksiyonu hem de seçilen olaylardaki kahramanların kişilik özellikleri sebebiyle bu çatışma had safhadadır.

4.3. Aydın-Halk Karşıtlığı

Aydın insan, yaşadığı toplumun bireylerinden daha ileri görüşlü ve cesur olma sorumluluğunu yüklenen insandır. *Ölmeye Yatmak* da bir nevi aydınlaşma mücadelesi içindeki bir kadın kahramanın öyküsüdür. Aysel, aydın olma ve her zaman doğruyu yapma yükünü kaldıramadığı bir sırada öğrencisiyle birlikte olmuş, rutin olayların onu boğması ve yaptığı yanlışın intihar düşüncesini yaratması sebebiyle de bir otel odasında ölmeye yatmıştır. Otel odasına saklanması onun toplumsal hayattan uzaklaşarak kişisel bir hesaplaşma yaşamasına ve kendisine olan saygısını tekrar kazanmasına sebep olmuştur. Aydın olmanın toplumsal kabulleri çiğneme lüksü yaratması düşüncesi de bu olaydan sonra Aysel'in zihninde şekillenir. Çünkü aydın, çağın ilerisinde yaşadığı için yapmış olduğu davranışlar toplum tarafından anlaşılamayıp o dönem içerisinde kabul görmeyecektir.

“Artık hiçbir şey fazla uzamayacak. Bu yatakta öleceğim. Ya da kalkıp giyineceğim. Çantamı alıp çıkacağım... Asansörle tam on altı kat ineceğim. Girişteki devetabanlarına bakacağım. Kasaya hesabımı ödeyeceğim. Döner kapıyı itip dışarı çıkacağım. Geceyse evime, gündüzse fakülteye gideceğim. Akşamüstüyse annemi görmeye ya da Gülten'in çocuğuna boyalı kalemli almaya... Aradan birkaç gün geçmişse, ‘Bir bunalımdı’ derim. ‘Sürmenaj...’ ‘Böyle yapmam gerekiyordu, böyle yaptım.’ Aydınların bu tür hakları vardır. Bu haklardan birini kullanmış olmam kimseyi yadırgatmaz. Yadırgatsa da aydınların başkalarına aldırma hakları vardı. Ne yapalım? Bu böyle.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 226).

Aydın ile halk arasındaki en yoğun çatışmalardan biri de *Hayır...* romanındaki yazarla mahallenin çocukları arasında geçen anlaşmazlıktır. Yoldan geçen yazarla dalga geçen çocuklar bir de annelerine yazarın kendilerini korkuttuğunu söylerler. Çocukların hem yazarla dalga geçip hem de ondan korktuklarını söylemeleri eğitimle ve bilimle ilgili konuların çocuk oyuncağına dönmüş olmasındandır. Halktan biri olan çocuğun annesi ne haksızlık yapılırsa yapılsın yazarın altta kalması gerektiğini, onun her hakkının rahatça gasp edilebileceğini düşüncesi aslında yazarın tek üzüldüğü nokta

olmuştur. Çünkü adaletin ortadan kalkmış olması cehaletin en yüksek seviyeye çıkmış olmasından kaynaklıdır.

“ ‘Aaaa, ayıp değil mi, okumuş yazmış, yaşını başını almış bir bey olacaksınız. Çocukları ne diye korkutuyorsunuz canım?’

Kadın için okumuş yazmışlık, ağzına vur, lokmasını al, demek. Yaşlı ozan için: Ne pahasına olursa olsun, seviye düşürmemek...

Seviye düşürmedi. Ağzına vurulup yere düşürülmüş lokmayı almayı eğilip almaya gönül indirmede. İçi ezik, kuyruğu kısık, kendini evine dar attı.” (Ağaoğlu, H. , 2010: 128).

Fikrimin İnce Gülü romanında karşımıza çıkan ilk ve tek aydın üniversiteyi terk etmek zorunda kalmış olan Kapıkule Sınır Kapısı memurlarından Vedat’tır. Burada yaşanan rüşvet trafiğini tek başına durdurmak için çabalayan Vedat’ın pek de başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Yurda dönmenin acelesiyle küçük ihmaller yapmış olan gurbetçiler, sınırkapısı memurları tarafından rüşvete zorlanırlar, hatta bu alış-veriş bir süre sonra geleneğe dönüşür. Binbir zorlukla para biriktiren gurbetçi işçiler yaptıkları iş karşılığında maaş alan bu memurlara ‘hediyeler’ vermek zorunda bırakılırlar. Vedat da rüşvet veren işçileri kendi işini tehlikeye atmak pahasına da olsa uyarmayı kendisine görev edinmiştir. Fakat uyardığı insanlar onu dinlememekte, bir an önce oradan kurtulmak için her çareyi denemektedirler.

“Vedat, İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun Kapıkule Şubesi’ne iki ay önce atanmıştı. Önlenebilecek her türlü kötülüğü önleyebileceği, eğri giden her şeyi düzeltebileceği inancını bir kez de burada sınamaya hevesleniyor. Yapıyı temelinden değiştiremedi. Bir süre için çatının kiremitlerini aktarmak belki... Böylece, arabalarının üç aylık triptik sürelerini geçirmiş ya da pasaportlarında yazılı oturma sürelerini aşırılmış dalgın işçilere kanat germek için çırpınıyor. Onların her türlü boyun eğmişliklerine başkaldırıyor.

...Vedat, her birine kaç kez rica etti: ‘ İşiniz burada nasıl olsa görülecektir. Bu büro bunun için kuruldu kardeşler. Kimseye kanmayın. Kimseye rüşvet borcunuz yok. Alacağınız var. Siz veriyorsunuz habire...’

Tek katlı yapının duvar dibine çektiği işçiyi de böyle böyle uyarmaya çalışıyor şimdi. İşçiyse, sabırsızlanıyor. Gözü ilerde, arabadaki çoluk çocuğunda. Zaten gecikmişler...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 9-10).

Üç Beş Kişi’de ise, Ferit’in yazar arkadaşı kültürüyle dikkat çekmekte fakat eski kültürü tekeline almış olan Neval Hanım onu duymuş olduğu kıskançlık sebebiyle ‘öğretmen kılıklı’ diyerek aşağılamaktadır. Öğretmenin aşağılama sözü olarak kullanıldığı bir toplumdaki cehalet giderilemez bir duruma gelmiş demektir. Bir bilginin sadece kendisi tarafından bilindiğini zannetmek ise Neval Hanım’ın cehaletinin altının bir kez daha kırmızı çizgilerle çizilmesine yardımcı olur.

“Ferit Bey’in yazar arkadaşı. Öğretmen kılıklı o kadın. Gitti sanıyordum, hâlâ gitmemiş demek? Gülmüştü. Böyle söylemiş ve gülmüştü...”

Silik bir görünüşten beklenmedik bir ışık çıkarsa, bu, Neval Hanım’ı tedirgin eder. Hatta sinirlendirir. Geçmişe ait birtakım bilgi, görgü kırıntılarıyla, ortadan silinip giden bir kültür üstüne yalnız kendisinin söz hakkı olduğuna inanmak ister...” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 182).

Aynı romanda kıymeti anlaşılmayan ve aşağılanan bir diğer kahraman da Murat’tır. Murat sanata karşı yeteneği, hassas yapısı ve kendini geliştirmeye karşı duyduğu büyük istekle diğer insanlardan ayrılır. Bütün hayatı boyunca eleştirilen, arkadaş çevresi tarafından dışlanan bir birey olur. Daha çocukluğunda kendi bahçelerinde arkadaşlarına yapmış olduğu kukla gösterisini çok başarılı olmasına rağmen kimseye izlettiremez. Değeri anlaşılmamış bir sanatçı olarak hayatına devam eden Murat, bundan sonraki yaşantısında da bestelerinin kıymetini kimseye kabul ettiremeyecektir.

“...Kardeşim çocukları avludan kovalamıştı. Gece konak yavrusunun sofasında dört dönmüştü: Pisler! Oyundan ne anlarlar sanki?.. Hikâyeyi sonuna kadar izlemediler!.. Sesimi ne kadar değiştirdim, kaç biçim çıkardım, çıkarmadım mı abla? Zihni de ne güzel oynatıyordu, şişkonunu papyonunu o uçurdu, kolay mı? Red Kit’miş!.. Bir dahaki sefere ne yapacağımı biliyorum ben... Müzikli bir oyun yapacağım... Müziklerini de ben kendim besteleyeceğim hem... Ben çalacağım...” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 302).

Çoğu aydının yaşadığı dönemde anlaşılamadığını, hatta geniş bir ufku açtığı sıkıntıların insan hayatını daha zorlaştırdığını bilmekteyiz. Anlaşılamamak, değerinin bilinmemesinin dışında çok büyük dertlere sahip olan ilk aydınlar toplumların refahını sağlamak için yeri geldiğinde hayatlarını ortaya koyan peygamberlerdir ki birçok peygamberin hiç rahat bir hayat yaşamadığı peygamberler tarihlerinde sıkça

işlenmektedir. Yani, bir toplumu eğitmek, insanlara daha doğru olanı yaptırmak çok netameli ve fedakârlık isteyen uğraşlardır. Adalet Ağaoğlu da ülkemizin önemli aydınlarından olması sebebiyle aydın ve halk arasındaki anlaşmazlığı daha yakından tanıyıp hissetmiş ve romanlarında da bu iki topluluğun çekişmelerinden bahsetmiştir.

4.3. Aydının Yalnızlığı

Toplumla uzlaşamayan aydın, ister istemez yalnız kalmaya mahkûm olmuştur. *Ölmeye Yatmak*'ta kasabanın en gelişimi destekleyen kişisi Dünder Öğretmen, bütün öğrencilerinin ortaokula gitmeleri için elinden geleni yapmış, okumak istemeyen kendi kardeşini de zorla öğretmen okuluna yollamayı başarmıştır. Eğitime olan bu düşkünlüğü sebebiyle kasaba ahalisi tarafından dışlanan, kardeşi tarafından düşman gözüyle görülen ve kasabanın ileri gelenleri tarafından onure edilmeyen Dünder Öğretmen fazlasıyla yalnız bir karakterdir. Okumaları için her şeyi göze aldığı çocukların kasabadan ayrıldıktan sonra ona bir mektubu bile çok görmeleri yalnızlık duygusunu pekiştiren bir ihmalkârlıktır.

“Askerliğini er olarak yaparken, Mahmudiye’de ilk öğretmen kursuna aday seçilen kardeşi geldi aklına. Otobüsten hop diye o iniverse!.. Kardeşi adaylığı reddetmek için belirttiğinde, Dünder Öğretmen, ona iki tokat aşketmişti, ‘Ulan hödük, diye indiri indirivermişti tokatları. Şimdi o tokatları attığı için mutludur Dünder Öğretmen. Oğlan, Sarayköyü’nde öğretmenlik ediyordu. Yazmadı ama kendisine. İki satırı esirgedi. Şimdi iniverse otobüsten!.. Alsa götürse onu mahfele. Kaymakama, Jandarma Kumandanı’na, Mal Müdürü’ne falan gösterse kardeşini. Dese ki, ‘İşte benim eserim.’ Çünkü, Aydın’lar, Sevil’ler, Ertürk’ler, Aysel’ler, o, ilkokuldan mezun ettikleri için umduğu kadar bir ilgi görmüş değildi. Ne bakanlıktan, ne de ilçedekilerden. Çocukların oraya buraya dağılır dağılmaz kendini mektuplara boğacaklarını da ummuştu: Ama bakalım, acele etmeyelim daha. Daha ilk gidenin ardından bile henüz iki ay geçmedi.

“Kimbilir, Sarayköyü’ndeki kardeşinden değilse bile, belki bu öğrencilerinden birinden bir mektup alırdı bugün. ‘ Ben işte şimdi sayın öğretmenim, sizden feyz alarak...’

“Ne kardeşi indi otobüsten, ne de bir mektup çıktı.(Ağaoğlu, Ö. Y.,2010: 49).

Artık bir doçent olan Aysel, halktan uzak kalmasının yanı sıra gün geçtikçe de bu uzaklığın arttığını hissetmekte, bunu örtmek için de öğrencisi Engin’le herkesin rahatlıkla gideceği Gençlik Parkı’nda buluşmayı istemektedir. Daha yüksek bir ekonomik statüye erişmesi, daha bireysel ve elit bir hayat yaşaması savunduğu değerlerle pek uyuşmadığından halkın içine karışmaya çabalar.

“...Oturacağımız yerin Gençlik Parkı olmasını ben istedim. Gençlik Parkı’nda oturursak, halka daha mı yaklaşacağım nedir? Engin’in gözüne girmek istemişimdir belki. Düşüncemle tavrımı, tutumumla yaşamımı özdeşleştireceğim... Hayır. Böyle değil. Bu düşüncenin dışındayım. Daha yalın bir nedeni var bunun: Seyretmek. Değerlendirmek.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 260).

Aysel, halk ile arasındaki uçurumu kendisini ve çocukluk arkadaşını saksıya sıkışmış bir çama benzeterek ortaya koymaya çalışır. O dönemde yaşayan tüm aydınlar aslında saksıda yaşayan çiçekler gibi kendilerini korumaya almış, evlerine çekilip sosyal ortamdan yalıtılarak halktan uzaklaşmışlardır. Büyük bir ağacın saksıda yaşayamayacağı gibi aslında halkı aydınlatmak sorumluluğunu yüklenmek zorunda olan aydınların da evlerine çekilmesi yanlıştır. Bu yaşayış tarzı onların doğalarına aykırıdır.

“Aydın’a telefon edeceğim. Merhaba saksı çamı diyeceğim. Merhaba saksı çamı. Benim: Saksı çamı. Hayrola, diyecek. Gülecek. Hepimiz saksıda. Saksıda çam olur mu? Ben de ona, Olmaz tabii, diyeceğim.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 262).

Bir Düşün Gecesi’nde gördüğümüz aydınlardan biri de Ömer’dir. Ömer, eşi Aysel tarafından aldatıldıktan sonra hayata olan güvenini yitirmiş, hapishaneye alınması ve herkes çıkamazken onun serbest bırakılması insanların ona muhbir damgasını vurmasına yol açmıştır. Bütün bunlara rağmen insana yakışan tavrın direnmek olduğunu düşünen Ömer, kırk beş yıldır yaşadığı zorluklara rağmen ne yakınlarına güvenini yitirdiği zaman yalnızlığının farkına varır.

“Tezel’in yardımına koşmam gerek. Sözü buraya getirmesine kızamayacak, bunu söylerken alaylı, vurdumduymaz gülüşüne katılamayacak ya da Tezel’i anlamaya çalışamayacak kadar yorgunum. Bunun da adı, başkalarının anlık dileklerini anında yerine getirmek olmalı. Bir ot. Bir dal. Esinti çıkarsa kımıldar. Yağmurda ıslanır, güneşte başını ışığa uzatır, pırıldar. Bir araba yanından tozularak geçerse matlaşır, rengi toprağa yaklaşır. Biri üstüne düşünmeden basabilir. Az sonra da kaldırıp

bir duvar kıyısına, bir çukura birikmiş lağımsı suyun içine atabilir. Evet, evet. Tamam. İnsan ise direnir. Kırk beş yıl bile olsa, kırk beş yıl, bataklarda yürürken de hiç çamur sıçratmadan paçalarına, hiç çirkefe batmadan, hiç tozlatmadan üstünü başını, hiç sallanmadan boralarda, fırtınalarda, hiç midesi bulanmadan, hiç başı ağrımadan... Ne baştır o baş... İnsan başı değil, çivi başı! Kılıç başı. Bir gürz.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 2).

Ömer’in bilim adamlarını tarifi etmesine bakılacak olursa insanın kendisini fazlasıyla bilime adayıp sosyal hayatı önemsememesi bir zaman sonra ciddi biçimde hüdüklüğe sebep olmaktadır. Ömer, sadece ileri görüşlülüğünden dolayı anlaşılmadığı halktan değil bencilliğe kapılmış olan bilim adamlarından da uzaklaşıp yalnızlaşır.

“ ‘Kendini ihmal edip yaşamayı bilime adanmış biri değil miyim Tezelciğim? Bilim fazla, yaşama eksik olunca, ya yaşama küskünleşir insan, ya bilim içinde hüdükleşir. Bende şimdi ikisi de var. En yakın bilimci dostlarımdan hüdüklüklerinden küskün, küskünleştikçe de hüdük bir Ömer oldum son aylarda...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 98).

Romandaki bir diğer yalnız aydın da Aysel’in ressam kardeşi Tezel’dir. Kocasından boşandıktan sonra maddi sıkıntılar çekmeye başlayan, oğlundan ayrılan ve kendisini içkiye adayan bu kadın, yaşadığı İstanbul’da Aysel’in de mektupları kesilince kendisini yapayalnız hisseder. Evinin boş olduğunu bile bile bütün odaları dolaşması, kapıların arkasına bakması hatta içki şişelerinin içinden umut beklemesi beyhude bir çabalamanın ötesine geçmez.

“...Şimdi içeri gireceğim. İçerde biri olacak. Adı yok. Artık adının olmasını istemiyorum. Ama, biri. Beni kendisini gördüğüm için gerçekten sevindirecek biri. Yok. Yoksa yok. Onu ben bulacağım.

...Odaları dolaştım –zaten iki adet-, dolapları açıp kapadım. Kapı artlarına baktım. Tuvallerin gerisini, koltukları, iskemleleri yokladım. İslî perdeleri silkeledim. Son iki ayda gelen son birkaç mektuba-Aysel’den yok, tek satır yok- göz attım. Üç gündür dökülmemiş bayat çayla dolu çaydanlığın içine bile baktım, hatta dün gece boşalttığım cin şişesinin içine de; yok. Kimse yok. Adres defterimi dört kez karıştırdım. Bütün adları okudum. Bütün telefon numaralarını, bütün cadde, sokak adlarını, ev kapıları üstündeki kartları, ad levhalarını okudum. Kimse yok.

Demek, kimse yoktur, herhalde yoktur, demek başka, kimsenin olmaması başka. Demek, ‘Artık kimse yok, ‘the end’,

yalnızım' dediğim zamanlardaki yalnızlığım geçici bir yoksulluk gibiymiş.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 63).

Hayır... romanında ise Aysel'in ihtiyarlığında insana ihtiyaç duyduğu zamanlarda çok yalnız kalışı anlatılır. Aysel, hayatına giren iki erkeği de ömrü boyunca sahiplenmiş, en çok ihtiyaç duydukları anda onların yanında olmaya çalışmıştır. Fakat bu iki adam da başkalarıyla evlenip evlenmemeleri gerektiğini Aysel'e danışma patavatsızlığını gösterdikten sonra bağlar tamamen kopmuştur. Aysel, engin'i görmeye gittiğinde Engin'in Petra'yı anlatması ona ne kadar yalnız olduğunu keskin bir şekilde hatırlatmıştır.

“Upuzun bir ömür boyunca, yürekte uçsuz saygı, büyük sevgi, dostlukla, güvenle alıkonulmuş iki erkek, böyle bir ortamda o güzel kuleyi de yıkıyor. Ah Engin, bana her şey söyleyebilirdin. Fakat bu sorular... Biz ne yaptık? Ne yapmalıyım? Evlenmeli miyim?

Kendinden başka dayanabileceğin hangi duvar kaldı peki, hangi tavan noktası Prof. Aysel Dereli?” (Ağaoğlu, H., 2010: 66).

Aysel sadece özel hayatında yalnız kalmamış, iş hayatında da siyasi tarafı eleştirilmiş, vatan haini ilan edilmiş, mahkemelere çıkmış, Engin'le olan ilişkisi sebebiyle ahlaksız tekliflerle muhatap olmak zorunda kalmıştır. Kendi ülkesinde bu kadar haksızlığa uğrayan Aysel, yurt dışındaki bilim adamlarınca ödüle layık görüldükten sonra Türk mahkemelerce temize çıkarılmış, Aysel tekrar onure edilmeye başlanmıştır. Fakat yaşadığı olaylardan fazlasıyla etkilenen Aysel, yurt dışında yaptığı konuşma sırasında Türk bilim adamları ve halkınca uğradığı ağır tacizin etkisiyle karşısındaki yabancıların onu suçladığı, aşağıladığı duygusuna kapılmıştır. Yalnızlıktan ve dışlanmaktan kaynaklı gelişen bu aşağılık kompleksi Aysel'in özgüvenini adeta sıfırlamıştır.

“Uluslar arası Sosyal Antropoloji Enstitüsü'nün ödül töreninde konuşmasını yaparken, bir an gözleri kararmıştı. Sanki, salonda kendisini dinleyen yabancı bilim adamlarının yüzleri tek tek ülkesindeki kimi yüzlere dönüşmekte... Onlardan biri, parmağını sallaya sallaya: Devlete ve hükümete hakaret ettiniz, halkı isyana kışkırttınız!

Bir başkası: Benimle yatın!

Bir Diğeri: Vatan Haini!

Bir başkası daha: Üniversite araştırması üstüne kendi imzasını atmaktan çekinmeyen düzenbaz prof.!

Bir diğeri: Komünist! Yatakçı!

Sonra da gözaltı.” (Ağaoğlu, H., 2010: 124).

Yurt dışında beğenilmesi üzerine Türkiye’de de sahip çıkılmaya başlayan Aysel’in onuruna düzenlenecek toplantı onun için boş ve göstermelik bir iştir. Senelerce haksızlığa uğradığı ülkesinde sadece Batılılar beğendi diye değer görmesi Aysel’i çileden çıkarır. Yazar arkadaşına törene gelmek istemediğini söyleyen Aysel, bu göstermelik ilgiyi alaya almaktan geri durmaz.

“ ‘Söylesene, ne olacak şimdi? Törende onuruma kuzu mu çevirilecek, yoksa beş rekat namaz mı kılınacak, toplar mı atılacak yoksa? Ne olacak? Bunu sen bilmelisin. Bize yarını bugünden söyleyebilecekler yazarlar da değilse, kim olabilir başka? Ben sanatçının büyücü olduğuna inananlardanım.’” (Ağaoğlu, H., 2010: 232).

Yazsonu’nda karşımıza çıkan ilk yalnız insan olayları kurgulayan yazardır. Darbe döneminde yaşayan bu yazar, toplumsal olaylar sebebiyle kendi kabuğuna çekilme ihtiyacı duyar. Tatile gittiği moteli de sessiz sakin olduğu için seçmesi, ayrıca tatilini yazın değil yazın sonunda yapması hep bu sebeptir.

“Burasını bana, motel sahibinin de tanışı olan bir dostum salık vermişti. Moteli, özellikle bu bölümleri uzun uzun övmüştü. Beni, mevsimin son ayının son günlerinde buralardan herkesin el etek çekmiş bulunduğuna da inandırdı. Çünkü...(Ah, anlatmak!..)

Okullar açılmıştı. Çevremde çocuk gürültüleri, tavla şakırtıları, denizden odalara doğru , ‘deniz gözlüğümü al da gel!’ ünlemleri olmayacaktı. (Ağaoğlu, Y., 2007: 8).

Üç Beş Kişi’de dikkatimizi çeken en önemli yalnız aydın ise Ferit’in arkadaşı aynı zamanda üniversitede öğretim görevlisi olan Gündüz’dür. Siyasi olaylar sebebiyle üniversitede derslerin işlenmemesi, gözaltına alınmalar, izlenmeler, işkenceler Gündüz’ü bu ülkeden koparmış artık başka bir ülkede yaşamak isteği uyandırmıştır.

“‘Bize; bana ve benim gibilere burada yer kalmadı artık Ferit. Çıkıp gitmekten, dışarıda bir üniversitede yer bulmaktan başka yol göremiyorum. Başka bir ülkeye kapılanmak, oralarda iş bulmak...’

‘Kapılanmak, iş bulmak vb.’ dediği için üzgün, kutsadığı bilimi böyle küçülttüğü için yıkkın; ekliyor:

‘Başka yol kaldıysa nerede, nasıl, söyleyebilir misin?’

Ferit Sakarya, Gündüz’ün çoğu insana pek sevimsiz, soğuk gelebilen o ünlü serinkanlılığını yitirişine ilk kez tanık oluyor...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 201).

Bu yalnızlık hissi sadece Gündüz’de değil Ferit’in iyi eğitim görmüş diğer bütün arkadaşlarında vardır. Azra’nın evinde toplandıklarında arkadaşlarını daha önce hiç bu kadar umutsuz görmeyen Ferit, hayatlarında tutundukları tek yıldızın da kaydığını farkeden arkadaşlarını sevmedikleri biriyle zorla evlendirilen taşralı kadınlara benzeter. Çünkü artık hiç biri kurtulmak için çabalamaz, bunun yerini kadere boyun eğiş almıştır.

“Ferit, ta uzakta. Esenboğa yönünde bir yıldızın kayıp gidişine bakıyor. İlkin, alana bir uçak iniyor sanmıştı, değil. Yıldız, upuzun, geniş bir kavis çizerek kayıyor. Karanlıkta eriyip gidiyor.

‘Hepiniz, istemediği biriyle evlilik yaşayan, istemediği bir yaşama boyun eğen mutsuz taşra kadınlarına dönmüşsünüz yahu!’ diyor Sedat’a...” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 208).

Romantik Bir Viyana Yazı’nın Kâmil Kaya’sı da yalnız olan ve ya yalnızlığı seçmiş olan aydınlardandır. İlerleyen yaşına rağmen hiç evlenmeyen bu öğretmen, kişisel ihtiyaçlarının hepsini kendisi karşılayabilen, kendisine yetebilen bir karakterdir. Bu sebeple insanlara ve sosyal ilişkilere ayıracağı vakti de kitaplara ayırmaktan çekinmez Fakat Kâmil Kaya’nın da hayat konusunda başarısız olduğunu, bu çekinikliği ve yalıtılmışlığı sebebiyle insan ilişkilerinde yıprandığını görürüz.

“Sayın bayanlar, baylar, derse biraz geciktim, sizleri beklettim, özür dilerim. Ceketimin düğmelerinden biri kopmuş da, Hayriye Hanım’a iğne iplik bulduruncaya kadar işte... Rengi pek tutmadı, ama eve gidene kadar idare eder artık. Efendim? Düğmelerimi kendim mi dikiyorum? Tabii kendim dikiyorum, kızcağzım kim diyecek? Pantolonumu, gömleğimi mi? Onları da kendim ütülüyorum baylar. Şikâyetim yok. Zeytinyağlı dolma da doldurabilirim, ama sarma saramam. Zaman ayırsam onu da yapabilirim, fakat o vakti kitap okumaya, yazı yazmaya ayırmak daha hoşuma gidiyor.” (Ağaoğlu, R. B. V.Y., 2007: 41).

Bilinçli bir tercih olsun ya da olmasın, zihinsel gelişimi daha yüksek olan insanların başkalarıyla nadir olarak uzlaşabildiği bilinmektedir. Hatta aydın olarak

niteleyebileceğimiz grubun intihar oranının sıradan insandan çok daha yüksek olmasının sebebi de buna bağlanabilir. Yalnızlık, yaratıcılığı arttıran ama öteki taraftan da insanı içten içe kemiren bir durum olduğu için yaşamdan kopmanın gerçekleşmesi kaçınılmazlaşır. Adalet Ağaoğlu romanlarının genelinde de aydın olsun olmasın hep yalnız olan ve yalnızlıktan kendi iç sesine dalmı olan kişilerle karşılaşmamız mümkündür. Fakat aydınların yalnızlığı daha yoğun ve derinden anlatılmış, adalet Ağaoğlu'nun da karşılaştığı bir sorun olması sebebiyle içtenlikle dile getirilme başarısı sağlanmıştır.

4.5. Aydın Olarak Yazarın Yalnızlığı

Hayır...'daki yazar da yalnızlık duygusu içinde olan ve yaratığının da bundan beslendiğini bilen bir karakterdir. Roman yazma sebebini de hayatta yaşayamadığı şeyleri hayallerinde yaşayarak kağıda aktarması olarak açıklar. Hayat, ona ağır gelmektedir çünkü sanatçı hassasiyetine sahip insanlar dünyayı daha detaylı görmeleri sebebiyle içinde bulundukları durumun ağırlığına diğer insanlardan daha fazla gömülürler. Romanlarda ise istediklerini yapma ya da yapmama hakkı kazanır, kahramanlarının kaderini kendi isteklerine göre tayin hakkına sahip olurlar.

“...Gerçek hayatta ise kaçış. Çağımızın ünlü yazarlarından biri, ‘Biz hayatta yaşayamadıklarımızı yaşatırız romanlarımızda’ demiş. Ne kadar doğru.

Karanlıkta biraz daha dalıyor kendi uykusuna: Ne tuhaf, aydın öldüğünden beri ben daha diriyim. O denli renksiz, kokusuz değilim. Hatta daha yürekliyim.

...Evet, evet, yalnızca romanlarda insanlar kendilerinden kaçamazlar. Bütün yollar tıkanmıştır. Fare delikleri yok. Roman kahramanları ne denli gizlenmek isterlerse istesinler, yazarı onların yakasına yapışır; kaçmalarına izin vermez. Sonra da, aşk gerektiği yerde aşk, yiğitlik gerektiği yerde yiğitlik, ölüm kaçınılmaz olduğunda ise ölüm. Dahası, roman yazarı kendi ölümünden kaçtığı oranda, onlara bu en uç özgürlüğü bağışlayabilir. Ah, ne yazık ki kendisi, roman kişilerine bağışlayacağı çeşit çeşit özgürlükler adına, yaşamın tutsaklığında onu sürdürmek zorunda...” (Ağaoğlu, H., 2010: 218-219).

Yazsonu’ndaki yazar da *Hayır*’daki yazardan pek farklı bir ruh hali içinde değildir. Yalnız kalmak için yazın sonunda tatile çıkmış, تنها bir motel seçmiştir. Yazar, aynı zaman dilimi içerisinde oteli paylaşmış olduğu iki delikanlının gittiğini görünce hem biraz üzülür hem de başka sorunlarla uğraşmaya vakit bulduğu için mutlu olur. Aslında belki de aydınların yalnızlık ihtiyacı herkesin düşündüğü sorunlardan başka sorunları düşünmek zorunda oluşlarından kaynaklanmakta, bu insanlar kendi gelişimlerini yalnızlıklarına borçlu olduklarını bilmektedirler.

“Onlar ertesi sabah gitmişler. Gittiklerini görmedim. Yeniden yalnızdım. Yalnızlığın asıl önemi, başkalarına göre önemsiz sayılabilecek soruların peşine düşmek...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 22).

Yazar, içinde bulunduğu durumdan, yalnızlığından aslında memnun olduğunu sık sık belirtir. Dünyaya yalnız gelip yalnız öldüğünü çağrıştıran cümleler kurmaktan kendisini alamaz. Hayal ettiği tatil ortamına kavuşmuş, kendi iç sesini dinleme fırsatı bulmuştur.

“Ben bu kıyılarda yalnızım. Yalnızdım. Kimseyle gelmedim. Kimseyle gitmedim. Kimseyle buluşmadım. Kimseyle de buluşmuyorum ve buluşmayacaktım.

İşte bir yazsonu.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 23).

Adalet Ağaoğlu romanlarında aydınların yalnızlığının alt başlığı olarak yazarların yalnızlığına değinilmesi yazarın yaratıcı güce daha fazla ihtiyacı olmasındandır. Yazar olmak, hem geleceğin hesabını yapıp bunu insanlara sunmak hem de yarattıkları kurmaca âlemde farklı bir dünya oluşturmak demektir. Bütün bu işler de yalnızlığı, odaklanmayı ve yeteneği gerektirir. Adalet Ağaoğlu romanlarında da kahramanların yanısıra Ağaoğlu’ndan bağımsız bir yazarın da olaylarda yer alması yazar psikolojisini ve yaşantısını görmemiz açısından önemlidir.

4.6. Ötekileşme/Aidiyet Yokluğu

Kurtuluş Savaşı’ndan yeni çıkmış Türk insanı, Tanzimat’tan itibaren uymaya çalıştığı Batı’nın beğenilerine göre yaşamayı alışkanlık haline getirmiş aşağılık kompleksi sebebiyle elit kesim kendi insanını yadsır ve ayıplar olmuştur. Ölmeye

Yatmak ‘ta araya serpiştirilen bir gazete k    r  ndeki yazı bu hali   zetler mahiyettedir. B  y  k Őehire k  yden g    eden iŐ  leri aŐ ađılayan bu yazar, vatandaŐ larının haline   z  leceğine   lkenin tanıtımını yanlıŐ  yapmaları, g  r  nt   bozmaları gerek  esiyle bu insanları tahkir eder.

“ Bir baŐ ka yazarımız, ‘Ankara’nın K  yl   iŐ  ileri’ baŐ lıklı fıkrasında, ‘Ankara’nın   ok modern ve medeni manzarası i  inde g  nle eza veren bir nokta var: AkŐ am saatlerinde kafile halinde bulvarda rastlanan iŐ  i k  yl  lerin kıyafet periŐ anlıđı... En k  t   ihtimal, bu kılıkklara bakarak bir yabancı, b  t  n T  rk k  yl  s  n   bu derece yoksul ve zavallı sanabilir’ demiŐ tir.” (Ağaoğlu,   . Y., 2010: 27).

Aydın ve ailesi de modernizme ayak uydurmaya   ok  a   abalayan memur kesimdir. Sevil’in Alman yengesine duydukları hayranlık T  rkiye’nin Batı’ya duyduğu hayranlığın ŐahıŐ laŐ tırılmıŐ  halidir diyebiliriz. Almanca ve ya daha baŐ ka bir Batı dili konuŐ mak, yurt dıŐ ından insanlarla –ki bu insanların kendi yurtlarındaki konumları hi   m  him değildir!- iletiŐ ime ge  miŐ  olmak uygarlık g  stergesi kabul edilmektedir. Aydın ve kaptan eniŐ tesi de Sevil’in   lkesinde hizmet  ilik yapan Alman yengesiy  le mimar amcasını ağırlamaktan bu   eŐ it bir kazan   sağlar, herkese ne kadar uygar olabildiklerini kanıtlarlar. Kendi dillerini konuŐ maktansa yabancı bir dil ile anlaŐ abiliyor olmak onların b  b  rlenme sebebi olur.

“  stelik Tilla’da mimar amca, karısıyla hep Almanca konuŐ uyordu. BaŐ lar bu uygar gruba beğeniyle d  n  yor, hatta onlara g  l  ms  yordu   evredekiler.

Tilla’da   ay, mimar amcanın kaptan eniŐ teye bir teŐ ekk  r borcuydu. Kaptan eniŐ te ise Aydın’ın g  z  nde hi   bu denli b  y  memiŐ tir: O g  n Alman yengeyle de, mimar amcayla da – olsun, epey el kol iŐ aretleri karıŐ sa da iŐ in i  ine- biraz Almanca, hatta Fransızca konuŐ mayı beceriyordu... Alman yenge, daha   nce Bel  ika’da bir otelde temizlik  ilik etmiŐ  olduğundan masaya taŐ ınan   ayı koklayıp, ‘Mais,   a sent bon!’ denmesini, ‘Allez, dansez mes petits’ demesini biliyordu. Aydın, i  inden bu t  mcelerin gramer kitaplarındaki yerlerini arıyordu. Ama kadının ne demek istediğini anladığına da seviniyordu...” (Ağaoğlu,   . Y., 2010: 117).

ModernleŐ me telaŐ ına d  Ő en T  rkiye’nin en   ok ezilen sınıfı Ő  phesiz ki k  yl   sınıfıdır. Kendi k  ylerinde okuma-yazma ve iŐ  imk  nı bulamayan bu kesim daha rahat yaŐ ama hakkını elde edebilmek i  in   areyi   eŐ itli yollardan Ő ehirlerle yerleŐ mekte

bulmuşlar; fakat, buralar da da hep dışlanmalara maruz bırakılarak kendi memleketlerinde yurt dışından gelen insanlardan bile yabancı, yersiz-yurtsuz duruma düşmüşlerdir. Ali de öğretmeni Dünder Bey sayesinde Ankara'ya giderek hem bir otelde çalışmaya başlamış hem de okuluna devam etmiştir. Buradaki ilk yıllarında acemilikler yaşayan Ali, bir gün Halkevi'nin önünde neden toplandıklarını bilmediği bir grup insanın arasına karışmak, onlardan biri olmak isterken yine itilip kakılmış ve onlardan biri olmadığı hissine kapılarak kendisinin bu şehre ait olmadığını bir kez daha anlamıştır.

“Ali, henüz kaldığı otele de, başkente de alışamamış olmanın şaşkınlığı içinde ağlamayı becerememiştir. Ağlayamamanın utancını içinde taşıırken, bir gün kendini Halkevi'nin kapısı önünde bulmuştur. Dışarılara kadar sarkan kalabalığın arasından bir delik açıp başını içeri uzatmıştır.

“...Ömründe gördüğü bu en güzel, en şaşılası şeyin içine karışmış, onun bir parçası olmuştur.

“... Tavandaki dünyadan yere, yeniden hıçkırmaya başlayan kalabalığın içine nasıl düşmüştü acaba? Biri mi itmişti onu, yoksa o mu birilerini itmişti? Yoo, hayır. Bir kadın, erkek sırtları arasında tek tük yer alan kadınlardan biri, ak mendiliyle hıçkırıklarını ağzına hapsederken, birden, ‘Öff, ne pis kokuyorsun sen çocuk!’ deyivermişti. ‘Biraz öteye gitsene!’

“Ağlayamamanın utancına yeni bir utanç karışırken dışarı çıktı.”(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 58-59).

Ölmeye Yatmak'ta kendi kültüründen ve ülkesinin içler acısı durumundan habersiz olan kahramanlarında biri de Sevil'in keman hocasıdır. İstanbul dışındaki vilayetlerin halini pek de umursamayan bu kahraman, her şeye sadece kendi bakış açısından yaklaşılabilecek kadar bencil olduğu için medenileşmeyi her vilayete bir orkestra sağlanabilmesine bağlamakta, ülke gerçeklerini kolaylıkla göz ardı edebilmektedir. Keman hocasının fiziksel tasviri de düşüncelerine paraleldir. Saçlarının uzun oluşu, boynuna eşarp bağlaması, beyaz pantolon giymesi dönemin erkek giyiminden çok farklı bir tarz sergilemekte, o bu sayede Batılı medeniyetlere ulaştığını zannetmektedir.

“Keman hocası her zaman, ‘Şimdi başkentimizde bir orkestra var. Ama ne zamanki her vilayetimizde bir orkestramız olur, işte o zaman Batı uygarlığına erişiriz’ derdi. ‘Her vilayete

bir orkestra. Yani, altmış üç vilayetimize en azından birer orkestra!..’

“ Kıvırcık, bol saçlı, uzun burunlu, boynuna hep benekli bir eşarp bağlayan, yazları beyaz pantolon giyen ünlü bir kişiydi keman hocası. Herkese ders vermiyordu. Alman yengesiyle dostlukları hatırına Sevil’e ders vermeyi kabul etmiş, Sevil de böylece o sıksa matmazelden kurtulmuştu.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 124-125).

Bir Düşün Gecesi’nde ise, toplumsal yabancılaşmanın yanı sıra bireysel yabancılaşmaya da rastlamamız mümkündür. Siyasi ve kişisel olaylar sebebiyle kahramanlar kendi yaptıkları davranışlara şaşımaya başlamış, kendileriyle uzlaşamaz bir hal almışlardır. Ömer, yaşamış olduğu sıkıntılı hayatın bir getirisi olarak en sonunda bencilleşmeye, kendini değersiz görmeye başlamıştır. Ayşen’in kendisine olan tutkusu bile yanlış olduğunu bilmesine rağmen onun hoşuna gitmektedir.

“ Tezel öyle sansın. Ben o inişte yirmi yıllık karımla, aydın olmak adına sırt çevirdiğimiz, görmezden geldiğimiz bütün ucuzluklara rastladım. Onların arasında kendime de. Şimdiki kendime. Gencecik bir kızın bana sevdalanmasından delikanlı sevinci duyabilen kendime. Bu da mı ucuz? Ucuzsa ucuz olsun.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 14).

Tezel de ailesinden uzaklaşması ve onların yanına dönmek istememesi sebebiyle kendi köklerine karşı yabancılaşmıştır. Hiç anlaşılamadığı abisi ve yengesini bir gün daha az görebilmek için İstanbul’dan Ankara’ya uçak yerine otobüsle gelir. Ona göre yengesi tam bir Amerikan özentisi, abisi de güç sahibi olabilmek için tüm Ankara’yı elinde tutmak isteyen geldikleri yerleri unutmuş insanlardır.

“Uçağa binebilirdim. Kasvetli bir evde, o kasvetli evlerden birinde, kasvetli insanlar arasında bir gece fazla geçirmek mi? Ölüm yolunu kilometre kilometre katedecek bir otobüsün içi, bizimkilerin mağmum kalplerinden, mağmum bakışlarından bin kez iyi. Hele İlhan’ın kapısında kullar besleyen, seni öperken bile o öpücüğü alacak defterine kaydeden halleri! İmparatoriçesine bayılıyorum ama. Bir gün aklıma esse de, yirmi-yirmi beş yılda New York’tan daha New York olmuş bir Amasya çizeyim desem, Müjgân’ı çizerdim. Tabii bir adım önünde de başkentimizi; İlhan’ı. İşin sevindirici yanı şu ki, böyle bir şey hiç esmeyecek aklıma.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 27).

Doğduğu yerden ve oranın geleneklerinden çok büyük bir kopuş yaşayan ve hâlâ yaşadığı ortama alışamayan karakterlerden biri de Albay Ertürk’ün karısı Gönül

Hanım'dır. Gönül Hanım, küçük bir şehirde yokluk çekerek büyümüş; fakat, daha sonra Kore gazisi Ertürk'le evlenerek biraz rahata kavuşmuştur. Ertürk'ün ailesi tarafından da sürekli dışlanan Gönül Hanım, bütün hareketlerinde kararsız ve özgüvensizdir. Çünkü içinde bulunduğu topluluğu kabullenememiş kendisine bir yer edinememiştir.

“Emekli albayın karısı bocalıyor. Henüz her noktada ve her yerde bocalıyor o. Doğduğu yerle Anadolu Kulübü arasında, şimdi giyindikleriyle dün çıkardıkları arasında, küçük kentle, büyük kent arasında, görmediği Kore ile görmediği Amerika arasında, paşalarla iş adamları arasında, tırnaklarını boyamakla iyi boyamamak arasında, kocasına kul olmakla onu kendine kul etmek arasında bocalıyor.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 125).

Hayır... romanında Layana adındaki Arap kızın Karl adındaki bir Batılı ile evlendiğine ve Karl'ın iki çocuğunu alarak Layana'yı terk ettiğine şahit oluruz. Mektupta yalnızlığını ve içerisinde bulunduğu batı ülkesine olan yabancılığını anlatır. Daha sonra kendisini asarak intihar eden Layana bu yabancılık hissine dayanamamıştır.

“...Sen gittin. Çocuklarımızı götürdün. Yabancı bir ülkede yeniden yalnız, hiç kimsesizim. Dönüşü olmayan bu öncesiz, sonrasız sürgünlüğü nasıl omuzlayabilirim?” (Ağaoğlu, H., 2010: 97).

Hollanda'da siyasi mülteci olarak yaşamak zorunda kalan Engin de romanın yabancılaşıma hissi içinde kıvranan şahıslarındandır. Başka bir ülkenin kültürüne, insanların hayata bakış şekillerinin kendi ülkesindeki insanlardan farklı oluşuna alışamayan Engin aynı zamanda ülkesinde uğradığı haksızlıklar sebebiyle Türkiye'ye karşı da tepkilidir. Bütün bunların yanında düşmanı olan Cemal'e yardım etmek zorunda kalışı da bu yabancılaşmayı daha fazla arttırmıştır.

“Uzun, karanlık bir geçmiş, kötü yazılmış bir tarih, şimdi sanki bütünüyle kendi omuzlarına yükleniyor, Engin'in içi ürperiyor: Buraya bunun için mi çağrıldım?...

...O sırada lojmanın girişindeler artık. Engin, girişteki aynada yüzünü seçiyor: Gülmekle ağlamak arası, şaşkın bir yüz. Hemen hemen yarı açık bir ağız: Cemal'le aynı konumda buluşmak! Siyasi mülteci... Birbirine öylesi aykırı iki hayat, şimdi aynı kimlik altında buluşuyor öyle mi? Aynı yazgıyı paylaşıyor? Yazgı mı? Ne yazgısı?” (Ağaoğlu, H., 2010: 147).

*Fikrimin İnce Gülü'*ne baktığımızda Bayram'ın tamamen kendi değerlerine yabancılaştıran bir birey olduğunun ayırdına varırız. Annesiz babasız büyüyen bayram'ın

amcasının evinde büyümüş olması bize bu yabancılaşmanın ilk sinyallerini verir çünkü aile insanın geleneğinin simgesi yazar Bayram'ı öksüz ve yetim bir hayatın içerisine oturtarak tamamen köksüzleşmesine zemin hazırlamıştır. Bütün insani değerlerini bir kenara bırakan bu kahraman, önce köyünden kasabaya, sonra kasabadan şehre oradan da Almanya'ya göç eder. Bütün bu kademeli ilerleyişler Bayram'ın kendisine ve değerlerine olan bağının parça parça kopmasının göstergesidir. Kişiliğini bütün köye arabasıyla tanıtmaya çalışacak olan bayram, artık makineleşmiş, kapitalist bir toplumun tüketim taraftarı bir bireyi haline gelmiştir. Üretim yeri olan köyünde tarlasını satması, buradan Almanya'ya giderek bir makine alabilmek için senelerini heba etmesi bu tüketici zihniyetin sonucunda gelişen fiillerdir ve yazar tarafından tarla-araba tezadı şeklinde verilmiştir. Kendi köklerinin bulunduğu, babasından yadigâr kalan üretim olan tarlayı satması, Bayram'ın araba olarak tükenmesine sebep olmuştur. Bu tükeniş maddi olduğu kadar manevidir de. Köye girmek için bile araba desenli bir kıyafet tercih eden Bayram, aynadan sık sık kendisine bakmakta; fakat, kendisine olan beğenisi dürüstçe iç muhakeme yapmasını engellemektedir. Her zaman dışlandığı ve yabancı olduğunu hissettiği Almanyalı kamyon sürücüsüyle zıtlaşması ise Bayram'ın kendine olan beğenisini yerle bir eder.

“Bayram, arabasının iyi cins, lekesiz aynasında kendi yüzünü ilkin bilmeden gördü. Bu şapka, o kravatlar, arka cama bir naylon torbada asılı o takım elbise, bir fotoğraf makinesi, yine kendine sentetik bir yağmurluk, bu Franz Lehar'lı gömlek, sonra Mercedes'in bütün geçmiş yıllarına ait modelleriyle desenlenmiş bir başka gömlek, -fakat bunu varışa saklıyor; akşama varacağı yere Mercedes'yle takım girecek- bütün bunları alırken, alıp Mercedes'ine yerleştirirken, sonra da içine kendisi kurulup yola çıkarken yüzü hep ilgisinin dışındaydı. Yüzüne bakmaya, ordaki çizgilerde yılları kurcalamaya zamanı olmadı. Ama, kamyonetin sürücüsü Bayram'la oynamayı sürdürdükçe, sık sık aynada kendi yüzüne bakarken yakalıyor kendini. Orda, bu Mercedes'in içine daha çok yaşacağını sandığı, bir zaman öncesinin tutkulu bakışlı, kıvılcımlı, esmer delikanlısını görmeyi umuyor. Nerde?” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 3).

Bayram'ın ötekileşmesi, kendi kültürüne yabancılaşması kullandığı dile de yansımış, düşündüklerini artık Türkçe-Almanca karışık ifade eder olmuştur. Kapıkule'de karşılaştığı Nuran Hanım'la da bu iletişim şeklini kullanınca azarı iştir.

Bayram artık terimlerin adlarını Almanca söylemekte ve Nuran Hanım'ı sinirlendirmektedir.

“ ‘Nerden geliyorsun?’

Bayram, Nuran Hanım'ın sorusuna sıçırıyor.

‘Münhen’den...’

‘Niye Münhen diyorsun? Münih desene... Sevsinler...’

‘Münih’ten...’

‘Neresinde çalışıyorsun Münih’in?’

‘BMW’de. Bayerişer Maşinen Ferk.’

‘Bayerişen Maşinen Verk?’...

... ‘Parça naklinde desene kısaca...’” (Ağaoğlu, F.İ. G., 2010: 28).

Kapıkule’den itibaren itilip kakılmaya başlanan Bayram, Türkiye’ye girdiğinde artık vatanına gelmiş olduğu için rahatlayacağını zannetmektedir. Almanya’da yabancı olarak görülen bu işçi, ülkesinin sahibidir. Fakat durumun hiç de Bayram’ın hayal ettiği gibi gitmeyeceğini, insanların onu kendi ülkesinde de vatandaş olarak değil de “Alamancı” olarak göreceklerini düşünememiştir. Yabancı bir kamyon şoförüyle yol boyunca atıştıktan sonra gördüğü ilk polise bu yabancıyı şikâyet etmek ister. Almanya’da uğradığı tüm aşağılanmaları bu yabancı şoför şahsında Batı’ya ödetecektir.

“...İşte gör, nasıl sayıyor trafikçilerimiz, polislerimiz beni. Nasıl bey gibi tutuyorlar. Ben kendi memleketimdeyim. Sen nerdensin ulan düzü? Yabancısın, yabancı! Auslander! Yabancı nedir, yabancı dediğin nasıl yıldırılır, yılar; ben bilmem de kim bilir ibne? Şimci şunlara seni bi şikâyet etsem... polis kardeş, vatandaşım, şu titrek sakallı şüpheli şahıs. Taa Bulgarya’dan bu yana beni kollamakta, izimi sürmekte. Ayrıca esrar çekmekte ve esrar kaçırmaktadır, desem ne lazım gelir? Bana mı inanırlar, sana mı? Bana...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 82).

Fakat durum bayram’ın tahminlerinin tersin çıkmakta gecikmez. Polisler, yabancı şoföre fazlasıyla hürmet gösterip, Bayram’a bir de ceza yazmaktan geri durmazlar. Onun ülkesinden tamamen kopmasının ilk sinyalleri bu olaylarla birlikte başlar. Balkız adını koyduğu arabasının her parçasının bir durakta kopuşu gibi Bayram da ülkesine duyduğu güven ve sevgi bağının parça parça koptuğunu hissetmektedir.

“Bayram, altmış lirayı hemen verdi. Sonra, çok çabuk kaçtı memurun yanından. (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 89).

Hiç kimseye yardım etmeyen Bayram’ın zaman zaman vicdan azabı yaşadığına, başkalarını da düşünebildiğine tanıklık ederiz fakat bu merhamet anları çok kısa süreli, gelip geçici anlardır. Almanya’dan arkadaşı Veli’nin Türkiye’ye geldiğinde yolda kaza yaptığını gördüğünde bir anlık yardım etme isteğine kapılması tam da böyle bir durumdur. Yazar, bu vicdani olayı, yine Bayram’ın insaniyetten çıkıp makineleşmesine uygun bir dille anlatmış, bu hissi “içinde bir yerde oturmayan bir vida” olarak tanımlamıştır. Fakat daha sonra bu duygunun arabasını aşır merhamet ettiği Havsalı delikanlıyı, amcasının Bayram küçükken, sakat kaldığı için onun gözünün önünde vurduğu atın bakışlarını hatırlatması bu hisse insani bir öz kazandırmasını sağlar. Bu “aydınlanma anı” bize Bayram’ın iyilik ve kötülük karşısındaki duruşunu ifade eder. Bayram, beyninde ve kalbinde şişekler çakmasına rağmen, bencilliği seçmekte gecikmez. Bu adımlar da bizi, kahramanı daha derin sıkıntıların beklediği yolunda dikkatli olmaya davet eder.

“...Yine de içinde yerine oturmayan bir vida. Yine de bir vıdıvıdı yüreğinde. Çok inceden başlayan, tanımadığı bir köşede kımıldayan... Arabasıyla kendini aşan... Usuldan Havsalı delikanlıyı çağrıştıran. Usuldan, vurulan bir atın bakışını geri getiren. Hat yürüdü. Bayram bir tekeri tam yerine oturtmaya yetişemedi sanki... Şimdi hattın alt ucunda ışıklar yanacak. Şimdi düdükler ötecek. Sirenler çalacak. Tedirginlik gittikçe büyüyor. Genişliyor. Gittikçe burup büküyor içinde bir yerleri. Bütün karın boşluğunu bir kısıp alıyor. Öldüler mi? Hepsi mi? Ağır yaralıdır. Nereye kaldırdılar ki? Bilsem, dönerim. Bilmiyorum... De ki, gidip baktın. Neye yarar? Çok da geri kaldılar... Dönsem... Dönmesine dönerim de, ölü, yaralı... Hepsi üstüme kalırsa?...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 96-97).

Bayram, ülkesine gireli saatler geçtiği halde hala kendisini buraya ait hissetmemekte, Almanya caddelerinde geziyormuş hissine sık sık kapılmaktadır. Bunun sebebi, üç sene evvel gittiği bu yerden hiçbir yakınlık görmemiş olmasındandır. Ekonomik durumu iyi olmayan Bayram, ülkesindeyken de hiçbir yeri tatil amaçlı gezememiş, her zaman çalışmış ve bu sebeple bulunduğu memleketle bir bağ kurması güçleşmiştir. Duygusal olarak bağlı bulunduğu tek mekân Ballıhisar’dır.

“Bayram, bir deniz kıyısı için bunca zora katlanmalarının, birbirlerini bunca itip kakmalarının nedenini Kumburgaz’ı

geçerken de anlayamamıştı. Memlekete gireli yedi saati geçti belki, ama o, kendini hâlâ ve sık sık Münih caddelerinin yabancı, BMW girişinde, fiş deldirme makinesi önündeki *auslander* olarak duyuyor. Deniz kıyılarında, İstanbul caddelerinde olup biten her şeyin sürekli dışında kaldı Bayram. Daha çok da, deniz kıyılarının yazı dışında... Yaz, Ballıhisar'a hep, insanları birbirinden uzak kireçli tarlalara fırlatarak, dingin bir sereserpelikte gelirdi. Koyun sürüsü iç içeliğinde olmalar; bu ancak kışlara özgü.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 159).

Ballıhisar'da doğup büyüyen Bayram'ın gitmiş olduğu Almanya'ya karşı hiçbir hissinin olmayışı ve Alamancı kimliğini de bilmeden üzerine giyişi hep ekonomik sebeplerdendir. Bunun en güzel sembolü, Bayram'ın üzerine Franz Lehar yazısı olan bir gömlek giyişi ve bu gömleği de sırf ucuz olduğunu bildiği için alışıdır. Bayram, Franz Lehar'ı tanımamakta, alman kültürünü hiç bilmemektedir; fakat, ekonomik sebeplerle gittiği Almanya'da isteyerek ya da istemeyerek kendisine içeriğini bilmediği bir Alman kimliği edinmiş, ister istemez kültüründen olmuştur.

“Bayram, Bursa girişinde onca parçacıya girip çıkıp da bir Mercedes yıldızı bile bulamadığını, tek derdini bile gideremediğini unutup, Franz Lehar'ın ne demek olduğunu düşünmeye koyulmasın mı? Düşündü, düşündü; hiçbir şey gelmedi aklına.

Yazılı da. Öteki belli. Mercedes modelleri çizilmiş. Zaten önce onu aldım. Çift alırsak yüzde elli indirim. Bir yerine iki gömlek. Deliği yok, söküğü yok. Yakalar iki milim daralmış da bu yıl, kollar iki milim genişlemiş de...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 173).

Yolculuk devam ettikçe ve Bayram doğduğu yer olan Ballıhisar'a yaklaştıkça insanlığını hatırlamaya, pişman olmaya başlar. Arabasına özel direksiyon kılıfı alacağı için Kezban'a güzel bir hediye almaktan vazgeçen Bayram, iyiden iyiye vicdan azabına kapılır. İnsana verdiği değer arttıkça, uğruna her şeyi feda ettiği arabası ona düşman gibi görünmeye başlar; çünkü, ihtiyaç duyduğu anda yalnız olduğunu fark eder.

“Arabasının özel kılıflı direksiyonu başına geçince, bu arabayla Kezban, bu arabayla her şey arasında nasıl ikiye bölünmüşse, direksiyon kılıfıyla Kezban armağanı arasında da öyle ikiye bölünmüş olduğunu sezip, bu direksiyona şimdi batan çıkan, gidip gelen düşmanlıklarından biriyle bakıyor. İçine sindiremediği bir nokta var bu işte de: ben acentedeki adamın özel kılıf üstüne çektiği nutka kanmasaydım, Kezban'a daha iyi bir şey alırdım.”(Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 201).

Bayram, birçok kaza geçirip Ballıhisar'a vardığında ise hiçbir şeyin bıraktığı ve hayal ettiği gibi olmadığını anlar. Dünyaya kök saldığı yere yabancılaşmış olan ve artık amaçsız kalan Bayram, insanın değerini anlayarak bilinmezliğe doğru devam eder. Yol ayrımında beklemesi kahramanın bir karar vermesi gerektiğinin habercisidir. Bayram, ya hatalarından ders çıkararak özüne dönecek ya da aynı umarsızlıkla devam etmeye çalışacaktır.

“Bayram, hangi yönü seçeceğini bilmeden, Dört yol ayrımında bekliyor. Hiçbir yöne sapmayı gözü tutmuyor, canı çekmiyor.

Hiçbir yolun ucunda, kimse Bayram'ı beklemiyor.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 267).

Yazsonu'nda ise en çok içinde yaşanan mekânlar bağlamında yabancılaşmanın işlendiği görülür. Ev, motel ve vatan arasında bağlantılar kurulur. Motele gidip yerleşen yazarın, vatanını evine benzetmesi gerekirken motele benzetmesi düşündürücüdür. Dönemin siyasi olayları sebebiyle insanların içine işlemiş olan can korkusu, içerisinde yaşanan memleketi iç rahatlığı ve güvenle oturulan ev görünümünden çıkararak her an kendinizi ve size ait olanları korumak zorunda olduğunuz bir motel hüviyetine büründürmüştür.

“...Eskilerde, tozlu, çamurlu papuçlarınızı gece yatarken kapı önüne bırakırdınız. Şimdi, böyle bir şey yapılmasına izin vermiyorlar. Koridorlara, ‘Çalınan eşyalardan otelimiz sorumlu değildir’ levhaları asıyorlar.(Sokaklarda da benzerini gördüm: ‘Kaybolan canlardan devletimiz sorumlu değildir!’)” (Ağaoğlu, Y., 2007: 10).

Romanda yabancı bir ülkede hissedilen yabancılık duygusu ile insanın kendi ülkesinde duyduğu yabancılık duygusunun da kıyaslandığını görürüz. Başak ülkede çekilen bu yalnızlık ülkeye döner dönmez bitecek olan cisten, geçici bir yalnızlık durumuyken, ülkesine yabancılaşmış bireyin artık kaçabileceği bir yeri yoktur ve yalnızlığı da kalıcıdır. Bu kalıcı yalnızlık hissi insan yaşamındaki boşluk duygusunun da sebebidir. Yazsonu'nda karşılaştığımız karakterler de toplumsal ve kişisel buhranlar sebebiyle kalıcı yalnızlıklar yaşayan ve en kötüsü bu yalnızlığı artık kanıksamayan bireylerdir.

“Yabancıyı olduğunuz bir ülkede sizi, insanların son durumları, içinde yaşadıkları zaman ilgilendiriyor. Ancak, kendi kaybınızın dışındayken bir geçmiş ve gelecek bağından kopuyorsunuz. Tam, ‘şimdi’ nin içinde oluyorsunuz. Yalnızlık duygunuz bile değişiktir. Açıklanması kolay. O süre içindir. Değişebilir. Dilini, alışkanlıklarını bilmediğiniz insanlardan uzaklaşır uzaklaşmaz son bulacağına inanırsınız. Gececeğine. O nedenle de kendi ülkenizde duyduğunuz yalnızlıklar denli koyu renkli, çökmüş, oturmuş olmaz. Yüksek bir ateş gibi güçlü duyulur. Ateş düşünce unutulur. Alttan alta işleyip gtmek. Bir tren, bir otobüs, bir uçak biletlidir.” (Ağaoğlu,Y., 2007: 192).

Eskişehirli toprak ağası bir aileyle, istanbul’lu saray soylu bir ailenin karşı karşıya getirildiği *Üç Beş Kişi* romanında ise, feodal geleneğe bağlı Türkân Hanım ile Batılılaşma taraftarı olan ve bunu ahlaksızlık olarak algılayan Rifatzâde ailesinin kadınları çeşitli yollarla kıyaslanır. Murat’ın isteği üzerine Selmin’in ailesiyle tanışmak için İstanbul’a gelen Türkân Hanım, Türk geleneklerinden tamamen kopuk bir yaşam şekli ile karşılaşınca büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Neval Hanım’ın sürekli içtiği içki ile Türkân Hanım’ın çayı değerlerin yozlaştığını belirtmek için kullanılmış iki semboldür.

“Belgin, Selmin’e soruyordu. Elinde boşalmış içki kadehiyle, upuzun, kuzgun kara saçlarını savurta savurta... Bir kadeh de annelerinin yanında zaten. Hepsini, gündüz gündüz içip duruyorlardı.

‘Siz neden bir şey almıyorsunuz?’

Tam da Türkân Hanım’ın çay saatiydi: Ah, bir bardak iyi demli çay olsa bari! Zamanı geldi de geçiyor bile...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 149).

Modernleşmenin başladığı ilk zamandan itibaren Türk insanının büyük bir ikilem içinde kaldığı bilinmektedir. Ne kendisi gibi kalabilmiş ne de başkası olabilmiş bu toplum, arada sıkışmışlık hissi, yaşadığı çok derin siyasi olaylar, oluşan sosyal sınıflar arasındaki büyük uçurumlar sebebiyle büyük buhranlar atlattır. Hem bireyler nezdinde hem toplum nezdinde yaşanan bu kötü olaylar kişileri bazen geleneklerinden ve ailelerinden, bazen vatanlarından ve bazen de kendilerinden uzaklaşmaya sevk etmiştir. Adalet Ağaoğlu da bütün bu olaylara romanlarında hassasiyetle yaklaşma başarısı göstererek insanların kademe kademe atlattıkları modernizm ve demokratikleşme etaplarını işlemiştir.

4.7. Aile Kurumu

Çoğu toplumda olduğu gibi Türk toplumunda kutsal sayılan değerlerdendir. Birbirine çıkar amaçlı değil de gönül bağıyla bağlanan bireyler yaşama daha sağlıklı tutunabilmek amacıyla kurdukları aile ile toplumun temelini oluştururlar. Cumhuriyet öncesi evliliklere baktığımızda dönemde kaç-göç anlayışı olmasından dolayı görücü usulü evlilikler yaygınken Cumhuriyet'ten sonra gençlerin en azından birbirlerini görmesi sağlanmaya başlanmıştır. *Ölmeye Yatmak*'ta da kasaba kültürüyle varlığını şekillendirmiş olan Dereli ailesinin kızı Aysel'e talip olan Remzi'nin babası gençleri tanıştırmak için salim Efendi'ye bir mektup yazmayı uygun görür.

“ Efendim, size bu satırları yazmaktan muradımız, hayırlı bir iş içindir. Kerimeniz hanımın artık mektebi bitirdiğine ve artık dizinizin dibinde oturduğuna muttali olmakla, bahtiyarlığımız sonsuzdur. Efendim, ayrıca benim şimdi burada küçük de olsa bir manifatura dükkânı açan büyük oğlum Remzi, geçende mal almaya oraya vardığında ve selamlarımı tevdi için sizin dükkâna uğradığında, oradaki kerimeniz hanımı anneleriyle beraber görmüş. Beğenmiş... Maruzatım sizce de münasipse kaplıcalarda olacağınız tarihi bize bildirmeniz kâfidir. Malum ya efendim, çocukları da bir vesile ile gözümüzün önünde bir görüştürmek, devrimizin icabatındandır.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 269).

Daha sora evlenmiş olarak karşımıza çıkan Aysel'in eşi Ömer'le üniversitede tanışarak aile kurmaya karar verdiğini, çocuk yapmak istemediği için çocuklarının olmadığını öğreniriz. Yani katı bir aile hayatından çıkmış olan Aysel, zamanın ilerlemesi, algıların değişmesiyle birlikte istediği gibi bir aile kurmuştur. Kardeşleri ile pek anlaşamasa da abisi İlhan'a ve kardeşi Tezel'e karşı koruyucu bir tutum takınmış, özellikle Tezel'i hep desteklemiştir.

Bir Düğün Gecesi'nde anlatılan Tezel ise iki kez boşanmış, oğlunu artık görmeye bile gitmeyen bir karakter olarak çıkar. Yanlış seçimler yaptığı için tam bir aile kurmayı beceremeyen Tezel, İstanbul'dan başka bir mutsuz evliliğe tanık olmak için gelmiştir. Düğünün gelini Ayşen, kocası Ercan'ı hiç sevmemekte, sadece babası İlhan ve annesi Müjgan'dan kurtulmak için evlenmektedir. Evlenmeden önce ise Ercan'ı her düşündüğünde ürkümekte, sevgisiz yapacağı bu evliliği sokakta her hangi bir adamla birlikte olmaya benzetmektedir.

“Ben kendimi ansızın bu kulüplerden birinde sevgisizliği çoğaltan ya da sevgisizliğin çoğalttığı bu adamlardan biriyle kucak kucağa görüyorum. Delirecek kerte korkuyorum...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 290).

Hayır...’da ise *Bir Düşün Gecesi*’nde ayrılmanın sinyallerini veren Ömer ve Aysel’in boşandıklarını görürüz. Yalnız kalan Aysel, annesini daha çok hatırlamakta ve ölüm duygusunun ona da yaklaştırmış olmasından kaynaklı annesine olan ihtiyacı artmaktadır. Her zaman annesine destek olan Aysel, annesi ölüm döşeğindeyken yanında olan tek çocuğudur. Bütün ömrünü çocuklarına adanmış olan Fitnat Hanım, herkesi yanında görmek ister ama gevşeyen aile bağları, İlhan’ı ve Tezel’i iyice bencilleştirmiş, annelerinin ölüm döşeğine gelmeyi bile uygun görmemişlerdir.

“Aysel:

‘Anacığım, sen ölme. Henüz yaşamadın ki.’

Fitnat Hanım (solgun, gülümser):

‘Dört ömür birden yaşadım. Daha ne yaşayabilirim ki? Dört ömür, evet. Salim Beyimle kendiminkini, bir. Abin İlhan’ınki iki. Seninki, üç. Tezel’inki dört. (Ansızın bulanık bakışlar.) Hani, neredeler? İlhan yok mu? Tezel nerede? Gelmedi mi? Neredeler?.. (Dilin dolanışı.) İnsanlar... Neredeler? Ömrüm nerede?..’ ” (Ağaoğlu, H., 2010: 39).

Fikrimin İnce Güllü’nün Bayram’ı ise ailesizdir. Amcasının yanında büyüyen bu karakter hiçbir zaman tam bir aile bilincine eremediğinden insani değerlerini yitirmiş ve fedakârlık kavramından uzak kalmıştır. Almanya’dan dönerken ölüm döşeğindeki amcasını düşünen Bayram, ona yaptığı haksızlıkları bir bir aklından geçirerek nedamet duysa da sonuçta iyi bir arabaya sahip olacak konuma geldiği için amcasının kendisini affedeceğine kanaat getirmekten kendini alamaz.

“...Amcam bana n’olsa babalık etti. Ona bir evlatlık borcumuz var. Çok hastaymış. Belli olmaz. Bir an önce başına varmalıyız. Elini öpmeliyiz. Görsün bizi. Benden yana utanmasın artık. O küçük tarladaki hissemi satıp öfkelenindirmiştim gerçi. ‘Bölünmeyelim. Buncacık tarla da bölünürse, geri kalanı artık hiç işe yaramaz, hiç doyurmaz’ demiş dikilmişti de, dinlememişim. Ben köyde oturmamayı aklıma koymuştum. İki dönümlük tarlanın bana neyi olur? On sekizimi bulunca da temelden direktim. Dargın olduk ya sonunda. Bir Remzi Abi. Bir o darılmadı bana ya, içten içe kızar durur, bilirim. (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 181).

Yazsonu’nda bir başka parçalanmış aile görmemiz mümkündür. Nevin ve Hasan boşanmış, oğulları Güney ise ölmüştür. Hasan ve Nevin’in boşanma sebebi Hasan’ın cinsel iktidarsızlığıdır. Evin reisliğini yüklenen erkek için hayatın her alanındaki güç önemli bir konumdadır. Gücünü yitiren Hasan, aile reisliğinden ve dolayısıyla evlilikten vazgeçerek kendisini tek başına yaşamaya mahkûm etmiştir.

“Hasan’ın bilinçaltında büyük bir korkunun, bu korkunun çörelendiğini kimse anlamadı. Ne ben, ne kendisi. Cinsel gücü alaşağı edilmiş yiğitlik ve erkeklik bilinci, kendini böyle savundu. Gizlenerek. Artık bir nesneydik işte. Korkmaz, geri çekilmez. Üzüldüğümüz yerden koptuk o zaman. Yaşamı da, artık her an kopmaya, çatlayıp dağılmaya aday bir nesne gibi yalınlaştırdık. Tek bir çizgiye indirgedik. Cinsellik...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 132).

Oğlu Güney’in ölümünden sonra iyice yalnız kalan Nevin ise, yıllarca bu ölümü kabullenememiş bir annedir. Evlat acısı yaşayan bu kadının sürekli oğlunun hatırlarını taze tutmaya çalıştığını, onun geçti yollardan geçerek aslında hala onu aradığını ve öldüğüne inanmak istemediğini görmemiz mümkündür. Bütün arkadaşlarını Güney’in küçükken tatillerde geldiği yazlığa toplamasının asıl sebebi de annelik içgüdüleriyle oğlunun var olduğu günleri onsuz da olsa tekrar yaşamak istemesidir.

“Sabah da oteli bıraktım. Dönecektim. Ya da ta Edirne’ye gidecektim. Hiçbirini yapmamıştım. Kars trenine de binmemiştim. Güney’in okuluna gitmişim. Geçebileceği bütün yollardan, yokuşlardan geçtim. Girebileceği bütün kahvelere girip, bütün sokak büfelerinin önünde durdum. Dikilebileceği bütün duraklarda dikildim. Koca kentin ortasında bir korkuluk, içi doldurulmuş bir hayvan benzeri duruyordum. Kimse konuşmuyordu. Herkes susuyordu. Hiç kimse, hiçbir şey bilmiyordu.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 137).

Yaratıcılıktan beslenen annelik her kadının sığınağı, hayata direnebilme gücüdür. Nevin’de de yaşadığı tüm kötü olaylara rağmen dünyaya yeni bir can getirme dürtüsü uyanmış; fakat, içinde yaşanan dünyanın kötü oluşu, siyasi olaylar sebebiyle Güney gibi gençlerin öldürülüşü onu bu istekten vazgeçirmiştir. Bedeni ve doğası annelik için can atarken mantığı onu durdurur.

“...Kasıklarım da dirimle ölüm savaşıyor. Yeni canlar mı gerekiyor bana, o canları gün yüzüne çıkarmak, yoksa dirimi daha döl yatağında boğmak, yetiştirilmiş fidanların başka ellerce sökülüp atılmasına izin vermemek mi? Kızgın güneş diriltmeye

çağırıyor beni. Aklımla bedenimin savaşımlı. Tam o ateş hattında...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 164).

Feodal aile yapısının anlatıldığı *Üç Beş Kişi*’de ise, Murat’ın halası İclâl Hanım’ın şahsında toplumun kadını hangi konumda gördüğünün farkına varırız. Kadın, evlendikten sonra baba evinden koparak koca evine sığınan ve geride bıraktığı ailesinin işlerinden sorumlu olmayan kişidir.

“...İclâl Hanım, hep böyle yakınırdı kardeşinden. Onunla ilgili her sözüne de, ‘Aman, canı sağolsun, ne yapayım’ diye bağlardı. ‘Ekmeğimi o vermiyor ya. Biz kadınıız. Baba yanımıza değil, koca yanımıza dayanırız.’” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 55).

Ataerkil yapının hâkim olduğu bu ailelerde erkek çocuğa olan düşkünlük de dikkat çeken özelliklerdendir. Erkek, gücün simgesi olduğu için soyun devamını sağlayan kişidir. Aileler erkek çocuğa soy isimlerini yaşatacakları gözüyle baktıklarından daha fazla önem verirler. Romanda da Türkân Hanım, hiçbir zaman kırmadığı oğlu Murat’ın hatırı için İstanbul’a giderek kendisine çok zıt bir yaşam tarzına sahip olan Rifatzâde ailesiyle tanışmayı kabul etmek zorunda kalmıştır.

“Türkân Hanım, dayanamamış, oğlunun İstanbul’da ne yaptığını, nasıl yaşadığını anlamak istemişti. Doğrusu Rifatzâde ailesiyle tanışacağı hiç aklında yoktu. Bunu Selmin istemiş meğer. Murat üsteledi. Oğlunun hangi isteğine karşı koyabilmişti ki!” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 148).

Bir anne ve iki kızından oluşan Rifatzâde ailesi de saray kökenli bir aile olup yaşadıkları kötü hayat sebebiyle çok büyük zorluklar çeken, maddi kazançlar uğruna ahlaki değerleri hiçe sayan kişilerdir. Dışarıya karşı ayrılmaz görünen bu aile içeride ise hiçbir insani bağla birbirlerine bağlı değiller, ayrı babalardan olma bu iki kız anneleri tarafından maddi açıdan kullanılmaktadır. Türkân Hanım, onları görür görmez insanlara karşı samimiyetsiz davrandıklarını anlamış, oğlunu onlardan uzak tutmaya çalışmışsa da başaramamıştır.

“Birbirlerine bu kadar bağlı görünen bu üç kadın, sanki... Sanki bir film oynanıyordu, galeride. Herkes bir rolde. İlişkileri son derece incelikli kişileri canlandıran bir filmde. Sanki rolleri biter bitmez de birbirlerinin gırtlığına sarılacaklar. Türkân Hanım, buna benzer bir şeyler düşünmüştü galiba.” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 149).

Adalet Ağaoğlu romanlarının genelini incelediğimizde karşımıza dağılmış, sevgisiz ailelerin çıktığını görürüz. Bu ailelerde yetişen bireyler anne ve babadan yeterince ilgi görmemeleri ya da baskı altında yetişmeleri sebebiyle ilerideki hayatlarında yalnızlığa itilmiş mutsuz insanlar olarak karşımıza çıkarlar. Romanların kurgusunun hazırlanmasında bu dağılmış ya da romanın başından hiç olmayan ailelerin varlığı kahramanların karmaşık hayatını anlamak için önemli bir ayrıntıdır.

4.8. Kadın ve Siyaset

Adalet Ağaoğlu, bir kadın yazarımız olması sebebiyle kadını çok boyutlu işlemekten kendisini alamamış, kadının siyaset ile ilgisini de irdelemiştir. *Ölmeye Yatmak* ve *Hayır...*'da sol görüşlü bir kademiysen olarak tanıdığımız Aysel, kadının siyaset ile ilgili oluşunun altının çizilmesi açısından çok önemli bir karakterdir. 1968 kuşağı olarak bilinen bir yaş grubunun tüm kişisel özelliklerini yansıtması dikkat çekicidir.

Bir Düğün Gecesi'nin Tezel'i ise 1968'lerin en aktif üniversite gençlerindendir. Akademisyen olmaları sebebiyle Türk siyasetinde önemli söz sahibi olan ablası Aysel ve eniştesi Ömer'in yolundan giden, öğrenciyken siyasete bulaşan bu tez canlı karakter dönemin önemli gösterilerine karışmış, iktidarı eleştirmekten geri durmamış, gençliğinin verdiği kör inançla kah cop yemiş, kah el üstünde tutulmuştur. Fakat hayatına baktığında bütün bu çırpınışların beyhude olduğunun farkına sonradan varır.

“Deli gibi, mecnun gibi takılıp Ömer'in, Aysel'in ve burada karınca sürüsü gibi çok olan onların kopyaları peşine, sanki ben de gittiğim, oturup kalktığım her yerde 'Efendim, bu iktidar çok kötü bir iktidar. Bu adamlar çok rezil adamlar. Çok yanlış işler yapıyorlar ve bile bile yapıyor köpekler! Memleketi hiç düşünmüyor, hep kendi çıkarlarını düşünüyorlar. Çoğunluğa yararı olmayacak bir köprüyü, bilmem kaç paralar yedirip elin adamlarına , getirip İstanbul'un tuzu kuruları için, kendi adamları için kuruyorlar!..' demesem olmazdı.

...Savaşım doğrusu. Oysa ben savaş gönüllüsü olmamaya bir kez karar vermemiş miydim? Büyüklerimin hep iyi düşlerle yatıp kötü sabahlarla kalktıklarını göre göre, kız sen uyurken de bunal, uyanınca daha az bunalmış olursun, diye öğütler verirdim kendime. Elbet on sekizimde, Akademi'ye kapağı atarken değil.

Akademi'ye kapağı atarken sırtımda daha Kızılay'da yediğim copların sancısı vardı. Gözlerimde gözyaşartıcı bombaların kırmızılığı..." (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 24-25).

Tezel'in yeğeni Ayşen de kapitalist babasına inat üniversitedeki sol gruplara katılarak eylemlere karışır. Kendisini burjuva diye aşağılayan arkadaşlarının gözüne girebilmek için herkesten daha devrimci olabilme uğraşına girer. Annesi Müjgân Hanım'a göre Ayşen, büyük halası Aysel'e benzediği için anarşistler grubuna katılmıştır.

"...Kime çektin bilmem ki... Kime olacak, büyük halana işte. Çekemez olası!.. Sormayacaktım! Nerdeydin, demeyecekmişim... Demek yeniden içeri girmek senin meramın? Benim yüreğime indirmek büsbütün. Ne işin var senin o anarşist takımıyla, babanın inşaatlarına bomba koyanlarla ne işin var?" (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 258).

Fikrimin İnce Gülü'nde ise suya sabuna bulaşmayan Bayram'ın Veli'nin karısını siyaset ile ilgilenmesi sebebiyle kınadığını görürüz. Çünkü kadının hiçbir işe aklı ermezken dünya meseleleri hakkında konuşması gevezeliği sebebiyledir. Kadın düşünemez, düşünse bile düşündüklerini açığa vurmamalıdır.

"Gene de, bunların en efendisi, bizim bu arkadaşların, Veli idi. En sessizi o. Onun da karısı. Alimallah, çenesi bir açıldı mı?..Veli de buna çok yüz vermiş ya... Aklı erer ermez, siyaset konuşur. Car car karı. Memleket sana kaldı sanki." (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 186).

Kadının hiçbir hakkının olmadığı bir zaman diliminde siyaseti düşünmesi ve kendisini açığa vurması oldukça cesaret isteyen bir girişimdir. Siyasi fikirlerini açıklayan Aysel, Tezel, Ayşen ve Veli'nin karısı gibi cesur kadınların ise gerek toplum gerek devlet tarafından çeşitli baskılara maruz kaldıklarını görürüz. Fakat ilerleyen hayat şartları ve demokrasinin oturmaya başlaması ile birlikte kadın hayatın her yönünde olduğu gibi siyasette de ön plana çıkmaya, sesini duyurmaya başlamıştır.

4.9.Erkek ve Siyaset

Siyaset güç odaklı bir yapılanma olduğu için geçmişten günümüze erkeklerin daha fazla ilgilendikleri, kendilerini söz sahibi hissettikleri alanlardandır. *Bir Düğün*

Gecesi'nin Ömer'i, Ali Ustası, Tuncer'i, İlhan'ı , *Hayır...*'in Engin'i, Cemal'i doğrudan siyasetin içinde bulunan ve hayatlarını bu fikirler doğrultusunda yönlendirmeye çalışan karakterlerdir. Onların yaşadığı zor siyasi şartlar siyasi bilinçlerini arttırmalarına sebep olmuş, öğrenim seviyeleri ne olursa olsun siyasetle yakından ilgilenmişlerdir. Fakat zaman ilerledikçe, insanlar depolitize edilmeye başlandıkça ve toplumsallığın yerini bireysellik aldıkça bu siyasi bilincin ortadan kalktığını görürüz. *Fikrimin İnce Gülü* 'nün köyden çıkıp çalışmak için Almanya'ya giden Bayram'ı tam da böyledir. Kulaktan dolma bilgilerle edindiği siyasi olayları kendi çıkarına göre yorumlamaktan geri kalmayan bu karakter küçükken köy kahvesinde duydukları sebebiyle ezilmişlik duygusuna kapılarak önemli biri olmaya çabalamaya başlar. Bayram'ın küçüklüğünde köy kahvesinde Menderes' bahsedildiğini hatırlayışı dikkat çekici bir sahnedir. Çünkü köylerde siyaset sadece erkekler arasında ve erkeklerin toplanma yeri olan kahvelerde tartışılan bir konudur. Bayram da bu konuşmalara sık sık kulak misafiri olmasına rağmen kendi duygu dünyasının çok uzağında kalan olaylardan bahsedilmektedir.

“Ah be, şu Menderes'i başa bir geçirtsek, bak gör o zaman. Köy büyükleri, başta Düldüller, kahvede böyle böyle konuşuyorlar. Seslerde ince umutlanmalar, gözlerde hemen titreşimler yansıtmaya hazır bekleyişler.

Bayram'ın kulağına değen her şeyin olup bittiği her yer, aydan da uzaktır. Aydan da bilinmez. Ay üstüne yine de geniş bilgisi var. Gökyüzünde önce yay gibi beliriyor, sonra her gece biraz daha dolarak tekerleşiyor. ...İsmet Paşa şöyleydi, Menderes böyle dense, anan şöyle senin, baban da böyle denmesiyle eşanlımlıdır bu. Bilmediği, tanımadığı daha nice yüze, nice şeye kafasında bir biçim vermek zorunda. Onlara kendince bir boya katmak, onları kendine göre susturmak, konuşturmak, devindirmek ya da durdurmak zorunda.”(Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 68-69).

Bayram belli bir yaşa geldikten sonra da kendisini iktidarın karşısında konumlandırarak hiçbir işe ve yoruma katılmaz. Her zaman güçlünün yanında kalıp bireysel, küçük hesaplarla uğraşan bu şahıs hiç kimseye karşı derin bir bağlılık ve güven içerisinde değildir. Bayram, hem Türkiye'de yapılan hem de Alman insanının kendisine ve kendisi gibi işçilere karşı yaptığı haksızlıklara da hiç ses çıkarmaz hatta onları haklı bile bulduğu olur. Bu sebeple girdiği her ortamda güvensizlik yarattığı için dışlanması kaçınılmaz bir hal alır.

“Oysa, çoğu Türk işçisi Bayram’ı sevmiyordu; kokmaz bulaşmaz, küçük çıkarlarına hepsinden fazla düşkün olan Bayram’ı. Bunun ötesinde, canları sıkılırdı Bayram’la. Bir memleket meselesi konuşmaya kalkarsın, hık mık. Bunda ses yok. Eğri, doğru bi laf etmez. Acık Demirel’i sever görünür ya, o bile şöyle sıkı bir tartışmayı sürdürecektir kadar değil. ‘hadi len, senin Demirel’ine de...’ diye biri karşı çıksa, ‘Öyle ya canım. Bana ne? Neyim olur Demirel benim?’ der, bitirir tartışmayı. Almanya’daki sorunlardan, işverenin mızıkçılıklarından, işin insan tanımazlığından dem vuracak olsalar, hele bu konularda iyice çileden çıkarır Numan’ı, Hıdır’ı, Rıfkı’yı. Nerdeyse ustabaşının adamı.’ (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 185).

Üç Beş Kişi’ye baktığımızda ise Ferit ve Türkân Sakarya’nın babaları Emin Sakarya’nın siyasetle sıkı bir bağ içerisinde bulunduğunu görürüz. Bir zamanlar CHP sıralarından meclis sıralarında yer almış fakat huysuzluğu ve dik başlılığı sebebiyle buradan da kaçıp çiftliğine sığınmıştır. Siyasetin dürüst yapılmadığını belirten Emin Bey, bu sebepten daha huysuzlaşarak iyice içine kapanmıştır.

“...Babası yalnız toprakla değil, çevresindeki insanlarla değil, Ankara’da, Meclis’te de bütün İstanbul, İzmir hatta Doğu takımıyla didişip durmuştu. Sonunda hepsine küfredip çiftliğe kapanarak adını ‘Deli Derviş Emin’e çıkartmış. İsteddiği ne? Oğluyla bir tartışmalarında onun, ‘tek istediğim var benim, zirai kalkınma şu yana dursun, o koskoca adamların, milletin vekiliyiz diye ortaya çıkanların, o kadar çabuk ve sık ağız değiştirdiklerini görmemek! Esen yele göre döndüklerini görmemek!..’ dediğini anımsıyor.” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 139).

Romanın siyasetle en ilgili kahramanı şüphesiz ki Türkân Hanım’ın kocası Ahmet Kaymazlı’dır. Ahmet Bey, Menderes’e olan derin bağlılığı sebebiyle DP ile yakından ilgilenmiş hatta yaşadığı ilçenin belediye başkanlığına bile soyunmuştur. Menderes’in idamına dayanamayıp kalp krizi geçiren Ahmet Bey’in hayatını şekillendiren tek faktör siyasettir diyebiliriz. Genç yaşlarda ölmüş olan Ahmet Kaymazlı’nın herkes tarafından hatırlanan en belirgin özelliği de partisine olan düşkünlüğüdür.

“... Ceketinin yakasında parti rozeti. Çizgileri yuvarlak, iç içe geçmiş iki harf. Sanki, fotoğrafçının odak noktası bu rozet. Kısmet’in aklında babasının yaptığı her işin büyük bir cümbüş, bir gürültü olduğu kalmış...” (Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007, 115).

Üç Beş Kişi’de siyasetle ilgilenen fakat Emin Bey ve Ahmet Bey’in hayatlarını adadıkları inançlı duruşlarının tam tersi bir zihniyete sahip olan diğer bir karakter de Behiç Bey’dir. Siyaseti sadece kendi çıkarları doğrultusunda kullanan Behiç Bey, insanların içinde çok büyük bir saygı ile bahsettiği başbakanın arkasından dalga geçmeyi ihmal etmez. Adnan Menderes, ona göre taşralı bir sonradan görmeden başka bir şey değildir.

“O dönemin başbakanını otele girip çıkarken görmek, Behiç Fazıl Bey için günlerinin asıl olayı idi. ‘Beyefendi’den hem büyük bir saygı, hem de korkuyla söz açardı... Yanında aileden kimseler varsa, böyle. Yakın dostları var, yine böyle. Uşaklar, hizmetçiler varsa kikir kikir güler: ‘Aman yarabbim, bugün yine Park Otel’e geldi. Üstündeki her şeyini yeni diktirdiği besbelli. Geçmişten hiçbir şeyi, hiçbir görgüsü yok, aman yarabbim, aman yarabbim, ne günlere kaldık Müslüim!..’”(Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 169-170).

Erkek egemen bir toplum olan Türkiye’de siyaset her zaman erkeklerin ilgi alanı olmak zorundaymış gibi algılanmış, iktidar mücadelesine giren erkekler bazen düşünceleri o doğrultuda olmasa da güç elde edebilmek için siyasete soyunmuşlardır. Adalet Ağaoğlu romanlarında da hem siyasetle canı gönülden ilgilenen hem siyasetten hiç anlamayan hem de siyaseti kendi çıkarlarına göre kullanan karakterler ustalıkla çizilmiş, Türkiye’deki erkeklerin siyasete bakış açısı geniş bir yelpazeden ele alınmıştır.

4.10. Çocuk ve Siyaset

Fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin daha hızlı olması sebebiyle çocuklar yaşadıkları olayların daha fazla etkisinde kalır ve onlara öğretilenleri inanç dünyalarının derinliklerine hapsederler. Bu sebeple her ne kadar iç dünyaları dışında olan olayları fazlaca idrak edemeseler de ailelerinden, çevrelerinden, okullarından edindikleri bilgileri sorgusuz sualsiz, bazen büyük bir heyecanla, bazen büyük bir korkuyla sahiplenirler.

Ölmeye Yatmak’ta ilk karşılaştığımız lider Atatürk’tür. Cumhuriyet’in ilk yıllarında ilkokul sınıflarında bulunan Aysel ve arkadaşları öğretmenleri Dünder Bey’in ve ailelerinin sayesinde büyük bir Atatürk hayranlığı geliştirmişlerdir. Yaşadıkları her

güzel şey için ona minnet duyarlar ve onun ilkeleri doğrultusunda yaşamaya özen gösterirler. İsmet İnönü de bu dönemin cumhurbaşkanı ve Atatürk'ün silah arkadaşı olması sebebiyle unutulmayan isimlerdendir.

“Büyük Atamız, büyük nutuklarında böyle buyurmuşlardı. Bu sözleri kendimize rehber edinmeliyiz. Ve bugün şayet O'nun çocukları olan bizler, harbin kızıl alevleri ortasında bir gül bahçesinde yaşıyorsak bu, Ulu Önderimizin ve O'nun en yakın silah arkadaşı Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün eseridir.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 98-99).

Ölmeye Yatmak'ta çocukluğu anlatılan İlhan ise milliyetçi gruplara katılması sebebiyle daha aktif bir siyasi hayatın içine girmiş, ondan yaşça büyük insanların yönlendirmeleriyle yapacakları eylemler için liselerden çocukları kendi gruplarına katmaya çalışmıştır. Halkevi'ndeki töreni basmak için topladığı bir grup çocukla birlikte yola çıkan İlhan, çok büyük bir iş başarmanın sevincini yaşamakta, çocuklar ise içeriğini anlamadıkları eğlenceli bir oyun oynamaktadır. Vatani kurtarmak için çıkılan yoldan hayal kırıklığı ile dönecek olan bu grup şöyle anlatılır.

“... İlhan birden ayağa kalktı. Ökçelerini birbirine vurdu: ‘Kalkın! Bu vatani seviyorsanız, kendinizi seviyorsanız, ananızı, bacınızı seviyorsanız benimle gelin!..’

“Çocuklar doğruldular. Şaşkın sarsak durdular. İçlerinden ikisi, ‘Nereye gidiyoruz abi?’ diye sordu. İlhan, yeniden çocukların karın hizasına eğildi. Sesini alçalttı: ‘Yürüyün. Halkevi’nde bir tören var az sonra. Orayı basacağız. Orda başka arkadaşlar da var. Daha kalabalık olacağız.’

“Çocuklar epeydir heyecanlı bir oyun oynamamışlardı. Her gün aynı şey. Liseye gir, liseden çık; derse kalkmaktan kork, evde ders çalışmaya otur, kafana girmesin. Eh, işte şimdi önlerine bir fırsat çıkmıştı. Değişik bir şey yapmış olacaktı. Üstelik bu oyunda vatani ve kendilerini kurtarmak gibi soylu bir yan da vardı. Birbirlerini ittiler, ‘Haydin!’ diye bağırıştılar.”(Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 201).

Diledikleri baskını yapamadan dağılan bu öğrenci grubu, İlhan'a ve Namık'a pek de güven duymadıkları için onlardan uzak durmaya karar vererek dağılırlar. Yazarın o dağılışlarını anlattığı sahne onların ne kadar yaptıklarından habersiz ve daha çocuk olduklarını vurgulayan ayrıntılar içermektedir.

“ Milliyetçi şair, bir polis arabasına doğru itelenip götürülürken İlhan cılız bir sesle, ‘Tamam çocuklar. Bugünlük bu kadar. Bitti.’ Dedi. Bodur çamların arasına dalıp, gözden kayboldu. Çocuklar bir süre alanın önünde itişip kakıştılar. İkisi, aralarında güreşe tutuştular. Bir polis gelip sopasıyla onları kovaladı, ‘Evleriniz!’ dedi. Çocuklardan birkaçı baskının başarıya ulaştığına inanıyordu. Namık da ortalarda yoktu. İçlerinden ikisi baş başa verip durumu görüştüler ve kendilerine öncülük eden Namık’la o kabak kafalı abiden uzak durmaya karar verdiler... Öteki ikisi, Kız Lisesi’nden aşağı inen yokuşu bir solukta koştular. Keyifliydim. Cıvıl cıvıldılar. Değişik, başka günlerinkine benzemeyen bir akşamüstü geçirmişlerdi. Yeni polis arabalarını ve saçları rüzgârda dalgalanan bir ünlü şairi görmüşlerdi. İçlerinden geri kalan ikisi, polis arabasının peşine takıldılar. Koşabildikleri kadar sergievi yokuşundan aşağı koştular. ” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 202-203).

Ali de şair abilerinden duydukları ile siyasetle tanışmış çocuklardan biridir. Abilerin önerdiği dergileri ve şiirleri okumakta, yorumlar yapmaktadır. Aysel’le buluşmak için beklerken aldığı gazetede İngiltere başbakanı Churchill’in istifa ettiğini öğrenmesi onu şaşırtır. Seçimleri İşçi Partisinin kazanmasıyla gelişen bu olaylar Ali’ye abilerinin aralarında yaptığı konuşmaları hatırlatır. Bu insanlar hakkında detaylı hiçbir bilgiye sahip olmayan Ali de abilerinin sözlerinden yola çıkarak yorumlar yapmaya kalkışır ama onun duygu ve düşünce dünyasından çok uzak şeylerdir bunlar.

“Allah Allah!.. Daha bir hafta önce Mister Çörçil, Postdam Konferansı’nda Truman ve Stalin’le birlikte Almanya’ya verilecek yeni şekli görüşmüyor muydu? Şair arkadaşları son günler aralarında hep bu konuyu, en çok da İngiltere’deki yeni seçimleri tartışıyorlardı. Kimi, muhafazakâr İngilizler’in taş çatlasa iktidarı vermeyeceğini; kimi, bu kez işçi lideri Attlee’nin çok güçlü olduğunu söylerdi. ‘Attlee seçimi kazanacak’ derlerdi. ‘Keşke. Ama görülmüş mü İngiltere tarihinde böyle bir şey hiç?’ diye atılırdı biri. Avni abisi öfkelenir, ‘ görülmemişse görülür oğlum. Ne yapalım... Sen de görürsün hem’ derdi.

“Ali’nin gazeteyi açar açmaz karşısına çıkan bu haberle ilgilenişinin nedeni salt bu tartışmalar. Yoksa ne İngilizler hakkında bir fikri var, ne Attlee ne yapmak ister, onu biliyor.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 297).

Ali ve Aysel’in buluşmalarında, Aysel’in dikkatini çeken ilk şey Ali’nin elindeki gazete olmuştur. Sol görüşlü bir gazete olan *Tan* yerine muhafazakâr bir adam olan Aysel’in babası eve *Tasvir* gazetesi almaktadır. Daha bu yaşlarda ideolojilerin yayılma

araçlarının farkında olan bu gençler, siyasetten yalıtılmış bir hayat yaşayamadıkları için her zaman baskı altında olmuşlardır. Büyüklerin beğenmediği eserler çocuklara da okutulmamış, herkes kendi ideolojisi doğrultusunda okumalar yapılması gerektiğini savunmuştur. Okulda coğrafya dersinde Aysel'in Rossou okurken yakalınıp öğretmenler kuruluna gönderilmekten terbiyeli bir çocuk olduğu için kurtulmuş olması dönemin eğitiminin ne kadar tek taraflı olduğunun göstergesidir.

“Çok kalamayacağım zaten. Saatle çıkıyorum evden. Ne o elinizdeki? *Tan* mı? Bizim eve *Tan* girmez. *Tasvir* girer en çok. Romanı da gizli okuyorum. Okulda da gizli okuyorum ya zaten... Ben bir gün *Russo*'nun *İtiraflar*'ını okuyordum. Okudunuz mu bilmem... Kışın, mütalaada coğrafya kitabımın altına koymuş okuyordum. Onu da zaten eniştemin kitaplarının içinden almıştım gizlice. Yakalandım okurken... Yaa, coğrafyacı beni yakaladı... Ama ne oldum! ‘Seni sevmesem muallimler meclisine verirdim’ dedi. ‘Ne okuyacağınızı bilmiyorsunuz madem, bize sorun bari’ dedi... Kendisi okumamış. Adını duymuş. Terbiyesiz bir kitaptır, diye duymuş. Okuyacakmış da şimdi, ne kadar zehirlendim, terbiyem ne kadar bozuldu, onu anlayacakmış.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 301).

Çocukların siyasi faaliyetlere katılmaları da hep tesadüf eseri içine düştükleri durumlardan faydalanmak isteyen insanlar sayesinde olmuştur. Önce yurttan kalmak için arkadaşı Günay'ın babasından yardım isteyen Namık, yurttan atıldıktan sonra, Günay' a da CHP'li babasına da düşman kesilmiş, bunu öğrenen CHP muhalifi DP üyesi biri tarafından DP il teşkilatına alınarak burada ilerlemesi sağlanmıştır. Bu kutuplaşmalardan ve nefretten beslenen siyaset kıran kırana bir mücadele haline gelmiştir.

“Ortada kaldı Namık. CHP'ye lanetler savurdu. Günay'a da, onun CHP'li babasına da lanetler savurdu. Üç gün, umutsuzluğu içinde, Milli Şef'e öyle çok küfretti ki ve onun kötü yönetimine ve onun 'oğlu'na ve 'sakat kardeşi'ne ve hatta Haşmet Orbay'a; üçüncü gün sesini duyan oldu. Buna bir ad koyan oldu. Alınıp İstanbul'da yeni kurulan DP il teşkilatına götürüldü. Böylece, çaresizlikten pohpohlayacak yeni bir yer, koltuğunun altına sığınacak yeni bir ocak buldu. DP il teşkilatında gel git işlerine bakmaya koyuldu. Öğrencileri DP lehine teşkilatlandırmak üzere de Edebiyat Fakültesi'ne yazdırıldı.

“8 Ocak'ta DP'nin ilk büyük kongresi açıldı. Namık da Celal Bayar'ın orada verdiği söylevden şu sözleri her yerde aylar boyu yineledi ‘...Seçim Kanunu'nun değiştirilmesi milli bir dava

haline gelmiştir. DP hareketi baştan başa bir feragat, fedakârlık hareketi olarak tarihe geçecektir...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 332).

Farkında olmadan çocuklarını siyasi oluşumların içinde bulan insanların yaptığı yanlış yapmamak için Türkân Hanım, oğluna bir gitar almıştır. Gitarı çok isteyen Murat böylelikle hem yeteneğini geliştirmiş hem de siyasi olaylara karışmamış, afiş asıp okul işgal etmemiştir. Fakat fazla bireysel konulara kapılan Murat yapısının da sebebiyle tek yönlü yaşamış, gerçek alemle fazlaca irtibat kuramayan bir birey haline gelmiştir.

“Gitar alınmıştı. Türkân Hanım yarı hoşnut, yarı değil: Bırakalım oyalansın. Orda burada patırtı çıkaran serserilerin arasına karışmasın da, varsın bunu dımbırdatsın. İşitiyoruz, daha on altısında çocuklar, yok afiş asmada, yok okul işgalinde...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 303).

Her ne kadar idrak seviyeleri yetişkin bir bireyinki kadar gelişkin olmasa da çocukların da etraflarında dönen olayları algılama, hissetme yetileri vardır. Bu sebeple dünyada, ülkede olan bütün olaylar aile vasıtasıyla da olsa çocuklara yansiyarak onların hayal dünyasını reel aleme göre şekillendirmeye başlar. Adalet Ağaoğlu romanlarında da karakterler çocukluklarından itibaren ele alınan derinlikli şahıslar oldukları için hemen hepsinin çocukluğunu ve dolayısıyla siyasi ve sosyal gelişimini takip etme fırsatı bulmamız mümkündür.

4.11.Çocuk ve Ekonomi

Çocuklar nasıl ki siyasetten büyükler sayesinde nasiplerini alıyorsa ekonomiden de aynı şekilde etkilenmektedirler. Ailelerinin gelirlerinden faydalanmak zorunda olan bu çocuklar ekonomik sınıf farkından da haberdardırlar. Bunu *Ölmeye Yatmak*’da Aysel’in matematik dersinde yaptığı hesap tablosundan da görmemiz mümkündür. Aysel bütün arkadaşlarının babalarının gelirinden oluşan bir hesap yapmakta fakat bir türlü bu işin içinden çıkmamaktadır. Öğretmenine sorduğunda ise öğretmeni bunun Marx’a ait bir toplumsal hesaba benzediğini, imtiyazsız bir sınıf yaratabilmek için onun bu yöntemi geliştirdiğini söylemiştir.

“...Aysel, X’i, Y’yi ve Z’yi belirsiz bir denklemi vazgeçmeksizin çözmeye çalışıyor: Değişmez gelirliyle X, dar

gelirliyle Y ve geri kalanlara da Z dersek, değişmez gelirliyle de Aydın'ın babası ise, o zaman Ali'nin anası, Z, yani değişen ve çok gelirli olursa, babam ne olur? Biz Y isek, Yıldız'ın babası da Z ise, Ali X olur. Ama Ali hem yetim, hem dar gelirli olduğuna ve Valiliğin bildirgesine göre de hem X, hem Y ve hem de Z olamayacağına göre... Hayır, olmuyordu. Bu denklemi kuramıyordu. Henüz kuramadığı bir denklemi çözmeye çalışmanın boş çaba olduğunu kendi de biliyordu. Ama vazgeçemiyordu. Bir tutku gibi bütün edebiyat, tarih, coğrafya, mantık kitaplarının içine karışıyordu kurulamayan bir denklemin havada uçuşan X'leri, Y'leri, Z'leri... Sonunda dayanamadı. Cebir öğretmenine 128 kuruştan ayda nüfus başına 1kg. şekerin kimin hakkı olacağını sordu. Cebir öğretmeni, önce hiçbir şey anlamadı. Aysel, çevresinden örnekler vererek, bildiği ilçesinden, Ali'den, Namık'tan, bütün o, ilkokula gelen yakın köy çocuklarından, hatta alt katlarında oturan telsizciden, Memnune Hanım'dan örnekler vererek, Tezel'i doğurtan ebeden ve babasının dükkânının karşısındaki demirciden örnekler vererek, Çocuk esirgeme kurumu Ankara Merkezi'nin iki ay sonraki kostümlü balo hazırlıklarına girişen bayanlardan örnekler vererek, Yıldız'ın babasını da örnek olarak öne sürmekten kendisini alıkoyamayarak derdini anlatmaya çalıştı.

“O kadar çok şeyi bir arada anlatmaya çalıştı ki, cebir öğretmeni bu beyin karışıklığı önünde sadece güldü. ...Sadece, ‘Senin beynin karışmış son zamanlarda. Bundan nasıl bir problem çıkabilir ki Aysel? Senin anlatmaya çalıştığın problem o ise, o çoktan çözülmüştür: $X+Y+Z=$ İmtiyazsız Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle’”.(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 216-217).

Kapitalist bir dünyaya doğru ilk adımların atıldığı yılların anlatıldığı bu romanlarda, çocuğun maddeye ve ekonomik sınıflara bakışı böylelikle ortaya konmuştur.

V. BÖLÜM: ISITAN DEĞİL YAKAN GÜNEŞ OLARAK SİYASAL ORTAM

5.1. Genel Olarak Siyasal Olaylar

1938 yılının 10 Kasım sabahı Mustafa Kemal'in ölümünden sonra ülke büyük bir yönetim boşluğu çekmeye başlamıştır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığına getirilişi, Hatay Devleti'nin Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını kabulü, Erzincan depremi bu dönemin önemli olaylarıdır. Dünya gündemindeki en önemli olay ise 1939 yılı eylülünde başlayan İkinci Dünya Savaşı'dır.

“Gerçi İkinci Dünya Savaşı o yılın eylül ayı başında başlayacaktı. Ama, daha marttan itibaren Türkiye’de pasif korunma tedbirleri alınmaya başlanmıştır. Bir yandan da dış ilişkilerde yeni teminatlar aranıyordu. O tarihte Türkiye’de çeşitli sosyal kesimlerde Almanya taraftarlığının ağır bastığı bir gerçektir. Küçük bir sol grup da bunların karşısında yer tutmuştur. Çok dar kadrolu olmakla birlikte liberaller de varlıklarını duyurabilmek için fırsatlardan yararlanmaya çalışıyorlardı. Türkiye’yi kendi kampları lehine etkilemek isteyen dış kamplar da bu gruplaşmadan yararlanmanın yollarını arıyordu.”(Dünya Tarihi Ansiklopedisi Cilt 3,1975).

Bütün bu olayları romanda adım adım takip etmemiz mümkün. Aysel’in mektubunda ve Aydın’ın günlüğünde geçen pasif korunma tedbirleri ve Erzincan depremi, Aydın’ın okuduğu Galatasaray Lisesi’nin bir Fransız lisesi olmasına rağmen Almanlar’ın aleyhinde konuşması üzerine Aydın’ın cezalandırılması, Metin’in babasının İkinci Dünya Savaşı sırasında koyu bir Alman hayranı oluşu, Sevil’in Alman yengesine karşı duyulan hayranlık, bunun yanı sıra Hitler’in ırkçı politikasının yansımalarının İlhan ve onun arkadaş grubu arasında takdirle karşılanması dönemin “Almanya” zihniyetini detaylı şekilde anlatır. Ulus gazetesi küpürü aracılığıyla yazar, Alman hayranlığı karşısında gelişen Yahudi düşmanlığını romana şu şekilde taşır:

“Ya iki Yahudi çocuğun marifetleri? Onlar da Hava Kurumu’nun yararına rozet dağıtırken kutuya atılan paraları çalıvermişler, suçüstü yakalanmışlardır. Anlaşılan Yahudiler birden kötü kesilmişlerdi. Bunu da ilk gören Hitler olmuştu zaten!”(Ağaoğlu,Ö.Y.,2007: 113).

Almanya taraftarlarının karşısında ise Rusya taraftarları oturtularak romanda dönemin siyasi tablosu oluşturulmuştur. Bu sebeple Ali ve Aysel'in; Molla Katib'in ve İlhan'ın karşısında yerlerini aldıklarını görürüz. Hatta bu iki cephenin zıtlığını en iyi anlatan iki şahsiyet Ali'nin 'Avni Abisi' ve İlhan'ın 'Fethi Abisi'dir. Avni Abi, Ali'ye Nazım Hikmet şiirleri okurken, Fethi Abi İlhan'ın Bozkurt, Ergenekon, Kızılelma gibi dergiler okumasını sağlar. Burada dikkati çeken hususlardan en önemlisi dönemin yeni yetişmekte olan gençlerinin edebiyat ve sanat aracılığıyla çeşitli kutuplaşmalara itilmeleridir. Aydın, Metin, Sevil ise dönemin iç siyaset yerine dış siyasetle uğraşan ve her halükarda hayatlarını rahat sürdüren kesimini temsil ederler. Aydın, bir Fransa hayranıdır. Sevil, siyasetle ilgilenemeyecek kadar kendisiyle ilgilidir. Döneminin uygarlık sembolü olması sebebiyle keman çalar, eğlencelere olan düşkünlüğü onun yüzeyselliğini vurgular. Sevil'in keman hocasının 'her vilayete bir orkestra' kurulması isteği ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu durumlara olan kayıtsızlığının sloganlaştırılması şeklinde karşımıza çıkar. Metin'in babası ve Metin önceleri Alman hayranıyken savaşın Almanlar'ın aleyhine dönmesi sonucu Amerika taraftarı olmaları dikkat çekicidir.

“Almanların sonunun iyice geldiğine inandım. Babam barışın artık çok yakın olduğunu söylüyor. Babamın Amerikalı yakın dostu Mister Herman çok hoş bir adam. Babama yakında Amerika'nın Almanların ipliğini iyice pazara çıkaracağını söylemiş. Onların Nazi kamplarında yaptıkları müthiş mezalimi yerinde çektikleri filmlerle bütün dünyaya ibret olsun diye göstereceklermiş'.” (Ağaoğlu,Ö.Y., 2007:251).

Şehirde yaşayan kesim sosyal hayatı ve siyaseti bu şekilde görürken kasaba insanları, dünyaya ve siyasete başka türlü yaklaşırlar. Kasabanın öğretmeni olan Dündar Öğretmen düşüncelerini şu şekilde açıklar:

“Politikamız bellidir. Rejimimiz bellidir. Sulhçuyuz biz. Ağzının altındaki bakla oysa, çıkar. Tamam mı? Biz ne sağız, ne soluz oğlum. Biz ileriyiz! İleri! Ancak kafasında dünden hiçbir şey bulunmayan, ama asıl, asıl bu günün huzurundaki değeri bilmeyen ve yarının müspet hayali içlerine yerleşmemiş milletler fırtınaya tutulmuş bir kayık gibi bir sola, bir sağa yalpa vururlar. Biz çok şükür o zavallı ülkelerden değiliz. Bu sözleri bir yerlerde okumuştun. Nerde okumuştun acaba? Anımsayamadı. Ama iyi oturtmuştu işte.”(Ağaoğlu,Ö.Y., 2007:133).

Dündar Öğretmen'in bu satırları bir yerlerden okumuş olması onun da körü körüne bağlandığı düşünceleri olduğunu gösterir.

Kasabalının büyük şehir karşısındaki şaşkınlığı Aysel'in anne ve babasının Ankara'ya ilk gelişlerinin tasvir edilmesiyle romana yerleştirilmiştir.

“Cumhuriyet'in onuncu yılında karısını Ankara'ya, törene götürmüştü. Olup biten her şeye şaşkın bakakaldılar. Olup biten her şeyi ikisi de pek sevdiler, beğendiler. Ama bir yandan da başkentteki o üç gün Salim Efendi'yi küçültmüş, küçültmüş de, Hımbıl Osman'ın torbalarındaki kavut gibi unufak edivermişti.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2007: 48).

Daha sonra Salim Efendi'nin karaborsacılık yapması sebebiyle kasabadan ayrılmak zorunda kaldığı ve Ankara'ya yerleştiğini görürüz. Kasabadan şehre göç eden aile bu değişimden olumsuz etkilenmiştir. Büyük şehir hayatına adapte olunamadığı için aile bireyleri arasında kopmalar görülür. İlhan, karşılaştığı haksızlıklar sonucu milliyetçi bir çizgiye kayar.

“Aysel'in ağabeyi İlhan Dereli Ankara'da okuduğu lisede dönemin ileri gelen çocuklarıyla birlikte okumuş, Erdal İnönü'ye yapılan ayrıcalıklı tutum ve davranışlardan, babasının karşılaştığı haksız durumdan dolayı dönemin Türkçülük hareketleri içine girmiştir. Türkçü yayın organlarının basılmasında, onların toplantılarında görev alır. Ancak 1944'teki tutuklamalardan sonra aktif olarak grupların içinde bulunmaz, daha sonra kuracağı şirket ve ordu ilişkilerinde burada kazandığı düşünceler belirleyici olmuştur.” (Alemdar, 2005:463-464).

Aysel ise önceleri sadece Nazım Hikmet şiirleri okurken Paris'e gidişiyle birlikte sol ideolojiyi tamamen benimsemiştir.

“Paris'teki hayatı, onun için bir dönüm noktasıdır. Çünkü Paris'te erkekler, kadınlara cinsel bir meta olarak bakmamaktadır. Ona göre bu da, kadının gerçek anlamda özgür yetişmesine sebep olur. Aysel'deki devrimci düşüncelerin de Paris günlerinden yerleştiği anlaşılmaktadır.” (Alemdar, 2005:264).

Salim Efendi'nin son çocuğu olan Tezel ise 1960'lı yılların kendisinden başka herkese kayıtsız olan kişisi olacaktır.

“Altıncı yılında annemin tekne kazıntısı. İkinci Dünya Savaşı'nın altıncı yılında doğdu. Üç yılda iki kocadan boşandı. Birinci kocası tiyatro oyuncusuydu. İkinci kocası henüz bir

öğrenci... Ama babası zengindi çocuğun. Bizim Tezel'den iki yaş kadar da küçük. Vurgundu kardeşime. Babasından ne koparabilirdiye Tezel'e verdi. Kız kardeşim hala bu çocukcağızdan aldıklarıyla yaşar. Resim yapar, seramik fırınlarına gider. Yeteneklidir de. Arada bir, bir sergi bile açar. Gazetelerde kendinden övücü cümlelerle söz ettirir.”(Ağaoğlu,Ö.Y.,2007:187).

Ailenin bu denli dağılmasındaki sebep Salim Efendi'nin çocuklarını okutmak istemeyişi ve karaborsacılık yaptığı için toplumdan sürekli dışlanmalarıdır. Karaborsacılık 1942 yılı Türkiye'sinin en önemli sorunlarından.

“Türkiye’de bir hükümet sorunu yoktu. Ama ekonominin dizginlerine hakim olacak bir hükümet de yoktu düzenli biçimde karşılanabilen hemen hiçbir ihtiyaç maddesi kalmamış gibiydi. Bulunabilen mallar da, ancak çok yüksek fiyatlarla karaborsadan sağlanabiliyordu. Hükümet bir yıl öncesinden başlayarak tahıla el koymak zorunda kalmıştı. Ancak, bu tedbire rağmen ordunun ve halkın normal beslenmesinde sıkıntılar çekiliyordu. Karne ile dağıtılan ekmeğin yetersizliği ve kalitesinin bozukluğu halkta bezginlik yaratacak dereceye varmıştı. Karaborsanın yaygınlaşması, fiyatların denetlenemez hale gelişi, fakir tabakaların satın alma gücünü her gün biraz daha düşürürken bu yoldan aşırı kazanç sağlayan bir zümrenin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Hükümet bu duruma bir ölçüde çare bulabilmek, bir miktar parayı piyasadan çekmek ve hazineye gelir sağlamak amacıyla ‘varlık vergisi’ adıyla geçici bir vergi koymak ihtiyacını hissetti. Ne var ki yaygın şikayetlere ve adaletsiz uygulamalara yol açacak olan bu vergi de umulan sonucu vermiyecek, piyasadaki dengesizlik sürüp gidecekti.” (Dünya Tarihi Ansiklopedisi, Cilt 3, 1975:952).

Romana Ulus Gazetesi küpürleri sayesinde taşınan ve bütün Türkiye’yi derinden etkileyen bu olaylar Salim Efendi'nin varlığı ve yaşadıklarıyla metinde vücut bulma imkânına sahip olur.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi ile siyasi olayların durulması, bu fikirlerin gücüyle hayata sarılmaya çalışan gençleri şaşkınlığa ve yalnızlığa iter. Romanın kahramanları gençlik dönemlerinde peşlerinden koştukları siyasi fikirleri sorgulama ihtiyacı hissederler. Ali bir radyoda elektrikçi olarak çalışmaya başlar ve sol ideolojiyi savunan arkadaşlarıyla yollarını ayırmak zorunda kalır. İlhan, çeşitli siyasi olaylarda kullanıldıktan sonra yalnız bırakılır. İdeolojisinin ne olduğunu soran küçük kardeşi Aysel’e verecek yanıtı yoktur.

“İlhan şaşkın bakakaldı. Sahi neydi ülküleri? Araya o kadar çok şey girmişti, öylesine yalnız günler yaşamıştı ki, daha önce abilerinden, o bozkurtlu falan dergilerden öğrendiklerini bir türlü kafasında toparlayıp cümlesini kuramadı. Sadece, ‘Vatan Turan’dır, vatan Turan’dır, vatan Turan!...” diye mırıldandı. ‘Vatan üstünde yaşadığımız yerdir’ dedi Aysel. İlhan düşünmekten yorgundu sanki. ‘Anlamazsın sen!’ deyip kız kardeşini başından savmak istedi. Abisi belki de haklıydı. Aysel’in anlamadığı şeyler çoğaldıkça çoğalıyordu.”(Ağaoğlu, Ö.Y., 2007:218).

Aysel ise senelerce peşinden koştuğu ideolojisinin boşluğunu bir otel odasında fark eder.

“Birer koltukta karşılıklı oturup sigara içmiştik. Ruhi Su’dan halk türküleri söyleyip Nazım Hikmet’ten şiirler okumuştuk. Bizim hala kurtarmayı başaramadığımız ülkeyi onların nasıl kurtaracaklarını anlamaya çalıştık.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2007:180).

Romanın son bölümünde ideolojiler peşinde koşmaktan, kendini ailesine ve erkeklere kanıtlamaya çalışmaktan, uygar bir kadın olmak için savaştan yorgun düşen bir Aysel’le karşı karşıya kalırız. Ölmeye yatmasının sebebi ise sorumluluklarla dolu hayatından uzaklaşmaya çalışma isteğidir.

“O uzun süren ağırbaşlılığımdan, her şeye ciddi bir gözle bakışımdan ancak ölümün eşliğinde sıyrılıyorum.”(Ağaoğlu, Ö.Y., 2007:106).

Aysel’in işçi öğrencisi Engin’le birlikte olmasının altında da bu duygular yer alır. Aysel daha uygar olabilmek için aristokrat bir aileden gelen ve saygın bir mesleği olan Ömer’le evlenmiş fakat bir görev haline gelen bu evlilik onu açmaza sürüklemiştir.

Kurtuluş Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde doğmuş olmanın ağırlığını yaşayan Aysel’in sorunlarından biri de kasaba ile kent arasına sıkışmışlık duygusudur. Bu sıkışmışlık tıpkı Türkiye’nin Doğu medeniyeti ile Batı medeniyeti arasındaki bocalamasına benzer. Aysel’in ikilemleri, kendisi gibi olmasını engelleyişi, başkalarının uygarlık tanımları içerisinde yaşamaya çalışması Türkiye’nin problemleriyle paralellik gösterir. Ailesinin her bireyinin farklı dünya görüşlerini benimsemesi de Türkiye’nin çok kutupluluğunu simgeler. Aysel’in kendi parçası olan

kardeşlerinden ayrılamaması gibi Türkiye de içinde barındırdığı parçalardan kopamamıştır.

Bir Düşün Gecesi'nde gençlik yıllarını hatırlayan Tezel'in Ankara'da eylem yaparken coplanması dönemin siyasi hayatının zorlukları hakkında bizi bilgi sahibi eder. Gençlerin katıldığı siyasi grupların gösterileri sırasında uygulanan ağır müdahale birçok gencin ölümüne bile sebep olacak denli şiddetlidir.

“...Akademiye kapağı atarken sırtımda daha Kızılay'da yediğim copların sancısı vardı. Gözlerimde gözyaşartıcı bombaların kırmızılığı...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 25).

Tezel, ablası aysel gibi sol görüşlü olduğu için abisi İlhan tarafından baskı altında tutulur. Tezel'in yapmak istediği her şeye karşı çıkan İlhan onun akademiye gitmesine de karşı çıkınca Tezel dönemin ünlü yassıada olayını hatırlatan bir gönderme ile ona karşılık verir. 27 Mart 1960 darbesinden sonra Başbakan Menderes'in ve DP'li milletvekillerin Yassıada'da gerçekleşen idam ve tutuklanma olayları İlhan'ın üzerinden okuyucuya hatırlatılır. Tezel'e muhafazakar bir parti olan DP'nin başına gelen bu son muhafazakarlık taslayan İlhan'ın da başına gelmelidir.

“Kızılay'larda dört dönüp durdum ya, artık İlhan'a göre o şanlı devrimin, ak elli devrimin tek sorumlusu benim. –Baş sorumlusu Aysel ya, ona pek gücü yetmiyor, Ömer'den çekiniyordu herhalde; ya başına bırakırsa bu asi karıyı?- Evet, başına gelebilecek belaların tek sorumlusu benim artık. Mehmet'e göre tek kahramanı da bendim nerdeyse. Sonradan işleri beğenmedi; suçlu yine ben. İlhan içinse, tek kış üstü oturup kalan yine ben. Daha İstanbul'a Akademi'ye diye belirttiğim sıra, aile erkeğimiz 'Olmaaz!'ı bastırınca 'Seni de Yassıada'ya göndereceğiz. Bak o zaman nasıl olur görürsün!' deyivermeyeyim mi? O tokadı korkudan mı attı acaba?” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 48-49).

Tezel, Cumhuriyet kuşağının ardından gelen gençliğin siyasi olarak taklitten öteye geçemediklerini, her inancın ve düşüncenin artık içinin boşaltıldığını yıllar sonra anlamıştır. Özellikle de eski kocası Mehmet, siyaseti işine göre kullanmakta, Tezel ile olan evliliği bile çıkar amacı taşımaktadır. Yaşam şekilleri ile savundukları değerler arasında uçurumlar bulunan Mehmet gibiler komünizmin ve devrimin ne olduğunu bilmeden kendilerine bir kimlik edinmek için her yerde devrimden ve komünizmden bahsederek güç gösterisine soyunmaktadırlar. Mehmet'in arkadaşının bir gün bir

taksiciyle bu sebepten kavgaya tutuşması ve karakolda komünist olduğunu söylemesi Mehmet'in de başını belaya sokmuş, zaten pek de yürekli olmayan Mehmet'in yurt dışına kaçmasına sebep olmuştur. Ardından gelen 12 Mart 1971 askeri darbesi solcu gençleri siyasetten tamamen uzaklaştırarak düşüncelerini ve güçlerini törpülemek üzere yapılmıştır. Sağ kanadın askerle iş birliği yaptığı bu darbe tamamen sol gruplara yönelik olması bakımından dikkat çekicidir. Amaç güçlenen solu sağla eşit seviyeye çekerek siyasi bir denge sağlamaktır. Fakat durum sanıldığı kadar kolay olmamış yankıları günümüzde bile hissedilen bir kıyım yaşanmıştır.

“ ‘Sen kim oluyorsun be!’

‘Ben devrimciyim arkadaş!’

Oyuncu Memoşumuzun oyuncu arkadaşının yanıtı bu. Ulan, oyuncuyum, desene. Küçük bir şey mi bu?

...Balyoz sonrası olsa, düşünebiliriz ki bu çocuk yiğit bir çocuktur. Ne general takıyor, ne işveren, ne onların politikacısını, ne de benim abiyi, İlhan'ı yani... Öyle ya, sol takım henüz burnundan mıhlanamamış. Taksi sürücüsü de, ‘İtler, hep sizin gibilerin yüzünden değil mi huzursuzluğumuz? İki de bir yolları tıkarsınız, işimize, müşterimize engel olursunuz... Yettiniz be!...’ demez mi?

Bu da devrimci kardeşliğine pek teşne bir sürücü değilmiş demek. Öylesine değilmiş ki, hadi bakalım ikisi de karakolluk. Eski kocamın oyuncu arkadaşı, karakolda bu kez ne olduğunu, işi gücü gerçekten sorulduğunda, atkısını şöyle bir atıyor boynuna, şöyle bir geriliyor komisere doğru, ‘Komünistim!’ diyor.

O gün bugündür ilk kocamın ‘komünist’ oyuncu arkadaşı içerde oladursun, Memoş, öteki arkadaşları onun için gözyaşı dökedursunlar-sonradan olayı duyunca benim de gözlerim sulanmıştı-, generallerimiz de hadi bakalım ver kardeşim elini bana diyen iş adamlarımıza demir eldiven ellerini uzatıp ülkeyi düze çıkarmaya koşmasınlar mı? Tabii bu düze çıkarmanın içinde öyle, ben toplumcuyum, sosyal demokratım, bilmem ki neyim, demeler bile izin yok. Değil ‘komünistim’ demelere izin çıkacak.

...Memoşçuk da –oyy bu güvensizlik, Allah seni kahretsin- arkadaşına güvenilebilse, soluğu taa Bonn'larda almazdı...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 81-82-83).

Tezel, bu düğün gecesinde yaşamış olduğu haksızlıkları düşünürken Ömer de Ayşen'in sol olaylar sebebiyle hapse giren arkadaşı Gül'ün babasıyla sohbet ettiğini

düşünmekte; fakat, iç sesi dış sesini bastırdığı için zihnini bir türlü toparlayamamaktadır. İçerisinde yaşanan zamanın insanları ne kadar güvensizleştirdiği Gül'ün babasının polis olabileceğinden şüphelenmesinden bellidir. Casusluk ve ihbar etme bu zaman diliminin en fazla korkulan olaylarıdır. Güvensizliğin kol gezdiği bu dönemlerde gerçek solcu olmak hapse girmiş olmak ve orada senelerce kalmakla özdeş duruma gelmiştir. Çünkü 1971 darbesinden sonra bütün solcu düşünürler cezalara çarptırılmış, yıllarca hapislerde kalmak zorunda bırakılmışlardır.

“Ne oluyor? Yok. Onun polis molis olduğu geçmiyor aklımdan. Nerden çıkarıyorum? Kimse polis değil. Çünkü herkes polis. Herkes polis olunca, kimse polis olmaz artık. Bu adam benim kim olduğumu biliyor. O zaman ben de polisten başka bir şey olamam. Hepsinin hakkı var. Bütün arkadaşlarımın, bütün toplumcuların. Herkes, hepsi içerde. Ben neden değilim? Beni kim korudu? Kim beni kısa bir süre alıp bıraktı? Şimdi de polis olabilecek biriyle tanış çıkarıyorlar burada.” (Ağaoğlu, B.D. G., 2010: 104).

Hayır...'da ise artık Türkiye'nin 80'li yıllarına gelinmiş, insanlar gençlikte kurdukları idealist hayat tarzını bir köşeye bırakarak mal varlığı edinme yolunu seçmişlerdir. Tezel'in ikinci kocası olan Oktay da gençliğinde 1968 rüzgarına kapılarak mitinglerde, eylemlerde boy gösterip kapitalist düzene karşı çıkarken orta yaşı geçtiği 80'li yıllarda şirket kurup, banka alıp servetine servet katma yolunu seçmiştir. Tezel'le ortak bir çocukları olan Oktay, artık Tezel'den oldukça farklı bir hayat sürmektedir. Zaten 1968 kuşağı solcuları yaşadıkları 1971 muhtırasıyla büyük darbe yemiş, 1980'den sonra ise tamamen depolitize olmuştur denilebilir. Yaşanan bu baskılar insanların dünyaya bakışını da değiştirmiş, çağın getirileri sonucu gençken savunulan değerlerin tam tersi bir hayat yaşanmaya başlanmıştır.

“...Oktay'ınki de apayrı bir dünya. Şirketi git gide büyüyormuş. Bir banka satın almış. Adı yaygın sinema oyuncularını ve milli mankenlerle gece klüplerinde sık sık görülüyor. Pek de şık. Gazetelerin artan magazin sayfalarından edinebildiğim bilgiler bunlar. Sokaktaki vatandaşın hayatı kadar onunki de bize yabancı kaldı. İşte, aile ve mahalle dedikoduları bu kadar.

Oktay senin gibi bir kadını artık hiç ilgilendirmemeli. Doğrusu neden sorduğunu anlamadım. Ah, özür dilerim. Nasıl anlamam? Kerem'in babası değil mi o? İnan, altmış sekiz ruhunun bir ürünü olduğunu ben bile unutup gitmişim Kerem'in. Ürünü verenler, birbirinden çok uzak, birbirine o kadar aykırı

noktalarda olunca, insanlar unutabiliyor...” (Ağaoğlu, H., 2010: 20-21).

Artık bir profesör olan Aysel, yaşamış olduğu haksızlıkları hatırlamaktan kendisini bir türlü alamaz. Türkiye’nin bir zamanlar alelacele karar verdiği ve büyük bir hınçla yaptığı yanlış işlerden yıllar sonra cayarak tam tersi yönde bir duruş sergilemesi Aysel’i bir hayli yıpratır. Daha doçentken yazdığı bir makale sebebiyle gazetelerde tam sayfa sahtekar ilanlarına maruz kalan Aysel’in, yıllar sonra aynı makale sebebiyle onuruna bir tören düzenlenir. Yine Aysel’e yapılan haksızlıklar gibi 1960 yılında önce sürgüne gönderilerek orada asılan Başbakan Menderes ve milletvekilleri de büyük bir pişmanlık yaşanarak Devlet Adamları Kabri’ne taşınır. Devletin ve ordunun yapmış olduğu bu şaşkınlık verici olayların hesabı da sorulamamış, istenen istendiği gibi tepki gösterilmeden öldürülmüş, istenen gayet rahat bir şekilde onursuz ilan edilebilmiştir.

“Gazeteler de sakın sakın yazdılar: Bir Sahtekârlık Olayı.

Sonra mezarlar, sürgün adasından sakın sakın Devlet Adamları Kabri’ne taşındı.

Sonra aynı gazeteler yine sakın sakın yazdılar: Uluslar Arası Sosyal Antropoloji Enstitüsü Yeni Yankılar ödülü Prof. Dr. Aysel Dereli’ye verildi. Değerli incelememizle onur duyuyoruz.

Asılanlar sakın sakın asıldı.

Sakın sakın sahtekârlık, sakın sakın onur: İkisi de aynı inceleme için.” (Ağaoğlu, H., 2010: 135).

Fikrimin İnce Gülü’nde siyasetle ilgilenen ve dönemin siyasi yapısından bize ip uçları veren ilk karakter gümrük memuru Vedat’tır. Çalıştığı sınır kapısında rüşvet olaylarıyla karşılaşınca şaşkınlığa düşen arkadaşına bu olayların sistemli bir şekilde gerçekleştiğini söyler. Bu esnada aklında hep yarım bıraktığı fakültede sol görüşlü arkadaş grubunun birlikte hapse girmelerinden sonra ondan şüphelenmeleri vardır. Yaşanılan zaman öyle bir zamandır ki genç insanların tüm umutları yerle bir olmuş, kendilerinden bile şüphelenmeyi öğrenecek derecede korku dolu olaylar yaşamışlardır. Hapisler, coplar, işkenceler ve en kötüsü de onurlarının her saniye çiğneniyor oluşu onları insana duydukları sevgiden uzaklaştırmaya yetmiştir.

“ ‘Anlamazsın elbet! Aslında suyun gözü taa nerelerde. Biz işte bunu söyledik diye çullandılar üstümüze... Fakültenin ilk sınıfındaydım ben daha... Şimdi oraya da dönmek için nah şu

kadar istek varsa içimde... En kötüsü, eski arkadaşlarımdan hiçbirini de görmek istemiyorum artık. Benden kuşkulandılar, anladın mı? Beni çözüldüm sanıp... Bana kuşkuyu, bana korkmayı öğretiler, anladın mı? Kendime bile güvenmiyorum, anladın mı?” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 11).

Fikrimin İnce Gülü ’nün başkahramanı Bayram, Demirel’in 1969 seçimlerinde seçimi kazanan Adalet Partisi lideri Demirel’in de başbakanken 1971 muhtırasının gelişmesi önemli olaylardandır. Demirel’in köye yol yapma sözü böylece suya düşmüş, halk siyasilere ve ordunun çekişmesi sebebiyle mahrum ve muhtaç olmaya devam etmiştir.

“Hani 69 seçimlerinden önce Demirel’in adamları iki makine gönderivermişlerdi ya... Ardından da ha geldik, ha geliyoruz; ha asfaltladık, ha asfaltlıyoruz derken bunlar hükümet olarak, bu yılı öteki yıla atıp dururlarken, şırak tokadı yemesin mi bu bizim Demirel? Artık istese de yapamazdı tabii. Kumandanlar ittiler bunu ellerinin tersiyle bir yana. Geçtiler başa. Bizim erlik tam bu işlerin içine düştü işte...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 239).

Yazsonu romanı adından da anlaşılacağı gibi umutların tükenişinin romanıdır. Yoğun siyasi müdahalelere maruz kalan halk artık gazetesini okuyup vergisini vermekten öte bir hak sahibi olmayan kitleler yığındır. Yaşanan kötü olaylar bile yadırganmamaya başlamıştır çünkü sık sık karşılaşılan bu olaylar artık hayatın rutinine karışmıştır.

“...Oysa uyanır uyanmaz sabah gazetelerine şöyle bir göz atmak, vatandaş olarak görevlerinizin büyük bir bölümünü çabucak yerine getiriverdiğiniz inancını verebilir. İşte, hiçbir şeyle ilgilenmiyor değilsiniz. Yabancı bir ülkedesiniz de, size oy hakkı tanınmıyor değil. Her şeyle ilgilisiniz. Bazıları, sabah gazetelerini okuyunca içlerinin karardığından yakınıyorlar. İyi ya, iyi ya... sabah sabah içiniz kararmayacaksa, günlük görevlerinizin –hatta yarına sorumluluğunuzun- büyük bir bölümünü yerine getirdiğiniz duygusunu nasıl yaşayabilirsiniz?” (Ağaoğlu, Y., 2007: 9).

Romanın anlatıldığı zaman diliminde ülkemizde hemen her zaman olduğu gibi yine telefonlar dinlenmekte, kişilere özel olan mektuplar açılmakta kısacacı vatandaşın kişisel hak ve özgürlükleri asayiş sağlama bahanesiyle gasp edilmektedir. Ayrıca devlet, kendi çıkarlarına uygun olan belgeleri açıklarken uygun olmayanları hasır altı etmektedir. Bütün bu gizlenme, saklanma durumları insanları psikolojik yönden oldukça

yıpratmış doğrudan iletişimin yerini dolaylı iletişim almıştır. Bu kapalı toplumun dilsiz bireyleri yazar tarafından ‘gömülmüş eski kentlere, dilsiz örenlere’ benzetilmiştir.

“Mektup satırlarında, telefonlardaki seslerde, denetime uğratılmış sözlerde her şey gizli kalıyor. Üstüne kilit atılmış tarihsel belgelere, Dışişleri, İçişleri bakanlıklarının arşiv dolaplarına benziyorduk. O, birbirinin gözünün içine bakmaktan inatla kaçınan insanların, birbirlerinden her an biraz daha uzak düşmeleri, ülkedeki yıllanmış kan, çürümüş et kokusu örtülüyor. Örtünüyorduk. Örtünmeye, kitlenmeye öylesine alışılmıştı ki, o mektuplarda, telefonlarda, kaçırılan bakışlarla yüzyüze gelmelerde artık apaçık olmayı, tam kendimiz olmayı bir türlü beceremiyorduk. Yedi kat toprağın altına gömülmüş eski kentlerdik. Bizi, bir kazıda bulup gün yüzüne çıkarsalar, salt birer ören diye seyredebiliriz. Freskleri, yazıtları bulunmayan dilsiz bir ören... Kilidi kırılıp, tıpası açılıp yaşama katılmayan bir yaşam ne demek? Yoktuk, hiç olmadık.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 138-139).

1970’li yılların anlatıldığı bir başka roman da Üç Beş Kişi’dir. Ülkede yaşanan sağ-sol olayları askeriye’nin yoğun önlemler almasına, bir çok ilde sıkıyönetimlerin uzatılıp gece yasaklarının kesintisiz devam ettirilmesine sebep olmuştur.

“...Sıkıyönetim on sekiz ilde iki ay daha uzatıldı.-...- Ankara’daki olaylarda bin üç yüz kişi gözaltına alındı. -...- Üç ölü, dört yaralı. Bir ölü, beş yaralı. Dört ölü, üç yaralı...-” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 11).

Yaşanan olaylar olanca şiddetiyle yıllar boyu devam etmekte, hapishaneden kaçmak isteyenler öldürülmekte, ülke iyice gerilmektedir.

“Pus açılmıyor, giderek yoğunlaşıyor. Koşuşan ayak, öttürülen düdük sesleri uzaklaşmıştı. -Van Cezaevi’nden kaçmak isteyenlerin üçü, çatışmada öldü.-” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 26).

Çatışmaların sadece kırsalda değil şehir merkezlerinde de kendini gösterdiğini fark etmemiz mümkündür. Şehirler artık bir çatışma alanı halini almış, insanlar birbirlerini umarsızca öldürmeye başlamışlardır.

“Bir patlamayla irkiliyor. Camlar titreşiyor. Patlama bu kez çok daha yakından demek.

... Özgür hâlâ dönmedi. Dışarıda silahlar, bombalar patlıyor, kardeşim ortalarda, bense burada oturup duruyorum. Çıkamıyorum...” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 73).

Meydana gelen olaylar artık sıradanlaşmış, insanlar birbirlerine ölüm olaylarını gayet rahat bir şekilde anlatmaya başlamışlardır. Özellikle üniversite gençleri ile polis arasında geçen şiddetli çatışmalar yüzlerce polisin ve yüzlerce gencin ölümüyle sonuçlanmış, birçok insan haksız yere insafsız uygulamalarla karşı karşıya kalmıştır.

“Öğrencilerden biri, sabırsızlanıp soruyor:

‘Ne olmuş Köprübaşı’nda yine?’

‘Ne bileyim yahu!.. Bir polisi mi vurmuşlar, bir polis iki anarşiki mi vurmuş ne; sormadım bile...’

Yanıtı böyle, kendince tam karar verebildiği için de kendinden hoşnut görünüyor. Kadın, sepetini yere bırakıyor, şalvarının tozunu silkeliyor:

‘Aman canım, polis anarşikleri vuruvermiş işte! Biri mektepliymiş herhal... Öteki kahvenin çırağıymış...’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 315).

Romantik Bir Viyana Yazı’nda ise karşımıza üniversitedeyken öğrenci olaylarına karışan Asaf’ın babasına karşı duyduğu hayranlık çıkar. Sağ- sol mücadelesine tutuşan Asaf, babasının maddi durumu iyi olmamasına rağmen tıpi iki sene uzatmış ve bu sebeple babasına mahcup olmuştur. Fakat Asaf’ın yaptığı yanlış karşısında bile babası tarafından sahiplenilmesi dönemin inanç ve fedakarlık anlayışındandır. Kötü koşullarda yaşamaya alışan bir kuşağın ferdi olan Asaf’ın babası fedâkalık yapmmaya alışık olduğu için oğluna hiç gücenmeden onun arkasında durabilmiştir.

“Asaf, babası dar gelirliler sınıfından olduğu için, ülkede tıp fakültesini hayli güç koşullarda bitirebilmiş. Tam da son sınıfa geldiğinde, neredeyse her şey boşa gidecekmiş. Kargaşa dönemi... ‘İşte o bildiğiniz dönemler, olaylar...’ diyordu. Üstüne ezik büzük bir hal gelmişti:

‘Babam beni okutmak için o kadar sıkıntı çekmişti ki, bir ucundan öğrenci hareketlerine katıldım diye neredeyse utanç duyacaktım. Böyle hissettim diye, bu sefer de kendimden utanmıştım. Babam, ek masai falan, yine destek verdi. Tarihimizde böyle babaların bulunduğu dönemler vardı, değil mi? İnsan, çocukları olarak her zaman onlara borçluluk duyar, ömürler de üst üste binen borçlarla biter giderdi. Babam, ‘borç ödeme’ töresinin ortadan kalktığını göremedi. Ben tıpta bir değil, iki yıl kaybettim. Ortalık biraz durulur gibi olunca, geceleri şurda burda çalışarak, karpuz sergilerinde karpuz satarak fakülteyi sekiz yılda bitirdim’”(Ağaoğlu, R. B. V.Y., 2007: 91-92).

Kâmil Kaya'nın emeklilik döneminde çok istediği yurt dışına çıkışı gayet zor olmuştur çünkü devletin memuruna verdiği maaş ve emekli ikramiyesi rahat yaşamak için yetersiz kalmaktadır. Devletin bu eksikliklerinden kaçarken bir turizm şirketiyle ile daha ucuza tatil yapmak için anlaşmış; fakat, karşılaştığı uygulamayı yıllarca çalıştığı devletin uygulamalarına benzetmekten kendini alamamıştır. Düşük bir ücret aldıkları için hiçbir özgürlük alanı tanımayan bu şirket, Kâmil Kaya'nın özgür olma isteğini daha da körüklemiştir. Nihayetinde ülkesinden yurt dışına özgürlüğünü yaşamak için çıkan Kâmil Kaya, aşırı baskı ortamına fazlasıyla alıştığı için yabancı bir ülkede ne yapacağını bilememiş, özgürlük onun dengesini bozmuştur.

“Bütün sorumluluğu üstlenir. Senet sepet de mi imzalamak gerekiyor, pekâlâ. Onu da imzalamıştır. Hani sanki kafilenin başına bir hal gelse, herkes kendi derdiyle baş başa kalmayacaktır da... O zamanlar böyle dargelirli turizm turları, dargelir devletleri gibiymiş. Alacağına şahin, vereceğine kuzgun.

-Sizde nasıldır?

İnce ince terlemekte. Emeklilik ikramiyesiyle özgür olacağım, derin soluk alacağım, geride kalan birkaç yıllık ömrümü kapıların ‘öteki’ yanında, geniş ufuklarda geçireceğim, hayatımın da ilk kumarını tadacağım, derken kendini turistik bir turun el kadar ordusu tarafından esir alınmak üzere bulmuştur. Kaç. Kaç!..”(Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 188).

Siyasal olayların insan ruhunun yanı sıra kolektif yapıyı da etkilemesi kaçınılmazdır. Ürkek insanlar yığından oluşan bir toplum ileri gidemeyeceği gibi iç buhranlara sürüklenmekten de kurtulamaz. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türk insanının sadece bir idare şekli değil bütün yaşam şekli değişmiş daha adpte olamadığı birçok konuda uzmanmış gibi davranmak zorunda kalmıştır. Özellikle Atatürk'ün inkılapları çok kısa bir sürede halka benimsetilmeye çalışıldığından yoğun bir bocalama ve özgüven çöküşüyle karşılaşmıştır. Daha sonra çok partili hayata geçilmesi ve darbelerin art arda yaşanması yoğun bir kaos ortamı oluşturmuş, insanları kutuplara ayırarak birliklerini, güven hislerini ortadan kaldırmıştır. Adalet Ağaoğlu romanları da tam da bu yaşanan olayları konu edinmesi, insanların olaylar karşısındaki tutumlarını derinlemesine incelemesi sebebiyle önemli metinlerdir.

5.2. Günlük Hayatın Bulanık Suları: Siyasetin Günlük Hayata Bulaşması

5.2.1. Siyaset ve Aşk

Siyaset beyne, aşk ise yüreğe hitap eden kavramlar olması sebebiyle birbirlerine zıt oldukları yıllarca düşünülegelmiştir. Fakat bu iki konu da insanın ihtiyacından doğduğu biri beyni doyururken diğeri ruhu doyurma işlevi görür. Aslında her ikisi de kesin çizgilerle akla ve gönüle giden yollar olarak ayrıştırılmamalıdır. Akıl ile ortaya konan siyasetin sürekli olabilmesi için de bir coşku bir bağlılık yani bir adanmışlık gerekir. Aşkın devamını sağlayabilmek için ise tarafların birbirlerinin düşüncelerinden de faydalanmaları, birbirlerinin zekâ seviyelerine de uygun olmaları gerekir. Kısacası inanmak gönlün, karar vermek ise aklın işidir.

Osmanlı padişahlarından bahsedilirken her zaman aşka daldıkları, şiirler yazıp sandal sefalarına katıldıkları için devleti unuttukları ve yıkıma sebebiyet verdikleri söylenegelir. Bu sebeple Cumhuriyet Türkiye'si artık aşkı bir kenara bırakarak mantığının peşinde koşmalıdır. Bu öğreti doğrultusunda yetiştirilen gençler artık karşıt cinslerini kardeşten başka bir gözle görmeme zorunluluğu hissetmeye başlamışlar, insan doğasının bir parçası olan ilişkileri bir kenara koymaya çalışmışlardır. Özellikle 1968'li yılların gençliği bu insani olayları tamamen hayatlarından çıkarmaya ve dolayısıyla yavan ve tek yönlü bir hayat yaşamaya başlamıştır.

Bir Düğün Gecesi 'nde devrimci Tuncay'ın hayatı da Yıldız'la tanışmadan önce sadece siyasetten ibaretken aşkı tadınca farklı bir mecraya sürüklenmiş, insani değerlerin farkına varmıştır. Tuncay, Yıldız'la evlendikten sonra ise yaşam tarzı tamamen değişmiş, öğrenciliğinde savunduğu değerlerin tam tersi şekilde yaşar olmuştur. Yıllar sonra Ayşen'in düğününde onun eski günlerini bilen hocası Ömer'le karşılaşınca zihninden hocasına hayatını neden bu kadar değiştirdiğini anlatır fakat bir türlü kelimelere dökerek cesareti bulamaz.

“Devrimci arkadaşlardan biri, o günler bir kıza benim gibi sevdalansa, o kıızı her yere peşinden taşısa ve her yere o kızın peşinden gitseydi, inan olsun sayın hocam, bu arkadaşın pestilini çıkarırdım. Elini yüzünü morartmadan, dişlerini dökmeden koyvermezdim onu. O da, bütün bunların ardından başını dimdik tutarak, ‘Seviyorum. İşte bu kadar!’ dese, bunu satılmışlıktan öte bir şey sayardım. Arkadaşlarım bana da öyle bakmaya kalktılar.

Özellikle benden küçükler, o Uğur’lar, Gül’ler, Zehra’lar... Hele Zehra’lar. Güvendikleri dağlara kar yağmış gibi oldular...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 158-159).

Tuncay, Yıldız’a önceleri yaklaşmamaya, ondan uzak durmak için türlü bahaneler bulmaya çalışmıştır. İçerisinde büyüdükleri zamanın insanlara olan güveni sarsması sebebiyle, aşk gibi tamamen adanmaya dayalı işleri bir kenara bırakmaya çalışan Tuncay, Yıldız’ın polis olabileceğinden bile şüphelenmiştir. Fakat daha sonra gerçekten içten bir sevgiye ihtiyacı olduğunu, onu karşılıksız seven bir insana sahip olmanın ne denli güçlü olma hissi uyandırdığını anlayınca Yıldız’dan vazgeçememiştir.

“Biz aramıza en çok polis sızmış bir kuşağı ya hocam, hatta karşılıksız bir sevda, şu yeryüzünün bütün güzelliklerini önümüze yığsa, o güzelliklere güven içinde yaklaşmamız, bu uçsuz bucaksız yeşilliğin ortasına kendimizi bırakıvermemiz, orda taklalar atıp yuvarlanmamız olanaksız. Yıldız’ın elini avcumda saatlerce gezdirdim. Bir yüreğin sevgiyle vuruşunu saatler boyu dinledim. Bunu olabileceği denli yakından algıladım. Yine de bir kuşku şuramda. Yıldız’dan sıyrılmak için o kuşku çatısı altına sığınmaya çalışıyorum. Buna özen gösteriyorum. Bir sevgiyi anlamak ve yaşatmaktan çok buna. O sevgiyi güvensizliğe, kuşkuya bulamaya... Bu kız kim? Neden sevsin seni? Eylemlerimizde birlikte olmak istiyorsa, bunun iznini senden alacak değil ya? Yok, bu güzel yüz, bu apaçık bakışlar yalan. Bunu senin üstüne saldılar. Elini ayağına dolamak için saldılar... Derlen toparlan. Unut bu kızı!” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010:167).

Ölmeye Yatmak’ta ilişkilerinin başladığına şahit olduğumuz Engin ve Aysel’in *Hayır...*’da ayrı yerlere savrulduklarını ve farklı hayatlar yaşamaya başladıklarını görürüz. Engin’i görmek ve bir sunuma katılmak için gittiği Hollanda’da Engin’le karşılaşınca ve konuşunca Engin’in umursamaz halleri sebebiyle hayal kırıklığına uğrayan Aysel, artık iyice yalnız kalmıştır. Engin ise aysel’in kıymetini onu kaybettikten sonra anlar. Aysel, onun sadece sevgilisi değil belli bir ortak tarihi paylaştıkları için dostu ve sırdaşı da olmuştur.

“Sana sadece, ‘Hocam’ diye seslensem, olmuyor. ‘Dostum’ desem yetmiyor. Yalnızca sevgilim olsan, dünya bir yarım dünya. ‘Aşkım’ demekte de bir yıpranmışlık var. Garip bir eskimişlik. Oysa ben, gençliğimde olduğundan da yeni, taptaze duygularla hissediyorum seni.”(Ağaoğlu, H., 2010: 177)

Üç Beş Kişi’nin Murat’ı âşık olduğu ve siyasi olaylara karışmadığı için dışlanan bir diğer karakterdir. Şarkıcı Selmin’e âşık olduktan sonra diğer bütün konulardan elini

eteğini çeken Murat, arkadaşları tarafından bireysel hareketlerde bulunması, toplumsal konulardan uzak durması sebebiyle sık sık yerici cümleler işitir.

“...Murat, çarşının arkasındaki o ruhsuz evde hep öyle devinimsiz bekleyecek, arada sırada kendisine neyi beklediğini soracak ve yine duracak,- çünkü sen zayıf birisin, zayıf bir kişiliğin var- kapandığı köşede çürüyecek, -yaşıtların canını bile ortaya koymuşken sen, bir kadının peşinde...-...” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 3).

Daha sonraları İstanbul’a okumak bahanesiyle Selmin’in peşinden gider ve döndüğünde kendisine düşman bir arkadaş grubuyla karşılaşır. Her fırsatta iğnelenmekten sıkılan Murat, iyice içine kapanarak evden çıkmamaya başlar. Bu yalnızlaşma onu Selmin’e ve aşka daha çok bağlamaya başlar.

“Murat İstanbul’dan yanında yeni bir gitarla dönmüştü. Okulla ilgisini kesmiş gibiydi. Eski arkadaşlar büsbütün saldırganlaşmışlardı: Herkes bir savaşım verirken, sen... Hadi lan ordan! Hanım evladı, sen de!.. Ne o tüysüz, yoksa karı seni dehledi mi? Boşgeçin onu, onun bireysel sorunları var!..

Ürkmüştü. Sokağa, Köprübaşı’na, sinemalara hiç çıkmaz olmuştu. Odasına kapanıyor, yalnız aşk şarkıları besteliyordu. Nerdeyse, kendinden bile gizleyerek... Korkular, suçluluk duygularıyla da olsa yalnız aşk şarkıları ve yalnız Selmin’e olan duygularını dışa vuran şarkılar yapıyordu.”(Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 66-67).

Murat’ın başarılı bir iş adamı olan daysı da Murat’ı âşık olduğu için suçlayanlar arasındadır. Sonunda Murat’ın sevgilisi Selmin’le birlikte olarak ikisini ayırır. Fakat sonunda kendisine âşık olan Selmin’e karşı tutkulu hislere kapıldığının farkına varmakta gecikmez. Murat’a yaptığı hainlik sebebiyle pişmanlık duyan mantık adamı Ferit, aslında hep eleştirdiği murat’ın tutku ile sevebilmesini kıskandığını kabullenir.

“...Sen Murat’ı, onun tutkuyla sevebilmesini kıskandın. Senin gibi bir tutku adamı... Ancak o tutkuyu işine, sanayileşme davasına verebilen, başka her türlü tutkusunu gemleyip ertelemek zorunda kalan...” (Ağaoğlu, Ü. B. K.,2007: 243-244).

Yoğun siyasi olayların yaşandığı dönemlerde insanların bireysel ihtiyaçları hep gözardı edilmiş, aşk gibi konularla uğraşmak insanın toplumdan ve gerçeklerden uzak düşmesi olarak yorumlanmıştır. Siyasi olayların ve toplumsal hayatın irdelendiği

incelediğimiz romanlarda da insanların bir birleri üzerine uyguladıkları baskılar aşk konusunda da kendisini göstermiştir.

5.2.2. Siyaset ve Hukuk

Hukuk, demokratik toplumların yapı taşıdır. İnsanların bir arada yaşayabilmesi için eşitlik ilkesine göre oluşturulan her kanun hukukun kapsamı içerisinde yer alır. Türkiye de demokratik, hukuk devleti olma vasıflarını her ne kadar taşıyor olsa da geçmişe bir göz attığımızda-özellikle darbeler döneminde- hukukun üstünde güçler oluştuğunu ve bu baskı ortamında adaletsiz uygulamaların yapıldığı göze çarpmaktadır.

Hayır...'da değinilen 1971 muhtırası de hukukun hiçe sayıldığı, insanlığa sığmayacak işkencelerin, cinayetlerin işlendiği, cezaevlerinin suçsuz insanlarla dolduğu bir dönemdir. Bu haksız muamele mağdurun yanı sıra zalimlerin vicdanını bile rahat bırakmayacak ölçüde ağırdır.

Demirel hükümetinin zorla istifa ettirilmesi ve başbakan olarak CHP'den Nihat Erim'in ordu tarafından başa geçirilmesi de demokrasiye vurulan ağır darbelerdendir.¹⁹ Aysel de bu olayı protesto eden bir yazı kaleme almış; fakat, bu yazıyı yayımlamamıştır. Evinde yapılan aramada ortaya çıkan bu yazı Aysel'in yargılanmasına sebep olmuş, Aysel, aylarca mahkemelerde düşünce suçu sebebiyle yargılanmış sonra serbest bırakılmıştır.

“...Hukukun içindeki mantığın dışına çıkıldığı bir yer ve dönem başka nasıl anlatılır? Fakat, bugün bize masal gibi gelse de gelecekteki insanlara büsbütün masal gibi görünecek olsa da, bu çağda, bugün, burada yaşananlar masal değil. Bir masal akıldışılığında olup biten her şey gerçek. Bir ortaçağ zorbalığında yaşanan her şey gerçek.

Bu ülkede yine bir asker darbesinin olduğu, sıkıyönetimce binlerce insanın tutuklevlerine tıkıldığı, henüz dava bile açılmadan haklarında yasaların biçebileceğinden öte cezalar biçildiği, onların

¹⁹ 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında başbakanlıktan istifa eden Süleyman Demirel'in yerine CHP'den istifa eden Nihat Erim hükümeti ordunun desteğiyle kurdu. Nihat Erim, öncelikle fazlasıyla özgür bulduğu Anayasa'yı değiştirmeye çalıştı. Sağ-sol dengesi sağlamaya çalışan Erim, bir zaman sonra dengeyi sağ lehine kaydırarak yanlı bir politika izlemeye başladı. Sıkıyönetim ilan ederek birçok sol görüşlü aydını, öğrenciyi ve işçiyi tutuklattı. Kısa bir süre sonra Ecevit'in başbakan olmasıyla birlikte Nihat Erim, yönetimden uzaklaştırılmıştır.(Akşin, 2004).

çeşitli işkencelere uğratıldıkları, bazılarının ortadan kaybolduğu, bazılarının sakat kaldığı, hatta üstlerine yüklenen görevlerin çokluğu ve ağırlığı altında ezilen birçok emir kulunun, yeterince robotlaşmamış bir yığın işkencecinin de ya delirdiği, ya intihar ettiği bir gerçek.

Bütün bunlar Anayasa'yı tağyir, tadil ve tebdil suçlamalarıyla oluyor. Ama bütün bunlar da, sizler Anayasa'yı tağyir, tadil ve tebdil eylediğiniz için olabiliyor. Dünkü Anayasa'nın suç saymadığı şeyleri bugün sizler, kendi kesip biçtiğiniz yasalara göre suçlu kılıyorsunuz. Olmayan bir yasaya dayanarak hem suç, hem ceza biçiyorsunuz.

Yalan bir yasanın yalan Başkanı, Başbakanı, Meclis üyeleri! Hepiniz aşağı hepiniz aşağı!

... Ortada sıkıyönetim yasalarıyla ziyana uğramış tek kişi kalmayana dek sizleri, hep birlikte bu yalan yönetimin bütün buyruklarına, 'Hayır!' demeye çağırıyorum." (Ağaoğlu, H., 2010: 46).

Aysel bu olaydan sonra bir türlü devlete ve hukuka olan güvenini tazeleyemez ve uğradığı haksızlık onu derinden üzer. Yazmış olduğu "Nükleer Çağın Değerleri" adlı makalenin yurt dışında yankı bulması Aysel'e kamuoyu önünde aklanma fırsatı yaratır. Fakat Aysel, onuruna sürülen lekeden kurtulamaz. Üzerine daha önce giydiği elbisenin şimdi ona yakışmıyor gibi gelmesi, her şeyin çarpık oluşu daha da önemlisi onuruna sürülen leke benzeri bir lekeyle kirlenmiş olması Aysel'in kendisine karşı duyduğu memnuniyetsizliğin sonucu iç dünyasında kendisiyle ve insanlarla kavgalı oluşundandır.

"İftira olayının ardından Nükleer Çağın Değerleri'nin, böyle bir araştırma hiç yapılmamış gibi karşılanması, bu yazar dostu kara kara düşündürmüştü. Ama 'aklanma' işlemi sırasında nedense incelemenin birden yıldızı parladı.

Eteği giymiş, bluzu ve ceketini sırtına geçirmiş: Dava. Aklanma. Gelişen bir dostluk, yurtdışından da bir teselli armağanı.

Aynaya şöyle, yan gözle bakıyor. Odanın loşluğunda bile kendinden pek hoşnut kalmıyor: Bunlar bir zamanlar üstümde ne kadar hoş dururdu. Etek dar, ceketin önü kapanmıyor; iki ucu yukarı doğru kalkıyor. Şu bluz eskiden can kurtaranımdı benim. Her şeyin içine yaraşırdı. Ama artık yaka çarpık, önünde de bir türlü çıkmayan meyve lekesi..." (Ağaoğlu, H., 2010: 52).

Demokratikleşme dönemini gayet sancılı geçiren Türkiye, bu zaman dilimi içerisinde siyaset uğruna hukuku bir kenara bırakmış ve bunun acısını da hala çekmektedir. Hukukun sallantıda olduğu ülkelerde iç isyanlar, toplumsal sorunlar, bunalımlar yaşanması kaçınılmazdır. Türkiye tarihine ve bugüne baktığımızda ise siyasi olaylar sebebiyle hukuk hala ikinci planda ve kişiye göre değişebilen bir yapıdadır. Ülke içindeki kargaşanın temelinde yatan sorun da zaten hukukun eksikliğinden kaynaklı denge probleminden başka bir şey değildir.

Adalet Ağaoğlu da bu probleme değinerek sert bir dille eleştiriler sunmaktan çekinmemiştir. Hukukun üstünlüğünün sağlanması gerektiğini haksızlığa uğrayan kahramanlardan yola çıkarak örneklerle göstermiştir.

5.2.3. Özgürlük Talebi

İnsanın kendisini tanımasına yardımcı olan en büyük etken özgür olabilmesidir. Bu özgürlük duygusu insanın beninin yanında ruhunu da kapsayan bir özgürlük olmalıdır. Demokrasinin tam anlamıyla oturmadığı ülkelerde hukukun işlevini tam olarak yerine getirememesi sebebiyle kişisel hak ve özgürlükler alabildiğine kısıtlanmış bir hal alır. Hem insan fizyolojisine hem de psikolojisine ters gelen bu durum buhranlara ve isyanlara sebep olmakta gecikmez.

Türkiye’de de darbelerin art arda yaşanmasıyla birlikte insanlar yoğun bir baskı altına girmiş, özgürlüklerini kanıtlamak için kimi zaman siyasi topluluklar oluşturarak gösteriler düzenleme yoluna gitmiş, kimi zaman da hayatlarını zorunluluklar ve kurallar zinciri içerisinde çıkarmaya çalışmışlardır. *Ölmeye Yatmak*’ta Aysel’in Engi’le ilişkisini açıklama şekli de bu yöndedir. Aysel, öğrencisiyle yatmıştır, çünkü özgürleşmek adına önüne çıkan en kısa yol budur. Senelerce ahlak kuralları peşinde koşmaktan, herkese örnek olmaya çalışmaktan, fedakârlık yapmaktan bu sayede kendisini kurtarmaya çalışır.

“Evet. Bir kez yattım öğrencimle. Bu yatıştan kısa süren, değişik bir tat aldım. Burası gerçek. Bedenimden çok beynimle kurulan bir imparatorluğun şehvetiydi belki. İnsan kendini tek başına özgürleştiremezse ve tek başına özgürleşme düşü içinde

boğulmuşsa, kendinden sonra gelenlerin altına yatmalıdır.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 41).

Ölmeye Yatmak romanında özgürlük uğruna aykırı işlere girişen Aysel’in *Hayır...*’da özgürlük için yapılan kasıtlı şeylerin insanı daha fazla tutsaklaştırdığı görüşünü benimsediğini görürüz. Her gün ve her sabah yapmadıkları listesini oluşturarak kendi hayatının yönetme özgürlüğünü tekrar elde etmeye çalışır. Çalışmamaya, özgürleşmemeye bunun yerine herkes gibi berbere gidip şekilsel özgürlükler yakalama planları yapan Aysel, bir türlü bu hedeflerini gerçekleştiremez ve bu maddeler her sabah yapılmayanlar listesi olarak kalır.

“Her sabah ve her gün yapılmayanlar:

Evet, bugün hiç çalışılmayacak. ‘Kim, niye sonsuz özgürlüğü seçecek’ kehaneti yerine, berbere telefon edilecek. Boya için öğlen saatlerinde bir zamanda randevu alınacak. (Artık mahalle berberleri de çok kalabalık oluyor. Herkes saçlarına fırtınada diken diken olmuş özgürlük havaları verdirebilmek için saatlerce boyalara, fırçalara, makas ve jölelere tutsak kalıyor; her özgürlük gibi bunun da bedeli pahalı ödeniyor.)” (Ağaoğlu, H., 2010: 13).

Aysel, artık belli bir olgunluğa eriştiği için olaya daha geniş bakmakta ve sonsuz özgürlüğün sadece sanat eserlerinde vücut bulduklarına inanmaktadır.

“Bence sanat, içinde yaşanabilecek tek dünya. İnsanın özgür olduğu tek yer.” (Ağaoğlu, H., 2010: 18).

Aysel için sanatçılar ve deliler özgürlüğü tadabilmiş tek insan grubudur. Çünkü bu çağda özgür olabilmek artık akıl dışılığı beraberinde getirmekte, akıllı insan kural odaklı yaşamaya çalıştığı için kuralları hiçe sayarak yaşamak marjinalite gerektirmektedir. Sanatçılar ve deliler de akıldan rahatlıkla sıyrılabilen bireyler oldukları için asıl özgürlüğün tadını ancak onlar çıkarmaktadır. Çünkü hesap verecekleri ve hayatlarının yönetimini devredecekleri hiçbir merciyi tanımamaktadırlar. Sanatçılık ve delilik bireyselleşmenin son noktası olarak görülmektedir. Adalet Ağaoğlu’nun bu görüşlerden hareketle ressam Tezel karakterini yarattığını, yıllarca kendi kararlarını vermesi sebebiyle dışlandığını fakat serinin sonunda sonsuz özgürlük duygusuna sadece onun sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“...Tarihte hiçbirimizin gerçek bir başkaldırısı olmadı. Özgürlükler hep belli sınırlar içinde arandı. Özgürlük diye din

değiştirildi, tarikat değiştirildi, tiran değiştirildi. Bu sınırlar içinde ileri geri oynamalar uygarlık-ilkellik, kölelik-özgürlük sayıldı. Bu sınırın dışına çıkanlar, kendilerini gerçekten özgür kılanlar yalnızca sanatçılar ve deliler. Onlar dışında kimse, yönetenin dayattığı sürü hayatı güvencesinden yoksun kalmak istemiyor. Yönetilmek rahat. Bu kolayımıza gidiyor.” (Ağaoğlu, H., 2010: 200).

Aysel, roman süresince bahsettiği makalesinin en son cümlelerinde de özgürleşmek istemekte, çerçeveleri kırmanın, aynı şeyleri yapmaktan vazgeçmenin en doğru yol olduğunu savunmaktadır. Aysel, ortadan kaybolduktan sonra evine gelen yazar arkadaşı, öğrencileri Üner ve Alev bu satırları okuyarak hocalarını anlamaya çalışırlar.

“HER DURUMDA ÖZGÜR KİMLİĞİMİZİ KORUYABİLMEK ANCAK EDİMLE SÖYLENEBİLECEK ŞU İKİ SÖZCÜĞE BAĞLI: YİNELEMeye HAYIR.

AYNILAŞMAYA HAYIR. AYNILIĞA HAYIR.”
(Ağaoğlu, H., 2010: 248).

Aysel’in hayatının anlatıldığı *Dar Zamanlar* serisinde onun sürekli bir özgürleşme çabası içinde olduğunu ve insanların koktu dememesi için birçok işe karıştığını fark ederiz. Fakat artık olgunluk dönemindeki Aysel, bütün korkularından arınmayı başardığı için gerçek özgürlüğün aslında kimsenin hayatına karışmasına izin vermemek olduğunu anlamıştır.

“Yaa, öyle mi? Korktu, yıldırı mı derler? Ne yıldırım, ne de korkuyorum. Eh bari, katılayım ben de...”

Şimdi kim özgür? Ben mi? Özgür bir birey... Hadi oradan! ‘Korktu’, denmesinden korkmuş biri nasıl özgür olabilir ki?

‘Korkak’ bilinmeyi göze alabilseydi, belki... Belki özgürleşme yolunda bir adım atmış olabilirdi. Dahası, başkalarının gerçekten özgür kararları için de bu, küçük bir başlangıç, minik bir tohum...” (Ağaoğlu, H., 2010: 253).

Üç Beş Kişi’de ise ailenin tek erkek çocuğu Murat’ın yaşı büyüdükçe özgürlük alanının kısıtlandığına, insanları memnun edemediği için mutsuzluğa kapılmaya başladığına şahit oluruz. Büyümenin getirdiği sorumluluklardan sıkılan Murat’ın

böylelikle bir özgürlük talebi içinde olması onun hayatının yönünü çizmesinde etkili olmuştur.

“Murat, kendini bir vebalı gibi görüyordu. Kardelen’in neşesini bile söndürüyordu işte. Bütün ışıltıları, bu arada annesinin oğlu için beslediği umutları da söndürüyordu. Önleyemiyordu. Hızla boy atıyor, kilo alıyor, üstündeki gömlek de daraldıkça daralıyordu. Yırtmak. Kaçmak...” (Ağaoğlu, Ü.B. K.,2007: 65).

Romanda özgürlük talebinde bulunan bir diğer kahraman da Murat’ın ablası Kısmet’tir. Yıllarca annesinin ve aile büyüklerinin sözlerinde çıkmayan Kısmet, onların isteği üzerine yaptığı evliliği sonlandırarak kimseye haber vermeden İstanbul’a doğru bir tren yolculuğuna çıkar. Trenden atlayıp atlamadığını tam olarak kestiremediğimiz Kısmet, özgürleşme yolunda en büyük adımı atma cesaretini kendinde bulmuştur.

Romantik Bir Viyana Yazı’nın Kâmil Kaya’sı da özgürlüklerden yanadır. Kütahya’daki öğrencilerinin görünüşlerini değiştirmeleri çok hoşuna gider ve bunu ‘gençlerin eğilimlerini rahatça dışa vurabilmeleri’ olarak açıklamaktan geri durmaz. Eskiden kılık kıyafette uygulanan tek tip kuralların değişmesi özgürleşme yolunda atılan adımlardır. Fakat ona göre gerçek özgürlük şekilden ziyade özde yapılan değişikliklerdir. Özellikle düşünce özgürlüğü Kâmil Kaya için oldukça önemli olup artık bunun sağlanması için adımlar atılmalı, insanlar birbirlerine saygı göstermeyi öğrenmelidir.

“A, Günay, sen saçını atkuyruğu mu bağlıyorsun artık? Yunus zaten oldum olası bir kulağı küpeli. Ben böyle şeylerin bozgun Doğu Bizans, dediğim İstanbulumuzda göründüğünü sanırdım. Demek, Kütahyamız da... Eh işte her yerde birlik-beraberlik... Deli İstanbul’da olan neden burada olmaya, değil mi ya? Eskiden bizim insanlarımız eğilimlerini, özel meraklarını açığa vurmazlarmış, gizli yaşarlarmış. Herkes hep aynı bıyıkla, hep aynı saç traşıyla, hatta benimki gibi hep aynı kruvaze ceketle görünürdü. Şimdi valla hoşuma gidiyor, gençler her şeylerini, zevklerini, eğilimlerini açıkça ortaya vuruyorlar. Ne o? İçinizde bu duruma kızanlar, homurdananlar mı var? Alışılır baylar. Hayatta her şeye alışılır. Baksanıza, geçmişteki o kadar kıyımı bugün yok sayabildiğimize göre?

Sahi dostlarım, neden hep dış görünüşte cesur olunuyor acaba? Neden saç sakal, giyim kuşam daha cansiperane savunuluyor da, iç dünyalar, düşünceler bu kadar bir heyecanla

değiştirilip dışa vurulmuyor? O konuda yeterli bir dayanışma sağlanamıyor, neden? İş bu soruya dayandı mı ortalıkta ya büyük bir sessizlik, ya her yer kan revan.”(Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 75).

Yüzyıllardır insanların ortak sorunlarından biri olan özgürlük kavramları önceleri karşımıza fiziksel olarak birine bağlı olmak anlamına gelen köleliğin karşıtı olarak çıkmıştır. Fakat gelişen teknoloji ve hukuk kuralları kölelik- efendilik kavramını ortadan kaldırmış gibi görünse de sadece şeklen değişime uğratmıştır. Önceleri beden birilerinin isteklerini yerine getiren kişi köle olarak adlandırılırken şimdilerde beynen yönetilen insanlar şekil olarak özgürmüş gibi görünseler bile daha bağımlı ve kısıtlı hayatlar yaşamaktadırlar. Çeşitli dayatmalar, kurallar ve modernizmin getirdiği normlar sayesinde daha çok bağımlı hale gelen insan özgürlük kavramını yitirmiş, kendi başına karar verebilme yeteneğinden vazgeçmiştir. Böylelikle Adalet Ağaoğlu gibi duyarlı bir yazarın bu konuya el atması kaçınılmazlaşmış, aslında insana zor gelen şeyleri yapmanın onu özgürleştirdiği romanlarda sıklıkla işlenmiştir.

5.2.4. İzlenme Hissi

Siyasi baskıların yoğun olduğu dönemlerde insanların birbirlerine olan güvenleri zedelenmiş, bu sebeple kendilerini sürekli takip ediliyormuş gibi hissetmeye başlamışlardır. Siyasi grupların içine karışan bu insanlar, hem devlet tarafından hem de karşıt görüşün taraftarları tarafından izlenildikleri korkusuyla yaşamaya, kendilerini sürekli olarak koruma iç güdüsüyle hareket etmeye çalışmaları sebebiyle tamamen içe kapanık bireyler olmuşlardır. *Bir Düşün Gecesi* 'nin Tuncer'i de Ali Usta'ya Yıldız'dan bahsederken onun sevgisinin bir tuzak olabileceğinden şüphelendiğini söylemesi üzerine Ali Usta, Tuncer'e karşı gelmiştir. Dönemin gençleri arasında iyice yayılan güvensizlik problemi aslında insanlar arasındaki ilişkinin bozulmasını isteyen insanlarca yayılmakta ve körüklenmektedir.

“ ‘Ah be oğlum, ah be oğlum Tuncer! Sizler de tümünden ajan-polis meseleleriyle yaşar oldunuz. En kötüsü bu. En kötüsü, insanı kendinden soğutan en berbat şey bu. Her taşın altında bir tuzak var sanmanız. Doğru, temelde var bu tuzak. Ama o tuzaklar tek tek işlerlik kazanıyorsa, onlara işlerlik kazandıracak bir

ortamın da var edilebilmesinden bana kalırsa...”(Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 174).

Üç Beş Kişi’de de üzerinde sıklıkla durulan temalardan biri izlenme hissidir. Her yerde yapılan sorgular, faili meçhuller, gece yasakları, işkenceler insanların sokaklarda yürürken bile ölüm korkusuyla yaşamalarına zemin hazırlamıştır. Murat’ın İstanbul sokaklarında gece vakti Ufuk’u ararken birkaç kişi tarafından izlenmektedir.

“Murat’ın gözleri, taa ileride bir dizi sıralanıp giden sokak lambalarında: Ardımdan gelenler birkaç kişi olmalı. Ayak sesleri gittikçe yaklaşıyor... Yaklaşıyorlar... Ben hızlanıyorum, onlar da hızlanıyorlar. Ben yavaşlıyorum... yavaşlıyorum...” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 63-64).

İzlenme hissine kapılmak bir paronaya halidir. Yoğun siyasi buhranları yaşayan toplumlarda insanların artık kendilerini korumakla yükümlü mercilere olan güveni de sarsılınca sürekli bir huzursuzluk, korku süreci boy gösterir. Adalet Ağaoğlu romanları da hem kişilerin psikolojik yönlerine hem toplumsal olaylara ayrıntılarıyla değinmeleri sebebiyle dikkat çekicidir. Bu hastalıklı dönemin baskıcı havasını daha iyi tasvir edebilmek için bütün çarpıcı olayları başarıyla kullanan yazar, darbeler dönemi Türkiye’inde yaşanan olayları korkusuzca dillendirmiştir.

5.2.5. İşkence

Devletlerin iç ve dış savaşlarda çıkan isyanları bastırmak için kullandığı yollardan biri de işkencedir. İşkence genellikle suçlu olarak kabul edilen şahıstan bilgi edinmek amacıyla yapılır. İnsanlık dışı bu muamele en eski çağlardan beri çeşitli şekillerde uygulanarak hem istenilen bilgilere ulaşılmış hem de diğer insanlara gözdağı verilmiştir.

Türkiye’de de uygulanan bu insanlık dışı yöntem, özellikle sağ- sol olaylarını bastırmak için senelerce kullanılmış, birçok insanın sakatlanmasına, çıldırmasına hatta ölümüne varan olaylarla karşılaşmıştır. *Bir Düşün Gecesi*’nde de hapishanede işkence gören bir grup sol ideolojiye sahip gencin Sami tarafından Tezel’e ulaşarak yardım talep ettiklerini görürüz. Tezel, bu kağıtları alarak Londra’da insan haklarıyla ilgilenen bir

merkeze götürecek, yetkililerin olayla ilgilenmesini sağlayacaktır. Kağıtlarda, gençler yaşadıkları işkenceleri satır satır anlatmaktadırlar.

“...Cebimde minicik harflerle, en az yere en çok şey sıkıştırılarak yazılmış küçücük küçücük kağıt parçaları var. O kağıtlar cebime nasıl girdi, o elektrik akımı verilmiş göğüsler, sökülmüş tırnaklar, burulmuş hayalar, sigarayla yakılmış deriler nasıl girdi cebime ve ben böyle, buraya, Thames’e bakan bu odaya nasıl geldim?” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 65-66).

Hapishaneden yeni çıkan Ömer de işkenceye maruz kalan insanlardandır. Düşünceleri sebebiyle içeriye alınıp umulmadık hakaretlere uğrayan Ömer, bir şey bilmediği anlaşıncı serbest bırakılmış; fakat, erken bırakılması sebebiyle arkadaşları tarafından muhbirlikle suçlanmıştır. İşkence yapanların gözlerinin dönmüş olduğunu, artık insanlıktan çıkarak saldırgan bir köpeğin ruh haline büründüklerini düşünen Ömer, inceliklerden yoksun olmaları, herkesin daha çok bedenine zarar vermelerine sebep olmuş, karşılaştıkları insanlara hep aynı muameleyi göstermişlerdir.

“... İşkence... O kasaplar, o cellatlar, o uşaklar, o karanlık suratlılar; adına işkenceci denen, ellerine düşürdükleri kimselerin hangi anda en çok neye karşı duyarlı olduklarını tek tek bilebilselerdi, işlerinde çok daha büyük başarı sağlardı. Neyse ki, bir köpek kimin neden korktuğunu ne kadar bilebilirse, ancak o kadar bilebiliyorlar. Herkese ayrı biçimde havlıyor, ama dişlerini aynı biçimde geçiriyorlar. Bu nedenle bana orda yapılanlar, içerdeki o ulumalar vızgeldi de, çıkınca... Ama çıkınca... Ne de olsa dışarı, insanlar arasına çıktığına inanıyor kişi...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 148).

Bir grup insan işkencenin karşısında yer alırken *Bir Düşün Gecesi*’nin kimi karakterleri kendilerine dokunulmadığı için işkenceyi onaylamış hatta işkencecileri takdir bile etmişlerdir. Ayşen’i bu konulara ne kadar duyarlı olduğuna inandırmaya çalışan Tümgeneral’in oğlu Ercan da babasına karşı olduğunu onunla bu konular hakkında hep konuştuğunu söyler fakat bu sözleri pek de inandırıcı değildir. Buna rağmen Ercan’ın işkenceyi onaylamayan bu hali Ayşen’e göre Babası İlhan ve annesi Müjgân’ın tavırlarından çok daha iyidir. Çünkü annesi ve babası, işkence taraftarı bir tutum takınmaktan geri kalmazlar.

“...Bak Ayşen, ben de onaylamıyorum işkenceyi. Babamdan hesap bile sordum. Engel olun, dedim. Kaç kez. Hakan

gibi küsmeden bağları tümüyle koparmadan konuşmaya çalışıyorum onunla. İnan. Ama...

Ardından bu ‘ama’lar, ‘fakat’lar, ‘lakin’ler, gelmesi bazen on Ercan’a bile on dakikadan fazla dayanabileceğimi sanıyorum. En azından ‘Oh olsun onlara... Ellerine sağlık aslan ordumuzun, CIA’nın, Kontgerilla’nın, Mit’in’ falan demediği için. Çünkü babamdan buna benzer laflar duyuyorum. Annemden buna benzer laflar duyuyorum. Babaannemden bile buna benzer lafların suyunun suyunun suyunu duyuyorum.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 286).

Roman karakterlerinin hepsinin zihninden farklı işkence olayları geçerken Ömer de gecenin ilerleyen saatlerinde gördüğü işkenceleri hatırlamaya başlar. Sürekli tuvalet yıkatılan, dövülen, çeşitli hakaretlere uğrayan bu profesör, sinirleri bozulunca güldüğü için daha fazla işkence görmüş, işkence gördükçe gülmüştür. Nihayetinde işkence yapan askerler, Ömer’in ve Ömer gibi aydınların tuhaf olduklarına ve bunlar için yeni işkence metodlarının uygulanması gerektiğine karar vermişler, davranışlarının şiddetini giderek arttırmışlardır.

“ ‘Kendine gel Prof.!.. Burası senin üniversiten değil. Hadi bakalım, yıka şu bokları!..’

Gülümseyerek yıkıyorum helânın boklarını. ‘Gülme Profesör, gülme! Yalatırım şimdi haa!..’ Herif beni kolumdan yakalamış, amma da tartaklıyor. Böyle çıldırmış gibi tartaklayıp durmasa, gülmeyeceğim. Gençliğimde de benzeri gülme krizlerim tutardı. En çok kızkardeşim Zeynep’in şımarıklıklarına kahkahayı basınca, o da ‘Gülmesene, gülmesene!’ diye üstüme çullanıp iyice zıvanadan çıkınca... Adam beni tartaklayıp durmasa gülmezdim. Helâyı da daha iyi yıkıyabilirdim. Elimde değil. O başımı duvarlara sürttükçe gülüyorum. Ben güldükçe adam zıvanadan çıkıyor: Bu aydın takımıyla başımız derte kumandanım. Bunlara yeni yöntemler uygulamalı... Hadi Prof., kalk bakalım, yürü benimle!..Gülümsüyor albayım, gördünüz mü, gülümsüyor!.. En çok bu adam çileden çıkarıyor beni albayım. Albayım, emredin, bunu başkasına versinler, yoksa delireceğim albayım!.. Öyle mii, bağlayın şunun ayaklarını ulan!..” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 328).

1971 muhtırası sonrasını yani Türkiye’nin kaldığı yerden devam etmeye çalıştığı dönemi anlatan *Hayır...*’da ise işkencenin hala sürdüğü hatta daha sertleştiği anlatılır. Belli olaylar işkenceyle bastırılınca bu artık insanları silikleştirme metodu olarak sık sık kullanılır olmuş, hatta bu işte uzmanlaşmıştır. Ama bir taraftan da bu

görüş farklılıklarını, insanların değişik düşünceleri hala dile getiriyor oluşunu tamamen önleyememiş olmanın burukluğu içerisinde dirler.

“...Dün burada yine elli beş öğrenci coplandı. Bildiğin çevreler, küçük küçük kımıldanışlara karşı bile şimdi çok daha öfkeli, ama daha az telaşlılar. Bence için için, ‘O kadar sert gittik, yine olmadı’ diyorlar, ancak kendilerine göre ‘oldurmaktan’ düne oranla biraz daha eminler. Sermaye kendini, yerine biraz daha yerleşmiş duyuyor. Yıllardır televizyonların, gazetelerin, dergilerin başköşelerini işgal edip durmalarının başka bir anlamı var mı?...” (Ağaoğlu, H., 2010: 18-19).

Artık yurt dışında siyasi mülteci olan Engin de *Hayır...* romanında düşüncelerinden ve yaşadıklarından haberdar olduğumuz bir isimdir. Engin, sol grupların eylemlerine katılması sebebiyle yıllarca hapis hanelerde yatmış, daha sonra ise Hollanda’ya gitmek zorunda kalmıştır. Kimi insanlar yaşadıklarını reklamlaştırmak yolunu seçerken Engin kendi kabuğuna çekilmiş, hayatını sükûnet içinde geçirmek istemiştir. Bu dönemlerde yaşana işkencelerin kaleme alınmasını hem onaylamış hem de popüler oluşa karşı çıkmıştır. Acılarından para kazanan insanları kınarken, işkencelerin gelecek nesiller tarafından bilinmesini önemsemiştir. Fakat, işkence gören bir grubun bundan kazanç sağlarken, belki daha ağır işkencelere uğrayanların unutulması da Engin’e göre adaletsizliktir.

“Acıların, bütün insanlığın yararı amacıyla da olsa kullanılması Engin’e her zaman ters geldi. Tutukevlerinden bir kahraman gibi çıkmamak, yurtdışında siyasi sığınmacılığını tek başına bir marka olarak kullandırmamak için kendini çok özel eğitimlerden geçirmesi gerekti.

Başka bir karlı dalın altında başını eğiyor: İşkenceyi, işkence görenleri, işkenceciyi konu edinen kitapların çoksatar oluşu bile beni hep ikilemler içinde bırakmıştır. Acılar satılıyor. Ama eziyet mekanizmasının, haksızlıkların da gözler önüne serilmesi zorunlu. Yapılan insanlık dışı işlemler, yaygın biçimde bilinmeli. Fakat, beni tedirgin eden şu: Çektikleri kimine ün sağlar, onları birer kahraman yaparken, kimileri yitmiş hayatları, hastalıklarıyla unutuluşun içine bırakılıyor.” (Ağaoğlu, H., 2010: 170-171).

Fikrimin İnce Gülü’ndeki işkence mağduru bir karakter de öğrencilik yıllarında sol eylemlere karışan Vedat’tır. Vedat, fakülteyi yarıda bırakarak Kapıkule’de memur

olmak zorunda kalmıştır. Fakat dışarıda gördüğü haksızlıklar onun işkence gördüğü hapishaneyi bile özlemesine sebep olmuştur.

“Vedat’taki hesap sorma yine kendine dönüyor. Ses etmeden çekiliyor, gidiyor; önü camlı kapıya giriyor: Ne oluyor bana? Neden çabucak gerileyiveriyorum? Tabanlarımı yardıklarında bile gerilememiştim ben.

İçerde olmaya yeniden bir özlem. Bu sabah ikinci kez...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 29).

Romanın başkahramanı Bayram ise askerliğini yaptığı Doğu illerinde işkence yapılan insanlara rastlamış bu sebeple karşısına çıkan askerlerden ve polislerden ürker olmuştur. Karşısında ceza yazmak için dikilen iki trafik polisi Bayram’ı bir ara Diyarbakır Cezaevi’nde askeri şoförlük yaptığı günlere götürür. O dönemde polislerin her ‘lütfen’ dedikten sonra karşılardakine gayet sert davrandıklarını hatırlayarak trafik polisi ona ‘lütfen’ der demez sorgusuz sualsiz ona kesilen cezayı ödeyip oradan hızla uzaklaşır.

“Memur, akı kirli gözleriyle iyice gaddarlaşıyor:

‘Lütfen çabuk olalım... Lütfen meşgul etmeyelim...’

Bu ‘lütfen’lerdeki lütfensizlik, bu ‘lütfen’lerdeki kırıp dökücülük Bayram’ı, bir daha belini hiç doğrultamayacakmış gibisinden hırpalıyor, tüketiyor. Diyarbakır Cezaevi’nde ‘lütfen’ eşliğindeki her başlangıcın ardından mutlaka tekme, tokat, tükürük, kan, haykırmaya geldiğini, peşine bunlardan birini ya da hepsini birden takmamış hiçbir ‘lütfen’in ağızlarında harcanmadığını buluveriyor birden. Beyninin derinlerinde, hep ayrı yerlerde durup durmuş olan ‘lütfen’lerle o tokatlar, tekmeler, o tükürükler, kanlar, o haykırmalar ancak şimdi, şurada, memurun akı kirli gözleri önünde birbirine ulanıyor; bir bütünlük kazanıyor...

“Bayram altmış lirayı hemen verdi. Sonra, çok çabuk kaçtı memurun yanından. Balkızı’nı hırpalayacağını, motorunu yoracağını hiç düşünmeden, cip hoplatır gibi birkaç kez hoplatarak kaldırıp sürdü yola.” (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 88-89).

Bayram, çok kereler böyle işkence olaylarına şahit olmuş, önceleri çok yadırgarken, sürekli karşılaştığı bu muameleleri sıradan bulmaya başlamıştır. 1971 yılında ilk kez işkence gören bir gençle karşılaşınca bu olayda insani duygulardan çok hayvani bir yan bulmuştur. Kendi katırına bile o kadar işkence etmediğini hatırlayıp bu

insanlara acımıştır. Daha sonraki seferlerde ise alışıp vicdanını susturmayı başarmış hatta kendisi de artık bu insanları hırpalamaya başlamıştır.

“1971 yılının yaz aylarında Bayram, cipine ilk kez ağzı yüzü şişirilmiş, kasıkları tekmelenmiş bir delikanlıyı bindirdiklerinde epey tedirgin olmuştu. Bazısı çocuk yaşında, bazısı babayiğitlik çağının tam ortasındaki bu insanların elleri kolları bağliırken dipçiklenmelerinde bir kancıklık bulmuştu: Kim insan, kim hayvan? Ben, bizim inat katıra bile vuramazdım böyle. Kır at da, önü sonu kocamış, hep yiyen bir attı. Amcam onu vurduğunda, sebebini bildiğim halde, kara göründü amcamın yüzü bana. Kötü göründü. Taş yağmuruna tutmak bile istedim onu. Yanından kaçtım. Şimdiyse...

İkincisinde, üçüncüsünde tedirginlik azaldı. Kendi kendisiyle kavgası duruldu. Açıklıkla bilemediği bir şeylerden utanıyordu: Öyle ya, amcam hiç değil alnından bir vuruşta kır atı... acısını duyurmadan... Gene de atın bakışına utanmadan dayanmaya... Değil ki böyle...

Giderek utancı da yatıştı. Sonra da kanıksadı. Sanki cip sürücülüğü görevinin içindeydi artık sivillerin tekmelenmelerine seyirci olmak. Onların, bir hücreden ötekine sille yumruk götürölmelerine tanık olmak. Tanıklığa alıştıkça bu çorbaya kendinden de biraz tuz katmak.” (Ağaoğlu, F.İ. G., 2010: 226-227).

Bir zaman sonra artık işkence etmeye gitmek Bayram’da şenliğe gitmeye benzer bir hal almış, yanındaki rütbeli askerler yakaladıkları sigara kaçakçısını döverken o da hiçbir yetkisi ve sebebi olmadığı halde adamı dövmüştür. Bayram, en kötü durumlara düştüğünde ve insanların ona acımadığını gördüğünde yapmış olduğu bu olayları hatırlamış ve acıma duygusunun ne olduğunu daha iyi anlamaya başlamıştır.

“Ay ışığında cipi deli gibi sürmüştü. Bir şenliğe gidercesine... Getire getire kimi getirdiler Bismil’den? Bir sigara kaçakçısını. Kanıksamanın zehrini yatıştırıcı değil bu. Üsteğmenin iki tokat atışı, çavuşlardan birinin, sırtından şöyle bir itiverişi sigara kaçakçısını. Hepsi bu. Bu işin, bu kadarcıkla bitmesi Bayram için artık büyük eksiklik.

‘Ben o garibin böğrüne niye vurdum?’” (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 228).

Üç Beş Kişi’de işkence gören karakterler sol ideolojiye sahip olan Ufuk ve Kardelen’dir. Birlikte afişler asıp mitinglere katılan bu iki arkadaş, bir gece gözaltına alınarak işkenceye tabi tutulmuşlar, o günden sonra da bir daha hiçbir zaman eski

huzurlarına ve yaşama sevinçlerine kavuşamamışlardır. Fakat bu kader ortaklığı onların dostluklarını pekiştirmiş, zor zamanları birlikte atlatmanın getirdiği güveni birbirlerinde bulmuşlardır.

“...kaç yıllık arkadaşım. Birlikte astığımız afişler, taşıdığımız pankartlar, okuduğumuz kitaplar, tartışmalarımız, en önemlisi de hiç birinizle olmayacak en büyük yakınlığımız; gözler bağlı, ayaklar suda...”(Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 87).

İnsanın olduğu her yerde haksızlıklar, kavgalar muhakkak olur. Fakat gücü kendisinden daha az bir insanı savunmasız bırakarak ona hem fiziksel hem de ruhsal şiddet uygulamak insanlık dışı bir yöntemdir. Hukuk devletlerinde kişiler bir suç işlediklerinde mahkemelerce yargılanır ve gereken cezayı alır. Hiçbir devlet gücünün korumak zorunda olduğu insanları her hangi bir mahkeme kararı olmaksızın bir yerlere kapatarak işkence yapmaya kesinlikle hakkı yoktur. İşkence aslında bedenden çok ruhu tahrip eden bir olay olduğu için kişinin her türlü hakkının elinden alınması demektir. Ülkemizde de sık sık görülmüş olan bu olaylar siyasi içerikli hemen her romanda değinilmeden geçilememiş konulardan olması bakımından dikkat çekicidir. Adalet Ağaoğlu da hemen her romanında değindiği siyasi konuların yanında işkenceye, işkencenin uygulama şekillerine ve insanlar üzerinde bıraktığı derin izlere değinmeden edememiştir.

5.2.6. Tecavüz

Tecavüz işkencelerin hem en ileri boyutta hem de cinsiyete yönelik olduğu için en çok onur kırıcı olanıdır. *Üç Beş Kişi*'de yapmış olduğu sol eylemler sebebiyle göz altına alınan Kardelen'in karakolda polisler tarafından tecavüze uğradığını ve bu ağır işkencenin onun bütün hayatını etkilediğini görürüz. Gelinliğini diktiği günün gecesi, Kardelen yine bu korkunç olayı hatırlayıp çaresizlik duygusu içinde kıvrınmaktadır.

“...Bu gece, kaçınıcı kez, zorla ayrılmış bacakların arasını bir savunu gibi, gelinliğini öyle yukarı kaldırıp gururla bakıyor: Güzel oluyor... Bir zamanlar, zıfak geceleri, kızlığı gitmiş gelinler için ölüm geceleriymiş... Şimdi, kimilerimiz, hiçe sayarak, yok sayarak bacak aralarına zorla sokulmuş...şey...sokulmuş...” (Ağaoğlu, Ü. B. K.,2007: 74-75).

Kardelen, evleneceği gence de başından geçen bu tecavüz olayını anlatmış, yaşadığı zor olayı bir türlü unutamamanın verdiği çaresizliği nişanlığıyla paylaşmıştır.

“...Bilmek istersen Tahir, ki bilmen gerek, ikisi de ayırıp bacaklarımı ... zorla girerlerken, gözlerimin önüne gelincik tarlaları, akarsular, ak köpükler üstüne konup kalkan minicik binlerce kuş getirdim. Haykırdım, haykırdım...” (Ağaoğlu, Ü.B. K.,2007: 75).

Tecavüz günlük hayatta artık sıkça karşılaştığımız özellikle kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin en uç noktalarındandır. Fakat, tecavüzün işkence şeklinde kullanılması hem insanın insanlığına hem de cinsiyetine yöneltilmiş en büyük hakaret olması sebebiyle en ağır aşağılama şeklidir. Siyasi olayların fazlaca arttığı dönemlerde güvenlik güçleri tarafından uygulanan yöntemlerin başında gelen tecavüz adalet Ağaoğlu'nun *Üç Beş Kişi* romanında da Kardelen üzerinden parmak basılan bir sorundur.

5.2.7. Cezaevi

Bir Düğün Gecesi'nde Ömer'le birlikte anlatılan cezaevleri genellikle siyasi suçluların içerisinde çeşitli işkencelere maruz kaldıkları yer olarak akıllara kazınır. Ömer, düşünce suçu sebebiyle girdiği cezaevinden çıktıktan sonra kendi benliğiyle kavgaya tutuşmuş, eski kimliğini ve özgüvenini yitirmiş bir insan olarak karşımıza çıkar. Ona uygulanan sert uygulama artık belleğine kazınmış, hayatını alt üst etmiştir.

“ ‘Kendine gel Prof.!.. Burası senin üniversiten değil. Hadi bakalım, yıka şu bokları!..’

Gülümseyerek yıkıyorum helanın boklarını. ‘Gülme Profesör, gülme! Yalatırım şimdi haa!..’ Herif beni kolumdan yakalamış, amma da tartaklıyor. Böyle çıldırmış gibi tartaklayıp durmasa, gülmeyeceğim.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010:)

Hayır...'da Engin'in, *Fikrimin İnce Gülü*'nde ise Vedat'ın cezaevinde kaldığını öğrenme fırsatı buluruz. Vedat, dışarıda olan haksızlıkları gördüğünde cezaevini özlediğini hisseder. *Üç Beş Kişi*'de de Kardelen'in aynı hisleri paylaştığını, özgür olduğu sanılan sokakların bazen cezaevinden daha denetim altında olduğunu düşünmekten kendini alamadığını görürüz.

“Kalkıyor. Pencerenin önüne gidip dışarıya bakıyor. Karanlık. O derin, ürkütücü sessizlik: Yıllar öncesinin bir tutukevi bile böyle ıssız, yalnızlaştırıcı gelmezdi...”(Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 76).

Dışarıdan bakılınca gayet ürkütücü görünen cezaevleri, o dönemin Türkiye’inde yaşayanlar için bazen dışarıdan daha sıcak görülür. Çünkü içeride birbirlerinin dertlerinden anlayan, ortak acılar çeken bireyler mevcutken dışarıdaki insanlar birbirlerine karşı kayıtsız yaşamaya başlamışlardır. İncelediğimiz romanlarda cezaevinin işkenceyle iç içe işlenmesi o süreçte yaşanan haksızlıkları gözler önüne serer.

5.2. 8. Gece Yasakları

İncelediğimiz romanlar içerisinde gece yasaklarından en fazla bahsedilen roman *Üç Beş Kişi*’dir. Hemen her kahramanın bu gece yasağı sebebiyle telaşlanmasını, kendisini baskı altında hissetmesini bilincinden geçirdiğini görmemiz mümkündür. İstanbul’da yaşayan Murat, ablası Kısmet’in geleceğini ufuk’a bildirmek için bindiği dolmuşta gece yasağı sebebiyle telaşa kapılan insanlar görmüş ve kendisini onların bu duygusunu paylaşırken yakalamıştır.

“...Dolmuştakiler büsbütün tedirginleşebilirlerdi. Zaten gece yasağının başlamasına daha birkaç saat olduğu halde, hepsi, geç kalmışlık korkusuyla, öyle...”(Ağaoğlu, Ü. B.K.,2007: 2).

Kısmet ise bindiği trendeki ölümleri önlemek için asılan uyarı levhalarını devletin halkı –daha doğrusu kendi bekasını-korumak için verdiği buyruklara benzetmekten kendisini alamaz. Fakat ömrünü evde geçiren, buyrukları dinleyerek otuz üç yaşına gelen Kısmet için artık güvenlik için yapılan önerilerin çoğu hayatına pranga vuran zincirlerden başka bir şey değildir. Bu sebeple sarkmaması için uyarılan tren penceresinden sarkınca, annesinin baskısı altında yaşadığı evden kurtulunca kendisini özgür, benliğini bulmuş ve ana rahmi konforuna erişmiş hisseder.

“Vagon kapısına da bir levha asmışlar. Üstüne ‘Kolu çevirmeyiniz, kapıya yaslanmayınız, dışarı sarkmayınız’ diye yazmışlar.-Gece yasağı var, sokağa çıkmayınız! Yasak saat bitene dek bekleyiniz!..-“

Kısmet, kapı camına alnını dayayıp dışarı baktı, bir an bekledi: otuz üç yaşımdayım. Vatandaşım. Özgürüm.

Çok büyük bir soluk alıp verdi. İçinin bütünüyle boşaldığını duydu. Kendini tüy gibi gencecik, dışarının koyu karanlığını okşayan, dinlendirici bir yumuşaklıkta buldu. Nemli, kaygan, en korunaklı bir hazine; ana rahmi!..” (Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 319).

İnsanın kendisini memleketinde bir yabancı gibi hissetmesine sebep olan, onun bir nevi cezaevine hapsedilmesine sebep olan yasaklardan biri de gece sokağa çıkma yasaklarıdır. Devletin himaye etmek zorunda olduğu insanlara gece sokağa çıkma yasağı koyması aslında kendi acziyetinin bir göstergesidir. Geceleri koruyamadığı halkını evlerine hapsederek aslında bu insanları özgürlüklerinden ederek korumak yerine cezalandırmış sayılır.

5.2.9. Savaş

İnsanların kendini ifade edemediği anda şiddete olan meyli başlar. Milletler de böyledir. İletişime geçemedikleri dönemde kendilerini savaşlarla ifade ederler. İster iç ister dış savaş olsun birçok kaybın yaşandığı bu katliam anlarında kaybeden her zaman sıradan halk kitleleri olur. Adalet Ağaoğlu romanlarında da hem içi hem de dış savaşlardan bahsedilmiştir.

Ölmeye Yatmak romanında sık sık işlenen savaşlardan ilki Kurtuluş Savaşı’dır. Bu savaş sonrasında kurulan Türkiye’nin ilk kuşağı olan Aysel ve arkadaşlarının çocukluk dönemi hep savaş hikâyelerini dinleyerek ve Atatürk’e minnet duyarak geçmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında bütün erkekler gibi orduda görev yapanlardan biri de Aydın’ın babasıdır.

Savaştan sonra kaymakamlığa atanan Aydın’ın babası, savaşta mesleğini bırakarak askerlik yaptıktan sonra mesleğine dönen yüzlerce insandan biridir.

“Babamsa halen ilçenin kaymakamıdır. Kurtuluş Savaşı’nda Ulu Önderimizin yanı başında kahramanlıklar gösterip bizlere hür ve şerefli bir vatan teslim etmelerinden sonra, esas mesleği olan kaymakamlığa başlamış bulunmaktaydı.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 32).

1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı'nın yankıları Türkiye'yi de çok derinden etkilemiştir. Savaşa resmen katılmayan Türkiye, bu sancılı dönemi çeşitli barış antlaşmaları imzalayarak atlattmıştır. Buna rağmen tüm yurttaki korunmak amaçlı tedbirler alınmış, tatbikatlar düzenlenmiştir. *Ölmeye Yatmak*'ta kasabadaki arkadaşı Semiha'ya Ankara'da yapılan pasif korunma tecrübesini anlatan Aysel, savaşın çocukların iç dünyasında ne gibi tahriplere yol açtığını daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

“Dediğim gibi Semiha kardeşim, rahatım çok iyidir. Fakat harpten çok korkuyorum. Gerçi patlayan bu harp büyüklerimizin sayesinde, bize hiç ulaşmazmış ama, ne bileyim işte, belki anamdan babamdan ayrı olduğum için olacak, öyle, bazen geceleri korkuyla uyanıyorum. Yerleşme telaşı içinde pek bir şey duymamıştım. Fakat dün, burada hava tehlikesine karşı bir pasif korunma tecrübesi yapıldı. Gökyüzünde birçok tayyareler uçu.” (Ağaoğlu, Ö. Y. 2010: 70).

Aydın ve Galatasaray'dan arkadaşı Metin ise II. Dünya Savaşı'nı daha yakından takip edebilen aydın kesimdir. Almanlar'ın Polonya'yı işgali Aydın tarafından onaylanmazken, her zaman kazanan tarafın yanında olan Metin ve babası Almanlar'ı desteklemektedir.

“ Fakat Metin’in babası Almanlar’ı tuttuğu, Metin de Almanlar’ı tuttuğu için aramızda bir ara biraz soğukluk oldu. Ben Almanlar’ı severim ama Fransızlar’ı daha çok seviyorum ve Almanlar’ın Polonya’ya öyle durup dururken saldırılarını hiç hoş bulmuyorum.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 74).

Devam eden II. Dünya Savaşı ile birlikte bütün dünyaya ölüm haberleri yayılmaktadır. Henüz bir ortaokul öğrencisi olan Aydın da diğer çocuklar gibi savaşta ölenlere çok üzülme ve kendisini savunmasız hissettiği yatılı okulda ailesini daha çok özlemektedir.

“Bir yandan ailemi özlerken, bir yandan da Avrupa’da harpte ölen Fransız, İngiliz çocuklarını düşünerek halime şükrediyorum.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 80).

Romanda sık sık aralara serpiştirilen Ulus gazetesi küpürleri sayesinde II. Dünya Savaşı hakkındaki bilgiler daha ayrıntılı ve dolaysız bir anlatımla anlatıma eklenmiştir. İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki bu şiddetli çatışmaların içerisine böylelikle okur daha rahat girebilmektedir.

“Çemberlayn, Hitler’i Avrupa’daki facianın tek mesulü tutmaktadır.’

‘İngiltere ve Fransa’da Umumi Seferberlik ilan edildi.’

‘İtalya bitaraf.’

‘...Sigfrid hattı üstünde müthiş bir hava muharebesi oldu.’

‘...Hitler geçen hafta ikinci diplomatik mağlubiyete uğramıştır...’” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 83).

II. Dünya Savaşı sırasında çocukluğuna şahitlik ettiğimiz Aysel, seneler sonra karşımıza *Hayır...* romanında bir sosyoloji profesörü olarak çıkar. Seneler içindeki değişimi çok rahat gözlemleyebilen ve bir savaşı deneyimlemiş olmanın verdiği tecrübeyle bilgilerini ve yorumlarını bir makalesinde dile getiren Aysel’ e göre üçüncü dünya savaşı nükleer silahların kullanıldığı, insanların kökünün kazınacağı bir savaş olacaktır. Çünkü en geri kalmış ve açlık sınırında olan ülkelerde bile korunma amaçlı aşırı silahlanma görünmektedir. Bu hal, insanların yaşam kalitesini düşürmekte, halkın devlete verdiği vergiler halka yatırım olarak değil ölüm olarak dönmektedir. Aysel’e göre bundan kurtulmanın tek yolu, silahlanmaktan toplu bir şekilde vazgeçmektir.

“...apaçık ki, üçüncü büyük savaş artık nükleer silahlar savaşı olacak ve bütün savaşların en kısası olacak. Bu, insan türüne karşı en büyük toplu kıyımın programlanması demek... Bugün artık, savunma anlamındaki değeriyle bile, orduların varlığını gerekli görmek, maddi ve manevi gücümüzün yarısı gibi büyük bir oranı bir ‘hiç’e yatırmak demektir. Bu, yaşadığımız süre boyunca, daha kötü beslenmemiz, daha kötü ısınmamız, daha kötü sağlık koşullarıyla yarı yaşar bir hale gelmemizdir. ...Çağımızda bizler, silahlanmayı isteyerek değil, çağdışı kaldığını çoktan görmemiz gereken bu silahlanmayı reddederek daha iyi korunabiliriz, geleceğimizi de çok daha iyi koruyabiliriz...” (Ağaoğlu, H., 2010: 80).

Yıllardır süregelen Filistin –İsrail savaşına değinmek için ise yazar, daha sonra intihar ettiğini gördüğümüz Arap kızı Layana ve Batılı kocası Karl’ı seçmiştir. Batı’yı her zaman beğenip onun arkasından giden, ona değer ve maddi olanaklar sağlayan Doğu her zaman Batı tarafından sömürüldükten sonra terk edilmiştir. Dışarıyı seyrettiği pencereden batıdan doğuya doğru gelen ışık dikkatini çekmekte fakat Filistin’in karanlık kaldığını, buhrandan bir türlü kurtulamadığını düşünmektedir.

“...Sen anlamıyorsun Karl. Bir Arap kızının sürgünü sessizlik ve sevgisizlikle baş edemeyeceğini... Sana anlatamadım. Seni bezdirdim sadece. Özgürlüğünü anladım, seni buralarda yeterli bulunandan fazla sevdim. Öyle sevdim ki, çocuklarımızı verdim. Beni bırakıp gittin.

İşte, camın ötesinde, kısa süren mürekkep laciverdi bir kez daha açılıyor. Birkaç saat önce batıda silikleşen portakal rengi aydınlık şimdi doğuda beliriyor. Kızılık dağılıyor, fakat Filistin sarısı hiçbir yerde görünmüyor.” (Ağaoğlu, H., 2010: 98).

Yazsonu’nda dış savaştan çok iç savaştan ve bu savaşın kurbanlarından bahsedilmiştir. Sağ-sol çatışmaları içinde bulunan Türkiye, çeşitli örgütlerin yaptıkları suikastlar ve gönderdikleri tehdit mektuplarıyla sarsılmıştır. TİT olarak kısaltılan açılımı Türk İntikam Tugayı olan aşırı milliyetçi bir grup, solcu aydınlara suikastlar düzenlemiş ve 1970’li yıllarda başlayan bu eylemler günümüzde de devam etmektedir. Günümüze en yakın eylem Hrant Dink suikastı olarak bilinmekte, hala birçok yazar, siyasetçi ve aydın tehdit mektuplarına maruz kalmaktadır. *Yazsonu*’nda da tatile gitmiş olan yazar, kumsalda TİT imzalı “Savaş Var!” yazısını görünce kendine yönelik bir tehdit olarak algılamaz fakat daha sonra kumlara “Kiminle?” sorusunu yazınca hedefin kendisi olduğunu anlar.

“Beş yıl öncesi, karanlık bir dönemin sonuydu. Ardından daha karanlık bir dönemin geleceğini hiçbirimiz bilmiyorduk. Birtakım umutlar besleniyordu. Kıyımlar duracaktı. Bense, dinlencemin bir sabahında, kumsalda TİT yazısı gördüm. Yazı, kumlara derince kazınmış. Büyük bir dalganın bile hemen silemeyeceği derinlikte. Şimdi böyle çeşit çeşit tugaylar vardı. İNTİKAM, deniyordu. SAVAŞ VAR! SAVAŞA HAZIR OL! Hepsi, TİT imzasıyla kumlarda yazılı. Akşam yürüyüşümde nedense,- sanki bir oyun- ben de ‘Savaş var!’ın altına incecik bir çöple küçük bir ‘Kiminle?’ yazdım. Geniş kumsalda in cin top oynuyordu... İçimde, dudaklarımda aynı şarkı, kumsala yürürken, gözlerim ansızın bir akşam önce yazdığım kendi ince yazıma ilişiyor. Benim minik sorunun yanında kocaman bir yanıt görüyorum: SENİN GİBİLERLE.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 17-18).

Üç Beş Kişi’de ise ülkedeki savaştan bi haber yaşayan Rifatzâde ailesinin vurdumduymazlığı anlatılır. Kore Savaşı’na pek de duyarlı olmadıkları halde kutlanacak bir sebep buldukları için sevinen bu aile köşklerindeki şenliklerin sayısını arttırmışlardır.

“... ‘Savaş bitti, savaş bitti!’ diye bağırıyordu. Ne savaşı bitmişti acaba? ...Daha önce bir savaş vardıysa bile, o savaş sürerken de köşkte aynı şenlikler düzenlenip durmuştu...” (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 253-254).

Siyasetin olmazsa olmaz konularından olan savaşlar, 1923-1975 yılları arasındaki olayların anlatıldığı Ağaoğlu romanlarında da önemli yer kaplamıştır. Hem toplumsal hem bireysel psikolojinin anlatıldığı romanlarda çocukların, gençlerin yaşlıların, aydınların, zengin ve fakir kesimin bakış açıları ayrı ayrı verilmeye çalışılmış, çok yönlü bir iç ve dış savaş tahliliyle muhatap olmamız sağlanmıştır.

5.2.10. Siyasal Suçlar

Devletlerin ülkenin manevi zarar görmesini önlemek için koydukları çeşitli kuralları da vardır. Cinayet, hırsızlık, adam kaçırma, tecavüz gibi kişilerin şahsına yapılan müdahalelerin dışında devletlerin işleyiş yapısını bozacak olan çeşitli faaliyetlerde bulunmak da suç unsuru taşımaktadır. İşte bu toplumsal suçlar, siyasi suçlar kapsamına girmektedir.

Ölmeye Yatmak’ta İlhan’ın abileri; *Bir Düğün Gecesi*’nde Tezel’in kocası Mehmet, Ömer, Ayşen, Gül; *Hayır...*’da Aysel, Engin siyasi suç işledikleri için yargılanan karakterlerdir.

Fikrimin İnce Gülü’nde ise, Kapıkule’de çalışan Vedat, cezaevine siyasi suçtan ötürü girmiştir. Ayrıca Bayram’ın Almanya’dan dönüşte yolda çobanlık yaparken karşılaştığı çocuğun babasının da siyasi suçtan öldürüldüğünü öğreniriz. Çocuk, o günlerişokunu üzerinden atamamış, babasız kaldığı için çobanlık yapmak zorunda kalmıştır. Bütün hayatını etkileyecek olan bu olayın duyulmasını istemez çünkü bu olay onun devletle ilişkilerini zedeleyecek niteliktedir.

“Askerlerin, jandarmaların vızır vızır dolandığı günlerde babamı niye vurduklarını öldür Allah söylemem buna. Elin herifi. Huyulu mu, huysuz mu, nerden bilirsin? Ben buna, ‘Babamı siyasi diye vurdular’ diyecem, ‘ondan böyle...’ diyecem, bu da kalkacak, gidip benim Ankara’daki işimi bozacak.”(Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 252).

Bunların yanı sıra *Üç Beş Kişi*'de Ufuk ve Kardelen'i de siyasi suçlular arasındadır. Bu sebeple cezaevine girmiş, çeşitli işkencelere katlanmak zorunda kalmışlardır.

Siyasi suça karışan kişilerin devlet tarafından gözetimde tutulması ve önemli görevlerden men edilmesi hatta yurt dışına sürgüne gönderilmeleri yıllarca dünyanın her ülkesinde görülen cezalandırma şekilleri olmuştur. Hatta bir ülkedeki siyasi suçlunun diğer bir ülkeye sığındıktan sonra orada himaye edilmesi kimi zaman ülkeler arası anlaşmazlık konusu bile yaratmış, savaş sebepleri arasında gösterilmiştir. Tezimizin konusu olan romanların da ağırlıklı olarak işlediği temalardan biri olan siyasi suçlar tüm dünyanın hala üzerinde önemle durduğu bir konu olması bakımından önem arz etmektedir.

5.2.11. Düşünce Suçları

Türkiye'de ve birçok demokrasi yoksunu ülkede insanların fillerinin yanı sıra beyinleri de denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Yüzyıllardır süregelen bu uygulama, insanların düşüncelerinden dolayı cezaevlerine atılmasıyla sonuçlanmıştır. Kimi zaman fiili bir suç işleyenden çok işkence ve baskı gören düşünce suçluları, insanların hiçbir zaman toplum içinde ya da kendi başlarına beyinlerinden geçeni dışa vurmamaları gerektiği konusunda göz vermek için kullanılmışlardır. İktidarı eleştirmek, onu olumsuzlamak güç sahibi olanlarca böylelikle susturulur ve yöneten kesim yönetimi kendi isteğine göre şekillendirmeye devam eder.

Hayır...'da da Aysel'in yazmış fakat yayınlamamış olduğu bir makale sebebiyle yargılandığını, aylarca mahkemelerde kendisini savunmak zorunda kaldığını görürüz. 1971 muhtırası hakkındaki düşüncelerini anlattığı ve Nihat Erim hükümetini eleştirdiği makalede yazılanlar iktidarı kızdırdığı için evi aranarak, kitapları ve eşyaları dağıtılarak apar topar mahkemeye getirilmiştir.

“ ‘İyi ama, şimdi ben burada neye göre yargılanıyorum? Dağıtımı bile yapılmamış, üstelik de adıma gölge düşürerek beni içine tıktıkları hücreden ötürü yapılamamış bir yazı nedeniyle... Başkalarına mal olması çok baştan engellenmiş görüşler için. Bu

görüşler salt el yazısıyla, henüz düşünce bile olmayan bir taslak...'

Ah, bıraksalardı, hazır eline fırsat geçmişken, sözlerine şunları da eklemek isterdi: bu ülkede pek çok aydına yapıldığı gibi, bir gece kapım çalınıyor, içeri girilip kitaplarım yerlere yıkılıyor, dosyalarım, kâğıtlarım karıştırılıyor; birçoğu alınıp götürülüyor; bundan üç yıl sonra da kendimi burada, karşınızda buluyorum. Özel hayatlar bile ortadan kaldırılıyor. İnsanın evinin içi gibi, kafasının içi de denetim altına alınmak isteniyor.” (Ağaoğlu, H., 2010: 50).

İnsanların düşündüklerinden dolayı yargılanması, beyinlerine prangalar takılıp gözcüler yerleştirilmek istenmesi bireyi insani hak ve özgürlüklerinden men etmekten başka bir şey değildir. Düşünmeye ve düşündüklerini açıkça dile getirmeye alışmamış baskı toplumları geri kalmaya mahkum, sürekli yönetilen toplumlar olmuşlardır. Yüzyıllardır aşılamayan “düşüncenin bir suç olması” durumu Aysel’in şahsında zamanın aydınının sorunu olarak gözler önüne serilmiştir.

5.2.12. Muhbirlik

Baskı altında tutulan, düşünceleri suç sayılan toplumlarda kendi çıkarlarını ellerinde tutabilmek için iktidara olup bitenleri özellikle de karışık görüşleri aktaran şahıslar muhakkak çıkar. Bu şahıslar kimi zaman devlet büyüklerinin takdirini kazanmak için muhbirliğe başvururken kimi zaman da sadece kendilerini tatmin etmek, sevmedikleri kişilere zarar vermek adına çalışırlar. Siyasi olayların insan hayatının da üzerinde tutulduğu toplumlarda daha fazla karşılaştığımız muhbirlerin aslında kullanıldıkları merci tarafından da sevilmedikleri ve güvenilmedikleri bilinmektedir.

Adalet Ağaoğlu romanlarında da sıkça işlenen bu konu, *Ölmeye Yatmak*'ta Aydın'ın Aysel'i öğretmenine şikâyet ettiği sahneyle başlar. Yılsonu müsamesesi için sahne gerisinde hazırlanan çocuklardan bazıları tam olarak istenilenleri yerine getirememiştir. Bunlardan biri de annesiyle kavga etmesi sebebiyle saçını ördüremeyen Aysel'dir. Öğretmen Dünder, Aysel'in saçlarını örmediğini fark etmez; fakat, Aydın Aysel'in saçlarının örülmediğini öğretmenine hatırlatarak Dünder Bey'in takdirini kazanacağını düşünür. Halbûki Dünder Bey, bu davranışı hiç beğenmemiş, Aydın'a içten içe öfkelenmiştir.

“Çocukların arasından bir parmak kalktı. Kaymakam’ın oğlu aydın, en şıkları, yüreklilikle bağırdı:

‘Aysel saçlarını örmemiş ama öğretmenim!..’

...Öğretmen Dünder’ın içini öfke bürüdü. Aysel’den çok Kaymakam’ın oğluna kızıyordu: bu oğlan da ikide bir, birini gammazlar. Pis şımarık...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 5).

Aydın’ın Galatasaray Lisesi’nden arkadaşı Metin’in babası Ahmet Bey de medya patronu olması sebebiyle önemli bilgilerden haberdardır. Fakat sürekli görüştüğü ve kendisini ticaret müşaviri olarak tanıtan Mister Herman Ahmet Bey’in zihninde çeşitli soruların oluşmasına sebep olmuştur. Mister Herman dünyadaki ülkelerin en gizli bilgilerini bazen Ahmet Bey’e söylemekte ve Ahmet Bey’in onun Amerikan casusu olduğu şüphelerini iyice kuvvetlendirmiştir.

“Mister Herman, her şeyi bu kadar inceden inceye öğrenmişti işte. Bir adam bir başka ülkede, bir başka ülke üstüne her şeyi böyle inceden inceye biliyorsa, ondan çekinmek de gerekir. Ahmet Bey böyle düşünüyordu. Durmadan kalın çerçeveli gözlükleriyle oynuyor, Mister Herman’ın İstanbul’daki gerçek işinin ne olduğunu bulmaya çalışıyordu. Bir ticaret müşaviri için Mister Herman’ın kulağı fazla delikti.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 257).

Hayır...’da ise karşımıza Doçent Aysel’i ve Engin gibi sol görüşlü öğrencileri yönetime şikayet eden muhbir Cemal çıkar. Üniversitenin yeni sekreteri Aysel, Cemal’i sorduğunda Cemal’in yaptığı şeyleri ona söylemiş, onun muhbir olduğunu açıklamıştır.

“ ‘Aslında ben size Cemal’den söz edecektim.’

İrkildi mi, şaşırdı mı, sıkıldı mı? Şimdi ne ilgisi var Cemal’in?

‘A, evet. Eskiden sizin işinize o bakardı, değil mi?’

Kadının yüzü iğrentiyle buruşmuştu:

‘Hayır. Onun işi benim işim değil. Onun işi muhbirlikti, ajanlıktı, her çeşit bokluktu... Ah, özür dilerim.’” (Ağaoğlu, H., 2010: 116).

Yeni sekreter Tülin Hanım, Cemal’in ruh hastası olduğu için muhbirlik yaptığı kanısına varırken, Aysel bunu Cemal’in çıkarıcılığına bağlamaktadır.

“... Zaman bana şunu çok iyi öğretti Aysel Hanım. Muhbirler de, ajanlar da ancak Cemal gibi ruh hastalarından çıkar. Ancak onlar bu kadar kolay kullanılırlar...”

Tülin Hanım yine de çok iyi niyetliydi. Çıkarcıları da ruh hastaları arasına kattı.” (Ağaoğlu, H., 2010: 120).

Yıllar sonra Cemal artık iktidarın işine yaramamaya hatta başına bela olmaya başlayınca yurt dışında bir akıl hastanesine kapatılmıştır. Burada Dr. Bernt adındaki psikiyatrist sayesinde tedavi gören Cemal’in hastalığının anlaşılması için orada siyasi mülteci olarak kalan Engin’den yardım istenmiştir. Cemal, kötü niyetli olması sebebiyle yapılmaması gereken şeyleri gizliden yapma alışkanlığı edinmiş bir bireyken hastalandıktan sonra ne düşünüyorsa açıkça yapmaya başlamış, kötü niyetlerini saklayacak bilinci yitirir hale gelmiştir. Hurda bir kamyonla uğraşıp duran bu eski muhbir, parçaları ayırmak, düzenli bir bütünü bozmak niyetini bu araç üzerine aktarmaya çalışmıştır.

“Cemal, arabayı bırakıyor, evcenlikle karşıdaki garaj bozması yere seğirtiyor, bir an oranın karanlığında yitiyor; hemen geri çıkıyor; bir kriko, bir kerpeten, bir tornavidayla geliyor; gereçleri hurdanın orasına burasına batırıyor; takip çözüyor, büküp gevşetiyor. Sonra da bir adım karşıya geçip, elleri belinde, eski arabaya uzun uzun, ciddi ciddi bakıyor; öfkeli öfkeli bir şeyler mırıldanıyor; yeniden aynı evcenlikle garaj bozması yerin karanlığına dalıyor; ardından soluk soluğa yine köhne arabanın yanında, yine birinin canını bile isteye acıtırmasına, kriko takılmayacak yere krikoyu takıyor, vidası bulunmayan yere tornavidayı dayıyor; büküyor, büküyor...”

Dr. Bernt’in açıklamalarına göre, niyetlerinin gizli hiçbir yanı kalmamış. Aklında ne varsa onu yapıyor. Herkesin gözü önünde.” (Ağaoğlu, H., 2010: 141).

Doktorun koyduğu teşhis de onun güzel bütünlüğe zarar vermeye çalışması şeklindedir. Dr. Bernt sığındığı karanlık garajı da arkasına aldığı karanlık güçler olarak yorumlamaktadır.

“... bu hurda, onun gözünde artık uzağında kalmış bir durumun, belki de birtakım insanların simgesi. İçindeki düşmanlık, saldırganlık eğilimleri her zaman çok güçlü olmuş. Şimdi bunları böyle açığa vurmakta... Bizce garaj, ne bileyim, herhangi karanlık bir köşe, onun saldırganlığını yüreklendiren, ona destek veren yer ya da kişi, kişiler... Tam bilemiyoruz henüz. Şu anda çıkarabildiğimiz sonuç bu. Hurdayla oynamasını, ele

geçiremediği, gizlerini çözemediği hiçbir yanı kalmadığına inanana dek sürdürecektir. Öyle sanıyoruz. Yurttaşınızda, kendi hayatında var edemediği bir bütünlüğü, bütünün güzelliğini bozma eğilimi saptandı.” (Ağaoğlu, H., 2010: 145).

Kişisel menfaatler ya da bütünlüğü bozmak telaşıyla yapılan davranışlar ve bu davranışların yaygınlaşmasına zemin hazırlayan insanlar var oldukça dünyanın her yerinde muhbirlik, casusluk gibi faaliyetler sürmeye devam edecek, savaşların ve çıkar çatışmalarının önüne geçilemeyecektir. Birçok devletin yıkılmasına sebep olan bu faaliyetler ülke içindeki insanların birbirlerine olan güvenini de en aza indirir. Özgür yaşayamayan, özgür düşünemeyen ve düşündüğünü söyleyemeyen kapalı bir toplum meydana gelir. İncelediğimiz eserlerde de muhbirliğin insan ilişkileri üstündeki olumsuz etkisinin sık sık altı çizilir.

5.2.13. Rüşvet

Devlet dairelerinde yapılması gereken şahsi işlerin daha çabuk ve istenilen şekilde gerçekleşmesi için görev başındaki yetkiliye verilen hediyelere rüşvet dendiği bilinmektedir. Devlet memurları işlerini maaşları karşılığında yaptıkları için bu tür hediyeleri ya da paraları kabul etmeleri, işlerini kötüye kullanmaları anlamındadır. Fakat ülkemizde sıkça rastladığımız bu durumlar bazı kurumlarca gelenek haline getirilmiş, rüşvet almadan en küçük iş dahi yaptırılamaz olmuştur.

Bir Düşün Gecesi romanında *Ölmeye Yatmak*’ta işlerini iyi yapmadıkları için Aşkale’ye sürülen memurların rüşvetler vererek İstanbul’ a döndüklerini görmemiz mümkündür.

“Milli Korunma yürürlükteydi. İstanbul’dan Aşkale’ye gönderilenler ise nedense çarçabuk geri dönmüşlerdi. ...Durumu kolay atlatmışlar.”

Bunun yanı sıra İlhan’ın da çeşitli arkadaşları aracılığıyla ucuza arsalar alması, kolaylıkla mal sahibi olup satış yapabilmesi tanıdıklarına verdiği rüşvetler sonucundadır.

“...Yok yahu, sahi mi? Seyran’daki o bağ, sekiz dönümlük o yer sadece üç bin lira öyle mi? Kapatalım şurayı. Çankaya tepesindeki, hani o Dikmen’e ağın sırt var ya, şunu da bir soruşturalım validanım. Yolu suyu yakında yapılacaksa borç harç hemen kapatalım.

...Sonra bir telefon bankaya. Her bankada da bir yakın tanıdığı vardır, nedense... Şimdi de Namık mıdır nedir, o işte: Bana biraz kredi lazım Namıkçığım. Haa, bak ne diyeceğim. Çankaya’nın arkasında bir tarla ister misin, bir tarla?” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 263).

Rüşvet trafiğinin en yoğun olduğunu bildiğimiz yerlerden biri de sınır kapılarıdır. Fikrimin İnce Gülü’nde de ilk anlatılan mekân olan Kapıkule Sınır Kapısı bu tür olayların sık yaşandığı yerlerdendir. Özellikle burada çalışan Nuran Hanım çoköa rüşvet alması ve buradan geçenlere karşı saygısız davranışlarıyla dikkat çekmektedir.

“İş ve İşçi Bulma Kurumu Sınır Şubesi önündeki Açık hava masasına yerleşen Nuran Hanım, daha nöbeti devralırken hofluyor. Kırkına gelmiş, evlenmeyi artık tümüyle aklından silip kendini koyvermiş. Şişmanlığı, kötü toplanmış saçları, bunu söylüyor. Hiçbir şeye direnmiyor. En çok da önüne konulan armağanlara, anmalıklara direnci yok...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 8).

Rüşvetin kol gezdiği bir başka yer de trafik polislerinin kontrol merkezleridir. Ceza yiyen araçlar daha az zararlı kurtulmak, yolda yapılan aramalardan muaf tutulmak için çokça rüşvet verirler. Fikrimin İnce Gülü’nde ise rüşvete direnerek takdir kazanan bir polisle karşılaşırız. Bayram’a ceza yazan bu trafik polisi Bayram’ın cezadan kurtulmaya çalışması üzerine aklından başına gelenler geçer. Özellikle kamyoncuların kaçak mal taşıma esnasında verdikleri rüşvetlerin altının çizildiği bu kesitte, şoförlerin ve trafik polislerinin yaşadıkları zorlukları görmemiz mümkündür.

“Allah belanızı versin hepinizin de! Yerlinizin de, yabancınızın da ... Ulan, gelen geçene kepaze olduk be! Ulan ben üstlerimce sevilip takdir edilmiş bir trafik polisiyim. Altıma boşuna vermediler bu sirenli motosikleti. Ben keyif için dikilmiyorum yollarda, efendi! ... Hiçbir şoförden rüşvet almadım. Yücesoy kamyonlarına bile göz yummadım ben. Patronları haber salıp duruyorlar. Adamlarına beni vurdurtacaklarmış. Vurdurtsunlar da görelim. Yücesoy’lular da

neymiş! Benim arkamda yüce devletim var.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 86).

Hastanelerde karşılaşılan rüşvet trafiği de hiç azımsanmayacak orandadır. Özellikle sahte rapor çıkarmak için uygulanan yöntemlere Bayram’ın köylüsü İbrahim’i çürük çıkartarak onun yerine Almanya’ya gitmesinin anlatıldığı sahnede değinilmiştir. Hastanede çalışan bir laborant rüşvet karşılığı her gün yüzlerce raporu değiştirmiş ve bunu doktorların da yaptığını söylemiştir. Ayrıca yaptığı bu yanlış işin tek sorumlusu o değil, kendi yakınlarına kötülük yapan o insanlardır.

“... Ek kazançları olmasa bu işin, bir gün durur muyum acaba buralarda? Bu pislerin sidik şişelerini, kanlarını, balgamlarını taşır durur muyum ordan oraya? Hadi be! Yarın her biri zengin bunların. her biri kosulup duracaklar artık. Adları zavallı. Adları namuslu. Nah namuslu! Burada ilk laborantlığa başladığımda, ben bunların öz kardaşını sattığını gördüm be. Öz kardaşının sırasını kapmak için bunlar, cebime zorla ellilikler, yüzlükler... Doktor nasıl para kırıyor. O ceplerini doldururken, bana mı kaldı, almam demek?” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 217).

Eğitimden sağlığa, trafikten yöneticiliğe Türkiye’nin her yerine yayılmış olan bu rüşvet kültürü artık insanımızın iliklerine işlemiş hatta rüşvet almayana ‘enayi’ damgası vurulur olmuştur. Günümüz Türkiye’inde de artarak devam eden rüşvet skandallarının önü arkası kesilmemekte artık insanlar bu olaylara şaşırma duygularını bile yitirmektedir. Adalet Ağaoğlu her alanda yapılan bu tür yolsuzlukları gayet ince bir şekilde romanlarına yedirerek gerçekçi ayrıntılar yaratmıştır.

5.2.14. Cinayetler

Adalet Ağaoğlu romanlarında bahsedilen cinayetlerin hemen hepsi siyasetle ilgili cinayetlerdir. Sağ- sol çatışmalarında öldürülenlerin yanı sıra, bu grupların asker ve polisle girdikleri çatışmalarda birçok insanın can verdiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra cezaevlerinde işkenceden ölenler, faili meçhuller, suikastler zamanın en yaygın ölüm şekillerinden olup ölüm yaşı bir hayli aşağılarda seyretmektedir.

Fikrimin İnce Gülü’nde tanışma fırsatı bulduğumuz Almanya işçileri de her ne kadar yurtlarından uzakta olsalar da iç sorunlardan haberdardırlar. Numan ve Rıfkı, kendi aralarında 1971-1973 yılları arasında ölenlerin hesabını yapmaya çalışmakta,

1971 muhtırasının yaşandığı bu karışık dönemin ölüm bilançosunun içinden çıkamamaktadırlar.

“ ‘71-73 arası memlekette eceli gelmeden ölenlerin sayısı kaç, biliyor musun?’ diye soruyor biri.

Heim’da. Numan’ın sesi.

‘Çok olunca akılda tutulamıyor’ diye yakınıyor Rıfkı.

Birbiri ardına adlar saymaya başlıyorlar. Sayılan adları kanıksıyor Bayram. Sanki eceli gelmeden ölenler değil bunlar...” (Ağaoğlu, F. İ. G.,2010: 263).

Yazsonu’nda ise yazar ve gittiği motelde tanıştığı iki genç bu siyasi cinayetlerden bahsederler. Yaşı ilerlemiş ve gençliğinde huzurlu bir ülkenin nasıl olduğu hakkında bilgi sahibi olma şansını yakalamış yazar bu cinayetlere karşı büyük bir öfke duyarken, iki genç içerisine doğdukları karışıklık ortamına alıştıkları hatta bu ortamdan başka bir yaşam şekli tanımadıkları için kargaşaları ve ölümleri yadırgamazlar.

“Derken siyasadan konuşuldu. (Görünmez takılarımızı her yana taşır dururuz, dememiş miydin?)

Delikanlılar, ortalıktaki kargaşayı nerdeyse doğal karşılıyorlar. Hatta, sarışın, mavi gözlü olanı, bu kez içine azıcık da baharat serpiştirilmiş bir iyimserlikle, ‘Her şey, olması gerektiği gibi, efendim’ demişti.

Üstelik, çok sevdiği bir arkadaşı da, bilinmez bir nedenle öldürülmüş. Şaşıtm.” (Ağaoğlu,Y., 2007: 22).

Nevin’in şair arkadaşı Doğan da ülkenin kötü giden halinden, cinayetlerden yılan insanlardandır. Bu kaos ortamında şiir bile yazamayan Doğan yatalak babasına bakarken gençlerin çeşitli cinayetlere kurban giderek ölmeleri karşısında babasının bu kadar acı çekerek yaşıyor oluşuna hayıflanır.

“İşte Doğan. Bozgun Bizans’ında yazardı. Son yıllar, o güzelim dizelerini söyleyemeyecek, onları kurup çatmaya zaman ayıramayacak durumda: yaşamak adına yapılan pek çok işi arasında kötürüm bir babaya bakmak da zorundaydı. ...Ama ufukta tek bir ışıklı nokta görünmemeye başlamıştı. Besbelli, o kıyımlar, gencecik insanların yitip yitip gidişi arasında-işte Güney- yaşlı, kötürüm bir adamın neden hala soluk alıp verdiğine şaşıyordu.” (Ağaoğlu,Y.,2007: 80).

Yazsonu karakterlerinin yaşadığı en büyük kayıp ise Güney’in üniversitenin ilk yılında siyasi sebeplerden öldürülmesidir. Bütün sevdiklerini yasa boğan bu erken ölüm, yakınlarının hayatlarında onarılmaz yaralar açmıştır. Çünkü hayatının baharındaki bir genç yok yere güzel bir bahar gününde yaşama veda etmiştir.

“Güney, Mayıs yağmurlarında yitmemiş miydi? Bunca kolay? Memet, neden sonra, bir mektubunda sormaya yüreklenmişti: Toprağına çok yağmur yağdı mı Güney’in?” (Ağaoğlu, Y., 2007: 86).

Romantik Bir Viyana Yazı’nın Kâmil Kaya’sı da bize geçmişte olan siyasi cinayetleri hatırlatması bakımından önemli bir işleve sahiptir. Roman süresince Osmanlı’daki uygulama ile Türkiye’deki uygulamaların sadece şeklen değiştiğini belirten Hayalci Hoca, Mehmet Paşa’nın Genç Osman’ın öldürülmesi üzerine yeni çerileri öldürmesini gençlere tarih dersinde iştahla anlatışını görürüz. Günümüzde hala devam eden ve töre cinayetlerinden olan kan davası için işlenen cinayetler ülkemizin yıllanmış sorunlarından.

“...Erzurum Beylerbeyi Abaza Mehmet Paşa’nın Genç Osman kanını dava ederek- o zamanlar böyle kana kan davalar vardı, diye bugün yokolup gitmiştir sanmayasınız, kılık değiştirmiştir salt- ortaya bir isyanla çıktığı, ele geçirdiği yeniçerileri katlettiği, işkencelerden işkence beğensinler diye sürüyüp götürdüğü Erzurum yaylalarını... gezdim.” (Ağaoğlu, R. B.V.Y., 2007: 81).

İncelediğimiz romanlarda genellikle siyasi bir sebebe bağlanan cinayetler, günümüzde de hala varlığını sürdürmekte, insanların canını yakmaya devam etmektedir. İnsan huzuru için değil de belli zümrelerin çıkarları için siyasetin yapıldığı her ülke gibi Türkiye’de de siyaset algısı değişmedikçe ve insanların birbirlerine olan tahammülleri yerli yerine oturmazsa bu yersiz cinayetlerin de nihayete ermeyeceği bilinen bir gerçektir.

5.2.15. Grev

Özellikle işçi kesimin haklarını aramak için başvurdukları bir yöntem olan grev Adalet Ağaoğlu’nun da değindiği konulardandır. Bir Almanya işçisi olan Bayram’ın hayatının anlatıldığı *Fikrimin İnce Gülü*’nde 15-16 Haziran 1970’te yapılan büyük işçi

direnışinden de bahsedilmeden geçilmemiştir. Türkiye tarihine damgasını vuran bu en büyük grev romanda şöyle geçer:

“...Derken, radyodan, İstanbul’da işçilerin binlerce yürüdüklerini; işyerlerini bırakıp bırakıp yürüdüklerini duyuverince, kahvedekilerden bir grup ayağa fırlamış, oynamaya, halay çekmeye başlamıştı...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 145).

Greve ve devlete karşı yapılan bütün fiillere karşı olan Bayram, bu haberi radyodan duyduğunda askerliğini yapmakta olan bir erdir. Çok sevinen işçilere katılarak halay çeken Bayram, işçiler tarafından dışlanmış ve sonra kendisi bir işçi olunca da yıllar önce yaşadığı bu tatsız olay sebebiyle işçilerin içerisine dahil olamamış, hiçbir greve katılmamıştır.

Demokratik ülkelerde grev hakkı olan işçilerin ülkemizdeki bu davranışı çok sert müdahalelerle karşılanmış olup, işçilerle hükümeti tamamen karşı karşıya getirmiştir. Bu büyük direniş zamanının en önemli siyasi olaylarından biri olarak tarihe geçmiştir.

5.2.16. Askeriye

Kurtuluş Savaşı’ndan itibaren Türk insanının en kutsadığı mesleklerden biri de askerliktir. Türkiye’nin kuruluşunu sağlayan Atatürk ve arkadaşlarının asker kökenli liderler olması bunda şüphesiz ki büyük rol oynamıştır. Atatürk, hem başöğretmen, hem kumandan olarak görülmekte Ölmaya Yatmak’taki müsamere sahnesinde de Cumhuriyetin kurucusunun bu iki vasfı ayrı şahıslarla bir araya getirilmektedir. Kasabanın Başöğretmeninin sırtının Jandarma Kumandanı tarafından okşanması Atatürk’e yapılan bir gönderme niteliğindedir. Asker her zaman yapılanların onaylatılması gereken bir merci olarak görülmektedir.

“Başöğretmen sahneden, artık perdenin açılacağı bu en önemli anda ayrıldı. Ayaklarının ucuna basa basa geldi, Jandarma Kumandanı’nın yanına oturdu. Jandarma Kumandanı onun sırtını okşadı ve birden çocukların sesi, inceli kalınlı, önlü arkalı yeniden yükseldi.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 10).

Kasaba ilkokulundan mezun olduktan sonra Bursa’da askeri liseye gönderilen Ertürk, dönemin askerinin yetişme şekli hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Askeriyenin erkekleri sert bir imaj içerisine sokma uğraşı, hep güçlü olmak zorunda kalışları Ertürk’ün hayatına da sirayet eder. Kızlarla olan diyalogunun kesilmesi, ağlamamsı ve annesiyle bağının kopması onu mekanikleştirerek duygularını yitirmesine sebep olmuştur.

“Ertürk, Bursa Askeri Lisesi’nde sert adımlarla yürümeyi, sert bakmayı ve sert yataklarda yatmayı öğrendi. Saçını her hafta traş ettirmeyi, öğrenci üniformasının şapkasını yana eğik değil de, siperliği kaşlarının tam koşutuna giymeyi. Kız adı anmamayı, ağlamamayı, anasına değil de babasına mektup yazması gerektiğini...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 128).

Askeri lisede yoğun bir disiplin altında yetişen Ertürk, bir gün okuduğu bir kitap sebebiyle ceza almıştır. Onun üstünde aşırı baskı yaratan bu cezadan sonra Ertürk emredilenden başka hiçbir şeyi düşünmeyen, sormadan hiçbir eylemde bulunmayan bir kukla olma yolunda sağlam adımlarla ilerlemeye başlamıştır.

“ Ertürk, yalnız kaldığı bir cumartesi akşamüstü, caddede dolaşırken kitapçı tezgâhında Dar Kapı adlı bir kitap gördü. ...sonunda Dar kapı’yı almaya karar verdi... Liseye döndü...

“...Bir ara omuzbaşından bir el uzandı. Kitabı Ertürk’ün elinden çekip aldı. Ertürk şaşkın baktı: Nöbetçi subay!

“Ondan sonra bitmez tükenmez günler. Bir sürü sert bakışlı yüzler, gözler. Ardı arkası hiç kesilmeyecekmiş gibi gelen sorular, sorular... Milliyetçi bir öğrenci olarak yetiştirilmeye çalışıldığı bu okulda Dar Kapı’yı okumakla ahlak dışı hareket ettiğini biliyor musun? Övündüğümüz Türk gençliğine kara bir leke sürdüğünün farkında mısınız?

“Bursa Askeri Lisesi’nde Ertürk o günler çok ürktü. Çok gözyaşı döktü. Bilmeden vatana nasıl ihanet edilebileceğini öğrendi sonunda... Disiplin kurulunun kararı geciktikçe gecikti.

“... Ertürk, bu ilk suçundan ötürü bağışlanınca, bir daha bilmeden suç işlememeyi öğrendi. ‘Oku’ diye verdiklerinden gayri hiçbir şey okumamayı, ‘Düşün!’ dedikleri dışında hiçbir şey düşünmemeyi...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 129-130).

Bir Düşün Gecesi’nde damadın babası tümgeneral, dayısı Albay Ertürk’tür. Damadın adının ‘Ercan’ olması da askeriye kan bağıyla bağlı oluşunun sembolüdür.

Kore gazisiz Albay Ertürk, hakkında Ömer, bazı varsayımlarda bulunarak onun düğünde bile Harp Okulu Marşı ya da Kore Gazileri'nin çalınmasını isteyeceğini zihninden geçirir. Ertürk, o kadar askerleşmiştir ki mesleği kişiliğinin her zaman önündedir. Ayrıca herkesi emir eri olarak görmesi ve insanların özgürlüğünü kısıtlaması da ironi ile anlatılan asker davranışlarıdır.

“Böyle bir şeyler diyebilir bana; orkestraya ilk olarak, ilk olarak, yani düğün marşından önce, ‘Harp Okulu Marşı’ nı ya da ‘Kore Gazileri’ ni çalmalarını söylememi isteyebilir emekli albay Ertürk, damadın dayısı. O isterse olmaz. Ben istersem, kimse emekli albayımızın kendisi için bir şey istediğini anlamaz. Çünkü o, kendisi için bir şey istemedi ki bu hayatta, hep vatan için istedi ne istediye. Sen de haddini ve yerini bil Ömer Bey kardeşim Kore’ye sen gitmedin bir kez. Marşını çaldırmak da sana düşer; bu kadarcık bir zahmete katlan artık. Herkes haddini ve görevini bilsin, işte bu kadar!..

Emekli albayla rastlaşmadan garsona ulaşmak da kolay değil. Her köşeyi tutmuş bir hali var.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 10-11).

Fitnat Hanım ise her zaman inandığı İlhan’ın askeriye hakkındaki görüşlerini de onaylamakta, askerin yaptığı her türlü hareketin ülkeyi kurtarmak için olduğu görüşünde oğluya uzlaşmaktadır. Düğüne gelen Hayrettin Paşa’yı gördüğünde aklından asker-devlet ilişkisi geçmeye başlamıştır. Dökülen kan halkın kanı da olsa askerin kullandığı silah her zaman haklıdır ve Fitnat Hanım gibi Kurtuluş Savaşı’nı yaşamış biri için askere kayıtsız şartsız bir güven duyulmadan ülke kurtarılamaz.

“...İşte, koskoca Hayrettin Paşa dakikalardır ayak üstünde. Şimdi memleketin her şeyi bunlardan soruluyor. Onlar başımızda olmasalar, oğlum haklı, canım memleket mahvolup gitmişti. Gine de, bilmem ki işte, ne olsa topun tüfeğin adı kötü.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 141).

Askere göre 1971 muhtırası döneminde düşünmek, farklı fikirler ileri sürmek, grevlere, mitinglere katılmak ‘memleketin temeline dinamit koymak’ tır. Askerin görevi de bu kötü olaylara karışan kim olursa olsun ortadan kaldırmaktır. Fakat bu tarafsızlık hiçbir zaman sağlanamamış, zengin ve nüfuzlu ailelerin çocukları yaptıkları işlerden gayet rahat sıyrılırken fakir ailelerin çocukları işkencelerle, cezalarla ömürlerini tüketmiştir. Bunun en açık örneği Ayşen, babasının ve Hayrettin Özkan’ın yardımıyla cezaevinden çıkarken yakın arkadaşı Gül’ün cezaevinde yatmaya devam etmekte

olduğu için en yakın arkadaşının düğününe gelememesidir. Yazar, böylelikle askerin tarafsızlığını sorgulama fırsatı bulmuş, eleştiriden sakınmamıştır.

“Memleketin temeline dinamit koyan öz oğlu da olsa, gözünü kırpmayacak. Çok tarafsız bir paşa bu. En tarafsızlarından.” (Ağaoğlu, B.D. G., 2010: 315).

Askerin vatana ve vatandaşlara uygulanan haksızlıklara karşı umarsız tavrı kendi oğlunun düğününde de görülmektedir. Düğünde herkesin mutluluktanmış gibi görünen fakat içlerindeki derin acının ve çaresizliğin dışa vurumu olan ağlama hislerine tümgeneralin kayıtsızlığı, askerin öldürdüğü ve baskı altında tuttuğu vatandaşlarına karşı tavrıyla eşdeğerdir. Onun mantığı tamamen askeri bir mantık, bakış açısı duygudan uzak bir bakış açısıdır. Her olay, her karşılaşılan durum elindeki tüfek gibi ikiye ayrılabilir kadar basit ve ilkeldir. Askeriyenin sığ mantığı Hayrettin Özkan’ın şahsında romana dahil edilmiştir.

“...Tümgeneral Hayrettin Özkan, çoğu kimsenin sevinçten ağlamasına baka baka geçiriyor. O da ağlayacak. Ama ancak başkaldıran Hakan’ı dize getirdikten sonra. Çünkü, her şeyden önce vatan. Her şeyin de bir zamanı var. Her şey sırayla. Tüfek ikiye ayrılır: Tahta kısmı, demir kısmı: Bu Ercan’ın bir babası var Ömer Abi, görmelisiniz! Onun için her şey ikiye ayrılıyor. Tüfek gibi. Tahta kısmı, demir kısmı...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 327).

Tezel’e göre ise generallerin hepsi ülkede yaptıkları tüm hareketleri Amerika’nın yönlendirmesine göre yapmaktadırlar. Askerlerin satılmış olduğunu söyleyen bu kahraman, bir asker vurabileceğini fakat öldükten sonra yaşarken ne yapmış olurlarsa olsunlar kahramanlık rütbesine eriştikleri için onları öldürmeyeceğini söyler. CIA için çalıştıklarını bilemeyen bu generallerin öldürülmesi ona göre ülkenin kurtuluşu için atılacak önemli bir adımdır.

“Ben bir general vurabilirdim vurmasına da, bunların kahraman kesilmesinden daha kahraman oluveririm diye kortum. Üstelik, bir generali vuracıtıysam da, onlar istedi diye vurmazdım. Ben aslında bütün generalleri, CIA’nın oyununa gelmiş masum generalleri temizlemek isterdim, çünkü Amerikan pazarından sürme aşırırken yakalanıp da, kurtuluşu ‘Pis kapitalistler!’ diye bağırı bağırıvermekte bulan Sevil Hanım gibileri de devrimci kadromuzun içine ithal etmelerini önlemenin tek yolu bu. Ayrıca ‘Satılık General’ diye bir şarkı var bu yeryüzünde. Yalnız sürme satılmıyor ya Amerikan pazarlarında?” (Ağaoğlu, B.D. G., 2010: 40).

Hayır...'da dikkatimizi çeken emir eri ise devletin üniversitedeki casusu Cemal'dir. Yaptığı kötülükler sebebiyle yurtdışında bir akıl hastanesine yatırılan ve kullanıldıktan sonra bir köşeye atılan Cemal, düdük sesi duyduğu her an hazırola geçmekte ve emre uygun hale gelmektedir. Askeriyenin eğitimi kişide farklı bir dünya algısı yaratmakta, özellikle az gelişmiş toplumlar yönetilmeye alışmış oldukları için bu işi kutsamaktadırlar. Hollandalı Dr. Bernt ise modern dünyada yetişmiş bir birey olarak bunu algılamakta zorluk çekmektedir.

“...Kepi yıldızlı hastabakıcı ise, önlüğünün cebinden bir düdük çıkarmış; düdüğü sert sert öttürüyor. Kısa, kesin aralıklarla. Düdüğün sesine Cemal, hemen yatışıyor, hazrola geçiyor, bir asker selamı çakıyor:

‘Derhal komutanım!’

...Dr. Bernt asla anlamayacak. O, üniformluğu bütün bir dünya olarak yaşıyor. Hayatın içine sızmış, dokularında erimiş, doğallaşmış, sivrilikleri, acıtıcı yüklemeleri yumuşamış olarak...” (Ağaoğlu, H., 2010: 167-168).

Düdük çalan hastabakıcı karşısında durmadan konuşmaya başlayan Cemal, askeriyede durmadan tekrar ettirilen replikleri yinelenmeye başlamıştır. Vatan takıntısı Cemal’de had safhada olmasına, vatanı uğruna kişiliğini ve insanlığını bir kenara bırakmasına rağmen sonunda devlet tarafından vatanından uzaklaştırılarak ihanete uğramıştır.

“Şimdi Cemal, iki hastabakıcı arasında, öyle, dimdik yürüyor, bir yandan da, anadilinde noktasız virgülsüz konuşup duruyor. Sağ-sol, sağ-sol der gibi:

‘Benim neyim var? Benim vatanım var. Yok başka sevgilim, sevgili vatanımdan başka. Hayhay komutanım. Derhal komutanım. Beni ayırmayın, vatanımsız koymayın...’ (Ağaoğlu, H., 2010: 168).

Fikrimin İnce Gülü’ndeki Bayram da askerlik anıları pek de insani olmayan karakterlerdendir. Askerdeyken işkence görenleri taşıyan Bayram artık asker görünce irkilir durumdadır. Yol kıyısında duran askerleri görünce kendisini durduracaklarından korkmuş askerliğini hatırlamıştır.

“Sağ bankette omuzları silahlı iki asker. Cılız bir akasyanın hiç gölgeleyemediği yol kıyısında, güneş altında,

asfaltın alafını yüzlerinde duya duya bekliyorlar. Bayram, onların kendisine ‘dur’ diyeceklerini sandı. Askerler hiç kımıldamadılar. Duracaklardı. Bir saat, iki saat, üç saat... İşleri, yol kıyısında, kendilerine gösterilen tam o nokta üstünde durmak. Durdurmak ve sormak; o da başka erlerin işi.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 41).

Askeriyenin insanlara olan bu buyurgan tavırları adeta şehirlerde yapılan askeri binalara da yansımış durumdadır. Şehrin hep en iyi yerlerine kurulan bu binalar sivillere çeki düzen verecek ve onlara emirler yağdıracak gibi duran yapılardır. İnsan üzerinde baskı kuran askerlerin yaşadıkları mekânlar da böylelikle eleştirel bir gözle tasvir edilmiştir.

“...Uyumsuz bir dağınıklık. Bir kargaşa. Bütün bu karışıklığı unutturacak derli toplulukta küçük alana yaklaşırken ise Orduevi, bütün öteki yapıları sanki bir mavzer dipçiğiyle sağa sola itip kakalayarak, bu itip kakma sırasında bütün o ufak tefek yapıları eğriltip bozarak, bileği güçlü, çalımli, güzel bir bahçenin ortasında en ön sırayı, salim muhtar Caddesi’nin en güzel köşesini kapmış oluyor....” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 94).

Bir başka Orduevi tasviri de *Üç Beş Kişi*’nin Kısmet’inden gelir. Işıklı orduevi göz alıcılığı, şatafatı, kendine güveni ve dışarıya kapalı, soğuk tavrıyla Kısmet’in dikkatini çekmekte gecikmez. Orduevi’nin otel yerine kurulması da halka ait yerlerin artık askeriye tarafından daha rahat kullanıldığının ve sahiplenildiğinin bir göstergesidir.

“Pek az önce, tren yolunu, istasyonu görmeye çalışıyordu. Ama Havaüssü’nün ışıldağı gözünü alıyordu. Elli sekizlerde babasının yaptırdığı, büyüklüğüyle ancak iki yıl övünebildiği ‘yeni otel’. O otelde ailenin verdiği şölenler... Otel yerine, şimdi bütün ışıklarını yakmış Orduevi. Orduevi’nin, karanlık kent ortasında içten aydınlatılmış iri bir buz kalıbı benzeri yükselişi de, Havaüssü’nün uzakta dönüp duran ışıldağını kesemiyordu...” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 119-120).

Romanlarında askere karşı eleştirel bir tutum takınan Adalet Ağaoğlu, askerin gücünün ve saygınlığının kayıtsız şartsız kabul edilmesi ve bunun şahısların çıkarları doğrultusunda kullanılmasının karşısında yer almıştır. Yapmış olduğu asker ve Orduevi tasvirleri, askeriyein soğuk yüzünü ve basmakalıplığını gözler önüne sererken, insanımızın askere bakış açısı, ondan çekinmesi de anlatılan ilişki şekillerindendir. Darbeler döneminde yaşanan askeri baskılar ve demokrasiye yakışmayacak şekilde

askeri diktatörlüklerin kurulması Kurtuluş Savaşında her şeyin paylaşıldığı askere karşı farklı bir tavır oluşmasına sebebiyet vermiştir.

5.2.17. Sıkıyönetim ve Birey

Vatan, insanın içerisinde kendisini güvende hissettiği, ilerlemesi için çalışmaktan ve fedakârlık yapmaktan çekinmeyeceği insanlar topluluğunun yaşadığı yerdir. Fakat insanların ötekileştirildikleri, kendilerini şu ya da bu şekilde güvende hissetmedikleri zamanlarda vatan artık kaçılması gereken, orada görülen kötü muameleler ve haksızlıklar karşısında başka yerlere sığınılan toprak parçası haline gelir. *Hayır...* romanında sıkıyönetimin baskısından kaçarak Hollanda'ya sığınan Engin, vatanında muhatap olduğu haksız tutumu büyük bir yürek burkulması ve acı içinde hatırlamaktan kendisini alamaz. Hastanede Cemal'le karşılaşınca Cemal tarafından tekmelenen Engin, Türkiye'deyken evi basılarak işkenceye götürülmesini hatırlar:

“Engin, çöktüğü yerde kavalkemiğini ovuşturup duruyor:

Kapısı böyle bir akşam karanlığı çalınmıştı. İlk deney. Sivil giyimli biri, kavalkemiğine bir tekme attı: ‘Yürü lan, vatan haini!’” (Ağaoğlu, H., 2010: 168).

Sıkıyönetimden en fazla bahsedilen romanlardan olan *Üç Beş Kişi*'de de sık sık gece yasaklarından ve böylelikle gelişen baskı hissinden dem vurulmadan geçilmez. Eski arkadaş olan Sedat ve Ferit, Azra'nın evinin balkonundan Ankara caddelerine bir göz atarlar ve sokağa çıkma yasağının koca kenti nasıl bir anda öldürdüğünü izlerler.

“Sedat, Ferit'e kenti gösteriyor:

‘Bak, bitti işte... Caddelerde, sokaklarda kimseler kalmadı. Tam bu saatte sokaklara bakarım hep. Böyle tepeden, uzak bir noktadan bakacaksın, ikiye çeyrek kala tamamdır. Hepimiz ölürüz...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 206).

Demokrasinin işlerliğini yitirdiği, iç savaşların yaşandığı dönemlerde hâkim güçlerce-özellikle de askerlerce- ilan edilen sıkıyönetim, gece yasakları, düşüncelerin ve eylemlerin bastırılması, insan ilişkilerinin kısıtlanıp sorgulamaların ve casuslukların artması şeklinde tezahür eder. İnsanın hem psikolojisi hem fizyolojisini etkileyen bu tutum sağlıklı bir toplum yapısının gelişmesine neden olurken insanların yaşam

kalitesini en aza indirir. Adalet Ağaoğlu romanlarında da bu konu hemen her ayrıntısıyla işlenmiş, insanların maddi ve manevi ne gibi baskılarla karşılaştıkları açıkça anlatılmıştır.

VI. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARINDA SİYASAL SINIFLAR

6.1. Devlet ve Toplum Düzeni

Devlet, toplumun düzeni içinde de oldukça önemli bir yer tutmakta, devlete daha yakın kademelerde olmak insanların yaşam standartlarında ve toplumsal saygınlık kazanmalarında da belirleyici bir rol oynamaktadır. Aysel'in yaşadığı kasabanın tasviriyle başlayan *Ölmeye Yatmak*'ta devletin sosyal hayat üstündeki bu belirleyiciliği fazlasıyla dikkat çekicidir. Müsamere için memur kıyafeti bulamayan Aysel, esnaf çocuğu olması sebebiyle memur çocuklarının içinde hep eziklik duyarak yaşamıştır.

“Memur hanımlarının kabul günlerine orta ve ortanın altı esnaf karıları da gidebilseydi, belki Aysel'e manto için uygun bir yol bulunurdu. Memur hanımları öğretmen Dünder'a akıl vermekle yetinmişler, sonra da Aysel'i unutup gitmişlerdi. Onların da fırfırlı elbiseler, avukat cüppeleri, beyaz gömlekler, siyah pantolonlar dikecek çocukları vardı. Bütün bu nedenlerle, Aysel'in kentli memure giysisi çok dar olanaklarla tamamlandı.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 18).

Kasaba ve ilçelerde devletin temsilcisi kaymakamlardır. Engin'in doğduğu Adapazarı'nın kaymakamı dönemin memurunun çalışma tarzının gösterilmesi için iyi bir örnektir. Engin'in evlatlık verilmesini sağlamak için çalışmalar yapan, ilçe halkıyla ilgileniyormuş gibi görünen bu kaymakam takdirname almak için çok çalışmaktadır. Amacı işleri tamamlamak değil, Ankara'ya iş yapar görünmektedir.

“Adapazarı ilçesinin kaymakamı atılın, yaratıcıydı evet. İdare meclislerine böyle çeşit çeşit öneriler verir, verdirtir, bunları kabul eder, ettirir... Ancak küçük bir kusuru vardı Kaymakam'ın: Kararlar alınıp yapım, onarım, büst dikilmesi gibi işler için ihale, teklif ilanları Ulus gazetesinde çıktıktan, bu ilanların içinde, örneğin, 'Belediye Meclisi, Başkan Vekili Kaymakam'ın başkanlığında olağanüstü toplanarak... vb.' gibi bir cümle yer aldıktan sonra, işin ucunu pek aramaz. Görevinin bittiğine inanır. Ondan sonra da yeni yeni tasarılarla, yeni yeni toplantılara koşturur meclis üyelerini...” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 234).

Kaymakamın yarım yamalak yaptığı işlerin yanı sıra kendi menfaatleri için işini kullanması da önemli icraatları arasındadır. Keyfinin yerinde olduğu, işlerini kolaylıkla hallettiği Adapazarı’ndan çıkmak istemeyen Nusaybin’e çıkan tayinini de tanıdıkları aracılığı ile durdurmasına rağmen ülkesinin her yerini çok sevdiği nutuklarını herkese çekmeye devam etmektedir.

“Sapanca Gölü’ne kuzu çevirmeye giderlerdi bazı. Göle akşam güneşinin düşüşüne bakar bakar, ‘Cennetteyiz biz? Cennet... Cennet...’ derdi. Belediye Başkanı takılırdı: ‘Sanki doğma büyüme Adapazarlısınız Kaymakamım.’ O da hemen kondururdu: ‘ Eee, Reisim, Cumhuriyet Türkiye’sinde vatanın her karış toprağı bizim doğup büyüdüğümüz yerdir. Vatanın her köşesi baba ocağımızdır.’ Oradakiler, Kaymakam’ın bir ara Nusaybin’e tayini haberi çıkınca başkenti boylayıp işini düzelttiğini bilmemezliğe gelirlerdi.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 238).

Devletin düzeni artık bu şekilde işlerlik kazanmış, geri kalmış her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de devlete yakın görevlerde bulunan şahıslar çalıştıkları işlerini çıkarları doğrultusunda kullanarak belli bir sınıf yaratmışlardır.

6.2. Aydının Halka Bakışı

Aydın ve halk arasındaki sonu gelmez uçurum her zaman vardır ve bir ölçüde kabul edilebilir bir durumdur. Çünkü aydın, halkın göremediği durumları daha önceden tahmin ederek belki de o an içerisinde hiç kabullenilmeyecek öngörülerde bulunarak şimşekleri üzerine çekmeye aday insandır. Cesaret her zaman iyi sonuçlar getirmediği için birçok aydın, ülkeden sürülmüş, yalnızlığa mahkûm edilmiş, cezaevlerine atılmış, kısacası yaşam hakları kısıtlanarak susturulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple sıradan insanlar ve aydın arasındaki iletişim çoğunlukla kopuk olur. Fakat bu kopukluk bazen aydının halkı aşağılamasına varan bir kendini beğenmişliğe varabilmektedir. Bu durumu Yakup Kadri’nin *Yaban* romanında görmemiz mümkündür. Adalet Ağaoğlu’nun *Ölmeye Yatmak*’ında da karşımıza çıkan Aydın karakteri iğneleyici bir dille dönemin aydınının olgunlaşma aşamasının portresinin çizilmesi bakımından önemli bir karakterdir. İlkokulu bitirdiği kasabada kaymakamın oğlu olduğu için hep el üstünde tutulan, diğer çocukları yoksul oldukları için aşağılayan Aydın’ın, eski yazıya,

Arapça'ya ve bunu öğrenenlere karşı tutumu bize dönemin aydınının halka ve dine bakışını yansıtmaya açısından önemlidir.

“İlkokuldayken, Dünder Öğretmen beni çok severdi. Her yaptığımı ‘Aferin’ derdi. Hep birinci olurum. Okulun müsameresinde, bayram törenlerinde falan hep en önde gelirdim. Öteki çocukların ekserisi köylüydü. Pis olurlardı. Bitli olurlardı. Annem her hafta sonu kardeşimi ve beni iyice yıkardı. Ellerimi bir taşla güzelce ovardı. Saçıma bitotu sürerdi. Çocuklar hep bitli olduğu için, benim de bitlenmemden korkardık. Bizim sınıfta bir de müddeiumuminin kızı bir Sevil vardı. Annesi ona da bitotu sürmüş. Zaten bir o temizdi, bir de kardeşimle ben... Sınıfımızda bir de Ali diye bir çocuk vardı. Geçimsizin biriydi. Durumuna bakmaz, bana kafa tutardı. Sınıf birinciliğin, elimden almaya çalışırdı. Ama tabii alamazdı. O, hep ikinci olurdu. Belki artık ortaokula bile gidemez. Ailesi hem köylü, hem de çok fakir. Babası da yokmuş zaten. Hele, Galatasaray’a hiç giremez. Hem girse bile, burada bütün dersler Fransızca. Onun dili dönmez. Herkes güler... Bir Hasip vardı. Çalışır çalışır, bir türlü öğrenemezdi. Cumhuriyet’in ne zaman kurulduğunu bile zor öğrendi. Babası hoca olduğu için, ona Kur’an ezberletirmiş; Kur’an’ı Arapça ezberlediğini bizden saklardı. Ben, öğretmenime söyledim. Neredeyse okuldan kovuluyordu. Başöğretmen acıdı da kovmadılar. Onu nasıl başöğretmen yapmışlar bilmem. Buradaki müdürümüz çok bilgili. Çok kibar...” (Adalet, Ö. Y., 2010: 33).

Kasabadan Galatasaray Lisesi’ne giden Aydın, burada Batılı tarz yetişmiş öğrencilerle karşılaşınca her zaman aşağıladığı kasabadaki arkadaşlarının sıcak ve içten tavırlarını aramakta gecikmez. Bu da bize aydının Batı karşısındaki aşağılık kompleksini gösterir.

“İlkokulda arkadaşlarım pistiler ama, uysaldılar. Ali pek uysal değildi, o kadar. Buradaki arkadaşlarım çok yaramazlar. Üstümde bir çekingenlik var nedense. Şimdi de kendimi tutmasam ağlayacağım fakat artık uzun pantolon giyiyorum. Ağlamayı kendime yakıştıramıyorum.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 34).

Aysel ile arkadaşı Semiha arasında geçen mektuplaşmada Ankara’da okuyan Aysel’in Semiha’ya ondan neden çekindiğini sorduğunu görürüz. Kasabada kalan ve okumaya devam edemeyen Semiha, Aysel’in artık ondan farklı olmaya başlaması, bilginin ve yaşam şeklinin Aysel’i ister istemez değiştirmesi sebebiyle aralarındaki samimiyeti azaltmıştır. Fakat Aysel, bilinçli bir aydınlanma içinde olduğu ve geldiği

yeri unutmaması sebebiyle Aydın gibi kendisini halktan uzaklaştırmaz böylelikle de komik ve yadırganan bir duruma düşmez.

“ Okullu bir kız olduğum için benden çekiniyormuş gibi de bir halin vardı. Buna çok üzülüyorum. Ben ne kadar başkentimizde okusam da seni unutmam ve küçük görmem kardeşim, bunu bilmiş ol. Hele şu, bizim Kaymakam’ın oğlu Aydın’ın tatile geldiği o bir ay içindeki burnu büyüklüğü neydi? Onun bu halini görmek bile bana güzel bir ders olmaya yeter.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 69).

Dönemin aydını ile halk arasında büyük bir uçurumun olduğunu, aydının halkı her türlü inancı ve yaşam şekliyle aşağıladığını, halkın da bu tutum karşısında içine kapanarak aydınlanmaya karşı durduğunu görürüz. Aydın, halkın yaşam şeklini değiştirmeye çalışırken onu anlamaya çalışmak yerine tepeden inme kurallar içine hapsetmiş böylelikle aradaki iletişim sorunu bağların iyice kopmasından başka bir işe yaramamıştır.

6.3. Halkın Aydına Bakışı

Halk açısından aydınlanmak ve yeni yaşam şekline ayak uydurmaya çalışmak oldukça zor olmuştur. O zamana kadar atalarından öğrendiklerini bir kenara bırakarak başka bir uygarlığı edinmeye çalışmak insan doğasına aykırıdır. Aysel’in kasabada yetişmiş ve gelenekler bağlı babası da çocuklarının okula gitmesine, farklı bir hayat tarzına karışmak zorunda oluşuna oldukça direnç gösterir. Çünkü bu yeni hayat tarzı öncekini tamamen silmekte ve eski hayat tarzını yaşayan insanlar kültürlerinin kabul görmemesi sebebiyle kültürsüzlükle itham edilmektedirler. Salim Efendi de esnaf olması sebebiyle memurlardan daha geç tanıştığı bu kültürün altında ezilmeye başlamıştır.

“Aysel’i başkente yollamadan da durmadan boğulmaktaydı Salim Efendi. Oğlu okuryazar olduğundan bu yana boğulmakta. Öğretmene rastladıkça boğulmakta. Kaymakam mahfelerde, bayramlarda kalkınan ışıklı bir ülkeden söz ettikçe, boğulmakta. ...Kimin kimden yana olduğunu çıkaramadıkça boğulmakta. Memurinin gittikçe dışına düştüğünü, hiçleştğini görerek boğulmakta. Boğuldukça nemrutlaşmakta. Nemrutlaştıkça yenilik, uygarlık adına ne görürse ortalıkta,

topuna birden soğukluk duymakta, hatta kin toplamakta...”
(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 47).

Kızı Aysel’i kasabanın ileri gelenlerinin zorlamalarıyla Ankara’ya göndermek zorunda kalan Salim Efendi, kızını görmek için gittiği bu büyük şehirdeki Cumhuriyet’in 10. Yıl kutlamalarında gördükleriyle daha fazla sarsılmış ve kendi dünyasının ötesindeki bu dünyaya karşı küçüldüğünü hissetmiştir.

“Cumhuriyet’in 10. yılında karısını Ankara’ya, törene götürmüştü. Olup biten her şeye şaşkın bakakaldılar. Olup biten her şeyi ikisi de pek sevdiler, beğendiler. Ama bir yandan da başkentteki o üç gün Salim Efendi’yi küçültmüş küçültmüş de, Hımbıl Osman’ın torbalarındaki kavut gibi unufak edivermişti.”
(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 48).

Kasabada yaşayan insanın medeniyetle tanışması daha erken gerçekleşirken köylünün medeniyetle tanışması daha sancılı ve zor olmuştur. Daha küçük bir dünya olan köy, insanının ufkunu daraltmış kendi yaşantısını ve kurallarını daha sert şekilde korumuştur. Ali’nin annesi, oğlunun okula gitmesinin sebebini bile anlamamakta öğretmeniyile iletişime geçmeye gerek duymamaktadır. Fakat, Ali ilkokulu bitirdikten sonra bir gün kasabada yolda karşılaşınca annesi de Ali de Öğretmen Dünder’a nasıl davranacaklarını kestiremezler. Ali, evde kendi hayatlarından çok farklı gördüğü öğretmeninden söz etmediğinden hatta onu ‘maskara’ gibi gördüğünden öğrettiklerini de hayatına katma ihtiyacı duymadan mezun oluvermiştir.

“ Beş yıl boyunca oğlunun öğretmenini hiç görmemişti. Ya da görmüş de, kimdir, diye sormamıştı. Okulun önünden hiç geçmemişti. Ali’nin amcası, ‘Oğlunun okula gitmesi lazım’ demiş, alıp götürmüştü. Ali de beş yıl boyunca çok söz etmedi öğretmeninden. Azıcık maskaracaydı. Evde öğretmenini anlatırsa, güldürecek bir yanını bulur, çıkarırdı. En çok onun kendilerini, ‘Yiyçiğim, içiciğim’ diye konuşturmasına takılırdı. Bir de, her şeyi büyüttüğüne, ortalığı gereksiz telaşa verdiğine inanırdı.”
(Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 50).

Nasıl ki aydın kesim halkı aşağılıyorsa, halk da aydını benimseyememiş ve ona öğrettiklerini ‘maskaralığın’ ötesinde bir yere yerleştirememiştir. Bu sebeple benimseyemediği bir hayatın içine girmektense yeniliğe tepkili, içe kapanık bir toplumun oluşmasına sebep olmuşlardır.

6.4. Sınıf Farkları

Türkiye'nin Doğulu bir toplum yapısına sahip olması sebebiyle İslami kültürün etkisiyle sert toplumsal sınıf farklarına sahip olmadığını, proleterya, aristokrasi ve burjuvazi olarak ayrılan kastlara pek yüz vermediğini bilmekteyiz. Fakat yine de kazanılan paranın miktarı ve bu parayı kazanmak için edinilen meslek toplumu ister istemez çeşitli sınıflara ayırarak başkalıklar yaratmasına sebep olmuştur. *Ölmeye Yatmak*'ta okuldan arta kalan zamanlarında matbaa işçiliği yapan öğrencisi Engin'i çıplak gören Aysel, aslında özde herkesin aynı olduğunu sadece giyilen kıyafetlerin, edinilen mesleklerin ve kazanılan paraların yani maddi şeylerin kişileri kategorize ettiğinin farkına varmaktadır.

“Mutfak aydınlıktı herhalde. Çıplakken bir matbaa işçisini bir öğrenciden, bir efendiyi bir uşaktan, bir zorbayı bir âşıktan nasıl ayırt edebilirsiniz? Beni şaşırtan bu oldu: Ona ne ad vereceğimi bilemedim.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 61).

Ölmeye Yatmak'ta karşılaştığımız bir diğer sınıf da köylü sınıfıdır. Ali, köyden kopup okumak için Ankara'ya yerleşmiştir. Arkadaşı Ertürk köydeki annesinin yalnızlığından bahsedince köye dönme düşüncesi onu kuşatmaya başlar. Oysaki Ali, artık farklı bir yaşam şekline alışmış, okudukları ve gördükleri onu köy hayatıyla tatmin olamayacak mertebeye ulaştırmıştır. Köy şimdi onun için gayet yavan ve can sıkıcıdır. Orada okuduklarını, öğrendiklerini aktaracak, tartışacak kimsesi olmayacak yine dar bir dünya içine sıkışıp kalacaktır.

“...Şimdi merdivenleri süpürürken iki el, Ali'nin içini sıkı sıkıveriyordu. Hiç mi sokmasaydı acaba burnunu başkente? İki dönüm toprağı sürer, eker, biçer... Anasının yüzü güler. Oğluna yaslanır. İyi ama, ne konuşacaklar akşamları? Almanlar şunu etmiş, Çörçil bunu demiş, Milli Şef böyle yapmış dese, kim dinleyecek? Şiirlerini kime okuyacak? Kim sahip çıkacak vatana peki? Onca yıl gurbet ellerinde niye okumuş, eline bir sanat okulu diplomasını niye almış olacak? Hangi elektrik prizini takacak, onaracak köylünün? Yok, asıl vatana ihanet geri dönmeyi düşündürmektir.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 140).

Ölmeye Yatmak'ta işçi sınıfını temsil eden karakter, Aysel'in matbaada çalışan yoksul öğrencisi Engin'dir. Aysel, anlattığı şeyleri yaşamış ve hayatı yaşayarak öğrenmiş, artık yeterince olgunlaşmış bu öğrencisinden çekinmektedir. Çünkü onun

yaşamadan, zorluk çekmeden kitaplardan edindiği bütün bilgileri Engin hocasından genç olmasına rağmen yaşayarak öğrenmiştir.

“Görülmemiş şey! Duyulmamış... Bir öğrenciden çekinmek... Alev’e her şeyi anlatmam daha kolay. Üner’i inandırmam da. Bir yığın kitap salık verirsin. Tarihi iyi değerlendirmelerini, toplumu iyi çözümlemelerini anlatırsın. Kitaplar üstünde olduktan sonra kolay. Kanıtlarsın her bir şeyi teker teker. Ama karşına fabrikalardan gelmiş bir delikanlı oturmuşsa dikkatli bakışları, yaşanmışlığı olan alnıyla; haklıysan da hakkın yok. Bir kez çalıştığım yerle anlaşılamayıp istifa etmişim. ‘Tabii onun istifa etmesi kolay. Arkasında kocası var kendini doyuracak’ demişlerdi. Bazı dönemlerde ve bazı koşullarda kimseleri kendine inandıramazsın.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 225).

Fikrimin İnce Gülü’nde Bayram’ın yolculuk esnasında içinden geçtiği İstanbul’un tasviri bize sınıf ve kültür farklarını çok açık şekilde anlatmaktadır. Sahile yaz tatili için gelen insanlar, köylerden ve kasabalardan göç etmiş kesim, yurt dışından gelenler, otellere yerleşenler, gazinolarda eğlenenler, Vivaldi dinleyenler, işçiler, askerler ve daha nice farklı yaşam şekline sahip insan bu karmaşada birlikte yaşamakta şehre ayrı bir hareket katmaktadır.

“Sahil sitelerinin balkonlarında havlular, mayolar, masalar, sandalyeler, saksılar. Uzaktan, hep bir arada görüldüğünde yorucu bir karışıklıkta. Ancak o balkonlarda olmalar, o pencere önlerine çıkmalar, o kumlarda uzanmalar hep dinlendirici. Hep dinlendirici. Bıkmadan, usanmadan dinlendirici. Bütün o katlar, o katkatlar; bütün o deniz kıyısı köyleri, o köylerin serpme sıvalı, fırınlanmış ağaç kaplamalı, Venedik perdeli evleri; bütün o moteller, gazinolar, Selimpaşa Belediye Plajı, Duruman Tatil Köyü sürekli yorucu bir dinlenmede. Derken bir Fırat Sitesi, bir Sadabad Blokları, bir Deutsche Camping, bir Hakan Sitesi, Motel Marin, Ocak Motel, Dilek Deniz Sitesi, Kumyalı, Site Gonca; bir Özcan Pastanesi, bir Huzur Gıda Pazarı, bir Mavi Marmara Lokantası; Marmara’nın maviliğini iyice örtecek olan bütün bu toplu konut antlaşması; bir gazinodan yükselen ‘O ağacın altını şimdi anıyor musun’a pencereden uzanan Vivaldi’nin eşlik etmeye çabaladığı, bir pastaneden fışkıran ‘Çilli Çilli’yle bir yolcu otobüsünden dökülen ‘Araya hasretlik girdi/ Hazin hazin ağlar gönül’ türküsünün çarpıştığı; bir çardağın altında dinlene işçi ailenin teybindeki ‘Bir başkadır benim memleketim’e kumlardan bir ‘Delisin, delisin, delisin’in eşlik ettiği; bütün o pencerelerden, yol ağızlarından, kapı önlerinden, balkon demirleri arasından bir ‘Bye bye’ın, bir ‘Merhaba’nın, bir

‘Hi’ın, bir ‘Günaydın’ın... hep bir arada kucaklaşıp tokalaştığı, sarılıp dağıldığı, sonra yeniden kucak kucağa geldiği; en bakımlı gövdelerin, yamaçlardaki sığı güdücülerine iyice yakın durduğu bir ‘ toplu konut’ birlikteliği. Her an kopmaya hazır ve kopmamasına her an, seilmeyen bir görevin zorlama özeni gösterilen bir birliktelik. Toplu konutlar bu birliktelik adına Kumburgaz Savaş Sitesi’ni de içine, sağ başına almayı unutmamıştır. Tıpkı, az ilerde, tek dikili ağacı görülmeyen geniş bir kumsalda, yüzlerce beyaz konik çadırdan oluşmuş Jandarma Kampı’nın, bu beton curcunası arasında bir yeri bulunmasına özen gösterilmesi gibi.” (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 103-104).

Yazsonu’nda ise yine “bey/bay” ayrımıyla karşılaşmamız mümkündür. “Bey” Türk kültürüne özgü bir hitap kelimesidir ve ismin sonuna eklenerek saygı belirtir. “Bay” kelimesi ise Türkçe bir kelime olması-zengin anlamına gelir ve yine saygı belirtmesine rağmen İngilizce’nin etkisiyle ismin önünde kullanılan bir tarzla oluşturulur (Türkçe Sözlük, 1998). Yazsonu’nda Nevin’in kapıcılık yapan Kadir’e “bey, bay, ağa, efendi” gibi hitaplardan hangisini kullanacağını bilmemesi onu hangi sınıfa koyacağını şaşırtmasından ileri gelmektedir.

“...Kadir Bey, Kadir Efendi yani, Bay Kadir diyor ki, ateş çok yüksek! Karayeli artınca tepedeki çamları tutuşturabilirmiş!” (Ağaoğlu, Y., 2007: 108).

“ ‘Çok iyi. Geç uyanmışım. Kadir Bey de, Kadir Ağa yani, o geldi. Boş tüpleri kamyonu taşıdı eksik olmasın.” (Ağaoğlu, Y., 2007:146).

Üç Beş Kişi’de ise kızı Kısmet’in fakir okul arkadaşı Kardelen’i aşağılayan Türkân Hanım, sınıf farklarının keskinliğini korumaya çalışan bir yapıdadır. Kardelen’le tanışınca Kısmet’e “dengine göre” bir arkadaş edinmesini söyleyen Türkân hanım, kızının arkadaşını açıkça aşağılamış ve farklı bir ekonomik sınıfa ait olduğunu onun yüzüne vurmaktan çekinmemiştir. Ferit ise daha eşitlikçi olduğu için Kardelen isminde bir şiiriyet bulmuş, Türkân Hanım gibi düşünen İclâl Hanım ise yine kızın güzel yönlerini keşfetmek yerine sefaletini aşağılama yoluna gitmiştir.

“Öyle ya, acılı yeşil gözleri, tarazlanmış, kabarık sarı-kızıl saçları, daracık göğsü, soluk okul önlüğüyle bu Kardelen işte.

Kısmet, annelerine, ‘Arkadaşım’ demişti.

Türkân Hanım, Meslek Okulu’na o yıl başlayan kızına, ‘Dengine göre bir arkadaş bulamadın mı?’ diye söylenmişti.

Paris’te doktora yapmaya gitmek için hazırlanan Ferit Dayı, Kardelen, adına bayılmıştı. ‘Şiir gibi...’ demişti. İclâl Hala, yüzünü buruşturmuştu: ‘Aman, yerinde dursun öyle şiir! Sefaletin şiiri mi olurmuş?’...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 59).

Şehirlerde oturulan muhitler bile insanları çeşitli sosyal tabakalara ayırmak üzere şekillenmiş gibidir. Kardelen, önceleri göçmenlerin yani o şehre ve ülkeye ait olmaya layık görülmeyen azınlıkların mahallesinde yaşamıştır. Tatar Mahallesi’nin pis olmasının sebebi burada yaşayan insanları hem yaşadıkları yere aidiyet hissi geliştirip orayı sahiplenememelerinden hem de ekonomik durumlarının kötü olmasındandır. Bu mahallede yaşıyor olmak pis de olsa orayı bir zaman sonra sahiplenmeyi gerektirir. Kardelen de hayata gözlerini açtığı andan itibaren böyle mahallelerde yaşadığından Tatar Mahallesi’ni yadırgayıcı bir tutum takınmaz.

“...Kardelen eklemişti:

‘Annem, biz Tatar Mahallesi’nde otururken yandı.’

Tatar Mahallesi! Ne kötü bir yer! Ne pis!..

Kardelen’in pislige, üstündeki soluk önlüğe falan aldırıldığı yoktu. Her şeyi büyük bir doğallıkla anlatıyordu:

‘Orada daha çok Tatarlar oturur. Ama biz Tatar değiliz. Oralari ucuzdu da ondan... Kiralar falan ucuz yani...’” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 60).

Eskişehir’e gelmiş olan köylülerin de arada bir tasvirleriyle karşılaşmamız mümkündür. Şehre yabacılıkları, kıyafetleri ve yaşam şekillerinin farklılıklarıyla dikkat çeken bu insanlar, kendilerine has bir yaşam şekli geliştirmişlerdir.

“...Köylü kızlar, bordo, tırşe yeşili pek bol büzgülü sentetik kadifeden şalvarlarıyla dükkân önlerini doldurmuşlardı. Epeydir kente bu ‘yeni moda’larıyla iniyorlardı. Porsuk kıyısında, dükkânlardan henüz alınmış kristal görünümlü plastik sürahileri, renkli su bidonları, naylon torbaları içinden taşan yapma çiçekleri, boyalı alçıdan resim çerçeveleri, geyik başlarıyla gider gelirler; babalarının, ağabeylerinin, kocalarının genelevden dönmelerini, minibüslerin kalkma saatini beklerlerdi...” (Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 78).

Türkân Hanım’ın da kendisini aşağı gördüğü Neval Hanım’a karşı tutumu sınıf farkının bir göstergesidir. Neval Hanım, İstanbul’a gelen Türkân Hanım’ı aşağılamış, onu fazlasıyla alaturka bulmuştur. Geleneklerle örülmüş bir dünyada yaşayan Türkân

Hanım ile İstanbul'un serbest ortamında yaşayan Neval Hanım sahip oldukları kediler üstünden kıyaslanmıştır. Türkân Hanım'ın kedisi Kardelen'in sokaktan aldığı kedinin yavrusudur ve iyi cins bir kedi olmaması sebebiyle maddi bir değeri dolayısıyla da gösterişi yoktur. Herkes tarafından sevmeye alışık olmadığı için çekingen ve sevgiye hasrettir. Neval Hanım'ın kedisi ise, iyi cins bir siyam kedisidir. Maddi değeri yüksek olan bu kedi, sahibi tarafından sahiplenilip sevmeye alıştığı için gayet kendinden emin ve şımarık bir görünüşe sahiptir. Bu iki kedi aslında sahiplerinin aynası konumundadırlar. Türkân Hanım, zengin olmasına rağmen feodal bir düzende yetişmiş ve soyluluğu sadece babasının ve eşinin maddi varlığından kaynaklanmaktadır. İnsanlara mesafeli davranan Türkân Hanım, sevgi gösterilerine alışık bir mizaca sahip değildir. Neval Hanım ise saray soylu bir aileden gelmekte, fazlasıyla ilgi görmüş olması sebebiyle kendisine aşırı güvenmekte ve gereğinden samimi ilişkiler kurmaktadır.

“Babasına karşı içinde uçveren bir dargınlıkla hasta yatağının başından uzaklaşıyor. Peşisıra odaya dalmış olan Tombul'u bu kez, titizlik göstermeden kucaklıyor, bağrına bastırıyor.

Hayvancağızın yüreği tıp tıp vuruyor. Kardelen'inki yavrulamış da. Kismet ondan almış bu kediyi. Yıkıyor, paklıyor, ama yine de alelade bir kedi işte. Cins kedi değil ki...

Siyam kedisiymiş.

Ellerinin üstü yaşlılık çilleriyle dolu, işaretparmağında kocaman, badem biçimi 'Küçük bir operasyon geçirmiş de...' (Ağaoğlu, Ü. B.K., 2007: 147).

İnsanların kendi konumlarına göre sınıflandırdıkları insanlar aslında aynı toplumun aynı bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Maddi değerlerin yarattığı bu sınıflara bölme olayı bir ülkedeki eşitsizliği ve haksızlığı doruğa çıkaracak en önemli sebeplerdendir. Açlıktan ölecek kadar yoksul insanların yanı sıra hayvanlarına birçok insanın bulamayacağı ölçüde kıymetli yiyecekler yediren insanların olması, bu iki uç arasındaki açığın artması ülkeyi büyük ölçüde çıkmaza sürükler.

6.5. Sosyal Farklar

İnsanların hayatı algılama şekilleri yaşadıkları muhiti de içerisinde bulundukları toplumu da etkiler. Bu sebeple aynı dünya görüşünü benimseyen insanlar birbirlerinin yanında kendilerini daha rahat ifade etme imkânı bulurlar. Fakat bu topluluklar bazen keskin sınırlarla kendilerini toplumun öteki yapılarından ayrı tutarak marka yaratma uğraşı içine girdikleri vakit onlar gibi olma, o topluluğa karışma ve özenme yani model alma çabasıyla karşılaşırız. Bu çaba arttıkça bulunulan yerden memnun olmama durumu başgösterir. *Ölmeye Yatmak*’ta kasaba ilkokulundan Galatasaray’a gitmiş olan Aydın, artık kasabayı hiç beğenmemekte, babasının kasabanın en önemli adamı olmasına burun kıvırmaktadır. Çünkü Galatasaray Lisesi geldiği yerden farklı ve elit kesimin çocuklarının gittiği bir okuldur.

“Babamı çok severim ve hep iftihar ederim. Memuriyeti küçük bir ilçede kaymakamlık değil de, burada İstanbul’da olsaydı, tabii daha çok sevinirdim. O zaman küçük olduğum için ben de ilkokulu çaresiz, o küçük yerde okudum. ...İlçenin bir ortaokulu yoktur. Bunun için babam beni bu yıl İstanbul’a yolladı. Kendisi beni Galatasaray’a yazdırdı. Bütün iyi aile çocukları Galatasaray’da okuyormuş.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 32).

Kasabada kendisini aşağılayan Aydın’la Ankara’da karşılaşan Aysel, aralarındaki sosyal sınıf farkını ekmek karnesinin rengi üzerinden Aydın’a hatırlatmış ve arkadaş olamayacaklarını söylemiştir.

“Meğer Aysel hiç sınıfta kalmamış. Bir yıl babası onu ilçeye geri çağırmış. Sonra kendi de başkente taşınınca kızcağız yeniden okuyabilmiş. ... Ona istikbalde daha serbest hareket etmesini söyledim. ‘Ne olacak?’ dedi. Ben de ona artık rahatça arkadaşlık etmememiz lazım geldiğini söyledim. Güldü. ‘Bir kere ekmek karnelerimizin rengi ayrı. Biz sizinle arkadaş olamayız.’ Deyip gitti. Ne demek istediğini anlayamadım doğrusu.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 253).

Bir Düğün Gecesi’nde ise Tezel oturduğu muhitten hareketle sosyal hayatının izlerini gözler önüne sermiştir. İstanbul’da yaşadığı yer binaların iç içe olduğu ve deniz manzarasının -diğer zengin site sahiplerince kapıldığı için- seyredilemediği bir apartman dairesidir. Bu apartmanda yaşayanlar daha ucuz olduğu için sürekli balık yemek ve kötü şartlar altında yaşamaktadırlar.

“Deniz benim oturduğum sokakta bir türlü çıkmaz insanın karşısına. O eski külüstür apartmanın sürekli tavada balık kokan merdivenlerini onca tırmanırsın, ta tepeye, benim kötü bir gaz sobasıyla ısıniyormuş gibi olduğum iki odalı döküntüye girersin, dosdoğru cama yürürsün de, deniz yine göstermez yüzünü. Pencerenin önü yeni, büyük yapılarla örtülmüştür. Örtülme ben burada oturamazdım. Yarın burası da yıkılacak. Burası da ardındaki başka yapıları örtecek. Şimdi içlerinde bir Tezel’in ya da Tezel gibilerin oturdukları yapıları. Deniz bizden hep kaçırılacak ve yağmur hep, yağmuru hiç seçemediğimiz yerlere yağacak.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 62-63).

Yazsonu’nda ise karşımıza çeşitli geleneksel kabullerden kaynaklanan farklılıklar çıkar. Çeşitli dini ve örfi kuralları benimseyen kişiler daha kapalı bir giyim tarzına sahipken, bu yaşam şeklini reddeden insanlar daha rahat bir giyim tarzını kabullenirler. *Yazsonu*’nda Nevin ve ailesi büyük şehirde yaşamalarının ve modernizmle birlikte dini inançları daha üstünkörü yaşamalarının bir sonucu olarak mayolarıyla denize girer, yazlık evlerinde de bu şekilde dolaşırlar. Fakat Side’deki bir köyde yetişmiş olan Hatice ve ailesi bu giyim tarzına alışık olmadığı için yadırgamaktadırlar.

“...Benim dostlarım geleceklerdi. Onlara sonsuz özgürlüklerde bir tatil sözü vermiştim. ...Artık dünde değiliz, Hasan’a Hatice’nin karşısına giyinik çıkmasını söylememeliydim. ...Meriç’e Yusuf’un karşısında bacaklarını ayırıp yatmamasını öğütlememeliydim Doğan’a, işçilerin uzaktan baktıklarını seze seze boynuma sarılmamalısın, ikide bir öpmemelisin beni, diyemezdim.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 101).

Üç Beş Kişi’nin Türkân Hanım’ına göre eşitlik yine sosyal statüye, maddi olanaklara bağlıdır. Türkân Hanım, eşitlikçi davranan kardeşi Ferit’in Kardelen’e ve Hacer’e olan tutumlarını beğenmemekte, maddi olanaksızlıklar içinde olan bu insanları farklı bir kategoriye yerleştirmektedir.

“...İnsanlarla müsavi... Eşitlik... eşitlik... Beni kendine eşit görebilirsin, erkek kadın ayrımı gütmersin, çünkü kesem seninkiyle eşit, hatta seninkinden üstün. Ama Hacer’miş, Kardelen’miş, fabrikadakilermiş; kendine nasıl eşit tutabilirsin? Senin gücün ayrı, onlarınki ayrı!...” (Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 133).

Ferit’in büyük şehirde yaşamaya alışmış karısı Deniz ise Eskişehir’den memnun değildir. Eskişehir’in tren sesinden ibaret olduğunu düşünen ve eve gelen bir yabancıya

da böyle tanıtan Deniz, Türkân Hanım'ı gücendirmiştir. Herkesi aşağılayan Türkân Hanım, kendi değerleri ve yaşam şekli küçümsenince üzölmüştür.

“... ‘Eskişehir, geceleri geçen trenlerdir, tren sesleridir. Yalnız bu...’

Türkân Hanım, mutfak balkonuna çıkıp Tombul’un kâsesine süt boşaltırken Deniz’in bu sözünü anımsıyor. Daha geçen ay, İstanbul’dan gelen bir arkadaşına söylüyordu. Türkân Hanım onları yemeğe çağırmıştı da. Deniz’in bu sözünde sanki yalnız Eskişehir’i değil, kendisini de küçümseyen bir şeyler sezmişti...”(Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 144).

Türkân Hanım’ın aşağılanmışlık hissi içine girdiği durumlardan biri de Neval Hanım ve kızlarıyla İstanbul’da karşılaştığı sahnedir. Bu iki dünya arasındaki sosyal fark içki ve çay sembolleri üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Çok bağılı bir aile gibi görünen Neval Hanım ve kızları, ellerinden düşürmedikleri içki bardaklarıyla Avrupai bir hava kazanırken Türkân Hanım’ın her gün aynı saatte çay içmesi onun gelenekçiliğinin göstergesidir.

“ ‘Orada içki kalmış mı sevgilim?’

Belgin, Selmin’e soruyordu. Elinde boşalmış içki kadehiyle, upuzun, kuzgun kara saçlarını savurta savurta...

Tam da Türkân Hanım’ın çay saatiydi: Ah, bir bardak iyi demli çay olsa bari! Zamanı geldi de geçiyor bile...” (Ağaoğlu, Ü. B.K.,2007: 149).

Romantik Bir Viyana Yazı’nda herkesten şekil ve davranış olarak gördüğümüz isim ise Yunus’tur. Yunus, küpe takıyor olması sebebiyle okuduğu lisede ‘kız’ lakabını almıştır. Kâmil Kaya’nın açıklaması ise hiç kimseye şeklen yaklaşılmaması gerektiği yönündedir. Özgürlüklerin kısıtlanmasını eleştirmek için bazı erkeklerin saç uzatıp küpe taktığını belirten Kâmil Kaya asıl erkekliğin kişisel özgürlüklere sahip çıkmak olduğunu belirtmektedir.

“...Ne derlerdi Yunus’a? Kız Yunus mu derlerdi? Sebep? Küpesi mi? Kulağının birindeki küpe... Ha evet. Tuhafsınız arkadaşlar. Görünüş insanı her zaman yanıltır. Ama diyelim ki yanılmadınız, size ne? Bak beni iyi dinle karakaş oğlum, şimdi artık her yerde binlerle, yüzbinlerle delikanlı saç uzatıp küpe takmaktadırlar. Bunu belki de her yanı fazla ‘erkek adam’ doldurduğu için yapıyorlar, belki yiğitliğin yüzünü değiştirmek,

mesela başkalarının çok özel hayatına burun sokmamanın yiğitlik olduğunu göstermek istiyorlar. Belki insanın farklı olabilme hakkını savunuyorlar?...” (Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 81).

Sosyal sınıflar kimi zaman ekonomik farklılıklar kimi zaman bakış açısı ve kültür farklılıkları sebebiyle ortaya çıkmış, insanlar arasında tabakalaşmalara yol açmıştır. Sonuç olarak birilerinin birilerini aşağıladığı ve ötelediği farklı yaşam şekillerinin oluşması özgürce, bütünlük içinde yaşayabilme gücünü zedelemiştir.

6.6. Sınıf Atlama Olgusu

Çeşitli sebeplerden ortaya çıkan sınıflar insanlar arası rekabeti de oluşturmuş, bu sebeple sınıf atlama yarışı böylelikle başlamıştır. Köyde yetişip büyük şehirde çok paralar kazanan iş adamlarının eşleri de bu yarışa katılmaktan kendilerini alamamış, sonradan katıldıkları bu gösterişi yaşam tarzına ayak uydurmak için herkesten çok çabalarken küçük duruma düştüklerini fark edememişlerdir. Bunlardan biri de İlhan'ın sonradan görme karısı Müjgân'dır. Resim hakkında hiçbir bilgisi olmadığı halde herkesin evinde olduğu için evine de portresini yaptıran Müjgân, bale ve opera gecelerine gitmekten de geri durmamaktadır. Bu sayede kültürlü bir kadın imajı çizerek, cemiyet hayatında yer edinebilecektir.

“...bunlar duvarlarını Bitaraf Kadın Ressamları'nın manzara resimleriyle süslemeye, kirazların çiçek açtığı dev panoları içki köşelerinin arkasına döşemeye başlamadılar mı çoktan? Müjgân, ünlülerin ressamına kendisini çok güzelleştiren bir portresini yaptırmadı mı daha ta kaç yıl öncelerde? Bale, opera gecelerine gitmiyorlar mı?...” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 9).

Sınıf atlamak isteyen kadın kahramanlardan biri de Bayram'ın vapurda karşılaşp tanıştığı manikürcü kızdır. Bayram'a Mercedes'i olduğu için yanaşan bu kız önce Bayram'la evlenerek zengin olmaya daha sonra Bayram'ın görünüşünü düzelterek sınıf atlamaya karar verir. Fakat Bayram'ın ne kadar kaba ve çıkarcı olduğunu anladığında hayal kırıklığına uğrayarak yanından uzaklaşır.

“ Saf bir adam bu Bayram. Bana tutuldu. Kız sersem, elin karılarının pis ayaklarını adam edeceğim diye kamburun çıktı. Parmakların nasır tuttu be. Sakız gibi araba işte. Mercedes'li bir kısmet her zaman çıkmaz önüne. Üstelik bayağı yakışıklı adam.

Giyinişi salakça, ama sen onu çeker çevirirsin. Yol yordam öğretirsin. Avrupalar'a gidersin. Şimdi bunların hepsi kelleyi kulağı düzdü. Bir araba, bir kat. Fabrikada hisse senedi. Bankada para. Sigortası da caba...." (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 150).

Hayatını saygın bir kişi olmaya, dalga geçilen köylü halinden kurtulmaya adanmış bir diğer kahraman da Bayram'dır. Almanya'da üç sene gecesini gündüzüne katarak çalışmış bir Mercedes parası biriktirmeyi başarmıştır. Kezban'a hediye almak için ayırdığı parayla ise satıcının ona kolay yoldan sınıf atlama vaatlerine kanarak bir direksiyon kılıfı alır. Kezban'a ve sevdiklerine hediye almaktan vazgeçerek üst sınıf insanların sahip olduğuna inandırıldığı kılıfın heyecanı ile yola çıkar.

"Bayram'ın başı dönmüş, gözü karamıştı. On üç marka bunca şeyi satın almak. En üst kattakilerin bir arabasına on üç marklık farkla sahip olmak." (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 202).

Her insan yaşamak için belli hedefler edinmek zorundadır. Bu hedefler sayesinde kişi toplumda yer edinir. Özellikle de daha düşük ekonomik ve sosyal statüde yetişmiş insanların kat etmek zorunda kaldıkları yol daha fazla olduğundan harcayacakları çaba da doğru orantılı olarak artacaktır. Bu mesafe, sindirilmeden kat edildiğinde ise, kişi kendisi gibi olmaktan çıkıp başkalarının kabullerini sahiplenmek uğruna hayatını feda eder. Üstüne kuşandığı başkalık maskesi ona bir zaman sonra sıkıntı vermeye başlar. Adalet Ağaoğlu romanlarında da sık sık başkası olmaya çalışan, kendi sosyal sınıfını beğenmeyip başka bir sınıfa dail olmak isteyen kişilerle karşılaşırız. Bu karakterler hiç mutlu olmadıkları halde mutlu olacaklarını inandıkları farklı tabakalardaki insanlara uyma yolunu seçerler. Ama sonuç hep daha fazla mutsuz olmaktır.

6.7. Burjuvazi

Ölmeye Yatmak'ta burjuva olarak adlandırabileceğimiz kişi Aysel'in sınıf arkadaşı Suna'dır. Ülke II: Dünya Savaşı'nın gerginliği içindeyken ekonomik durumu iyi bir aileye sahip olan Suna, çeşitli magazin dergileriyle uğraşmakta, sanatçıların hayatlarıyla ilgilenip posterler biriktirmektedir. Siyasi ve sosyal konularla hiç ilgilenmeyen Suna, Aysel'in tepkisini toplamış, vurdumduymaz tavırları sebebiyle yaşıtlarından farklı bir çizgide yer almıştır.

“Yıldız mecmuaları okuyan Suna’ya bakıyorum da, Suna gibiler bu ülkeye nasıl faydalı olabilir, erkeklerin yanında nasıl elele, kol kola çalışabilirler, diya kara kara düşünüyorum. Suna ise hiç aldırıyor. Ballandıra ballandıra Yıldız mecmuasının yıllığını anlatıyor. Yok efendim dört renkli kapağı varmış. Kapakta Betty Grable’ın mayolu bir resmi varmış. Ayrıca içinde de tam iki yüz adet artist fotoğrafı varmış. Bunların dört tanesi de kesilip tablo halinde duvara asılabilecek boyda artist resimleriymiş falan. O, Robert Taylor’unkini kesip odasına asmış bile. Her gece onun resmine bakarak uyuyormuş. Ailesi Suna’yı çok serbest yetiştiriyor zaten. Hoş bilirsin Yıldız da öyle. Ben de serbestlikten yanayım ama, artist resimleriyle uğraşıp ülkemizi bir yana bırakarak değil.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 178).

Aydın’ın Galatasaray Lisesi’nden arkadaşı Metin de tam bir burjuvadır. Maddi olanakları fazlasıyla yerinde olan babası sayesinde hesapsız harcamalar yapan Metin, hep son modayı takip etmekte, umarsız bir hayat sürmektedir.

“İkinci sevindiğim haber, Metin’den gelen bir mektup. Çoktandır sesi çıkmıyordu. Zarfın içine bir de resmini koymuş. Tam bobstil modasına göre giyinmiş. Saçını da uzatmış. İnce düz bir bıyık da bırakmış. Robert Taylor’a benzemiş nerdeyse. Galatasaray’da bıyık bırakmaya izin vermezler. Fakat Metin bir aydır hastaymış. Okula gitmemiş. ‘Hastalığım da numara haa. Dame de Sion’lu bir kıza tutuldum da ondan’ diyor.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 249-250).

Üniversiteden aldığı bursla Paris’e gitmeye hak kazanan Aysel, gemide karşılaştığı maddi olanakları yüksek burjuva gençlerin etkisinde kalarak elmayı çatal bıçakla yemeye çalışmıştır. Fakat medya patronunun oğlu Metin, burjuvalıktan çoktan sıkılmış, Rus aydınlarının doğal hayat anlayışına özenmeye başlamıştır.

“Bir elmayı bir tabak içinde çatal bıçakla yemeyi nerde öğrenmiştim ki ben? Neden yaptım bunu? Herhalde karşımdaki masada oturan dört kişi öyle yapıyordu da ondan. Darwin sağ olsaydı da bizi tanısaydı, kolayca kanıtlardı kuramını. Yanımdan geçen delikanlılardan biri, ‘İsıra ısıra yemek daha kolaydır’ dedi. Metin’miş. Metin’i Paris’li günlerden sonra gördüm mü hiç? Gemide tanıdığım zaman Batı görenekleriyle dalga geçmeye başlamıştı çoktan. Yerine ne koymuştu? Doğallık. Intelligenza’nın²⁰ yeni buluşu: Yeni peygamberler: Köylüler.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 223-224).

²⁰ Entelicansiya (Intelligenza) veya Entelijansiya, XIX. yy. Çarlık Rusyası’ndaki reformcu aydın sınıf. Bir ülkedeki aydınların tümüne verilen ad. (Meydan Larousse, Cilt 6, s. 293).

Bir Düşün Gecesi'nde zengin bir babanın kızı olduğu için sürekli dışlanan Ayşen'le karşılaşırız. Üniversitedeki sol görüşlü arkadaşlarının arasına bu sebeple bir türlü katılamayan Ayşen, dışlamalar sebebiyle Ercan'la evlenerek kurtulmaya çalışır. Düşünde cezaevindeki arkadaşı Gül'ün babasını görünce aklına önce arkadaşına şiir kitabı götürmek gelir; fakat, daha sonra arkadaşının onu 'burjuva' diye aşağılamasından korkar. Şiir genellikle insanın bireysel duygularını yansıttığı bir anlatım şekli olduğu için bireysellik içeren bu yazıları toplum için cezaevine girmiş bir arkadaşına götürmek pek de uygun değildir.

“Gül'e bir kitap götürmek istiyordum. Bir şiir kitabıydı. Şiirler götürmemi küçümseyebilirler. Orada, içerde, 'Burjuva kızına bak, şiir okuyor, bize de getire getire şiir getirmiş' diyebilirler... (Ağaoğlu, B.D. G., 2010: 272).

Üç Beş Kişi'de ise karşımıza çıkan burjuva yaşantısına sahip karakterler Deniz ve Ferit'tir. Koleji bitiren Ferit, babasının parasıyla yurt dışında doktora yaptıktan sonra iş adamı olmuştur. Güzel Sanatlar mezunu olan Deniz ise, eşi fazlasıyla zengin olduğu için zaman geçirmek için çalışmakta, çinçilikle uğraşarak vaktini geçirmektedir. İstedikleri zaman istedikleri mekânda bulunan bu insanlar, hayatlarını istedikleri gibi yaşama üzerine kurmuşlardır.

“Murat, dayısını da, hatta Deniz'i de sonraları daha iyi anlamıştı: Bunlar yeni. Kolejlerde, Güzel Sanatlar'da, Paris, İsviçre üniversitelerinde okuyorlar, dönünce de Anadolu'ya yayılıyor. Bir ayakları orda, bir ayakları şurda, bir ayakları da burda. Her yerde damgaları var.” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 23).

Siyasi olayların ülkenin gündemini değiştirdiği, çoğu insanın geçim sıkıntısı çektiği bir esnada bir grup insanın maddi olanaklarının fazlalığı sebebiyle bu kötü olaylara kayıtsız kalması sınıf farkını yaratan en önemli noktadır. Diğer insanların yaşantılarıyla ilgilenmeden en iyi okullarda okuyup, en son modayı takip etmekten geri durmayan bu elit kesim muhakkak ki tepkileri üzerine çekecektir. *Ölmeye Yatmak*'ta Suna ve Metin, *Bir Düşün Gecesi*'nde Ayşen, *Üç Beş Kişi*'de Ferit ve Deniz burjuva özelliği gösteren en dikkat çekici karakterlerdir. Yazarın dünya görüşü sebebiyle her zaman yalnızlığa mahkûm edilen bu kesim etraflarınca da –iyi insan olmalarına rağmen– sevilmezler.

VIII. BÖLÜM: ADALET AĞAOĞLU ROMANLARINDA DİNE VE GELENEĞE BAKIŞ

7.1. Dine Bakış

Adalet Ağaoğlu romanlarında din gelenekselleşmiş haliyle karşımızdadır. Tam olarak inceliklerinin bilinmediği, yüzyıllardır atalardan ne öğrenilmişse onun uygulandığı bir toplumda din artık gelenekten öte bir inanç sistemi değildir. *Ölmeye Yatmak*'ta Ankara'da okuyan Aysel'in kasabaya gelince annesi ve babası tarafından zorla başının örttürülmesi, başörtüsünün bazı çevrelerce dini buyruk olarak algılanmasından çok etrafın bir şey dememesi için kadınların giydiği günlük bir kıyafet halini almış olmasındandır. Öteki taraftan, Atatürk'ün laiklik ilkesiyle birlikte geleneğe ve dine karşı da katı kuralların getirilmesi de önemli bir noktadır. Aysel, kasabada zorla başını kapatmasına rağmen Ankara'daki okulda da kapatmaması için büyük bir baskı altına alınmış durumdadır. Yıllarca bu ikilem içinde kalan insanımız başını kapatınca dindar fakat geri kafalı, başını açınca ise dinsiz, âhlaksız fakat modern sıfatlarına layık görülmüştür.

“ Ben oraya gelince, en ağırıma giden de annemin, babamın bana başımı örttürmeleri oldu. Sana anlattığım gibi, burada benim yaşımdaki kızlar, hiç başlarımızı örtmüyoruz. Sadece, okula giderken kasketlerimizi giyiyoruz. Zaten Ölmez Atamız, bizlerin uyanık ve medeni olmamızı istemiştir. Şayet beni buradan bir öğretmenim yazın, başım örtülü olarak dolaştığımı görseydi kimbilir ne derdi?” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 69).

Engin'in doğduğu Adapazarı'nın kaymakamı ilçeye kadın heykeli dikmeye kalkışınca yine aynı gelenek engeline takılmıştır. Cahiliye devri Arapları'nın taptığı putları hatırlattığı için heykele karşı tepkili olan İslam toplumları yerleşim yerlerinde yapılan heykelleri bir türlü benimseyemezler. Türkiye Cumhuriyeti'nin de kurulduğu günden itibaren en fazla meşgul olduğu konulardan olan heykel yapım-yıkım meselesi artık bir yılan hikâyesine dönmüştür. Kaymakam uygarlaşmak için heykel yaptırmak isteyince meclis üyeleri hemen Müslüman olduklarını her ne kadar laik bir devlette yaşasalar da bunun geleneklere de ters düşeceğini belirterek itiraz etmişlerdir.

“Sonra daha önemli endişelerini belirttiler: Kadın heykellerini gören halk ne demez hem? Azdı bu meclis üyeleri, demeler mi? ‘Versay Sarayı’nın avlusunda ne heykeller var. Resimlerini de mi görmediniz baylar? Çıplak, çıplak... Her uygar ülkedeki her havuzda vardır bu çıplak kadın heykellerinden.’ ‘Onlara eskiden kalmış’ dediler. ‘İyi ya! Biz de yeni yaparız bizden sonrakilere kalır.’ ‘Hem onlar Hristiyan memleketi. Biz Müslümanız, elhamdülillah.’ Ardından hemen düzelttiler: ‘Hayır, yani, din işlerini devlet işlerine karıştırdığımızdan değil. Gerekirse çıplak kadın heykeli de kondururuz ilçemizin münasip bir yerine. ...’

...Çıplak kadın heykeli, deyince benim azdığımı sandılar. Kötü mü oldu? Düğün demek, mis gibi başgöz edildim. Doktorun kızıyla.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 238-239).

Bir Düğün Gecesi’nde ise, kendi menfaatlerine göre yeri geldiğinde dini atmayan İlhan’ın düğündeki elit tabakaya karşı küçük düşmemek için yaşlı bir hacıyla türbanlı eşi ve kızlarını daha az görünen bir yere çekmeye çalıştığını görürüz. İlhan, yaşlı adam ve ailesini göz önünden uzaklaştırdıktan sonra kendisini daha ilerici duyumsamış, Ömer ve Tezel’e nerede ne giyilmesi gerektiğini bildiğini göstermiştir. Paragrafından sonunda Ayşen’in şapkasından bahsedilmesinin altında yatan neden de başörtüsünün yerine artık şapkanın kabul edilmiş olması ve İlhan’ın şapka kanunun arkasında duruyormuş gibi görünmeye çalışmasıdır.

“ ‘Şey diyordum... Bu memleketlilerin... Şu teyzeler, hacı baba filan yani... Baksana kılıklarına kıyafetlerine... Onlar hep öyle, en önde mi duracaklar?

Başını kaldırıp bakıyor İlhan. Sonra bana dönüp bozuk bozuk gülüyor. ...

‘Karı haklı bel!’ diyor. ‘Güler misin, ağlar mısın? İlahi hacı baba e mi? Yahu bir koca kentte, Anadolu Kulübü gibi koskoca yerde düğüne geliyorsun. Başından şu hacı takkesini çıkaramaz mısın? Karının, kızının başından şu örtüleri attıramaz mısın? E peki, yapamazsan, bari şöyle geri dur, desene... Baksana herkes nasıl giyinmiş. İnsan biraz çekinir, değil mi?’

Tamam: Değil mi ki ikiniz ilerici geçiniyorsunuz, işte ben de ilericiyim. İlericiliğimi de koydum ortaya.

... ‘Ayşen’in de şapkası eğrilmiş. Kıyılmadan önce gidip düzeltsem?’ ” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 200-201).

Fikrimin İnce Gülü'nde Bayram'ın İstanbul'a giden trene birlikte bindiği komünist gencin din hakkındaki görüşleri bizim farklı bir bakış açısı tanımamıza sebep olur. Selimiye Camii'ni gördüğünde bu cami'nin kim tarafından yapıldığını bilmeyen cahil insanlara kızan bu genç, dinin de böyle içeriğinin bilinmeden gelenek halinde yaşandığını vurgulamaktadır. Birçok insan cezaevlerindeyken bu insanların sadece para kazanmak için yaşamaları genci çileden çıkarmıştır. Sadece Allah'a dua edip ileri gidecek hiçbir faaliyette bulunmamak onun en büyük sıkıntısıdır.

“ Alın başınıza çalın. Camiden başka şey görmez gözünüz. Cami, evet. Mimar Sinan'ın dehası desem ne anlayacaksınız? Bir kubbe, bir minare; işinizi görür. Onun bile iyisini kötüsünden ayırt etmesini bilmezsiniz. Yatın, kalkın, Allah'a yalvarın. Onca genç kalktı, bir de sizler için deliklere girdi. Tıktılar hepsini. Onları bilmem, ama artık benden paso. Kendiniz ayarsanız ayarsınız. Aymazsanız, işte cami, işte siz. Arzunuz bilir.” (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 46).

Yazar, Bayram'ı traş eden berberden yola çıkarak, İslam dinindeki tevekkül inancının yanlış yorumunun Müslümanları geri kalmışlığa götürdüğünü anlatır. Batı insanı ilerlemelere ayak uydururken 'dindar ellere' sahip berber ve bu berber gibiler hala 'yıllarca aynı biçimde denenmiş, ilkelliğini hep saklamış yöntemlerle' hayatlarına aynı şekilde devam etmektedirler.

“Şimdi önüne ilk çıkan berber dükkânı, caminin önünden içerilere uzanan gölgeli çarşının başındaydı.

Bir eski zaman çinko tası Bayram'ın çenesi altında. Yıllarca aynı biçimde denenmiş, ilkelliğini hep saklamış yöntemlerle olunan traş: Dondurma külahını andıran bir sabun. Pırasa başı bir fırça. Karataşta keskinleştirilen ustura. Kıyısına yağlı boyayla yeşilli sarılı yapraklar, çiçekler resimlendirilmiş bir çatlak ayna. Pembesi mora dönmüş bir havlu. Ağırlığını hiçbir olayın bozamayacağı dindar berber elleri....” (Ağaoğlu, F. İ.G., 2010: 198).

Ayrıca dinin gösterişe kaçan boyutu da yazardan nasibini almıştır. Yıllardır aynı yerde berberlik yaptığı belli olan bu adamın hiç kolonyasının olmayışı ve şişenin altında kalan birkaç damlayla müşterisi Bayram'ı kandırmaya çalışması 'kötü bir dindarın uyduruk abdest alışı'na benzetilmiştir.

“Berber, bir yığın eski püskü arasından plastik bir kolonya şişesi buldu. Fırk fırk sıktı plastiği. Dibinden güçlkle üç-beş

damla kolonya dökebilirdi avucuna. Getirip Bayram'ın iki yanağını sıvazladı bununla. Kötü bir dindarın uyduruk abdest alışı gibi.” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 199).

Üç Beş Kişi'de ise ölüm döşeğinde olan Emin Bey'in sürekli ayetler okuyarak Allah'ı andığına şahit oluruz. Gençken din ile sıkı ilişkiler kumayan Emin Bey'in ölmek üzereyken dine bu kadar düşkünleşmesi kendisini bu sebeple suçlu hissetmesindendir. Kısmet, bu adamın haline acımakta, yaşadığı duruma bir anlam verememektedir.

“Emin Bey, gözlerini yatakta kapı arasında bezgin, bitkin duran torununa dikmiş: Onun o olup olmadığından habersiz; kâh yükselip, kâh alçalan mırıltılarını sürdürüp gidiyor. Kısmet'in içini bu kez de, Allah'la fazla bir ilişkisi olmamış, çiftlikte, toprakla, arılarıyla yaşamayı sevmiş yaşlı adama karşı bir acıma duygusu kaplıyor: neden peki Tanrım, neden her yerde suç ve günah görüyor? Nasıl bu hale gelebiliyor? Köşeciğine çekilmiş, nerdeyse dünyaya küsmüşken...”(Adalet, Ü. B. K., 2007: 104-105).

Romantik Bir Viyana Yazı'nın Kâmil Kaya'sı da öğrencilerine savaşların en kötüsünün din savaşları olduğunu söylemekten geri durmaz. Çünkü, din toplumların huzur ve refahı için ilahi güç tarafından belirlenmiş sosyal yasalar bütünüdür. Dinlerin ortaya çıkış sebebi huzuru sağlamak için din uğruna savaşların yapılması manasız ve yanlıştır.

“Küçükhanımlar, küçükbeyler, bu din savaşları, bütün lanet savaşların en kötüsü. Hoş, savaşın iyisi mi olurmuş?...”(Ağaoğlu, R. B. V.Y., 2007: 42).

Kâmil Kaya, Konya şehrinden yola çıkarak bazı Müslüman şehirlerin adlarının Hristiyan kültüründen geldiğini açıklayarak aslında hangi dine mensup olursa olsun aynı toprağı paylaşan insanların birbirlerinden çok şey aldıklarının altını çizmektedir. Muttasıp yapısıyla tanınan Konya'nın isminin Hristiyan kültürünün en önemli öğelerinden olan ikonadan geliyor oluşu önemli bir ayrıntıdır. Konya halkı belki de adlarına kazınan bu Hristiyan kültürünü tamamen yok etmek ve bu görüşe sahip olmadıklarını ilan etmek amacıyla fazlasıyla taasubiyet altına girmişlerdir.

“Kentın adı Romalılara göre İkonyum'dan geliyormuş. İkon, ikona nedir, biliyor siz? Yok bilmek ikona? Canlarım, ikona diye, kiliselerdeki boyalı süslere deniyor, hani canım dini tasviri resimler, Meryem Ana, İsa, melekler, azizler filan. Tamam, geçiyorum. Şimdi Müslüman mahallesinde salyangoz satarak olay

çıkarttırmayalım. Hoş zaten Araplar da hasıraltı etmişler bu Hristiyan adı, yerine önceleri Kuuni demişler, ne demekse? İnanın bilmiyorum dostlarım, herhalde İkonyum’u ezip büzüp bu hale getirdiler...” (Ağaoğlu, R. B.V. Y., 2007: 53).

Her çağda insanların kendilerince yorumlamaya çalıştığı dinler, yüzyıllarca en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Birçok kavganın ve ölümün sebebi olmuştur. Bütün konularda olduğu gibi dine de insanların yaklaşım şekillerinin farklılıkları bu kavgaların ana kaynağıdır. Kimileri dini inanç olarak yaşarken, kimileri gelenek olarak devam ettirmiş, kimileri ise yok sayarak uygarlaşmaya çalışmıştır. İncelediğimiz romanlarda bu insanların hemen hepsiyle karşılaşmaktayız. Adalet ağaoğlu, din konusundaki hassasiyetini roman karakterleriyle tek yanlı olarak değil çok boyutlu olarak sunma başarısı göstermiştir.

7.2. Din ve Siyaset

Siyaset her konuyla alakalı olduğu gibi toplumsal hayatın en hassas noktalarından biri olan dinle de iç içedir. Her ne kadar Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte laiklik ülkenin değişmez prensiplerinden olsa da pratikte din siyasetin tam da merkezinde kendisine bir yer edinmeyi başarmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında çok sert kurallarla laikleştirilmeye çalışılan toplum *Ölmeye Yatmak*’ta hafız bir babaya sahip olan Hasip ve Öğretmen Dünder üzerinden şöyle anlatılır. Din ile alakalı olmak, Dünder Bey’e göre geri kalma sebebi olduğundan, ne zaman ki dinden uzaklaşırsa uygar olmaya başlanılacaktır. Namaz kıldığını bildiği öğrencisi Hasip’e rondo oynarken ‘kafasını ayet okur gibi sallama’masını söylemesi Dünder Bey’in bu yaklaşımındandır.

“ Sen de Hasip!.. Kapının önünde çember çevirmiyorsun. Rondo oynuyorsun. Kafanı da ayet okur gibi sallama. Camide değilsin. Uygarlık kaynağı bir okulun sahnesindesin.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 4).

Romanda yapılan Başöğretmen tasviri de bize geleneğin üzerine aceleden kurulmaya çalışılan yeniliğin ne kadar tutarsız olduğunu göstermektedir. Devlet, artık Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kullanılmasını uygun görmüş, yeni harfle yazı yazabilen kişileri başöğretmenliğe atayarak okullar kurmuştur. Fakat eski kültürle yetişmiş çoğu hafız olan bu insanlara uygar olmak için kesinlikle dinden uzaklaşmaları

gerektiği ve halkı da bu yönde eğitmelerinin şart olduğunu söylemişlerdir. Kasabadaki başöğretmen de eski bir hafızdır ve yeni okulda öğretmenlik yapmaya başlaması halkın tepkisiyle karşılaşmasına sebep olmuştur.

“Başöğretmen, ellerini arkasına kenetlemiş, sabırsızca ortalıktaki dağınıklığa bakıyordu. Kolları kısa, soluk, çizgili ceket, çizgili dokuma gömleği, bol kısa paça, göbeğine dar gelen pantolonuna, çocuk kakası rengindeki kundurularına rağmen bir başöğretmenden çok, bir cami hocasını andırıyordu. Ama o tarihte bir başöğretmen olarak da fazla yadırganmıyordu. Hayır, hiç hem de. Latin harfleriyle adını yazmayı beceren, azıcık da, değişimlere karşı yumuşak başlı davranan her orta yaşlı kimse, bir ilçe ilkokuluna başöğretmen olabilirdi. Başöğretmen’in kırmızı toparlak yüzü, ağda yaptırılmış gibi parlıyorsa, bu da, hafızlığında önüne fazla pekmez konulmuş olmasındandır herhalde.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 4-5).

Başöğretmene yakıştırılan saygısız lakaplar da dönemin anlayışını yansıtmaktadır. Kızların okula gitmesi büyük bir ayıp olduğundan öğretmen de bu ayıbın kaynağı gibi görülmektedir.

“Sağa solda da, kerhaneci, diyesiymiş. Gâvur Hoca adı bitti, şimdi de bu. Kaymakam’dan çekinmeselerdi, bunca yıllık hemşerilerimle nerdeyse toptan aram açılacaktı canım.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 6).

Üç Beş Kişi’de CHP’li Emin Bey’in ölüm döşeginde sürekli ayetler okuyarak, Allah’a sığınması herkes tarafından yadırganmıştır; çünkü, Emin Bey, DP’li damadı Cuma namazlarına, dinden bahsettiği için zamanında çok kızmıştır. Damadının bu dindar tarafının hep oy toplamak için olduğunu düşünmüş hatta bir dönem siyasi sebeplerden kendi dininden vazgeçmeye kadar durumu yokuşa sürmüştür.

“...Nerden çıkardığı belirsiz bu sureler, ayetler hele... Tövbe, tövbe... Hani iyiliğinde hacılığa, hocalığa bir merakı olsaydı, neyse. Acaba pişmanlık mı duyuyor? Ahmet’le ölüm günleri mi karışacak, ne olacak? Beş altı ay daha yaşarsa, öyle olur. Damadının Cuma namazlarına gidişine, köylüye dinden, Allah’tan dem vuruşuna nasıl öfkelenirdi: Allah kim, sen kim? Sen Allah’a inanıyorsan, ben inanmıyorum!.. Oy için seninki, hep oy için!.. Allah’ı bile kandırabilirsin, lakin beni kandıramazsın!.. Hep böyle homurdandı. Ahmet gülerdi, o büsbütün öfkelenir, bağırırdı. Bunların parti çekişmesi de. Sanki, damadına inat, dini, kitabı büsbütün boşladıydı...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 124).

7.3. Gelenek/yenilik karşıtlığı

İnsanın olduğu her yerde yeni ve eski karşı karşıya durmaktadır. Gelişim ve değişim için yeniyi, aidiyet ve yeniliğin sağlam oluşması için eskiye ihtiyaç vardır. Değişim her zaman sancılı bir dönemi de beraberinde getireceğinden eski ile yeni arasındaki çatışma da kaçınılmazdır.

Tanzimat’la birlikte başlayan iyice hız kazanan Türk toplumunun yeni eski çatışmasını Cumhuriyet’in kurulmasıyla yeni taraftarları kazanmıştır diyebiliriz. Fakat bu siyasi başarının bir de topluma kabul ettirilmesi ve hayatın bu yönde şekillendirilmesine gidilmesi vardır. Öncelikle resmi dairelerde başlayan bu değişim daha sonra çocuklar aracılığıyla halka ulaştırılmaya çalışılmıştır. *Ölmeye Yatmak*’ta yılsonu müsamesesinde çocuklara zorla polka ve rondo gibi Batı tarzı dansların yaptırılması bu sebeptendir. Oysaki bu tür olaylara hiç de alışık olmayan halkın aşırı tepkisiyle karşılaşmış, herkes din ve namusun elden gitmesi korkusuyla yenilik karşıtı olmaya başlamıştır.

“Birkaç memur çocuğundan gayri, hemen hepsi polka ve rondonun adını bile bu müsameden ötürü duymuşlardı. Kız ve erkek öğrenciler ilk kez birbirlerine değeceklerdi. Ama, onca provaya karşın değemiyorlardı. Adımları birbirine karışıyordu. Sarılmak gerektiğinde, birbirlerinden birer metre uzakta duruyorlardı. Bu bile, erkek ve kız çocukları arasında, birinin de kendini dereye atıp boğulmasıyla sonuçlanan büyük aşklara yol açacaktı.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 13).

Romanda sıkça karşılaştığımız gelenek sembollerinden olan Aysel’in uzun saçları, Ankara’daki okulunda da onun uygar görünüşünü engelleyen unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Aysel’in tarih öğretmeni Nihal Hanım’ın geleneksel saç örgüsünü beğenmeyişi ve Aysel’i Batılı bir kız gibi görmek isteyişi gelenek ve yenilik çatışmasının şekilsellik üzerinden de çatıştığının bir göstergesidir.

“Bu yıl Türkçe öğretmenimiz Sabiha Hanım’ı çok seviyorum. Galiba o da beni seviyor. Fakat Tarih öğretmenimiz Nihal Hanım’dan çok korkuyorum. Çok sert ve benim çok çirkin giyindiğimi söylüyor. Saçlarımı Garplı bir kız gibi kestirmemi, alagarson yaptırmamı istiyor. Fakat babam, bunu duymak bile istemez.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 100).

Fikrimin İnce Gülü'nde Bayram'ın gelenek özlemi, Almanya'daki bir Bayram gününde yaşadıklarıyla anlatılır. Aslında burada anlatılan sadece Bayram değil tüm gurbetçilerin toplumla beraber kutlanan bir günü ülkelerinden uzakta ve yalnızlık içinde geçirmeleridir. İnsan ne kadar yeniye alışırsa alışsın her zaman kökenini aramakta, bu sayede bir yerlere ait olduğunu hissedebilmektedir. Bayram akşamı sadece Veli'lerin davet ettiği Bayram hem ülkesine hem de ailesine duyduğu özlemi bir parçada olsa onların arasında unutmuştur. Türk geleneğine ait yemekler, davranış şekilleri onu eskiye götürmüştür.

“O gece, yalnız, hep öteki Türklerin dışında kaldığını sezdiği gece Veligiller, buyur etmişlerdi Bayram'ı işte. Kadayıf yapmışmış karısı. Türk bakkaliyesinden bulup, güzel bir kadayıf yapmıştı. Suböreği bile. Çay demlediler Bayram'a. Börekten, kadayıftan koydular önüne. Sanki bir biber dolması da mı ne pişiyordu içerde ne? Odayı tüm yemek kokusu sarmış. Tavla oynamışlardı Veli ile. Televizyona bakmışları...” (Ağaoğlu, F. İ. G., 2010: 186-187).

Üç Beş Kişi'nin değişime en çok direnen kahramanı toprak ağası Emin Sakarya'dır. Yıllarca yaşadığı topraktan ayrılarak şehre yerleşmeye hiç yanaşmayan Emin Bey, kendi toprağında yaşadığını hissetmektedir.

“Emin Sakarya'nın, çiftlikte keşişler gibi yaşamayı seçişi yalnızca küsme huyundan değil. O, ne olursa olur, yükseklerden esen yelin, ayaklarının dibinde çağlayan suların sesini duymazsa, yaşamaktan fazla bir şey anlamazdı. Bir de toprak. Onun kokusu. Bağlar bahçeler arasında dolaşsın, ağaç altlarında uyusun; kışın ayak değmemiş kar kokusunu koklasın, yazın dalların hışırtısı kulaklarından eksilmesin, toprakta tohumun ilk filizlenişini kendi gözleriyle görsün...” (Ağaoğlu, Ü.B.K., 2007: 134).

Emin Bey'in bu toprak sevdasına rağmen yenilik isteyen kızı Türkân şehirde yaşamak istemiş ve Ahmet Kaymazlı ile evlenerek şehirde yaşamaya başlamıştır. Baba kızın arasını açan bu olay, Emin Bey'in ömrü boyunca kızını affetmemesine sebep olmuştur.

““Bakıyorum, sen de onlardan yanasın. Babana değil, kocana, kardeşine inanıyorsun. Şehir... Hep şehir... Sen şehri sevdin. Herkes şehir seviyor...”

Hacı Halil ailesi Eskişehir’de almış başını giderken, adını Deli Derviş’e çıkarmış olan bir babaya güvenemezdim ya, demek istemiştım. Fakat diyemezdim. Gönlnü almak istedim:

‘Ben köyümüzü, topraklarımızı da severim baba. Senin gibi, şu suyu sesini ben de hep sevdim.’

‘Öyle. Bir gelip gitmek, iklim değiştirmek için olursa, herkes seviyor. Devamlı yaşamak içinse, kaçan kaçana...’ (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 139).

Romantik Bir Viyana Yazı’nda ise öğrencileri Kamil Kaya’nın her zaman giydiği kruvaze cekete antipati duymaya başlarlar. Alışık olmadıkları bu eski tarz giyim onların dikkatini çeker. Kâmil Kaya ise tarzı değiştirildiğinde kendisi olmaktan çıkacağını düşüncesindedir. Emekliliğinden sonra gittiği Viyana’da şort giymeye başlaması gerçekten de alışkanlıklarına düşkün Kâmil Kaya’nın bunalıma girmesindeki etkenlerdendir. Çünkü kıyafetle birlikte kimlik de değişime uğramaya başlamıştır.

“Hı, ne? Bu mu? Ceketim mi? Niye mi hep bu biçim ceket giyiyorum? Kruvaze. Nesi var? Derse her zaman önü ilikli gelinirdi. Biz de öğretmenlerimizden böyle gördük. Karşılıklı saygı kötü bir şey mi? Tabii, blucine de karşı değilim. Benim yaşımda bile giyenler var, ben böyle daha rahat ediyorum. Herkese uymak zorunda mıyız çocuklar?” (Ağaoğlu, R. B. V.Y., 2007: 59).

Geleneğin ve yeniliğin uzlaştıramadığı toplumlarda daima çatışmanın hâkim olması kaçınılmaz bir durumdur. İnsanlar yeniye alışamadıkları için eskiye daha fazla bağlanarak kendi benliklerini korumaya çalışırlar. Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye’sinin yaşam tarzlarını değiştirmeden dünyalarını değiştirmeye çalışmaları buna en güzel örnektir. Fakat bu yaşam tarzı değişikliği de sadece şekilden ibaret olmamalı öncelikle özde bir değişim gerçekleşmelidir. Tepeden inme değişimlerle Batılılaşma yanlısına düşen Türkiye’nin çok zamanda az yol kat etmesinin sebebi de bu ani değişiveriştir. *Ölmeye Yatmak*’ta kasaba halkının tepkisi, *Yazsonu*’nda Bekçi Kadir’in Nevin ve ailesine uyamaması, *Üç Beş Kişi*’de Emin Bey’in topraktan kopmak istemeyişi ve *Romantik Bir Viyana Yazı*’ndaki Kâmil Kaya’nın giyim tarzını değiştiremeyişi eskiden gelen bazı alışkanlıkların insanın fıtratıyla bütünleşmesindendir. Bu bütünleşmiş kalıpları ortadan kaldırmak çok zor olduğu gibi kimi zaman da yersizdir. Fakat eskiye bağlı olabilmek uğruna yeni ve yararlı işlere sırt çevirmek de büyük bir vurdumduymazlıktır.

7.4. Gelenek ve Kadın

Toplumda gelenekler en fazla kadınlar üzerinde etkili olmuş, en çok onların hayatlarını kısıtlamıştır. Feodal toplumlarda başkalarına karşı korunması gereken ilk şet kadındır. Kadının bu kadar korunması gerektiği düşüncesi bazen onu toplum içerisinde daha zavallı duruma düşürerek insan olma gücünden mahrum bırakır. Bir ailenin namusunun kadın üzerinden korunması kadının hayatını daha zor kılmakta, erkekler serbestçe yaşarken kadın her daim kontrollü olmak zorunda kalmaktadır.

Ölmeye Yatmak’ta öğrencisiyle birlikte olduktan sonra çok büyük bir bunalım yaşayan Aysel’in durumu da toplumun kadına yüklediği rolden kaynaklanmaktadır. Engin’in çalıştığı matbaadan çıktıktan sonra şuursuz bir şekilde bir otel odasına gelip yatağa uzanan Aysel, canından vazgeçtiği anda bile otele gelirken düğmelerinin açık olup olmadığını, resepsiyondakilerin onun hakkında ne düşüneceğini sorgulamaktan kendini alamaz. Bu da geleneklerin kadın üzerinde yarattığı yıkıcı etkidendir.

“Yatağın içinde yeniden güldüm. İşte kendimi bir kez daha yakalıyorum böylece. Ölüyorsam bütün bunların ne önemi var? Açık düğmelerimin, resepsiyondaki delikanlının, levhanın, açık muslukların, yağmurluğumun, çıplak ya da örtülü oluşumun? Hele bir fahişeye benzemiş olmaktan korkuşum! Ha seni satın almışlar, ha sen satın almaya kalkmışsın. O beş bin lirayla gençleşmek istemiş olmalıyım. ‘Türk’e durmak yaraşmaz’lı bir yeniden başlama.” (Ağaoğlu, Ö.Y., 2010: 63).

Aysel, ilkokul sıralarından itibaren erkeklere karşı cinsi bir yakınlık göstermemeye çalışmış ve kadın- erkek ilişkisinin yanlışlığına kendisini fazlasıyla inandırmıştır. Geleneksel toplum yapısı kadın ve erkeğin aynı sıraları paylaşmasına izin vermeyince Aysel, erkeklerle aynı haklara sahip olabilmek için kadınlığını bir kenara bıraktığını her daim herkese ilan etmek zorunda kalmış, böylelikle içerisine yerleştirilen suçluluk psikolojisinden sıyrılmaya çalışmıştır. Ankara’da eniştesi ve kuzeniyle gittiği bir baloda bir çocuğun Aysel’i dansa kaldırmak istemesine rağmen eniştesinin izin vermemesi, Aysel’i koruma telaşındandır.

“Biz Türk erkeklerine hep kardeşimiz gözüyle bakarız ve bakmalıyız. Onun dışında bizim kötü düşüncelerimiz olamaz ve olmamalıdır. Biz böyle yetiştik ve gerek Dünder

Öğretmenimizden, gerekse buradaki öğretmenlerimizden böyle feyz aldık. Onun için kardeşim, benden yana sakın şüphelenmesin. Ben zaten o kırmızı saçlı çocuğun beni dansa kaldırmasını tabii karşılasam da, niyetini bilmediğim için, eniştem kalk dese de, kalmazdım.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 71).

Geleneksel yapıda kadın erkeklerin yanı sıra kendisinden yaşça büyük kadınları da karşısında bulmuştur. Aile yapısını bozmamak ve kızını terbiyeli büyütmek adına evdeki erkekten daha fazla baskı altında tutan bu kadınlar kızların okumasına, toplumsal hayata karışmasına hep karşı çıkmışlardır. Aysel de böyle bir anneye sahiptir. Fitnat Hanım, kızının okuması yerine ev işlerinde ona yardımcı olmasını ister ve aysel’le en büyük kavgalarını bu sebeple yaparlar.

“Fitnat Hanım, bazı akşamüstleri, kızı okuldan döndüğünde, onun eline mendil kadar tül bent bezleri sıkıştırıyor, ‘Ha anam, şunları oyulgayıver’ diyordu. Evdeki sessiz düzen, ana-kız açısından da böyle bozulmaya başladı... Okumaya karşı olan deli ve anlaşılmaz tutkusuna Salim Efendi teslim olduğu sıra, karşısına annesi çıktı. Sanki kendi okuyamamışlığının öcünü alıyordu.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 194-195).

Bu düşünceler sahip olan sadece Aysel’in annesi değildir. Aysel’i oğluyla evlendirmeyi düşünen Memnune Hanım da aynı görüştedir. Kızı okutmak ona göre kızı eziyet etmek anlamındadır. Evlilik ise bir kız için tek kurtuluş yoludur.

“Aysel ona kahve yapıyor. Memnune Hanım, ev sahibinin kızını oğluna alabilmeyi tasarladığı için, ‘Kahve yapan güzel ellerini seviyim senin, yavrum’ diyor. ‘Aman kardeş, bu kızı okutup da ne edeceksiniz? Yazık değil mi? Baksana gül yüzü solmuş. Ver kocaya, o da kurtulsun, sen de. Hem ortalık kötü’ diyor.” (Ağaoğlu, Ö. Y., 2010: 204).

Ölmeye Yatmak’ta geleneğe karşı direnen Aysel’in yerini *Bir Düğün Gecesi*’nde Tezel’e bıraktığını görürüz. Abisi İlhan’a rağmen ablası Aysel’in desteğiyle İstanbul’da Güzel Sanatlar Akademisi’ne giden Tezel, yaşadığı çalkantılı hayat sebebiyle geleneklere hep ters düşen bir kadın karakterdir.

“Ah sevgili Aysel, nasıl destekledi beni! İlhan’ın sırt dönmelerine, bir kurşun koklatmamalarına- Akademi de neymiş, kaç para getirir kağıt boyamak adama, senin derdin İstanbul’larda fink atmak, ben buna aracı olamam- anamın iki arada bir derede ve iki eli böğründe kalmalarına karşın.” (Ağaoğlu, B. D. G., 2010: 25).

Dar Zamanlar serisinin en gelenekçi kadını Fitnat Hanım'ı ise Aysel, öldükten sonra sevgi ile anar ve onu anlamaya başlar. Cumhuriyet'i ilk kuran bu neslin insanları aniden farklı bir kültüre adepte edilmeye çalışmanın sıkıntısı içinde yaşamlarını tüketmiş, kendileri olmaktan çıkmışlardır. Bu sebeple fazlasıyla kuşak çatışmasının yaşandığı dönemde genç nesil daha asi ve başına buyruk bir o kadar da özgüven sahibi yetişmiştir. Modern kültüre ayak uyduramamaları sebebiyle kendilerini dışlanmış hisseden eski kuşak ise daha çekingen ve daha siniktir.

“Annemi, ömrüm boyunca düşünmediğim kadar çok düşünüyorum. Kadınlık tarihinin çok özel bir bölümü gömüldü sanki. Fitnat Hanım'lar bir daha hiç, ama hiç olmayacak. Biz, onları anlamaya gerek bile duymayacak kerte kökünden kopmuş, kendini beğenmiş bir nesiliz. Önceden bildikleri geçersiz ilan edilmiş, bir günde bilmeleri gerekenlerle henüz tanıştırılmış bu insanlar, Salim Bey'ler, Fitnat Hanım'lar, babalarımız, analarımız yani, Meşrutiyet ile Cumhuriyet arasında sıkışıp ufalandılar. Ne sivil, ne asker bürokrat olan, ne de geçmişlerinde servet ve soyluluk bulunan bu takım, bağlandıkları son umut noktasında unutulmuş bırakıldılar. Onları bizler de unuttuk. Beethoven'i sevmiyorlar, dans etmesini bilmiyorlar, Goya'dan bir bok anlamıyorlar, kısa çorap giymemize kaş çatıyorlar, diye homurdanmak üzere aklımıza getirdik onları. Üstelik henüz kimse, onların doğru bir tarihini yazmadı...” (Ağaoğlu, H., 2010: 39).

Hayır...'da gelenek ve toplumun baskısı altında ezilen diğer bir kadın da üniversite sekreteri Tülin Hanım'dır. Tülin Hanım, dul bir kadın olması sebebiyle erkekler tarafından fazlasıyla tacize uğramış, hakaretlere ve zorbalıklara maruz bırakılmıştır. Bir kadının yanında bir erkeğin bulunması toplumun bir kesimine karşı onun daha rahat etmesini sağlamasına rağmen Tülin Hanım, evlenmeyi istemediğini ve yalnız başına kalmaktan korktuğu için hiç kimseyle birlikte olmayacağını Aysel'le paylaşır. Kadının erkeklere karşı olan çekinikliğini ve evliliğe bir sığınma, korunma ortamı olarak bakışını şu cümlelerle ifade eder:

“Güç bir hayatım oldu. Her şeyle, en çok da erkeklerle fazlaca boğuşmak zorunda kaldım. Unutmayın, bu toplumda iki oğlan çocuğu büyötmeye zorunlu, dayanaksız, dul bir kadını Aysel Hanım. Kim, yataklarımıza niye girmeye kalkar, çok iyi biliyorum. Ben, kimi kendi isteğimle yanıma alırım, buna da kimsenin burnunu sokturmam, çok şükür onu da öğrendim. Korkum yok. Seçtiğim adamların hepsiyle de mutlu olabilirdim. Hayata daha kolay dayanabilirdim... Fakat, seçmediklerim,

istenmemeyi nefislerine yediremeyen o saldırgan güruh yok mu?..” (Ağaoğlu, H., 2010: 120).

Yazsonu’nda ise kadının doğurganlığı dişiliği fakat erkeklerin buna saygı ve sevgi ile yaklaşmak yerine sahip olma hırsıyla yaklaşımları deniz sembolüyle anlatılmıştır. Deniz, kadını simgeleyen değerlerden olduğu için kadının doğurduğu kız çocuklarının da önemsiz olduğu ve kadının da emek istemediği anlayışı bu sembolle özetlenmiştir. Geleneksel toplumlarda kadına emek ve değer verilmeyen, kız çocuk doğurduğunda ise dünyanın en büyük suçunu işlemiş gibi karşılanan önemsiz bir varlık olduğu için deniz de kendiliğinden var olup emek istemeden sürekli fedakârlık yapan kadın gibi değersizdir.

“ ‘Koca deniz, balık kalmaz olur muymuş bey?’ derlerdi. Onlar için deniz, sular, kara, toprak gibi değildi. Emek istemezdi. Durmadan doğururdu ve hep dişi doğururdu. Önemsizdi. İçine, derinlerine severek, okşayarak, sakınarak girmezdin. Diklemesine, sert; bir dinamitle sokulurdun: Denizle bütün ilişkileri buydu. Bu kadar...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 145).

Üç Beş Kişi’de geleneksel değerlerle yetiştirilen Kismet’in yalnız başına karar verebilme yetisi annesi tarafından elinden alınmıştır. Annesine danışmadan ve tek başına hiçbir işe kalkışmayan Kismet, İstanbul’da yaşayan kardeşi Murat’a yanına gideceğine dair bir telgraf çektiğinde telgrafı alan Murat’ın ilk aklına gelen Kismet’in bu silik duruşudur. Kismet muhtemelen yanına birisini almadan gelmeyecektir. Dayısı Ferit’in karısı Deniz ile Kismet’i karşılaştıramadan edemeyen Murat, ‘ailenin en özgür kadını’ olarak andığı Deniz’in Kismet’le ne kadar zıt bir yapıya sahip olduğunu düşünmekten kendisini alamaz.

“... Eski ahşap evin en küçük odası. İçinde bir yatak, bir masa. Kismet’i orada nasıl barındırabilirim? Hem bakalım yalnız mı geliyor? Şimdiye dek onun tek başına bir yolculuğa çıktığını gören olmamıştır. Çarşıya, eteklik kumaşı almaya bile çıksa, yanında ya annemiz olacaktır, ya Kardelen, ya da hala kızlarımızdan biri. Ama Deniz Yengemiz değil. Deniz Yengemiz, aileye sonradan katıla en özgür kadınıdır. Seramik desencisi. Uygur Ferit Sakarya’nın uygar karısı. Son kez Divan Pub’da buluştuk...” (Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 6-7).

Murat’ın beklentisinin aksine İstanbul’a yalnız gelme kararı alan Kismet, ilk defa bir yere yalnız gitmenin tedirginliğini yaşamaktadır. Tren garında korku içinde beklerken gözünün önüne İstanbul’a vardığında onu karşılamaya gelecek olan Ufuk ve

Murat'ın hayalleri gelir. Bu hayaller Kısmet'in erkeklere karşı duyduğu yoğun sığınma güdüsüyle doğru orantılıdır. Yaşadığı toplum ve hayat anlayışıyla tek başınayken başına olmadık şeylerin gelebileceği endişesiyle yetişmiş olan Kısmet, erkekleri artık kurtarıcı olarak görmektedir.

“...Murat gelmemiştii. Ufuk zaten yoktu. Kısmet çok korktu.

Artık korkmayacak. İşte bir yanında biri, bir yanında öteki; genç kadını sarkıntılık edenlerden korudular. Tam birer erkektiler.

Atılıp Kısmet'in çantalarını kaptılar sonra. Çantalar çok ağırdı. Ama Murat'la Ufuk'a tüy gibi geldi. Çünkü erkektiler. Ona, nasıl geldin, kaç gün için, kaç paran var, nerde kalacaksın, ne zaman dönüyorsun, neyle dönüyorsun, diye sormadılar. Daha çok gelecekten konuştular.” (Ağaoğlu, Ü.B. K., 2007: 37).

Türkân Hanım ise feodal toplumda yetişmesine rağmen hem dul kalması hem de maddi olanaklarının fazlalığı sebebiyle ev idaresinden sorumlu olan güçlü kadın karakterdir. Her zaman babasına da destek olmaya çalışan Türkân Hanım, ölüm döşeğindeki babasının oğlu Ferit'i sayıklamasına çok içerler. Toplumun erkeğe verdiğideğerin kadından her zaman fazla olması, kadının yaptığı fedakârlıkların onun görevi olarak kabul görmesi Türkân Hanım'ın da karşılaştığı sorunlardandır.

“Emin Bey, ‘Oğlum!’ diye haykırmıştı.

Türkân Hanım, bir ağlama duygusuna yakalanıyor: Günlerdir, gecelerdir başını ben bekliyorum, o oğlunu sayıklıyor.

Bir kez olsun, ‘Türkân, kızım!..’ diye çağırmadı.

Babasına karşı içinde uç veren bir dargınlık hasta yatağının başından uzaklaşıyor. Peşisıra odaya dalmış olan Tombul'u bu kez, titizlik göstermeden kucaklıyor, bağrına bastırıyor.”(Ağaoğlu, Ü. B. K., 2007: 147).

Romantik Bir Viyana Yazı'nda karşılaştığımız Kâmil Kaya ise, kadınlara karşı eşitlikçi ve kibar tutumuyla dikkat çeker. Aynı okulda öğretmenlik yaptığı Nesrin Hanım'a karşı duygusal bir bağı vardır ve öğrencilerin ona karşı saygısızca davranmamasını tembihler. Kadına insan olarak yaklaşmadığını her zaman cinsiyetinin erkeklerce daha ön plana alınarak davranıldığını ve bunun erkeklerin sorunu olduğunu anlatır.

“...Zaten bir kadın öğretmen görmeyin, ya körkütük âşık olursunuz, ya onunla alay edersiniz, yüz bulamayınca da düşman kesilirsiniz. Bir türlü öteki öğretmenlerinize baktığınız gibi şöyle normal, tam kendisi olarak bakamazsınız onlara. Bu erkek cinsinin bir hastalığıdır ve asıl bu cinsin sorunudur, unutmayın.”(Ağaoğlu, R. B. V. Y., 2007: 51).

Kadın her dönemde gelenekler ve toplum tarafından ezilmiş, aşağılanmış, cinsel obje olarak görülerek yaşamdan el çekmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Adalet Ağaoğlu romanlarında da gerek yazarın da bir kadın olun oluşu gerek işlenen konuların uygunluğu sebebiyle en fazla değinilen konulardan biri kadının gelenek içindeki yeri ve konumudur.

7.5. Osmanlı/Türkiye Karşıtlığı

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra padişahlık sistemine tekrar dönülmemesi için yoğun bir Osmanlı’yı kötüleme kampanyası başlatılmış, genç nesile okutulan tarih kitapları bu doğrultuda hazırlanmış ve tarih biliminin gerçekçilik ilkesi ihlal edilmiştir. Buna rağmen ülkedeki bazı uygulamalar hala padişahlıktan kalma bir anlayışla devam etmekte yüzyıllarca devam ettirilen bir medeniyetin zihniyeti bir anda silinememektedir.

Romantik Bir Viyana Yazı’nda Kâmil Kaya, gerçek tarihi bilgilerden bahsettiği için önce sürülmüş ardından işten atılmıştır. Cumhuriyet içerisinde doğup büyümesine rağmen hukuk sisteminin tam oturmamasından kaynaklı olarak aniden suçlanmış ve hiç bilmediği suçundan aklanarak görevi başına dönmüştür. Bu da bize padişahlık sistemini hatırlatır.

“Dostlarım, yaşıma başıma bakıp beni Osmanlı’dan kalma bir parça sanmayın. Gözümü açtım, Cumhuriyet’i gördüm. Ona kul köle oldum. O da tuttu, yok derslerde öğrencilerin kafasına olur olmaz acayip şeyler sokuyor, yok evinde gizli toplantılar düzenliyor, diye beni yirmi yıllık öğretmenliğimden attı. Derken, suçum ne bilmeden, affa uğradık. Herhalde, ‘Yahu sahi, biz Cumhuriyet idik, hak-hukuk devleti idik, unuttuk gitti’ dediler. Neyse, aman işte yeniden birlikteyiz ya dostlar. Ne iştir!” (Ağaoğlu, R. B.V. Y., 2007: 58).

Kâmil Kaya, birçok sürgünle karşılaşmasına rağmen Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında benzerlikler bulmaktan kendisini alamaz. Genç Osman'ın Yeni Çeriler tarafından katlini Cumhuriyet döneminin darbelerine benzeten 'Hayalci Hoca' askerin Yeni Çeriler'den pek de farklı bir hayat sürmediğine, aynı bolluk içinde yaşadıklarına değinir. Nasıl ki ordu devlet bütçesinin önemli bir bölümüne sahipse Yeni Çeriler de öyle bir maddi olanağa sahiptiler ve ülkeyi yöneten asıl güç konumundaydılar. Yani günümüzdeki devlet yapısı ve Osmanlı Devleti'nin yapısı aynı toplumda inşa olmaları sebebiyle çok da büyük bir değişikliğe uğramadan devam etmektedir.

“...Yıl, bin altı yüz yirmi ikidir, şaşırmayalım. Genç Osman, artık buğday biçer gibi bir yeniçeri kılıcıyla mı halledildi, zindanda boğularak mı öldürüldü, orasını çıkartamıyorum. Bu konuda rivayetler muhtelif. Lakin arkadaşlarım, şimdi sıkı durunuz, kutsal sayılan sultanın böyle saray beslemesi bir ordu tarafından ortadan kaldırılması memlekette öyle yankı yapıyor ki, yıllar boyu devam ediyor, gelip bugünlere ulaşıyor. Ulaşıp da ne oldu, diyeceksiniz. Huylu huyundan vaz mı geçti? Yooo. Görünüşe bakılırsa, al dünü, vur bugüne. Fakat biz yine o günlere gidersek, ne görüyoruz? Yeniçeri ordusu gerçekten de bozulmuş, çürümüş. Öyle çok yiyip içmiş ki, şişmiş. Devlet bütçesini emmiş bitirmiş. Sefer sefer üstüne ayrıca. Barışta ise bütün o paşalara, vezir vüzeraya yalılar, hanlar, hamamlar, bağışlanan köyler, obalar...İhsan. Resmen bağış yani. Allah'ın vekili padişah bağışı. O zamanlar öyleymiş. Son model bir araba bağışlanır gibi, bir yazlık konut tahsis buyrulur gibi, hektarlarca koruluk, ormanlık, başarılarınızın karşılığı , denip veriverilirmiş.” (Ağaoğlu, R. B.V. Y., 2007: 76-77).

Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti halk tam olarak demokrasinin bilincinde değilken çok partili hayata geçmiştir. Demokrasilerde uygulanan yöntemlerden bihaber yöneticiler ve ordu ise art arda yapılan darbelerle bu durumun trajikleşmesine neden olmuştur. Romanlarında sık sık siyasi göndermeler yapmış olan Adalet Ağaoğlu da Osmanlı Devleti'nden bu yana değişmemiş olan uygulamaları, devlet yönetimini, askerin yönetimde fazlasıyla söz sahibi oluşunu Kâmil Kaya aracılığıyla iğneleme fırsatı bulmuştur.

7.6. Mitolojiler

Mitolojiler, edebi eserlerin vazgeçilmez kaynaklarından biridir. Özellikle Batılılaşma süreciyle birlikte İslam mitolojisine ilaveten Batı mitolojisi de dahil olmuştur. Adalet Ağaoğlu romanlarında da hem İslam hem Batı mitolojisinden izler bulmak mümkündür.

7.6.1. İslam Mitolojisi

Adalet Ağaoğlu, Müslüman bir toplumda yetişmiş mutaasıp bir ailenin ferdidir. Bu sebeple İslam dininin mitolojik ve sosyal değerlerinden de uzak değildir. Romanlarında özellikle Doğu toplumunun hayatı algılayış şeklini yansıtmaya çalıştı zamanlarda kullandığı İslam literatüründeki kıssalar ve anlatılar dikkat çekicidir. Bir çiçekten yola çıkarak Hz. Yusuf’a oradan da bekçi Kadir’in Doğu kültürüyle yetişmiş olan oğlu Yusuf’a göndermelerde bulunması üslubunun ne kadar derin ve ince olduğunun göstergesidir.

“...Ne yaparsınız ki insanın kendi tarihi direnmektedir. Bu arada meraklıları için, çiçeğe kimi yerde ‘gelinduvağı’ denildiğini, motelin bekçisine göre ise adının ‘hüsnüyusuf’ olduğunu belirtmeliyim.. Yusuf güzeli ya da güzel Yusuf... Güzeli yüzlü Yusuf, Yusuf’un güzel yüzlüsü ya da güzel yüzü Yusuf’un...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 13).

Kimi zaman bir karakter karşısında dikilen duvardan yola çıkarak İslami öğretiye ait bir metni zihninden geçirmeye başlar. Bir taraftan karakterin farkında olmadan zihnine yerleşmiş olduğunu gördüğümüz bu kültürden haberdar olurken bir taraftan da postmodern çağla birlikte gelişen metin yapısının özelliklerinin romanda kullanımına şahit oluruz.

“Yürüyen taşlar... Kâbe örülüymüş. Kâbe’ye çok taş gerekiyormuş. Dağda, bayırdayerleşmişirili ufaklı bütün taşlar, Kâbe’yi örmek için yola düzülmüşler...” (Ağaoğlu, Y., 2007: 35).

Yazsonu romanında Nevin’in bütün sevdiklerini ülkenin kargaşa ortamından kurtulmak için yazlığa davet etmesi de Nuh’un Gemisi kıssasına benzetilerek derin bir

anlam yüklenmiş böylelikle Türkiye'nin içler acısı hali helak olan bir kavmin haline benzetilmiştir.

“Yazsonuydu. Sandığımdan içgüdüsel bir fırlamaydı. Ölüme, bütünüyle yok olup gitmeye karşı bir savunuydu belki. Nuh'un gemisine bir çağrı... Ancak hepsine, Akdeniz'e gelin, Akdeniz'e, Akdeniz'e diyebilecek; Memet'in aylardır yanıt bekleyen mektubuna karşılık, evet, gel, ama doğruca Akdeniz'e, Güney'le son kez buluştuğunuz yere gel, diye yazabilecek kadar zamanım oldu.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 123).

Türkiye her ne kadar Doğulu bir toplum olsa da yüzünü Batı'ya dönme uğraşı vermesi sebebiyle iki kültürün geçiş noktası olmuştur. Önceleri sadece Batılı olmak için didinmesi sebebiyle Doğu kültürünü tamamen reddetme gafletine düşse de daha sonra kültürünün güzel yönlerini de görmüş ve bu yönlerden faydalanmaya başlamıştır. İncelediğimiz romanlar da bu anlayışı pekiştirir nitelikteki eserlerdir. İslamiyetle ilgili mitolojik unsurlar Doğu kültürüyle yetişmiş insanları, Doğu kültürünün temelleri anlatılırken gerekli yerlere serpiştirilmiştir.

7.6.2. Yunan Mitolojisi

Türkiye yüzünü tamamen Batı'ya çevirmesi sebebiyle Batı kültürüyle daha yakın temasa geçmiştir. Bu temas sadece siyasi boyutta değil sosyal boyutta da etkili olmuş, farklı kültürlerin karşılaşması kültürler arası alış-verişe de sebebiyet vermiştir. Birbirlerinden kopamayan Hristiyan kültür ile Müslüman kültür özellikle Yazsonu romanında iyice kaynaştırılmış, modern yaşam tarzına sahip olan insanların hayatlarına Yunan mitolojisinden yapılan atıflarla Batılılaşmalarının altı çizilmiştir.

Yazsonu'nda tatile çıkmış olan yazar, uyuyakaldığı yerden kalkınca defterine Yunan Mitolojisinde sıklıkla değinilen 'medüza' ile ilgili şeyler yazmıştır. Bu yarı uyku halinde yazılan parçalar kişinin bilinçaltını en iyi yansıtan metinlerdir. Yazarın da bu Yunan mitolojisine ait olayı yarı uyanık halde yazması Batı kültürünün ne kadar derinlerimize işlediğinin bir göstergesidir.

“...Ama, besbelli, kendisi de medüze başlarının hâlâ gür, güzel saçlarla taçlandırılmış olduğunu sanıyordu. Minerva'nın lanetine uğramış o başlar, artık saç yerine dillerinden ağular akan

engerek yılanlarıyla donatılmıştır. (Uyukladığım yerden kalkıp, defterime böyle ilgisiz bir söz de not etmişim nedense...)” (Ağaoğlu, Y., 2007: 25).

Romanın ana kahramanı Nevin de ölen oğlu Güney’i Atlas’ın altı kızı Hyadlar’a emanet edilmiş çocuğa benzetir. Büyük şehirde hayatlarına devam eden Nevin ve arkadaşlarının Yunan mitolojisinden esinlenilerek anlatılması onların modern dünyaya ait olmasından kaynaklıdır.

“Gökte birçok yıldız çıtır çıtır yanmaya başlamıştı. Atlas’ın altı kızı Hyad’lar yoktu henüz. Dionysos yeni doğmuştu. Pembe, beyaz, çok güzel bir bebektir. Daha bir günlük bile değildi. Zeus onu, baksınlar diye Hyad’lara yeni vermişti. Atlas’ın kızları, bebeğe gözleri gibi bakmaya yeni koyulmuştu.” (Ağaoğlu, Y. 2007: 86).

Romanın hemen her yerinde Yunan mitolojisine yapılan atıflarla karşı karşıya geliriz. Hasan’ın krala, Memet’in prense benzetilişi, Romalılar’ın ünlü yaşam iksiri nektarı yudumluyor oluşları onların aslında bu yazlık yerinde ne kadar mutlu olduğunu anlatmanın sembolik yollarıdır.

“...Memet, on altısında, sarışın bir Romalı. Heey çocuk, uzat şişeyi, diye seslenen Hasan’ı prens selamıyla selamlıyor. Sesi soprano:

Binlerce yaşında bir çocuk, en yüce duygularla size yaşamın özünü sunmakta, diyor. Kırık bir nektar testisinden bize yaşamın özünü dağıtıyor. Bakışları hepimizi kucaklıyor. Bu bakışlar, ölümsüzlük söz vermiyor. Yaşarken anlıyor ve seviyor. Böylece biz, şiirin aşkı ve ölümü aynı potada yoğurduğu tek kişi oluyoruz. Kırık nektar testisinin içinde kalanı sonuna dek ben içiyorum.” (Ağaoğlu, Y., 2007: 149).

Romantik Bir Viyana Yazı’nda ise Kâmil Kaya’nın yok oluşundan önceki son akşam yemeği dikkatimizi çeker. Hz. İsa’nın havarileriyle yediği son akşam yemeğini hatırlatan bu benzerlik, Viyana’daki Kâmil Kaya’nın hayatına bir atıftır. Her zaman öğrencilerine rehberlik etmek isteyen Kâmil kaya, göğe çekilen Hz İsa gibi son akşam yemeğinin ardından ortadan kaybolmuş, bir daha da bulunamamıştır.

“...Kâmil Kaya üstadımızın son akşamını ya da tam kaybolmadan önce son sabahını bilmek istiyorum. Hem de çok. Bunu bulursak, onu da buluruz gibi bir his var içimde...”(Ağaoğlu, R. B.V.Y., 2007: 110).

Gerek Yunan mitolojisi gerek İslam mitolojisi hem kültürel zemin yaratılması hem de Doğu-Batı arasındaki farklılıkların ortaya konması bakımından özenle seçilerek romanlara yerleştirilmiştir. Batılı insanın anlatıldığı yerlerde Yunan mitolojisi, Doğulu insanın anlatıldığı yerlerde de İslam mitolojisinden faydalanılarak derinlikli bir yapı oluşturulmuştur.

SONUÇ

Hem edebiyat ve siyaset hem de roman ve siyaset arasındaki geçiş noktaları, edebiyat ile siyaset ilişkisi, edebiyatın siyasete kazandırdıkları, siyasetin edebiyata verdikleri gibi konularda akademik düzeyde yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu durum akademik anlamda da farklı değildir. *Siyasal Düşünceler Bakımından Adalet Ağaoğlu Romanları* adlı tezimizin ortaya çıkış gerekçesi de zaten bu alandaki eksikliğin giderilmeye çalışılmasıdır. Romanın siyasetle buluşmasını sağlayan temel metinler içerisinden Adalet Ağaoğlu romanları seçilerek dönemin siyasal hayatının insan ilişkilerine, eğitime, toplumsal yaşama, ülkeler arası ilişkilere olan etkileri gözler önüne serilmiştir. Adalet Ağaoğlu'nun gerek özel yaşamında gerek yazarlık hayatında karşımıza çıkan en çarpıcı özelliği zaten onun siyasi duruşu ve dünyayı algılayış şeklini romana yansıtmasındaki özgünlüğüdür. Bu sebeple, roman ve siyaseti kaynaştıran en çarpıcı metinlerin onun kaleminden okurlara ulaştığı su götürmez bir gerçektir.

Giriş bölümünde Türk romanının siyasetle ilişkisini irdelerken tarihi seyir içerisinde siyasetle alâkası olan bazı metinleri zikretmiş bulunmaktayız. Henüz yazılı bir edebiyat varolmadan oluşturulan *Dede Korkut Hikâyeleri*'nden Yusuf Has Hacıp'in *Kutadgu Bilig*'ine, Divan edebiyatı şairlerinin kasidelerinden Tanzimat dönemi şairlerinin şiirlerine her dönemde karşılaşma imkânı bulduğumuz siyaset, aslında edebiyatın kopmaz bir parçası olagelmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ve çok partili hayatın sıradan insanı da siyasete davet etmesi, edebiyat ürünlerinin de bu yöne daha çok meyline vesile olmuştur. Reşat Nuri, Halide Edip, Aka Gündüz, Peyami Safa gibi yazarlar bu çığır güçlendirirken çok partili hayata geçiş ve ardından gelen darbeler Adalet Ağaoğlu, Vedat Türkali, Pınar Kür, Çetin Altan gibi edebiyatçıların yetişmesine ve siyasi olaylar sebebiyle yaşanan dramları romanlarına konu edinmelerine yol açmıştır. İncelediğimiz yedi Adalet Ağaoğlu romanı da bu minval üzerine şekillenen,

Cumhuriyet'in kuruluşu ile 1980'li yıllara kadar olan olayları malzeme edinen önemli yapıtlardandır.

Tezimizin ilk iki bölümü romanların olay örgülerinin anlatılması ve ortak özelliklerinin belirlenmesine ayrılmıştır. *Ölmeye Yatmak, Bir Düğün Gecesi, Hayır..., Fikrimin İnce Gülü, Yazsonu, Üç Beş Kişi, Romantik Bir Viyana Yazı* adlı eserlerin olay örgülerinden kısaca bahsedilmiş, romanın kişilerinin siyasetle olan ilişkileri göz önünde bulundurulmaya çalışılarak metinlerde yer alan aktüel zamanların siyasal yapısı da özetlenmeye çalışılmıştır. Romanların ortak özelliklerinin anlatıldığı bölüm ise *Eğitim ve Aydın Olma Uğraşı, Doğu-Batı Sorunu, Özgürlük ve Başkaldırı Aracı Olarak Ölüm ve İntihar* başlıkları altında incelenmiş, romanlarda göze çarpan ana benzerlikler aynı çatı altında toplanmaya çalışılmıştır. Roman kahramanları genellikle okuma uğraşı vermiş ve kendi kişisel özgürlüklerini kazanmak uğruna çok emek harcamış kişilerdir. Bu uğraşın nihayetinde bir yerlere gelen; fakat, kendileriyle hala uzlaşmamış olan bu karakterler romanların sonunda da büyük buhranlara gark olmuş vaziyette öylece kalakalırlar. Mutlu sona erememenin verdiği hüznü yaşarken içsel bir aydınlanma yolculuğundan geçerek hayata gelmiş olmalarının anlamını fark etmeye başlar, o süreçten önceki çırpınışlarının faydasızlığını görürler.

Her kesimden insanın konu edildiği bu romanların bir diğer ortak özelliği de Tanzimat'tan günümüze kadar aralıksız devam eden Batı hayranlığının yaşamımızdaki en küçük ayrıntılara bile sinmiş olmasının irdelenmesidir. Yazarın çeşitli sembol ve kişileri kullanarak ortaya koyduğu bu sorun Türkiye'nin hangi yönde ve ne şekilde ilerlediğinin önemli ipuçlarını taşımaktadır. Bu yönün, yoğun şekilde Batı'ya doğru bir seyir izlediği rahatlıkla söylenebilir.

Doğu ve Batı arasına sıkışmış, aydın olma telaşındaki bu bireylerin vardığı son ortak nokta ise intihar ve ölüm hadisesidir. Kendisine ait olmayan bir kültürle uyuşmaya çabalamaktan, ülkenin iç çatışmalarıyla uğraşmaktan ve toplumun kalıplarına sığamamaktan bunalan bireyin özgürlüğüne kavuşmak için son çare olarak intiharı seçtiğini görmekteyiz. Yaşanmış gerçek aydın intiharlarından yola çıkılarak derinleştirilen bu konunun da hemen her romanda mevcut olması dönemin iç karartıcı yapısını gözler önüne sermesi ve daha da önemlisi bu dönemden habersiz olan okuyuculara o atmosferi bütün ağırlığıyla hissettirmesi bakımından oldukça mühimdir.

Tezimizin üçüncü bölümü *Sosyal Hayatın Dönüştürücüsü Olarak İdeolojiler ve Siyasal Partiler* başlığı altında modernizmin, kapitalizmin, postmodernizmin, Türkiye'nin ekonomik açıdan geçirdiği evrelerin ve bu süreç içerisinde ortaya çıkan siyasi partiler ve görüşlerin açıklanmaya çalışıldığı bölümdür. Osmanlı Devlet'inden Türkiye Cumhuriyeti'ne evrilen ülke klasik dönemini kapatarak artık modern döneme geçiş yapmış, modernizmle birlikte de maddeci bir yapıya bürünmek zorunda kalmıştır. Değişen dünyanın isteği artık daha fazla tüketim ve yeniliktir. Bu doğrultuda ilerlenmesi ise karşımıza kapitalizmin, fabrikalaşmanın ve özelleşmenin çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Yaşam tarzındaki, hayatı algılayıştaki değişikliğin getirisi olan siyasi partiler de böylelikle ortaya çıkmış, ideolojilerin kaynağı olan dünyaya bakış şekli modernizmle birlikte farklı bir kulvara taşınmıştır. Türkiye'de de bütün dünyada olduğu gibi, bir taraftan sol ideolojiler, öteki taraftan ise milliyetçi ve din eksenli yapılanmalar oluşmuş, bu ideolojileri benimseyen liderlerin kurduğu partiler boy göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Selamet Partisi, İşçi Partisi dönemi anlatan Adalet Ağaoğlu romanlarında ismi geçen partilerden olmuştur. Dünyada esen bu ideolojik rüzgârdan etkilenen kitleler –özellikle gençler– yoğun ve gözü kara bir inançla bu partilerin ve savundukları ideolojilerin arkasında durarak ülkede kargaşaların doğmasına, darbeler döneminin yaşanmasına zemin hazırlamışlardır.

Ülkenin bu karışık siyasi ortamının birey üzerindeki yansımalarının irdelendiği bölüm ise çalışmamızın dördüncü bölümünü oluşturan *Siyasetin Gölgesi Olarak Sosyal Hayat* adını verdiğimiz bölümdür. Siyasi hayattan yalıtılamayan sosyal hayat, birey ve toplumu ister istemez karşı karşıya gelmek zorunda bırakmış, maddi ve manevi sosyal ihtiyaçlarını gideremeyen şahısları toplumsal hayatın dışına fırlatmıştır. Özellikle ne söylediği halk kitlelerince anlaşılamayan aydın, halkla karşı karşıya gelmiş, dışlanmış ve yalnızlaşmıştır. Yalnızlaşan bu birey hem ülkesine hem bulunduğu insanlar yığına yabancılaşarak kimi zaman hayatını bir arabaya kimi zaman makale ya da roman yazmaya kimi zaman ise tarihi bir karakteri bulmaya adanmış, hayattan soyutlanmıştır. Aile hayatının da iyice sona ermesi, sevgi yoksunu bu insanları daha fazla kutuplara ayırmış, siyasetin acı veren yüzü erkekler, kadınlar ve çocuklar üzerinde değişik akislerle kendisini göstermiştir. Her birini farklı bir başlık altında incelediğimiz bu

konular dönemin siyasi ortamının sosyal ve bireysel hayat üzerindeki yıpratıcı etkisinin altını çizmesi bakımından oldukça değerlidir.

Beşinci bölüm olan *Isıtan Değil Yakan Güneş Olarak Siyasal Ortam*'da ise öncelikle Türkiye'nin siyasi ortamının romanlardaki yansıması anlatılmış daha sonra da günlük hayat ve siyasetin kesişen yönleri alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Romanlarda siyasetle ilişki içinde olan ana konular aşk, çocuk, hukuk olarak sınıflandırılırken bunun yanında baskı ortamından kurtulmaya çabalayan insanların özgürlük talepleri, ortamın atmosferinden kaynaklanan izlenme hissi, cezaevlerinde siyasi mahkûmlara uygulanan işkenceler ve tecavüz vakaları, cezaevlerinde yaşanan diğer olaylar ve dış ortam olarak kabul edilen kentlerin gece yasaklarıyla cezaevileştirilmesi, iç ve dış savaşlar önemli alt başlıklardandır. Bunların yanı sıra bir hukuk devleti olan Türkiye'de cezanın veriliş şekilleri, düşünce suçları ve siyasi suçlar anlatılmıştır. Ayrıca dönemde sıklıkla karşılaştığımız muhbirlik, rüşvet, cinayet, grev gibi konulara da romanlarda değinildiği ölçüde ıskı tutulmaya çalışılmıştır. Son olarak ise Türkiye'nin kaderini belirleyen ve romanlarda da sık sık eleştirilere tabi tutulan askeriye ve askerin ülke üzerinde yarattığı ağır baskıdan uzun uzun bahsedilmiştir.

Bütün bu olayların toplumu farklı kategorilere ayırması konusu ise *Adalet Ağaoğlu Romanlarında Siyasal Sınıflar* başlığını taşıyan altıncı bölümde işlenmiştir. Öncelikle devletin toplum düzeni üzerindeki rolü anlatılmış, aydın sınıfın halka bakışı ve halkın aydın sınıf karşısındaki tutumu örneklerle izah edilme yoluna gidilmiştir. Siyasetin ve siyasi hayata bağlı olarak ekonominin halkı ayrıştırdığı toplumsal ve ekonomik sınıflar, bu sınıflar arasındaki geçiş mücadeleleri, son olarak da burjuvazi ve halk arasında yaratılan uçurum gözler önüne serilmiştir.

Yedinci ve son bölüm olan *Adalet Ağaoğlu Romanlarında Dine ve Geleneğe Bakış* başlığı altında dinin gelenekleştirilmesi, siyasetin din ile iç içeleştirilmesi konularına değinilmiştir. Tanzimat'tan günümüze aydınların ve halkın dine karşı olan tutumu, yeniliğin karşısına her zaman bir şart olarak dikilen gelenek, yeniliğin şekilcilik olarak algılanıp geleneğin tamamen ortadan kaldırılması türünden çözümü hala sağlanamamış sorunlar romanlardan örneklerle yorumlanmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti ve modernleşme yolunda emin adımlar attığı düşünülen Türkiye Cumhuriyeti arasındaki farklılıklar ve benzerlikler de gelenek ve yenilik çatışması içerisinde yer

almaktadır. Adalet Ağaoğlu'nun kadın bir yazar olması sebebiyle kadın bakış açısından kadının toplumdaki ve gelenek içindeki yeri, din ile korkutulan kadının toplumda erkekler tarafından silikleştirilmesi diğer önemli konulardandır. Genel kültür açısından oldukça derin bir birikime sahip olan Adalet Ağaoğlu'nun dini ve Doğululuk, Batılılık kavramlarını gerek İslam gerek Yunan mitolojilerinden yola çıkarak anlatması da romanlara ayrı bir tat katmıştır.

Yedi bölümde incelemeye çalıştığımız Adalet Ağaoğlu romanlarındaki siyasi düşünceler, dönemin nabzını tutan olaylar ve şahısların gerçek kimlikleriyle süslenmiş, böylelikle roman kurgusuna zaman ve mekân bağlamında bir gerçekçilik kazandırılmıştır. Dönemin başbakanlarının, cumhurbaşkanlarının, siyasi liderlerinin ve önemli olayların kesitler halinde verildiği metinlerde siyasi hayatın güncel yaşam üzerindeki baskısı ağır şekilde hissettirilmiş, okuyucu bu havanın içine çekilmiştir. Hazırlamış olduğumuz bu çalışmamızın temel amacı da bu kıymetli metinlerin edebi yönünü zedelemekten gerçekçi bir gözle anlatılan siyasi olayları ve durumları romanlardan aktardığımız örneklerle pekiştirerek farklı bir bakış açısı yaratabilmek; böylece, özellikle edebiyat ile siyaset ilişkisinin teorik zemine roman bağlamında ciddi bir pratik hazırlamak olmuştur.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Namık, ‘Edebiyata Politika Bulaştırmak’, Bizim Külliye, Sayı:48: 19.
- Ağaoğlu, Adalet, Bir Düğün Gecesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Ağaoğlu, Adalet, Fikrimin İnce Gülü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Ağaoğlu, Adalet, Geçerken, Yapı Kredi yayınları, 2001: 125.
- Ağaoğlu, Adalet, Hayır..., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Ağaoğlu, Adalet, Karşılaşmalar, 2002, 264-265.
- Ağaoğlu, Adalet, Ölmeye Yatmak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Ağaoğlu, Adalet, Romantik Bir Viyana Yazı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Ağaoğlu, Adalet, Üç Beş Kişi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Ağaoğlu, Adalet, Yazsonu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Akşin, Sina, Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004.
- Ana Britanica, Ana Yayıncılık, Cilt: 15: 183.
- Andaç, Feridun, Adalet Ağaoğlu Kitabı, “Sen Türkiye’nin En Güzel Kazazısın”, 2000: 17.
- Bodur, Harun, Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Çağlar
- Cumhuriyet Ansiklopedisi 1941-1960, YKY, Cilt 2.
- Çam, Esat, Siyaset bilimine Giriş, Der Yayınları, 2002: 239.

Durkheim, Emile, İntihar, Cem Yayınevi, 2002.

Dünya Tarihi Ansiklopedisi, Kaynak Kitaplar Yayınları, Cilt 3,1975.

Emre, İsmet, Postmodernizm ve Edebiyat, Anı Yayınları,2006.

Emre, İsmet, ‘Mazide Dost Atide Düşman Kardeşler: Edebiyat ve Siyaset, Sayı:48:32.

Emre, İsmet, Roman ve Siyaset Metin Tahlilleri I, Anı Yayıncılık, 2010: 121.

Ergin, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, 2006

Erhat, Azra, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 1984.

Erol, Sibel, “Toplumsal Dış Gerçekçilik ve Kişisel İç Şiir: Adalet Ağaoğlu’nun romanlarında İnce Ayar”, Hayata Bakan Edebiyat, 2003: 6.

Flaubert, Gustave, Madame Bovary, Cem Yayınları, 2004.

Fordham, Freida, Jung Psikolojisinin Ana Hatları, Say Yayıncılık, 2008.

Goloğlu, Mahmut, Atatürk ve Anadolu Kulübü, Ajans Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1981.

Güntekin, Reşat Nuri, Yeşil Gece, 2007.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, Yaban, 2009.

Kili, Suna, Türk Devrim Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Koroğlu, Erol, “Sahici Bir Başlangıç Bitmek: Adalet Ağaoğlu’nun *Üç Beş Kişi*’sinde Kimlikler Arasında Kalmışlık”, Hayata Bakan Edebiyat, 2003: 82.

Machiavelli, Hükümdar, Şule Yayınları, 2009.

Mardin, Şerif, Jöntürkler, İletişim Yayınları, 2005: 24-25.

Marx, Engels, Komünist Manifesto, Can Yayınları, 2010.

Meydan Larousse, Cilt II: 567.

Mizancı Mehmet Murat, Turfanda Mı Yoksa Turfa Mı?, Klas Yayınları, 2004

Moran Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I, 2010.

Moran Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, 2009.

Moran Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III, 2009.

Oktaç, Ahmet, Romanımıza Ne Oldu?, Dünya Yayıncılık, 2003: 62-63.

Özcan, Enver, Ekonomik Sistemler, 1979: 15.

Özön, Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 5. Basım, 1973.

Parla, Jale, Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yayınları, 2008: 305.

Recaizade Mahmut Ekrem Araba Sevdası, Bordo Siyah Yayınları, 2005.

Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Sartre, Jean-Paul, Aydınlar Üzerine, Can Yayınları, 2010: 37.

Tolstoy, Lev, Anna Karenina, Cem yayınları, 2002.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 9. Baskı.

Uşaklıgil, Halit Ziya, Aşk-ı Memnu, Özgür Yayıncılık, 2010.

Ünal, Muhammet Yaşar, Anadolu Tanrıçası Kibele Batı Uygarlığına Yön Veren Etkileri, II.Basım, 2003.

Woolf, Virginia, Mrs. Dalloway, İletişim Yayınları, 2003.

Yalçın, Alemdar, Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Akçağ Yayınları, 2.Baskı, 2005.

Yaşar Kemal, İnce Memed, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Ziyad Ebüziyya, Şinasi, İletişim Yayınları, 1997.

